Ion Brad

ROMANUL DE FAMILIE

I

Editura Eminescu

„Un prozator înzestrat, un iscusit mînuitor al dialogului, dotat deopotrivă pentru analiza psihologică minuțioasă și ampla frescă socială."

VALERIU RĂPEANU, 1964

„Meritul lui Ion Brad în această carte constă în aceea că nu s-a limitat la un descriptivism ilustrativ, ci a ridicat o problemă interesantă, cu ajutorul a două personaje autentice, bine individualizate, pe care memoria cititorului le va reține."

PAUL GEORGESCU, 1964

„...Cartea lui Brad nu e numai o continuare a tradiției epicii transilvănene și nu e numai un roman al satului. Ea e o carte actuală, modernă în sensul cel mai adînc al cuvîntului"

ION DODU BĂLĂN, 1964

„...scriere de factură epică densă, concepută în spiritul și formula școlii ardelenești a romanului, în care accentul nu cade pe efuziune sau notație."

GABRIEL DIMISIANU, 1964

„Însușirea cea mai surprinzătoare la un poet e însă capacitatea de a se obiectiva deplin, de a imagina personaje plauzibile, care se mișcă firesc într-un univers particular."

NICOLAE MANOLESCU, 1964

„Un roman dezbatere, cu personaje «din carne și oase», convingătoare, angrenate într-o epică fluentă, plină de vigoare"

SORIN TITEL, 1975

Vol. I–II Lei 35

Coperta de : PETRE HAGIU

ION BRAD

ROMANUL DE FAMILIE

I

Cartea întîi
ZĂPADIA
Cartea a doua
SOARE CU DINŢI

EDITURA EMINESCU
BUCUREŞTI, 1986

O MĂRTURISIRE

Cînd am început să pregătesc şi apoi să scriu primul meu roman, Descoperirea familiei, *în urmă cu aproape douăzeci şi cinci de ani, nu mă gîndeam că personajele sale vor reveni ciclic, împinse de natura lor şi de evenimentele istorice cu care-şi confruntă destinul, în raza altor trei romane :* Ultimul drum *(1975),* Raiul răspopiţilor *(1978) şi* Leagănul mării *(1983). Numai scriind fiecare dintre aceste cărţi — autonome în concepţia primă — mi-am dat seama cît de dificil este să cunoşti şi să surprinzi, esenţial şi nuanţat, viaţa sufletească a numeroşilor Borceşti, deveniţi dintr-o familie aproape o ţară. Pe măsură ce m-am adîncit în acest studiu de caractere, asemănătoare prin structură dar cu un comportament foarte diferit în viaţa de toate zilele, pe măsură ce am depăşit limitele unor canoane, mai mult sau mai puţin estetice, ale anilor cincizeci, cărora aproape toţi le-am plătit tribut, desferecînd acest comportament din chingile dogmelor prestabilite, am simţit că aceste cărţi pot deveni mai libere, mai autentice, mai convingătoare, atît sub aspect social-politic şi moral, cît şi estetic — principii unitare, de nedespărţit, pe plan valoric.*

Am avut, între timp, numeroasele reacţii ale criticilor şi istoricilor literari — totdeauna de mare ajutor scriitorului conştient că literatura nu începe şi nu se termină cu el — ca şi largile ecouri în lumea cititorilor, confir-

mare și îndemn de care o conștiință creatoare, veșnic neliniștită, are atîta nevoie.

Pentru a da un flux unic, nefărămițat, celor patru cărți ale familiei Borcea, aducînd personajele la nivelul experienței și înțelegerii mele literare de azi, eliminînd repetițiile și îngustimile, punînd accentele realiste acolo unde lipseau inițial, am făcut din ele, rescriindu-le, o singură carte, nouă, înnoită și, sper, mai vie, mai convingătoare pentru oricine îi va deschide paginile. De aici, și titlul romanului, și titlurile noi ale celor patru cărți care îl compun, într-o compoziție simfonică, de structură, de atmosferă, de realism aspru, specific ardelenesc, și lirism spontan, ca o respirație abia perceptibilă.

Acum, cînd proza românească a ajuns atît de departe cu experiențele ei, nu mă sfiesc să-i bat din nou la poartă, așteptînd emoționat un răspuns.

Cartea întîi
ZĂPADIA

1

Octavian Borcea, bărbat înalt, cu fața lunguiață, năpădită de o barbă neagră, nerasă de-o săptămînă, cu umbletul apăsat și greoi, se simțea, în ziua aceea de primăvară, ca un cal împiedicat, șchiopătînd prin curtea lor largă, plină de acareturi. O senzație de gol, crescînd în jurul casei lor, în jurul trupului său biruit de căldura dulce și multele osteneli ale zilei, aproape-l buimăceau. Nu era în felul său să se lase amețit de asemenea stări, să se înfricoșeze de un junghi în coaste, de tusea veche și rea care îl încerca din cînd în cînd, mai ales seara, în căldura patului mare, prea mare, după ce i-a murit nevasta. Dar în ziua aceea, totul părea întors pe dos, descheiat, cotropit, spulberat în vînt. Nu mai vedea decît o ceață jucăușă. O revoltă surdă și neputincioasă i se așeză în toate mișcările, aținate de lumină și de soare, oprite brusc, neputincios, la pragul dintre înțelegere și disperare. „Că, mă, ce ai ? se întreba dojenindu-se. De ce te clatini, mă, dacă n-ai beut nimica ? Tu nu te mai duci niciodată pe la făgădău, ca oamenii, iar acasă ți-i rușine să bei singur... Cu bătrînii și cu copiii nu poți închina, că-s toți supărați pe tine, de pare că le-ai face numa' rău, nici un bine... Poate că ți-au simțit, mă, ceva din poticneli, și-acum abia așteaptă să te vadă căzut la pămînt, să-ți deie cu picioru'." Mai cu seamă insistențele maică-sii, Maria, de-a afla ce-i cu el, de ce se perpelește nopțile, îl scoteau din sărite. Bătrîna nu se lăsa cu una,

cu două, nu se mulțumea cu mormăitul lui, nu se speria de sudălmile lui, ci căuta să-l descoase, cînd îl prindea pe-acasă, cu vorbe meșteșugite, să afle dacă nu cumva fiul ei avea de gînd să-i aducă în casă, în locul Silviei, o muiere străină, vreo văduvoaie mai tînără, gata să-i astupe ei gura, s-o ia de cosițe și să mătură curtea cu ea... „Că, mai lasă-mă dracului în pace, o repezea Octavian uneori, ce mă tot întrebi prostii de-astea, ca pe un junișan și om fără căpătîi ? !" Dar bătrîna nu se lăsa, o lua de la început cu întrebările, pînă cînd se apuca s-o sfădească Artimon bătrînul, om măsurat în toate, sătul de vorbele și hărțuielile nevestii. Dar n-o certa prea tare, că și el voia să afle ce are Octavian de-i supărat pe toată lumea.

Și în ziua aceea, a ultimei săptămîni din Paresimi, tot bănuielile unei noi încurcături în viața Borceștilor o amețeau de cap și pe Maria, altfel sprintenă ca o zvîrlugă, de parcă nu s-ar fi apropiat cu pași iuți de optzeci de ani, și pe fiul său Octavian, prins între vorbele răutăcioase ale bătrînei și chemările ce-i istoveau sufletul. Tocmai cînd voia să-i spună maică-sii nu cumva să mai ducă vorbele și pe la alții, mai ales pe la preoteasa care locuia la doi pași de Borcești, Octavian băgă de seamă că bătrîna plecase cam de mult și nu se mai întorsese. Pînă să-i ia urmele prin curte, prin grădină, starea aceea de lehamite, teama de acel ceva rău, îl toropiră. Aștepta neputincios apropierea prăpădului. Bătrîna Maria se afla peste drum, în curtea și mai mare, și mai încărcată de acareturi, a popii Liviu Ardeleanu.

— Păcătuit-ai, oaia Domnului ?

— Păcătuit-am, domnule părinte !

— Cu gîndul ?

— Și cu gîndul.

— Cu fapta ?

— Și cu fapta.

Domnul părinte, îmbrăcat într-o reverendă neagră, ponosită, cu patrafirul după cap, ședea pe un scaun în veranda cu care se termina coridorul lung al casei parohiale din Zăpadia. De douăzeci și doi de ani, iarna-vara, tot aici spovedea, și totdeauna cu grija să tragă scaunul în colțul dinspre curte, să nu se audă din coridor nici în-

trebările, nici răspunsurile. Acum sta aplecat lîngă urechea femeii de sub patrafir, pe care o ştia cam surdă, ca toate bătrînele. N-o lăsase să spună cuvintele de început ale spovedaniei : „Binecuvîntează, părinte, ca să-mi pot mărturisi toate păcatele, drept şi bine, precum se cuvine" şi n-o întrebase cînd se spovedise ultima oară. Ştia. La Crăciun. Pe faţa lui osoasă, înviorată de sînge proaspăt, se putea citi o plictiseală stăruitoare. Bătrîna sta ghemuită sub patrafir, rezemîndu-şi fruntea veştedă de genunchii popii.

— Ţinut-ai cele zece porunci, nană Mărie ?

— Numa' cum am putut, domnule părinte.

— Ai avut dumnezei străini ? Ţi-ai făcut chip cioplit? Nu cumva ai făcut pe plac Dracului cu farmece, cu descîntece ?

— Doar mă cunoşti, domnule părinte, cum să umblu eu cu lucruri de-alea ? Cu Dracu n-am amestec, fereascămă Al-de-Sus ! Da' i-am descîntat de bubă şi de durere de cap lu' nepotu-meu, lu' Artimonuţ, acum, într-o seară. C-o venit tîrziu de la o şedinţă de asta de-a lor...

— Ce fel de descîntec ? Să nu fi fost vreunul...

— Nu, adică... nu ştiu. Mai bine să ţi-l spun...

Pînă să se împotrivească, femeia prinse a torăi :

Ieşi, bubă puturoasă,
Ieşi, bubă somnoroasă,
Ieşi, bubă roşie,
Ieşi, bubă neagră,
Ieşi, din creierii capului,
Din găocile ochilor,
Din faţa obrazului...

— Luat-ai numele Domnului în deşert, suduit-ai ? se grăbi popa s-o întrerupă.

— Suduit-am de mămăligă, şi cînd am fost mai cătrănită am zis-o şi pe ungureşte, de Işten, ca să nu înţeleagă Dumnezeu...

— De cîte ori ?

— Apăi nu le-am numărat. Sudui pentru nepoţi şi strănepoţi, pentru copiii lu' Artimonuţ, că-s blestemaţi rău, da' au suflete curate şi mi se iartă şi mie mai uşor...

— Sfințit-ai ziua Domnului ? N-ai lipsit de la biserică în dumineci și sărbători ?

— Am lipsit, domnule părinte, că noru-mea, Anuță, o știi dumneata, nevasta lui Artimonuț, nu-mi dă drumu', mă pune și acum să le fac de mîncare dumineca. Peste săptămînă lucru la noi, pînă nu mai pot. Dumineca, la ei, să nu se supere. Se duce ea s-o vază lumea, cît îi de îmbrăcată, vaz-o Al din părău, că zice că de aia-i nevastă de brigadir...,

— Ai rîs în timpul slujbelor, ai vorbit sau te-ai gîndit aiurea ? întrebă popa, ascunzîndu-și căscatul în palmă.

— Am rîs o dată de... Doamne, iartă-mă, și dumneata, domnule părinte, am rîs chiar de doamna preoteasă. Că s-o așezat în față, între bărbați, și cînd îngenunchea i-am văzut cum se hoalbă la ea, trăsni-i-ar Sfîntul să-i trăsnească, hăndrălăii... Na, că iar sudui...

Popa, auzind povestea cu preoteasa, se învioră. Zîmbi, tuși de cîteva ori și întrebă, după tipic, mai departe :

— Cinstit-ai pe tatăl tău și pe mama ta, ca să trăiești mult și bine pe pămînt ?

— Pe care pămînt ? Că l-am dat la colectiv...

„N-a auzit, sau se prefăce, ca să mă bage și pe mine în poveștile lor ?" îl străfulgeră pe popa Ardeleanu o spaimă la care nu se aștepta. Se ferea ca de foc de asemenea discuții. De aceea, repetă grăbit numai prima parte a întrebării.

— I-am cinstit destul, domnule părinte, cum nu mă prea cinstesc ăștia mai tineri pe mine... Adică nu chiar toți, că și frații-s de multe feluri... Treaba lor, că eu mult nu mai am de stat între ei. M-or chema ăi bătrîni, azimîine, să le țin de urît... Așa mi-o fost mie scrisa, să nu scap nici în groapă de treburi...

— Omorît-ai ? întrebă popa mașinal, cu glasul poruncii a cincea.

— Vai de mine și de mine, că și de puii de găină mi-i milă cînd îi tai și-i opăresc, destul de rar, că-i duce noru-mea la tîrg. Le trebuie bani. Nici la copii nu le dă carne de pui. I-am spus : „Tu, nu mai fi așa zgîrcită, doar îs copiii tăi, tu". Du-te-n treabă-ți, că n-ai cu cine vorbi.' Zice că trebuie să-și strice casa, să-și facă la toamnă una

nouă. Adună bani și cresc porci. Cu ce-or mai căpăta de la colectiv, că le-or numărat zile multe pînă acum, și-or face o casă ca a lu' Ion Cireș, președintele ăsta... care...

Bătrîna era pornită pe vorbă lungă, iar pe popa îl furnica în toate oasele moleșeala primăverii.

— Preacurvit-ai ?

— Tulai, ferește-mă, Doamne ! Dar cum mă întrebați una ca asta, domnule părinte ?

Liviu Ardeleanu, dîndu-și seama de automatismul întrebării, zîmbi forțat și trecu mai departe.

— Furat-ai ?

— Ce-i drept îi drept, nu mă poci ascunde. Am furat cîțiva știuleți de cucuruz din coșerul gospodăriei, c-am trecut pe-acolo într-o zi. Zece știuleți, să le dau la porci, și m-o prins blestematul de paznic, ăla, părinte, necredinciosul ăla de Ricu, arză-l focu de *gîb !* Și m-o făcut de rîsul satului.

Cuvintele bătrînei îi amintiră popii de neînțelegerile de pe la gospodăria colectivă și se miră că Octavian Borcea, vecin aici la doi pași, nu se arătă nici la această ultimă spovedanie, înaintea Învierii. Cu zece ani în urmă, nu-i lua în seamă lipsa. Dar de cînd îi murise nevasta, Silvia, venise mai des, nu-i scăpau sărbătorile și slujbele mai importante. „Octavian e om de frunte, după el se uită mulți. Familia lui... Da, cu familia e treabă cam încurcată... De bună seamă că îl întărîtă și fata președintelui, învățătoarea, asta care vrea să-i fie noră, să se mărite cu Axente... Ion Cireș și toți ceilalți îl întărîtă. Poate și pocăiții lui Nicodim își bagă coada, mai știi ? ! Dacă-l pierd și pe Octavian, e rău ! Trebuie să-i întăresc credința în familie..." Făcu un semn repezit cu mîna, a pagubă... „Da, familia, treabă încurcată... Nici eu..." N-avu tăria să ducă mai departe firul gîndului. Închise ochii apăsat și-și scutură capul cu hotărîre.

Sub patrafir, Maria se muta de pe un genunche pe celălalt. Oasele ei bătrîne amorțiseră. Podeaua era tare. Preoteasa o acoperise doar cu o ștergură subțire, țesută din cîrpe vechi. Avea fete de măritat, cum să-și strice covoarele de lînă ? Să steie-n genunchi păcătoasele, și-alea tinere și-alea bătrîne. Totuna !

De-afară, din coridor, răzbăteau şuşoteli, frînturi de fraze neînţelese. Apoi, scocul de tablă începu să scîrţîie.

„Mîţe afurisite ! V-aţi găsit cînd să vă fugăriţi !“ le boscorodi părintele în gînd. De-afară, străbătură strigătele înfundate, vorbele molfăite ale cuiva, speriat că se strică spovedania : „Cîţ, spurcatelor ! Acum v-o apucat ispita Satanei ? Cîţ, dracului, mai încolo !“

— Furat-ai ? întrebă a doua oară Liviu, uitînd că Maria începuse o poveste întreagă.

— Aşa cum v-am spus, m-o prins şi m-o făcut de rîsu' satului. Auzi dumneata, pe mine, muiere bătrînă ! Le-am zis : „Mă, în loc să-mi aduceţi voi cucuruzu' acasă, cum scrie la legea din cărticica statutului, aia cu doi la sută, ori cum dracu-i mai zice. De ce la toamnă, mă, ca să mă găsiţi moartă ? Să vă rămîie partea mea vouă ?

— Mărturisit-ai strîmb, minţit-ai ? se grăbi popa.

— Cîteodată, domnule părinte. Acum, nu ştiu în care zi, am minţit. C-am beut dintr-o glajă de vinars, ascunsă de Octavian în fundu' lăzii. Acolo-mi ţin şi eu hainele frumoase, să le am pentru moarte şi îngropăciune. Am beut două guri. Da' el, hoţu', m-o cunoscut iute. „Dumneata ai beut, mumă ?“ „Ba, să mă trăznească dac-am beut“, i-am răspuns, şi-am minţit. Că mi-o fost frică. Era mînios.

Popa nu se putu răbda să nu întrebe :

— Da' el de ce nu vrea să vie la spovedanie, nană Mărie ?

— Nu ştiu ce-i cu el. Tace ca mutu. Nici cu tată-său, cu Artimon, nu vorbeşte, nici cu mine, nici cu copiii lui. Îi supărat pe viaţă. Nu-i a bună ! Pe copii, pe colectivă, pe Ion Cireş, poate chiar şi pe dumneata, domnule părinte. Adică, să nu mint, pe doamna preotească...

— De ce ?

— Mi se-mpare că nu ştiu... Are el ceva... Da' poate că tot vine. Îi mai zic eu. Numa' să nu mă suduie, că-şi face păcate acuma, în sfînta săptămînă a patimilor...

Surprins de vestea cu supărarea lui Octavian, popa nu mai stărui. Dacă-i omul supărat, dacă nu vine singur, nu-i semn bun. Şi-acasă la el cum era să se ducă ? După cîte-l cunoştea, putea să-l dea şi-afară din casă. Prostia asta

n-ar face-o. O să se mai gîndească. Deocamdată uitase la ce poruncă ajunsese. A noua („Să nu pofteşti muierea de-aproapelui tău") n-avea nici un rost s-o mai întrebe pe bătrînă. A zecea e ca şi a şaptea, cu hoţia : „Să nu doreşti nici un lucru al aproapelui tău". Asta precis c-o mai întrebase. Ar mai fi fost încă multe altele, că „poruncile bisericeşti" le cam repetă pe celelalte zece, mai mari, „dumnezeieşti". Atunci ce-ar mai fi ? Cele cu posturile şi cu nunţile ? Că bătrîna postea se vedea de pe faţa ei scofîlcită, palidă, adunată ca o gură de sac. Nasul i se ascuţise, bărbia fugea înainte. Nunţile ? Da, ar trebui întrebată cum o să fie cu Axente şi cu Lelia, fata lui Cireş. O să-l lase Octavian s-o ia ? Doar băiatul lui e inginer şi fata numai învăţătoare. El e de neam bun, iar ea... „Frumoasă, este, ce-i drept. Mai frumoasă... şi mai deşteaptă ca ale mele. Astea, fetele, seamănă cu preoteasa... Adică, să nu păcătuiesc, Victoria m-a moştenit mai mult pe mine, Flavia-i copia preotesei. De Victoria e păcat că... Da... Stau, se îngraşă. Nici tu şcoală, nici tu servici, du-le părinte, pe umeri, că asta ţi-e crucea. Un trunchi gros şi două braţe pline. Asta ţi-e viaţa, asta ţi-e răstignirea, părinte !" „Doamne iartă-mă !", se trezi murmurînd.

Bătrîna tresări, dar nu înţelese vorbele popii.

Ce era s-o mai întrebe ? Despre cele şapte păcate capitale ? În pridvor se auzeau foind celelalte femei. Voci de bărbat, nici una. E adevărat, oamenii sînt acum toţi la lucru. Mai au încă de semănat la cucuruz, că-i aproape luna mai. De pornit s-au pornit greu, dar acum se împrăştie dis-de-dimineaţă pe hotar ca potîrnichile. Cînd îi vedea, Liviu îşi simţea braţele vînjoase cutreierate de neliniştea unor chemări sădite acolo de secole multe. Se răscoleau sevele în rămurişul vinelor umflate de sînge. S-ar fi urcat în primul car ce trecea pe la poartă... În primăvara asta, se întîmpla ceva cu el. „Şi ce e rău ?" se întreba. „Dacă au oamenii, ai şi tu, părinte", îi răsunau în urechi cuvintele preotesei. „Fără ei, nu ştiu cum ar fi. Dau mai greu în ultimii ani, de cînd i-au înrăit ăştia, necredincioşii, dar ceva tot dau." Găsise ea, preoteasa, şi legea rînduită încă de mult în cuvintele apostolului: „Cine slujeşte în oaste vreodată cu leafa sa ? Sau

cine sădeşte vie, şi din roada ei nu mănîncă ? Sau cine paşte turma şi din laptele ei nu se adapă ?". „Slujeşte... Mănîncă... Adapă... Pe tine ca pe tine, adapă-te, dar mai ales pe sfînta treime, Doamne iartă-mă : preoteasa şi fetele ! Aici nu mai merge cu filozofia, părinte ! Geaba toată apologetica, dacă nu le dai ce le trebuie ! Mîncare, bani, haine şi iar bani... Dar ce-o fi cu mine ?..." se scutură Liviu Ardeleanu, ca de frig. Sta tot aplecat peste capul Mariei Borcea.

Dar pe ea ce s-o mai întrebe ? Ar mai fi cele „şapte virtuţi principale". Ce ştia bătrîna de toate astea ? ! Credinţă ? Păi cum să se îndoiască ea de „adevărurile", auzite o viaţă întreagă ? ! Ce spune popa e sfînt ! S-o întrebe despre nădejde ? Doar singură spunea că nădăjduieşte să moară, s-o îmbrace cu hainele frumoase, păstrate în ladă încă de pe cînd era mireasă. „Fii liniştită, lele Mărie; doar ştii bine că aşa va fi !" îi răspunse el în gînd femeii care aştepta dezlegarea.

— Mai am, domnule părinte ?

— Ce ?

— Păcate.

— Dacă-ţi pare rău şi dacă îndeplineşti canonul, nu mai ai. Îţi pare ?

— Îmi pare, afară de ăla cu cucuruzu', că tot trebuia să mi-l deie la toamnă.

Popa îi dădu dezlegarea şi un canon nu prea încărcat.

— Dă-mi mai multe *Născători,* că le ştiu zice frumos, domnule părinte.

— Bine, dar să-i înveţi şi pe copiii lui Artimonuţ'!

— Îi învăţ, da' le intră pe-o ureche şi le iasă pe alta. Şi eu oi rămîne cu păcatele. Că proşti nu-s, dă-i în bubă, că ştiu tot felul de poezii. Îi apuc eu de urechi, să mă ţie minte, că altfel nu mă mîntui şi nu pup pragul raiului. Şi iad nu-mi trebuie, că am avut destul în viaţă. Copii, nepoţi — de la fete şi de la ficior, strănepoţi de la nepoţi şi de la nepoate. Mi-o fost mereu casa plină. Cîte trei legănam deodată. Doi culcam în leagăne şi unul în troaca de pită. Şi-apoi, mi-o fost destul şi cu bătrînu', că numa' acum tîrziu s-o mai îmbunat. Te pomeneşti că dacă moare înaintea mea l-or opri la poarta grădinii cereşti, că se

pricepe la pomi şi m-o vedea cum trec pe-acolo, şi-o să rîdă de mine...

— Ho, nană Mărie, că începem altă spovedanie şi n-avem vreme. Uite, cîte muieri mai sînt după dumneata...

— Aşa-i, mîncu-ţi inima, domnule părinte, numa' că ele nu-s aşa păcătoase...

— De unde ştii ?

— Ştiu, că le cunosc. Cine să le ştie mai bine ca mine ? !

— Trimite-l pe tetea Octavian încoace ! Să vie, că-l aştept.

— Bine, domnule părinte ! Numa' dac-o vrea...

Bătrîna sărută patrafirul şi ieşi cu *năfrămuţa* în mînă, clătinînd din cap.

Intră altă femeie. Părintele Ardeleanu abia dacă apucase să-şi îndrepte spinarea, să facă doi-trei paşi spre geamul dinspre curte şi să dea la o parte perdeaua de pînză groasă, pistruiată de muşte, îmbîcsită de praf. Se vedeau mişcînd cîteva femei îmbrăcate în negru, mogîldeţe fără chip, umbre clătinate de boarea primăverii. Se auzeau, din cînd în cînd, frînturi din întrebările şi boscorodelile preotesei, rămase fără răspunsuri. Lumina ce crăpase în două semiobscuritatea din verandă nu reuşi să-i alunge popii oboseala apăsătoare, ca o sufocare, ce-i stăruia în toate mădularele. Se mişca încet. Simţi nevoia să deschidă fereastra, să intre aer proaspăt, dar abia acum observă că Nuţi o bătuse peste iarnă în cuie, să nu intre zăpada şi frigul. Întorcîndu-se supărat, o văzu pe nouă venită şi se grăbi să-şi aşeze trupul de plumb în scaunul vechi, de lemn tare, al spovedaniei. O luă de la cap cu cele zece porunci. Bătrîna, mai puţin speriată şi mai vioaie decît Maria, avea şi ea de mărturisit pe ale ei. Multe, puţine, popa aproape nu-şi mai dădea seama. Se simţi transpus dintr-o dată în timpul spovedaniilor sale de elev şi de teolog, obligat să răspundă săptămînal, uneori zilnic, la toate aceste întrebări ce băteau acum în capul lui ca apa în paletele unei turbine. „Ai avut respectul cuvenit faţă de superiorii tăi ?" „Am avut", zicea elevul sîrguincios de-atunci. „Nici nu se putea altfel", completa părintele Ardeleanu. „Ai minţit ?" „Ca să fiu sincer mai minţeam. Chiar şi la spovedanii. Altfel m-ar fi văzut re-

verendissimul cu ochi răi. Erau şi alţi preoţi confesori care ne ciocăneau cu cheile în ţeastă. Cum lacătele erau mari şi uşile pivniţelor bine ferecate, ne trezeam cu ditamai cucuiele. Şi-atunci ne înghesuiam cu toţii la popa Tătaru, că era surd. Nu era vorba numai de cucuie, ci şi de canoane. Nu prea aveam timp de ele. Trebuia să şi învăţ, că la matematică eram greu de cap, trebuia să-l slujesc şi pe măria-sa... Da, cam minţeam..." „N-ai furat la extemporale şi la teze ?" „Nu... Trăgeam uneori cu ochii la vecinul de bancă, dar nu ca să-l fur, ci ca să-l supraveghez, să nu greşească. Era e'ev slab, fura el de la mine. Cînd nu-l lăsam, mă bătea. Altfel, îmi dădea pîine cu unt, în recreaţia mare. Era fiul singurului hotelier din oraş, unul cu burta revărsată şi cu trei cefe." „N-ai umblat pe stradă după ora stabilită de regulament ?" „O singură dată. Am găsit poarta din grădină descuiată, o uitase cineva de cu seară. Reverendissimul era plecat să predice în alt oraş, fiind perioada «exerciţiilor spirituale». Răsuflam cîteva zile în voie. M-au chemat pe la ei nişte colegi care stăteau în gazdă «Sub Huruchi». Am mîncat din cuferele lor nişte plăcinte cu urdă, dulci, ca pe la noi, şi-am ieşit împreună în stradă. Acolo, peste cine dăm ? Peste părintele Alexandru. Umbla seara pe străzi, mai ales în cartierele unde erau găzduiţi elevii externi. Pe cei de la internat avea cine să-i pîndească, să-i pîrască, să-i pedepsească. Erau destui «ductori» şi «prefecţi de studii». Părintele purta un baston cu măciulie de argint, să nu-i rupă cîinii reverenda. Elevii îi ştiau de frică. El nu ne bătea niciodată, îi punea pe alţii. Pe mine m-a pîrît reverendissimului la întoarcere, iar acesta m-a pedepsit cu două zile de post. Treceau repede zilele de post, mă obişnuisem. Căutam să le ocolesc, să nu se îngroaşe gluma, să nu mă dea afară. Unde aş fi putut merge ? Acasă, tata m-ar fi luat cu biciul, ar fi pus cîinii pe urmele mele. Cum era să-l fac de ruşine, să fug de la şcoală ? ! Avea el destule guri flămînde şi fără mine." „Nu ţi-a părut rău cînd alţii au dat răspunsuri bune ?" „Mi-a părut. Dar şi mai rău cînd am dat eu răspunsuri proaste !" „Ai păstrat tăcerea în timpul silenţiului ?" „Da, tăceam, chiar dacă cei din spate mă înţepau cu ace. Dacă-i pîram cumva, săreau cu pumnii. Noroc cu fiul hotelierului. În pauze, îmi lua apărarea. Nu de drag, cît din interes. Dă-

deam şi eu, că eram mai tare. Neam de «ţereni», cum ne ziceau în batjocură. Ne feream să nu ne vadă «monitorul» şi să nu ne treacă pe listă fără să mai cerceteze cine e vinovatul. Nota la purtare conta." „Ai fost sincer, ţi-ai recunoscut greşelile, ca vameşul, ori te-ai exaltat, ca fariseul ?" Lui Liviu de-atunci şi celui de-acuma nu-i prea convenea să răspundă. În cele din urmă îngăima : „Cînd ca vameşul, cînd ca fariseul ! Dar povestea e lungă. Aşa e viaţa : un amestec de vameşi şi de farisei. Da, ce te miri, Liviule ? îşi zicea singur, zgîlţîindu-se parcă de umăr, ca pe-un străin. Numai aşa ai cunoscut-o pînă acum ! Şi la popii de rînd, şi la feţele mai alese. Pe care-l credeai vameş, acela se dovedea fariseu. Trecuse cam de mult vremea cînd vlădicii se băteau în Dieta Transilvaniei pentru dreptatea neamului lor. Poveşti vechi, cărţi cu ferecătură de argint. Cine îl mai imita pe Inocenţiu ? Ce să mai zicem de mortificarea trupului cu posturi şi ajunuri, ca în pilda lui Petru Pavel Aron ? ! Cine-o mai urma ? Brîul acela de fier, cu care umbla încins preafericitul, de-i intrau cuiele în carne vie, era acum închis într-o casă de fier."

Femeile intrau şi ieşeau, pe rînd.

— Păcătuit-ai, oaia Domnului ?

— Păcătuit-am, domnule părinte.

— Cu gîndul, ori cu fapta ?

— Cu gîndul nu ştiu, numai cu fapta...

Liviu îşi tot scotea batista, îşi ştergea broboanele de pe frunte, vrînd parcă să alunge şi întrebările din dubla lui spovedanie : „Nu te-ai arătat mai altcum în prezenţa superiorilor decît în absenţa lor ?" „Nu, zicea atunci. Nu, nu, repeta şi acum. Dar se întorcea grăbit. Poate, cîteodată... După cum le plăcea şi lor... Că altfel nu era bine. Nu răzbeam în viaţă... Nu..." Aici se opri, împiedicat de pragul înalt al vechilor umilinţe. Inima îi bătea sincopat, cu crispare surdă. „Iartă-mă, Doamne, dar m-ai supus la prea multe umilinţe şi cedări... Mai ales la cedări..." „Cum te-ai purtat în biserică, în internat, în capelă, la gazdă, în clasă, în recreaţie, în sufragerie, pe stradă, în prăvălie, în tot locul ?" năvăliră încăpăţînate, vechile întrebări. „Am stat unde-am încăput şi eu..." „Ai fost leneş la sculare ?

Nu ţi-ai spus : Numai puţin să mai stau în pat ?“ Întrebarea asta îl făcu pe Liviu să sară în picioare. Oasele înţepenite pocniră ca rupte. Femeia îngenuncheată sub patrafir înmărmuri.

— Iartă-mă, nană Salomie, dar am înţepenit, se scuză el.

O dezlegă de păcate şi-i spuse să intre următoarea, dar numai după două-trei minute. „Doamne, doar nu l-oi fi supărat cu ceva“, se gîndi femeia. Părintele se aşeză greoi pe acelaşi scaun. Tocmai cînd auzi, prin uşa întredeschisă, cîntecul unui cuc rătăcit prin grădina din spatele casei parohiale şi cînd se ruga în gînd : „Adu-o, Doamne, şi pe ea... pe întristata mea Savetă“, prin camera din mijloc, legată de verandă cu o uşă, trecea fata cea mică, Flavia. Îi cunoştea pasul greu, apăsat, care aducea acum, în închipuirea popii, cu pasul reverendissimului Frăţilă. La el fusese elevul Ardeleanu T. Liviu „credinţer“ din clasa I şi pînă într-a VIII-a liceală.

Credinţer...

Îşi amintea cum îl adusese la oraş tatăl său, ţăran de pe valea Secaşului, om sărac, rămas văduv cu cinci copii. Şcolile încă nu începuseră. Era prin septembrie. Căldură şi praf, să-l tai cu cuţitul. Căruţa veche huruia asurzitor pe pietrele străzilor blăjene. Trecuseră de catedrală şi se opriseră în faţa Teologiei, „fabrica de popi“, cum îi mai spunea lumea în glumă. Era o clădire venerabilă, de aproape două sute de ani, cu ziduri groase, în tencuiala cărora se ghicea igrasia. Intraseră pe sub poarta de lemn masiv, scorojită de ploi, ce da sub bolţile prelungite în coridoare pustii şi întunecate ca nişte peşteri. Pe poartă atîrna o tăbliţă albă, emailată, pe care copilul citi, nu fără dificultate : „Vizitarea alumnilor admisă numai duminica, între orele 2—3 după-amiază“. Îi opriseră un portar bătrîn, ca sfîntul Petru, cu cheile în mînă, îmbrăcat în haine de postav negru : „Pe cine căutaţi ?“ „Pe măria-sa domnul părinte Frăţilă.“ „Canonicul doarme. Haidaţi la cinci ceasuri după prînz ! Da' cine sînteţi ?“ „De la el din sat. I-am adus o rugare, pentru copilul ăsta.“ „Ce rugare ?“ „D-apoi, că-i orfan, să-l ieie sluguliţă pe-aici pe la măria-sa, ori pe la alt profesor...“ „Ce sluguliţă ? Aici nu sînt sluguliţe, măi rumâne, sînt numai credinţeri !“

„Cum o fi, numa' să poată învăţa şi el liceauăle, că-i harnic şi cuminte." Au înţeles. Au aşteptat. I-a primit reverendissimul Frăţilă. Ţăranul, cu comănacul de paie în mînă, s-a adresat canonicului : „Rog pe măria-sa să-l primească, dac-o putea, sluguliţă ori *credinţioner*, cum i-o fost zis domnu' portar, numa' să-şi poată face liceauăle." „Cum îl cheamă ?" l-a întrebat canonicul. „Liviu, ca pe măria-sa." „Bine, să rămîie. Du-te liniştit şi spune la tot satul voie bună din partea mea !" Copilul, speriat şi bucuros, rămăsese, aşa desculţ cum era, în faţa uşii reverendissimului. Ar fi plîns după sat, după prietenii săi de joacă, dar se temea de lacrimi, nu cumva să se preschimbe în pietre blestemate, să-i stea în drum, să-i încurce primii paşi în viaţă. Îşi înghiţise plînsul înainte de a-i ajunge sub pleoape. Tatăl îi adusese grăbit desagii din căruţă, apoi perna şi străjacul umplut cu paie, şi-i spusese : „No, copile, ţi-o pus Al-de-Sus mîna-n cap ! Dacă te porţi bine, poţi ajunge ca măria-sa, profesăr şi canonic ! Auzi, mă ? Poartă-te, c-apoi, la tîrgu' de toamnă, îţi cumpără tata o brişcă". Aşa începuse Liviu Ardeleanu slujba de credinţer. Reverendissimul l-a condus în apartamentul larg, cu pereţii căptuşiţi de dulapuri pline de cărţi groase, legate în piele neagră, cu cotoarele presărate de litere aurii. În spaţiile albe ale pereţilor atîrnau tablouri mari, cu cadre aurite. Apoi, i-a arătat cămăruţa credinţerului, fostă cîndva chilie călugărească. Aşezată între apartament şi pivniţă, avea un singur geam, mic, zăbrelit, ce da în coridorul umbros prin care treceau teologii spre *umblătoare*. Canonicul Frăţilă, om la cincizeci de ani, purta cioc şi mustăţi tunse. Sub ochelarii cu ramă neagră îi jucau ochii inteligenţi, cînd visători şi blajini, cînd injectaţi de flăcări gata să aprindă lumea. Învăţase la Roma nouă ani. Era doctor în teologie, în filozofie şi, pe deasupra, pictor. „Măi consătene, îi zisese, ştii ce ai de făcut ? Uite, ştergi praful de pe cărţi, dar să nu te-atingi de tablouri şi de pînzele de-acolo din colţ, auzitu-m-ai ? Măturî în casă, aduci apă, cobori în pivniţă după lemne, cîteodată şi după... da, după vin. Aduci gazetele, duci scrisorile. Cînţi numai la capelă şi în pivniţă cînd ţi-e frică. Dar ştiu eu bine că tu nu eşti fricos. Aşa-i ?" „Da, măria-ta." „Şi

încă ceva, fiule : să ştii să taci ! Ce-ai văzut, n-ai văzut ! Ce-ai auzit, n-ai auzit ! Dacă ai ceva pe inimă, vii şi-mi spui la spovedanie. În fiecare săptămînă, vinerea. Cu alţi credinţeri, de la alţi părinţi, să nu te prind că te-amesteci în vorbe. Fii înţelept ca Solomon şi tăcut ca Sfînxul! Auzitu-m-ai ?" „Auzit", mormăise băiatul, înţelegînd doar pe jumătate poruncile reverendissimului. „Bine... Acum te duci la bucătărie, aduci cina, îmbuci şi tu ce ţi se cuvine, şi-apoi te culci. Dacă ieşi noaptea afară, să nu faci larmă, că părinţii meditează. Înţelesu-m-ai ?" „Înţeles."

Toate ar fi mers cum ar fi mers, numai clopoţelul de deasupra patului să nu fi fost. Cînd îl văzuse seara, se bucurase. I se păruse o jucărie. Ce-i drept, nu prea înţelesese el de ce e legat acolo şi unde duc sîrmele argintii, prin peretele gros de un metru. Dimineaţa, la ora cinci, se trezise însă speriat, buimăcit, ca sculat din morţi. Nu ştia ce să facă. Se îmbrăcase iute şi aşteptase în picioare lîngă uşă. Într-un tîrziu, apăruse reverendissimul. „Surdule, tu n-auzi ?" „Aud, măria-ta." „Atunci de ce n-ai venit ?" „N-am ştiut al cui e clopoţelul." „Bine, de azi încolo să ştii. Cînd sună a treia oară, să fii la mine. Şi-acuma, hai la sfînta liturghie !"

Intră la spovedanie o altă femeie. Întrebările lui Liviu se rostogoleau pe matca lor : „Te-ai sculat la timp ? Ţi-ai făcut rugăciunile ?" „Sculat. Făcut... Dacă aş avea acum atîtea bucurii cîte rugăciuni am spus, încă din prima zi de credinţerie, m-aş socoti un om fericit..." ...Vara mai mergea cum mergea cu rugăciunile credinţerului. Era vacanţă, reverendissimul pleca la băi, la Sovata, sărbătorile parcă se răreau. Iarna însă se adunau sfinţi mulţi şi săraci. Vai de comănacul lor, dar şi de-al bieţilor credinţeri ! Încă din clasa întîi, după povaţa şi porunca reverendissimului, Liviu începuse să se roage toată luna ianuarie, conform „intenţiunii pedagogiei divine". La 18 ianuarie — „pentru întoarcerea tuturor oilor rătăcite la staulul lor" ; la 20 : „pentru întoarcerea anglicanilor la mama lor cea bună" ; la 22 : „pentru întoarcerea protestanţilor din America la marea turmă" ; la 23 : „pentru convertirea păcătoşilor rupţi de la sînul ei, către mireasa

inimii" ; la 24 : „pentru convertirea poporului ales cu rugăciunea : Iartă-le lor, că nu ştiu ce fac !" ; la 25 ianuarie : „pentru convertirea păgînilor şi încorporarea lor în trupul mistic", şi aşa în fiecare zi. Atunci, Liviu îndrăznea să se gîndească uneori că, pînă ce va reuşi să-i întoarcă pe toţi rătăciţii unde trebuie, lui i se vor umfla genunchii de-or ajunge ca broaştele ţestoase, iar cu barba va mătura duşumeaua reverendissimului Frăţilă. „Bine c-ai mai uitat din rugăciunile alea pe drum, îşi zicea, ca altui om. Dacă ai putea acum să-i întorci barem pe prăpădiţii ăştia de pocăiţi ai lui Nicodim... Dacă ai putea să mai opreşti şi anii, părinte !..."

— Îţi pare rău ? o întrebă pe femeia de sub patrafir.

— Îmi pare, domnule părinte.

O dezlegă şi pe asta. Veni alta. Tînără. Trînti uşa după ea, cît pe ce s-alunge gîndurile de sub fruntea popii. Liviu nici nu apucă s-o vadă bine, că Anuţă se şi ascunse sub patrafir. Îşi spunea precipitată păcatele, cu totul de altă natură decît ale soacră-sii Maria. Vorbea iute, şi răsuflarea ei încălzea genunchii popii. El se gîndea cu înfrigurare la clipa în care, poate, va intra şi ea, Saveta, pe uşă, să-i ceară iertarea de păcate, dar clipa aceea întîrziind, se lăsă dus de aventura întrebărilor duble. Ajunsese într-o zonă delicată. Nu-şi mai putea răspunde la toate. „Ai pronunţat vorbe necuviincioase ?" „Nu cumva te-au încercat ispite necurate ?" „Împotrivitu-te-ai de la început gîndurilor nepermise ori te-ai tîrguit cu ele, şi astfel ai consimţit ?" „Ai avut respectul cuvenit faţă de sufletul şi trupul tău ?" „Am avut şi n-am avut, reverendissime..." se căzni să răspundă acum ca şi atunci. Atunci mai minţea, ca să nu se dea de gol. Era băiat mare, adolescent. Traversa epoca tuturor metamorfozelor, azvîrlind planete cu duiumul pe ceruri necunoscute. Sîngele îi umfla vinele, bătea în timpane. Presimţea anotimpuri cu flori şi cu gheaţă. Visa şi călătorea în vis, acolo, între pereţii groşi, în curtea împrejmuită cu gard înalt, terminat cu sîrmă ghimpată. Cum să nu aibă respectul cuvenit faţă de suflet ? Numai că şi-l simţea călcat în picioare, ca ştergătoarea de la uşile canonicilor. Cînd îşi dăduse seama ce se întîmplă, era tîrziu, se obişnuise. Cît despre trup, el îi părea duşmanul cel mai mare. Pentru că era

sănătos. Pentru că nu-i plăcea clopoţelul, privirile de bufniţă ale geamului scund şi zăbrelit, respiraţia înfrigurată a celor patru pereţi cenuşii, igrasioşi. Pentru că... Îşi aducea aminte şi roşea... Făceau şi alţi băieţi şi-l învăţaseră şi pe el... Lui, reverendissimul îi dăduse poruncă să doarmă cu mîinile deasupra păturii. Dar mai întîi îl întrebase : „Mă, tu nu suferi cumva de vițiul solitar ?“ „Nu înţeleg părinte !“ L-a inspectat de cîteva ori. După aia l-a lăsat în pace. Canonicul îl vedea încercănat şi palid, dar Liviu îi spunea că din cauza oboselii, a învăţăturii. Nu mințea chiar de tot, că de învăţat învăţa. Bea în fiecare seară o cană de apă rece ca gheaţa, trăgea aer adînc în piept, făcea gimnastică şi răsufla uşurat. În anul acela, profesorul de religie, care bănuia ce se întîmplă, îi omora pe elevii săi cu predicile, cu spovedaniile obligatorii. Părintele cutreiera cărţile, răscolea istoria, ca să le-aducă pilde înfricoşătoare. Dădea buzna cu ele, gîfîind. Într-o bună zi cită cuvintele unei eroine din *Thaïs* de Anatole France, subliniind că autorul fusese cam eretic : „N-am găsit fericirea şi sînt obosită de oboseală infinită“. Elevii ridicau din umeri, mult mai obosiţi decît ea. Şi preotul încheia cu originala expresie a lordului Palmerston : „Viaţa ar fi mai suportabilă dacă n-ar fi plăcerile“. „Pentru lorzi, nu pentru mine“ — se gîndea Liviu. Dar popa nu-i lăsa să-şi continue gîndurile, că încheia exclamînd patetic, ca proorocii în pustiu : „Tinere, cu creşterea corpului tău, răul se dezvoltă în tine. Nu-ţi lăsa inima infectată de fermentaţiuni putrede !“ Era un popă celib, ca şi reverendissimul Frăţilă, om încă tînăr, înalt, cu un fizic frumos, croit pentru corpul ofiţeresc, nu pentru apostolat în clasele acelea înghesuite. Se purta totdeauna ras, îngrijit, cu reverenda impregnată de parfumul viorelelor. N-avea credinţer. Poate ar mai fi aflat elevii cîte ceva despre tainele vieţii lui. Aşa, trăiau din bănuieli. Într-o zi, le spusese următoarea pildă : „Marele pictor italian Leonardo da Vinci s-a chinuit mulţi ani ca să poată picta în veci nemuritoarea pînză *Cina cea de taină*. Căutat-a el vreme multă şi fără folos un model după care să picteze faţa lui Isus. Într-o bună zi, găsit-a marele şi nemuritorul pictor într-o biserică din Roma un cîntăreţ de strană, cu

înfățișarea cerută, care îi plăcu. Îl rugă deci pe acest june, Petru Bandinelli, căci așa îl chema, să-i servească drept model. Astfel, Leonardo pictă pe pînză fața Nazarineanului în chip de tînăr cîntăreț. Apoi își văzu mai departe de lucrul său. Pictase el cu credință și măiestrie aleasă pe aproape toți apostolii, dar pentru netrebnicul Iuda nu putea găsi model. Din nou începu a parcurge străzile orașului, uitîndu-se în toate părțile la fețele oamenilor pe care-i întîlnea. În sfîrșit, ca din întîmplare, găsi ceea ce căuta. Un cerșetor cu fața impasibilă și respingătoare stătea într-un colț. Îl chemă și el veni. Cînd se găsi în atelierul său și începu să-l studieze mai de aproape, lui Leonardo îi căzu penelul din mînă. Era Petru Bandinelli, chiar Petru, a cărui nobilă față era întipărită pe pînză. Din plăcere în plăcere, din decădere în decădere, în doi ani de zile fața lui Isus devenise fața lui Iuda !" Speriați, vinovații se perpeleau în insomnii toată noaptea.

Gîndurile îi fură întrerupte de pașii preotesei prin camera vecină. O văzu cum se uită prin sticla geamului de la ușă. Crezu că are să-i spună ceva important. Se grăbi, dădu dezlegarea și Anuței, nora lui Octavian Borcea. Aceasta se ridică vioaie, se șterse pe genunchi și-i spuse :

— Domnule părinte, am vorbit și eu cu tata-socru, da' nu vrea să vie la spovedit. Zice că nu-i e bine, că vine altă dată... Cred că numai din cauza colectivei, că vor să-l facă ciurdar, să-și bată joc de el și de familia noastră. Da, asta vrea Cireș, *Neutru* ăsta, care-o ajuns președinte. I-i ciudă că nu-i luăm fata în familia noastră... Apăsa mereu pe „familia noastră". Ar fi vrut să mai spună multe altele, dar Liviu se ridică pe neașteptate.

Preoteasa voia doar să-l îndemne să se grăbească, să nu mai stea atîta cu fiecare hoașcă bătrînă.

— Mai dă-le-n supărare, că nu-s chiar doamne ! Și-apoi, spovedaniile nici nu se plătesc, ca nunțile, ca botezurile, ca înmormîntările, părinte !

Popa tăcea. Pe peretele din fața lui atîrna o fotografie mărită : el, proaspăt hirotonisit, în reverendă nouă-nouță, ea în rochie albă, cu voal. Făcuseră poza aici, în Zăpadia, cu un fotograf venit din oraș anume pentru cununia lor. Din pricina acestei fotografii avuseseră prima ciocnire

cu Mula bătrînul, tatăl lui Nuţi şi al lui Nicodim, şeful pocăiţilor de azi. Fotograful cerea prea mulţi bani şi socrul nu voia să-şi desfacă băierile pungii. Fata plînsese de ruşine, că pe-atunci mai ştia încă plînge. Liviu Ardeleanu o cunoscuse în ultimul an de teologie. Urmase seminarul, fiindcă tatăl său n-avea bani să-l ţină la universitate într-un oraş mare. Aici, în urbea şcolilor, îl cunoşteau şi îl apreciau toţi superiorii. Chiar dacă nu voia, îl împingeau din spate. Canonicul Frăţilă, mulţumit pînă la sfîrşit de comportarea vechiului său credinţer, îl recomandase părintelui rector. Slujbele, tipicurile, toate rînduielile bisericeşti le cunoştea bine. Dar pentru tînărul candidat, mult mai important era faptul că înţelesese legile ce se ascundeau dincolo de vorbele teologilor. Le învăţase atent, uneori călcîndu-şi pe inimă. Le acceptase tacit, se obişnuise cu ele. Crizele adolescenţei nu-i lăsaseră răni prea adînci. Rar dacă le mai simţea zvîcnirea. Murea, amurgea ceva în el, pe nesimţite. Toate renunţările şi spaimele se cuibăriseră prin colţurile împăienjenite ale fiinţei sale. „Prea multe umilinţe ! Prea multe cedări !“ îşi reproşa tot mai des în ultima vreme. După terminarea ultimului an de studii, înainte de hirotonisire, era obligatoriu să se gîndească la căsătorie. Dacă nu intenţiona cumva să devină preot celib, necăsătorit pentru toată viaţa. Îl tenta uneori acest gînd, încă de elev. Ştia că e legat de drumul la Roma, de anii de studii de-acolo, şapte sau nouă la număr, de rangurile bisericeşti ce l-ar fi aşteptat la întoarcere. Toate planurile se năruiseră însă în vara dintre anul I şi II. Atunci se îndrăgostise de Dorina, fiica unui măcelar din oraş, unul Bîrzu. Se plimbaseră de cîteva ori prin Berc, o pădurice de la marginea Tîrnavei, strînseseră flori, se sărutaseră, fata îl lăsase chiar să-şi sprijine capul pe genunchii ei, legănîndu-l cu gingăşie copilărească. Era prima lui dragoste adevărată, răscolitoare. O visa pe Dorina, avea nopţi albe, sta cu fruntea rezemată parcă de umărul ei rotund, de pieptul ce i se zbătea pătimaş. Ţinea un caiet cu însemnări intime. Îi scria misive lungi, neliniştite. Într-una din ele făcea propuneri, schiţa cutezătoare planuri de căsătorie. Scrisoarea căzuse însă în mîna măcelarului, care-şi chestionă urgent fata : „Cine-i domnul ?“ „Un teolog, tată.“ „Bine, scoate-ţi-l din cap, Dorino, că altfel îl belesc !

Dulcea mea, înțelesu-m-ai ?" Fata își plecase ochii. Într-un tîrziu, îndrăznise : „Dar mi-i drag, tată !" „Ți-i drag, nu ți-i drag, scoate-ți-l pînă nu-i tîrziu ! Încă nu știi tu, dulcea mea, ce ascund popii sub sfînta haină..." Fata fugise în camera de-alături, plîngînd în hohote. Mamă-sa tăcuse tot timpul, ca omul pățit. Nici ea nu se prea bucura de candidatura teologului. Înfuriat de plînsetele și sughițurile fetei, tatăl începuse să țipe : „Să nu-ți aud gura, tîmpito ! Ori vrei s-ajungi la țeară, cu casa plină de copii, ca o cloșcă, să rîdă poporenii de tine ? !"

Liviu Ardeleanu trebuia totuși să se însoare. Funcționa în oraș o școală de menaj. Acolo își trimiteau fetele țăranii avuți de pe Tîrnave, de pe Mureș, de pe Secaș, chiar și din părțile Sibiului. După doi ani, știau că se mărită cu un popă sau cu un notar. „De ce să învețe fata atîția ani? Ca să ajungă, acolo, o zdreanță de dăscăliță, să moară de foame ? Frumoasă îi, găzdoaie îi, de ce să n-o ieie un popă? I-o face mîncare bună, că-i școlită pentru asta, i-o face copii frumoși și s-o mai ocupa și de eclejie. Părintele poate să-și vadă liniștit de cele sfinte !" încheiau, în gîndul lor, gospodarii. Teologii din orășelul celebrelor școli transilvănene erau duși, săptămînal, în rînd cîte doi, la plimbare lungă prin fața școlii de menaj, încă de pe la începutul anului IV. Orășenii, dar mai ales elevii numeroși ai claselor mari, se uitau după coloana teologilor cu subînțeles, cu ironie, uneori cu invidie. Fetele se aflau totdeauna „ca din întîmplare" prin curtea largă, zbenguindu-se, cu fustele în vînt. Se organizau și vizite de cunoaștere, se slujeau și liturghii în capela școlii, la care ajutau, prin rotație, teologii din ultimul an. La cădelnițări, la evanghelie, la ieșirea cu darurile, băieții mai trăgeau cu ochiul la cuvioasele domnișoare. Cît despre ele !

Așa o cunoscuse Liviu Ardeleanu pe domnișoara Nuți, căreia încă i se mai spunea pe-atunci acasă, în Zăpadia, Ileana. Se plimbaseră de cîteva ori prin același Berc înțesat pe toate cărările de iscoadele superiorilor religioși : să nu se transforme cumva în eden ispititor, să nu scuture cineva pomul cunoașterii. Ca să uite vechea durere, teologul Liviu se aruncase pătimaș, orbește, în brațele viitoarei logodnice. Nuți ardea ca o zi de iulie. Vorbele inteligente se fereau parcă anume de buzele ei pline, frumoase,

indolente. Vremea zbura iute. Se apropia nunta. Mula, bătrînul, ţinuse să-l asigure pe viitorul ginere că o să-i dea fetei, ca zestre, 10 iugăre de pămînt bun, pe vatra Tîrnavei. Dar după căsătorie, după hirotonisirea şi numirea lui Liviu Ardeleanu ca preot chiar în satul fetei, se grăbi să-şi ia promisiunea înapoi. Crezuse că ginerele va ajunge preot în vreun sat de munte şi va scăpa mai ieftin. Cum însă eclejia era de 30 de iugăre, Liviu renunţase uşor la dota nevestei. Îi ceruse socrului doar un împrumut, să-şi cumpere mobilă. Nuţi voia însă pămîntul. Se certaseră, ajunseseră curînd în judecăţi. Preoteasa îşi blestema părinţii, nici nu voia să mai audă de ei. Cu atît mai mult cu cît nici oamenii din sat nu-i vedeau cu ochi buni. Erau zgîrciţi, singuratici, pizmaşi. Întărîtaţi, bătrînii nu mai lăsaseră nici pe Ană, nici pe Nicodim, fraţii mai mici ai preotesei, să-i pună piciorul în casă. Liviu nu se amesteca în treburile lor. Îşi alcătuia săptămînă de săptămînă predicile, şi le scria, fiindcă nu era prea bun orator. Zăpădenii îl ascultau atenţi dar îl comparau mereu cu popa cel bătrîn. Mai ales în primul an avusese mult de lucru : să citească, să compileze, să transcrie, să pună cap la cap. Partea mai grea era aplicarea pildelor la viaţa parohiei. Aici îi trebuiau exemple, fapte, nume, întîmplări. Noroc cu Nuţi ; ea le cunoştea pe toate. La început, noul paroh făcuse greşeala să asculte prea mult de nevastă, să dea şi numele oilor rătăcite. Oamenii, neobişnuiţi, se înfoiaseră în pene ca nişte curcani fluieraţi. Şi-atunci renunţase. Lucra mai mult cu parabole. După primul an, repeta paragraf cu paragraf toate predicile, rînduite şi clasificate frumos, pe duminici, pe sărbători, pe probleme. După cîţiva ani, zăpădenii le ştiau pe de rost. Şi chiar se bucurau că popa e om înţelegător şi nu le mai schimbă. Unii ziceau : „Astăzi ştiu ce cazanie urmează. Plec şi eu mai devreme acasă, să scot vacile pe mirişti". Iar părintele se obişnuise cu nevasta. Lăsa totul pe seama ei. Gospodăria mergea bine, pămîntul se lucra, hambarele se umpleau, vitele, porcii, raţele, gîştele se îngrăşau. De danii se ocupa tot Nuţi. Oamenii aduceau, n-aduceau, Liviu nu prea ştia. Îşi cumpăraseră aparat de radio. Mulţi ţărani, mai ales vecinii, printre care şi Octavian Borcea, veneau s-asculte ştirile. Vocea crainicului de la „Radio România" anunţa tot felul de

veşti încurcate. Lumea se agita, începeau anii concentrărilor, ai războiului. Popa le explica şi despre *Frontul Renaşterii*, şi despre Carol al II-lea, „marele străjer", şi despre Germania lui Hitler. Ba, într-o zi venise vestea că pe primul ministru l-au împuşcat legionarii. Ţăranii nu înţelegeau prea bine totul, dar presimţeau ei că nu-i a bună. Le mirosea a încăierare. Îngrijorarea le furnica sîngele. Veneau seară de seară, după lucru, frînţi, pe jumătate adormiţi. Nuţi îi ruga doar să nu fumeze şi să nu scuipe pe jos. „Că, doamnă preoteasă, astea le ştim noi !" zicea Octavian Borcea. După plecarea lor, Nuţi deschidea larg uşa şi geamurile, pufnind : „Sînt oameni cumsecade, sînt poporenii noştri, Liviule, dar put săracii, ca hoitul lui Lazăr, pe care-l învie Domnul în predicile tale." „Exagerezi, dragă Nuţi !" încerca să-i apere copilul sărac din amintirile popii. Apoi se culcau în celę două paturi alăturate, largi cît o vale. Deasupra căpătîiului înalt, preoteasa aşezase o cusătură făcută de ea, închipuind un înger păzitor, care stătea la bucătărie printre oale şi străchini şi îi dădea sfaturi despre armonia familiei : „Bărbatul care nu stă acasă se poate trezi cu un musafir la masă". Era femeie frumuşică Nuţi, cu faţa albă, punctată doar de cîţiva pistrui bătînd în argintiu. Poate se cam prea împlinise după căsătorie, dar braţele îi erau pietroase, bustul proeminent. Copii încă n-aveau. Uneori, seara, scufundată în pernele moi, apăsa pe cuvinte : „Batăr un an sau doi, nu-i aşa, Liviule, să ne iubim curat, ca îngerii. Să ne jucăm după pofta inimii ! Avem deocamdată şi obligaţii faţă de gospodărie, că nu-i uşor de dus. Trebuie să fii cu ochii pe toţi, să nu fure. Astea le-am învăţat de la cînele de tata, Doamne iartă-mă ! Copii o să facem, Liviule, de la anul viitor încolo... Să ne mai întremăm, că sîntem gospodari proaspeţi, avem vreme destulă. Nu-i aşa ?"... Popa se obişnuise cu vorbele ei, nu se ostenea să-i răspundă. După copilăria şi tinereţea lui, chinuite zilnic între atîtea renunţări, interdicţii, ameninţări şi umilinţe, acum se simţea la larg. Găsise o justificare a stării lui chiar în versetele *Bibliei* : „Atunci am zis inimii mele : Vino să te încerc cu veselia şi să te pun la trai bun !" Nuţi nu se îndoia de dragostea lui Liviu. Se apucase de făcut copii mai repede decît plănuise. „Anul a fost bun, zicea ea, hamba-

rele-s pline, cu daniile, dacă nu curge, pică. Un copil îl va lega şi mai mult de mine." Se născuse în primul an o fetiţă, Victoria, în al doilea an încă una, Flavia. Apoi, preoteasa, femeie sănătoasă, revenindu-şi iute după naştere, se aşezase în patul popii şi-i spusese, mîngîindu-l pe frunte : „De-acuma, părinte, mai cu opreală. Că dacă umplem casa de fete, n-avem de unde le da zestre. Şi în lumea de azi, fetele fără zestre rămîn bătrîne, pe capul părinţilor. Aşa-i?" Liviu nu răspunsese. ...Anii se alungaseră precipitaţi. Venise războiul. Satul se golise, treptat, de bărbaţi. Popa avea mai mult de lucru decît în anii de pace: slujbe peste slujbe pentru cei plecaţi, pentru cei răniţi, prinşi, dispăruţi. Înmormîntări cu morţii lipsă. „Slujbe multe şi danii puţine, părinte !" „Nu-ţi păta inima cu asemenea gînduri. Bucură-te că sînt acasă, lîngă voi..." „De asta nu mă plîng, că m-ar bate Pronia. Da' să ştii că oamenii s-or înrăit, Liviule. Nu mai dau. Jumătate din sat ne-o rămas datoare..." „De unde ştii ?" întrebase popa, într-o doară. „Ştiu, de pe semnele mele." „Care semne ?" „Care-necare, da' n-aduc. Uite, să-ţi arăt negru pe alb, la catastif..." Scosese o terfeloagă mare, din sertarul mesei. Cînd o văzuse de mai multe ori scriind acolo, popa crezuse că adaugă reţete noi la vechea ei carte de bucate. Dar Nuţi nota, după alfabet, tot ce dădea popii şi bisericii fiecare enoriaş. Mai bine zis ce nu dădea. Pe darnici îi cunoştea, nu-i mai nota. Era atentă cu ceilalţi, cu zgîrciţii, cu scîrţarii, cu cei necăjiţi sau indiferenţi... „Ion Cireş... nici una prescură... O. Borcea... una prescură, una feldără cucuruz. Mula... nici una prescură, nici una feldără..." Acesta era tatăl său. Nu se împăcaseră nici după moartea tragică a surorii sale mai mici, Ana. De această moarte, preotesei nu-i plăcea să-şi aducă aminte. „Nu sînt vinovată, Doamne, dar poate că sînt", îşi zicea cîteodată. Nicodim începuse să vină pe la ei, cu maică-sa. Îi plăcea să se joace cu fetiţele : „Uitaţi-vă la mine, tu, că eu vi-s împăratul !" Le obliga să se uite lung şi fix în ochii lui. Acestea nu reuşeau să stea nemişcate, şi-atunci Nicodim le prindea capul în palmele mari, se holba arătîndu-le, cîineşte colţii şi mîrîind. Victoria tăcea îngrozită, dar Flavia, mai îndrăzneaţă, îl zgîria pe faţă, strigîndu-i : „Pricoliciule, pricoliciule !" Pe atunci începuse Nicodim să împrumute cărţi de la popa. Îi punea

tot felul de întrebări curioase. Citea *Biblia* şi ţinea minte pagini întregi. „Vezi, mamă, păcat că nu l-aţi dat şi pe el la liceu. V-aţi zgîrcit şi cu el, nu numa' cu mine. Are cap bun, mamă !" zicea preoteasa. „Ba, nebun, sluga mamii, răspundea bătrîna. Asta nu-i întreg, numa' de *Apocalipsă* grăieşte. Şi-apoi, cine să ne lucre atîta pămînt ? Tu nu vezi că ăştia săraci îs duşi acuma toţi pe frunt, de ne rămîne pămîntu' pustiu ? ! Nici pe-al vostru, că-i pămînt sfînt, nu vi-l lucră cum trebuieşte. Aşa-i ?" Nuţi încuviinţa doar din cap. Şedea pe pat şi tricota. ...Se îngrăşase. Copiii, vîrsta, traiul bun. Tremura podeaua sub pasul ei. Nu mai putea controla, ca altădată, slugile şi lucrătorii cu ziua. Nu mai reuşea să adune cu mîna ei ouăle din cuibare, mai ales pe cele din podul grajdului. Punea fetiţele să-l pîndească pe Ion, servitorul, cînd cobora. Să nu le ascundă cumva prin buzunare, să nu le ducă la maică-sa. Îl căuta peste tot, cu dibăcie. Băiatul era gîdilicios, rîdea şi sărea ca apucat : „Lasă-mă, doamnă preoteasă, că le fac *păpăraie* pe jos !" Popa se ocupa mai mult de creşterea fetelor. De toate celelalte se săturase. „Tu nu mă mai iubeşti, Liviule !" „Auzi colo, dar ce-ţi trece prin cap ?" „Lasă, că văd eu, nu-s proastă. Acuma m-am îngrăşat şi nu-ţi mai place..." „Taci, să nu te-audă fetiţele spunînd bazaconii ! Dar ceva tot e-adevărat, draga mea, adăuga mîngîietor popa, în timp ce răsucea butonul aparatului de radio. E adevărat, dragostea mea se împarte acum în trei...". „Dar nu de dragostea asta am zis. Te faci că nu mă înţelegi." „Bine. Ne mai gîndim, doamna mea." Înviorată, se apropia de scaunul popii, să asculte buletinul de ştiri. În casa caldă, vocea crainicului se rostogolea ca un bulgăre de gheaţă : fronturi, morţi, răniţi, prizonieri... „Bată-se cît poftesc, numa' pe-aici să nu vină !" comenta doamna Nuţi. Popa tăcea, ca dus pe altă lume. „Lasă-i, părinte, şi mai ocupă-te de poporenii tăi. Sînt hoţi şi curvari, Liviule, zgîrciţi şi cu gura plină de sudălmi şi de măscări. Blestemă-i batăr acum, de Anul Nou, fă-le vreo ameninţare ! Că să ştii de la mine : botezul prin case nu-l mai pupă ei, nici sfinţirea apei, dacă pun pe masă tot ca anul trecut. Cu două ouă şi cu un fuior de cînepă îşi bat joc de tine şi de sfînta maică biserică !..." „Oamenii mor, şi ţie numai de averi îţi arde !" răbufnea Liviu. „Îmi arde dară. Dac-ar

fi după tine, ne-ar mînca păduchii. Că tu de economat nu te ocupi, mă lași singură, să mă sfădesc cu toți proștii ! Pînă și cu țîrcovnicu a trebuit să mă sfădesc." „Da' cu el ce ai ?" „Am, că-l nedreptățește pe cantor, îi fură din partea lui de părăstas și de prescuri." „Are și el casă grea, nepoți mulți..." „Da' tu nu vezi că bea și din vinul pentru împărtășanie ?" „Bea pentru că i-e frig, îi îngheață oasele acolo-n turnul bisericii." „Îi hoț, îți spun eu, Liviule. A cosit azi-vară iarba din țintirim și nu ne-a dat nici nouă, nici cantorului, batăr o furcă de fîn." Era pornită rău pe țîrcovnic. Dar nici el nu se lăsa. Nevasta lui, femeie bună de gură, umplea nunțile de strigături și chiuituri. Unele erau spuse pe ferite, altele în gura mare, la adresa popii. dar mai ales a preotesei :

La domnul părintele
I-o ursit ursitele
Să ne mînce pitele.
Și la doamna preoteasă
Să mînce cu sita deasă,
Să nu mai încapă-n casă.

Preoteasa o blestema, îi trimitea vorbă să se-astîmpere, că altfel rămîn fără slujbă. Dar femeia dase drumul dracilor din gură și nimeni nu-i mai putea aduna de prin sat.

Războiul se terminase. Frontul le ocolise satul. Oamenii, refugiați spre Sibiu, se întorseseră repede acasă. Din toată învălmășeala, preoteasa nu pierduse prea mult. Un viței și cîteva găini. „Doamne, că numa' după mojata aia îmi pare rău, că era tare ouătoare !" se plîngea servitoarei.

Se întoarseră acasă soldații, cei care mai rămăseseră. Unii sănătoși, cîțiva invalizi, șchiopi, ciungi. Printre ei și Ion Cireș, om mai în vîrstă. Văzuse și trăise multe. Întorcea vorbele cu sprinteneală, de nu-l întreceau mulți în sat. „Gata, fraților, le spuse el zăpădenilor, chiar în prima duminică, după liturghie, în fața bisericii. Gata cu ce-o fost, c-o fost destul ! Haideți după-amiază la școală, să vedem pe cine punem primar. Să vedem cine ne măsoară pămîntul lui Teleki, că-l luăm, fraților, așa să știți !" Oamenii se foiseră, unii dăduseră din cap afirmativ, se vedea cît de colo că-i interesau spusele lui Cireș. Pe pămîntul grofului aveau dușmănie și nă-

duf din moşi-strămoşi. L-ar fi sorbit cu lingura. „După-amiază, oameni buni, la şcoală!" încheiase Cireş. Preoteasa, căreia îi . plăcea să se amestece în treburile bărbaţilor, oprită şi ea în faţa lui Ion Cireş, îl apostrofase : „Ţi-ar putea fi ruşine, *Neutrule*, să te-apuci dumneata de una ca asta ! Cum să strici legile şi să dezbini satul ?" „Asta nu-i treaba muierilor, doamnă preoteasă ! Da' de ce iei dumneata apărarea grofului ? Doar nu-i domnul părinte arendaş. C-apoi arendăşia pierde moşia !" „Ba, eu nu iau apărarea nimănui, numa' a dreptăţii !" „Atunci, lasă-ne în pace, doamnă preoteasă, că noi am plătit dreptatea asta cu sînge. Cu mîinile, cu picioarele, cu inima am plătit-o." „Aşa-i, aşa-i îl încurajaseră cîţiva, printre care şi un bărbat tînăr, cu un picior de lemn. Acesta se apropiase de doamna Nuţi, întrebînd-o : „Da' mie cine-mi face dreptate pentru ciontu' ăsta, cine ?" „Cel-de-Sus, că el, drăguţu, le vede şi le ştie pe toate", zisese preoteasa cu milostivenie în glas. „Le vede, da' nici noi nu sîntem orbi, doamnă preoteasă !" i-o întorsese omul. Între timp apăruse şi popa. Le strînsese mîna oamenilor şi, aflînd despre ce discută, le spusese : „Faceţi cum credeţi că-i bine, dragii mei, numai să nu vă robiţi sufletul lui Belzebut !" „Nu mai avem ce robi, părinte, că sufletul ni l-or mîncat oamenii ! răspunsese Ion Cireş. Ni l-or mîncat ăştia care numai la biserică ni-s fraţi, dar pe hotar se poartă ca-n pilda lui Cain." „Aşa-i ! spuseseră cîţiva, dîndu-şi coate. Aşa-i ! Aşa-i !" „Cît despre iclejia dumneavoastră, fiţi liniştit, domnule părinte, nu s-atinge nime de ea !" ţinuse Cireş să liniştească mai mult preoteasa decît pe popă. Satul fierbea. Vechiul primar, înspăimîntat, venise la popa să-i ceară ajutor. Preoteasa era cătrănită rău. Pînă şi Mula voia să se împace cu fiică-sa. „Trebuie să punem şeaua pe ei, părinte, pînă nu-i tîrziu, zisese doamna Nuţi. Bleastămă-i în biserică, fă-le mustrare, pomeneşte-le numele în predici, să-i ştie tot satul pe ăştia care ne strică legea, că-s comunişti mari ăştia, aşa să ştii ! Mai ales Cireş, obraznicul şi neruşinatul ăsta de *Neutru...*"

Popa tăcea. Deschisese radioul. Se vorbea despre guvernul dr. Petru Groza, despre reforma agrară, despre Partidul Comunist din România...

„Vai de noi şi de noi, se tînguia preoteasa, auzi că ăştia au şi partid ! Să ştii că-i pedeapsa lui Dumnezeu pe capul nostru, oameni buni !“ „Lasă, dragă, nu-l amesteca pe Dumnezeu în treburile astea cu comuniştii“, o oprise părintele. „Ba-l amestec, Liviule, îl amestec, că ar trebui să sară în ajutorul nostru, pînă nu-i prea tîrziu. Că numa' el ne poate apăra, drăguţu...“ Popa trecuse în camera din faţă. Mula speriat de cele auzite, venise ca un cîine bătut şi-i spuse fetei : „Draga tatii, Ileano, rogu-mă de iertare. Am venit să ne împăcăm, că de aia ne bate şi Al-de-Sus. Îţi dau partea ta de pămînt, 10 iugăre pe luncă...“ „Să-ţi fie ruşine, hoţ bătrîn ! sărise Nuţi, opărită rău. Acuma mi-l dai ? Să ieşi afară, că pun mîna pe crucea asta şi-ţi crăp capul ! Auzitu-m-ai ?“ Mula plecase, făcîndu-şi cruce apăsat, odată cu primarul.

Veniseră şi anii secetei din Moldova. Zăpadia, ca şi alte sate de pe Tîrnave, n-o ducea prost cu grîul şi cu porumbul. Noul primar ceruse cîţiva copii moldoveni, să-i adăpostească în sat. Pe unul l-a luat Cireş, pe altul l-a luat Octavian Borcea. Şi Robu, că era mai sărac, a primit unul. Mai mulţi zăpădeni luaseră copii, îi îmbrăcaseră şi trimiseseră, împreună cu ai lor, la şcoală. Într-o zi sosise în sat, tot din Moldova — „de la Fălticeni“ ziceau — un moşneag cu doi nepoţi, unul de zece ani, altul de doisprezece. Trăseseră direct la curtea popii, şi preoteasa îi primise bucuroasă. „Sluga noastră, hoţul de Ion, a fugit. Ne facem pomană, părinte. Îi folosim pe ei, că altfel mor de foame.“

Şi i-a folosit aproape doi ani, de le-a scos sufletul. Moşneagul era habotnic şi-le-o reteza scurt nepoţilor : „Tăceţi, bre, ce şcoală vă trebuie ? Mulţămiţi Domnului din cer şi doamnei preotese de pre pămînt că vi-i burticica plină !“ La plecarea moldovenilor, Nuţi vărsase lacrimi adevărate. Îi părea rău după ei. „Doamne, ce oameni de omenie ! Ăştia de la noi, parcă-s de alt neam, îs colţoşi şi păgîni.“ Cei mai mulţi zăpădeni nu se mai lăsau duşi de nas. Cereau bani pentru orice muncă. Economatul popii nu mai prospera, ca altădată. Ba, unele socoteli ale preotesei dădeau înapoi. Fetele crescuseră. Le trebuiau tot felul de haine. „Că de — zicea Nuţi — ele nu pot umbla ca toţi ăştia, copiii ţăranilor. Nu prea învaţă ele grozav, dar dacă le-om face trusouri ca lumea, le măritäm noi, Liviule, n-avea grijă !“

Cînd băiatul cel mare al lui Octavian Borcea, Petre, se înscrisese la Politehnică, iar alţii din sat la Medicină sau la Litere, doamna Nuţi izbucnise : „Auzi, nu li-i ruşine, copii de ţărani, la facultăţi ! Cine-o mai pomenit ? Ar putea să le fie ruşine pe la nas !“ După cîţiva ani s-ar fi bucurat să-i aibă gineri. Dar la fetele lor nu se înghesuia nimeni. Cu liceul o scoaseră greu. Victoria tot se mai descurca. Flavia, leit maică-sa, era tare de cap. Pe fata cea mare, preoteasa o oprise acasă un an : „Să termine şi soră-ta liceul, să fiţi împreună. Şi-apoi, ce Agronomie îţi trebuie ? Ai căpiat, draga mamii ? Auzi : fată de popă la Agronomie ! Vrei să miroşi şi tu a balegă şi-a obiele de ţăran, că nu sîntem noi sătui de ei. Ptiu, arz-o focul de lume, cum s-o schimbat ! Să nu-ţi aud gura, că te plesnesc, obraznico !“

Anul următor încercaseră amîndouă la Filologie, secţia engleză. Dar căzuseră. „Păi sigur, sînt fete de popă, cum să le primească ? se plîngea Nuţi prin vecini. Am vrut să înveţe engleza, că le-o prinde bine, dacă s-o mai întoarce cumva lumea...“ Fetele popii rămăseseră acasă. Preoteasa nici nu voia s-audă de altă facultate decît de engleză. Deşi o duceau din ce în ce mai greu cu gospodăria eclejiei, Nuţi nu le lăsa să pună mîna pe lucru. Mai bine se omora ea cu toate. Îmbătrînise din cauza alergăturilor. Îşi scutea fetele de orice fleac, mîngîindu-le în felul ei : „Lăsaţi, dragile mele, că vă săturaţi voi de muncă dacă vă măritaţi“. „Eh !“ ofta Victoria. „N-avem noi noroc, mamă, continua Flavia. Uite la dăscăliţa lui Cireş, la Lelica asta. Nu-i frumoasă şi nici îmbrăcată ca noi, nu-i de neam, dar o iubeşte Axente al lui Borcea. Dacă se mărită, o duce la Regiune. Inginereasă ajunge, mamă. Agronoamă.“ „Doamne, ce vremuri !“ ofta preoteasa. „Of, mamă, ce tot te plîngi ! zicea Victoria. Ne găsim noi un rost, n-avea grijă ! Dacă munceşte omul...“ „Munceşte pe dracu ! sărea Flavia. Las', că nu murim noi fete bătrîne ! Hai, îmbracă-te, Victoriţo, să mergem la tren. În seara asta e un film bun. Rămînem şi la bal.“ Mergeau în fiecare sîmbătă seară în oraş, la bal. La început le însoţea şi doamna Nuţi, că aşa se cădea în „lumea bună“, deşi fetele se simţeau stingherite. Preoteasa din Zăpadia era singura mamă ce mai sta

pe laviţa de la marginea sălii de dans. Rîdeau băieţii de Victoria şi de Flavia, spunîndu-le „două plus una". Deşi Lelia le invitase de mai multe ori la căminul cultural, care funcţiona încă la şcoală — „Haideţi, fetelor, zău, că după ce terminăm repetiţiile ne distrăm cu toţii" — ele nu ieşeau în timpul săptămînii nicăieri din curtea parohială. „Nici să n-aud, se repezea preoteasa. Cum să vă bălăcăriţi vocile în corurile lor comuniste ? Voi trebuie să cîntaţi în casa Domnului, nu în lăcaşul pierzaniei, auzitu-m-aţi ?" „Oh, mamă, spunea Victoria, doar ştii că nu ne tentează teatrurile, de ce te enervezi ? " La furie, vinele de pe gîtul doamnei Nuţi se umflau ca guşile şopîrlelor speriate. Pistruii, mulţi şi bine conturaţi, lăţiţi pe faţa congestionată, se închiseseră la culoare, deveniseră vineţi. Vocea îi semăna cu a cantorului, şi sub nări îi mijea o mustaţă caraghioasă, de adolescent.

Într-o seară, era s-o lovească guta, nu alta. Auzise că unul din brigada artistică a strigat la cămin :

Are popa două fete
Şi le ţine încuiete,
Încuite-n ţintirim,
Ca să nu le folosim.

„Auzi tu, porcii, ce limbă veninoasă au, nu le-ajute Dumnezeu, cu ideile lor cu tot !" blestema plîngînd doamna Nuţi. „Oh, mamă, linişteşte-te ! căuta s-o împace Victoria. Aşa-s băieţii, răutăcioşi." „Nu-i nimic, mamă, încheiase Flavia. Mă doare undeva de ce spun ei !" Mai trecuseră un hop, în ziua cînd preoteasa, după ce cercetase atent *catastiful* cu toate socotelile încurcate, i se adresă popii : „Liviule, dăm iclejia la stat. M-am gîndit bine, am întors-o pe toate feţele. Să le steie lor pe suflet, ca lespedea pe mormînt. De ce să ne păpăm leafa cu zilele de lucru şi să ne fure toţi ? Nu-i aşa ?" „Mă bucur", răspunsese omul. „De ce să te bucuri ? Că rămînem săraci ? " „Eu totdeauna am fost şi m-am socotit un om sărac !" „Să-ţi fie ruşine, părinte ! izbucnise preoteasa. În averea şi bunătatea mea, tu te-ai simţit sărac. Începuse să plîngă. Nu m-ai meritat tu pe mine, regret, da' nu m-ai meritat !..." „Oh, mamă, o liniştea Victoria. Iar te-apuci... Zău, n-are nici un rost..." „Nu-i nimic, nu-i nimic, spunea Flavia, cu ochii la tatăl

său. Ne descurcăm noi şi fără pământ." „Tăceţi, tu, puturoaselor ! ţipa preoteasa, ca şi cînd n-ar fi plîns cu cîteva clipe mai înainte. Lăsaţi-mă să-i zic, că le meritează ! Să ştii, părinte, că dacă nu-ţi anunţi duminecă poporenii să vie să-şi achite datorinţele, ne mutăm la oraş. Să le spui s-aducă banii hotărîţi de comitetul bisericesc, s-aducă bucatele, grîul şi cucuruzul. Altfel, murim de foame. Că ei nu mai mor, lovi-i-ar guta ! Nu mor nici copiii, nici bătrînii, să mai cîştigi şi tu un ban, cu îngropăciunile." „Taci..." „Nu tac, că aşa-i ! Trebuie să le spui..." „Ce, să moară ? Eşti nebună, femeia lui Dumnezeu, cum să le spun să moară ?" „Nu să moară, da' să aducă ce ni se cuvine ! Că rămînem numa' cu grădina şi cu cimitirul. De-acuma nu-l mai dăm în folosinţă nici cantorului, nici blestematului de ţîrcovnic. Peste mormînturile vechi, care nu mai au cruci, semănăm cucuruz. Auzitu-m-ai ? Aşa să ştie zăpădenii, aşa să le spui, că altfel ne ducem la oraş, şi aici îi lăsăm, să-i mînce viermii neîngropaţi !" „Spune-le tu, că eu nu pot amesteca cele sfinte cu prostiile tale !" „Ba, tu eşti prost, ponivosule ! Mi-ai mîncat averea şi viaţa ! M-ai folosit ca pe-o servitoare, ca pe ştergura aia de la uşă..." „Oh, mamă, mamă !" se tînguia Victoria. „Nu-i nimic, potoliţi-vă", încheia rece Flavia.

De toate astea şi de multe altele îşi aducea aminte Liviu Ardeleanu, cu patrafirul spovedaniei după cap. Filmul lor mut se derula tot mai greoi, multe secvenţe îi apăsau sufletul, unele chiar foarte dureros. Printre acestea, o scenă pe care zadarnic încerca s-o mai şteargă de pe pelicula sensibilă, totuşi, a conştiinţei sale, o scenă pe care nu îndrăznise s-o povestească nimănui. Închidea ochii şi o vedea desfăşurată cu încetinitorul. În toamna tîrzie a lui 1948, fusese chemat în grabă la protopopiat, unde un popă necunoscut îi spuse direct, fără ocolişuri : „Fratele meu, dacă nu semnezi, te-aşteaptă zile grele ! Nu te lua după episcopi şi vicari, că ei sînt oamenii dogmelor, pe cînd noi, cei de jos, sîntem slujitorii credinţei celei drepte şi a muritorilor de rînd..." „Ce să semnez ?" întrebase el buimăcit. „Documentul de reîntoarcere a oii rătăcite, adică a bisericii greco-catolice, la sînul maicii noastre cea larg ocrotitoare, sfînta biserică ortodoxă română." „Dar cine-a mai semnat ?" încercase el să se orienteze repede, după ce înţele-

sese despre ce era vorba. „Mulți din cei de jos, încă nici unul din cei de sus, recunoscu străinul. Fanatismul și schisma veche, precum și gustul pentru dihonie și interesele meschine ale capilor voștri bisericești nu ne pot împiedica pe noi, oamenii poporului, să refacem ceea ce..." „Eu n-am nimic de refăcut, părinte !" îndrăznise să-l întrerupă Liviu Ardeleanu. „Dacă două sute de ani de jertfe și strădanii în slujba românilor au ajuns să se cheme acum «oaia rătăcită», cum o să semnez eu certificatul unei asemenea rușini ? !" începuse el să se înfurie. „Ho, tinere nesăbuit ! Nu amesteca politica în treburile Domnului, c-atunci vei ajunge ca alții să stea de vorbă cu tine, nu preoții ! Ho ! Du-te mai bine acasă, în parohie, mai gîndește-te, mai sfătuiește-te, și virro, după vecernie, ca un păstor cuminte cu mielul cel gras pe umeri, să-l jertfim împreună pe altarul unității noastre duhovnicești..." „Amin !" îl întrerupsese ironic Liviu Ardeleanu, ridicîndu-se grăbit să plece. „Ai grijă, reluă preotul mai vîrstnic, ca dibuirile tale să nu *zăticnească* turma, să n-o abată spre revoltă și nesupuneri, că politica asta nu se admite ! Amin, și drum bun !" i-o întorsese la fel de ironic.

Liviu apucase drumul spre Zăpadia peste dealuri, ca să nu întîlnească prea mulți cunoscuți, curioși să-l descoase, să-i interpreteze vorbele, mai cu seamă că, după cîte își dăduse seama, nu-l chemaseră doar pe el să pecetluiască „unificarea" bisericilor. Cînd ajunsese, însă, pe la „Fîntîna Domnișoarei", pe cărarea ce cobora, printre pămînturile mitropoliei, spre Ciurel, dăduse față în față cu vecinul său Artimon Borcea, unul din bătrînii *coratori* din Zăpadia. Surpriza îi oprise-n loc pe amîndoi. „Ce-i cu dumneata pe-aici, tete Artimoane ?" se grăbise s-o ia înainte popa. „Păi... am pornit să pui o carte la poștă, pentru nepotu-meu, Petre, c-o ajuns prin București la facultăți, și ne-o scris că..." „Dacă știam, ți-o luam eu, cînd am plecat..." „Păi tocma', domnule părinte, că și plecarea dumitale, pe nepusă masă, m-o împins s-o iau spre Blaj..." „Dar de unde-ai aflat-o ?" „De la doamna preoteasă, că dac-o văzut că întîrzii așa mult, ce era să facă, s-o gîndit la rău, și-o fugit la noi..." „Ce rău ?" „Lasă, că mai știu și eu cîte ceva... În vara asta era s-o pățească și nepotu-meu, Petre... Pe vremuri tulburi, te poți aștepta la orice... Cînd

se creapă catapeteasma bisericii, bombănea azi-dimineaţă Nicodim, s-apropie sfîrşitu' lumii..." „Nici n-au terminat încă «unificatorii» de luat semnăturile — îşi spusese Liviu Ardeleanu — şi adevăraţii apostoli ai dihoniei, pocăiţii, au şi început cruciada lor de cucerire a sufletelor ! Aşa ne trebuie ! Pedeapsa lui Dumnezeu." „Poate că şi meritǎm pedeapsa asta, tete Artimoane", continuase cu voce tare. „Păcatele-s pe oameni, domnule părinte ! oftase bătrînul. Da' popii ne dezleagă, vorba cîntecului. Ei stau cu crucea-n frunte..." „Dacă le-o mai lasă cineva !" fusese rîndul lui Liviu să ofteze. „Cine dă crucea din mînă, ăla nu-i popă !" spusese bătrînul, sentenţios, pornind pe deal în sus. Deşi formula asta părea un reproş direct, gîndindu-se mai bine, Liviu o socotise un adevărat colac de salvare. „Dacă semnez trecerea la ortodocşi, înseamnă că nu dau crucea din mînă... Decît să-l las pe nebunul de Nicodim să pună stăpînire pe zăpădeni, şi pe toate satele din jur, mai bine..." Cînd trecuse de Ciurel şi apucase, peste luncă, pe drumul Glodului, dăduse nas în nas cu Laurenţiu, proprietarul hodăilor de la Tău, soţul Savetei. „Asta nu-i a bună ! îşi zisese repede în gînd. Dacă părăsesc eu biserica din sat, Nicodim îl ia asociat şi pe ăsta, s-o întoarcă şi pe Saveta împotriva noastră... Nu, nu, ea nu va fi în stare..." Numele femeii tinere şi frumoase i se oprise pe buze. Bărbatul urît şi morocănos, duhnind a băutură, mormăise un „bnăziua" greoi şi trecuse mai departe. Uşurat că scăpase fără întrebări, Liviu se gîndise o clipă, cu tristeţe, la soarta Savetei, cum mai făcuse uneori în ultimii ani. Era ispitit s-o apuce peste dealurile înalte, pînă la Tău, s-o întrebe ce face, s-o prevină şi pe ea asupra răului ce-ar fi putut să se abată asupra lui, a familiei lor, a satului întreg. Dar se răzgîndise, temător să nu se facă de rîs tocmai în faţa ei, singurul suflet cinstit dintre neamurile preotesei... Chiar dacă şi despre Saveta mai umblau vorbe că... „Ce să facă şi ea, dacă Pronia a pedepsit-o să trăiască ! Femeile tinere şi frumoase stau ziua în braţele Domnului, iar noaptea în braţele Diavolului..." Gîndul ăsta nu-i plăcu şi, ca să-l alunge, bătu o cruce mare : „Fereşte-mă, Doamne de toate ispiteîe lumeşti, ca să rămîn tare în puterile spiritului ! Mai ales acuma, cînd catapeteasma bisericii tale a început să se crape". „Toate bisericile sînt ale mele, fiule, — parcă

auzise răspunsul Celui-de-Sus — cînd se crapă turla uneia dintre ele, mutăm clopotele în celelalte..." Zadarnic mai insistase Liviu Ardeleanu să i se tălmăcească spusele acestea echivoce, din văzduh nu mai pogorîse nici un glas... Drumul plin de hîrtoape, mersul gîfîit, sub bolta acelei zile de toamnă ursuză şi rece, îl făcură să se prăbuşească în somnul agitat al unei nopţi lungi, ca un început de veşnicie. Degeaba încercase preoteasa să afle ceva despre rostul convocării lui Liviu la protopopiat. Nici din cuvintele bolborosite în somnul lui agitat de peste noapte nu putuse înţelege mai nimic. „Numai de nu l-ar chema şi pe el la securitate, ca pe alţii, se tînguia, dimineaţa, printre rugăciuni, că, după cum s-aude..." „Taci, Cassandro !" o admonestase popa, ca şi cînd i-ar fi auzit vorbele prin somn. „Tac, da-mi tremură inima pentru soarta ta, părinte. De ce te-au chemat ? Astăzi o să mă întrebe şi poporenii, că ei află repede..." „Ai avut tu de grije să le spui, înainte de-a te întreba ei !" N-apucaseră să-şi mai continue harţa, că veni *boactărul* satului să-l anunţe că trebuie să se prezinte din nou la Blaj. „Dacă erau de la securitate, te ridicau noaptea, nu te chemau ziua şi încă prin telefon ! oftase uşurată doamna Nuţi. Tu să faci, dragul meu, ce-i ştii şi ce-i putea, dar să nu ne laşi cumva de izbelişte, că frate-meu Nicodim e în stare să ne sugrume ! Şi nimeni din sat, Liviule, nu va sări să ne apere, că-s pizmaşi şi necredincioşi cu toţii, aşa să ştii !" „Greco-catolici sau ortodocşi — îşi zise popa — pentru ea, tot necredincioşi se cheamă! Şi-atunci, ce semnificaţie mai poate avea dacă semnez eu sau nu unificarea ?!" La protopopiat, în locul preotului din ziua precedentă îl întîmpinase altul mai tînăr, cu ochelari, rece şi tăios ca o sabie. „Hei, ce se mai aude, răzvrătitule ? Ai adus cererea ?" „Care cerere ?" încercase Liviu să vadă mai bine cu cine avea de-a face. „Cea pe care ai promis-o ieri noului nostru protopop..." „N-am ştiut că e protopop, şi nu i-am promis nici o cerere..." „Hai, părinte, nu mai face pe uitucul — continuase tînărul cu o voce încă politicoasă — hai, că n-avem timp de pierdut ! Mai ales dumneata, c-o să-ţi ia alţii parohia... Au şi cerut-o, aşa să ştii !" „Dar cine eşti dumneata ? Cu cine am onoarea ?" îndrăznise Liviu. „Părinte, hai să ne punem armele pe masă !" „Dar eu n-am nici o armă ! N-am decît credinţa mea !"

tresărise speriat Liviu Ardeleanu. „Tocmai, zîmbise din nou tînărul, ca să-l liniştească, tocmai la credinţă m-am şi gîndit. Dumneata eşti de partea Vaticanului şi a imperialiştilor ascunşi în spatele lui, ori de partea poporului român ?“ „A poporului român ! Dar ce fel de întrebare e asta, părinte ?“ „Dacă zici că eşti de partea poporului, atunci semnează ! Treci de bunăvoie la noi, la ortodocşi, că noi sîntem majoritatea zdrobitoare a poporului !“ „Doamne, luminează-mă ! se rugase în gînd Liviu Ardeleanu. Arată-mi calea cea dreaptă, să pot călăuzi şi eu paşii turmei pe care m-ai învrednicit s-o păstoresc...“ Dar din nou vocea din văzduh nu coborî în auzul lui încordat, nici cel puţin cuvintele echivoce din ziua precedentă nu se mai iviră. „Trebuie să mă mai gîndesc, îngăimase cu limba amară, tremurînd de frigul şi umezeala din încăpere. Trebuie să mă mai consult...“ „Cu cine ?“ „Păi, cu... conştiinţa mea de preot, crescut în această credinţă românească şi universală, cu...“ „Şi cu cine încă ?“ întrebase, luminat la faţă, tînărul. „Caracatiţa iezuiţilor îşi întinde repede tentaculele !“ se gîndi el. „Şi cu soţia...“ răspunse Liviu Ardeleanu la întrebarea lui. Dezamăgit, tînărul cu ochelari începuse să se învîrtă prin încăpere. Liviu Ardeleanu se ridicase şi el de pe scaun, tot mai neliniştit. „Dar ce ! Ea te-a făcut popă, ori *tu* ai făcut-o preoteasă ?“ Acest *tu*, familiar la toţi ardelenii care vor să-şi arate simpatia unul faţă de altul, i se păruse popii de rău augur. „Hai, frate întru Domnul, scrie cererea, că nu mai avem timp să aşteptăm pînă şi părerea preoteselor... Mai ales că multe sînt nişte chiaburoaice şi nişte...“ „Şi dacă nu semnez ?“ mai întrebase o dată mîndria lui de preot. „Dacă nu, fiecare îşi va duce crucea, iar a reacţionarilor va fi tare grea...“ „Dar eu n-am fost şi nu sînt... părinţii mei... din toată sărăcia lor...“ se bîlbîise, alb la faţă, Liviu Ardeleanu. „Fericiţi cei săraci cu *duhul*, nu cu *spiritul*, că el vine direct de la Roma !“ începuse să rîdă tînărul, ca un expert care cunoaşte diferenţele de limbaj liturgic dintre ortodocşi şi greco-catolici, teoria despre *filioque* şi cele alte cîteva deosebiri dogmatice, de care se ocupau teologii. „Hai, grăbeşte-te — îl tutuia în continuare — pînă nu te cheamă alţii să te întrebe cîţi *cocoşei* ai primit de la mitropolie ! Te-au

dat pe listă preasfinţiţii..." „Minţi !" urlase Liviu. „Bine, îi răspunsese, neaşteptat de calm, tînărul. Îţi vor aduce probele, mai ales că martorii au trecut cu toţii la ortodocşi..." „Minţi !" urlă din nou Liviu Ardeleanu. „Decît să mă mai jicneşti, părinte, te rog fă bine şi treci în camera de alături, că mai sînt acolo şi alţi «păstori» care doresc să mai mediteze ! Vom mai vorbi mîine dimineaţă... Despre credinţă, bineînţeles, că despre *cocoşei* vor discuta alţii cu voi la proces..." A doua zi, spre prînz, privind prin geamul aburit zidurile posomorîte din faţă, între care îşi petrecuse cei opt ani de credinţer, şi încă patru de teolog, Liviu Ardeleanu semnă, cu ochii în lacrimi, lista nu prea lungă a popilor „trecuţi" cum aveau să le zică, ani de zile, „rezistenţii". Zăpădenii se bucuraseră că aveau, în continuare, acelaşi popă, nu ca vecinii lor glodenii şi ciurelenii, care erau nevoiţi să se roage în dreapta şi-n stînga pînă le îngropa cineva morţii, le boteza copiii, sau le punea pirostriile pe cap celor tineri. Zăpădenii nici nu băgaseră de seamă cînd trecuse popa lor de la „În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfîntului Spirit" la „....al sfîntului Duh", nici cînd răspunse cantorul bătrîn din strană „Doamne, miluieşte-ne", în loc de „Doamne, îndură-te spre noi". Vocea lui Liviu Ardeleanu era încă frumoasă. Predicile i le cunoşteau foarte bine. Preoteasa se arăta şi ea fericită, nu mai blestema, în gură mare, pe răii platnici din sat. „Îţi mulţumesc ţie Doamne că l-ai luminat la timp şi i-ai poruncit să semneze", şoptea ea printre rugăciuni, să n-o audă popa. Lui nu-i plăcea să-i mai aducă aminte de gestul făcut numai din grijă pentru sat, pentru familie, pentru... Numele Savetei i se lipea iar de buze, ca o pecete de foc, pe care n-o mai putea smulge fără să ţîşnească un şuvoi de sînge. Frămîntările din sat se îngrămădiseră, în toţi anii aceia, luîndu-l cu grosul turmei şi pe păstor. Cînd enoriaşii îl întrebau dacă e bine să semneze sau nu trecerea la gospodăria colectivă, să-şi dea din mînă vitele şi pămîntul, la care ţineau mai mult decît la copiii lor, popa, de obicei, le răspundea tuturor la fel : „Să vă lumineze Cel-de-Sus". Nemulţumiţi de răspunsul lui sibilinic ţăranii i-o întorceau pe loc : „Păi, nu dumneata eşti trimisul lui Dumnezeu pe pămînt, domnule părinte ! ? Nu aşa ne spui în predici şi cazanii ? !" „Adevărat, mormăia popa,

dar păstorul nu se poate rupe de turmă ! Îl mănîncă lupii...", „Anafura mamii lor de lupi !" izbucnea cîte unul mai îndîrjit. Alţii nu comentau nimic, zicîndu-şi posomorîţi : „Dacă şi împuternicitul lui Dumnezeu pe pămînt se teme, cum să mai facem noi pe deştepţii şi pe curajoşii ?! Aşa-i porunca de sus, asta ni-i pedeapsa, n-avem ce face..." Altfel discuta Liviu Ardeleanu cu intelectualii satului, mai ales cu învăţătorul Ion Mureşan, care locuia pe aceeaşi uliţă. Cînd începuse „campania" de lămurire a zăpădenilor să treacă la gospodăria colectivă de la forma mai simplă de *întovărăşire*, cu care ei se obişnuiseră, fiindcă avuseseră înainte de război o *obşte* — se asociaseră vreo cincizeci de oameni să cumpere, cu bani împrumutaţi de la banca „Albina", o parte din pămîntul grofului, căruia îi spuneau şi-acum „în Obşte", — popa se trezise că învăţătorul îi bate iar la uşă : „Părinte, venit-a vremea şi acum este (îşi modula vocea, parodiind intonaţia bisericească) să ne ajuţi !" Bănuind despre ce este vorba, îl poftise în camera din faţă, să n-audă preoteasa, şi îl întrebase calm : „Cum?" „Să taci !" „Nu înţeleg." „Foarte simplu : să-ţi ţii gura ! Să nu te-apuci cumva de predici şi de parabole din care oamenii să înţeleagă mai ştiu eu ce, că noi am venit cu Anticristul şi altele de acest fel." „Asta n-am făcut-o nici cînd erau vremurile mai în cumpănă. Doar tu ştii, frate Ioane, că eu sînt păstorul Domnului, nu-mi pot lăsa turma..." încercase Liviu să i se opună, furat mai mult de cuvinte decît de gînduri. „Hai, lasă-mă, Liviule, cu lozincile voastre bisericeşti. Eşti voinic ca un cioban, îi zisese bătîndu-l pe umăr, dar de păstorit nu mai păstoreşti de mult. Ţi-ai instalat un păstor electric : preoteasa ! Dacă te atingi de ea, curentează : Zău aşa, lasă-mă cu păstoritul ; eşti şi tu un funcţionar, ca şi mine. Un slujbaş în odăjdii, cum spunea Voltaire, pare-mi-se." „Mulţumesc de răutăţi, frate Ioane. Dacă ai venit aici să mă jigneşti, să ştii că şi eu ţi-o pot întoarce. Dar insulta nu e un argument. Mai ales între oameni cu carte. Aşa că, fă bine şi lasă-mă în pace !" Învăţătorul se ridicase şi ieşise. De multe ori în viaţa lor şi-au încheiat discuţiile în acelaşi fel.

Ion se întîlnise în aceeaşi zi cu Cireş şi cu Onişor, instructorul comitetului raional de partid, om încercat, chiar

bătut de viață, care-l învățase să asculte cu atenție păsurile oamenilor. Ion le spusese : „Fraților, e de rău. Popa se opune..." „Cum ?" îl întrebase Onișor, surprins. „Păi, uite-așa și-așa..." le reprodusese întreaga discuție. „Are dreptate, omul, nu așa trebuie să discuți cu el, îl admonestase instructorul. Haideți să-i facem o vizită !" Preoteasa îi primise cu dulceață: „În viață trebuie să te ai bine și cu dușmanii" — gîndea doamna Nuți, în timp ce gura ei măcina în gol : „Poftiți, poftiți, mai luați cîte-o dulceață. Dacă vreți, avem și una de nuci. Victorițo, adu borcanul din cămară !" Bărbații, mulțumind, refuzaseră politicos și se retrăseseră în camera din față. „Tovarășe părinte, începuse Onișor, noi cunoaștem că țelul vieții și muncii dumitale este să duci oamenii în rai. Să știi că și noi avem același scop. O singură deosebire rămîne între noi : dumneavoastră ați orînduit raiul în cer, noi vrem să-l așezăm aici, pe pămînt. Ne-am gîndit că nu strică să meargă oamenii pregătiți «dincolo». Sper că n-aveți nimica împotriva deosebirii noastre ideologice..." „Vai de mine, numai să reușiți ! răspunsese popa. Multe și felurite sînt căile fericirii..." „Asta-i adevărat. Noi am ales calea gospodăriei colective. E verificată, a dat rezultate bune în alte părți. Ați văzut că, înaintea gospodăriei, *întovărășirea* a fost un fel de purgatoriu : s-or mai lepădat oamenii de păcatul lui Cain. Ce zici, părinte ?" Formula cu „Purgatoriul" îl făcu să tresară. Era un element al credinței catolice. „Înseamnă că și el a semnat, ca și mine..." „Purgatoriu, dar cam scurt... Poate era mai bine să nu le luăm oamenilor iluziile așa repede..." încercase Liviu să mute discuția pe alt plan, ca să nu înțeleagă conlocutorii că el e dispus să cedeze atît de repede. „Nu-i bine să-i ții în cumpănă prea mult, că trag cu ochiul cînd la iad, cînd la rai. Ne-am temut să n-o ia unii înapoi, spre iad. Ce zici, Cireșule ?" „Eu zic o vorbă de-a noastră, țărănească : «Turma merge după berbece», să mă iertați, domnule părinte..." Ion Mureșan adăugase : „Dacă ne luăm cu proverbele, atunci ascultați: «Care începe bine, sfîrșește frumos» și «Care începe bine, jumătate a făcut»." „Amin ! spusese popa rîzînd. Cu mine o-ntoarceți voi cum vă place, dar să văd cum o scoateți cu poporenii !..." După plecarea celor trei, Nuți se răstise la bărbatul său : „Să nu te bagi în propagănzile lor, că-ți

tai limba ! Aşa să-mi ajute bunul Dumnezeu dacă nu ţi-o tai !" În vorbele preotesei intrase şi fratele ei, Nicodim. Înalt, spătos, cu gîtul ţeapăn, de lup. „Au pornit ăştia cu colindatul. Şi-au venit întîi la popa, că-s colacii mari..." „Taci, măi, să-ţi pară bine, zisese Liviu. Poate-ţi uşurăm şi ţie intrarea în colectivă... Că, altfel, cu chiaburia şi cu...". „Nu-i de lipsă, că eu mă ştiu scrie şi singur, îl repezise pocăitul. M-am hotărît cu fraţii mei să nu-i lăsăm pe ăştia să ne spurce casa cu prea multe vorbe." „Care fraţi ?" întrebase Nuţi. „Cu pocăiţii, fraţii mei cei buni, că ceilalţi, de sînge, sînt cîini, nu oameni... Aseară le-am ţinut o predică. Eu îs tare la *Biblie,* aşa-i cumnate ? Şi nici nu părăsesc ca alţii, căile Domnului de dragul traiului bun... Dacă voi v-aţi dat cu pleava Satanei, de ei s-aveţi parte !" „Să fii frate cu Michiduţă ! urlase preoteasa. Să ieşi afară, nebunule şi criminalule, că tu ne-ai omorît toată familia !" Era furioasă. Gîfîia, avea faţa congestionată. Vinele de pe gît i se încordaseră din nou, încolăcite ca şerpii. „Taci, tu, curva Satanei, că-ţi trag una peste gura aia spurcată ! zbierase Nicodim, ieşind pe uşă. Las' că vă răstorn eu cu fraţii mei toate minciunile şi toată biserica voastră !" „Oh, mamă, de ce nu-l laşi în pace ? izbucnise Victoria. Doar ştii că enervarea îţi face rău." „Nu-i nimic, las' că aşa-i trebuie nebunului !" încheiase Flavia. Liviu tăcea, mutîndu-şi atent privirile de la una la cealaltă...

...După ce se uită îndelung la fotografia mărită de pe perete, după ce răspunse — nici el nu ştia ce — la unele cuvinte ale preotesei, părintele Ardeleanu reintră în verandă, să termine cu spovedaniile de Paşti. Afară era soare, cald, boarea care neliniştea crengile dudului aducea pale uşoare de fum acru. Prin grădini, gospodarii care nu se aflau pe cîmp curăţau pomii de omizi, de crengi uscate, adunau cu grebla buruienile de an şi le dădeau foc, în grămezi înăbuşite.

Lîngă scaunul spovedaniei îngenunchease, pe neobservate, o femeie tînără, îmbrăcată în haine de doliu. Din ochii ei adînci, albaştri, se prelingeau, pe obrazul frumos, lacrimi mari, rare, pe care ea le lăsa să se zvînte în năframa cernită cu care se legase pe sub bărbie. De sub năframă, se strecurase o şuviţă de păr blond, aprinsă ca o flăcăruie palidă în lumina primăverii. Emoţionat, preotul o luă de

mînă, o ridică în picioare, să se aşeze el pe scaun ca s-o poată mărturisi. Saveta de la Hodăi, verişoara preotesei, îşi îngropase soţul doar cu o săptămînă înainte. Sub patrafir, suspina uşor, rar, ca un copil care de la o vreme uită de ce plînge. Îşi şterse lacrimile cu batista şi începu să citească, încet, cu glasul sugrumat de bătăile repezi ale inimii, dintr-o cărticică neagră, cu coperţile ferfeniţite, soioase : „Păcătuit-am, făcut-am fărădelege şi nedreptate înaintea ta, Preabunule. («Vai de mine, îşi zise îndată popa, păcate mai înţeleg, dar fărădelegi şi nedreptate, de unde ?») Călcat-am poruncile şi jurămînţile mele, nebăgînd în seamă învierea cea înfricoşată şi mai presus de fire, urmă tînăra femeie textul cărţii de rugăciuni. Toată legea şi învăţătura ca un sunet deşert şi grai pustiu de fapte s-a socotit de mine. Mîinile mele spre toată răpirea au fost nevoitoare. («Te ştiam altfel», murmură Liviu.) Mintea care împărăţeşte în mine, ca pe-o sămînţă sfîntă am călcat-o în picioare, şi mădulările tale, Preabunule, le-am făcut mădulări ale păcatului, şi în loc să fiu casa ta, făcutu-m-am lăcaş de stricăciune şi necurăţie." Chemat de căldura vocii, popa îşi aplecă urechea şi mai mult. Respiraţia femeii îi învăluia faţa osoasă, bărbătească. O simţea caldă, ca pe-un joc mătăsos. Cuvintele cădeau cu ecou, parcă se legănau încă şi după stingere : „Lasă, iartă greşelile mele şi biruiască mulţimea îndurărilor tale mormanul cel grozav al păcatelor mele."

— Ce păcate ? o întrerupse părintele, familiar.

Femeia, ca şi cînd nu l-ar fi auzit, continuă : „Am pilde de cele mai mari ale iubirii tale : pe tîlhari, pe desfrînaţi, pe vameşi şi pe fiul cel rătăcit, care mă întrec cu mult pe mine, nevrednica, şi totuşi au ajuns la loc bun şi tihnit, în braţele tale". „Hm, parcă n-ar fi rău !" exclamă pentru sine popa. Îşi dezlipi genunchiul stîng de cel drept, îşi rezemă cotul de picior, lăsîndu-şi astfel tîmpla stîngă în palmă, şi asculta cu urechea dreaptă. Din cînd în cînd, se uita discret pe sub patrafir. Vedea doar flacăra palidă a şuviţei de păr de pe frunte, ochiul închis uşor, furat de cearcănul adînc ce se stingea topit în obrazul frumos, urechea acoperită de năframa neagră şi o parte din gîtul alb, strident de alb, ce se descoperea între năframă şi bluza cernită. N-avea nici o urmă de „necuvioase desfătări".

În inima lui Liviu Ardeleanu, chipul femeii, cuvintele ei care aminteau de păcate înfricoşătoare se topeau acum într-un firicel de apă rece, primăvăratică, neastîmpărată şi unduitoare ca un început de cîntec necunoscut. Peste faţa ei de acum se suprapuseră fulgerător două imagini vechi, păstrate în mintea lui Liviu de ani şi ani. Una o arăta mireasă. O fetişcană palidă, cu întreaga fiinţă concentrată parcă în surîsul acela amar, tremurînd pe buzele-i vineţii în clipa cînd răspunse „Da" întrebării puse la cununie : „De bunăvoie şi neîndemnată de nimeni ?" Cealaltă imagine era a femeii tinere de tot, cu formele rotunjite de degetele timpului, care părea doar că vrea să se joace cu ea. Venise într-o după-amiază de toamnă timpurie, s-o caute pe verişoară-sa Nuţi. Liviu era singur acasă. O întrebase dacă are vreun necaz, şi Saveta răspunsese : „Nu". Liviu se întrebă de ce-i rămăseseră ascunse atîta timp cele două înfăţişări ale femeii ce sta lîngă el îngenuncheată şi la care-i fugise gîndul de-atîtea ori. N-apucă să-şi răspundă, fiindcă vocea Savetei ardea mai departe, cu pălălăi de rug : „Tinde-ţi preacuratele palme, strig ţie, şi mă curăţeşte de întinăciunea multelor greşeli şi de relele ce vin asupră-mi. («Măi, dar de unde atîtea greşeli ?» se întrebă Liviu îngrijorat.) Lacrimi dă mie ca orecînd Mariei din Magdala şi mă învredniceşte să ud picioarele tale, şi cu cosiţele să le şterg, că ele mă scapă din calea rătăcirii, şi mir de bună mireasmă ţie să aduc."

Aici se opri.

În clipa de tăcere care urmă, femeia îşi puse batista sub genunchi. „Stă aplecată cam de mult", îşi zise părintele. Îi ridică apoi patrafirul de pe cap, luă un scaun de alături şi o pofti să şadă. Ea nu ştia ce să facă. „Altfel se spovedeşte un om pe care-l priveşti deschis în ochi, se gîndea Liviu. De fapt, ea mi-a spus o simplă rugăciune, încă n-a mărturisit nimic." Se ridică, luă de pe divanul de sub fereastră o perniţă, o aşeză peste ştergătoarea ţesută din cîrpe subţiri şi o pofti pe Saveta să îngenuncheze din nou.

— Te ascult, fiică, spune !

— Domnule părinte, am greşit.

— Cu ce ?

— Cu toată viaţa mea !

Cuvintele acestea parcă îl înghețară. Inima i se făcuse un clopot de vid, în care plutea, cu o liniște tulburătoare, fără greutate, dar apăsător, vorba femeii îndoliate : „Cu toată viața mea". Se stabili dintr-o dată un circuit secret între cuvinte și ochii lui Liviu Ardeleanu, iluminați, arși de o febră nouă. Se povîrni greoi, își rezemă iarăși tîmpla în mîna stîngă și, uitîndu-se spre fața Savetei, văzută iarăși numai pe jumătate, parcă mai vie acum, mai îmbujorată, îi șopti :

— Cum, cu toată viața ?

— Cu toată, părinte, că poate așa mi-a fost soarta. Ea m-a luat de mînă, în locul mamei, care a murit de cînd eram mică. Soarta blestemată m-a purtat prin lume, pînă am crescut mare. După aceea, n-am mai știut să merg singură. M-am împiedicat în picioarele mele. M-am lăsat dusă de mînă, ca un orb. Acuma, dumneavoastră poate vă mai aduceți aminte că tata era de-aici, din Zăpadia. De-a lui Bianu, așa le zicea. După moartea mamei, tata m-a dus la școală, la liceu. „Să ajungi și tu să trăiești mai ușor în viață, draga tatii, să nu cazi în cap și să mori, ca mumă-ta, cu mîna pe sapă și pe secere. Auzitu-m-ai ?" Așa mi-a spus. Pe el l-au dus dup-aceea la concentrare, și pe front. Mi-a scris o dată o scrisoare, că-i bine, sănătos, să-l aștept de Anul Nou, că negreșit vine în permisie. L-am așteptat la mătușa Titiană, soacra dumneavoastră, poate vă mai aduceți aminte...

— Au trecut ani de-atunci ! oftă părintele. Spune !

— Chiar în seara de Anul Nou, parcă văd ca azi, a venit *boactărul* de la primărie și ne-a spus : „Să știți că Toader a repauzat pe veci pentru gloria pămîntului strămoșesc". Am plîns toată noaptea. Eram singură pe lume. Mătușa Titiană mă tot mîngîia : „Sluga mătușii, sluga mătușii, ai rămas cu pămîntul, dar nu mai ai tată. Acuma ești copila noastră, te creștem noi pînă te măriți !" Doamne, ce-i putea trece prin cap ! Aveam treisprezece ani, și ea să gîndea la măritiș, chiar din seara cînd am început să-l jelim pe tata. Era Anul Nou și umblau oamenii cu colindatul toată noaptea. Mătușa, după ce-și terminau colindul, ieșea și le spunea : „Duceți-vă, măi, în plata Domnului, că noi avem mort !" Cred că toți se gîndeau că-i alungă

din pricina zgîrceniei. Doar îi cunoaşteţi şi-i ştiţi. Îşi mîncau şi de sub unghii...

— Îi prea ştiu... confirmă părintele.

— Colindătorii, nechemaţi în casă, porneau suduind prin zăpadă. Era lună, ca ziua, şi eu n-aveam astîmpăr, mă tot ridicam din pat. Îmi închipuiam că sînt lîngă Ană, verişoară-mea, cea cu mintea rătăcită, care mi-a fost atît de dragă. Ferească Sfîntul şi pe duşmani de o moarte ca a ei ! Mă ridicam şi mă uitam pe fereastră afară după oamenii mai bătrîni. Ei veneau numai către ziuă. Aşa era obiceiul. Unchiul Niculaie, cînd mă zărea la fereastră, se întorcea pe partea ceialaltă şi bolborosea : „Culcă-te şi dormi, tu copilă, dă-i în foc, că ăştia nu se mai aşază toată noaptea. Umblă după un pahar de vin şi după un colac, ca cerşetorii". Dar eu mă ascundeam în pat şi cînd auzeam colindătorii prin curte, fugeam iarăşi la fereastră să-i văd. Aveam o presimţire şi o credinţă că moartea tatii e o minciună, că el se ascunde printre colindători. Îmi era teamă să nu mă caute cumva acasă şi să nu mă găsească. Dar casa noastră rămăsese pustie. Unchiul îi bătuse poarta în cuie. Cînd a fost către ziuă, am auzit scîrţîind uşa de la *prizvar* şi cîinele sărind la oameni, să-i rupă, nu alta. Unchiul s-a sculat între timp să dea mîncare la vite, a slobozit şi cîinele, să nu mai vină colindătorii. Dar ei tot au venit. Erau îmbrăcaţi în negru. Nu ştiu cum, Doamne iartă-mă, mi s-a năzărit că-s soldaţi întorşi de pe front cu puşti cu tot, şi că-n mijlocul lor era tata. La lumina lunii, îi vedeam cum te văd acum pe dumneata. Tremuram toată. Eram numa' în cămaşă. M-am îmbrăcat în grabă. S-a trezit şi mătuşa Titiană. Şi Nicodim. El a sărit şi s-a ascuns sub pat. Oamenii cîntau cu voci groase, răguşite... „Păi sigur, mă gîndeam, vai de capul lor, cum să nu răguşească, de unde or fi venit ei pe jos, tot colindînd ?! Cum să nu răguşească ?!" Cel din mijlocul grupului sta cu spatele spre fereastră. „Îi tata, repetam, îi tata şi stă aşa ca să nu-l cunoaştem dintr-o dată. Să ne bucurăm mai tare cînd o să intre în casă." Şi vocea parcă era a lui. Dar colindul nu-l ştiam. Poate că din cauza asta, domnule părinte, cuvintele lui m-au speriat :

Ficior negru de-mpăratu,
Mare veste-n țară-o datu,
Pe la crai, pe la-mpărații
La cătane și soldații :
Cine-n lume s-o afla-re
Să se lupte cu leu-re...

Auzindu-le de sub pat, Nicodim a țîșnit în mijlocul căsii și striga „Împăratul, împăratul !" Eu m-am repezit la ușă și-am deschis-o. „Haideți în casă, oameni buni ! Haideți în casă !" Colindătorii s-au bulucit înfrigurați. Am ridicat fețtila de la lampă, să-i văd mai bine. I-am luat pe rînd. Dar inima mi s-a făcut sloi de gheață cînd am văzut că-n loc de puști țineau în mîini niște bîte mari, negre. Una era plină de colaci. Mă uitam la fața fiecăruia, la ochi, le pipăiam obrazul cu mîna. „Hai, tată, nu te mai ascunde, că tot te găsesc !" Colindătorii, așezați pe scaune, poftiți, vrînd-nevrînd, de mătușa, se uitau la mine lung, cu milă și cu jale. În timp ce treceam de la o față la alta, căutînd fața tatii, de la o mînă la alta, căutînd mîna tatii, unul dintre bătrîni, ca să mă înveselească, începu o „mulțămită", cum se spune după colind, în casă. O știi ?

Pînă să-i răspundă ceva, Saveta își dădu iarăși drumul:

Asta-i șubă de șinor,
Căpătată cu mult dor,
Ce vă uitați dumneavoastră,
Că așa ni-i treaba noastră,
Ca mîinile să se întindă
Și de pungă să se prindă,
Să căpătăm cîte-un leu, doi,
Să ne putem cumpăra nădragi noi,
Nădragii să fie crăpați pe la pulpe
Ca să putem fugi după hulpe,
Hulpea, fiară vicleană,
S-o făcut ficior de cătană
Și s-o ascuns dup-un butuc de vie,
Ca Dumnezeu să vă ție,
La anul și la mulți ani !

Liviu Ardeleanu, prins de vorbele ei, nu îndrăznea s-o întrerupă. Și Saveta o ținea înainte :

— Eu săream, ca nebună, de la unul la altul, pipăindu-le feţele aspre, îngheţate. Cînd mi-am dat seama de adevăr, am început să strig : „Tata-i mort, tata-i mort !“ Mătuşa, turnînd vin în paharele colindătorilor, a închinat şi le-a spus : „Dumnezeu să-l hodinească pe Toader. O murit, oameni buni, i-or rămas oasele prin ţări străine. Am primit aseară înştiinţarea !“ Oamenii, cutremuraţi de vestea neaşteptată, s-au descoperit, unul după altul. Era ziuă, dar lampa mai ardea, fumegînd, ca la priveghi. Tăceau toţi. Numai eu ţipam ca din gură de şarpe : „Ficiorul negru de-mpărat l-o omorît pe tata, ficiorul de cătană l-o omorît, ficiorul negru...“ „Taci tu, copilă, taci, că îţi pierzi minţile“, încerca mătuşa să mă potolească. Ascuns din nou sub pat, Nicodim bolborosea ceva neînţeles. Bătrînii colindători, ieşind pe uşă cu bîtele lor negre şi lungi, ziceau : „Să-i fie ţărîna uşoară !“, „Să hodinească în pace !“ Am rămas, hohotind, cu faţa în palme : „Ficiorul negru, ficiorul negru !...“ Nu ştiu, domnule părinte, dacă el l-a omorît pe tata, ori nu, dar ştiu că pe mine el m-a dat pierzării. Nu chiar atunci. Cu doi ani mai tîrziu...

— Cum ? întrebă, în sfîrşit, părintele cu o voce aspră, răguşită de emoţie, cum trebuie să fi fost şi a colindătorilor din noaptea îndepărtată a Savetei.

Ea îi povesti mai departe, cu aceleaşi cuvinte cutremurate, fierbinţi.

După doi ani, cînd ajunsese ea în clasa a V-a de liceu, era tot pe vremea asta, în vacanţa de primăvară, mătuşă-sa o luase de mînă şi o dusese în grădină sub cireşul plin de flori, unde îi spusese : „Sluga mătuşii, acum eşti fată mare, o venit vremea să te măriţi. Unchiu-tău, Niculaie, zice că noi te-am ţinut la şcoală cît am putut. Din pricina datorinţelor făcute cu tine, al nostru copil, Nicodim, o rămas acasă, prost. Pămîntul vostru-i slab, n-aduce roade să acoperim cheltuielile toate, că, Doamne, scumpe-s liceauăle din ziua de azi ! Aşa că, sluga mătuşii, te măriţi cu ficiorul lui Partenie din Glod. Vă face tată-său casă la Hodăi, la Tău, unde au ei iugărele alea multe şi bune. Drept că ficioru-i cam bărnaci, poate l-o fi greşit mumă-sa cu vreun ţigan, că nu seamănă cu Partenie. Da' tu să-l placi aşa cum îi ! Are meserie scumpă, îi agent de-ăsta de vite,

nu l-or luat nici în război din cauza asta". „Ficiorul negru de împărat, ficiorul de cătană, vrea să mă omoare şi pe mine, să mă ducă lîngă tata", se căinase Saveta, în vreme ce mătuşă-sa rupsese o creangă albă şi i-o puse în păr. „Du-te, sluga mătuşii, c-o s-ajungi doamnă mai mare şi mai văzută ca alea cu şcoli. Copii să nu-i faci, dă-i în lupare de copii, că te îmbătrînesc cu zile. Şi-apoi, el îi mai trecut cu mult ca tine, şi asta pe toate părţile îi bine, că-i aşezat la casa lui, şi dacă moare mai iute îţi rămîne averea toată ţie. O zis c-o întăbulează pe numele tău, numa' să-l iei. Ne-am hotărît, cu voia ta, ca în dulcele Paştilor să facem ospăţu." Atîta îi spusese mătuşă-sa Titiană. Şi o lăsase năucă. Ce mai putea face ? S-a supus voinţei tuturor. S-a măritat. A încercat să nu se mai gîndească la nimic. Numai că mintea ei de fată de şaisprezece ani zbura în voie. Avea timp destul. Laurenţiu pleca toată vremea prin tîrguri, rechiziţiona vite pentru front, pentru armată. Făcea negustorii bune. Aducea bani mulţi şi-i spunea : „În aur te îmbrac, scumpa mea iubită." Ei i se făcea greaţă cînd simţea că s-apropie ziua întoarcerii. Rămînea închisă în casă cu nana Oană, servitoarea lor bătrînă, săptămîni în şir. Ţinea minte şi-acum toate poveştile şi necazurile ei. „Doamne, fericită eşti, draga mea, zicea bătrîna. Eu la vîrsta ta eram slujnică la Şimonoaie, aici, că ea stăpînea atunci pămîntul vostru. Mai avea şi alte pămînturi, nu numa' pe ăsta. Bărbatu-meu, Văsălie, era cătană, pe front, la Lemberg. Dacă ceream o pită, să i-o trimet în pachet, Şimonoaie mi-o da numa' dacă venea mama din sat să-i facă o zi de secere. Şi mama venea, că-i era milă de mine ! Noi, *ghirişii*, că aşa ne ziceau, şedeam atunci în nişte case vechi, pe unde cresc urzicile şi boziile ale mari. Umblau iernuri grele pe-atunci. Îngheţa şi scalda copilului, şi apa-n ulcior. Mîncam mămăligă tare şi amară, dacă nu ne-o furau şi pe aia *cloţanii* de pe masă. Blestemate bidigănii şi cloţanii ! Foiau pe sub aşternut ca şopîrlele, vara, la secere. Dacă i-aş fi putut prinde, le-aş fi tras pielea ca la şerpi. Cînd venea Şimonoaie în control, să ne scoată la lucru, eu nu mă ridicam în picioare de lîngă leagănul copilului. Îi dam ţîţă, îngenuncheată. Mă întreba mînioasă: «Tu nu te scoli să-mi pupi mîna ?» «Nu, că nu eşti chiar popă sfinţit. Mai bine ne-ai da simbria la vreme şi

cucuruz bun, că ui,' mămăliga-i amară ca fierea.» «Dacă nu vă place, mîncaţi iarbă !» «Am mînca noi şi iarbă, da' cu ăi mici ce facem ?» «Să mînce şi ei, să se înveţe !» răspundea blestemata, arz-o focu acolo în mormînt, pe unde o fi aşezată ! Şi nana Oană încheia totdeauna cu vorbele astea : «Poţi avea, doamnă dragă, o ciurdă de boi, dacă n-ai suflet, eşti şi tu ca ei. Numa' trăbuie s-aştepţi să-ţi crească coarne !»" Saveta nu se gîndea atît la Şimonoaie, cît la Laurenţiu. El se ocupa de avere, de afaceri, de servitori. Toţi îi ştiau frica. Numai în faţa nevestei cădea în genunchi şi se milogea : „Iubeşte-mă, scumpo, că altfel mă omor !" Simţea, pesemne, ce se întîmplă în sufletul ei. Aducea băuturi scumpe, ca s-o îmbete, rugînd-o să-i spună ce are pe suflet. Le bea singur. Saveta nu s-atingea de pahare. Tăcea. Laurenţiu o răsturna pe pat, aţîţat şi furios. Încerca s-o dezmierde. Dar vorbele lui se transformau în ocări. Ea tăcea, se apăra cît se apăra, înghiţindu-şi lacrimile. Lui îi plăcea s-o muşte. Ea îl plesnea peste gură. Fugea afară din casă, lua luntrea şi se oprea în mijlocul Tăului. „Hai înapoi, iubito, că te împuşc !" striga el furios. „Mai bine împuşcă-mă decît să mă las muşcată de tine", se gîndea, ascunzîndu-şi luntrea în trestii, acolo unde îşi făceau cuiburi raţele sălbatice. Laurenţiu, respins, ţinut la distanţă, venea tot mai rar pe-acasă. Peste sufletul Savetei bătea un vînt pustiu. Îi venea să urle. Umbla pe dealuri, ca nebunii. Nu mergea nici în Zăpadia, nici în Glod. Se ferea de oameni.

— Aveam optsprezece ani cînd s-a terminat războiul, zise Saveta. Laurenţiu s-a apucat de alte afaceri, de alte negustorii. O dată a venit acasă cu doi cai. Pe unul călărea el, pe celălalt o artistă de la circ. A adus-o în casă şi mi-a prezentat-o : „Iacătă, Saveto, femeia care mă iubeşte cu adevărat". „Îmi pare bine" — am răspuns. Îmi venea să rîd şi să plîng. Nu atît de ei, cît de mine. După o oră, i-am văzut cum trec dealul călări, în direcţia Arcudului. Multă vreme n-a mai venit acasă. Şi-atunci, într-o zi, m-am hotărît : i-am trimis o scrisoare lui Petre Borcea în Zăpadia. Am pus pe unul dintre servitori — că atunci mai aveam încă doi — să-i ducă şi un cal, să aibă cu ce veni pînă la Hodăi. Şi toată vara aceea ne-am iubit împreună. Toamna a plecat, că era student în Bucureşti. Plîngeam degeaba,

fiindcă el mi-a spus-o deschis : iubea pe altcineva. M-am încurcat cu el ca să mă răzbun pe mine. Apoi s-a însurat şi n-a mai venit să mă vadă. („Povestea asta nu-mi place. Dar... Poate c-ar fi fost mai bine să fi căutat şi eu pe cine îmi fusese drag", murmura în gînd, mustrător, părintele Ardeleanu.) Laurenţiu a fost declarat apoi chiabur, continuă Saveta, obişnuită acum cu răsuflarea fierbinte a lui Liviu. Adică mai bine-zis eu, că averea era întăbulată pe numele meu. Umbla numa' beat şi urla la mine : „Plăteşte, chiaburoaico, impozitele !" Eram o chiaburoaică de douăzeci şi trei de ani. Îmi era greu şi pustiu, părinte. Pe el nu-l mai primeam în pat. „Mă omor !" mi-a strigat, plîngînd, într-o zi. „Omoară-te !", i-am răspuns, rece ca piatra. Cînd nu mai puteam de năduf, mă îmbăiam în Tău, mai spre mijloc, unde-i apa afundă şi rece. Mă gîndeam uneori să mă înec. Ştiam o poveste despre Tău. Se zicea că apa lui n-ar fi altceva decît una din lacrimile vărsate pe-aici, printre dealuri, de-o fată a urieşilor care locuiau cîndva în cetatea Glogovăţului, furată de zmei. „Ce frumos ar fi, mă gîndeam, să mă închid în lacrima unei zîne, furate, ca şi mine, de-acelaşi «ficior negru de-mpărat». Mă uitam în apa adîncă, vedeam cum joacă peştii speriaţi, peştişori de aur, mă luam după ei. Ajungeam pînă lîngă păpuriş, vedeam cum fug puii de raţă sălbatică spre cuib, şi aşa, încet-încet, uitam gîndul care mă muşca de inimă. Apoi am dat pămîntul la stat. Eram sătulă de pămînt. Dacă stau şi mă gîndesc bine, numai de la el mi s-au tras toate : moartea mamei, moartea tatălui, căsătoria... Laurenţiu a plîns atunci, ca apucat. Tot repeta că el se omoară. Îl ştiam beţiv, îmbătrînit în rele, dar nu i-am dat nici o crezare. Într-o seară nu s-a mai întors. Mă gîndeam că s-o fi dus în sat să bea. Toată noaptea a bătut vîntul şi-au urlat ciinii. Mi-a fost frică să ies în cîmp să-l caut. Am tremurat ca bolnavă. A doua zi dimineaţă, cînd s-a dus ciurdarul colectivei să adape vitele la Tău, l-a văzut pe Laurenţiu plutind pe apă lîngă păpuriş. A strigat omul, speriat. M-am dus şi l-am scos împreună, cu luntrea. Îşi legase de gît o piatră, dar n-a fost aşa de grea ca să-l tragă la fund. Nu ştiu cum, parcă îmi părea rău că mi-a luat-o înainte şi s-a înecat el în lacrima zînei mele nenorocite..."

Femeia izbucni din nou în plîns. Tulburat din caleafară, absorbit de povestea Savetei ca de un vîrtecuș de ape adînci, Liviu Ardeleanu se ridică frînt de pe scaun. Femeia rămase în genunchi. Se apropie din nou de ea, îi ridică bărbia și o privi în ochi. Albastrul lor era topit acum într-o ceață scînteietoare. O privi îndelung și o întrebă :

— De ce plîngi ?

— Pentru toată viața mea, părinte !

— Și pentru a mea ! adăugă el, dar își dete repede seama că alt suflet se spovedise, nu al său. Era tulburat. Nu știa ce să facă, ce să spună. Într-un tîrziu, se așeză iarăși pe scaun, pentru a-i stabili canonul și a-i da dezlegarea. În clipa aceea, se auziră ciocănituri repetate în geamul de la ușa camerei din mijloc. Se văzu capul preotesei cu fața puhavă, deformată de sticla unduitoare a geamului.

— Da' mai termină odată, Liviule, ce dracu, Doamne, iartă-mă, că doar nu vrei s-o ții toată ziua ! Îi cunoști păcatele, că-i verișoară-mea. Taci tu, Saveto, de ce plîngi ca o proastă, că doar nu ești la judecata de apoi ! Nu l-ai omorît tu. Singur și-o făcut felul, dă-l dracului de țigan ! Haideți la masă, că am frecat fasolea !

Popa, intrigat, îi făcu semn să-l lase în pace.

— Plîngi, draga mea, căci lacrimile și rugăciunile spală inima omului. Tu ai lacrimile care îmi lipsesc mie, eu rugăciunile. Încolo, viața ni se-aseamănă, precum știi...

Se opri, surprins de rostirea propriilor sale gînduri. Femeia se făcu a nu înțelege.

— Scapă-mă de păcatele vieții mele, părinte.

— Ai făcut și n-ai făcut păcate de moarte, zise Liviu Ardeleanu, mîngîind-o pe frunte. De păcate scapă omul singur, și eu vreau, din toată inima, să te-ajut. Păcatele de moarte se răscumpără de-a lungul întregii vieți și numai cu rugăciuni anume spuse. Dă-mi cărticica, să ți le-arăt pe care trebuie să le urmezi pînă mîine, cînd vei veni la împărtășanie. Ca să intri cu primii pași curați în săptămîna patimilor...

Femeia urmărea degetul tremurător al popii peste rîndurile scrise mărunt în cărticica neagră : „Dulce inimă, fă să te iubesc din ce în ce mai mult !“ (Indulgență trei

sute zile de fiecare dată ; indulgenţă plenară, dacă e recitată zilnic, o lună întreagă) ; „Toate pentru tine, inimă !“ (Indulgenţă trei sute de zile de fiecare dată) ; „Inimă preacurată, apără familiile noastre !“ (Indulgenţă trei sute de zile).

— Nu, asta nu-i potrivită acum, reveni popa, stînjenit, cu vocea scăzută. Pe asta să n-o spui...

— Bine, părinte ! se auzi glasul femeii, cu totul altul decît cel sugrumat de emoţie din timpul spovedaniei.

Liviu remarcă de îndată această schimbare.

— Pînă acum avem doisprezece ani indulgenţă, zise, după o socoteală sumară în gînd. Dar tu, fiica mea, păcătuieşti de optsprezece, înainte nici nu mai socotim. Deci am mai avea nevoie, pînă mîine, de încă şase ani indulgenţă. Să zici rozarul cu următoarele mistere... Peste cele de bucurie să trecem, că nu se potrivesc pentru tine. Da, misterele de durere, cerînd prin ele părerea de rău pentru păcate... („Ce păcate ? Lumea a păcătuit faţă de ea, nu ea faţă de lume !“ se mustră Liviu, în timp ce degetul lui răsfoia mai departe, febril, cărticica.) „În cinstea încununării cu spini, cerînd prin acest mister dispreţuirea lumii.“ („Adică, de ce ?“ se întrebă încă o dată.)

— Nu, pe ăsta să nu-l spui, continuă cu glas tare.

— Bine, părinte, nu-l spun, acceptă femeia, cu ochii în ochii lui.

— „...în cinstea purtării crucii, cerîndu-ţi prin acest mister virtutea răbdării.“ („Doamne, dar mai multă răbdare decît ea, cine-a mai avut pe lumea asta ? Eu n-am răbdat — îşi zicea grăbit — eu m-am obişnuit, am renunţat. Sînt mai vinovat şi mai păcătos decît ea !“) Apoi misterele de mărire — Liviu le înşirui maşinal, precipitat, fugărit din urmă de emoţii necunoscute. „În cinstea adormirii, cerînd o moarte bună...“ Din nou îşi dădu seama de nepotrivirea canonului, şi astfel reveni pentru ultima dată : Fără asta !

— Lasă, părinte, că... lasă... ştiu eu cum să le aleg !

Se ridicară. Saveta îşi şterse genunchii amorţiţi, apoi făcu doi paşi împiedicaţi, şchiopătînd. Popa o văzu lîngă el înaltă, subţire, cum nu fusese niciodată preoteasa, cum nu erau nici fetele lui. Pe hainele negre, de doliu, faţa

albă a femeii contrasta ca zăpada pe un vîrf de munte întunecat. Ochii dădeau reflexe stelare, iar şuviţa de păr tot mai ardea pe frunte, cu flacăra ei stranie. Ceva atît de limpede şi totuşi atît de misterios trăia în chipul Savetei. Sau numai aşa i se părea lui în clipele acelea de oboseală învălmăşită, după o jumătate de zi de spovedanii. Ale altora şi ale lui. „Da, se gîndea omul, femeia asta a mărturisit şi în locul meu. Dezlegînd-o pe ea, poate voi reuşi să mă dezleg pe mine."

— Te aştept mîine la cuminecare, şi poimîine la o nouă spovedanie. Las-o pe preoteasă în pace, că prin gura ei se intră în iad !

Saveta refuză invitaţia la masă a verişoarei sale mai mari. Ce-ar fi putut să-i spună, mai ales acum ? !

Soarele de april zbicise cărările. Paşii femeii tinere se grăbeau, peste Dealul Viilor, spre Hodăi, spre casa ei singuratică, de lîngă Tău. Ajunsă acolo, se urcă direct în luntre, aşa flămîndă şi ostenită cum era, şi începu să parcurgă în goană toate rugăciunile, tot rozarul, toate „misterele" durerii şi ale măririi. „Haideţi, zicea ea, peşti neastîmpăraţi, haideţi raţe sălbatice, şi ajutaţi-mă ! Nu mai vreau să mor, am murit destul în cei optsprezece ani, de cînd mă ştiţi aici, vecină cu voi. Nu mai vreau să mă îngrop nici în lacrima zînelor..." Îi veni să se scalde, dar apa era încă rece. „Dezleagă-mă, Liviule ! Tu mă poţi înţelege mai bine decît oricine pe lumea asta. Singur ai spus că vieţile noastre se-aseamănă !" se trezi Saveta vorbind. Tresări, dar nu mai era speriată la gîndul că, în sfîrşit, poate-şi va găsi mîntuitorul.

Popa se aşeză la masă şi înfulecă fasolea frecată. Se grăbea să iasă în grădină, să se mişte, să pună mîna pe sapă, pe greblă, pe firezul cu care tăia de obicei crengile uscate ale pomilor. Masa era tăcută, se auzea doar ţăcănitul ritmic al furculiţelor purtate de la farfuria cu fasole la gură, înapoi la farfuria cu varză acră şi iar la gură.

— Da' ce ţi-o spus, de te-o ţinut aşa de mult, curva asta de verişoară-mea, Doamne iartă-mă, că nu-i pot zice altfel ? sparse liniştea, cu glasul ei bărbătesc, strident, doamna Nuţi.

— Oh, mamă, făcu Victoria, iar te-apuci ? Şi cu ce expresii, zău...

— L-ai mai putea lăsa şi tu, mamă, pe tăticu în pace, continuă Flavia. De ce te amesteci în cele sfinte ?

— Sfinte pe dracu ! O cunosc eu ce poamă bună-i !

Liviu Ardeleanu se ridică şi ieşi în grădină. Îi era atît de silă de preoteasă, încît nu se mai ostenea nici să-i răspundă.

Căldura începea să joace, aproape imperceptibil, ca apa morţilor, deasupra pămîntului din grădină, săpat mărunt, făcut straturi şi parcele, de mîna popii. Luă mai întîi grebla, şi în timp ce strîngea de pe margini buruienile uscate, sunătoare, împins şi de cuvintele vulgare ale preotesei, omul începu să se gîndească la Saveta. Da, fără îndoială, spovedania ei îi făcuse bine. Mai mult chiar, un sentiment neobişnuit, ca un vîrtej fierbinte, zbura ameţitor în jurul inimii lui, buimăcit ca un fluture de noapte în jurul unei lămpi dintr-o încăpere pustie. Adună buruienile, apoi se apucă să curețe, cu toporişca, mlădiţele seci ale tufelor de agrişe. Mîinile lucrau singure, gîndurile îşi vedeau de zigzagurile lor, rîndunici timpurii forfecînd văzduhul. Tăia crengile subţiri, pline de spini cu clonţi încovoiaţi, sticloşi, şi uneori, împlîntînd toporişca mai adînc, scotea şi vechi rădăcini încolăcite, ghemotoace informe, putrezite de ploi. Popa îşi dădea seama că şi în inima lui nişte rădăcini vechi, înăbuşite anume, cu bunăştiinţă, sugrumate treptat prin mortificări şi renunţări, printr-o obişnuinţă somnoroasă, trimiteau acum o sevă neastîmpărată, gîlgîitoare. Toate celulele clipeau luminos în trupul trezit la viaţă. Păreau un cer înstelat, prăbuşit în fiinţa lui, gata să-l sufoce. Cum sta aplecat, cu ochii în pămînt, privind scormonitor ţărîna caldă, observă un şir lung de gîngănii roşii, vacile-domnului, bălţate, urcînd dealurile prăpăstioase, cu trudă grea, grăbindu-se în neştire spre tulpina însorită a vişinului. Acolo se soreau în voie, se drăgosteau răzleţite de furnicarul lor, ferindu-se grijuliu de lacrimile cleioase, rămase pe obrazul scorţos şi crăpat al pomului. Într-un tîrziu, pe culmea unui muşuroi, apăru dezorientată o gînganie neagră. Încerca s-o apuce într-o parte, dar se întorcea repede, spe-

riată de umbre inexistente pentru ochiul omului. „O tînără femeie în doliu, se gîndi părintele. E Saveta, sus pe Dealul Viilor, speriată de adîncimea Tăului." Închise ochii și o văzu înaltă, întreagă, însă clătinîndu-se. Într-un tîrziu, deschizînd iar ochii, lumina cutreiera împărăția de sub gene ca niște furnici roșii, agitate, făcîndu-l să clipească des. Tăcea încruntat. Cuvinte vechi îi zbîrnîiau în ureche cu ecouri repetate : „Dacă nu vei renunța la calea pe care ai apucat..." „Iar să renunț ? Dar ce-a fost toată copilăria mea ? Toată tinerețea, toată viața mea de pînă acuma ce-au fost ? Lăsați-mă în pace, mironosițelor ! Nu mai am timp să renunț..." „Dar ce vor spune oamenii, ce va spune satul ?" „Oamenii ? ! Dacă doi, fie și numai doi dintre ei, vor ști să-mi ia apărarea, e destul. Cred că Artimon Borcea, poate, acum, și fiul său Octavian... Ceilalți n-or să dea cu pietre. Oamenii se mai schimbă și ei... Cît despre sat..." „Da, satul ! Ai fost trimis în sat cu o misiune etică, mai presus de legile omenești..." Liviu își scutură capul, ca și cînd ar fi trebuit să se trezească dintr-un somn greu. N-avea pe nimeni în jur. Doar cucul răzleț, aciuat în salcîmii ce străjuiau grădinile din vecini, începu să numere iar anii oamenilor, ca într-o joacă periculoasă. Popa îl hîșîi gata-gata să-l înjure în gînd. Apoi îi păru rău. Lumina înțepa la fel de nemilos ca mai înainte. Strînse din nou pleoapele, sub care alergau furnicile roșii, speriate. „Și-apoi, ai familie." „Am familie, am familie !" „Ai soție... Ea ce-o să spună ?" „Multe !" „Dar fetele ?" Aici, Liviu se opri stingherit. Îi părea, desigur, rău că... Da... Va trebui să-și părăsească și fetele... Dintre ele, Victoria îi era mai dragă. Avea ceva din el și bun, dar și rău. Bun : inima deschisă, firea sensibilă. Rău : nehotărîrea, înclinația spre resemnare. Față de ea, adică față de amîndouă, tatăl se simțea vinovat, cu atît mai mult cu cît în clipa asta își dădea seama că totul e prea tîrziu. De ce nu și-a făcut datoria la timp ? De ce-a tăcut ? „Deci, îți vei părăsi și copiii ?" „Pentru mine bate ceasul al doisprezecelea !" „Și cu cine vrei să fugi ?" „Să fug ? Adică, să iau viața de la capăt... Cu Saveta. Cu Saveta !" „Hi-hi ! se auzi un rîset pițigăiat. Ți-ai și găsit cu cine ! Cu Saveta, păcătoasa..."

— Mi-e dragă ! izbucni Liviu într-un strigăt dureros ca un geamăt. Mi-e dragă ! Sîngele îi bătea în tîmple ca o toacă de fier. Se grăbi să taie și crengile uscate ale vișinilor și prunilor, le strînse într-un colț mai ferit, peste buruienile, rădăcinile și frunzele de an, dîndu-le foc.

Soarele înclina spre seară. Vremea era liniștită. Prin grădini, întorși din cîmp, gospodarii făceau același lucru. Liviu stătea în preajma flăcărilor mocnite, întors cu fața către apus, le aţîța, să ardă mai cu inimă. Printre fuioarele de fum încolăcite greoi, cînd alburii și groase, cînd subțiri și vineții, urcînd ca dintr-un jertfelnic, se vedea turla bisericii, incendiată de amurg. Fumul acru, iute, îi storcea lacrimi. Și prin ceața aceasta de fum și lacrimi, turla incendiată se clătina, venea spre el și iar o apuca înapoi, zgribulită, speriată. Liviu porni spre casă, călcînd pe propria sa umbră încet, cu pași încrezători, neclătinați.

În Vinerea mare, cu un ceas înaintea citirii prohodului, Liviu Ardeleanu îi spuse preotesei :

— Vine acum Saveta pentru ultima spovedanie, pentru înmormîntarea trecutului ei. Să nu te-apuci iar de vorbe sau de vreo prostie, că plec și vă las de minunea lumii. M-ai înțeles ?

Nu prea înțelegea nevastă-sa despre ce ultimă spovedanie e vorba, dar, fiind surprinsă de hotărîrea neobișnuită a vocii bărbatului, răspunse grăbit :

— Dar eu n-am nimic cu ea ! Dacă-i păcătoasă, păcătoasă să fie ! Noi plecăm cu fetele înainte, să aprindem lumînări la mormintele tatii și mamii, că în seara asta trebuie să-i iertăm, chiar dacă nu merităză...

Saveta veni peste cîmp, prin grădină, prin curtea parohială și se opri în verandă, unde pîlpîia o lumînare. Liviu Ardeleanu o aștepta, în hainele lui negre, de duminică, fără reverenda veche și ponosită, doar cu semișeta la-gît. Sta aplecat pe același scaun, cu fruntea rezemată în pumni.

— Bună seara, părinte !

— Bună să-ți fie inima, Saveto !

O întrebă dacă a îndeplinit canonul și cum se simte după „pătrunderea misterelor". Ea îi răspunse că s-a rugat, a muncit, a îngrijit viței.

— Ce să le fac, părinte ? Îs mici și proști, mi-s dragi de parc-ar fi copiii mei. Dar știu eu, continuă femeia, ca să-l încerce, știu eu bine că un păcat de moarte trebuie ispășit toată viața...

— Ca durată spirituală, toată viața, draga mea ! se trezi popa vorbind, oarecum necăjit că discuția nu intrase de la început pe făgașul dorit. Da, desigur, toată viața, pînă cînd dezlegările indulgențelor îți acoperă numărul anilor și zilelor. Să ne gîndim că, dacă-l întrebăm, cucul din Dealul Viilor îți va da optzeci de ani...

— Prea mulți ! Nu vreau să fiu niciodată bătrînă... Toate tinerețele mele n-au fost decît o bătrînețe bolnavă...

Liviu, înecat în ochii ei, își pierdu răsuflarea și graiul. Nu știa cum să-și mai stăpînească mîinile. Degetele lungi, înfiorate, răsfoiau în neștire cartea neagră, ferfeniță, plină de spaime și amenințări. Părea scrisă cu litere în relief, ca pentru orbi, zgrunțuroase și așchiate de trecerea timpului, încît atingerea lor punea pe fugă mîngîierile și cuvintele calde, mătăsoase, ale dragostei. Saveta asculta rugăciunea din nou în genunchi. Fața popii era aproape lipită de fața ei. Gura, răsuflînd fierbinte, părea că-i sărută îndelung lobul urechii, gîtul alb, subțire. În felul acesta, cuvintele îi cădeau peste umeri, peste pieptul care se ridica ritmic, cădeau ca o ploaie de aur peste pojghița de gheață subțire a sîngelui ei în desprimăvărare : „Nu mă încredința folosinții omenești, Stăpînă, că necaz mă cuprinde, nici nu pot să sufăr săgetările Diavolului ; acoperămînt nu am agonisit nicăieri, nici unde să scap eu ticălosul, de pretutindeni fiind dușmănit, și mîngîiere nu am afară de tine, Doamna mea. (Îi așează mîna pe frunte.) Nimenea, din cei care aleargă la tine, nu iese de la tine rușinat, ci cere harul și primește dăruirea, spre folosul cererii." („Cum vine asta ?" se întrebă Liviu. Dar n-avea timp să-și mai răspundă.) „Umple de bucurie inima mea, ceea ce ai primit plinirea bucuriei. Voința mea neclintită este de a fi cu totul al tău și de a face toate din dragoste către tine, lepădîndu-mă de tot ce te-ar putea supăra. Tu să fii ispășirea tuturor greșelilor mele și scăparea sigură în ceasul hotărît". („Pe care abia de-acum încolo trebuie să-l hotărîm împreună !") „Bucură-te, ceea ce ai crescut

strugurul cel de taină ! (Începu s-o mîngîie pe faţă.) Bucură-te, munte umbrit ! (O sărută pe frunte.) Bucură-te, scăpare ! (O sărută pe ochi, pe amîndoi.) Bucură-te, sfeşnic de aur" (O sărută pe buze.) Saveta, atentă tot timpul, intuise tîlcul ascuns al cuvintelor. Nu-i venea să le creadă, dar îi făceau bine. De cînd nu mai auzise ea cuvinte care să n-o rănească, să n-o doară, cuvinte pe care să le simtă alinîndu-i ca untdelemnul arsurile picioarelor, mîinilor, pieptului, ochilor, frunţii, arsurile unei întregi vieţi. Nu schiţă nici un gest de împotrivire. Nici un gînd nu mai mişca din aripi. N-a fost mirată nici cînd Liviu, vădit emoţionat, i-a spus într-un tîrziu :

— Pe tine te-am dezlegat eu, dar pe mine cine mă dezleagă ? Cine mă ajută să înmormîntez în noaptea asta mortul din mine ? Să ştii, Saveto, mărturisirea ta mi-a făcut bine, m-a învolburat şi m-a liniştit totodată, de parcă a fost propria mea spovedanie. „Am greşit cu toată viaţa mea", ai zis. Şi eu ar fi trebuit să repet după tine de zece ori : „Am greşit cu toată viaţa mea..." Că şi eu... Tu ştii bine, că nu eşti om străin, în ce familie am trăit... Viaţa mea a fost ca lumînarea asta.

Femeia îşi întoarse capul spre lumînare. Părintele nu-i mai aşează patrafirul pe cap.

— ...Ca lumînarea asta... La început înaltă, dreaptă, cu o floare de flăcări în vîrf : visurile. Dar ce fel de visuri ? Poate nici n-au fost visuri, ci numai nişte biete iluzii ameţite, care au topit încet-încet trupul lumînării, îngroşîndu-l cu lacrimi reci, schimonosite, ca nişte mărăcini. O flăcăruie slabă, ce scotea fum şi-l aşeza ca o perdea între mine şi inima mea, între inima mea şi inima lumii, amăgită şi minţită prin mine. Iartă-mă că mă spovedesc ţie, draga mea. Dacă poţi, ajută-mă să sting această lumînare, ce abia mai pîlpîie la căpătîiul răstignitului din mine...

Femeia nu răspunse. Cu fruntea aplecată pe genunchii lui Liviu, părea să plîngă, dar nu era aşa. Suspina ca într-un oftat uşor, abia ghicit, fără lacrimi. El îi luă mîna în palma lui mare, i-o mîngîie şi i-o strînse fierbinte. Degetele ei se simţeau bine şi transmiteau, fibră cu fibră,

fluidul fulgerător şi cald în tot trupul. Se ridică apoi atît de firesc, de graţios şi simplu, că părea crescută lîngă Liviu de totdeauna. Cu o suflare ca de copil, totuşi hotărîtă, puternică, stinse lumînarea şi îndrăzni să se cațere de gîtul lui şi să-l sărute îndelung, cu disperare. Părea că şi lumea din jur se stinse odată cu lumînarea.

Cînd femeia îşi descleştă braţele de gîtul puternic al bărbatului, se trezi el c-o îmbrăţişează lacom, pe dibuite, ca un hoţ. Toată casa, tot pămîntul se clătinau cu ei.

Se reculeseră, într-un tîrziu, şi porniră să-şi îngroape morţii, să le înconjoare mormîntul, de trei ori, cu cercuri de făclii aprinse.

2

Octavian Borcea era necăjit. Maică-sa, Maria, îi spusese părintelui Ardeleanu, la spovedanie, că feciorul ei s-a supărat „pe viaţă". Şi viaţa însemna, înainte de toate, el însuşi. De aici pornea şi supărarea pe bătrîni, pe copii, pe colectivă, pe preşedintele Ion Cireş, pe văru-său învăţătorul, pe toată lumea. Numai că omul nu pipăise cu degetele sale aspre, ţărăneşti, rădăcinile ascunse ale acestui adevăr. De aceea, căuta înfrigurat, fără să prea ştie în ce pămînt sînt ele împlîntate. Se ferea însă cu grijă s-o recunoască deschis. Faţă de sine, faţă de alţii şi mai ales faţă de copiii săi.

Octavian avea şase copii : Petre, Artimon, Axente, Ion, Lucreţia şi Octavian. Pe primii doi îi botezaseră, după tradiţie, cu numele străbunicului şi bunicului din-

spre tată, abia al treilea primi numele bunicului dinspre mamă. Borceştii trebuiau să fie mereu în frunte. Pînă cînd trăise, Silvia, mama copiilor, le era mai apropiată, li se lipise de suflet. Exista între mamă şi copii o solidaritate amară, o înţelegere tăcută, născută firesc şi spontan, ca să poată îndura mai uşor bătăile lui Octavian. Bărbatul îşi bătea nevasta, nu prea des, dar totdeauna din cauza copiilor. Pe ei, din te miri ce. Şi cum erau mulţi, aproape nu trecea săptămînă fără supărări şi lacrimi în casa lor. Crescînd, împrăştiindu-se, încăierările se răriseră. Octavian îşi amintea acum, fără pic de greşeală, cînd îl bătuse ultima dată pe fiecare şi pentru ce anume. La orice mişcare, copiii trebuiau să vadă pumnul. La fel îl crescuse şi pe el Artimon. Aceleaşi vorbe i le strigase pînă se făcuse bărbat : „Ori vă omor, ori vă fac oameni !" Era un obicei vechi, îndătinat la multe familii ţărăneşti. Scurt, să ţină mine : „Ori vă omor, ori vă fac oameni !" Octavian îşi aşeza copiii în rînd şi-i cîrpea cu biciul. Dacă unul greşea ceva şi ceilalţi îl tăinuiau sau numai încercau s-o facă, îi bătea pe toţi. În ocazii de-astea, Silvia fugea din casă. Mai ales iarna. Se ascundea în grajd, dacă-i bătea în casă, ori în casă, dacă-i bătea în grajd, mîngîindu-se în felul său deznădăjduit : „Numai să nu-i schilodească !" Vara se ascundea în pivniţă, căutîndu-şi ceva de lucru, să n-o cheme bărbatul înapoi. Doar bătrîna Maria se aşeza în faţa feciorului : „Dă în mine, mă !" „Dumneata feri la o parte, că n-ai treabă !" „Ba am, mă, că eu ţi i-am crescut. Tu nici nu veneai să-i vezi pînă nu erau de un an !" „Ori fac oameni din ei, ori le sucesc grumazu !" încheia Octavian, învîrtind biciul în aer ca Sfîntul Ilie fulgerele.

De omorît nu i-a omorît, dar oameni i-a făcut.

Cel mai mare, Petre, era inginer metalurgist, la o uzină din Bucureşti. „Pe el cînd l-ai bătut ultima oară, mă, şi de ce ?" se întreba acum Octavian. „Pentru ea...? Da... Atunci, că altă dată nu l-am mai bătut. Pentru Saveta..." Al doilea, Artimonuţ, rămăsese acasă la plug. Acum, colectivist fiind, conducea o brigadă de cîmp. „Pe tine, mă amărîtule, te-am bătut mai des. Ai fost mai aproape de pumn, nu te-am putut da să faci liceauăle,

Te-am pocnit ca să-nveţi şcoala mea de-acasă. Poate că nici nu ţi-o stricat." Cu el, deocamdată, Octavian părea să fie mai îngăduitor. Înclina să creadă că nu-l bătuse degeaba. Deocamdată. Al treilea băiat, Axente, inginer agronom, lucra la o gospodărie colectivă tocmai în Dobrogea. „Tu ai scăpat mai uşor, şi-mi pare rău. Acum îi prea tîrziu. Nu mai ţin minte cînd te-am plesnit şi de ce. Că, mă, anu' trecut era să ne încăierăm, da' te-am lăsat în plata Sfîntului... Şi-o fost mai bine aşa ! Altfel... cine ştie ce ieşea ? ! Ne făceam de minunea lumii..." Ion era student la Chimie. „Pe tine, ultima oară te-or bătut porumbeii şi fetele popii, nu eu, mă ! Aşa să ştii..." Pe lîngă numele Lucreţiei, elevă de liceu, Octavian trecea mai grăbit. N-o bătuse niciodată, dar nu pentru că ar fi iubit-o mai mult. Cînd ajungea la Octavian cel mic, Veanu cum îi spuneau în familie, tatăl se înmuia. Mezinul era deocamdată lîngă el, terminase şapte clase în sat; şi acum urma să aleagă : rămîne acasă la plug, ori intră la o şcoală tehnică de meserii ? După moartea Silviei, Octavian, trist, îngrijorat, speriat chiar de singurătate, simţise c-ar fi vremea să-şi lipească şi el sufletul de copiii săi. Era însă prea tîrziu. Crescuseră mari, la distanţă, ca puii stejarului, care răsar mai departe de trunchiul părintesc, să nu se sufoce sub coroana-i nemiloasă. Iubirea lor pentru Octavian era un amestec ciudat, rece, de recunoştinţă faţă de părintele harnic, gata să facă orice, numai să-şi vadă copiii în rîndul oamenilor, şi de crispare surdă, prelungită în toţi nervii încă din anii copilăriei aspre şi muncite. Acel „ori vă omor" cu care începea învăţătura vieţii, repetat printre lovituri, le rămăsese înfipt şi-n creier, şi-n inimă, fără voia lor. Îşi iubeau tatăl cu asprime, şi îndărătul reţinerii se putea ghici uşor amintirea dureroasă a vieţii amărîte şi scurte a mamei lor. Octavian simţea acest fapt, dar încă nu-l înţelegea bine, nu-i plăcea să se gîndească mai adînc la el. Peste toate, îi lega însă acel sentiment trainic, plin de mîndrie, al familiei Borceştilor, oameni de frunte în Zăpadia. Dacă se atingea cineva de unul dintre ei, fie chiar şi de Octavian, intrau în funcţiune nişte resorturi ascunse, care se strîngeau brusc, sub formă de carapace. În asemenea mo-

mente, Octavian era mîndru de copiii lui. Îl supăra doar gîndul — sau numai o presimţire — că-i scăpase din mînă, că nu le mai poate porunci ca altădată, că nu-i mai poate obliga să repete felul său de-a vedea viaţa, de-a trăi. Uneori căuta să se liniştească singur : „Că, mă, lasă-i în pace, ce tot ai cu ei ? ! Acum îs mari şi e normal să fie aşa, să te întreacă pe tine. Că tu n-ai şcoli şi liceauă. Lasă-i în pace, mă !" Dar nu-i lăsa. Celor mai de departe le scria, sau cînd veneau pe-acasă le spunea fără ocol : „Că, mă, pare că sînteţi nişte străini. Nu mai ascultaţi nimic de mine !" Ce să asculte, nu-i era nici lui prea limpede. La cei mai mici se răstea cu vorbe tari. Numai cu Artimonuţ, mai bine-zis cu nevasta lui, cu Anuţa, se înţelegea. Inteligentă şi vicleană, ea îi dibuise repede urzeala firii şi ştia cum să-l înnoade, cum să-l îmbrobodească în vorbe şi atenţii.

„Pentru ea... Da... Atunci, că altă dată nu l-am mai bătut. Pentru Saveta..." Petre Borcea, băiatul cel mai mare al lui Octavian, n-avea decît foarte rar dispoziţia sufletească şi răgazul de-a se întoarce la acel moment convulsiv al tinereţii. Răpăitul ultimelor palme primite de la tatăl său se întorcea din spaţiile depărtate ale memoriei o dată la cîţiva ani. Atunci era semn că inginerul încercase vreo amărăciune care-l împingea la un examen scrutător. Altfel, zi de zi, omul urma alte traiectorii, grăbit din spate de ritmul unei vieţi necunoscute şi nebănuite de tatăl său.

În toamna anului 1961, Petre, sosit numai de cîteva zile în Bucureşti, după o călătorie de studii în cîteva ţări străine, ca specialist, se trezi într-o dimineaţă cu o scrisoare de la Octavian. Nervos că nu-i ieşeau calculele tehnice dintr-un raport către minister, cînd văzu plicul albastru se destinse pentru moment. „Precis că-mi scrie iar despre pămînt. Oamenii zboară în Cosmos, şi el tot nu-şi mai ridică ochii din ţărînă. Ah, tată, neam încăpăţînat, bine că dă Sfîntul să mai termini şi tu o dată cu pămîntul ! Acu se încheie colectivizarea, azi-mîine, şi-o să te linişteşti şi tu. Poate ţi se mai dezbracă inima de crusta neagră a pămîntului. Dacă trăia şi mama, acum ar fi fost şi ea mai fericită. N-ar mai fi plîns şi nu te-ai

mai fi uitat nici tu urît la ea. Poate i-ai fi spus chiar vreo vorbă bună. Poate ne-am fi strîns cu toţii, ca într-o familie adevărată, să petrecem, să cîntăm."

Firesc ar fi fost să deschidă plicul albastru şi să citească dintr-o privire slovele mari, cunoscute, cu care uşor se acoperă o pagină. Dar îl puse pe masă. Încercă să-şi termine de scris fraza lăsată la jumătate, însă nu reuşi. Se uita lung la hîrtiile albe, apoi îşi muta iar privirile la plic. Literele, scrise chinuit, semănau c-o rădăcină bătrînă. Fiecare părea să fie înfiptă într-un petic de pămînt sfîşiat, rupt din plicul acela întunecat, alungit, lăbărţat ca un hotar întreg. Îi veneau în minte toate locurile şi pămînturile lor din Zăpadia, povestea fiecăruia din ele. Nici nu erau aşa de multe. Atunci, de ce să se amestece iar blestemata de ţărînă printre calcule de rezistenţe nebănuite, printre energii şi temperaturi abia în mintea lui închipuite ? Tatăl său îi apărea la capătul fiecărei şirinci de pămînt din hotarul lor îndepărtat. Octavian nu pusese umărul să răstoarne pe nimeni, ca pămînturile să fie ale lui, dar nici n-a apărat pe nimeni. „Nu, nu, tată, trebuie să recunoşti că n-ai apărat pe nimeni ! vorbi Petre, de parcă l-ar fi avut lîngă biroul lui. Ca să-ţi dovedesc, hai să ne gîndim la străbunicul Petre cel bătrîn, al cărui nume mi l-ai dat. Nu-mi pare rău c-ai hotărît aşa. L-am iubit mai mult decît pe tine. Supără-te, dar aşa-i, n-am ce-ţi face ! Cînd a închis ochii, la optzeci şi cinci de ani, eu îmi terminam liceul. Ce om, ce brad de om era bătrînul ! Dar sărac. Toată viaţa n-a avut mai mult de cinci iugăre de pămînt. Însă lucra într-al grofului, cît zece. Nevasta i-a murit de tînără, şi el nu s-a mai însurat. Zicea că nu vrea să-i încurce socotelile feciorului, ale bunicului Artimon, şi mai ales pe-ale dumitale, tată..."

Petre începuse să gîndească despre tatăl său ca despre un străin. Mai demult, cînd ieşeau la coasă împreună, trei bărbaţi în floare, Petre, Artimon şi Octavian, culcau două iugăre de iarbă pînă la amiază. Nu ştia nimeni din sat cum fac, cum dreg, că nu răsufla o vorbă din casa lor. Şi azi mai cumpărau o sfoară de pămînt, şi mîine încă una. Le trebuia pămîntul ca apa şi aerul. Altfel, li s-ar fi uscat braţele, le-ar fi secătuit puterea aceea din trup,

aprigă şi tăioasă ca oţelul, gata să se ia de piept cu toate necazurile vieţii. Şi erau destule necazuri, n-aveau din partea lor a se plînge. Aşa era lumea. „Ce poţi face !" Asta era vorba lor : „Ce poţi face !" Îşi luau coasa şi sapa şi se duceau pe-aici încolo, că hotarul Zăpadiei era mare şi plin de dealuri. Toate trebuiau suite şi coborîte. Nu puţeai şti după care se mai ascunde o sfoară de pămînt care ar putea ajunge a ta. Numai dealul Valezărului cît e de înalt ! Dealul Spinului e şi mai mare ca el „Arză-l focul să-l arză !" se trezi blestemînd inginerul. De cîte ori l-a trecut Petre, străbunicul meu, şi-ncolo, şi-ncoace... A tras cu coasa pînă şi-a lovit-o de coasa morţii. Hoaşca dracului, că numai de ea nu i-a fost frică bătrînului niciodată ! Doamne, drag îi mai era să trăiască ! Dar din ciocnirea asta, coasa bătrînului se rupse, şi el căzu într-un genunche. Acolo l-a lovit. De la genunchiul acela i-a venit sfîrşitul. Îşi tîra piciorul cu greu din grajd pînă în casă. Pe-atunci casele erau noi, cu *prizvor* de ciment. Am lucrat şi eu la ele, împreună cu ceilalţi fraţi. „Ridicaţi, măi, grinzile că sînteţi mari, ne-ai zis, tată Octavian. Vouă vă rămîne casa, că n-om duce-o cu noi în ţintirim." Camerele erau podite cu scînduri. „Îţi erau tare dragi, nu-i aşa, tată ? Umblai pe ele parcă mai drept, uneori chiar zîmbeai. Sau numai ni se părea nouă ? Cred că numai ni se părea, fiindcă repede îţi încreţeai fruntea. Cîteodată ziceai că ai fi putut cumpăra cu banii cheltuiţi pentru casă două iugăre de pămînt. Dar noi eram mulţi şi nu mai încăpeam în odăile vechi. Cînd ne potriveam toţi la masă, eram unsprezece. Cei mici mîncau deoparte, la o măsuţă, tocmită anume pentru ei. La masa mare eram înaintaţi pe rînd, cu trecerea anilor, de parcă am fi primit grade militare, nu alta..."

Bătrînul Petre venea din grajd, unde dormea de cînd îşi pierduse soţia, abia urca şontîc-şontîc treptele noii case. Cînd îl durea piciorul, se scula tîrziu, cu toate că nu închidea un ochi toată noaptea. Venea să se aşeze lîngă sobă. În iarna aceea stătuse cam mult lîngă sobă. Altădată n-o căuta aşa des. Silvia, nora lor cea tînără, îi da de mîncare. „Tot aşa te doare, moşule ?" îl întreba ea, punînd mîna pe dunga patului, de care bătrînul îşi rezema piciorul bolnav, uscat, învineţit. „Ie, mă doare !"

„Să-i zic lui Octavian să te ducă la doftor ?“ „Ba eu nu, nu mă duc, că n-am fost toată viața. Dă-i în foc de doftori, sluga tatii ! Ce dă Dumnezeu, nu pot lua ei ! Copîrșău îmi trebuie mie, că-i vremea !“ „Doamne, moșule, cum vorbești și dumneata !“ ofta Silvia. Bătrînul mînca apoi lapte din blidul așezat pe marginea sobei. Nora cea tînără, cum îi zicea nevestei nepotului, îi da pîine moale, ca s-o poată îmbuca mai ușor. El o-mpărțea însă cu careva din copiii mai mici, cu strănepoții. După ce termina de mîncat, își aprindea pipa. Avea o pipă ieftină, de lut ars, cu capac de tablă. I-o adusese Petre, într-o vacanță de Crăciun, din bruma sa de bani economisiți. Se bucura ca un copil de tot ce primea, de orice vorbă bună. Aprindea pipa, dar — semn rău — ea se stingea repede. Și asta numai de-o vreme. Bătrînul nu se supăra prea tare, o bătea de palmă și scotea tutunul. Îl punea apoi în gură, pe partea dreaptă, la măsea. Era obiceiul lui vechi de tot, să țină „băgău“. Numai că zeama aceea roșcată, amară, îi umplea gura și trebuia s-o scuipe. Și unde era s-o scuipe decît pe jos ? ! „Nu mai scuchi pe jos, nu vezi că-s podele ? !“ se răstea Octavian. Vorbele astea îi cădeau pe cap ca o grindină. Copiii observau suferința bătrînului, le era milă, dar n-aveau voie să se amestece. „Lasă-l, mă, că-i om bătrîn ! Dă-i pace, că eu curăț, nu tu !“ răspundea, cu îndrăzneală tristă, Silvia. Maria, nora lui, tăcea ca de obicei. Ea nu-l avea așa de drag pe socru-său, Petre. De mult. De totdeauna. Poate c-o fi strîmbat din nas cînd a adus-o Artimon în casă. Bătrînul nu zicea nimic. Se uita lung la Octavian, apoi își pleca ochii în pămînt. I-ar fi dat una cu bîta, dar n-o făcea. Știa că e urîcios, rău de gură, dar nu și la suflet. Își lua măciuca și, șontîc-șontîc pe trepte în jos, se ducea în grajd, în *poiată*, cum îi spuncau. Acolo nu se mai putea agăța nepotu-său de el. Vorbea liniștit cu vacile, își aducea aminte de atîtea și atîtea întîmplări, învîrtejite ca frunzele de vînt peste viața sa lungă și lată cît o cîmpie. Se văita din cînd în cînd, gemea adînc și-și pipăia genunchele. Durea, blestematul, se învinețea. Întunecarea pielii anunța cangrena. Liniștea lui o tulburau numai iepurii de casă, aduși de strănepotu-său Artimonuț. „N-o avut

şi copilu' ăsta de lucru, zicea bătrînul. Acum strică toată poiata, îşi fac găuri pe sub *iescăle* şi rod ce-apucă. Ui, ce ochi au, ca dracii ! Şi se cotocesc cu mîţele, nerușinaţii !" În casă, discuţiile continuau. De obicei, Silvia îi spunea lui Octavian : „Bine, măi Octaviene, că-l dai afară din casă ! O fost bun, săracu, pînă ne-o cumpărat iugărele şi ne-o crescut copiii !" „Că tu vezi-ţi de treabă, să nu te plesnesc peste gură ! Nu cu tine am vorbit. L-am *ţîpat* eu afară din casă, tu ? Da' de ce scuche pe jos, nu vede că-s podele ? Ha, tu, nu vede ?" Silvia tăcea şi-o podideau lacrimile. Aşa era ea, obidoasă, iute-iute cu *năfrămuţa* la ochi. Iar pentru bărbatu-său nu se putea afla un lucru pe lumea asta să-l scoată mai repede din sărite decît lacrimile. Parcă-i picau pe suflet, picături reci pe o sobă încinsă. Şi de multe ori femeia se trezea cu o palmă. De cîte palme de-astea nu-şi aducea aminte Petre ! Şi multe le primise maică-sa şi din pricina lui. Odată, într-o joie, în oraş, unde învăţa la şcoală, se dusese în tîrgul de vite. Ştia că tatăl său era acolo cu boii. Trecuse întîi prin piaţa de bucate şi întrebase pe un om de la ei dacă nu văzuse cumva în care parte e aşezat carul lor. „Ba da, măi copile, uite-o pe mumă-ta, vinde un sac de cucuruz. Uite-o, la carul lui Gligor !" Se mirase că maică-sa era în tîrg. De obicei rămînea acasă. Avea copii mici. Mergea Artimon ori Maria cu bucatele în piaţă. Din cîteva vorbe, îi spusese mamei că avea nevoie de bani, că nu şi-a plătit încă taxa la şcoală şi n-avea destule caiete. „Ţi-om da, Petre, ţi-om da, numa' să vindem cucuruzu. Da' hai mai bine să vedem dacă n-o vîndut tată-tu boii. Să-ţi deie el, să nu mai aştepţi, că poate ai de cetit. Vezi, măi Gligore, şi de sacu nostru. Şi dacă vine cineva să-l cumpere, dă-l ca şi pe-a tău !" În drum spre tîrgul de vite, Silvia îi spusese : „Mai grijeşte şi tu de bani, Petre, vezi cum îi cheltuieşti. Că ţi-ar mai trebui şi haine. Astea de pe tine s-or ponosit rău, şi eşti fecior mare şi tu. Ţi-aş lua eu, da' ştii cum îi tată-tău. Vrea să cumpere iar loc de două *feldere*. Între Irugi, de la unul din Ciurel." „Iar cumpără ?" „Apăi, ce să facem, dragu' mamii, că sînteţi şase fraţi, şi încă numa' tu eşti la şcoală. Caută să ne gîndim şi la ceilalţi..." Cu vorbele astea, ajunseseră la carul lor. Octavian încă nu vînduse boii. Tot veneau cumpărători, se

uitau la ei cum merg, cum își țin capetele, le băgau degetele în nări, le deschideau cu greu gura, se uitau la dinți. Boii erau tineri și frumoși. Dar cînd stăpînul le anunța prețul, oamenii făceau ce făceau, se mai învîrteau o dată în jurul lor, se trăgeau lîngă loitrea carului și-și numărau banii, încet, stîngaci, apoi o luau în altă parte. Nu-i ținea punga. Octavian era în ziua aceea parcă mai călcat pe bătături ca niciodată. Îi trebuiau bani din pămînt, din piatră seacă. Dacă nu-i avea, hoțul de ciurelean vindea locul altcuiva. Nu mai întîlnea el curînd așa pămînt pe lunca Tîrnavei. Puțin, dar bun ! Ar mai fi slobozit la prețul boilor, dar nu se-ndura. O văzuse pe Silvia, îl văzuse pe băiat, venise lîngă ei, fără să le spună nimic. Într-un tîrziu, întrebase : „N-ai vîndut cucuruzu, tu ?" Nu-i spunea Silviei pe nume niciodată. Nici cînd o striga de departe. Îi zicea doar „tu, hăi !" „Nu, măi Octaviene, și ui, la copilu ăsta îi trebuie niște bani." „Ce bani, tu ?" „Pentru taxie, auzi, că le-o cere la școală, și pentru caieturi." „N-am ! Doar i-am tot dat, de ce-i strică ? De unde să-i dau atîția bani, că nu mi-i gîndu numa' la el. De ce-ți trebuie, mă ? Spune drept, că știu eu că ești prăpădit !" Petre nu răspunsese. Știa că n-are rost. Întotdeauna, cînd cerea bani, întîi trebuia să fie umilit și pe urmă să i se dea. Orice-ar fi zis, nu era bine. Tăcea, rezemat de loitrea carului, cu ochii plini de lacrimi și mișcîndu-și fără rost mîinile. Nu mai știa cum să le țină ; crescuseră prea lungi pentru mînecile roase ale hainei de pe el, țesută „fir în dinte" de bunică-sa. „De ce plîngi, mă ?" „Lasă-l în pace ! Dacă nu-i dai, de ce-ți bați joc de el ?" îndrăznise mama, și ea cu ochii plini de lacrimi. Jap ! se auzise o palmă fulgerată peste obrazul Silviei, acolo între boi și car. Noroc că nu văzuse nimeni ! Dar plescăitul acela sec i se lipi lui Petre de creier. Deși știa frică de codoriștea biciului din mîna tatii, băiatul se așezase în fața mamei. Bănuia că lui Octavian nu-i convine să vadă lumea din jur ce se întîmplă. Îi spusese cu glas sugrumat : „Să nu mai dai ! De ce dai în mama, nu ți-i rușine ?" Octavian, rămas năuc, se înnegrise la față. Stăpînit, făcuse un pas către băiat și-i spusese șuierat : „Taci, mă, din gură, că aici te omor și mă fac de minunea tîrgului !" „Omoară-mă, îi răspunsese, îndîrjit. De ce dai

în mama ?" „Că, mă, ea de ce plînge din senin ? De ce plînge, mă ?" Petre tăcuse şi apoi plecase cu maică-sa de mînă. Chiar dacă ar fi vîndut cucuruzul, ea nu îndrăznea să-i dea băiatului bani. Mergea Octavian spre seară pe la gazda lui Petre şi-i lăsa suma cerută. Dacă Silvia nu pleca între timp pe jos, cum se întîmpla adeseori, fiind grăbită la cei mici, o lua în car şi-o ducea acasă. Pe drumul acela, nu prea lung, de un ceas-două, dacă îi spunea cîteva fraze, în mod sigur pe una o repeta : „Să nu mai plîngi, tu, ca mutu ! Să nu mai plîngi, că mă găseşti o dată cătrănit şi te lovesc cu ceva în cap..."

Pe Petre îl bătuse ultima oară tatăl său cînd era student în anul IV, vara. Băgase de seamă că lipseşte noaptea de-acasă. Venea el spre ziuă, tiptil, dar Octavian îi ghicise rosturile. S-a interesat, i-a luat urma. La început, n-a zis nimic. Îl scula cu noaptea-n cap şi îl ducea la coasă. Dacă văzuse că nu-l poate istovi nici aşa, l-a chemat în grajd, a închis uşa şi i-a tras două palme : „De ce dai, tată ?" „Ştii tu de ce, porcule !" „Ce să ştiu ?" se făcuse Petre a nu pricepe. „Că, mă, de ce te duci la ea ?" „La cine ?" „La Saveta. Nu ţi-i ruşine, mă, să te duci la o muiere măritată ?" „Mă duc unde-mi place", răspunsese băiatul, întărîtat. „Bravo, mă, asta-i vorbă de om cu şcoală ! De om cu cap. Să te laşi de ea, că ne faci familia de rîs !" Îi mai trăsese două palme, după care plecase mormăind : „Eu v-am făcut, eu vă omor !" Asta era o altă vorbă, cu care de obicei îşi încheia bătăile. L-ar fi pocnit şi Petre, dar aşa ceva încă nu se întîmplase în familia lor. Şi-apoi, Silvia, auzind palmele, fugise spre grajd, să vadă ce se întîmplă. Petre n-a mai zis nimic în faţa mamei. Îi era ruşine.

Venite pe neaşteptate, amintirile acestea păreau nişte petice sfîşiate de pămînt rupte din plicul întunecat, lăţit ca un hotar întreg. Îl luă şi-l deschise :

„Dragi noştri aflaţi şi despre noi ai tăi părinţi şi fraţi că sîntem sănătoşi cu toţi aseminia vo dorim şi vouă şi la scumpele noastre nepoate Silvia şi Dana voi ce mai faceţi sînteţi sănătoşi şi cu serviciu cum mai stai Petre eu te rog dacă poţi vino pînă acasă acum pe ziua de 25 octombrie

avem şi parastasu, după mumăta şi vreau să mă gîndesc şi eu să mă scriu în colectivă şi tata Artimon nu vrea numa să vii tu acasă ca să rezolvăm cu pămîntu dumnilui numa aşa vrea să îi rămîie pămîntu dumnilui şi credem că dacă vii tu se face toate şi dacă nu vii rămîne la locu vechiu că eu nu mă scriu pînă nu vii tu acasă şi te rog haida că maţi tot bătut la cap să intru şi m-am înţeles cu unchituo Iuăn şi vino pe ziua care ţam scris dacă poţi dacă nu faceţi cum vă ajută Dumnezeu că şi io îmi văz de necazu meu numi mai bat capu în tăte părţile că sînt slab şi ne hodinit de gînd că unu vine co părere altu cu alta şi nebunesc de cap şi vreau să mai dorm şi eu nopţile şi vă sărutăm pe toţi avostru tată Octavian".

Parcă se-ntorsese lumea pe dos. Tatăl său nu era omul glumelor. Ceva se petrecuse, desigur. Ce anume ? Cum, cînd ?

Răpăitul întrebărilor îl dezmetici de-a binelea.

„Ar trebui să mă duc !" izbucni oarecum înciudat şi totodată plin de bucurie. Se răzgîndi însă repede. Nu prea avea nici timp, nici rezistenţă să ia de la capăt povestea cu pămîntul. Bucată din trunchiul acela ţărănesc, cînd se atingea de pămînt, se descărca în el fulgerele unor dureri vechi.

Petre îşi strînse grăbit hîrtiile şi plecă spre uzină. Duduitul forjelor, al valţurilor şi laminoarelor, ţipătul de fier al preselor mari îi făceau bine. Şi întrebările oamenilor de-acolo, altele decît cele sucite ale tatălui său...

Rămas acasă la plug şi bătut mai des, Artimonuţ îşi amintea de palmele şi pumnii lui Octavian mai rar decît fratele său cel mare. În ultima vreme, de cînd ajunsese brigadier în gospodăria colectivă, nici nu mai avea răgaz pentru aduceri-aminte. Alerga pe toate drumurile, învăţate din nou, cu suflarea fierbinte, gîfîind. Nevastă-sa, Anuţă, se ocupa în schimb de Octavian cu atenţie, dibaci. „Să nu te duci, tată Octaviane, că n-au ce-ţi face, îi zicea din uşa casei. Să nu te duci, dă-i în mumă-sa cu colectiva lor cu tot !..." „Că, tu, eu n-am nimic cu colectiva. Că de-aia m-am scris, să n-am nimic. Nu mă duc de altceva..." „De asta ori de altceva, oricum, să nu te duci. Să-i trimeată

pe alţii, care or mai fost ciurdarii satului, nu pe dumneata. Auzi, tată Octaviane ! Pe alţii..." Lui Octavian îi conveneau ultimele vorbe ale noră-si. Păi, cum ? Îl aleseseră în consiliul de conducere, ca pe-un gospodar de frunte ce-a fost, şi acum să vină Cireş să-l trimită lui Hodăi, unde aveau păşunatul, să păzească vitele ? Desigur, nu-i spusese nimeni „să păzească" vitele. Pentru asta erau alţii. El, Octavian, ar fi trebuit doar să le „îngrijească". Dar, ce, nu-i totuna să le îngrijească sau să le păzească ? ! Nu trebuie să vadă cum le adapă, cum le culcă, cum le păzesc şi mai ales cum sînt mulse vacile ? Lasă, că ştie el ce înseamnă vitele ! Doar cu ele a crescut, nu e, acolo, un venetic, un tras-împins, ca alţii. Chiar pentru asta zicea Ion Cireş, preşedintele, că s-a gîndit la el. „Frate Octaviane, tu eşti specialist, toată viaţa ai crescut vite bune, de ce să nu conduci acum echipa zootehnică de la Tău ?" „Păi, tocma' de-asta, Cireşule că, mă, nu mă duci tu aşa uşor cu zootehnica ta ! Tocma' de asta, că am crescut multe vite în viaţa mea, nu mă mut la Hodăi. Zi-i fală, zi-i cum vrei, da' nu mă duc. Eu, totdeauna, vacile cu lapte le-am ţinut şi vara în grajd, pe mîncare şi trai bun. Le dam eu verdeţuri, nu-i vorbă, dar nu le scoteam la păşune. Că, mă, continua pentru sine, cum să le scoţi ? Cine era să ţi le mulgă ? Ciurdarii ţi-ar fi furat laptele, nu l-ai mai fi putut duce în oraş, unde îl aveai tocmit pe bani. Şi dacă n-aveai bani, cum să te mai descurci cu cheltuielile familiei, cu copiii la şcoală, cu... cu pămîntul, mă ! Şi cu pămîntul, că dacă voiai să mai cumperi o şirincă, tot vacile te ajutau. Da, săracele, că-s vite sfinte. Trag şi la jug, ară şi seamănă, fată viţei, dau lapte. Vacile-s de aur, mă. Nu-i prost Cireş ăsta cînd spune că trebuie să ajungă la atîtea şi la atîtea vite cornute, dintre care cele mai multe vaci cu lapte. Are dreptate, dar eu tot nu mă duc la Tău. Nime din neamu nostru n-o fost încă ciurdar. Nu ţi-ai găsit cu mine prostu, n-ai grijă, *Neutrule !* Ştiu eu unde bate propunerea ta ! Pe mine nu mă duci !... Şi-apoi, nu-i vorba numa' de atîta..." Se opri. Încercă să-şi pună stavilă gîndului ascuns, care-i da mereu tîrcoale, întorcînd vorba altfel :

— Că, tu Anuță, numa' Cireș mi-o făcut-o pe asta. Știu eu de ce...

— Toată lumea știe, tată Octaviene. Cum să nu știe, mîncu-ți inima, că oamenii văd, nu-s proști. Dacă dumneata nu vrei să-l lași pe Axente să se însoare cu Lelica, fata lui, atunci te învață și el minte...

— Cum nu-l las, tu ? începu să se aprindă Octavian.

Acum era vorba de unul dintre copiii săi. Și jumătate din gîndul acela tăinuit care-i încingea uneori fruntea era legat de copii. Cînd se apropia cu inima de ei, de felul în care-i crescuse, tatăl încerca o neliniște încețoșată, un tremur de grijă. Era un sentiment nebănuit, în valul căruia nu-i plăcea să se lase purtat. Nu. Nimic nu i se părea c-ar fi fost greșit în creșterea copiilor. Ce anume ? Că i-a ținut de scurt și i-a făcut oameni ? Se opri din aceste întrebări și își continuă discuția cu noră-sa :

— Cum nu-l las, tu, Anuță ? Că i-am zis și eu o vorbă az-vară, cînd ne-am sfădit, de aia nu-l las ? Treaba lui, da' nu-i de neam și-i numa' dăscăliță. El îi inginer agronom. Treaba lui, nu mă amestec...

— Ba să te amesteci, tată, să te amesteci și să nu-l lași, că se face de rîsul satului...

— Cine, tu, unde să se amestece ? întrebă Artimonuț, intrat pe poartă, fără ca nevastă-sa să-l fi văzut.

— Să se amestece, să nu-l lase pe Axente s-o ieie pe asta, pe dăscălița lui *Neutru*...

— Da' ce treabă ai tu, de ce-ți bagi nasul unde nu-ți fierbe oala ? i-o reteză scurt bărbatul.

Nevasta lui era însă deșteaptă, știa precis ce urmărește. Îl ațița pe Octavian, scormonindu-i fala de gospodar. De aceea, răspunse tare, ca să audă bine socrul său :

— Nu-mi bag nasu, mă, nicăieri, nu te speria ! Ia, am zis și eu o vorbă acolo, că discutam cu tata Octavian despre colectivă și despre necazuri. El cu cine să se sfătuiască, mă, nu cu noi ? Că ăilalți îs duși care-ncotro, nici unul nu-i mai au de grijă. Nici cînd îi cheamă nu mai vin acasă...

— Taci, tu, n-auzi ? se răsti la ea Artimonuț. Taci, că-ți dau una peste fleancă !

Bărbatului, ca și celorlalți din familia lor, nu-i plăcea ca un străin, fie el și nevastă-sa, să se amestece în treburi legate de familia Borceștilor. Octavian tăcea. Ședea pe

dunga înaltă și zimțată a treptelor de ciment, care legau curtea cu pridvorul, și se uita la lumina roșiatică, de amurg, ca într-un cuptor de pîine, gata încins.

— Da' cu colectiva ce ai, tu ? o întrebă Artimonuț pe Anuță, care, numai de dragul de a-l imita pe socru-său, tăcea. Voia să-i intre bine sub piele. Avea interesele ei .

— Cu colectiva ? repetă ea, mieros, întrebarea.

Știa că Artimonuț își face toate planurile de viitor legate de colectivă : să-și ridice casă nouă, să-și dea copiii la liceu, cînd or mai crește, să-și cumpere mobilă și aragaz, că-i greu cu lemnele... să fie și el cineva...

— Cu colectiva ce să am ? întrebă din nou Anuță. Dar de tata Octavian mă doare inima, că-i tata nostru, mă !...

Deși îi plăceau vorbele noră-sii, lui Octavian începu totuși să nu-i miroasă a bine amestecul ei în treburile familiei Borcea. Nu, nu-i convenea. Dar tăcea, nu se amesteca nici el în discuțiile celor tineri. Gîndurile, fără să vrea, îl furau în alte parte.

— Și ce are colectiva contra tatii, tu ? o întrebă Artimonuț.

— Colectiva n-are nimic, da' *Neutru* vrea să-l facă de rîsul satului, să-l pună ciurdar...

— Taci, tu, nu mai vorbi prostii, că pe dumnealui l-or numit șeful echipei zootehnice.

— Tehnică ori netehnică, măi Artimonuț, se auzea cu inflexiuni îndulcite glasul femeii, asta-i o vorbă așa, ca s-o acopere pe aia știută de noi : ciurdar !

Văzînd că n-ajunge nicăieri cu nevastă-sa, Artimonuț se adresă direct lui Octavian :

— Să te duci, tată ! Nu-i nici o rușine să muncești. Acuma fala și vaza în sat nu mai țin de numărul iugărelor. Țin de muncă și de cum se poartă omul...

— Ba tu să nu mă înveți pe mine ce trebuie să fac ! Că, mă, cu ce v-am crescut eu și v-am făcut pe voi oameni, nu cu munca ?

— Atunci, du-te, că se cîștigă bine, tată ! Se pontează dublu *zilele-muncă* la zootehnie...

— Nu mă duc, mă, nu-ți mai răci gura degeaba. De altceva nu mă duc...

Noroc cu noră-sa că interveni :

— Lasă-l, mă, cu cîştigul tău, că n-o muri dumnealui de foame. Aicea sîntem noi... Cîştigi tu mai mult, cîştigăm noi şi împărţim...

— Împărţim pe dracu ! se înfurie pe neaşteptate Octavian.

„Pe Artimonuţ l-am bătut totdeauna, se gîndea adeseori, numa' din cauza vitelor. L-am bătut mai mult ca pe ăialalţi. Era mai aproape de mine. Încă de cînd era în leagăn am hotărît ca soarta lui să fie una cu a mea : să rămînă acasă, plugar. L-am pus la toate muncile, de mă prindea mila cînd îl vedeam, numa' de-o şchioapă !" Aşa era. La toate muncile cîmpului îl pusese Octavian, încă de la şapte ani. Dar mai ales la vite. Sapa, secera, coasa, toţi erau obligaţi să le ştie purta. „La şcoală, la neşcoală, cînd sînteţi acasă, în vacanţă, să puneţi mîna pe lucru, le spunea. Să vedeţi cu cîtă sudoare se cîştigă pîinea !" Cu vitele însă era altceva. Acolo era trimis numai Artimonuţ. Să se scoale cu noaptea-n cap, să le cureţe, să le pună aşternut nou, să le dea primul rînd de mîncare, să tragă cu ţesala şi cu peria, să le spele coarnele şi fuiorul cozii, să le adape, să sloboadă viţelul la lapte, dar numai la două ţîţe. Pe celelalte două să le mulgă în şuştar. Să ştie amesteca, iarna, fînul cu paiele, sfecla cu tărîţele şi cu pleava. Să ştie împunge vitele cu sula de splină şi să le taie din ureche pentru slobozirea sîngelui, să le ştie înjuga — pe cea din afară — din afară, pe cea de către om — către om. Să înveţe a preţui vitele, să ştie purta carul, nici prea încet, nici prea iute. „Că vacile, măi copile, nu-s cai. Au splină şi pot crepa. Şi-apoi, dacă le fugăreşti, dacă nu le dai mîncare bună şi apă la vreme, nici ele nu-ţi dau lapte. Şi fără lapte, la atîţia copii, pe deasupra şi tocmit la oraş, e rău... Nu te porţi bine cu vitele, ele nu te pot bate, dar te bat eu, că ţi-s tată..."

Îl bătea pe Artimonuţ şi cînd ajunsese mai mare. Acum nu pentru vite, ci pentru omenia lui. Se îmbăta duminica, uneori cu banii ceruţi de la tată-său. Octavian îi da cîţi îi da, că altfel fura cucuruz din coş, şi-l vindea pe sub mînă. Îşi schimba firea la beţie, era năprasnic, se băga în om ca orbul în perete. Nu semăna cu ceilalţi fraţi. „Că, mă, zicea Octavian, dacă dă careva în tine, loveşte-l şi tu cu pumnu', da' nu scoate *brişca* să-l omori. Ajungi la închi-

soare, te faci criminal ca Văsălie ăla de la pod, care l-o omorît pe moşu-so. Auzi, mă ! Dacă eşti jucăuş bun, joacă toate fetele, nu te băga peste drăguţele altora. Că ăia te belesc, şi-apoi ţine-l, Octaviene, tăiat şi schilod, aici în casă ! Auzi, mă, să-ţi bagi minţile-n cap, că altfel ţi-ai mîncat omenia de la mine ! Nu-ţi mai fac nici cizme, nici pieptar cu două rînduri de flori, mă ! Te las să umbli ca toţi proştii şi beutorii !" Dacă băiatul nu se ţinea de cuvînt — şi asta s-a întîmplat de mai multe ori — Octavian îl bătea pe loc. Numai după moartea Silviei, îl mai lăsase şi pe el în pace.

— Să te duci la Hodăi, tată, că-i bine, să nu te iei după gura nu ştiu cui...

— Da, ce, mă, eu îs „nu ştiu cui ?" sări Anuţă, opărită.

— Taci, tu ! Să te duci, tată !

— Că, mă, nu mă duc, ţi-am mai spus !

— De ce ? Doar acum trebuie să creştem şi vitele după carte...

— Iar mă înveţi tu pe mine ? Cartea-i una, şi praxa-i alta. Mie îmi spune şi capu', şi simţu' meu să nu fiu pe-o părere cu ei. Dacă fură ăia laptele ?

Laptele se strîngea acum la casa Savetei. Ea se îngrijea de vase, de bidoane, de spălatul şuştarelor. „Da, însă aici e buba, aici, cu Saveta. Mă trimete el, Cireş ăsta, la Hodăi ca să-şi bată joc de mine. O fi auzit, păcătosu, că Petre s-o ţinut o vară cu Saveta, şi ce şi-o fi zis *Neutru* cînd o văzut că pe fecioru-meu l-am înţărcat : «Hai să-l trimetem pe Octavian la Saveta, că şi aşa-i văduv !»".

După ce Artimonuţ intră în grajd, Octavian se ridică să plece.

— Aşa, tată Octavian, zise nora, profitînd de absenţa bărbatului, să nu te duci ! Poate ar fi bine să te sfătuieşti şi cu domnul părinte. Că, aşa cum ţi-am spus, încă înainte de Paşti, te-o chemat pe la dumnealor. Ai fost ?

— N-am fost, tu, zise Octavian, indispus. De ce să mă duc ?

— Nu ştiu, aşa, poate are să-ţi spună ceva...

— Ce, tu ? Că pe mine nici popa, nici voi n-aveţi ce mă învăţa... Sînt mîncat de toate relele...

Se ridică și porni cu pași întinși pe mijlocul uliței, în sus. Răspundea la binețele trecătorilor, fără să se mai uite cine sînt...

...Anul trecut, ca și în alți ani, lui Axente, al treilea dintre copii, Octavian nu se îndemnă să-i scrie de prea multe ori. Se plîngea de fiecare dată că o duc greu. Spre sfîrșitul scrisorii îi cerea bani. „Tu ai mai mulți, nu ești însurat, ca Petre, și n-ai copii ca el, că și el tot ne mai ajută cînd poate." Axente îi semăna la fire ca două picături de apă și acest lucru îl știau foarte bine amîndoi. Cîteodată se făceau că-l uită, dar asta se întîmpla rar și ținea puțin. Se supărau din senin. Cu aceeași gravitate se uitau și la cele mai mărunte lucruri din lume. Asta li se putea citi ușor pe frunțile înalte, umbrite mereu de gînduri. Încă din anii cînd Axente era doar un copil, tatăl său descoperise, c-o bucurie rece și îndîrjită, slăbiciunile firii sale, mutate, fără nici o știrbire, în firea băiatului. Tocmai de aceea își descărca mai ușor supărările pe el, avînd de fiecare dată sentimentul că se pedepsește pe sine însuși, neiertător, pentru orice pas greșit. Îl bătea orbește, apoi îi părea rău, îl durea de parcă și-ar fi dat singur palme. În anii liceului și-ai studenției lui Axente, legăturile acestea directe, zvîcnite, începuseră să se complice. Palmele nu mai puteau spune totul, iar gîndurile lui Octavian, în ciuda firii identice, nu se mai potriveau cu ale feciorului. Axente judeca altfel lucrurile și oamenii și mai avea acum și curajul să le spună pe toate răspicat. Tatăl, obișnuit întotdeauna să poruncească și să aibă ultimul cuvînt, nu se simțea la largul său în astfel de ocazii. Toate ar fi mers cum ar fi mers pînă ajungeau la pămînt. Fiecare se socotea expert în felul său : Axente ca agronom, Octavian ca plugar din moși-strămoși. Aici, vorbele se înfundau într-un ungheț întunecos ori se tîrau ca vrejurile de bostan care încearcă mereu să treacă peste cărarea bătută de o mie de pași. Zadarnic ! Odată călcate, se ofilesc, se-ncovrigă, seamănă cu un șarpe mort, uitat acolo în cărare, pînă îl duc furnicile, fărîmă cu fărîmă. „Ce știi, dumneata, tată ! zicea Axente. Pămîntul e hoț mare, te sucește și te trîntește cum vrea el, dacă ești singur." „Cum singur, mă ?" „Așa bine, dacă nu intri în rîndul oamenilor." „Ce oameni, mă, care sînt oamenii ăia, dacă tu

nu mă mai numeri printre ei ?“ „Lasă, că ştii dumneata care, nu te mai face !“ cuteza Axente, cu vocea inflexibilă, dură. După ce-şi da seama că nu e bine s-o ţină pe acelaşi ton, agronomul continua calm, sigur de sine, îmbietor : „În colectivă, tată, pămîntul te-ascultă, se supune, vine după om ca un miel. Vrei grîu mai mult ? Grîu îţi dă ! Vrei cucuruz ! Cucuruz ! Vin vrei ? Vin ţi-aduce !“ „Unde, mă ?“ întrebă Octavian, împingîndu-şi înainte buza de jos, a neîncredere. „La noi, în Dobrogea !“ „Cum, mă ?“ „Aşa bine ! Îl lucrăm cum scrie la carte : arătură adîncă de vară, cu tractoarele, îngrăşăminte naturale şi de fabrică... Toamna, discuitoarele, semănătorile mecanice, grîul la timp în pămînt ; primăvara, cucuruzul îl săpăm de trei ori, îl lăsăm des...“ Lui Octavian, luat de şuvoiul vorbelor pe care numai se făcea că nu le ascultă cu atenţie, îi venea să-l întrerupă aici, la problema desimii porumbului. El lucra doar după zicala „rarul umple carul“. Se răzgîndea însă, ca să-şi întărîte feciorul. „Că, mă, tu le zici ca la gazetă : «la noi în sus, la noi în jos». Cum, mă ? Cum să te cred ?“ „Aşa-i, răspundea mai departe Axente, douăzeci şi opt de măji de grîu la hectar, cincizeci de măji de cucuruz...“ „La noi se lucrează cu iugăru, nu cu hectaru...“ „Bine, cum vrei. Ştiu eu că dumneata, tată, eşti ca Toma Necredinciosul : trebuie să pui degetul pe rana din coastă ca să crezi. (Vorba asta nu-i displăcu lui Octavian, fiind întoarsă biblic.) Bine, tată. Poftim, haida cu mine, să vezi cu ochii dumitale — şi dacă n-o fi aşa, să-mi zici mincinosule...“ „De ce să-ţi zic mincinosule ? Acolo-i pămînt de şes, aici îs dealuri...“ „Nu ne speriem noi nici de dealuri, tată. Avem leac şi pentru ele. Doar am învăţat cinci ani la Agronomie şi doi în Dobrogea...“ „Că, mă, şi eu am învăţat cincizeci, da de unde nu este, nici Dumnezeu nu cere.“ „Dacă facem şi aici colectivă şi organizăm bine totul, atunci este şi cere.“ „Faceţi, mă, la voi, că la noi mai aşteptăm“, încheia Octavian... În vara lui '61, pe la începutul lui septembrie, Axente fugi acasă pentru cîteva zile. Totdeauna venea el pe vremea asta, cînd mai erau pepeni copţi şi cînd începeau să sclipească strugurii în vie. Atunci au avut o discuţie lungă, întortocheată şi cît se poate de neplăcută. Bunicu-său, Artimon, nu era în ziua aceea acasă.

Mai avea de cosit un petic de otavă. Îi luase cu carul şi şi pe cei trei nepoţi, încă în vacanţă : Ion, Lucreţia şi Octavian cel mic. Erau zile calde, şi-ntr-amiază pămîntul dogorea ca-n luna lui Cuptor. Otava, întotdeauna mai subţire pe văiugele de sub dealuri, în partea aceea de hotar se zvînta iute. În aceeaşi zi, după-amiază, o puteai întoarce, ca-n dimineaţa următoare, după ce se lua roua, s-o poţi răscoli, s-o aduni, şi seara să te întorci cu carul încărcat. Axente rămăsese acasă cu tatăl său, care avea ceva de lucru în şură. Cumpărase nişte margini de scîndură, pe care voia să le facă leţe, să închidă una din felderele şurii, altădată îngrădită cu nuiele, bătute cu bulgări de pămînt. Către prînz, Axente pornise spre grădină, unde prunele bistriţe erau coapte bine, iar cele albe, timpurii, mai aşteptau încă să fie strînse în cadă, pentru căldarea de vinars. Îi plăcea lui să citească sub pruni ca în anii de liceu. După ce în primele două-trei zile nu prea vorbise multe cu tatăl său, ferindu-se de ceasul care, oricum, trebuia să sosească, Axente se hotărîse să se ducă-n şură, să vadă cum stau ai lor cu nutreţul. Se strînsese cam puţin. Cu paiele de grîu cu tot, puse altădată în jirezi mari, afară, şura nu era plină acum nici pînă la *cosoroaie*. Vrăbiile zburau în voie şi ţeseau, sub bolta aceea de ţiglă încinsă, la soare, o larmă exagerat de veselă, sîciitoare. Cuiburi nu mai puteau avea. Şura fusese desfăcută toată, numai cu două săptămîni în urmă, şi mutată mai spre casă. I-au schimbat o grindă, cîţiva căpriori cocîrjaţi de vreme, ţiglele stricate, şi-au aşezat-o pe temelii noi, de ciment. „Cu cine-ai lucrat-o, tată ?" „Cu nişte meşteri din Crăciunel, dă-i în mumă-sa, că mi-or luat bani mulţi şi n-or făcut-o cum trebuie !" Lucrul nu era făcut de mîntuială, dar Axente ştia că tatăl său se arăta totdeauna nemulţumit de munca altora şi mai avea el ceva de aranjat peste cel mai bun meşter. În curte domnea o linişte nefirească, obositoare. Doar scîrţîitul fierăstrăului, în răstimp, se retrăgea ritmic, ghemuindu-se în şură, unde rodea cu dinţi mărunţi, de şoarec. Nici găinile nu s-auzeau cotcodăcind, nici porcii guiţînd, deşi era vremea amiezii şi bătrîna Maria tocmai crăpa nişte bostani mari, galbeni, să le dea de mîncare. „Dar cu banii cum stai, tată ?" rupse Axente din nou tăcerea. Era ca o trîntă care începea cu încercări stîngace, nesigure. „Cu banii n-am

nici o supărare." „Da' cu ce ?" „Cu nimic." Tatăl simţea că întrebările astea sînt doar un fel de momeală. Şi nu se lăsa prins uşor. După ce scăpa firezul din mînă, îşi ştergea cu palma sudoarea de pe faţă. Era slab, bărbos, ars de soare. Niciodată nu arătase el altfel. Asprimea feţei era cea de totdeauna. Parcă nicicînd n-ar fi fost tînăr. Dar nici bătrîn nu era. Părul începuse să scînteieze alburiu numai pe la tîmple. Sprîncenele, groase ca două rîndunici, erau la fel de negre. Se încruntau repede, unindu-se deasupra ochilor mici, cam obosiţi şi duşi în fundul orbitelor. „Mai lasă-le, tată, şi hai să mergem să mîncăm, că-i ora unu !" „La unu mîncă domnii. Plugarii mîncă numa' cînd pot şi cînd au !" „Apăi, nu te-i plînge dumneata că n-ai de mîncare !" „Nu, nici nu m-am plîns !" „Atunci, hai să mîncăm, că ne-o strigat şi mama Mărie." „Du-te tu, că viu şi eu !" „Hai, c-am vrut să şi discut ceva cu dumneata !" „Ce ?" „Păi multe, că doar de cînd am venit acasă n-am vorbit aproape nimic !" „Că, mă, ce să vorbim noi ? Tu le ştii pe-a tale, eu pe-a mele. Din vorbele tale, numa' ne sfădim." „De ce să ne sfădim ?" „C-aşa-s vorbele tale ! Nu se mai potrivesc cu-a mele. Tu nu mai asculţi de mine. Parcă te-o crescut unchiu-tău, Ion, ăsta, comunistu. Că, mă, se aprinse puţin tatăl, de nu era el, multe nu se făceau în satul ăsta !" „Ce nu se făceau ?" „Multe nu se făceau şi nici tovărăşia." „Întovărăşirea oricum se făcea, tată ! Doar nu-i numai el comunist în ţara asta !" „Nu, asta-i drept. Sînt destui. Mă mir că nu te-or chemat şi pe tine..." Axente, deşi văzuse că tatăl său vorbeşte uitîndu-se mai mult în altă parte, se bucura : „L-am adus unde am vrut". Şi se grăbise să-i răspundă : „Bine, văd că şi-aşa eşti supărat pe mine, aşa că pot să-ţi mai spun şi altele." „Ba, nu-s supărat !" „Atunci, de ce mi-ai aruncat vorbele astea ?" „Da' ce, am zis ceva rău ?" „Nu !" „Atunci, lasă-mă, dragu' tatii, nu mă mai bate la cap, că-s necăjit eu destul. Doar n-am ajuns încă să ascult de voi !" „De care din noi ?" „Deocamdată de tine şi de Petre. Că, mă, voi veniţi acasă numa' ca să mă scrieţi pe mine la *colhoz*. Parcă eu n-am văzut ? Îs prost ?" „Bine c-asculţi, de Artimonuţ ! De nevasta lui Artimonuţ s-asculţi, tată, şi de popa, că-i peste drum ! Ei ştiu mai multe ca noi !" Vorbele lui îl loviseră pe Octavian ca o

măciucă în moalele capului. S-a roşit, a lăsat jos firezul şi s-a întors, în sfîrşit, cu ochii către Axente. „Ce ai tu cu popa, mă ? De ce te-atingi de el ?“ „Dar popa şi preoteasa de ce s-ating de mine ?“ „Cum, mă ?“ „Aşa bine, cum au mai făcut şi altă dată. Adică, mai mult preoteasa decît popa. De ce ţi-au băgat în cap că-i păcat de mine, că-s om cu carte destulă, dar m-am lăsat dus de nas de comunişti, care m-au rupt de familie, de sat, de părinţi ? Ori vreţi să mă însor cu fetele popii ? Nu vezi că-s vicleşuguri, tată ?“ „Taci, mă. nu minţi, că te bate Dumnezeu ! Ţi-am spus eu vreodată vorbe de-astea ţie ?“ „Dumneata nu ! Bine că le-ai crezut ! De spus a avut cine să mi le spună !“ „Nici nu ţi-am spus, nici nu le-am crezut. Eu am numa' credinţa mea în Al-de-Sus, că m-o bătut destul, c-o murit mumă-ta şi-am rămas cu voi, cu toţi şase. Şi-acum sînteţi risipiţi care-ncotro. Da' tu cu vorbe de-astea de ce mai vii acasă ?“ „Nu mai viu, n-avea grijă ! Mîine şi plec.“ „Că, mă, du-te, dacă nu încapi aici ! Du-te la Cireş !“ Axente înţelesese bine unde băteau vorbele tatălui său. Ieşise din şură şi se îndreptase spre bucătăria de vară. Bunică-sa, Maria, încă ageră ca o nevăstuică, îi prea cunoştea pe toţi şi căuta să-i împace. Fiindcă trăsese cu urechea şi auzise vorbele dintre cei doi, îi spusese lui Axente : „Lasă-l dragu' mamii, nu te supăra. Îi necăjit şi el c-o rămas singur. Acum îi ca merii ăia pădureţi de pe hotar. Toate vremurile se lovesc de ei. Tu nu te lua după vorbele lui, ştii că-i rău de gură. Dacă îţi place fata lu' Cireş, du-te la ea şi ia-o, că-i frumoasă şi cuminte. Adevărat că tu eşti cu mai multă învăţătură, şi din neam mai bun, da... Ia-o şi trage-te încoace către noi, mai las-o în supărare de Marea Neagră, că-i şi neagră, şi departe ! Cu tată-tău o să vă împăcaţi voi, n-avea grijă. Numa' pînă îi trece şi lui rana de la inimă. Aşa i-o fost scrisa, să rămînă singur. Cu copiii lui şi cu noi, ăştia bătrîni, o să se împace el, numa' cu Silvia, fie iertată, nu mai are cum... Tu, dragu' mamii, fă cum crezi, da' eu zic să te gîndeşti la împăcare şi să vii acasă !“ După ce mîncase, atent şi la ce-i înşira mai departe bunică-sa, despre Octavian, despre bătrînul Artimon, despre Anuţă şi despre toţi cîţi le număra familia, porni se pe uliţă în sus, cu gîndul să ajungă în hotar, unde coseau şi strîngeau ai lor otava. Din drum intrase însă la Ion Cireş,

s-o anunțe pe Lelia, lucru neplăcut pentru el, că a doua zi pleca din Zăpadia. Încercase să inventeze un motiv serios, dar, cum nu-l găsise, se hotărîse să-i împărtășească fetei adevărul. Cireș nu era acasă. „Ion, ca totdeauna, zisese nevastă-sa, ori îi pe hotar, ori la tovărășie, ori cu lămuririle astea, că nu se mai gată odată, bătu-le-ar Sfîntu ! Nu prea stă el acasă, ca oamenii. Da' haida, dragu' mătușii, înăuntru, c-o strig eu pe Lelica din grădină. Acum la noi îi deranjare mare, nu știu, zău, cînd om termina căsoaia asta. Că i-am spus, doară : «Măi omule, nu te întinde la atîtea hodăi, că-i fi tu președinte, dar nu ești chiar grof, tot țăran ai rămas !» Acuma, Axente, tu îl știi că-i glumeț și bun de gură. Zice : «Tu, muiere, opt copii avem, opt încăperi să fie. Cînd or veni cu nevestele ori cu bărbații acasă, să aivă fiecare culcușul lui, să nu se încaiere cumva, că noi de-acum încolo sîntem bătrîni și nu i-om putea despărți !» Auzi, dragu' meu, la ce se gîndește, stropși-l-ar !" Pînă cînd mama își strigă fata din grădină, Axente, deși îngîndurat, iscodise planul și așezarea casei, camerele înșiruite în formă de L, cu talpa spre uliță, toate cu ferestre mari, luminoase, și uși ce răspundeau în coridorul cu bolți și stîlpi de cărămidă. Casa avea cu trei-patru camere mai mult decît altele ce se ridicau în ultimii ani nu numai pe ulița popii, ci în tot satul. „Bună, Axente !", „Sărut mîna, Lelia !" Deși nu se întîlneau pentru prima oară în fața Ioanei, Lelia se înroșise, stingherită cînd chiar i-o sărută. „Mătușă Ioană, intervenise Axente, ca să risipească jena vizibilă a fetei, ce-ai zice dacă ne-am duce noi pînă la vie ?" „Duceți-vă, mîncu-vă ochii, de ce să nu vă duceți ? Vinețelerul vă cunoaște, că-i Gligor. Vă caută el niște struguri dulci, busuiocești." „Mergem la via noastră, se grăbi să adauge Axente. Tata încă n-o intrat în rînd cu toată lumea !" „Cum vreți voi, că nici de la tovărășie n-o fi păcat un strugure-doi și nici piersici. În anu' ăsta o ținut Dumnezeu cu noi. Degeaba ne-or suduit unii și alții prin sat, că el, drăguțu', tot cu noi o ținut, c-am fost săraci și nu mai vrem să fim..." Tinerii nu mai răspunseseră. Lelia își luase din casă un sfetăr albastru, împletit de mîinile ei. Porniră spre Dealul Viilor. Soarele era încă sus, năvălea peste tot cu putere, dezvăluind nemilos capetele curioase ale babelor ascunse după garduri. Spinarea de cămilă, cu

multe cocoaşe, a Dealului Viilor, nu era uşor de urcat. Dar ajuns sus, te răsplătea nu numai cu struguri şi piersici, ci mai ales cu privelişti nebănuite în acea monotonă tălăzuire a dealurilor tîrnăvene, alungate pînă departe, spre marea agitată a Cîmpiei Transilvaniei. Încărcaţi cu struguri şi piersici din via lui Octavian, urcaseră în vîrful Gurguiului şi se aşezaseră pe iarba mătăsoasă. La picioarele lor, doar la cîţiva paşi, flutura alb colilia păsărească, asemeni panaşului unui coif de uriaş. Cu privirile duse departe, înecate cînd în ceaţa uşoară cu care se învăluiau în zare Apusenii, cînd în apa argintie, incendiată de soare, a Tîrnavei Mici, Lelia asculta atentă frazele scurte cu care Axente îi povestea de cearta lui cu tată-său.

„Ştiam, adică bănuiam, că aşa o să se întîmple, se hotărîse ea cu greu să deschidă gura. Şi numai din cauza mea !" „Vorbeşti prostii ! Nu-i prima oară cînd mă sfădesc cu tata..." „Da, dar acum eu sînt vinovată. Am fost într-o zi la voi acasă, împreună cu unchiul tău, Ion. În misiune de lămurire, pentru gospodărie. Tetea Octavian se uita la mine ponciş. Mai ales cînd îi răspundea lui unchiu-tău : «Că, mă, în familia mea să nu vă băgaţi voi ! Eu i-am crescut, i-am ţinut la învăţătură, s-ajungă oameni, eu le poruncesc, aşa cum îs ei de mari şi de-nvăţaţi...»" „Pe dracu ne porunceşte ! se supărase şi mai tare băiatul. Asta-i fala lui goală. Adică, sînt şi altele mai... Da... Pînă la urmă e şi codiţa de drac a doamnei preotese..." „Pe-asta cum de-ai aflat-o ?" îl întrebase, surprinsă, Lelia..„Da' tu, dacă ştiai, de ce-ai tăcut ?" „Să nu crezi cumva că mor de gelozie..." „Ce-ţi trece prin cap ?" „Păi, lumea zice că tu cu Flavia..." „Şi tu ai dat crezare lumii ?"

Axente îşi pierduse răbdarea. „Fetele trebuie luate aşa cum sînt", se resemnase el. Se apropiase mai mult de Lelia, ispititoare ca o pîine coaptă, pentru sufletul lui flămînd. Îi apucase degetele plinuţe, cu pielea arămie, în palmele lui mari, şi-i mîngîiase cu priviri drăgăstoase faţa frumoasă, arsă de soare şi de vînt, ochii verzi inteligenţi, puţin obosiţi, de om pe care viaţa l-a pus la încercări.

Nu era obişnuită Lelia cu asemenea dezmierdări. Axente venea rar pe-acasă, şi-atunci se izbea mereu de necazurile şi frămîntările din familia lor, care le răpea mult din timpul pe care-l aveau de stat împreună.

O senzație neobișnuită, de bucurie și de spaimă, ca o alunecare de vis, peste colilia albă a dealului, spre lacrima uriașă a Tăului din vale, pusese stăpînire pe toată ființa ei și se trezise, fără să știe de ce, plîngînd. Îi făcea bine. Nu și lui Axente, căruia lacrimile îi răscoliseră o pornire răutăcioasă, ceva din vechea aversiune a lui taică-său. Dar numai pentru o clipă, pentru că dragostea lui pentru Lelia era mai puternică. O luase în brațe și o sărutase îndelung, tăcut, cu patima unei așteptări prea mult prelungite. Sărut buimac, de om suferind. Înspăimîntată, dar și fericită, ea i se prinsese de gît, cuibărindu-i-se în brațe. El o ridicase și-o învîrtise cu ușurință, făcîndu-se că îi dă drumul în apa ispititoare a văzduhului. Limpezimea după-amiezii de septembrie îi chema undeva mai sus, în spațiile înghețate, de unde toate dealurile acestea ursuze se văd ca niște mușuroaie de furnici, și Tăul apare rotund, ireal, într-adevăr ca lacrima acelei zîne nenorocite din poveste. Acolo nu se mai aud cuvintele, iar pămîntul devine o stea întunecată. Acolo sus... Treptat-treptat, își simțiseră tălpile iarăși arzînd de atingerea lutului, și picioarele se îmlîntaseră în țărînă pînă la glezne, pînă la genunchi. Era o zbatere de început de lume, cînd oamenii nu aveau încă spaima păcatului și a morții. Lumina ochilor flămînzi, filtrată prin genele abia întredeschise, sau proiectată direct, întrebător, prin pupilele dilatate, patima înflorită pe buzele lor arse de soarele nerăbdării țineau locul vorbelor. Respirația însăși devenise un cîntec al trupului lor greoi, de îngeri de lut. Coborîseră în Zăpadia odată cu amurgul. Lelia își anunțase mama că va merge împreună cu Axente la o reuniune a tinerilor din satul vecin. „Bine, draga mamii. Tată-tău nu-i acasă. Dacă întreabă, îi spun. Îmbracă-te frumos, că doar nu te duci tu prea des la baluri. Și aveți de grijă să nu zică lumea ceva rău de voi..." „Ce să zică ?" „Așa... vorbe... ca oamenii... Că el se duce și tu rămîi aici, în sat..." „Bine, mamă, știam eu dinainte ce-o să-mi spui... La revedere. Dacă vin tîrziu, să nu vă speriați. Mîine dimineață e duminică, am vreme să dorm. După-amiază, avem serbare..."

Axente o anunțase pe bunică-sa Maria. „Numa' să nu vă faceți de rîsu' satului. Tu ești fecior, îți găsești oricînd

alta, da' ea ce face ?" „Lasă, mamă Mărie, nu ne mai purta şi nouă grija, că nu sîntem copii !"...

Privirile celor din jur, urmărindu-le dansul, se roteau clătinate, ameţit. Lelia era mîndră, simţea că atingerile lui îi pun aripi pe umeri.

În pauză, fetele o înconjuraseră, curioase : „Şi cînd faceţi nunta ?" „«Logodnică de-a pururi, soţie niciodată», spune poetul..." „Hai, tu Cireşoaie, nu glumi. Vă mai logodiţi, ori direct ?..." „Ne !" „Ce ?" „Despărţim !" „Hai, tu, zău, nu mai vorbi în dodii !" „Mîine, adică chiar azi, fetelor. Am uitat că sîntem după miezul nopţii. Azi pleacă, şi eu rămîn tot cu voi, tot «Cireaşă amară !» Nu-mi ziceţi voi aşa ?" Fetele n-o credeau. Unele o bănuiau că-i vicleană. „De ce mai face pe discreta, cînd e în braţele lui ?"

Cînd Axente s-a dus să-şi ia rămas bun de la prieteni, ei, în chef, nu l-au lăsat, că să mai cînte cîteva romanţe, de spartul tîrgului. Dar, într-un tîrziu, le-a spus : „Gata, fraţilor, trebuie să plec". „Ce atîta grabă, că doar nu-ţi fuge casa !" „Casa nu, da' trenu' da !" „Te ţii de glume !" „Ba deloc ! Plec ! La revedere, ne vom întîlni la anu' !" „Chiar vorbeşti serios ?"

O luase de mînă pe Lelia şi ieşiseră în aerul răcoros. În sală, muzica adormită se trezise brusc. Dar nimeni nu mai dansa cu adevărat. „Săraca Lelia ! Nu glumea, fetelor ! Ce oameni şi ăştia, Borceştii ! Pietre, nu oameni, tu !", zumzăiau fetele în urma celor doi care mergeau unul lîngă altul înfrigurați, nu atît de oboseală, cît de neliniştea ce le pusese stăpînire pe suflete. Lumina se limpezea din ce în ce mai mult. Se vedeau pale de fum rare deasupra satului. Dealurile, între care se resfirau casele Zăpadiei, dormeau încă. Dacă te uitai mai bine, îţi păreau nişte dulăi uriaşi care-au stat toată noaptea de pază. Acum îşi odihneau capul pe labele întinse pînă în apa Tîrnavei.

Se auzea rar cîte-un hămăit de cîine. Axente îşi dădea seama că ar fi trebuit să-i spună Leliei ceva deosebit, dar nu ştia ce anume ? Îi simţea sufletul tînjind după vorbe calde, fie ele şi fleacuri. Dar tăcea, ţinînd-o strîns sub umărul lui şi privind în altă parte. Îşi amintea că pe unde treceau acum fusese cîndva cea mai frumoasă *delniţă* de fînaţ din toată lunca Tîrnavei. Aici ieşeau copiii în postul Paştelui, cu mingea făcută din bulendre, legate cu sfoară.

Se jucau *de-a lunga, de-a mijita*, lăsînd să izbucnească în voie pofta de alergătură, mocnită toată iarna. Undeva, pe sub pîlcul acesta de sălcii, se ascunsese în timpul războiului de avioanele germane. Tot aici avusese prima întîlnire cu o fată. Uite, chiar pe răzorul acela de iarbă au stat. Ea, la început, nu voia să se aşeze. Era o elevă sosită la neamuri în Zăpadia dintr-un sat mai depărtat. Axente îi spunea poezii de Bacovia, şi ea nu le înţelegea. Îl întreba cum vine asta „aud materia plîngînd ?" În legătură cu plînsul materiei, pe-atunci era capabil să debiteze cele mai năstruşnice teorii. Citea mult, cam în grabă, tot felul de cărţi de care îi vîjîia capul. Îi prinsese o ploaie zdravănă. Pînă la podul de peste Tîrnavă, picioarele li se încărcaseră de pămînt şi de frunze, parcă erau ciobani cu opinci urieşeşti. Pămînt şi frunze. Pămînt... La cuvîntul ăsta, Axente îşi dusese mîna la frunte, cu gestul aceluia care vrea să alunge o viespe. Magnetul pămîntului avea un cîmp prea larg şi el încerca zadarnic să-l ocolească.

Ajunseseră la pod. Fata îl oprise. Tăcerea lui îi făcea acum bine. Se rezemaseră de dunga chingilor groase de lemn. Îl ţinea strîns, temătoare să nu-l piardă. Îşi amintise că, exact în acel loc, poate în urmă cu patru-cinci ani, cînd ea era încă elevă, s-a învoit cu greu, speriată, la primul lor sărut. În seara aceea rămăseseră singuri. Ceilalţi băieţi şi fete, elevi şi studenţi din Zăpadia, plecaseră în sat. Acolo pe pod îşi petreceau, cu toţii, multe seri, toată vacanţa. Acum luna plină, ameninţată de năvala zilei, nu mai avea puterea să-i proiecteze peste apă ca pe-un singur trup, scînteind de tremur, fărîmiţat în valuri luminoase, dus în adînc şi scos la suprafaţă din nou. Cuvintele puţine, monosilabice, se confundau cu susurul apei înecate în pietriş, cu plescăitul peştilor sărind după musculiţe. Cuvintele nu, dar gîndurile se simţeau la ele acasă. Axente o ţinea tăcut pe Lelia în braţe, privind cînd în apă, cînd în ochii ei. În clipele astea de înseninare, se gîndea că poate ar fi fost bine să rămînă, să nu pună la inimă vorbele lui Octavian. Dar îşi interzisese grăbit, ca pe-o ispită, gîndul împăcării. „Şi-a bătut destul joc de noi şi de mama. Pînă nu se gîndeşte singur la toate, nu se poate schimba. Şi-atunci, de ce împăcare ar mai putea fi vorba, dacă nu se schimbă ? Nu.

E mai bine să plec." Lelia înțelesese totul. O paraliza un fel de resemnare veche, țărănească. „Ia-mă și pe mine", ar fi vrut să-i șoptească, să-l roage, sau chiar să țipe cu disperare. Dar, n-avusese tăria s-o facă. Lumina sîngerie a zorilor îi colora lacrimile. Se strînsese instinctiv în brațele băiatului, să nu-i vadă ochii, să nu-i trezească furia.

...Seara, la plecare, bătrîna Maria își înghițea plînsul prohodind parcă liniștea și armonia de care nu prea avusese parte. Borceștii nu se făcuseră de rîs niciodată în fața satului. Nici de data asta nu aflase nimeni motivele plecării grabnice a lui Axente. Lucreția, ca altădată Silvia, își ștergea pe furiș lacrimile. Împreună cu Octavian cel mic, l-a petrecut pînă la haltă. Ion nu voise să-l însoțească. Era supărat. Îl rugase să mai stea, să încerce împreună, poate vor reuși să-l urnească pe tatăl lor din încăpățînare. Axente era însă și el mîndru și încăpățînat. Semăna cu Octavian. Dacă îl poftise o dată să plece, nu se mai întorcea nici mort.

...Ion, al patrulea dintre copiii lui Octavian, era în vacanța de vară. Rămăsese acasă anume. N-a vrut să meargă în tabăra studențească, la munte. Deși student la Chimie, îl pasionau cărțile de literatură. Încă mai demult, de pe cînd era la școala primară. Dar acum ajungea să pună mîna pe o carte numai în zilele ploioase, cînd se ascundea în șură, pe fîn, să nu-l stingherească nimeni. Îi plăcea să stea acolo, s-asculte răpăitul stropilor pe țiglă, să închidă ochii și să vadă scenele din cărți defilînd la nesfîrșit. În restul zilelor — muncă și iar muncă, la cîmp, în rînd cu toți. Toți, afară de tatăl său, Octavian. El se ținea încă supărat pe colectivă. Nu vorbea, nu spunea nimănui ceva clar asupra motivelor supărării. Dacă îl întreba bătrînul Artimon, îi răspundea : „Dumneata n-ai treabă, ce te-amesteci !" Lui Ion i-o reteza aspru : „Taci, mă, și vezi-ți de cărțile tale ! Ori vrei să..." Pe învățător îl ocolea, ca și altădată. De Cireș nici nu voia s-audă, deși acesta încercase de cîteva ori să intre în vorbă. În sinea lui, Octavian era foarte convins că Cireș e om cu două fețe : pe de o parte, ca președinte, îl chema la muncă în colectiv, cu vorbe frumoase, pe de alta îl trimitea la Hodăi, de-al dracului. „Să-și bată joc de văduvia mea, să mi-o plătească pentru că nu-i vreau fata de noră. Că, mă, știm noi cum stăm, *Neutrule !*" Octavian

se agăţa mereu de aceleaşi pricini, numai să nu-şi dea răgaz să se ocupe de altele mai adînci. Lui Onişor îi spunea de fiecare dată ba că nu se simte prea bine cu sănătatea, ba că mai are cîteva zile să-l ajute pe Artimonuţ la dărîmarea casei vechi, ba că va merge el singur, fără poruncă de la Cireş, cînd va crede că-i bine. Şi tot aşa, că una, că alta, săptămînă de săptămînă. Oamenii l-ar fi lăsat în pace, dar după el se uitau şi alţii, nu puţini. Gospodar bun la casa lui fusese întotdeauna. La vite se pricepea. „Parastasul ei de fală goală !" se trezise suduind într-o zi Cireş în faţa lui Onişor. Acesta îl potolise : „Ce să-i faci ?! Criza prestigiului, aşa se numeşte boala lui. Pînă la urmă o să înţeleagă, n-avea grijă, că astăzi nu averea îi dă omului prestigiu, ci munca şi cinstea lui. De-aia zic, Cireşule, să-l lăsăm deocamdată în pace cu dusul la Tău." „I-am propus-o şi pe asta, dar mi-a întors-o tot cum îi place lui : că deocamdată are pe cap altele, mai grele ! Poate cu copiii, m-am gîndit eu. Că, de, omul cu mulţi copii e ca împăratul care poartă zece războaie deodată." „Aşa o fi, încheiase Onişor. Dar lasă-l în pace !"

Vremea însă trecea, vara era în toi, muncile se îngrămădiseră şi orice absenţă, după exemplul lui Octavian, putea să-i încurce rău. Unii colectivişti începuseră să cîrtească : „De ce să muncim noi, ca să vie toţi, la toamnă, să împărţim ? !" „Taci, mă, răspundea altcineva, că pe fiecare îl pontează separat. Noi, dacă nu muncim, murim de foame, pe el îl ţin feciorii, că au cu ce !" „Îl ţin pe dracu', zicea altul, nu vezi cum îl ţine Artimonuţ ? Cărăuş şi zidar te-or făcut, Octaviene, să le ridici casă nouă. Noru-ta, Anuţă, te pontează, n-avea grijă. De fiecare zi-muncă, îţi dă cîte-un *feldeţ* de vinars. Doi lei pe zi, bani-gheaţă, şaizeci de lei pe lună, aşa mai zic şi eu muncă la colectiv !"

Ion Borcea era zi de zi pe cîmp, împreună cu bunicusău Artimon — om de şaptezeci şi cinci de ani, sănătos şi zdravăn, de se temeau cosaşii să ia brazda înaintea lui — împreună cu Octavian cel mic, uneori şi cu Lucreţia, cînd fata nu trebuia s-o ajute pe bunică-sa, Maria, pe-acasă. Auzeau cînd de ici, cînd de colo, discuţiile despre Octavian. Ion se hotărîse să-i mai spună şi el, a nu ştiu cîta oară, tot ce-avea pe inimă. Într-o seară, după cină, îl întrebase direct : „Tată, dumneata cînd ai de gînd să vii la lucru

la colectiv, ca toți oamenii ?" „Taci, mă, iar te-amesteci ?" „Nu m-amestec, dar te întreb. Pînă cînd să lucrăm numai noi ? Dumneata ne exploatezi, ca un faraon..." „Că, mă, vă cad mîinile dacă lucrați ?" „Nouă nu ne cad, că sîntem tineri, dar moșu' Artimon are șaptezeci și cinci de ani. Ar trebui să-l mai lași să se hodinească." „Eu nu-l las, mă ? Odihnească-se în pace, că nu eu l-am scris în colectiv, singur și-o dat cererea". Așa era. Bătrînul se înscrisese singur, și nu ușor, nu dintr-o dată. Mai la început, după ce promisese Leliei că-i dă cererea, fata venise a doua zi și-i puse hîrtia sub nas, zicîndu-i : „Semnează !" Artimon i-o întorsese rîzînd : „Acum, în momentul ăsta ?" „Acum, ca să nu uiți pînă mîine, moșule !" „Bine, domnișoară. Numa' că eu ți-oi spune dumitale o vorbă. Știi că dacă te duci la tîrg, la pozar, și vrei să te iei în poză, el te întreabă : «La minut, ori la opt zile ?» Văz că dumneata vrei la minut. Eu vreau la opt zile. Dacă-mi fac o poză pe toată viața, apoi să iasă curată ! N-am nici o grabă, că-s om bătrîn. Acum vine iarna, azi-mîine, și am vreme destulă. Vino la primăvară, și-atunci poate că facem poza la minut..." Lelia a rîs și-a așteptat. Prin aprilie, printre ultimii, a „cedat" și Artimon. Acum, cînd se întîlnesc dimineața în drum, bătrînul spre cîmp, învățătoarea spre școală, Lelia îi spune în glumă : „Vezi, moșule, că ne-o ieșit bine poza ?" „Da' nu la minut, tot la opt zile !"

Ion continua discuția cu tatăl său, fără să se lase intimidat : „Va să zică, să lucrăm noi, singuri !" „Ce «va să zică» mă, ce dacă lucrați ? Voi nu mîncați de-aici ? Nu toată țara mîncă din munca noastră, a plugarilor ?" „Dacă ar mînca din munca dumitale, tată, ar muri de foame. Ar fi vai de capul ei !". Calmul lui îl scotea din sărite pe Octavian : „Că, mă, numa' tata Artimon ți le-o băgat în cap și pe astea. El o ajuns ca voi, în mintea copiilor. Ori le-ați ascultat la radio ăla al vostru ?" Ion primise cadou de la Petre un aparat de radio cu tranzistori. La început, bunicul se supăra că nepotul duce aparatul la cîmp. Îl atîrna într-un par, sau chiar de gît, și cutiuța umplea hotarul de voci și cîntece. Artimon îi spusese :„Măi, Ioane, tu cu drăcia ta ne încurci muierile din echipă, de nu mai lucră nimic toată ziua ! Le fuge gîndu' în altă parte, și fac treaba de mîntuială, de ne-or ponta ca pe codași. Las-o dracului

acasă !" Cînd lăsase Ion aparatul acasă, femeile se supăraseră foc. Şi-atunci bătrînul poruncise nepotului să-l aducă iar. De-a doua zi, lucrurile intraseră în făgaşul lor. „De la radio ori de la moşu, nu interesează, continua Ion discuţia cu Octavian. Aici e vorba de dumneata, de atitudinea dumitale." „Ce atitudine, mă ? Şi tu umbli cu atitudinile ca ăştia, pe la adunări ?" „Atitudinea dumitale faţă de moşu... Nu vezi că nu mai poate ? Ar fi vremea să ne gîndim omeneşte..." „Ce nu mai poate, mă ? Că dacă are un ban, fuge cu el la făgădău să beie vinars !" „Numai de atîtea ori să bei dumneata, de cîte ori are moşu bani ! I-ai dat vreun leu în vara asta ?" „De ce nu-i daţi voi, mă, că v-o crescut pe toţi !" „Ne-a crescut, că dumneata ai alergat cu limba scoasă după pămînt..." „Taci, mă, şi vezi-ţi de învăţătura ta ! Dacă te mai amesteci..." „De învăţătură îmi văd eu. Dar de tăcut nu tac !" „Hai numa, drace, hai !" Aici, Ion trebuia să se oprească. Nu mai avea poftă de certuri şi de bătăi. Ultima o încasase pentru porumbei, cu trei ani în urmă, imediat după examenul de maturitate. Adusese din oraş, drept cadou din partea unui prieten pe care-l ajutase la lecţii, o pereche de porumbei guşaţi, albi, cu panglicuţă cafenie în jurul gîtului şi cozi înfoiate, de curcani pitici. Ion le făcuse un porumbar din scînduri vechi şi-l bătuse în piroane deasupra porţii de la şură. Porumbeii se simţeau bine, ciuguleau toată ziua grăunţe de prin curte, luîndu-se uneori la harţă cu puii şi chiar cu găinile. La amiază, intrau şi în coteţul porcilor, strîngînd cu hărnicie toate resturile de mîncare. Lui Octavian nu-i plăcuse deloc amestecul porumbeilor în mîncarea orătăniilor. Apoi, cînd porumbiţa începuse să clocească şi să scoată, într-o singură vară, alte două perechi de pui, acoperiţi repede de pene şi avînd aceeaşi îndeletnicire zilnică, se supără de-a binelea. Îi lăsase pînă crescuseră mari, şi-ntr-o bună zi, cînd lipsea Ion de-acasă, prinsese puii şi le retezase capul. Bătrîna Maria tăcuse. Seara, aveau pe masă tocană bună, ardeiată, cu mămăligă. Ion începuse să mănînce dar cînd băgase de seamă că oasele sînt mai mici decît ale puilor de găină, mai albe şi mai uşoare, înţelesese despre ce era vorba. I se oprise mămăliga în gît, ca fierea. Nu putea bănui pe altcineva decît pe tatăl său. „De ce i-ai tăiat, tată ?" „Tot tu întrebi ? Da' de ce să mînce ei grăunţele

galițelor ? De ce să-mi spurce șura și fînul cu găinați și cu pene, să le steie vitelor în grumaz ?" „Mai bine îți tăiai deștele !" izbucnise băiatul, cu năduf. Ca răspuns, se auziseră două palme seci. Ion se ridicase de la masă, în gălăgia și supărarea celorlalți, tăbărîți cu vorbele pe Octavian. Ieșise afară și se spălase cu apă rece, din valăul vitelor, de sîngele ce-l podidise pe nas. Începuse să-și spună printre lacrimi : „Parcă nu mi-ar fi părinte adevărat, ci mamă maștеră, ca aia din poveste..."

El știa, încă de mic, o poveste cu porumbei, spusă de maică-sa, Silvia. Ea le povestea rar, cînd prindea seara o clipă de răgaz. Era vorba de-o mumă maștеră, care nu putea suferi copilul noului său bărbat. Într-o zi, aprinse cuptorul și, cu vorbe dulci, îl prinse și-l zvîrli pe copil în flăcări. După ce se rumeni bine, îl scoase pe un vătrai și i-l puse tatălui pe masă, îmbiindu-l să mănînce carne de porumbel. Omul, încrezător în cuvintele nevestei, mîncă liniștit, aruncînd pe jos oasele nefericitului său copil. Maștera strînse oscior cu oscior și le aruncă apoi, în grabă, la groapa de gunoi. Dar a doua zi, din locul acela se ivi un porumbel alb, cu coada înfoiată. Se urcă pe casă și începu să cînte cu glas de copil :

Porumbaș, porumbaș,
Dar eu nu sînt porumbaș
Că eu sînt un copilaș.
Maică-mea,
Maștera,
Prinsu-m-o,
Tăiatu-m-o,
În cuptor băgatu-m-o,
Și lui tata datu-m-o,
Și tata mîncatu-m-o,
Oase aruncatu-m-o,
Hurlup !

Speriată, maștera azvîrlea în el cu tot ce-i cădea în mînă. Porumbelului nu-i păsa însă de furia femeii ; se muta de pe casă pe șură, și-și lua cîntecul, de la început ca să-l audă tatăl său. Și tot așa, în fiecare zi, pînă cînd omul, văzînd că-i lipsește copilul din casă, o întrebă : „Ce tot spune porumbelul ăla de pe casă, tu muiere ?" Ea, că

nu, că să vezi, că băiatul s-a dus în pădure şi nu s-a mai întors, poate l-or fi mîncat dihăniile... În clipa aceea, porumbelul coborî pe prichiciul ferestrei şi repetă iar cîntecul : „Porumbaş, porumbaş..." „Hîş, spurcatule !" strigă maştera, şi zvîrli cu o despicătură de lemn. Dar porumbelul intră în casă, se aşeză pe umărul tatălui şi începu cu tot mai multă însufleţire :

Porumbaş, porumbaş,
Dar eu nu sînt porumbaş
Că eu sînt un copilaş...

Abia acum luminat, bărbatul îşi apucă nevasta de coşiţe şi-o tîrî spre cuptorul aprins...

Asta era, pe scurt, povestea reînviată în mintea lui Ion. Celelalte două palme le primise o săptămînă după examenul de maturitate. Se aflau tot în bucătăria de vară, la cină, ca şi acum. Cîinele lătra, să rupă lanţul, nu alta. Venise doamna preoteasă, îl chemase pe Octavian afară, să-i spună ceva — zicea dînsa — secret. Îi spusese ce-i spusese, că omul se făcuse negru, îl trăsese pe Ion de după masă, şi, în faţa tuturor, aşa mare cum era, îi cîrpise două palme. Toţi înmărmuriseră. „De ce dai, mă, ca mutu ?" se răstise bătrînul Artimon. „Că ştie el de ce-o venit doamna preoteasă. Se simte vinovat, de-aia tace !" „Mă, mutule, continuase Artimon, preoteasa vine la noi cînd o taie capu', că n-are altceva de lucru toată ziua. Umblă cu vorbe, cu porunci, cu cerşitu' şi cu zîzania prin casele oamenilor. Ea boscorodeşte verzi şi uscate, dă-o-n mumă-sa de Muloaie proastă ! De ce-ai dat tu în Ion ?" „Ştie el ce-o făcut în ultima noapte la liceu..." Ultima noapte fusese, de fapt, noaptea banchetului de despărţire, organizat înaintea bacalaureatului, ca să fie toţi în chef. Pe urmă, cine ştie ce se mai putea întîmpla la examen ?! Au petrecut, au dansat, au toastat, cîntînd a nu ştiu cîta oară strofa din *Gaudeamus* care lăuda profesorii : *„Vivat Academia ! Vivat professores !"* Ion fusese coleg cu Flavia, fata cea mai mică a popii. Dar atunci, în noaptea banchetului, a făcut ce-a făcut şi n-a dansat-o deloc. Apostrofat de un coleg că, vezi Doamne, nu aşa se procedează între consăteni, făcu a doua imprudenţă, spunîndu-i acestuia : „Dacă-i dau degetul mic, asta vrea toată mîna ! Şi mie numai de ea nu-mi

arde la vară ! Lipeşte-te tu de ea, şi vezi cum tremură şi cum transpiră, ca o apucată... Ştiu eu ce vrea. Nu, colega, n-o dansez, chiar dacă m-ar face protopop !" Colegul, pesemne beat, îi comunicase Flaviei spusele lui Ion. Ea n-avusese tăria să vină şi să-l ia la zor, ca pe-un ţăran prost, cum îi zicea uneori într-un anumit grup de colegi.

Acestea, deci, fuseseră ultimele palme primite de Ion de la Octavian. Acum, după discuţia lor din urmă, îl mai lăsă cîteva zile, să se liniştească, apoi îşi reluă tactica hărţuielii : „Ştii ce, tată ? Dumneata de ce nu te muţi cu totul la Artimonuţ ? Văd că nici de mîncare nu-ţi mai dau. Vii hămesit acasă. Cel puţin are Anuţă un *catastif*, ca preoteasa, să-ţi însemneze lipsurile ?" „Şi de ea te-apuci, mă ? Nu mai încapi de nime. Ce ai cu ea ?" „Cu ea, nimic ! Numai cu dumneata şi cu Artimonuţ că, deşi în ţara noastră s-a desfiinţat exploatarea omului de către om, noi am ajuns la exploatarea tatălui de către fiu !" „Mai taci, mă, gură spurcată, că doar n-am ajuns să-mi conducă familia unu ca tine !" „Să ţi-o conducă Anuţă, că-i mai deşteaptă !" „Mai. Mai deşteaptă ca tine, mă !"

Octavian se ridicase şi ieşise. Îl chemase pe Veanu, să se culce. Dar Veanu lipsea. Începuse şi el să umble seara pe uliţă ori pe la cămin. „Îl pierd azi-mîine şi pe ăsta" — îşi spusese în treacăt. Era atît de ostenit, că nu mai avea putere nici să-şi continue gîndul. Ion aprinsese lampa cu petrol reluîndu-şi cu plăcere şi nerăbdare lectura. „Mai culcă-te, măi Ioane, că dimineaţă iar nu te poţi scula !" îi zisese tare, din pridvor, bătrînul Artimon.

Pe Lucreţia, singura lor fată, Octavian n-o bătuse niciodată ; nu c-ar fi iubit-o din cale-afară — ştia el că fetele îţi dau mai multă durere de cap în viaţă. Cînd se născuse, frontul era încă departe. Seismele lui se întipăreau, însă, de la distanţă, în trupurile plăpînde ale copiilor, în rămurişul subţire al nervilor, în oasele lor decalcifiate, în zîmbetul lor întîrziat. Tocmai cînd împlinise un an, frontul bătea la uşa casei părinteşti. După primele ceasuri de linişte, ce urmaseră zilei de 23 August, cîteva Messerschmidt-uri de vînătoare începuseră să bîzîie enervate deasupra Tîrnavelor, mitraliind trenurile de marfă şi de călători, fără alegere. Păsările închipuite pe pămînt de umbra lor

alunecau ca nebune, sărind cu uşurinţă dintr-un deal într-altul, speriind copiii şi oamenii mari, vînaţi şi ei pe cîmp, în timpul muncii, ca iepurii. Luate prin surprindere, după bucuria veştilor de pace şi eliberare, satele ardeleneşti arătau ca muşuroaiele de furnici în preajma furtunii. Cîteva unităţi germano-horthyste trecuseră în mare grabă Mureşul şi înaintau pe linia Tîrnavei-Mici, cu intenţia să pună stăpînire pe artera principală a căilor ferate : Copşa-Teiuş. Împotriva lor fuseseră trimise, în primele ceasuri, cîteva plutoane de infanterişti români, recrutaţi abia cu două luni înainte şi instruiţi, la Tîrnăveni, numai pe jumătate. Tinerii rezistaseră mai mult cu pieptul decît cu armele. Ţinuseră inamicii în loc 24 de ore doar cu puşti de instrucţie şi cîteva mitraliere. Bine amplasaţi pe vîrfurile a trei dealuri înalte, golaşe, controlau şoseaua, ca din avion. Dar acest examen era prematur şi mulţi l-au plătit cu viaţa. Cei care-au putut scăpa — puţini la număr — se retrăgeau prin porumbişti, cu tălpile sîngerînd. Apoi, către seară, se iviseră, ca din pămînt, nişte cercetaşi, pentru instalarea unei baterii de tunuri, la sud-vest de Zăpadia, în coasta satului, pe Valea Mare. Nu că pregăteau vreun atac de infanterie, ci ţineau sub foc cîteva puncte de trecere ale inamicului. Tactica avea un efect psihologic. Cînd văzuseră asta, zăpădenii îşi încărcaseră în grabă carele cu ce-au mai găsit pe fundul hambarelor, şi mai ales cu copii. Că-n privinţa asta erau bogaţi. Octavian Borcea o luase spre Sibiu. Îl lăsaseră acasă pe bunicu-său, Petre, să îngrijească de animalele şi orătăniile din curte. Porniţi la drum lung, oamenii trecuseră Tîrnava, traversaseră calea ferată şi drumul de ţară, prudenţi, înfricoşaţi, apucaseră pe deasupra Ciurelului, ţinînd drumul spre miazăzi, sub liziera pădurii Oaşului. La lumina lunii, se vedea şirul lung de care pînă departe. Încă de cum ieşiseră Borceştii pe poartă, Lucreţia, în braţele maică-sii se pornise pe plîns, speriată. Octavian îşi suduia nevasta, ameninţînd-o că dacă nu tace aia mică le dă pe amîndouă jos, şi acolo le lasă... „Lasă-ne, măi cîine, şi du-te singur, răspunsese femeia, plîngînd înfundat, să n-o mai audă lumea. Ce să-i fac, mă, dacă-i copila beteagă şi speriată ? N-o pot sugruma că-i suflet de om şi ea !" În răstimp fetiţa dormea iepureşte, sughiţînd la sînul mamei. Cînd ajunseseră pe pămîn-

turile vlădicăi, pe podişul înalt de deasupra dealurilor, zăpădenii opriseră, să mai răsufle vitele. Dinspre răsărit se apropiau. vuiete înfundate, apoi tot mai limpezi de avioane. Oamenii se uitau speriaţi în sus, căutînd să afle dincotro bate vîntul morţii şi să ştie în ce parte s-o apuce. Numai că nu vedeau nimic. „Sînt de-a noastre, măi oameni buni! strigase tare cineva. Sînt de-a noastre, că alea nemţeşti umblă mai pe jos. Nu mai au benzină... Li s-o gătat..." Vocea se stinsese repede, fără să le alunge oamenilor teama. Era o noapte senină de toamnă, ca atîtea altele cîte le-au trăit, auzind cocoarele ţipînd deasupra capului, căutîndu-le cu privirile, răsucindu-le în toate părţile, doar-doar le-or zări. Dar acum nu era vorba de cocoare. Cînd huruitul avioanelor se topea într-un murmur îndepărtat, îi contropeau cîteva minute de linişte nefirească. Într-o astfel de pauză, izbucnise iarăşi plînsul Lucreţiei. Poate că de-ar fi fost în timpul huruitului, Octavian l-ar fi trecut cu vederea. Dar aşa, a sărit ca ars. şi nu numai că s-a răstit la fiică-sa, dar a şi ameninţat-o. Uitîndu-se la Octavian, cu ochii holbaţi, ca un om mare, Lucreţia s-a oprit o clipă din plîns, şi apoi a început să ţipe ca din gură de şarpe. Ruşinat, omul s-a retras suduind, plesnind vacile cu biciul, să ajungă din urmă celelalte care. De-atunci, ori de cîte ori se încrunta Octavian la Lucreţia, ea începea să plîngă. „Ce s-o mai bat, îşi spunea în ultimii ani Octavian, îi bătută ea destul, c-o rămas fără mumă." De uitat urît, însă, se mai uita la Lucreţia şi-acum, că era mare, cu liceul pe terminate. Pentru note n-avea de ce : fata învăţa bine. Totuşi, se mai iveau supărări, mai ales în timpul vacanţelor. Lucreţiei îi plăceau excursiile. Dar Octavian se codea, pufnea, pînă-i dădea banii trebuincioşi, nu fără a-i reproşa : „Ce să tot vezi, tu ? Nu-i destul de frumoasă ţara şi pe-aici ? Ai de grijă, să nu se lege vreun prost de tine, că eu ţi-s şi tată şi mumă, şi-ţi sucesc grumazu, nu alta !" Se mai încrunta tată-său la ea şi din cauza scrisorilor.

În vacanţă, coresponda cu multe colege şi colegi. Îi trebuiau bani pentru timbre. „Mai lasă oamenii să se bodinească, tu, nu le mai da atîta de cetit ! Din cauza ta îşi rup poştaşii sandalele." Ce putea să răspundă fata ?! Plîngea. Cît ţinea vara, mergea, seară de seară, la căminul cultural, împreună cu Lelia. Juca în toate piesele de teatru. Într-o

duminică aveau pe afiș *Piatra din casă*. Zăpădenii strînși buluc, se mirau, își ţuguiau buzele, comentau cu voce tare : „O, bat-o s-o bată pe asta a lu' Octavian, cum le mai zice, ca la film !" „Taci, mă, cu filmu tău ! Nu vezi că teatru' ăsta pare c-ar fi scris despre fetele popii ?!" Alt motiv de supărare pentru Octavian. „Tu, Lucreţio, ce ai tu cu fetele lu' domnu' părinte ? De ce te ţii mai bună ca ele şi umbli numa cu asta, a lu' Cireş ?" „Ele se ţin măreţe, nu eu ! Umblu cu cine-mi place. Dar de ce zici că-mi bat joc de ele, tată ?" „Aşa, tu, cu teatrurile astea de la şcoală. Pare că lumea-i proastă, nu înţelege ? Dacă vine acum doamna preoteasă să mă înfrunte iară ?" „Să vie, tată, dacă n-are altceva de făcut !" Fata se grăbea să răspundă, că de-apuca tată-său să se încrunte, nu mai putea vorbi de plîns. „Să vie şi ele la cămin, să joace în piese cu noi, să nu mai tot bănuiască pe toată lumea, tată !" „Taci, tu !" i-o retezase scurt Octavian, cum făcea şi cînd se discutau despre legăturile Lucreţiei cu Anuţă, nevasta lui Artimonuţ, *tătăişă*-sa, cum îi zicea. „De ce nu meri pe la ei, tu ? Te ţii făloasă şi faţă de frate-tău ?" „Faţă de el, nu ! Dar de ea nu-mi place !" „De ce, tu ? Că te învaţă cum să te descurci şi tu în lumea asta ? Cine să te înveţe, că mumă n-ai ?" „Să-şi ţină învăţătura ! N-am nevoie de descurcăturile ei ! Să vină mai bine ea s-o învăţ !" „Că tu, *bolîndo*, ce s-o înveţi ? Ţie nici nu-ţi poate zice omul o vorbă, c-o dată eşti cu nasul în *năfrămuţă !* Ce faci tu dacă te măriţi ? Cu lacrimi nu se poate ţine o casă, aşa să ştii ! Ţi-i găsi unul de-o să te înţărce pe tine de plîns, n-avea grijă !" Sprîncenele mari, puternic arcuite, ale Lucreţiei, se uneau iarăşi deasupra nasului drept şi frumos, ochii se împăienjeneau pe neobservate, buza de jos începea să tremure, odată cu bărbia. Lacrimile anunţau sfîrşitul discuţiei...

Dintre toţi cei şase copii, singurul care-l dezarma uşor pe Octavian era cel mai mic, Veanu, cum îl strigau cu toţii. El n-apucase s-o cunoască prea bine pe maică-sa. Era încă mic la moartea ei. N-ajunsese să înţeleagă aproape nimic din rosturile vieţii lor de familie, din asprimile şi încurcăturile legăturilor stabilite între cei doi părinţi, între ei şi bătrîni, între ei şi cei şase copii. Cînd mai încasa şi Veanu cîte-o nuia sau cîte-o pleasnă de bici, zbiera, plîngea su-

ghițînd, apoi își spunea în mintea lui de copil că așa i se cuvine, părinții de-aia sînt părinți, să-și bată copiii. După moartea Silviei, Octavian nu-l mai bătea decît rar, dacă făcea vreuna prea boacănă. Se uita uneori la Veanu cînd dormea lîngă el și i se părea că seamănă cel mai mult dintre toți cu Silvia. La ochi, la frunte, la față, în toate amănuntele firii. Parcă-i era și ciudă din pricina asta, parcă-i părea și bine. Cînd îl mai plesnea cîteodată, își trăgea repede palma înapoi, ca și cum ar fi lovit obrazul moartei. L-ar fi mîngîiat apoi, dar socotea că nu-i stă bine. Așa crescuse Veanu pe lîngă Octavian și se trezise mare. Știa să-l lase în pace, să nu-l zgîndăre la supărare. Băiatului îi plăcea școala, dar îi plăceau și vitele — semn bun pentru tatăl său. Cînd termină clasa a VII-a, avea încă fața de copilandru, învăluită în puf auriu, dar palmele îi erau neobișnuit de mari. Se cunoștea că pusese mîna pe sapă și pe plug. Într-o seară, în așternutul lor din șură, Octavian îl întrebase : „Acuma, Veanule, cu tine ce se alege ? Te duci la meserie, ori rămîi la plugărie ?“ „Cum vrei dumneata, tată.“ Îi plăcuse răspunsul. „Că, mă, să ne mai gîndim !“

Octavian era înclinat să-l trimită pe băiat la o școală tehnică profesională, să se facă muncitor în fabrică. „Acuma sînt făbrici și uzine multe, își zicea, se caută orice meserie. Și-apoi, ce are de lucru un muncitor ? Ia, stă acolo lîngă o mașină care merge singură, și după opt ceasuri se spală pe mîini și-i domn. Salariul îi pică oricum : dacă plouă, dacă ninge. Ce să mai rămîie și Veanu pe-aici, să-și mînce viața suind și scoborînd toate dealurile ? Plugăria tot plugărie va fi în veac, tot grea, tot rupere de oase. E adevărat că tractoarele ară mai ușor, le-am văzut eu cu ochii mei, da cine dracu o să se *burice* cu ele pe toate dealurile Zăpadiei ? ! Dacă se răstoarnă ? Li se strică ceva înăuntru, și-apoi plătește, copile, toată viața ! Un tractor nu-i o vacă — îți cade în brazdă și-o belești să-ți scoți cel puțin jumătate prețu'. Nu ! Decît să rămîie Veanu la colectiv, cu tractoare ori fără tractoare, mai bine să ajungă muncitor. Poate chiar la combinatu' din Blaj, că-i aproape — face drumu' de-acasă cu autobuzu', în fiecare zi. I-o fi mai greu pînă termină școala, doi ani. Apoi are salariu, îl însor și rămîne cu mine, să am și eu pe ce să mă razăm la bătrînețe. Că... aici ezita... pe Arti-

monuț și pe noră-mea Anuță, tot nu mă pot răzăma. Ei au familia și treburile lor. Dacă își fac casă nouă, nu mai au bai de nime și de nimic ! Ceilalți mai trimet ei bani, nu-i vorbă, cînd au. Dacă se însoară, cine știe cum o fi ? ! Adică, nevasta lui Petre nu-i rea, pînă acuma... Ne mai trimite. Axente, cu asta a lu' Cireș..." Aici iar se poticnea. Să-l lase sau nu s-o ia Axente ? „Oricum ar fi, nevestele tot neveste rămîn, degeaba să te superi ! E mai aproape pielea de bărbat decît cămașa, și nevasta decît părinții ! Să fie sănătoși cu toții, că n-oi muri eu de foame ! Veanu să se facă muncitor. Să scape și el de cazne..." Auzind ceilalți din casă că Octavian înclină să-l dea pe mezin la fabrică, săriră în sus. Mai ales bătrînul Artimon. Peste toată supărarea bătrînilor, anunțată lui Octavian în cuvinte tari, se mai ivise una, ca din senin. Veanu spusese într-o seară : „Tată, m-am gîndit." „La ce, mă ?" „La ce mi-ai zis dumneata să mă gîndesc : cu meseria, ori plugăria." „Și ?" „Cu meseria !" „Ce meserie ?" „Tractorist, tată ! Tractoriștii, mi-o spus mie o dată fetea Axente, sînt și muncitori și țărani. El zicea că o să vie vremea cînd toți țăranii vor fi un fel de tractoriști. De-aia m-am hotărît să..." Aici se oprise. Simțea că tatăl său nu-i în apele lui. Îl cunoștea după pufnituri, după respirație, după cum se răsucea în așternut. Octavian l-ar fi luat mai tare la vale pe băiat, dar tăcerea lui, dezarmîndu-l, îl făcuse să simtă că nici el nu era încă hotărît asupra soartei lui Octavian cel mic. Totuși, ca să nu-l lase nepedepsit, îi zisese cu voce scăzută : „Mai vedem noi ! Deocamdată, mîine seară, cînd viu acasă, să nu-l mai găsesc pe Lăbuș în curte. S-o învățat de mîncă toate cuăle din cuibare. Să-l spînzuri !" Veanu știa că nu-i de glumit. Ținea foarte mult la cățel, crescuseră împreună, și gîndul că trebuia să-l spînzure se așternuse sub el ca un cearșaf de foc. Pe Lăbuș îl aveau de zece-doisprezece ani, era un cîine durduliu, cu ochi vioi, inteligenți. Cînd își desfășura coada, ținută de obicei covrig, părea un vulpoi. „Punea laba" și se ținea după Veanu peste tot. Se mîndrea cu Lăbuș, mai ales în timpul secerișului, cînd își vîra botul în miriște, și cu mirosul său ascuțit dibuia intrarea în galeriile secrete ale popîndăilor.

Tot el găsea drumul cel mai scurt pînă la cămara cu grîne sau la căsulia puilor. Veanu turna apă în gura galeriilor secundare, ca să le taie calea de ieşire şi-apoi le astupa cu pămînt. Lăbuş scormonea adînc cu ghearele, rupea rădăcinile cu dinţii, se îndîrjea şi lătra de ciudă, cu cît se apropia mai mult de căţeii-pămîntului, duşmanii lui nevăzuţi. Ştia că-l aşteaptă o încăierare zdravănă, muşcături dureroase şi bufnituri de pămînt, pînă să poată înşfăca duşmanul. Era păţit Lăbuş, îşi cunoştea meseria. Mai avea noroc şi cu stăpîne-su, care nu zăcea la prînz în umbra snopilor, cu ceilalţi, ci săpa alături de el cu hîrleţul, la nevoie şi cu secera, pînă ce scoteau din măruntaiele galeriilor adînci uneori zece-cincisprezece popîndăi. Îi lăudau de ispravă toţi secerătorii, cîteodată chiar şi Octavian. Şi uite, acum, tocmai pe el căzuseră sorţii să-l spînzure pe bietul Lăbuş, nărăvit la bătrîneţe cu păcate de neiertat în gospodăria lui taică-său. Băiatul se gîndise mai întîi să-l dea vreunui prieten din celălalt capăt al satului, să-l ţină legat în lanţ o jumătate de an. „Dacă scapă cumva din legătură şi vine acasă ? Dau de bucluc cu tata. Şi chiar de n-ar scăpa, ar veni copiii şi m-ar pîrî.“ În grădină nu voia să-l spînzure. Cum să scuture prune peste groapa prietenului său ?

Adormise tîrziu, după miezul nopţii.

Dimineaţa, fără să spună nimănui o vorbă, fără să se gîndească ce face, îl legase pe Lăbuş cu o sfoară şi-l chemase după el, afară din curte. Neobişnuit cu aşa ceva, bănuitor, cîinele se împotrivise. Luat din scurt, începuse să mîrîie, arătîndu-şi colţii. Supărat, Veanu umblase îmbufnat toată ziua. După-amiază, pornise fluierînd a pagubă către Tîrnavă. De data asta Lăbuş se luase după el. N-avea de unde bănui că prietenul lui ascundea o sfoară în buzunar. Ajunşi la apă, băiatul se hotărîse cu greu, dar tot se hotărîse : „Îl înec !“ Căutase o piatră, i-o legase de gît şi-l azvîrlise într-o bulboană. Apoi, o zbughise la fugă spre casă, plîngînd în hohote. Seara, Octavian îl pusese la încercare : „L-ai spînzurat, mă ?“ „Nu !“ „De ce ?“ „L-am înecat, tată !“, îi răspunse băiatul, izbucnind iarăşi în plîns. Asta era într-o marţi seară. Joi dimineaţă, mergînd spre tîrg, Octavian auzise tocmai în vadul Glodului, la doi kilometri de Zăpadia, un cîine schelălăind.

Nici prin cap nu-i trecuse c-ar putea fi Lăbuş al lor. Iuţi pasul, ca să treacă mai repede. Dar schelălăitul se preschimbase în lătrături dese, văicărite, adevărate strigăte de salvare. Octavian se oprise, i se păruse cunoscut glasul, se îndreptase spre marginea apei, şi — să vezi şi să nu crezi — Lăbuş cu piatra după cap, oprit de rădăcina unei sălcii, bătea apa cu labele. Îşi suflecase pantalonii şi izmenele, desfăcuse sfoara de rădăcină şi, dezlegîndu-i piatra de la gît, îi zisese : „Mă, a' dracului eşti tu ! Nu mi s-o arătat cu tine. Eşti în stare să învii şi din morţi !" Căţelul, cu burta umflată de apă, se scuturase de cîteva ori şi, dînd din coadă, se luase după stăpîn, liniştit. În tîrg, însă, îl prinseseră hingherii şi ţăranul plătise zece lei ca să i-l dea înapoi. „Că, mă, îi spunea lui Lăbuş, în drum spre casă, ai avut noroc cu Veanu, că numa' pentru el te-am scos de la hingheri. Altfel, îţi trăgeau pielea ţiganii, nenorocitule ! Dacă mai mînci ouă, te spînzur cu mîna mea !"

Era limpede : la băiatul său cel mai mic ţinea Octavian mai mult decît la toţi ceilalţi : Petre, Artimonuţ, Axente, Ion, Lucreţia, Veanu.

Cînd se gîndea acum la fiecare, încercînd să-şi aducă aminte unde, cînd şi de ce-i bătuse ultima oară, îl'apăsau gînduri şi stări contradictorii. Pe de o parte, i se părea că nu i-a bătut destul, că nu i-a ţinut de scurt, şi din cauza asta i-au scăpat din mînă, s-au risipit ca făina orbului. „Gata cu familia mea, s-o dus pe apa Sîmbetei. Aşa păţesc toţi părinţii care nu ştiu să-şi crească bine copiii. Aşa-mi trebuie !" Pe de altă parte, i se părea că, tocmai dimpotrivă, i-a bătut prea mult, i-a îndepărtat de el ca de-un străin şi acum degeaba se căzneşte să-i mai strîngă laolaltă. Sînt prea mari, nu-l mai ascultă. I se pun chiar de-a curmezişul, merg contra lui, fiecare cum îl taie capul. „Dacă n-au mumă, nu mai au nici tată, se trezea uneori vorbind singur, acasă ori pe drum, uitîndu-se apoi împrejur, bănuitor, să vadă dacă nu-l ascultă cineva. Dacă nu murea ea aşa devreme, acum era altceva cu familia noastră... Şi eu... eu... Dar din morţi nu se mai scoală nime !"

Omul era scufundat și rătăcit în sufletul său ca într-o pădure.

Nicodim nu-l mai căutase de mult pe Octavian Borcea. Cînd nu mergea la oraș, să vadă ce porunci îi mai dau „frații" superiori, sta singur în casa lui întunecoasă, umbrită de salcîmi înalți, și discuta cu *Biblia* : „Ascultă-mă ce-ți spun, că nu-s chiar așa de nebun cum mă cred zăpădenii. Dacă punem mîna și pe sufletul lui Octavian, ne mărim împărăția. El este pentru mulți păcătoși din colectivă ca o poartă de aur care le fură vederea. Prin poarta asta vor intra frații buluc. Ai, ce-o să-i mai botez, cum o să-i mai scufund în apă. Să intre duhul temerii în ei, să știe că au un predicator. Și încă nu pe oricine. Pe Nicodim îm..." „Împărat" vru să spună, dar se stăpîni. „Atunci să-i văd eu pe ăștia, pe conducătorii din sat, ce-o să mai zică ! O să rămîie cu limba scoasă de-un cot, ca spînzurații. Și pe tine, păstor al Satanei, popă și cumnate, o să te ard în felul ăsta de-o să-ți muști degetele urlînd. Așa să știi ! Așa să afli de la mine, Nicodim..." Într-o seară, îi spusese lui Ricu Ninei Ciobotarului, cocoșatul și mucalitul satului, paznicul de noapte al gospodăriei : „Frate Ricule, tu să nu crezi că sînt nebun, chiar dacă am fost la casa galbenă ! Eu sînt nebun întru Domnul, numai cînd trebuie și cît trebuie ! Așa să știi !" „Pe Octavian, își zicea Nicodim, după ce pusese *Biblia* deoparte, îl ațîț și mai tare împotriva gospodăriei, a lui Onișor și a lui Cireș, dacă-i pun comuniștii pe cap. Dar nu pe ăștia mici, pe alții, mai mari ! Scriu o scrisoare la președintele Sfatului popular raional." Nicodim se adresa totdeauna numai organelor de stat. „Cu partidul nu-mi fac de lucru, că nu-mi place", își zicea. Dar celorlalți le dădea multă bătaie de cap, știind că trebuie să cerceteze și să răspundă la scrisorile „oamenilor muncii". Zis și făcut. Se apucă deci și scrise că, din cauza unor mîncătorii și frecușuri în conducerea gospodăriei agricole colective din Zăpadia, mai ales a președintelui Ion Cireș, sînt colectiviști care nu ies la lucru de cîteva săptămîni. În fruntea lor se află Octavian Borcea, actualmente membru al consiliului de conducere. El a fost țăran înstărit, dar nede-

clarat chiabur, cum a păţit bietul Nicodim Mula, om cinstit, cu gospodărie mai slabă, dar fără legături cu unul şi cu altul, fără proptele la cei mari din sat. Printre colectiviştii nemulţumiţi se mai află şi Vasile Robu, fost ţăran sărac, fost grădinar principal, încă de pe vremea întovărăşirii. Aceşti colectivişti se află şi sub influenţa popii, mai bine-zis a preotesei din sat, care zi şi noapte numai de misticisme şi sudalme se ţine. În încheiere, Nicodim cerea o cercetare urgentă, şi măsurile ce se vor găsi de cuviinţă. Iscălea : „Un grup de tovarăşi".

Cărarea de la gară pîn' la moară era străbătută de doi oameni străini. Unul scund, negricios, cu ochi vioi, scrutători : Onişor. Mergea ca localnicii care cunosc bine drumul. Îl bătuse de multe ori, mai ales în iarnă, cînd fusese trimisul principal al raionului de partid, pentru încheierea colectivizării în Zăpadia şi în celelalte sate care aparţineau de comuna Ciurel. Atunci era însoţit de încă doi activişti. Nici nu se apucaseră bine de treabă, că Ricu Ninei Ciobotarului, mucalitul, le şi scornise un cîntec :

Trei activişti de partid
Din Tîrnăveni au pornit,
Jos la Zăpadia s-au dat
Şi nimic n-au aşteptat,
Au umblat din casă-n casă,
Oamenii fugeau de-acasă...

Atunci era aproape de Crăciun, şi Ricu mormăia cuvintele, la un pahar de vin, sub formă de colindă. Vecinii rîdeau cu poftă. Chiar şi Octavian îşi deschisese inima spre veselie într-o seară. A şi zis : „O, trăsni-te-ar, Ricule, că bine le potriveşti ! Cum vine ? Mai spune o dată «Trei activişti de partid...»" Amintindu-şi acum de toate astea, faţa lui Onişor se lumina de un zîmbet cald, înţelegător. Aproape-i stătea pe limbă să rostească : „Lasă, Ricule, mai vedem noi cum stai cu partea artistică ! Îi păcat să-mbătrîneşti cu un singur cîntec. Că viaţa nu stă pe loc ca Tăul vostru, curge la vale şi, uneori, repede, năbădăios, ca Tîrnava după ploi. Sigur, Ricule... Las' că mai vedem noi..." Zicea mereu „noi" pentru că vorba asta îi intrase

în sînge. Era amărît nu atît pentru drăcia asta de scrisoare, pe care Hordiș nici nu i-o arătase, ci mai ales fiindcă își dădea seama că de febra lui Octavian Borcea s-ar mai putea contamina și alții. Cît despre intrigile preotesei, le cunoștea, erau reale. Numai că el n-avea cum să se ocupe, deocamdată, de asemenea chestiuni. Erau treburi mult mai greu de rezolvat, în toată comuna.

Oprindu-se o clipă să răspundă la bineţile unui zăpădean care-i zise : „Mai veniți pe la noi, mai veniți ?", Onișor văzu că tovarășul lui de drum rămăsese în urmă. „Hai, dom'le, ce stai ? ! Hai, că ne-apucă amiaza !"

Onișor nu-l cunoștea prea bine, îl zărise doar de cîteva ori la niște consfătuiri agricole.

Hordiș începuse timid, dar acum se credea stăpîn pe situație. În vremea „cotelor", învățase cum și la cine trebuie să ridice glasul. Țăranii întîrziați dădeau din colț în colț „că n-avem, că nu mai putem, că să vedeți..." Nimic, nici o amenințare de-a lui Hordiș nu avea efect ca hotărîrea de-a porni să cotrobăiască singur prin șură, prin fîn, prin jirezile de paie, prin pivniță sau prin alte locuri tăinuite. Cînd pricinașul se îngălbenea, „colectorul" îl mai înghiontea cu cîteva vorbe, să țină minte. Bani nu lua, nici pe paharul cu vinars nu punea gura, ca alții. Și sacii cu grîu, cu porumb sau cartofi se aliniau ca *răgutele.* Supunerea țăranilor, umilința lor, îi potoleau orgoliile de mic satrap local. Ba mai prinsese și gustul să scrie la gazete. Era „corespondent voluntar". Toate știrile, trimise la început doar ziarului raional, vorbeau despre succese peste succese, datorate „muncii de lămurire desfășurate cu dragoste și abnegație politică de către..." Urma numele unui șef mai mărișor, pe care pusese el ochii, știind că omului îi plac vorbele dulci, mai ales în ziar, de unde ușor le află un raion întreg. Și așa, cu laude în dreapta și-n stînga, șefii îl evidențiau și erau evidențiați la rîndul lor. Nu peste mult, ajunsese achizitor la centrul raional. Între timp se desființaseră „cotele". Purta acum cu plăcere, ca pe-o haină nouă, reputația de „om de-al nostru, trage tare...". Începuse să trimită știri, tot numai pozitive, la ziarul regional. Era uneori bucuros, alteori îi părea rău că nu mai are atîția șefi de lăudat. Cei mărunți nu-l mai interesau. De cei mari îi era teamă. O dată, în timpul co-

lectivizării, era gata-gata să i se-nfunde. Se afla într-un sat, undeva nu prea departe de reşedinţa raională. Într-o zi, pică peste „echipa de lămuritori" cineva îmbrăcat foarte modest, parcă bun să stea cu măturile după uşa ţăranului. Hordiş discuta înflăcărat, încolţea oamenii cu tot felul de întrebări, insinua, promitea marea cu sarea, numai să „iasă cererea". Dacă vedea că ţăranul stă nemişcat ca o buturugă, se enerva. Cînd noul-venit crăpă uşa casei şi intră sfios, aşezîndu-se mai la o parte, Hordiş îl socoti cel mult un învăţător din sat, pe care nu apucase încă să-l cunoască. „Foarte bine — îşi zise — să mai înveţe şi el cum trebuie luaţi afurisiţii ăştia de ţărani !" Dar cu cît zbiera Hordiş mai tare, cu atît mai resemnat tăcea gospodarul. „Vodă da, şi Hîncu ba !" murmurase în sine nou-venitul. Apoi îl chemase pe Hordiş afară, pretextînd că-l caută cineva de la Regiune. „Auzi, îi spusese ieşind în uliţă, las-o mai domol !" „Nu-nţeleg." „Zbiară mai puţin şi gîndeşte mai mult !" „Da' cine eşti dumneata de mă iei aşa, ca pe hoţii de cai ?" „Auzi, cine sînt, cine nu sînt, dar nu mai zbiera la oameni ! Pe tonul ăsta nu terminăm colectivizarea nici în zece ani !" „Bine, bine", acceptase Hordiş, supărat că străinul l-a lăsat în mijlocul uliţei şi-a intrat în altă casă, singur. „Hm, gîndise Hordiş, precis că ăsta-i de la Partid." Dăduse să intre în curte, după el, dar renunţase. „O fi sau n-o fi, îl priveşte. Eu trebuie să strîng cereri, că dacă mă-ntorc deseară cu mîna goală, primesc un picior în... Şi nu-mi convine !" Hotărît s-o lase, totuşi, mai domol, se întorsese la „echipa" lui, strivind sub paşii apăsaţi o revoltă înăbuşită. „Dacă strigi la ţărani, nu-i bine ! Dacă nu-i convingi, iar nu-i bine. Păi, cum dracu' să-i convingi pe căpăţînoşii ăştia dacă nu strigi ? Mama lor de reacţionari ! Toţi ar trebui strînşi şi băgaţi la mititica numai cîteva nopţi..." Gîndindu-se că e bănuit, Hordiş vorbea mai încet, ca un bolnav. Îşi revenise treptat, mai ales după ce începuse să trimită ştiri la ziarele centrale. Numele lui apăru o dată chiar pe pagina întîi. Încurajat, începu să copieze veştile din ziarul raional şi să le expedieze grăbit spre Capitală, redactîndu-le în stilul său pompos, festiv şi lăbărţat. Avea totdeauna grijă să afle toţi colegii de birou că numele lui apăruse într-un ziar din Bucureşti. Oamenii citeau indiferenţi şti-

rile, dar cîte unul mai venea şi-l bătea pe umăr : „Bravo, Hordiş ! Se vede că ai stofă !“ Astfel, socoti că e tocmai timpul să trimită la ziare şi informaţii critice. După apariţia primelor, venise cineva şi-l felicită, amestecînd în glas admiraţia cu o doză de teamă : „Tragi tare ! Ai curaj, nu ca alţii. Îi arzi de-i ustură.“ „Păi, cum !“ răspunse el. Şi aşa ajunsese să fie trimis de mai multe ori cu diverse treburi, scrisori şi sesizări, prin satele tîrnăvene. Aşa se trezise cu el şi Onişor, întovărăşindu-l la Zăpadia.

Cînd ajunseră în sat, nici n-apucară s-o ia pe uliţa şcolii în sus, că se şi întîlniră cu Octavian Borcea. Era desculţ, pe cap purta un comănac de paie, îmbîcsit de praf, cu marginile pleoştite. Ducea pe umăr doi saci goi, unul nou-nouţ, altul mai peticit. Zărindu-i pe cei doi, tresări. Mergea drept, cu paşii lui mari, de om mîndru. „Bună dimineaţa, tete Octaviene !“ i se adresă Onişor, cu un accent specific satului în care intra. „Bună dimineaţa !“ Le-a întins mîna mare, noduroasă, cu vinele umflate. Hordiş i-a strîns-o mai tare, parcă demonstrativ. Îşi zicea în gînd : „Las' să simtă că are de-a face cu un adevărat *trimis !* Trebuie să mă impun de la început“. Luat de asemenea preocupări, îi scăpă numele ţăranului. Octavian nici nu-l băgă în seamă. Se uita mai mult la Onişor. Acesta ocoli întrebările directe, legate de povestea pentru care venea Hordiş. De aceea, îi zise : „No, ce mai faceţi ?“ „Bine, mulţam de-ntrebare. Cum putem şi noi...“ Era stingherit. Nu-i prea venea să stea de vorbă în mijlocul drumului. Cum era înalt, îl zări, peste capul lui Onişor, pe Nicodim care se apropia tiptil de gard. Onişor întoarse şi el capul. Bănuind că e observat, predicatorul se trase înapoi după tufele dese de *liţion*. Fremăta de bucurie. „I-am şi adus, i-am şi adus !“ Văzînd că nu i se dă importanţă, Hordiş nu se simţea în apele lui. Ţeapăn, îşi tot potrivea cravata de mătase, strident înflorată, îşi sucea inelul gros în deget, îşi scotea batista şi-şi făcea vînt. „Să te lăsăm, că poate eşti grăbit, tete Octaviene“, zise Onişor. „Mă duc la moară.“ „Dar cînd să venim pe la dumneavoastră ?“ „D-apoi cînd vreţi, dacă nu-i vorba de gospodărie... Că dacă-i vorba de ea, poate mă lăsaţi să-mi văd de necazurile mele.“ Îi salută ridicînd comănacul de paie şi porni mai departe. Onişor îl cunoştea.

Nici nu se aştepta, deocamdată, la altceva. Oamenii deschişi, totdeauna-i erau dragi. De bucurat, vorbele ţăranului n-aveau cum să-l bucure. Ştia ce urmează. Hordiş se arătă însă indignat : „Cum, tovarăşe ? Aşa discută el cu trimişii partidului ?“ „Lasă-l, dă-i pace ! Om bun, dar încăpăţînat.“ „Cum îl cheamă ?“ „Octavian Borcea. El e cel din scrisoare...“ „Bănuiam, se încurajă singur Hordiş, în timp ce-i treceau prin cap alte gînduri. Astuia nu-i convine prezenţa mea. Am mai dibuit eu şi în alte părţi încurcături de-astea. Într-o zi-două, lămuresc eu situaţia.“ Privea cercetător de-o parte şi de alta a uliţei. Onişor tăcea şi el. Geamantanul, cu cele trebuincioase pentru cîteva zile, i se părea acum destul de greu. Prin curţile ţăranilor începea mişcarea popoarelor de orătănii. Se auzeau piuituri, cotcodăceli. Mai ales purceii, veşnic flămînzi, spintecau liniştea cu guiţatul lor. „Tu muiere, dă-le ceva de mîncare să tacă, dă-i în cîni, că nu-i mai pot auzi“, striga bărbatul din gura şurii. Femeia sufla în foc, să se-ncingă mai repede. „Mai scoală-te, tu, de-acolo ! Nu ţi-e ruşine, fată mare, să stai cu ăla-n sus, pînă te gîdilă soarele ! ?“ Alte fete, mai harnice, se spălau cu apă rece, în ligheanul aşezat pe pridvor — dacă aveau casă de cărămidă — ori pe butucul de tăiat lemne. Cînd îi zăreau pe cei doi străini nu ştiau cum să se-ascundă de ruşine. Îşi aplecau mai tare capul peste lighean, ca să nu li se vadă umerii goi şi mult prea albi pe lîngă obrazul de aramă aprinsă. După ce socoteau c-a trecut pericolul, se uitau o dată între sîni, îşi ridicau capul şi strigau la maică-sa : „Iar vin ăştia cu gospodăria, mamă !“ „Lasă-i să vie, c-or încăpea ei pe-aici ! Da' tu spală-te odată, blestemato, nu te mai tot zgîi după toată lumea ! Că, într-o bună zi, o să vezi pe dracu'...“

Onişor era obişnuit cu toate lucrurile astea. Intraseră în viaţa lui cum intră pîraiele în Tîrnavă. Hordiş nu mai zicea nimic. Se grăbea s-ajungă la „casa de oaspeţi“ care era, de fapt, o cameră mare, una din cele cinci ale clădirii de pe vremuri a notăraşului. Îngrijea de ea o femeie văduvă, pripăşită cu trei copii în aceeaşi curte, largă de tot, unde se afla şi clădirea „cănţălăriei“. „Casa de oaspeţi“ avea trei paturi de fier, cam ruginite. Lenjeria însă era curată. Pe masă, într-o cană de pămînt smălţuită, cîteva

flori uscate şi două-trei fire de busuioc. Cînd intrară, aerul închis, mirosind a flori şi a praf, îi lovi în faţă. Onişor deschise geamul, se dezbrăcă de haină şi s-aşeză pe pat, ca la el acasă. „Ne hodinim oleacă. Sînt frînt. Dacă dormim un ceas, e tocmai bine. Pornim după aia la treabă." „Ca să-i prindem pe-acasă, eu aş zice să pornim acum", răspunse Hordiş. „Las' că mai vedem noi... Facem întîi un plan de bătaie. Într-un ceas nu piere lumea !" Se descălţă, se întoarse cu faţa spre perete şi aţipi imediat. Hordiş, adăugă pentru sine : „Încearcă să mă ducă, dar n-o să-i meargă." Onişor se sculă cu gura uscată şi amară. Pînă să ajungă la învăţătorul Ion Mureşan, cu care ţinea să se sfătuiască în privinţa lui Octavian Borcea, îi arătă lui Hordiş casele zăpădenilor : „Aici stă Irimie Niculaie. Are în grijă caii. El ne duce cu căruţa la haltă, cînd vin noroaiele... Dincoace e gospodăria lui Frăţilă Gheorghe..." Merseră apoi pe uliţa popii în sus. „Uite, pe ungheţu' ăstă şade Ricu Ninei Ciobotarului. De-i avea de lucru cu el, să te aştepţi la cîteva muşcături. Dacă nu muşcă, nu-i sănătos." „De ce să muşte ?" întrebă Hordiş contrariat. „Că-i place lui."

Învăţătorul trebăluia ceva pe la stupi. Avea opt. O coşniţă primitivă, ţinută anume pentru roi. Zicea că stupii primtivi roiesc mai bine. Celelalte şapte coşniţe sistematice erau pentru miere. Omul tocmai scotea nişte rame cu faguri, pe care se mai învîrteau, enervate, ameţite de lumină, cîteva albine. Altele se izbeau orbiş de masca trasă pe faţă. Plasa de sîrmă îi dădea învăţătorului un aer ciudat, marţial. „Aţi nimerit bine, fraţilor !" „Am ştiut noi cînd să venim" zise Onişor. „Staţi oleacă mai departe, că albinele nu ştiu că sînteţi de la raion. Ia, tovarăşe Onişor, afumătoarea asta, să nu vă înţepe." „Nu ne înţeapă, că sîntem oameni buni. Ţi-i frică, tovarăşe Hordiş ?" „De ce ?" „De înţepături." „Ba nu. Dar nu-mi plac." „Fac bine la reumatism", aruncă în glumă învăţătorul. Luară castronul cu fagurii şi se îndreptară spre casă. Curtea era mare, cu grajd, cu şură. Se simţea mîna gospodarului. Mureşan, bătrînul, murise doar de cîţiva ani. Învăţătorul trebuia să se ocupe acum de toate. Nevastă-sa, o femeie spre treizeci şi cinci de ani, se învîrtea

pe lîngă foc, în bucătăria de vară, cu doi copii după ea. Părea că-l aşteaptă şi pe-al treilea. Le puse miere în farfurii, cu faguri cu tot. Ştia că lui Onişor numai aşa-i place. „Ei, cum mai merge cu vacanţa ?" „Noi n-avem vacanţă !" răspunse învăţătoarea. „Cum aşa ?" „Ştii dumneata. Cînd c-o lămurire, cînd cu alta..." „Lasă, nevastă, că-n toamna asta poate terminăm..." „Bine-ar fi ! Văd c-o venit şi tovarăşul..." „Hordiş", zise acesta, văzînd că învăţătoarea nu-i reţinuse numele. „Doar nu-i fi cel de la ziar ? !" „Ba da. Dar de unde ştiţi ?" o întrebă foarte măgulit. „Am citit. Oare în «Scînteia» sau în «România» Ioane ?" „În «România liberă»" răspunse prompt şi mîndru Hordiş. S-au înţeles cum să-nceapă, de unde să înnoade firul. Învăţătorul, auzind de scrisoarea trimisă la Raion, le spuse : „La noi sînt numai două cazuri de colectivişti care nu ies la lucru. Cu Octavian bănuiesc ce este. «Fală goală», aşa se numeşte boala lui. Dacă o fi numai asta. O boală care se vindecă singură, cu vremea..." „Aşa-i, încuviinţă Onişor. Cred că în alte gospodării sînt necazuri mai mari, dar nu mai fuge nimeni să se plîngă la conducere... Tu, Mureşene, caută să te ocupi iar de vărul tău, de Octavian, îl îndemnă Onişor pe Ion. (Îşi ziceau pe nume. Se împrieteniseră.) Poate afli ce are pe suflet. Trebuie să spargi gheaţa, şi pe urmă venim şi noi. Dacă vă certaţi, vă certaţi în familie. Trece mai uşor..." „Va să zică, aşa, reflectă Hordiş, vreţi să mă legaţi la ochi pînă muşamalizaţi voi totul. Aici, la Borcea, e clar. Aştia au fost neam de chiaburi... Nu mă duceţi voi de nas, nene Onişor !" Mierea îi curgea pe bărbie. „Tovarăşe Hordiş, după-amiază o să mergem împreună pe la Robu. L-am văzut pe-acasă, nu ştiu ce lucra pe la şură. Începem cu el. Către seară, ne întîlnim şi cu Cireş, să-i zicem şi lui de scrisoare. Tu, Ioane, vezi ce poţi face cu văru-tău !" Se ridicară să plece. Ana, cînd îi văzu în pridvor, gata să iasă, le făcu semn să se oprească. „Ho, că vine amiaza ! N-avem noi cine ştie ce, dar mai căutăm. Zău aşa, rămîneţi !" „Regret din inimă, tovarăşe, zise grăbit Hordiş. Eu nu pot. Ţin regim. Mă aşteaptă masa la familia Jăşcău, unde am fost recomandat... Oare găteşte bine ?" „Da, confirmă învăţătoarea, zîmbind fără să vrea. Dar de ce

nu rămîneţi la noi ?" „Dacă insişti, rămîn, zise Onişor. Dumneata, tovarăşe Hordiş, ştii să te duci singur, nu ? Mănînci, te hodineşti dacă ai vreme, şi pe la cinci vii încoace. Bine ?" „Bine !"

Cînd intră din nou în curtea învăţătorului, după-amiază, omul arăta mai vesel. Plecară împreună pe uliţă în jos. Din curtea lui Octavian Borcea se auzeau numai orătăniile sporovăind în limba lor încîlcită. Bătrîna Maria stătea la gardul mai înalt decît ea şi se uita printre scînduri. Voia să vadă cine-a mai fost pe la învăţător. Şi-aşa i-ar fi spus cumnată-sa, Nica, mama lui Ion Mureşan. Niciodată n-o lăsa să aştepte prea mult. Aveau bătrînele vorbele lor. Nu le terminau niciodată. Le începuseră în urmă cu cincizeci şi ceva de ani şi tot mai aveau. Ba, acum, parcă erau chiar mai multe decît în tinereţe. Prin curtea popii — nimeni. S-auzea departe, undeva în bucătăria de vară, glasul preotesei. Pe laviţa lungă de la poarta lui Miliuţă se jucau copiii desculţi, mînjiţi de dude negre pînă la urechi. Aveau părul alb-alb, de parcă erau cărunţi. Se zgîiau după cei doi bărbaţi care se îndreptau spre casa lui Robu. Era acolo un cot de uliţă larg, un triunghi cu vîrful împlîntat în dîlma de lut galben. De-acolo scoteau oamenii, cîndva, pămînt argilos şi-l amestecau cu balegă de cal. Mixtura aceea lipicioasă o dădeau peste crăpături, în casele încă nepodite cu scînduri. Mai la vale de groapa din care se lua pămînt era o fîntînă pentru adăpatul vitelor. O fîntînă comunală, săpată adînc. O foloseau mai ales cei care n-aveau apă în curte. Tîrnava era ceva mai departe, la poalele dealului. Mînau într-acolo doar vitele, vara, să le adape şi să le spele. Fîntîna era a satului, dar zăpădenii-i spuneau „fîntîna lu' Robu".

Onişor şi cu Hordiş intrară în curte, fără să mai bată la poartă. Nu observară că Ricu Ninei Ciobotarului ieşea din ungheţul lui şi se îndrepta spre colectivă. Dormise destul. Acum era după-amiază. „N-aţi nimerit-o, fraţilor, îşi zise. Numa' Otilia i-acasă. Umblă cu năframa îmbrobodită pe la gură, semn că are ceva supărări. Bine-ar fi să scăpaţi teferi ! Da' la să m-ascund eu mai bine după casa lui Zaharia, s-aud ce vă spune." În curtea lui Robu

nu se zărea ţipenie. Ograda era largă, de puteai întoarce carul prin ea. Pe la mijloc, în partea mai ridicată, se afla casa. Mică şi cu podmol de pămînt. În spatele casei, aşezată mai jos, pe vatra ce se prelungea în grădină, o şură nouă, cît un hangar. Cei doi se îndreptară spre uşa deschisă a tinzii. De-acolo se revărsa, din cînd în cînd, o lumină învăpăiată. Pe horn se torcea un fum gros. Era vreme aşezată, aer de cristal. De la şură pînă-n pragul uşii — o cărare de paie. Otilia, nevasta lui Robu, aprinsese focul în cuptorul de copt pîinea. Lemne n-aveau. Îl înfundau cu paie de grîu.

Femeia răsucea şomoioage şi le zvîrlea în gura cuptorului de cărămidă. N-avea cine s-o ajute. Din opt copii, cîţi avea Otilia, se nimerise o singură fată, Nica. O măritaseră, cam tîrziu, după unul din Ocnişoara, peste şapte dealuri. Dintre feciori, numai doi mai mici erau acasă. Ceilalţi — care-ncotro. Unul era secretar de sfat popular într-un sat din Cîmpia Ardealului. Altul învăţase meseria de oţelar şi se trezise tocmai în Moldova, la Roman. Ceilalţi erau însuraţi „pe curte" cu fete din Zăpadia. Robu îşi ajuta feciorii, dar nurorile lui nu se înghesuiau s-o ajute pe Otilia. După ce îşi risipise tinereţea bătînd toate răzoarele c-un copil în braţe şi cu unul în pîntece, hrănindu-şi speranţa că odată şi-odată nu se va mai osteni atît, acuma se trezise încolţită de griji. Toată vara da cu sapa, învîrtea secera, ca-n tinereţe. Era mare cît o *frîuă*, ciolănoasă, şi umbla totdeauna cu năframa lăsată pe ochi. Nu ştia prea multe, iar vorbele dintre muieri n-o prea interesau. Le asculta duminica, la poartă. Luni dimineaţa le şi uita. Părea sperioasă, dar cînd se supăra pe cineva era mai bine s-o lase-n pace. „Du-te, mîncu-ţi mămăliga, du-te şi lasă-mă-n amaru' meu. Că te spurc, de nu te mai speli cu toată Tîrnava ! Du-te !" Cine-o cunoştea nu mai zicea nimic. În ocazii de-astea, nici Robu nu mai îndrăznea prea multe. Tăcea. Doar de cîteva ori în viaţă, bărbatul înlocuise tăcerea cu palmele. Otilia, deşi în putere, ştia frica de palme. Primise prea multe cînd slujise la casa lui Mula, în copilăria şi tinereţea ei. De-atunci, rămase cu dîrzenia şi încăpăţînarea. Cînd nu voia ceva, amin ! Degeaba-ţi răceai gura. O ţinea doar pe-a ei.

Acum punea şomoiagele de paie în cuptor şi se pregătea să mai întoarcă o dată aluatul. Troaca de pîine era după uşă, acoperită c-o faţă de masă. Nu făcuse pîine mai de dimineaţă, pentru ca a doua zi, cînd trebuia să se ducă Robu la tăiat lemne, în pădure, să fie proaspătă.

Vasile Robu, ca şi Octavian Borcea, nu mai ieşea la lucru în gospodărie cam de multişor. Era supărat că nu-l mai numiseră şeful echipei legumicole. Învăţase meseria asta, pe vremuri, de la un bulgar. Dar la întovărăşire o încurcase cu banii încasaţi la piaţă. Omul gîndea cam încet. „Are aritmetică slabă, zicea Cireş, nu-l mai putem ţine şef."

Onişor, urmat de Hordiş, intră pe uşa tinzii, unde se afla cuptorul. „Bună ziua, nană Otilie. Faci pită, faci pită ?" „Ie, fac." „Da' tetea Robu unde-i ? Că-nainte de-amiază l-am văzut prin curte", zise Onişor. „Nu-i acasă." „Da' unde-i ?" „Nu-i. S-o dus prin grădină încolo. Dracu ştie pe la cine, cu verdeţurile lui..." „Bine. Atunci om vorbi cu dumneata." „Să stăm de vorbă, tovarăşă dragă", adăugă Hordiş. El rămase mai în uşă, la aer. Îl speria fumul. Otilia bănuia despre ce-ar putea fi vorba. Era destul de cătrănită şi-aşa, nici ea nu ştia bine de ce, încît se sperie singură de ce-ar putea să le mai zică. „Staţi numa' oleacă, s-aduc nişte paie din şură. Staţi să-l strig pe omu' ăsta..." Porni într-acolo. Ocoli şura şi se topi în grădină. Ricu, de după casa lui Zaharia, vedea totul. „Ni, mă, c-o fugit. Să vă văd, fraţilor, acum ce faceţi." Cei doi aşteptau. Un minut, încă unul. Cinci, zece minute. Lui Onişor, nu-i mirosi a bine. O luă spre şură, strigă în grădină, dar nu-i răspunse nimeni. „Mai vîră şi dumneata, corespondentule, paiele alea-n cuptor. Eu mă duc s-aduc altele." „Cum ?" „Aşa bine. Vîră-le. Nu vezi că femeia nu mai vine ?" „Dar nu-i just..." „Las', că mai vedem noi ce-l just şi ce nu !" Aduse un braţ mare de paie. „Răsuceşte bine şomoioagele, să ţină !" Onişor mai încercă o dată cărarea pînă în fundul grădinii, strigă tare, dar tot degeaba. „Unde-i, de ce nu vine ? Cum să ne-amestecăm noi ? Eu... nu... că nu de-aceea m-au trimis aici..." „Te-au trimis, nu te-au trimis, dar n-om lăsa acuma aluatul să fugă", încercă să-l convingă Onişor. „Uite-l cum creşte ! O să curgă pe jos, şi-i păcat. Ia încearcă şi mai adu un

braţ de paie..." Îşi suflecă mînecile cămăşii. Descoperi aluatul şi începu să-l întoarcă. Era dospit bine. Încă un sfert de ceas, şi trebuia băgat în cuptor ! Ieşi în uşă : Otilia parcă intrase în pămînt. Ricu, de după casa lui Zaharia, rîdea înfundat. „Aşa, fraţilor, v-o dat Otilia de lucru. V-o făcut de minunea lumii. Tulai, ce-or rîde oamenii cînd or auzi ! Şi Nicodim o să vă deie de pildă pocăiţilor, să vă urmeze... Că sînteţi săritori ca «fraţii»..." Cuptorul era ars, aluatul îşi pierduse răbdarea. Bulbucăturile se umflau, gheburile ameninţau să plesnească. Onişor, încălzit, cu faţa brăzdată de sudoare, ştia că nu mai are ce s-aştepte. „Dă jăruitorul, tovarăşe Hordiş." „Care jăruitor ?" „Uite, parul ăla, ars la un cap. Nu-l vezi ?" Amestecă bine ultimele paie care mai pîlpîiau în cuptorul încins. Îl aruncă apoi pe uşă afară, să se stingă în ţărînă. Puse mîna pe *dîrg*, trase cenuşa şi şperla în gura cuptorului. Presără făină pe masă, începu să rupă aluatul şi să-l aşeze pe lopata de lemn. Hordiş se uita fîstîcit : „Ce, noi sîntem brutari, sau trimişi ai ?..." „Las' că ştiu eu ce sîntem ! Ţine mai bine coada lopeţii, să nu răsturnăm pîinea." „Dar nu-i just..." Năduşeala de pe frunte îi pica lui Onişor în ochii arşi de flăcările izbucnite din *zăgneata* de paie, de fiecare dată cînd aşeza pe vatra cuptorului o nouă pîine. După ce termină de rupt aluatul, îşi mai aruncă o dată privirile peste pîinile ce prindeau acum pojghiţă. Erau zece. „Zece pîini, zece zile. Le-ajung pînă se va hotărî Robu să iasă la treabă în grădina colectivei. Sigur, le-ajung ! Îl convingem noi. Să fii dumneata sănătoasă, nană Otilie ! Ai crezut că sîntem nişte terchea-berchea, că nu ştim băga pîinea în cuptor ? Noi sîntem muncitori, nu-i aşa, tovarăşe Hordiş ? Ce zici ? Faci o corespondenţă ? Poţi să-i dai titlul : *Agitatorii se descurcă pînă şi cu Otilia lui Robu...*"

Cuptorul, bine astupat, dogorea. Amirosea a pîine proaspătă. Se ridicau aburi calzi, îmbietori, învăluind tinda şi toată căsuţa aceea mohorîtă. Cînd ieşi afară Onişor, jăruitorul încă fumega. Ricu, văzînd fumul, înţelese totul. Îl gîdila rîsul la inimă, dar nu-şi putea da drumul. „Tulai, c-or băgat singuri pita în cuptor ! No, Otilio, una ca asta n-ai mai făcut tu de cînd eşti ! Sigur că te-ai

ascuns în buruieni, în fundul părăului, şi stai acolo buburuz, proasto ! Ai crezut că chiar acum te-or pune să te duci la zarzavaturi. Capră bătrînă, că proastă mai poţi fi, Doamne !" Rîdea înfundat, săltîndu-şi cocoaşa, sub tufele de mălin. Onişor, aşezat pe podmol, îşi privi ceasul de la mînă. Mai erau douăzeci de minute pînă la şapte. Încă puţin, şi trebuia scoasă pîinea. Hordiş îşi pierduse de mult răbdarea. „Auzi, să-şi bată ea joc de mine, care sînt trimis... Nu s-o fi înţeles oare cu ăştia ? Şi mai zice că-i colectivistă ! Mama lor de ţărani ! Li s-a urît cu binele." Veni ora şapte. Otilia — nicăieri. Apucînd lopata de lemn în mînă, Onişor dădu la o parte uşiţa de tablă ce astupa gura cuptorului, apăsă cu degetul mare coaja primei pîini şi văzu că-i coaptă. Le scoase repede şi pe celelalte, le-aşeză din nou în troacă, înşiruite pe margini, de jur împrejur. Le acoperi cu faţa de masă, scuturată bine de făină, şi răsuflă uşurat. „Poftim ! Gata. Am făcut-o şi pe asta. Acum, dumneata rămîi aici, s-aştepţi, să discuţi despre scrisoare, să te convingi că-i aşa cum ţi-am explicat eu. Trebuie să vină dacă nu Vasile cel puţin Otilia. Îi dai în primire pîinile şi-i spui că mîine o să venim să stăm de vorbă şi cu Robu. Iar dacă i-am făcut vreo pagubă, i-o plătim !" „Asta ne mai lipseşte ! Să-i mai dăm şi bani... Element retrograd, afurisita ! Îşi bate joc de trimişii..." Partidului ar fi vrut să spună, dar prezenţa lui Onişor îl făcu să se abţină. „Las-o mai încet, că dacă te-apuci de ea, nu te văd bine." „Pe mine ? !" „Pe !" „O să-i arăt delegaţia de la..." „Numai să nu-ţi arate ea altceva, înainte. Las-o baltă, c-aşa-i munca noastră. Mai vedem noi. Răbdare, tovarăşe Hordiş, răbdare !" „Pînă cînd mama dracului, tovarăşe ?" „A, te-ai şi plictisit ?" „Nu m-am plictisit, dar nu putem tolera oricui să-şi bată joc de trimişii..." „Bine ! îl întrerupse Onişor. Eu mă duc la Cireş. Dacă nu-i acasă, o iau pe hotar, să mai văd cum stăm cu treburile. El fuge toată ziua dintr-un loc în altul, pe la toţi, ca un apucat. Are picioare bune şi inimă tare, bătrînul ! La revedere, ne întîlnim deseară la sediul gospodăriei !" Hordiş înjură în gînd, spunîndu-şi că ăsta iar merge să aranjeze ceva, ca să nu poată el prinde firul adevărat al încurcăturilor. În ocazii de-astea.

n-avea timp de fraze pompoase. Felul hotărît şi autoritar al lui Onişor îl stingherea. Îşi da seama că nu-l poate pune la punct cu una, cu două. Mai ales în cazul unor foşti sărăntoci ca Otilia, nu te poţi agăţa de el. „Dar la Octavian Borcea va ieşi o demascare numărul unu. Nici nu bănuieşti, tu, instructore, ce plăcere te aşteaptă ! Pentru aşa ceva nu-i nevoie de răbdare prea multă." Îşi rumega frazele indispus şi se ducea spre şură. „Dacă n-o găsesc nici în şură, nici în grădină, o las dracului, îşi zise. Îi lipesc un bilet pe uşă — dacă ştie citi, să citească." Pe fruntea lui posomorîtă şiroiau sudorile. În şură, o găină bătrînă, cu gîtul golaş, zbîrcit, ca un vultur pleşuv, cotcodăcea, cocoţată pe paie. Altele se scăldau jos în ţărînă. Se pregăteau să plece la culcare. O apucă pe după şură, în grădină. Tocmai în fund de tot, la miezuina cu Miliuţă, se ivi dintre ştevliile şi dudăul înalt, încovoiată, ameninţătoare, Otilia. Stătuse ceasurile astea ca pe jar, cu gîndul la aluat. „Dă-l în foc, mai bine să se împrăştie decît să deschid gura asta păcătoasă, să spun, Doamne fereşte, vreo greşeală cu politică, îşi zicea femeia, ascunsă în buruieni. Că numa neblejnicu' ăsta de Văsălie îi vinovat că s-o dus prin părău încolo şi m-o lăsat cu străinii ! Dacă aş fi numa' eu, haida-de. Da' am feciori mulţi şi cu situaţii bune. Să nu spui vreo prostie, c-apoi trag şi ei ponoasele..." Văzîndu-l însă pe Hordiş acolo, se ridică în grabă. Fierbea de ruşine şi de supărare. Simţea că n-o să-şi mai poată stăpîni limba. „No, m-aţi făcut de rîsul satului. Mi-aţi mîncat drăguţa de zi..." „Adică, tot dumneata cu nemulţumirea, tovarăşă ? Tot dumneata ?", „D-apoi cine !" „Noi ne omorîm cu aluatul, îţi ecacem pîinea, ca la oraş, şi dumneata, în loc să ne mulţumeşti frumos, uite ce faci ! Bine-i aşa, tovarăşă dragă ?" Vocea lui Hordiş deveni mai blîndă după ce-o văzu pe Otilia ridicîndu-se, înaltă cît o sperietoare. „Bine, dară. Bine. Să vezi şi dumneata, domnule, ori tovarăşe, ce-i fi, cum se mîncă pita. Dacă nu te-am prins la secere, nu-i rău nici aici." „Pe mîne nu mă prinzi dumneata, fii sigură ! Prinde-l pe Onişor !..." „D-apoi de dumnealui îmi pare rău, că-i mai de-a nostru, mai ţerean..." „Cum ţăran ? Doar zicea că-i muncitor..." „D-apoi tot de-a nostru, că şi eu

am un copil muncitor. De-a nostru, dară. De știam că se grăbește, veneam să-i ajut la cuptor..." Cuvintele astea îl iritaseră și mai rău pe Hordiș. „Dacă-i așa, atunci, de ce-ai fugit ?" „D-apoi, dumneavoastră de ce-ați venit întîi în sat chiar la noi ? Că sîntem colectiviști săraci ? De ce nu v-ați oprit și la ăi care or avut avere mai bună ?" „La care ?" întrebă Hordiș, interesat, „Ia, la Miliuță, ori mai la deal, la Octavian". „Care Octavian ?" „A lu' Borcea, că doară nu vi-ți face că nu-l știți." „Neam de bogătani, așa-i, tovarășă dragă ?" „D-apoi, chiar de *bocotani*, nu. Da' n-or dus-o ei rău niciodată, că-s oameni harnici. Îs din neam mai bun, nu ca noi. După ei se uită mulți, nu după Otilia lu' Robu, c-o fost slujnică la alții. La Octavian să vă duceți, nu la mine !" „Va să zică, tot eu am dreptate", se gîndi Hordiș. „Noi am venit, tovarășă dragă, mai întîi la dumneavoastră — continuă cu voce tare — tocmai pentru că ați fost oameni săraci. Doar regimul nostru e al săracilor..." „O fi dară, că ne-am dat pămîntu' la colectiv. Acuma, de cîteva săptămîni, nu mă mai lasă mutu' ăsta de bărbat nici pe mine la lucru. Umblu ca *cheaună* de cap. Auzi, ne-am dat noi drăguțu' de pămînt, ca să-l dobîndească alții !" „Lasă, că lămurim noi și treaba asta..." „Cum ?" „Vorbim cu bărbatul dumitale..." Multe răbda Otilia, dar să se treacă peste ea așa ușor, nu ! „Așa ? Cu bărbatu' ? D-apoi, mîncu-ți mămăliga, el o avut pămînt ? I-o dat mumă-sa pămînt ?" „Ce, dumnealui n-a avut nimica ?" se lăsă atras în vorbele ei, fără să bănuiască pericolul, Hordiș. „O avut dumnealui, cum să nu ! O avut o pereche de cioareci răi. Cum să n-aivă dumnealui ? ! Că după ce ne-am adunat, o trebuit să le pui petece, să nu i se vază odrobelele. Și-o cățea o avut dumnealui. Ui, ca aia din legătură !" Otilia arătă cu mîna spre colțul șurii dinspre Zaharia. Hordiș se întoarse și văzu, într-o cotineață de scînduri, o cățea jigărită, slăbănoagă, legată c-un lănțug. „De ce nu-i dați de mîncare ?" „Ce treabă ai dumneata cu cățeaua noastră ?" răspunse femeia. „De ce-o țineți flămîndă și legată ? De ce ? se răsti Hordiș, cu intenția de a o speria pe Otilia. De ce ?" „Ca s-o poți pupa sub coadă, domnule dragă. De aia ! Și-acum, să te cari din curtea asta, că te spurc

de nu te mai speli cu toată Tîrnava !" Hordiș, speriat, ieși repede din grădină, traversă curtea și o luă pe uliță în sus. În loc să meargă spre Cireș, se hotărî să intre la Octavian Borcea... „Pe ăștia am să-i iau tare de la început, își zise. Cînd te amesteci printre mîrlani, trebuie să-ți lași mănușile acasă."

Bătrîna Maria Borcea își vedea de treburile ei prin bucătăria de vară, cu cina. Cînd intră pe poartă Hordiș, dădu mai întîi cu ochii de Ion. Acesta citea în pridvor. Se înserase, nu se mai zărea bine. Lucreția, soră-sa, aducea apă c-o găleată și uda pămîntul din cele două ciubere vechi, așezate de-o parte și de alta a treptelor. Din ciubere se smulgeau doi oleandri cu frunzele verzi, ascuțite, peste luciul cărora se bătuse un praf mărunt, ca bruma. Văzîndu-le, îți venea să te întrebi cum își pot trage atîta viață din pămîntul acela puțin și îndesat. Florile oleandrilor îndulceau c-un miros stăruitor toată curtea, de primăvara pînă tîrziu în toamnă. „Noroc !" spuse apăsat Hordiș, „Bună seara", răspune Ion, lăsînd cartea din mînă. Ieși în întîmpinarea străinului, care întrebă ritos : „Aici stă familia Borcea ?" „Aici. " „Foarte bine. Tu cine ești ?" „Eu ? se miră băiatul. Eu sînt Ion Borcea. Vă rog să poftiți !" „Mulțumesc ! acceptă în silă Hordiș. Spune-mi cine-i mai mare la casa asta ?" „Dar dumneata cine ești, dacă nu te superi ?" îl întrebă băiatul, dezmeticit. Hordiș se uită ponciș. Văzîndu-l pe Ion înalt, cu umeri largi, încruntat, cu ochii aprinși, se trase un pas înapoi, scoase delegația de la Raion și i-o întinse provocator. Băiatul făcu doi-trei pași spre bucătărie și strigă : „Mamă Mărie, unde-i tata, nu s-a întors de la moară ?" „Nu, mă, da' de ce ?" „Uite, a venit un tovarăș inspector și-i grăbit." „Ce inspector, mă ? Ce grabă ?" făcu Hordiș. „Păi văd că sînteți grăbit..." „Lasă, mă, ironiile, că nu-ți merge !" Între timp, bătrîna ieși în ușă, ștergîndu-și mîinile zbîrcite de șorțul vechi și peticit. „El n-o vint încă. S-o dus azidimineață la moară, și de-acolo, s-o dus la Artimonuț. N-o vint. Da-i bătrînu' acasă." „Cheamă-l încoace !" se răsti Hordiș.

Artimon, bătrînul, mulgea vaca în grajd. Se auzea țîrîitul laptelui în șuștar, și din cînd în cînd vocea lui

Veanu : „Ho, Mîndreană, ho ! Ce tot dai, mînce-ţi boala coada, ho !“ Lucreţia, speriată de vocea lui Hordiş, se strecură pe lîngă fîntînă, spre uşa grajdului, şi-l chemă pe bătrîn. „S-aştepte, tu, pînă mulg vaca. Da' cine-i ?“ „Hai, moşule, nu mai tot întreba, că-i un tovarăş.“ „No, şi ce ? Doar nu-i de la securitate, că şi ei mai au acum răbdare, nu ca altădată...“

Hordiş ajuns în casă, se uită pe toţi pereţii cu multă băgare de seamă. Într-un colţ descoperi un tablou înnegrit, pătat de muşte. Tabloul avea la mijloc un desen ce reprezenta piatra de pe Cîmpia Libertăţii. Dedesubtul ei stăteau scrise cuvintele lui Simeon Bărnuţiu, rostite la 1848 : „Ţineţi cu poporul, să nu rătăciţi“. „Da, da, mormăi pentru sine Hordiş. După frumoase vorbe v-aţi ascuns încă de la început, domnilor Borceşti ! Acum veniţi aici, şi vedeţi cum se comportă neamul vostru de ţărani reacţionari...“ Ion, supărat, vru să plece după bunicu-său. Dar tocmai cînd ieşi în prag, Artimon urca treptele. Intrînd pe uşă, se descoperi. Avea o pălărie soioasă şi veche, căpătată de la careva din nepoţii mai mari. O purta numai în zilele de lucru. Duminica avea una bătrînească, făcută din păr aspru, cu margini largi, întoarse în sus şi înduplecate. „Bună seara !“ „Noroc !“ răspunse Hordiş, rece, izbit neplăcut de calmul cu care intră Artimon. „No, care-i baiul ?“ „Încă nu-i, i se adresă Hordiş cu voce răstită, dar o să fie !“ adăugă pentru sine. „Ai un nepot... Ar merita...“ „Care dintre ei ? Că am o ciurdă“, îl întrerupse Artimon. „Obraznicul care-a ieşit acuma...“ „No, bine. Pe mine mă cheamă Borcea Artimon“, murmură grav bătrînul, întinzîndu-i o palmă osoasă, cu falange proeminente sub pielea bătucită. Surprins de gestul sigur şi mîndru al omului, Hordiş se aprinse la faţă : „Eu sînt Napoleon Hordiş, trimisul special al partidului...“ De data asta nu-i displăcu să-şi spună numele întreg, care suna neobişnuit, mai ales într-o casă ţărănească. „Fain nume ! Am cetit eu pe vremuri o carte cu Napolion, împărat la franţuz. Odată om ! Nu era prea mare, da' şi ghinărarii tremurau în faţa lui. No, şăzi, nu sta-n picioare, că-i fi ostenit, domnu' Napolion !“ Artimon citise într-adevăr, destule cărţi în tinereţe, de la biblioteca asociaţiei Astra.

Aveau în sat un dulap plin. „Ce vrei să spui dumneata ?“ îngăimă Hordiș, indispus de accentele ironice descoperite în vorbele lui Artimon. Ce vrei să spui ?“ Deocamdată îl invidia pe bătrîn pentru calmul lui. „Nimica. Da' dumneata ești chiar tovarăș special pentru familia noastră ?“ „Da, special ! răspunse cu hotărîre Hordiș. Să nu mai întindem vorba. Cine-i mai mare la casa asta ?“ Se uită în jur precipitat, nervos. Bătrînul Artimon îl cîntărea din priviri și-și spunea : „Asta nu poate fi de la securitate, cu toate că...“ Apoi continuă cu voce tare : „D-apoi, acum, în fața dumitale, eu îs mai mare ! Și altă dată, tot eu ! Da' de ce mă întrebi, tovarășe Napolion ?“ „Poftim. Scrie o declarație, că văd că ești bun de gură !“. Artimon se uită iarăși lung : „Ce fel de declarație ?“ „Să explici de ce familia Borcea nu participă la munca gospodăriei. De ce vă opuneți liniei trasate de partid ?“ „Da' linia aia de care zici dumneata, domnule Napolion, pe unde se trage mă rog frumos ? Pe unde lucrăm noi pămîntu', ori dumneata vorbele ?“ „Am știut eu că sînteți neam de bogătani ! Așa, va să zică, iar vă opuneți ?“ „Așa. Neam *de bocotani* îi fi dumneata, că pe noi nu ne cheamă Napolion !“ „O să mă ții voi minte ! Vi-i trimitem noi acasă pe toți !“ „Ni, mă, ni ! Chiar așa ? No, mai încet ! Că dacă ești chiar special, de la partid ori din altă parte, apoi să duci vorbele astea înapoi, la cine ți le-o dat. Că noi nu le primim !“ Artimon se ridică bătrînește, greoi. Cum era înalt și adus de spate, fruntea i se apropie amenințător de Hordiș. Acesta, într-o clipă, se trezi cu mîna pe clanța ușii. „Vă arăt eu !“ „Lu' mumă-ta, nu nouă ! Că pe feciorii noștri nu tu i-ai învățat ! Afară, specialule ! Să nu pun mîna pe ceva, că-s om bătrîn ! Ni tu, mă, Napolionu' dracului !“

Ultimele vorbe Hordiș nici nu le mai auzi. Era de mult pe trepte în jos.

Din bucătărie se distingea vocea Lucreției, printre sughițuri : „De ce să ne dea afară de la școală ? Ce are el cu noi, ce i-am făcut ? Dacă tata nu vrea să iasă la lucru, noi nu sîntem de vină...“ „Taci, tu, nu fi proastă“, o apostrofă Ion, din mijlocul curții. „Tulai, Doamne, auzi că și pe Petre vrea să-l *țîpe* afară“, se văieta bătrîna

mestecînd mămăliga. Artimon, intrînd pe ușa bucătăriei, îi potoli pe toți : „Mai încet, tu muiere, că s-aude în uliță. N-aveți grijă, că nu-i dă nime afară pe nici unu'. De ce să-i țipe, tu ? O fi el trimisu' dracului, dar nici noi nu trăim în țara lu' Papură-Vodă. Lasă-l în muma supărării, că l-am trimis de unde-o venit. Pune, Lucreto, lapte în blide, pînă-i mămăliga caldă. Bine că n-o fost Octavian acasă ! Cine știe ce-ar mai fi ieșit !"

Hordiș nu se opri pînă la „casa de oaspeți". Se așeză la masă, cu gîndul de-a alcătui prima parte a „memoriului". Dar nu putea scrie. Îi tremura mîna. „Dracu să te ia, Hordiș, se certa, înciudat. Își bat joc de tine golanii ăștia din Zăpadia. Ptiu, fire-ai să fii, idiotule !" Dar un al doilea glas parcă-i spunea : „Lasă, nu te pierde cu firea ! Mai strînge dovezi că ăștia se ridică împotriva stăpînirii, iar Onișor le cîntă în strună. Mai strînge fapte, amănunte, și alcătuiește o ediție specială pentru tovarășul prim de la Raion. Poftim, e caldă, citește-o tovarășe prim, și vezi cine e mototolul dumitale de activist."

În acest timp, Onișor se întorcea de la cîmp, fără să bănuiască nimic. Venea discutînd cu Cireș și cu învățătorul. Aveau destule pe cap. Se îndreptară cu toții spre sediul gospodăriei.

3

Era sîmbătă după-amiază. Căldură limpede, odihnitoare. Liviu Ardeleanu știa bine că luni seara va pleca împreună cu Saveta, după un plan cunoscut numai de ei

doi. Totuşi, întors din grădină, se duse spre dulapul cu scriptele bisericeşti din verandă, unde îşi ţinea predicile, scrise cu douăzeci de ani în urmă, rînduite după calendarul bisericesc, pe duminici, pe sărbători, pe probleme ale propagandei religioase. Căută predica pentru duminica respectivă şi-o reciti :

„Iubiţii mei fii sufleteşti. Un mare învăţat şi sfînt din vechime, Ieronim, spunea : *Homo et mulier, ignis et palea; et Diabolus nunquam insuflare cessat, ut accedantur.* Adică, pe graiul nostru tot atît de străvechi, am tălmăci-o, dragi credincioşi, cam aşa : *Bărbatul şi femeia sînt foc şi paie ; şi nu încetează Diavolul să sufle, ca să le aprindă.* Aceste cuvinte, mare adevăr şi mare dreptate grăiesc ! (Aşa se cădea să înceapă fiecare predică, în latineşte, după cum îi învăţaseră canonicii, ca ţăranii să înţeleagă din ce neam se trag.) Dar ca să nu fie aşa, ca bărbatul şi femeia, ca tînărul şi tînăra să nu fie aţîţaţi de satanicele încercări, haideţi, iubiţi ascultători, să ne întoarcem cu gîndul la ficcare din noi, la tinereţile noastre, şi să le vorbim copiilor şi tinerilor, să-i sfătuim zicînd : «Tinere, energiile noastre, diferitele aspecte ale vieţii se influenţează reciproc, în aşa fel şi în aşa măsură, încît moartea unei energii este cauzată de naşterea şi dominarea celeilalte — românul distruge pe creştin, iar creştinul pe român». («Zău, chiar aşa spuneam ? se întrebă Liviu. Da, chiar aşa ! La început am ezitat, dar voinţa încă de-atunci mi-era tocită. Mi-am dat seama că fără voinţă, şi fără gînduri adînci, cuvintele alunecă dezordonat, la suprafaţă, dar n-am făcut nimic să le îndrept !») Dezordinea şi rebeliunea în viaţa tînărului o aduce, iubiţi credincioşi, problema pe care o putem numi *cascada patimilor,* adică acea de taină legătură dintre fată şi băiat, adică problema sexuală. Un tînăr elev din satul nostru, al cărui nume nu-l dau, a venit într-o zi la mine, ruşinat, să se spovedească. Şi mi-a spus : «Părinte, am păcătuit, am citit o carte rea». «Care anume ?» «Educaţia secţiilor», aşa zicea el, fiindcă, dragii mei, nu ştia încă ce pot fi acelea sexe, adică împărţirile făcute de Creator încă din clipa zămislirii şi chiar înaintea ei. Da, tinere, pentru tine pare a fi un mister, nu înţelegi, nu ştii ce înseamnă, dar îi simţi puterea şi instinctul mînios. Începe lupta sălbatică între trup şi suflet, în urma greşelii săvîrşite de Eva

în rai, cînd s-a lăsat pradă înşelăciunii şarpelui celui viclean şi a mîncat din mărul oprit, deci a săvîrşit păcatul originar, şi de cînd în noi nu mai există armonie şi solidaritate de aspiraţiuni şi tendinţe." (Uneori, tot mai rar, mintea lui Liviu, scoasă din tipare ţărăneşti, mai tresărea neliniştită, ultragiată : „Cu toate doctoratele voastre în teologie şi filozofie, o mai apucaţi şi pe dealuri, prea sfinţilor !" Dar cuprins de o lene însomnorată, dulce, şi satisfăcută, nu simţea nevoia, pe atunci, să clintească de la locul lor şubredele alcătuiri verbale.) „Criza şi cumpăna tinereţii tale, tinere, naşterea iubirii în inimă şi însăşi creşterea ta psihologică fac parte dintr-un plan divin, care este acela de a adăpa setea de dragoste a unei alte fiinţe, spre rodirea neprihănită a seminţei ce va încolţi la căldura şi lumina iubirii de tată şi de mamă. Dumnezeu vrea să-i fii un colaborator harnic la opera de propagare şi de conservare a neamului omenesc. De aceea, tinere, cînd simţi în tine puterea nimicitoare a cascadei patimilor, gîndeşte-te că tinereţea nu este altceva decît trecerea de la starea pasivă la starea activă a naturii, în vederea fecundităţii." (Cînd ajungea aici, toţi feciorii şi fetele, despre care Liviu ştia că se mai îmbrînceau seara pe marginea şanţurilor, îşi plecau capetele, roşind pînă-n vîrful urechilor. Ascultau aşa, cu ochii în pămînt, interesaţi.) Ţăranii nu vorbeau în familie despre chestiuni sexuale. Dacă auzeau ceva, îşi luau băiatul sau fata deoparte şi le spuneau printre dinţi : „Nu ţi-i ruşine, mă, sau tu, să te gîndeşti la prostii ?" Liviu îşi dădea seama că pericolul dezmăţului, la nişte oameni săraci, obosiţi, nu putea fi real, dar iarăşi n-avea tăria să renunţe la frazele inventate de prelaţii bine hrăniţi.) „Crinul virtuţilor, iubiţii mei fii sufleteşti, este castitatea, abstinenţa sau reţinerea, cum i-am mai putea spune pe limba noastră. Ea face pe oameni aproape egali îngerilor. Castitatea se numeşte nevinovăţie, nevinovăţia — cinste, iar exercitarea ei — onoare. Fecioarele au nevoie de o castitate extrem de simplă şi sensibilă pentru a fugări din inima lor orice fel de curiozitate şi pentru a dispreţui cu un dispreţ suveran orice fel de plăcere necurată, care, într-adevăr, nu merită să fie dorită de oameni, din moment ce şi animalele pot s-o dorească mai mult decît ei. Aşadar, sufletele şi trupurile fără prihană trebuie

să se ferească de a pune cîndva la îndoială faptul că, fără comparaţie, mai bună este castitatea reţinerii decît tot ce nu poate sta alături de ea, căci după cum spune marele Ieronim : «...duşmanul ispiteşte cu violenţă pe fecioare, dorinţa de a încerca voluptatea înfăţişîndu-le-o infinit mai plăcută şi mai bună de cum este. Aceasta, adesea, le zăpăceşte foarte mult, întrucît, spune acest sfînt, ajung s-o considere mai plăcută pentru că n-o cunosc". Căci, după cum fluturaşul blînd cînd vede flăcăra zboară plin de curiozitate în jurul ei, pentru a încerca dacă e tot atît de plăcută pe cît de frumoasă, şi împins de această imaginaţiune nu încetează pînă nu piere la prima încercare, tot aşa tinerii noştri adesea se lasă în aşa grad furaţi de greşita şi nesocotita apreciere a plăcerii voluptăţilor, încît după mai multe gînduri curioase merg la urma urmei să se ruineze şi să se piarză într-însa." (Tinerii se foiau, cu subînţeles. Aşteptau posomorîţi. Ştiau ce urmează.) „Dar lumea este, tinere, duşmanul principal al curăţeniei, lumea aceasta despre carele vestitul scriitor Dante zicea că este lipsită de orice virtute, lumea aceasta despre care alte genii, chiar dacă nu erau de religia noastră, spuneau, ca Shakespeare, că e o grădină cu iarbă sălbatică, periculoasă, sau ca Schiller, că e un seducător perfid. Şi totuşi, tinere, în această lume plină de mocirlă trebuie să trăim şi să nu coborîm de la înălţimile supranaturale, luptînd împotriva cărţilor înveninate, a modei şi a tovărăşiilor rele. Da, cărţile, căci iubiţi poporeni, o tînără a citit o dată *La nouvelle Héloïse*, o carte a necredinciosului scriitor francez Rousseau. După ce a terminat-o, s-a dus în piaţa din Geneva şi şi-a tras un glonţ în cap, de i-au zburat creierii, şi cu stropi de sînge a împroşcat statuia autorului." (Din toate exemplele, cel mai mult îi impresiona pe zăpădeni, bineînţeles, povestea acestei fete. Femeile îşi ţuguiau buzele a durere, apoi oftau : „Doamne apără şi fereşte, arză-le focu de cărţi !" Numai cu unii elevi şi studenţi avusese Liviu, în cîteva rînduri, discuţii înflăcărate pe tema asta. Mai ales cu Petre şi cu Axente Borcea. Acum, după spovedania mare a Savetei, îşi dădea seama de ce era preocupat Petre de asemenea discuţii. El citea mult, şi se mai ţinea şi de aventuri amoroase. „N-are însă nici un rost să-l judec. Am iertat o dată totul, am dat dezlegare Savetei. De

ce să mai revin, de ce să-i mai judec ?" se mustra sincer Liviu.) „Viaţa curată, tinere, e o viaţă de unire cu Domnul şi cu Maica Precistă. („Cîte sensuri ambigui în acest Babilon al vorbelor, Doamne, Doamne !" exclamă Liviu.) Dar oare se întîmplă aşa ? Nu, iubiţi creştini. Căci o revistă franceză, numită *Enciclopedia vieţii practice*, a făcut socoteala cum îşi petrece un om o viaţă de optzeci de ani : 3 ani învaţă, 8 ani se distrează, 7 ani se găteşte, 6 ani mănîncă, 5 ani umblă, 3 ani vorbeşte, 11 ani lucrează, 3 ani citeşte şi 34 de ani doarme. Atîta e totul : nici un timp pentru rugăciuni !... Se povesteşte, dragi creştini, că pe un vechi anahoret sau pustnic l-a petrecut odată către casă un înger. Trecînd ei pe lîngă hoitul unui cîine, îngerul n-a zis nimic. Trecînd însă pe lîngă un tînăr care era îmbrăcat în hainele cele mai elegante şi mirosea de la o poştă a tot felul de parfumuri, numai ca să poată încerca, să poată ademeni şi atrage pe fete şi muieri, îngerul se ţinea de nas şi i-a spus anahoretului : «Vai, cum pute !» Întrebîndu-l călugărul cum de trecînd pe lîngă hoitul cîinelui n-a zis nimic, iar acum îşi arată aşa de tare neplăcerea, îngerul ce credeţi că i-a răspuns ? «E curvar ! Iar la noi în cer, mai neplăcut este el decît hoitul cîinelui !»" („Arză-i focul de curvari !" se indignau babele. Unii bărbaţi se uitau lung la cantor, în strană. El se făcea că citeşte, nepăsător, din cărţile vechi, chirilice.) „Aici, fraţi întru Domnul, predica noastră se termină şi strig vouă : «Tineri, căutaţi ca în mijlocul acestor zbuciumări să ştiţi zice ca latinul : *absinte*, adică reţine-te, şi deodată cu stomacul să fie mortificate şi simţurile. Mortificaţia e suferinţă, munca e suferinţă. Luptă, tinere, pentru victorie şi suferinţă ! Cu faţa senină să vă consumaţi ca nişte candele, şi astfel să vă înfrăţiţi cu veşnicia.»" Doamne, îşi zise în sfîrşit Liviu Ardeleanu, împăturind hîrtiile şi punîndu-le peste celelalte, în dulap, acum încep să înţeleg de ce s-a spus că vorbele sînt date omului ca să-şi ascundă gîndurile. Dar eu nu mai pot să mi le-ascund. Mi-a fost destul, tată ceresc ! Ce-ar fi dacă mîine, la despărţire, aş lăsa la o parte hîrtiile şi le-aş vorbi oamenilor liber, cu ochii în ochii lor ? Le-aş putea spune : „Oameni buni, să nu vă miraţi că vă vorbesc astăzi despre taina căsătoriei fără

citate latineşti şi fără ameninţări apocaliptice. Simplu, ca un om îndrăgostit. De azi încolo, mi-am lepădat reverenda, ca să rămîn un om ca voi toţi. Da, da ! Am dezbrăcat şi hainele cuvintelor căptuşite cu mătasă, cu minciuni foşnitoare, scînteind în mii de feţe ca brocartul cel scump. Acum puteţi să-mi vedeţi inima mea adevărată. Cu voie şi fără voie, v-am minţit douăzeci şi cinci de ani. Cînd am avut primele îndoieli, m-am făcut că nu le bag în seamă, şi cînd m-am revoltat, am făcut-o în genunchi, lîngă acelaşi scaun de spovedanie. M-am speriat cînd mi s-a spus «Crede şi nu cerceta !» Făţărnicia m-a sfinţit, m-a îmbrăcat, mi-a dat să mănînc şi să beau, mi-a dat situaţie şi rang, mi-a dat femeie, după obligaţie şi convenienţă. Ea m-a pus să răscolesc cu mîini străine sufletele oamenilor, să le vindec foamea cu amăgiri, setea de viaţă cu promisiunile «lumii de dincolo». Vă îndoiţi cu toţii de ceea ce vă spun acum, şi poate mă credeţi nebun. Nu-i adevărat, sînt un om întreg, sînt un om îndrăgostit ! Am divorţat de făţărnicie ca să mă logodesc cu adevărul. Pipăiţi-mi palmele şi coasta, pipăiţi-mi fruntea şi, dacă puteţi, sufletul. Lăsaţi-mă să mă pierd printre voi, că asta-i tot ce-mi doresc. Ce ziceţi ? Nu vă luaţi după doamna preoteasă, că ea se-mpotriveşte prima ! Fără vorbele mele foşnitoare n-ar mai suna arginţii voştri în buzunarele ei, n-ar mai avea de ce răsfoi *catastiful,* blestemînd pe cei care nu aduc prescuri şi parastase, grîu şi cucuruz, tămîie şi sărut mîna. Dar voi, de ce să nu mă lăsaţi să trăiesc ca oamenii, să iubesc pe cine-mi place ? Mai am de trăit aproape o jumătate de viaţă, nu-i aşa, dragii mei ? Liviu Ardeleanu, care a greşit cu toată viaţa lui s-a oprit acum la mijlocul drumului. Cu greu, dar tot a tăiat în două firul ursitoarelor. Jumătatea care i-a mai rămas vrea s-o toarcă singur. Adică nu singur ! Iubirea are şi pentru el un chip şi-o inimă caldă. Ştiţi voi care e adevărata dragoste ? Cea care nu omoară viaţa, nu-i stîlceşte frumuseţile, nu-i sugrumă gîndurile, bucuriile simple şi nădejdile dureroase, care nu retează aripile adevărului ! Acum v-am spus acest adevăr, voi credeţi ce vreţi. Un om fără reverendă vă cere adăpost."

A doua zi, Liviu Ardeleanu n-avu curajul să rostească în faţa oamenilor această predică. Se grăbi să le dea drumul acasă cu o jumătate de ceas mai devreme. Teama de

puterea tradițiilor, ori numai simpla grabă ? Fugea să prindă din urmă timpul, a cărui valoare abia acum o ghicea. Setea aceasta oarbă, aproape animalică, de a-și recîștiga viața, de-a nu mai fi singur, de-a iubi, de-a munci, de-a trăi cinstit, îl făcuse egoist.

Luni seara, în timp ce Hordiș pusese foc în familia lui Octavian Borcea, Liviu Ardeleanu porni ca un străin, fără să spună nimănui nimic, prin curtea bisericii, peste grădinile verzi, spoite de lună, peste cîmp, să nu-l vadă nimeni, ca să ajungă în gara orașului copilăriei și tinereților sale, unde îl aștepta Saveta. Lăsă acasă, pe măsuța din verandă, un plic închis.

Se înțeleseseră din timp cum să plece.

Cînd se apropie de peronul gării Blaj, Liviu, cu un singur geamantan în mînă, ca un școlar, se uita neliniștit în dreapta și-n stînga, de parcă toți foștii lui superiori și colegi de teologie i-ar fi ieșit în cale din întunericul nopții și ar fi dat buzna în lumina puternică ce supraveghea țesătura liniilor de fier. Le spusese însă tuturor adevărul, în toate nopțile acelea contaminate de dragoste, cutreierate de reproșurile lor moralizatoare, săptămîni în șir, în toiul unei lupte acerbe, dată cu sine însuși, ca un războinic medieval ce se întoarce acasă cu platoșa și armurile lipite de trup, greu de lepădat, smulgînd carnea odată cu ele. Făcu un semn cu mîna stîngă în aer, părînd că vrea să se apere de ceva, ori să dea o ultimă binecuvîntare.

Saveta era îmbrăcată într-o rochie albastră, ținută în dulap încă din anii cînd singurătatea o alunga pe toate dealurile. Aștepta, zgribulind, lipită de peretele gării, cu o pereche de desagi mari lîngă ea. Își încărcase acolo toată averea la care mai ținea : niște haine ce-i aminteau de tinerețe, unele cusute chiar de mîna ei, niște păpuși vechi, ceva pînză și stofe necroite încă, farfurii, două ulcele de pămînt, o năframă groasă de iarnă, pe care acum o scosese, așezîndu-și-o pe umeri, să n-o mai zgîlțîie frigul miezului de noapte.

— Bună seara ! se grăbi Liviu s-o salute, îndată ce-o descoperi în colțul acela luminat de becuri puternice, nemiloase cu îndrăgostiții.

— Bună seara, răspunse Saveta, tresărind. Ai ajuns ? Nu te-ai întîlnit cu nimeni ?

— Nu. Şi chiar de m-aş fi întîlnit, ce-mi pasă ? !

— Ba îţi pasă, Liviule, îl corectă femeia, lipindu-se înfrigurată de trupul lui. Ştiu eu că-ţi pasă, chiar dacă vrei să mă linişteşti.

— Nu te mint, crede-mă ! M-am minţit prea mult o viaţă întreagă, ca să mai am poftă şi-acum, în ceasul al douăzeci şi patrulea...

— Chiar al douăzeci şi cincilea, Liviule, dacă mai aşteptăm mult aici. Spune-mi, mai bine, pînă unde să iau biletele ? Încotro pornim ?

— Ai uitat, fată dragă ?

— Nu. Dar vreau să te mai întreb o dată : nu cumva te-ai răzgîndit ?

— Deloc ! Ia biletele pînă la Arcud. Dacă directorul de la gostat n-o vrea să ne primească, are ţara asta un colţ şi pentru noi !

— Bine, Liviule. M-am încredinţat ţie, du-mă unde vrei !

Liviu o îmbrăţişă din nou, sărutînd-o apăsat, parcă speriat să n-o piardă. Trenul sosi tîrziu şi greu, ca de pe alt tărîm.

În seara aceea, Octavian veni acasă frînt de oboseală. Dimineaţa lusese la moară, după-amiaza la Artimonuţ. Cînd intră pe uşa curţii şi văzu lampa încă aprinsă în bucătărie, nu-i păru a bună. De obicei, în serile în care întîrzia pe undeva, bătrîna Maria îi lăsa mîncarea pe masă şi trăgea lampa. Deşi nu-i era foame — cinase la fecior — omul se duse în bucătărie. Că era îngrijorat, se cunoştea după fruntea încruntată şi sprîncenele lăsate streaşină deasupra ochilor obosiţi, veşnic căzuţi în orbite.

— Ce-i, de ce nu dormiţi ? o întrebă pe maică-sa. La spatele ei se ascundea, cu ochii plînşi, Lucreţia. Octavian, observînd-o, nu mai aşteptă răspunsul bătrînei şi întrebă fata : De ce-ai plîns, tu, iar ? Ce s-o întîmplat ? Că, de ce taci ?

— Cum să nu plîngă, mă ? ! C-auzi că-i ţipă afară pe toţi, zise Mărie.

— Pe cine ?

— De la şcoli, şi de la serviciuri. Auzi, că şi pe Petre...

— Cine, mumă ? Ce tot îndrugi acolo, spune, ce s-o întîmplat ?

— C-o fost, mă, un inspector, ori mumă-sa-l ştie ce-o fost, o zis că-i special şi dacă nu scrieţi o hîrtie, o declaraţie de-aia...

— Onişor ?

— Ba nu, că pe Onişor îl cunoaştem noi, cum să fie, n-o fost el. Altul. Înainte de-amiaz o stat pe la dascălu'. Cu Onişor o fost. Da' la noi o vint singur, şi numa' acuma, către sară. Zbiera ca un ţap, mînce-i *freanţu* limba ! Mai bine că n-ai fost acasă, Doamne fereşte, că cine ştie ce mai ieşea ? ! Auzi, tu, să se atingă el de familia noastră şi de copii...

Bătrîna îi povesti, precipitat, toată tărăşenia cu Hordiş. Octavian ascultă cît ascultă şi le spuse femeilor, din uşă :

— Că, daţi-l dracului şi culcaţi-vă ! Cum să-i deie afară ! Sînt ei alţii, mai mari ca el ! Să nu mai plîngi, tu, auzi ! Culcaţi-vă şi vă vedeţi de treabă, că v-apucă miezul nopţii...

Se duse în şură, unde avea aşternutul sus pe paie, în partea de către Miliuţă. Acolo dormea cu Octavian cel mic, care, văzînd că tată-său nu vine, se sui singur, îşi trăsese pătura peste cap şi adormise butuc, năpădit de oboseala zilei.

Octavian se trînti lîngă băiat. Nu putea s-adoarmă. Se răsucea cînd pe-o parte, cînd pe cealaltă. Parcă toţi puricii din Zăpadia s-ar fi strîns în aşternutul lor, şi acuma tăbărau pe pielea lui arsă de soare, îmbîcsită de sudori şi de praf. Degeaba voia să scape de ce-i povestise maică-sa, poate înflorind pe ici, pe colo, cum fac toate bătrînele. Într-un tîrziu, se gîndi să se ducă în grajd, să-l scoale pe tată-său, pe Artimon, şi să-l întrebe pe el. Dar cum să se ducă ? Şi aşa vorbea destul de rar cu bătrînul, chiar şi în treburile gospodăriei. Cum era să-l trezească aşa, în puterea nopţii, să-l întrebe nu ştiu ce prostii, spuse de un venetic ? Cum dracu' să se teamă de nişte vorbe ? „Auzi tu, s-o atins el de familia mea ! Părăstasul mamii lui de cioflingar, că n-am fost acasă ! Îi arătam eu cum vine treaba cu aruncatu' copiilor de la şcoli şi din servicii ! Că,

mă — începu să discute cu străinul pe care-l văzuse dimineaţa, dacă era ăla, şi nu altul — că, mă, cu i-am făcut şi i-am crescut mari, i-am dat la şcoli şi la meşerii, i-am îmbrăcat cu mîinile astea, după pămîntu' ăsta, mult-puţin cît o fost, că l-am muncit ziua şi noaptea de mi-o murit şi nevasta, mă. Eu cu copiii şi cu bătrînii ăştia l-am muncit. Cum să-i dai tu afară de peste tot ? Cum ? Vascrisa şi-un car de sfinţi, că n-am fost acasă, să vedem cum mai spuneai tu ce-ai spus !" Cînd ajunse furios de tot, năduşit de întrebările măcinate în gol, se întoarse pe partea cealaltă. Îşi şterse fruntea, de parcă ar fi ieşit cu coasa la capătul unei brazde lungi, pornită încă de la amiază. „Îl dau ei afară pe Petre ? Păi cum, mă, cum să-l deie ? Nu vi-i destul c-aţi băgat zîzanie între mine şi el ? Ce mai vreţi acum, să mă duc la Tău, la Saveta ?" Numai surprinzîndu-se că-i poate trece prin cap o astfel de întrebare, şi simţi parcă un nod amar în gît, se ridică în coate, dădu ţolul jos de pe el. „Ptiu, stropşi-v-ar dracu, că muşcaţi ca viperele !" Puricii nu-i dădeau pace. S-ar fi sculat, dar unde era să se ducă ? Se auzea cîinele lătrînd din cînd în cînd, şi chelălăind de parcă s-ar fi rugat de cineva. Octavian coborî şi se îndreptă spre el. „Că, mă, te-or uitat şi pe tine în legătură. A fost ăla la noi, şi pe tine te-or uitat. Hai, du-te c-o să-ţi dau eu dimineaţă de mîncare !" Dezlegat, cîinele ţopăi bucuros, de cîteva ori, în jurul stăpînului, apoi ajunse din cîteva sărituri drept la troaca vitelor şi holpăi setos apa rămasă de peste zi, sălcie, leşietică. Octavian se îndreptă spre grajd, să vadă ce fac vitele. Rumegau, gemeau uşor. Erau sătule. Nu se auzea decît sforăitul lui Artimon. Afară era noapte senină. Stelele înţepau. „Dă, Doamne, să pot dormi !" îngăimă Octavian, urcîndu-se iar în şură, la aşternutul de care i se făcuse silă. Dar nici pomeneală de somn ! O voce, de parcă ar fi fost şi n-ar fi fost a nevesti-sii, îi sufla ceva în urechea stîngă. Se ridică într-un cot, se uită spre băiat — nu cumva vorbeşte el prin somn ?— îşi duse mîna la frunte. „Dacă îl dă afară pe Petre ?" se auzi mai limpede vocea ei, a Silviei. „Cum, tu, ce-ai zis ?" întrebă neîncrezător, şoptit, Octavian. „Dacă-l dă afară pe

Petre, cine-l mai ajută pe Ion ? Cine-i mai cumpără haine şi cărţi ?" „Că, să vie amîndoi acasă !" zise omul, supărat. „Aşa, să vie acasă ! Ai tu cap, mă omule ? Dacă-l dă afară şi pe Axente, ce te faci ? Că doar el îi poartă de grijă Lucreţiei. Şi asta-i fată mare acum. Pe lîngă cheltuielile şcolii, îi trebuie multe..." „Taci, tu, cu cheltuielile. De ce face luxuri ? Şi ce-i dacă-i poartă Axente de grijă ? Doar îs fraţi..." „Îs fraţi. Da' dacă-l dă şi pe Axente afară ?" „Să vie şi el acasă !" „Aşa, să vie acasă !" se auzi din nou vocea. Apoi se făcu linişte. „De Artimonuţ de ce nu mă întrebi, tu ?" Nici acum nu-i spunea Silviei pe nume. Dacă n-o făcuse în viaţă, cum să-i spună acum, cînd e moartă de atîţia ani ? El era doar treaz, nu visa, nu dormea, sta cu ochii deschişi, pironiţi în întuneric, şi se gîndea. Vocea Silviei nu răspunse. Omul tresări, se uită atent în jur. Numai golul şi noaptea. Încercă iarăşi să adoarmă. „Cum de-o îndrăznit el să se-atingă de mine şi de familia mea ? Cum să-i deie afară pe toţi ?" „Pe toţi", punctă vocea din nou. „Pe toţi ! Bine, n-au decît să vie acasă, continuă omul — că nu mă fac de rîs din pricina lor. Auzi tu, vascrisu mamii lui de nădrăgar, să intre el în casa noastră şi să ne sperie ! Mă, da' ştii tu cine-i Petre ? Voi l-aţi făcut comunist, şi-acum tot voi vreţi să-l daţi afară ? De-aia m-am sfădit cu el, de nici nu mai scrie acasă ? Da' cine te-o trimes, mă, la noi ?"

Îi trecu prin cap un gînd, dar nu-i venea să-l creadă. „Nu, mă, învăţătorul nu te-o putut îndemna la aşa ceva. Sîngele nu se face apă, niciodată. Nu crez. Nu el te-o învăţat. Dacă nu pentru mine, cel puţin pentru copii ! Auzi, pentru Petre şi Axente, mă ! Şi pentru ăilalţi. Mă duc eu dimineaţa să-l întreb. Vedem noi. Ba, că nu mă duc — se răzgîndi într-un tîrziu. Mă descurc şi singur. Fac o întrebare la popa !" Pînă la urmă, nici ideea cu popa nu-i prea conveni. „La spovedit n-am fost — îşi spuse — de copiii mei mai mari s-or atins şi ei. Preoteasa îi tot bagă în cap lu' mama Mărie una şi alta în legătură cu Axente, cu Lelica. Ce amestec are ea ? Adică, să mă mai gîndesc. La cine să mă duc ?" Îşi aminti că-i mai datora popii două feldere de grîu şi 100 de lei, o parte din dania cu care zăpădenii îi completau salariul. Altfel, îl nota preoteasa la catastif. Totuşi, Octavian mai avea încredere în popa.

Cumva începuse să-şi lege şi de el gîndul împăcării cu... „Cu cinê ? se întrebă posomorît. Nu mă duc la nime ! Văz eu mîine dimineaţă. Doar totdeauna m-am condus de capu' meu. N-am întrebat pe nime nimic. Şi ce ? Dacă nu mă las sfătuit de copiii mei, că-s mari şi învăţaţi, să mă poarte de nas străinii ?" Trecu în revistă pe toţi cei şase copii, ca un comandant care vrea să-şi dea seama ce oameni mai are în subordine. Să pornească, dar încotro ? Cine-l mai ascultă ? Cu cine se bate el în definitiv ? Şi pentru cine ? Toate i se învălmăşeau în minte. „Culcă-te ! răzbi de undeva de sus vocea. Culcă-te !" Şi omul adormi într-un tîrziu, strîns lîngă trupul cald al lui Octavian cel mic, care respira liniştit sub pătura ponosită.

Deşi se lumina de ziuă, vremea era întunecată. Norii zideau cerul dinspre Tîrnăveni, acoperind cu peretele lor mişcător răsăritul soarelui. Rar mai scăpa prin spărturi cîte-o rază roşie, ce-njunghia văzduhul morocănos. Era vremea tunetelor şi-a fulgerelor zvîcnite, dar cu toate astea, ploaia se anunţa pe tăcute, răbdurie, foarte sigură pe sine.

Bătrînul Artimon se sculă şi, după ce puse vacilor de mîncare, ieşi din grajd, să le scoată apă în valău. „Las' că-i bună ploaia — îşi zise omul. Se mai înmoaie pămîntul, să-l poată întoarce ăştia cu tractoarele. Îi bună drăguţa, numa de-ar veni curată." Se spălă în valău, pe mîini şi pe ochi, apoi strigă spre casă :

— Ioane, scoală-te, mă copile, că trebuie să cărăm fînul de după moară ! Vine ploaia şi-i păcat să-l apuce acolo, strîns gata. Îl ducem la colectiv, că din fînul ăsta trebuie să ne deie şi nouă, pentru vitele de-acasă. De ce să-l lăsăm să-l bată vremurile acolo ? Hai, scoală-te, că după-amiaz poţi tot dormi dacă plouă ! Ion se sculă, se frecă îndelung la ochi, porni apoi să se spele şi el în valău. Aproape toţi se spălau acolo. Numai duminica se foloseau de lighean. Pînă să îmbuce vacile cît de cît, să prindă inimă, bătrînul şi cu Ion se duseră în bucătărie. Maria era sculată şi se învîrtea pe lîngă foc. Lucreţia încă dormea.

— Ce-i, mă, unde vă pregătiţi aşa de dimineaţă ?

— Mergem după fîn, că vine ploaia, răspunse Artimon.

— Mulge întîi vaca, n-o duce nemulsă !

— Am vreme cînd ne întoarcem, că doar nu-i la capătu' lumii.

— Bine. Luați-vă atunci pită, că-i moale, și duceți-vă !

— Ne ducem, tu, da' Octavian o vint acasă ?

— O vint într-un tîrziu, nu știu pe la cîte ceasuri să fi fost. I-am spus de porcu' ăla de inspector, arză-l focul, cu vorbele lui cu tot, că toată noaptea m-am sucit...

— Poate că era mai bine să nu-i fi spus, tu ! o apostrofă bătrînul.

— Cum să nu-i spun ?

— Așa.

— Păi nu-i el capu' căsii, nu ne conduce el pe toți ? Cum să nu știe ce-o zis ăla despre copiii lui ?

— Ne conduce pe dracu' ! i-o reteză bătrînul. Nu vezi tu că-l trage pe sfoară Anuță, cum îi place ? Îi lucră de parcă ar fi tocmit cu ziua. Și pe mine mă lasă aici singur, cu toate. Fă-le, Artimoane, că ai numa' șaptezeci și cinci de ani ! Așa-ți trebuie, dacă ești prost ! Fecioru' tău s-o băgat slugă la dîrloagă !

— Taci, mă, că și ăla-i copilul lui, caută să-l ajute, spuse bătrîna, cu gîndul de-a-l opăci. Vorbele dintre Mărie și Artimon ar mai fi continuat, dar bătrînul se grăbea să nu înceapă ploaia. Își îndesă bucata de pîine moale după șerpar și ieși să adape vacile, să le prindă la jug. Mergînd spre grajd, îl văzu pe Ion Mureșan, nepotu-său, cum deschide ușița dinspre curtea lor și se îndreaptă spre fîntînă.

— Bună dimineața, unchiule. Te-ai sculat pînă-n ziuă.

— Să trăiești, dascăle ! M-am sculat, că eu nu-s domn, ca tine, să dorm pînă la amiaz.

— Rîzi de mine, unchiule...

Cînd auzi Maria vocea învățătorului, răsări și ea lîngă fîntînă. Era supărată.

— Bine, măi Ioane, că l-ați trimes la noi !

— Pe cine, tișă ?

— Pe inspectoru' ăla de-aseară, pe specialu' ăla...

— Care inspector ?

— Lasă, nu te mai face, că voi l-aţi trimes. Parcă sîntem duşmani, nu neamuri.

— Ce tot spui acolo, tişă ? N-am trimes pe nime. Cine-o fost ?

— Unu' c-o gură cît o şură, de şi-o bătut joc de noi şi de casa noastră. Auzi, că ne dă copiii afară de la serviciuri şi şcoli ! Tulai, Doamne, că şi pe Petre o zis că-l ţîpă !

— Taci, tu muiere — se răsti Artimon — că te-aud oamenii de pe drum. Nu ne speriem noi de oricine !

Ion Mureşan la orice se aştepta, numai la una ca asta nu. „Te pomeneşti că Hordiş din cauza asta n-a venit aseară la şcoală ! Va să zică, nu era la şchioapa lui Jăşcău. Aici era dumnealui. Şi Onişor mai zicea să nu trimitem după el, să nu ne compromitem. Acum să vedem pe unde ne scoatem cămaşa !" Îl întrebă pe bătrîn :

— Dar cum arăta, unchiule ?

— Era unu' nu prea înalt, cu păru' stogoş şi cam tras la faţă. Zicea că-l cheamă Napolion, ca pe împăratu' Franţei. Da' nici mie nu mi-o fost frică de el, ca la generalu' ăla rus, de care am cetit într-o carte...

— Kutuzov, spuse învăţătorul, maşinal.

— Aşa, Kuţuzov, şi l-am poftit pe uşă afară, cît era el de special. Dacă aşa-s toţi ăştia cu lămuririle, apoi de la mine nu mai pupaţi voi muncă...

Vacile erau înjugate, Ion era în car şi plecară. Deşi spusese ce spusese, bătrînul porni la treabă. Norii se bolteau tot mai jos.

— Octavian unde-i, tişă ?

— El nu s-o scoborît încă din şură. Doarme în *feldera* de către Miliuţă. Nu ştiu ce-i cu el de nu s-o sculat mai devreme, cum îi era în obiceiu. Numa' să nu fie beteag. L-o pus Artimonuţ la ridicat cărămida, că şi ăla n-o putut chema pe cineva pe bani. Socru-său are, că-i în servici, nu ca noi...

Ion Mureşan nu mai zise nimic şi se îndreptă spre şură. Îl găsi pe Octavian uitîndu-se în căpriori, cu ochii căzuţi în cap, de parcă ar fi stat de priveghi toată noaptea.

— Ce-i, mă, Octaviene ? Eşti beteag ?

— Nu-s.

— Dar ce ai ?

— Nimic.

— Ai tu ceva, că se vede pe tine...

— Ce se vede ? Am şi eu gîndurile mele. Că, mă, nici asta nu-i voie, să mai am gîndurile mele ? Da' tu de ce-ai venit aici ?

— Aşa. Vreau să vorbesc ceva cu tine.

— Ce, mă ?

— Ce-am mai discutat şi altă dată.

— Hî-hî. Păi, ce-am mai discutat, ştiu. Nu-i nevoie.

— Ba nu ştii. Dacă-ai şti, ai veni şi tu la treabă.

— Unde, mă ?

— La gospodărie !

Octavian tace. E supărat, n-are chef de vorbă. Ion Mureşan însă, ca şi vărul său, e încăpăţînat. Se cunosc atît de bine, că e greu să scape unul de celălalt.

— O să vezi tu la toamnă cum te descurci cu bucatele! Numai să nu vii la mine să-ţi dau împrumut...

— Nu viu, mă, nu-mi purta grija. Că mă duc mai iute la străini decît să viu la tine. Tu nu te mai ţii de neam cu noi.

— Cum ?

— Ştii tu cum !

— Vorbeşti să nu taci ! Ascultă ce-ţi spun : dacă vii, şi pentru copiii tăi o să fie mai bine.

Învăţătorul ştia că atinge un punct sensibil.

— Cum, mă ? pentru că m-o amenințat ăla că mi-i dă afară pe toţi ? De aici o să fie mai bine ?

— Cine te-o amenințat, Onişor ?

— Ba, nu, ălălalt.

— Păi una-i Onişor, şi alta-i prăpăditu' ăla. Vedem noi cum stau lucrurile cu el.

— Prăpădit-neprăpădit, da' pe amîndoi i-or trimis de la partid...

— Mai întîi, află că nu i-au trimis pe amîndoi. Şi-apoi, vezi tu, Octaviene, oamenii-s oameni, nu seamănă unul cu altul. Nici copiii tăi, că-s de la o mamă şi de la un tată, şi nu-s toţi şase la fel.

— Adevărat. Da-ţi mai spui o dată că-ţi răceşti gura degeaba ! Nu vin acuma...

— Dar cînd ? se grăbi să-l întrebe învăţătorul.

— La paştele cailor, dacă mă tot bateţi la cap. Mai lăsaţi-mă dracului în pace ! Că nici de dormit nu mai dorm ca oamenii. Acum vă legaţi şi de copii.

— Cum ne legăm, mă ?

— Îi ridicaţi contra mea ! Că, mă, am ajuns să mă împac numa' cu doi, din şase cîţi am. Cu Artimonuţ şi cu Veanu. Dar şi pe ăsta mic l-aţi învăţat să-mi împuie urechile... În loc să-l învăţaţi rugăciuni...

„Nu-i rău, îşi zise Ion Mureşan. Trebuie să treacă şi vîrtejul ăsta, şi apele se liniştesc. Dar dacă-i vorba de rugăciuni, ia să te apuc eu altfel, mă vere !"

— Lasă, Octaviene, că toate de la Dumnezeu vin !

— Vin de la mama dracului ! Nu se amestecă Dumnezeu drăguţu' în ciorba voastră, care nici la scumpa maică biserică nu mai mereţi...

— Da' tu de ce nu te-ai dus toată viaţa, numai acum te-ai trezit bisericos ?

— Că, mă, aşa o fost lumea.

— Adecă a fost lumea dracului, nu ?

Octavian bîigui stingherit :

— O trebuit să lucrăm şi duminica, să putem cumpăra o brazdă de pămînt, la atîţia copii. Pare că tu n-ai şti cum o fost... Da' eu tot nu viu acuma la...

Se învîrtea ameţit în jurul acestei idei fixe. Învăţătorul clătina din cap. „Mă, sucitule, nicicum n-o scoate omul cu tine !" Apoi spuse rar, insinuant :

— Bine, mai vedem noi... Ştii că este o vorbă : „De ce i-e scris omului, tot nu scapă !"

— Dară ! Vorba asta am auzit-o eu de multe ori. Cine-o scornit-o n-o murit de hărnişag. Eu mi-oi scrie singur, dacă vreau, dacă nu...

— Treaba ta. Eu zic să te mai gîndeşti, să-ţi mai întrebi şi tu copiii...

— Lasă, că ştiu eu pe cine să întreb, n-am nevoie de dascăl, încheie Octavian.

„Cu el m-am lămurit. Tot pe-a lui o ţine. Mă duc la... mă duc la popa..." Gîndul rămase suspendat, ca un păianjen. Porniră împreună şi-l lăsară pe Octavian cel mic să mai doarmă. Învăţătorul ştia ce are de făcut : Onişor trebuie să afle despre toate, cît mai grabnic. O să-l găsească la Cireş, după cum le fusese înţelegerea de-aseară.

Mergeau tăcuți prin curte și se despărțiră cu vorba lor obișnuită : „Mai vedem noi, mă...“ Ploaia încă nu începuse.

— Scoală, tovarășe Hordiș ! Hai, c-avem treburi. Pe unde-ai umblat aseară, de n-ai venit la școală ?

— Mi-e rău, tovarășe Onișor, gemea prefăcut. Ce să fac ? M-a apucat aseară o durere de pîndece, nemaipomenită.

— Ttț... auzi, dom'le ! Poate nu-ți prieste aerul, sau apa...

— Cred c-am mîncat prea mult la prînz. Și-apoi, mi-am făcut nervi...

— Ce nervi ?

— Cu Otilia ceea... A naibii muiere ! Nici nu mă mir. Zăpădenii ăștia sînt colțoși rău. N-apuci să le zici o vorbă, un îndemn, ceva, că le și sare țandăra. Sincer vorbind, eu cred că mulți sînt împotriva noastră...

— A cui ?

— A noastră, a regimului...

— Ei, drăcia dracului ! Ce-i cu dumneata ? În fiecare om vezi un dușman ? Dacă vrei să te bați cu foștii bogătani, du-te la Mula, caută-l pe scrintitul de Nicodim și ia-te cu el de gît. Noi avem alte metode... și ne ținem de ele...

— Nici chiar așa, tovarășe Onișor, să avem încredere în oricine...

— Cum în oricine ?

— Așa !

— Las', că mai vedem noi în cine-avem sau nu încredere. Acum scoală-te, că ne-a sosit laptele. Mîncăm ceva și plecăm. Am făcut planul și trebuie să ne ținem de el. Azi poate că ploua, și oamenii rămîn pe-acasă. Dumneata n-ai discutat încă nici cu președintele, nici cu Octavian, nici cu Robu...

— Da... Numai că... vedeți...

— Păi, scoală-te și... Găsim noi o țuică pentru dres, dacă-i nevoie. Onișor nu mai așteptă mult și, din prag, îi spuse lui Hordiș, care n-avea nici pe dracu : Uite, că tocmai vine și tovarășa Lelia. Mergeți împreună, luați-vă

ceva de ploaie. Şi-aveţi de grijă cum vorbiţi cu oamenii ! Că nu intră zilele în sac. La revedere.

— La revedere, răspunse pe un ton răspicat Hordiş, continuînd pentru sine : „Mototolule, poate că azi e ultima ta zi de încurcături pe care le mai faci pe-aici. O să te duci la Raion cu coada-ntre picioare, ca un căţeluş. La revedere".

Avea de gînd ca după-masă să aştearnă totul negru pe alb, şi cu trenul de zece seara să dea o fugă pînă la Raion. Se şi vedea a doua zi dimineaţa în biroul primului secretar, pe care şi-l închipuia spunînd la sfîrşit : „Bravo, tovarăşe Hordiş ! Îţi mulţumim ! Dacă aşa stau lucrurile cu Onişor, e grav !"

Octavian îmbucă ceva în fugă, fără poftă. Era îngîndurat. Îşi luă *laibărul* pe umeri, să nu-l apuce ploaia. Cînd ieşi pe uşa bucătăriei, îi spuse maicăsii :

— Dacă mă caută careva, să ştii că eu m-am dus la domnu' părinte...

— Da' nu-i prea de dimineaţă, mă ?

— Nu, că am o treabă.

Se îndreptă spre poartă. Cînd ajunse în uliţă, tocmai trecea poştaşul cu căruţa. Luase de-cu-seară scrisorile de la oficiu, şi pornise cu ele spre satele de peste dealuri. Alunecuş şi Valea-Seacă.

— Bună dimineaţa, tete Octavicne.

— Bună, mă !

— Am o rugăminte la dumneata, zise poştaşul. Să faci bunătatea să dai pachetul ăsta cu scrisori *boactărului*, să le împărţească la oameni. Aveţi şi voi una. Le-aş duce eu, dar mi-e teamă că m-apucă ploaia şi ies greu pe Dealul Spinului cu calul.

— Bine, lasă-le, că i le dau. Zici că avem şi noi una ?

— Aveţi, dară.

— Umblă cu sănătate !

Octavian se întoarse, urcă treptele şi deschise uşa. Muştele, simţind ploaia, se grăbiră să intre. Omul trînti uşa în urma lui, cu grabă, înjurîndu-le în gînd. Desfăcu pachetul şi găsi un plic de la Axente. Tresări văzînd adresa : „Familiei Artimon Borcea." Se simţi în drept să îl deschidă. Pe măsură ce citea, îşi încrunta sprîncenele, strîngea gura pungă, cu vădită nemulţumire. Se opri mai mult la cîteva

fraze din scrisoarea băiatului, adresată parcă unui judecător :

„Nu știu ce are de gînd și dumnealui, de ascultă mai mult de străini decît de noi, care-i sîntem copii. Ce, i-om vrea răul ? Nouă nu ne mai trebuie nici un fel de avere. Nu-i de ajuns oare cît s-a chinuit mama ? Ea ne-a crescut pe toți șase și-a lucrat pînă s-a stins. Da' oare bătrînii mai pot ? Și tata pînă cînd își închipuie că-i tot ca-n tinerețe ? De ce să nu-și vadă de treburi la gospodărie, că-i mai ușor și pentru dumnealui ? Așa cred eu, și poate că nu cred rău. Aștept numai vești bune și vă sărut cu dragoste, Axente". După ce termină de citit, puse scrisoarea sus pe blidar, după ulciorul cu *oțet de strat*, să n-o mai citească și ceilalți. Nu-i convenea. Porni din nou, șovăind, spre popa. În drum, se socotea : „Că, mă, toți îs contra mea. Mi s-o risipit familia ca făina orbului. Frumos am ajuns ! Trebuie să-i spun popii, să mă îndrume, să văd ce-oi face. Dacă mă împac cu Dumnezeu, mă împac și cu oamenii. Că așa nu mai mere".

Cînd intră, Octavian o găsi pe preoteasă plîngînd. Sta lîngă ușă, cu comănacul vechi, de paie, în mînă, și se uita cu milă și cu spaimă la doamna Nuți.

— Doamne ferește, doar nu s-a întîmplat ceva rău, doamnă preoteasă ! Unde-i domnu' părinte ?

— N-o mai venit de-aseară, tete Octaviene, răspunse preoteasa, sughițînd mai tare.

— Doar nu l-o ridicat ? întrebă Octavian, sincer mișcat. C-am auzit c-o fost unu'...

— Nu l-o ridicat... Hîh-hîh !... nime... tete Octaviene... hîh-hîh !... s-o dus singur și ne-o lăsat de minunea lumii !

— Tulai, Doamne, d-apoi cum ?

— Nici noi nu știm, se feri femeia să spună adevărul, dar ne-o lăsat o scrisoare că nu mai vine înapoi...

„Am plecat pentru totdeauna, o anunța Liviu Ardeleanu, cu scrisul lui citeț. Nu mai pot trăi în minciună. Că asta n-a fost viață, pînă acum. M-am mințit și pe mine și pe alții, începînd cu tine, fiindcă de iubit nu te-am iubit cu adevărat niciodată. Pentru asta te și sfătuiesc să dai divorț — ai bani în sertarul parohial — și să te apuci și

tu, ca și mine, de muncă. Încearcă să mănînci o pîine curată și cinstită, că-i mai bună decît sfintele prescuri. Eu o să încep o viață nouă cu Saveta, cu care am și plecat în lume. N-ai de ce să-i bagi ei vină, că eu am tras-o după mine. Încearcă să nu-ți pierzi firea și, dacă poți, spune fetelor să mă ierte. În viață trebuie să fim înțelepți ca dreptul Solomon și blînzi ca Iov."

Între timp, ieșiră din dormitor și se opriră în prag, îmbrăcate numai în cămășile lungi, de pînză cusută cu „puiuți", cele două fete ale popii. Victoria, cînd îl văzu pe Octavian, se trase înapoi. Flavia se așeză plîngînd lîngă preoteasă.

— Ne-o părăsit și ne-o lăsat de rîsul satului. Cu stricata de verișoară-mea s-o dus, cu Saveta, tete Octaviene.

— Nu-i nimic, n-om muri noi din asta, mamă, căuta s-o mai îmbuneze Flavia, printre suspinele de plîns. Dacă ni l-o furat, să și-l ție, bestia dracului !

Octavian nu mai știa ce să creadă. Vorba cu Saveta se descărcă în plin.

Ieșise din casa preotesei ca scuturat de friguri. Se năruise în el și ultimul stîlp cu care spera să mai rezeme acoperișul hurducat al casei Borcești lor. „Auzi tu, frate, chiar domnu' părinte să facă una ca asta ! Că, mă, Doamne iartă-mă, nu știu ce să mai cred ! Eu îi bănuiam pe ăștia din conducere că vor să mă facă de rîs cu Saveta de la Hodăi !"

Ploua cu stropi calzi, ca vara. Numai că țîrîia mai mărunt, mai des, vestind oamenilor că pentru ziua aceea trebuie să-și caute fiecare de lucru pe-acasă. Scocurile cîntau monoton. Apa se prelingea în ciuberele și căzile așezate sub ele. Prin curtea lui Octavian Borcea, ușor înclinată, fugea un pîrîiaș, în care rațele își cufundau capetele, după viermișori și insecte. Găinile, zgribulite, stătură o vreme sub coroana dudului de lîngă fîntînă, apoi, după ce stropii începură să alunece de pe frunze, o tuliră toate, în frunte cu cocoșul, spre *cotigar*.

Artimon și Ion se întorseseră la timp acasă. Mai aveau în coșul carului două-trei brațe din fînul care mirosea puternic a flori de luncă, mai ales a izmă sălbatică. Îl treziră și pe Octavian cel mic, punîndu-l la treabă.

— Scoală-te, măi copile, că te-apucă începutul şcolii dormind !

— De-ar veni odată ! zise băiatul, sărind în picioare.

Octavian nu se opri decît în şură, printre vrăbii. Prea-l întorsese pe dos povestea cu fuga părintelui ! „Cădelniţa ta de popă, că rău m-ai încurcat ! N-ai mai putut rămîne acasă măcar două-trei zile, să-mi spui ce să fac ? Din pricina voastră m-am sfădit cu copiii, şi-acum tu ai şters-o. Ţi-ai lăsat fetele şi nevasta de rîsul satului. Tată eşti tu, mă ?... părăstasu' şi anafura ta, Doamne iartă-mă, că m-ai făcut să-mi spurc gura... M-am certat cu Axente, şi cu dascălu', şi cu toţi... şi-am crezut că te-o ridicat securitatea... ţi-un car de sfinţi legat cu sulu', că rău m-ai încurcat..." De mulţi ani nu-şi mai dăduse el drumul la gură cu atîtea înjurături de soi. În tinereţe le repeta de mai multe ori pe zi. „Bine că plouă. Se mai îneacă dracului şoarecii, că-i plin hotarul de ei. Seceta i-o făcut să se îngraşe, să umble ca popîndăii."

Deasupra lui, peste sat, se împleteau, abia auzite, susurul ploii, cîntecul scocurilor şi gîlgîitul pîraielor, însoţind zvonul care dădea de lucru gurii satului : „Auzi c-o fugit popa". Unii zăpădeni începură să se vaite : „Săracile, ce-or face acum preoteasa şi fetele ?" „De ele o fugit şi domnul părinte, că nu mai avea cu ce să le îndoape." „Nu dară — se amesteca altul — că nu-i ducem noi prescuri şi bucate destule !" Ricu Ninei Ciobotarului încheia pe un ton serios : „Habar n-aveţi, mă ! O fugit, că şi sfinţilor le place dulceaţa !" Pînă să mai audă şi alţii, să judece fiecare în felul său fuga popii, izbucniră hohote de rîs. O babă îşi făcea cruce şi-i apostrofa supărată pe cei prea veseli : „Tăceţi, măi hăndrălăilor, să vă fie ruşine ! Vă bate pe voi Dumnezeu, drăguţu', dacă rîdeţi de lucruri de-astea !" „...Numa' să ne bată cu una tînără şi frumoasă, ca pe popa", răspundea Ricu.

Onişor intră pe poartă. Ion Cireş trebăluia ceva pe la grajd. Era un om scund, îndesat, trecut de şaizeci de ani. Avea faţa trasă, uscăţivă, dar roşie şi plină de sănătate. Purta mustăţi tunse „englezeşte". Ochii albaştri scînteiau vioi sub sprîncenele tocite, ca o mătură veche.

— Bună dimineaţa, ales al poporului ! îi zise Onişor.

— Bună să-ţi fie inima, reprezentantule! i-o întoarse Cireş pe acelaşi ton.

— Măi tete Ioane, dar ştiu că taci şi faci ! Ţi-ai ridicat casa asta nouă, de parcă nu-ţi mai încăpea funcţia în aia veche... Spuse vorbele astea de parcă ar fi văzut-o pentru prima dată.

— De, ştii dumneata că sasul cînd n-are de lucru îşi dărîmă casa.

— La aşa casă, aşa vacă ! trecu Onişor mai departe, mîngîind pe bot o vacă mare, Siementhal, care se adăpa dintr-un ciubăr. Dar cred că, oricît ţi-ar fi de dragă, tot n-o întrece pe Joiana dumitale de altădată...

— De ! ştii vorba aia : „Dragostea din tinereţe n-o mai ai la bătrîneţe !"

Povestea cu Joiana, de care aminti Onişor, se petrecuse de mult. Cireş era un copil de oameni săraci. Fraţi mulţi. Cînd împlinise şaisprezece ani, l-au dus „voluntar" în armata lui Franz-Iosif-împărat. Era primul război mondial. L-au trimis pe toate fronturile. După ce s-a întors din prizonierat, s-a căsătorit şi el ca toţi feciorii. Pămînt puţin, copii din ce în ce mai mulţi. Veneau unul după altul, ca recruţii flămînzi la cazan, de stau să-ţi mînce şi urechile. Vite n-avea. Lucra cum putea, pe la unul şi pe la altul. Le-ar fi cumpărat lapte copiilor, dar de unde bani ? Mai tîrziu, nici el nu mai ştie cum, şi-a strîns nişte parale şi s-a înţeles cu Gligor, vecinul de din sus, care ajunsese şi el pe-atunci, ca şi Cireş, la cel de-al şaptelea copil, şi-au cumpărat o vacă, pe Joiana. La jug o prindeau cu al treilea vecin, iar laptele îl împărţeau în două. Copiii tăbărau seara pe blide, lihniţi. În zilele cînd ploua şi Joiana nu ieşea la plug, o căutau neastîmpăraţii în grajd şi-i sugeau laptele direct din ţîţe. Vaca era blîndă şi nu-i lovea cu piciorul. Se învăţaseră aşa, să sugă hoţeşte, pînă cînd i-a prins o dată Cireş şi le-a tras o mamă de bătaie. „Prăpădiţilor, că-mi mîncaţi sufletul! Să mă sfădesc cu Gligor pentru voi, nesătuilor ? !" Copiii nu se prea speriau de jordăneala tatălui. Într-o zi i-au şi spus : „— Ce ne tot baţi, tată, că şi Ghio' şi Ionu' lu' tetea Gligor sug laptele cînd îi vaca legată de *frăgaru'* lor !" Dar după cîteva luni

de jug, laptele scăzuse. Două ulcele de lapte la fiecare dintre cei doi stăpîni, pe fundul şuştarului. Atîta tot „Ştii ce, măi Gligore ? îi spuse într-o zi Cireş. Ia-o şi mulgeţi-o voi o lună. Noi facem cum putem, pînă în luna ceialaltă." Zis şi făcut ! În primele seri le-a venit mai greu lui Cireş şi neveste-sii, Ioana. Miorlăiau cei mici de ţiuiau ferestrele casei. În săptămîna a patra, copiii lui Ion arătau ca schivnicii spre sfîrşitul postului mare. Aveau feţele scofîlcite, de culoarea gutuii. Ce mai veselie se dezlănţuise apoi cînd o aduseseră pe Joiana în grajdul lor ! Într-o săptămînă, pămîntul din obrazul copiilor deveni roşu, asemenea cărămizilor arse. Se obişnuiseră copiii cu fluxul şi refluxul acesta ciudat. Mai rău era însă în lunile în care Joiana înţărca. Atunci, toţi copiii se îngălbeneau şi adia un vînt de tristeţe peste curţile celor doi vecini.

Satul mai rîdea de povestea asta, dar nu cu un rîs sănătos, de bucurie, ci cu unul amar, bolnav. „Acum, ce le mai pasă la copiii ăştia ai mei ? ! spunea uneori Cireş. Au ajuns toţi mari, cu meserii, cu şcoli, cu slujbe bune. Lor nici nu le vine să creadă cînd le spun povestea cu Joiana. Nici la ăştia, care au rămas acasă. Rîd ca proştii şi zic : «Lasă, tată, că dumneata le mai înfloreşti». Da' mie numai de una îmi parea rău : că atunci cînd am dus-o pe Joiana la măcelăria lui Mîrza nu i-am cerut să-mi deie mie coarnele, să le pun deasupra uşii, să le vadă toată lumea. Auzi, deasupra uşii, cum pun vînătorii coarnele de cerb."

— Şi-acuma, haide, zău, în bucătărie, să şedem un pic. Haida, fără frică. Nevastă-mea nu te pune să frămînţi aluatu', ca Otilia.

— O ştii şi pe asta ? întrebă Onişor.

— O ştiu, dară...

Cînd îl văzu Onişor şi pe Ion Mureşan intrînd pe poartă, bănui că nu-i a bună.

— Bună dimineaţa ! li se adresă Ion.

— Noroc bun ! răspunseră.

— Aşa-mi place — se auzi Cireş. Cînd vine ploaia, toţi vă trageţi încoace. Pe vreme bună, staţi de vorbă cu alţii...

Cînd învăţătorul le povesti despre isprava lui Hordiş, scurt, cu evidentă enervare, Onişor le spuse :

— Las' că mai vedem noi !

— Deocamdată, ne-a încurcat socotelile pe cel puțin o lună de zile, adăugă învățătorul. La Octavian ni le-a încurcat rău. I-a zis de copii, că-i dă afară...

— Ca răbdarea la necaz, nici un leac mai bun — rupse Cireș tăcerea de-o clipă, uitîndu-se mai întîi la Onișor, apoi la învățător. Onișor nu-și pierdu nici pe departe răbdarea. Dar se vedea pe fața lui că era furios. Își aprinse țigara și, stăpînit, le spuse :

— Eu plec la Raion. Îl iau pe domnișoru' ăsta și plecăm cu trenul de zece ! O să intru direct la tovarășul prim. Voi convocați, după-amiază, consiliul gospodăriei, cu brigadierii și șefii de echipe, și discutați problemele stabilite aseară. Bine ? Cheamă-l, învățătorule, și pe Octavian. Ia-l cu buna și spune-i că nu e vorba de situația lui, ci de lucruri mai importante. Mîine dimineață sînt înapoi.

Nicodimul lui Mula auzise chiar în aceeași dimineață ce se întîmplase seara în familia lui Octavian Borcea. De altfel, se așteptase la asta. Era mîndru că venise un om ca Hordiș, adus de „anonima" lui. Era și mai convins acum că sistemul acesta de scrisori poate fi folosit după plac. Își umfla pieptul și nările de parcă respira flăcări. Gîndurile îi băteau în tigvă cu ciocane mărunte. Săreau scîntei, se aprindeau planuri, pîlpîiau, se stingeau și izbucneau din nou. Socotea că Octavian, fiind certat cu familia și cu cei din gospodărie, cu comuniștii și cu popa — despre fuga cumnatului său încă nu aflase nimic — îi va veni mai ușor să-l atragă printre „frații adventiști", să le mărească prestigiul și numărul. Exemplul lui Octavian va fi, desigur, urmat de mulți colectiviști din Zăpadia, se gîndea Nicodim. Deocamdată se adunaseră doar șapte familii. El le era predicatorul, fiind al șaselea botezat în Tîrnavă. În două zile, își convertise și un fin, Gornilă, om puțin la minte, fost slugă la Mula. Era urît, zăbăuc, veșnic neras și cu buza de jos umflată, ferfeniță. Nicodim îl învăluise în spaime și profeții, de credea bietul om că mîine-poimîine începe potopul. Auzind șeful comunității că Nicodim e în stare de lucruri atît de mari, îl chemase grabnic să-l supună la un examen din citirea și interpretarea *Bibliei*. Pentru pregătire, îi recomandase o serie

de cărticele adventiste, printre care *Serviciul îngerilor buni, Scriptura descifrată, Umbra și ființa planului de mîntuire, S-a apropiat sfîrșitul, Unde sînt morții ?, Profeți falși și mincinoși* și altele de acest fel. Nicodim le înghițise în cîteva zile, fiind în stare să le spună pe de rost. Fusese întotdeauna tare la citire și memorizare. *Biblia* o cunoștea din anii cînd familia lui Mula se împăcase oarecum cu preoteasa Nuți, după moartea Anei, sora lor. Încă de-atunci îi punea Nicodim tot felul de întrebări popii, despre Vechiul și Noul Testament, dar mai ales despre Apocalipsă. Așadar, cu ce mai știa și cu ce mai învățase din cărțile recomandate, Nicodim se prezentase la examen, răspunsese excepțional la toate întrebările, fusese numit predicator și primise dreptul de a-și alege șubalterni : bătrîni, evangheliști, diaconi și diaconese. Mutase casa de rugăciuni la el — tot îi era casa goală, părinții muriseră, nevasta îl părăsise — ținuse prima predică și numise, deocamdată un singur om în funcția de bătrîn, ca ajutor al său. Pe Gornilă. Bătrînul avea misiunea să-i adune pe pocăiți ori de cîte ori îi poruncea el. În timpul citirilor din *Biblie* trebuia să strige tare, la un semn al noului predicator : „Adevăr grăiește Domnul !" Avea o voce groasă, răgușită, de bețiv. Carte nu știa deloc, ca să-l poată numi „evanghelist", așa că funcția i se potrivea de minune. Altfel, om de încredere. Nicodim îl știa devotat încă de cînd Gornilă îl ajutase să caute comori. „Doamne, prost mai poate fi !" îl judeca în ultima vreme Nicodim. Dar tot el se întorcea : „Dă-mi, tată, mulți de-ăștia, dar dă-mi și mai deștepți, că numai cu întunecații nu poți face o împărăție !"

Nicodim fusese singurul fecior, copilul cel mai mic al lui Mula. Despre părinții lui, zăpădenii ziceau că „sînt închelmați cu iugăre multe, dar niște zgîrciți ce măsură căcăreaza cu ața". Nicodim trăise mai mult în ograda lor, așezată într-un loc mai ferit, înconjurată din toate părțile, ca o cetate, de două ziduri vii : unul înalt, al salcîmilor, mari și umbroși, altul mai scund și îndesat, al tufelor de soc și de lițion. În curtea aceea se învălmășeau toate averile, ca apa și uscatul în legendele despre facerea lumii. Pe lîngă șura ticsită de nutreț se mai aliniau și alte jirezi de paie și de fîn, rămînînd din an în an înnegrite, bătute de

ploi. Şi cu nutreţul, ca şi cu bucatele, Mula proceda la fel : nu le vindea altora, de teamă să nu-l înşele. În grajd avea două-trei perechi de boi şi două vaci cu lapte. Viţeii îl atrăgeau pe Nicodim încă de mic. Îi plăcea să-i scarpine sub bărbie şi-i învăţa să umble după el, blînzi ca mieii. Toate vîţele erau însă neîngrijite, neţesălate. Gunoiul din grajd îl căra o dată pe săptămînă. Mula abia aştepta să-i crească feciorul, să-l mai ajute, că singur nu mai răzbea. De vîndut nu voia să vîndă nimic, slugă nu mai ţinea, fiindcă i se părea prea scumpă simbria. De altfel, încercase de cîteva ori, dar nimeni nu stătea la el mai mult de o săptămînă-două. Nici la lucru, cu ziua, nu-şi prea găsea oameni : nu le plătea după învoială, îi ţinea toată ziua c-o zeamă de lobodă, cu chisăliţă şi c-un bruş de mămăligă rece. Cîţiva ani la rînd, grîul i se scuturase pe jumătate, fiindcă aştepta să se termine secerişul la alţii, să găsească mînă de lucru mai ieftină. Văzînd că nu mai merge, Mula începuse să dea pămîntul „pe trei". Toamna, la împărţit, certurile şi înjurăturile se ţineau lanţ. Încerca să fure şi din puţinul ce le rămînea oamenilor necăjiţi... Curtea aceea răvăşită era pustie. Nu se apropia nimeni cu drag de ea, niciodată. Nicodim îşi învăţase privirile cu singurătatea — nu-l lăsa Mula să se amestece „cu toţi păduchioşii" — iar cînd mai scăpa prin sat, ai fi zis c-a evadat dintr-o închisoare întunecoasă. Se uita la oameni ca un copil schimbat. În ochii lui mari, albaştri, zvîcneau cînd şi cînd fulgere misterioase. „Haideţi, mă, jucaţi-vă şi cu mine !" striga la copiii de pe uliţa lor. „Joacă-te singur — îi răspundeau — că tată-to nu ne lasă la voi în curte !" „Haideţi prin fundul grădinii, pe sub gard, c-apoi ne-ascundem într-o jireadă şi nu ne mai găseşte !" „Pe sub gard ne rupem izmenele, ne muşcă cîinii !" „Dacă nu vreţi, duceţi-vă-n mumă-voastră !" striga Nicodim, mînios. Cum era bine clădit, nu îndrăzneau mulţi să-i zică ceva. Mai ales vara, la scaldă. Prindea copiii şi-i ţinea sub apă. Jocul ăsta, dus pînă în pragul înecului, devenise plăcerea şi pasiunea lui, chiar şi atunci cînd nu era batjocorit. Toţi se fereau de el ca de o piază-rea, să nu-i apuce sub apă. Mult timp după ce crescuse, nu-şi mai putuse satisface plăcerea din copilărie. Mai scufunda cîteodată boii, vacile şi viţeii, vara, la coada morii, unde era

apa mai adîncă. Îi împungea cu furca de fier pînă ajungeau aproape de jîrlip, în clocotul şi spuma bulboanei. Cînd scăpau, vitele împroşcau apa pe nări, ca balaurii. Nicodim rîdea. Pasiunea asta se redeşteptase acum în predicator. Pe Gornilă era să-l înece la botez, în Tîrnavă, înainte de a-l binecuvînta : „Ai trecut bine greaua încercare, frate întru Domnul, vrednic eşti de acest botez !" Gornilă, speriat, nu spusese nimic. Gîfiia, îşi scutura apa din urechi, pufăia, mulţumit c-a scăpat cu viaţă şi c-a trecut cu bine examenul. Ceilalţi „fraţi" priveau de pe margine, speriaţi, întorcînd capul unul spre altul, dar căzînd apoi într-o admiraţie mistică faţă de noua lor căpetenie. Numai Rafila lui Gîdea, ca o veche credincioasă, păruse la început nedumerită de botezurile lui Nicodim. Dar îşi biruise şi ea repede ezitările. În ziua cînd oficia astfel de „spălări de păcate", Nicodim era beat de fericire, vorbea grav şi inspirat. Scufundarea în apă i se părea mai degrabă o înălţare la cer, o topire a trupului sănătos în văzduhurile pure. Adeseori, după cum spunea singur, îl chinuia setea lăuntrică de căutare a unor „comori sufleteşti" în inima osîndită a „fraţilor păcătoşi". Setea veche, de cînd căuta el comori adevărate, pe care le crezuse ascunse în hotarul Zăpadici. La şaisprezece ani, şterpelise nişte bani din lădoiul lui Mula şi pornise să-şi tocmească un săpător cu ziua. Încercase la cîţiva, dar nimeni n-a vrut să-şi facă de lucru cu el. S-a îndreptat atunci spre Gornilă, care nu s-a lăsat prea mult rugat. S-au înarmat cu două hîrleţe, o secure, două sape, o lopată, şi-au pornit spre locul unde visase Nicodim că ardeau flăcări mari deasupra comorilor. Şi-au pus de mîncare în straiţă, să le-ajungă pînă duminică. Săpau mai ales noaptea, la marginea unui pîrîu adînc, lîngă podul Tătăişei. Ziua, frînţi de oboseală, dormeau pe rînd, sprijinindu-şi capul pe bulgării mari, galbeni, de lut clisos. Ţăranii, trecînd pe-acolo, glumeau cît glumeau, apoi îşi făceau cruce. „Dumnezeu, drăguţul, nu bate cu bîta", se auzea cîte unul mai sărac, care lucrase „în parte" ori „pe trei" la Mula. Duminica, la prima bătaie de clopot, cînd intra cumnatul său în biserică, Nicodim l-a lăsat pe Gornilă planton lîngă şanţul adînc. S-a dus acasă, şi-a schimbat hainele şi, cînd Mula ori Titiană au îndrăznit să cîrtească, le-a întors-o ameninţător : „— Tă-

ceți din gură, că altfel îl chem pe Michiduță să se bage în voi !" După care a luat-o prin sat să-i întîlnească pe elevii de liceu, dintre care unii, ca Petre Borcea, îi fuseseră colegi de școală primară. Nicodim era convins că numai ei, ca tineri învățați, îi pot înțelege strădania de-a găsi acele comori fermecate. Elevii, curioși, nu fără oarecare teamă, s-au codit cît s-au codit, apoi au plecat după-amiază la fața locului. Nicodim mergea cu zece metri înaintea lor — „Să nu dați voi piept cu Dracu" — le zicea : ori „Să nu vă arate vouă, mai întîi, comorile". Avea pașii mari, se ținea drept, bățos. Din cînd în cînd se întorcea din tot trupul, ca un lup, să vadă dacă îl urmează elevii. Ajunși la săpături, Nicodim i-a dat lui Gornilă un picior în coastă, să-l trezească. Acesta, speriat, a căzut în groapă. Nicodim striga de sus : „Bate cu piciorul, s-audă și ei cum sună comorile !" Gornilă bătea cu piciorul, dar elevii n-auzeau nimic. Nicodim era însă într-al nouălea cer : „— Auziți, măi ? Acolo, la dreapta, au ars în noaptea dintîi flăcări roșii — acolo-i o comoară de aur. La mijloc, au ars flăcări albe — acolo-i o comoară de argint. La stînga, cînd am împlîntat hîrletul, s-a surpat o gaură mare din care a început să zboare în jurul meu un albinoi. Dacă am văzut că nu mă-nțeapă, am luat năfrămuța și-am dat să-l prind. El a zburat pe pîrău în jos. M-am luat pe urmele lui, pînă lîngă apă. Zbura la doi pași înaintea mea, dar nu se lăsa prins. Am sărit odată, l-am acoperit cu năfrămuța, jos lîngă o tufă de potbeal. «Gata, frate Michiduță, te-am prins !» Cînd colo, ce credeți, fraților ? Mă uit mai bine, și albinoiul s-a făcut flacără, mi-a aprins năfrămuța. Scrum și cenușă mi-a făcut-o. L-am auzit apoi cum mă strigă behăit, ca berbecul nostru ăl mare : «Nicodime, prinde-mă !» M-am întors pe pod, m-am uitat spre săpături. Nimeni. Acolo ardeau flăcările negre. M-am speriat. Eram ostenit. Dar el striga în gura mare : «Nicodime, sapă aici, că aici e îngropată Apocalipsa de aur. Auzi, mă, în ea stă scris sfîrșitul lumii !»" Elevii l-au ascultat, și-au dat coate, dar n-au îndrăznit să rîdă, speriați de privirile lui poncișe, de inspirat nebun.

După încă o săptămînă de săpături, au venit jandarmii, l-au legat și l-au doborît pe Nicodim cu funiile, ca pe taurii împungaci. De la „casa galbenă" din Tîrnăveni s-a

întors mai blînd, dar starea asta de pioşenie nu-l prindea. Avea umerii largi, pieptul zvîrlit înainte, grumajii puternici, vînjoşi, semănînd cu un trunchi de copac. Multe ar fi întors pe dos, uite-aşa, ca-n joacă, dar oamenii nu-şi puneau mintile cu el. De feciori nu se prea agăţa. Aceştia îi prinseseră slăbiciunea, îi arătau briceagul. Era destul să-l vadă, şi-o lua la sănătoasa. Sîngele îi făcea rău. După cîţiva ani, cînd gropile comorilor se pustiiseră, surpate de ploi, şi peste ele crescuse dudăul, Nicodim trecînd într-o zi pe-acolo, prinse a rîde. Părea un împărat care priveşte ruinele unei vechi împărăţii, sfărîmată chiar de mîna lui. Din ceasul acela, începuse să se creadă împărat. Se retrăsese grăbit între zidurile înalte ale curţii lor, şi copacii porniseră a vorbi cu el, sau el cu copacii. O tufă de soc îi strigă pentru prima dată : „Împărate, supuşii aşteaptă un cuvînt de la tine !". „Cum ? Eu sînt împărat ?" „Da" — răspunseseră toate tufele de liţion. „Da, da, da", repetaseră salcîmii înalţi, prinşi de după umeri, ca oamenii, şi învîrtindu-se într-o horă ameţitoare. Nicodim privise cît privise, apoi le poruncise : „Destul ! Aşteptaţi ordinele mele !" Stătea toată ziua închis în casă şi desena pe o coală mare de hîrtie albă. Sus, la mijloc, se închipuia pe sine, cu coroană regească pe frunte. Sub trupul cu cap enorm şi cu picioare strîmbe, scheletice, de copil rahitic, scria : „Nicodim-împărat".

Toate furtunile astea reveneau ciclic peste creierul lui Nicodim, ca anotimpurile. Bătea un vînt rece, se ridicau vîrtejuri de praf, îi intrau în ochi, îi bîntuiau privirile, cuvintele, gesturile. Apoi se potolea totul din senin. Răgazurile erau uneori mari, de ani întregi. Zăpădenii se obişnuiseră cu schimbările lui Nicodim, cum se obişnuiseră cu dealurile şi cu văile din hotarul lor, cu ziua şi cu noaptea. Nu-l aveau drag cînd era treaz, dar nu-i plîngeau de milă nici cînd veneau umbrele. Se fereau de el. Acum, de cînd cu adventiştii, lui Nicodim îi plăcea misiunea de predicator, fiindcă putea s-o identifice, în mintea sa, cu aceea de misionar, om singuratic, fără familie, dedicat trup şi suflet mîntuirii celor aflaţi pe jumătate „în braţele Diavolului". Trăia singur, nu voia nimeni să-şi mai lege capul cu el. Pe nevastă-sa o bătuse măr de mai multe ori, cu funia udă, apoi o alungase, cu copil cu tot, în satul vecin,

de unde venise. „Așa-mi trebuie, spunea nefericita, dacă am ascultat de vorba părinților, și nu de inima mea. Le-o trebuit averea lui Mula ? Acum să mă ție cu copil cu tot ! Și zărghită de cap... Arză-l focu să-l arză, că nu-i totdeauna nebun, de multe ori îi numa' prefăcut și cine !" Descoperindu-și noii „frați", predicatorul își făcea o socoteală : „Mai bine cu proștii decît singur ! Aștia sînt săritori, nu ca bestia de soră-mea, ca Nuți. Se ajută între ei, dar mă ajută și pe mine. Mai ales acum, cu colectiva. Dacă ne-am înscris, că n-am avut altă ieșire, trebuie să ne și descurcăm. Lasă-i să dea mai bine cu sapa, că eu le-o plătesc cu veghea și cu mîntuirea ! Pînă vine sfîrșitul, trebuie să trăim și noi cumva. Dacă mai sare cu gura ăsta, Artimonuț, brigadierul, și nu vrea să mă ponteze cînd lipsesc de la echipă, n-o să crăp eu din asta. Nu. La toamnă, vor avea frații grijă să nu lase pustie «casa Domnului»... Nu m-or lăsa tocmai pe mine în brațele anticriștilor !". La începutul misiunii sale, Nicodim vorbise de mai multe ori cu înflăcărare despre credința în „animalele curate și cele necurate". Primul exemplu l-a dat el. A început să mănînce numai animale curate. Lua în fiecare lună cîte-un vițel de la pocăiți și de la nepocăiți. Plătea cu bani gheață, pe ascuns. Știind că nu-i voie să sacrifice viței, îi scotea după miezul nopții din curtea omului, gîdilindu-i sub bărbie, după obiceiul său din copilărie. Vițeii mergeau după el, supuși și blînzi, fără să mugească. Îl punea pe Gornilă să-i măcelărească. El nu se atingea de cuțit. O parte din carne o împărțea cu „frații", alta o ducea pe ascuns la oraș. Cînt despre sfîrșitul apropiat al lumii, Nicodim începuse să-l propovăduiască atent și cu multă osîrdie în ultima vreme. Își închipuia c-o să le crape inima de ciudă, atît popii, care amîna în predicile sale pentru mult mai tîrziu cea de-a „doua venire", cît și comuniștilor din sat, care puneau atîta preț, zicea el, pe cele trupești, pe traiul bun, pe haine, pe învățătură, pe teatru și cinematograf. Pocăiții lui se fereau ca de foc de filme și de piesele de teatru. Le socoteau prilejuri de pierzanie. Nicodim se pregătea, în ultima vreme, foarte minuțios pentru lupta finală. Întîrziind pe literele mărunte și negre ale cărților, stăpînit de emoție, în ochii săi începeau să mocnească, amenințătoare, fulgerele adormite ale nebuniei. Literele negre se aprindeau, deveneau

pentru el semnale misterioase, trimise de dincolo de stele, din cerul gata să se prăbuşească. Avea presimţiri, dădea semne de nerăbdare. „Cu popii trebuie să încep, îşi zicea, şi cu toţi ăştia care au stricat rînduielile lumii." Şi se vedea în fruntea „celor drepţi", a zăpădenilor şi a tuturor satelor din jur. „Chiar şi a întregii regiuni", îndrăznea el cîteodată cu gîndul. Se pregătea să iasă în „muntele cel sfînt". Păcat însă că Munţii Apuseni erau departe, greu să fugă pînă acolo, în clipa hotărîtă. „Mai bine mă sui pe Gurgui — îşi spuse — nu-i chiar munte, dar e dealul nostru, nu-l poate încurca Domnul cu altele. Da, da, acolo trebuie să-i duc pe toţi. O mie de ani va fi Satana legat fedeleş şi n-o să-mi mai poată ispiti fraţii, nici pe mine. Pe toţi scîrboşii ăştia din jur îi vom ţine în temniţă o mie de ani. Dar unde ?" se întreba apoi, îngrijorat, făcînd repede în gînd o socoteală a sufletelor din sat şi repartizîndu-le „La mine în pivniţă — două sute ; în pivniţa colectivei — o mie ; la popa în pivniţă dacă se scot toate butoaiele — cinci sute ; la Octavian Borcea — două sute. Şi gata !"

Venindu-i în minte numele lui Octavian Borcea, se ridică şi porni spre el. Deşi mergea grăbit, ţeapăn, cu paşii lui mari, cu pantalonii ridicaţi, să nu-i stropească prin noroiul uliţei, Nicodim îşi continua gîndurile, trădate doar de lumina neobişnuită a ochilor, de broboanele de sudoare, mari ca picăturile ploii de vară. Se şi închipuia ajuns, după perioada celor „o mie de ani", la începutul „înfricoşatei judecăţi". Parcă vedea cum Satana va fi dezlegat şi, împreună cu „anticriştii", va începe o nouă luptă cu „cei drepţi". Dar netrebnicii o vor pierde, îşi zicea el, fără nici o îndoială ! La sfîrşitul acestei înfrîngeri, se vor scula şi păcătoşii din morminte, cu trupurile lor slabe, bolnăvicioase. El se închipuia judecător, nemilos cu toţi păcătoşii. Îşi spunea în gînd : „Ah, ce-o să vă frec, de-o să mă ţineţi minte în vecii vecilor ! Şi pe tine, domnule părinte, şi pe tine, soră spurcată, pe toţi anticriştii din Zăpadia şi din regiunea asta." Totuşi, parcă i se făcea uneori milă de ei, amintindu-şi că *Biblia* spune să ierte de şaptezeci de ori cîte şapte. De aceea îşi propunea să-i mîntuiască în zilele şi săptămînile care mai rămîneau, mai ales că el nu fixase o dată precisă, voind să-i boteze pe cît mai mulţi zăpădeni, în Tîrnavă. Cu această hotărîre se grăbea spre

Octavian. „Da, da, chiar cu el trebuie să încep.“ Mergea întins, nu vedea pe nimeni în jur, nu saluta şi nu răspundea nimănui. Cînd trecu pe lîngă poarta popii, dincolo de care o ştia şi pe soră-sa, Nuţi, îşi întoarse faţa în altă parte şi scuipă cu scîrbă.

Pe Octavian îl găsi în şură. Spăla o cadă, pregătind-o pentru mai tîrziu, cînd se vor coace prunele albe, pe care le strîngeau să fiarbă din ele vinars. Pe faţa nerasă a omului, plină de ţepi, jumătate negri, jumătate cărunţi, se citea o agitaţie greu stăpînită, un clocot gata să dea în afară. Era nedormit, supărat, întors pe dos, atît de ameninţările lui Hordiş, cît şi de fuga popii. Se mişca mai încet, îngîndurat, de parcă nu el, ci altcineva, din afara lui, îi poruncea toate gesturile. Mîinile mari păreau julite, iar încrîngătura nervilor în contact direct şi dureros cu lucrurile, cu tot ce-l înconjura. Gura îi era amară. Scuipa din cînd în cînd în praful amestecat cu cotoarele vechi de fîn şi de pleavă, fără să poată scăpa de gustul acela de fiere. Cînd îl văzu pe Nicodim venind spre şură, trimis de bătrîna Maria, nu mai avu puterea, în prima clipă, nici să-şi adune gîndurile. Îngăimă doar : „Ce-o mai vrea şi nebunu' ăsta de la mine ?“.

— Să nu te miri, frate întru Domnul, Octaviene, că am bătut în astă zi la uşa casei voastre, începu cu un ton neobişnuit de mieros Nicodim. Octavian parcă primise cuvintele predicatorului nu cu urechile, ci direct cu vîrful degetelor, ca şi cum le-ar fi pipăit atent, şi dincolo de catifelarea lor ar fi dat de fibre zgrunţuroase, înţepătoare. Îl irita, întîi de toate, aerul familiar cu care i se adresase Nicodim. Era între ei o diferenţă de mulţi ani, şi-apoi niciodată nu-şi făcuse de lucru Octavian cu scrîntiţi şi apucaţi ca feciorul lui Mula.

— Ba frate cu dracu, nu cu mine !... îi răspunse.

— Nu-ţi înmulţi păcatele, frate Octaviene — se încăpăţînă Nicodim s-o ţină cum începuse — că şi aşa ai destule. Trăim cumplite vremuri, frate, şi fiecare din noi chemat este a se gîndi...

— Că, mă, du-te-n muma supărării ! i-o reteză Octavian din nou. Lasă-mă dracului în pace, că-s năcăjit eu destul, nu-mi arde de vorbele tale !

— Oricît m-ai sudui, eu nu voi înceta a-ţi spune frate, şi nu voi înceta a te sfătui : nu te da cu îngerii Satanei ! Mai ales acum, frate, cînd numărate sînt zilele noastre, ale tuturora, şi cînd se cuvine ca fiecare să se retragă în casa sufletului său, să plîngă şi să jeluiască păcatele şi multele fărădelegi...

— Retrage-te tu, că voi aţi mai clocit o dată ! îi spuse, uitîndu-i-se drept în lumina ochilor. Ce văzu, ce nu văzu acolo, dar Octavian se dădu un pas înapoi.

Vorba cu clocitul îl surprinse pe Nicodim.

Înainte cu cîţiva ani de cel de-al doilea război mondial, venise în Zăpadia, prin postul Crăciunului, o familie de corturari. Dar nu una ca toate celelalte. Ţiganca era îmbrăcată în mătăsuri, meşterul în haine de oraş, negre, de parcă ar fi sosit să dea un concert, nu să vîndă căldări. Căruţa lor era trasă de doi cai albi, cum numai Ilie proorocul mai avea, prin icoane. Erau ţigani „de mătase". Încă din prima zi scoseseră la vedere o căldare uriaşă, de fiert ţuică, bătută cu ciocanul în aramă, parcă suflată cu aur vechi, roşcat. Pe asta o cumpărase bătrînul Gîdea. La instalarea cazanului, ţiganca, mare meşteră la ghicit în cărţi, ochise tot ce era mai de preţ în casa lui Gîdea şi a Rafilei. Pocăita nu voia să asculte vorbele şi proorocirile „diavoleşti" ale harancii, dar pe Gîdea îl unseră la inimă, mai ales aceea că în curînd va cîştiga un milion.

În două-trei zile, ţiganul mai scoase la iveală o căldare la fel de frumoasă ca şi prima. Pe asta a cumpărat-o bătrînul Mula, să nu se mai ducă el cu căzile de prune la nu ştiu cine, prin străini, să-i fure jumătate din vinars. Încă două căldări mai mici, de fiert magiunul, mai vînduse meşterul altor ţărani. După două zile, ţiganca, ştiind că toţi se perpelesc de dorul milionului, trecuse pe la fiecare şi îi anunţase să-şi facă rost de bani, să le poată cumpăra de la oraş lozul cu numărul cîştigător. Le pusese tuturor o singură condiţie : să rămînă închişi în casă, cu întreaga familie, două zile şi două nopţi, să nu mănînce, să nu bea, să şadă întinşi în pat şi să se roage cu lacrimi în ochi : „Ajută-mă, tată ceresc, să cîştig milionul".

Cele patru familii, încuiate în casă, cu geamurile astupate, luptînd cu foamea şi cu setea, se rugau să nu li se

încurce numărătoarea, să nu piardă cumva milionul. Aşteptaseră o zi, aşteptaseră două, dar ţiganii cu milionul — nicăieri ! Cînd auzise Mula că şi Gîdea stătuse închis, începuse să înjure. Nu le mai venea să dea faţă cu satul. Zăpădenii aflaseră tărăşenia şi rîdeau cu gura pînă la urechi : „Auziţi, oameni buni, că i-or pus ţiganii să clocească !" strigase cineva din deal. „I-or pus pe ouă şi-or fugit cu banii", adăugase altul, din vale. „Nu te mişca, Nicodime, că strici ouăle din cuibar !" „Voi ce-aţi clocit, mă, ouă de raţă ori de găină ?"

Aceste ironii vechi, repetate în sat ani şi ani, se răscoliră toate deodată în mintea lui Nicodim.

— Ce-ai spus ? ! îl întrebă sec pe Octavian.

— Am spus să te duci cu vorbele tale la cumnatu-tău, la popa, c-o fugit cu Saveta de la Hodăi şi-o lăsat-o pe soru-ta de rîsul satului. Asta am spus ! repetă Octavian.

Descumpănit o clipă, predicatorul primi noua veste cu o bucurie abia stăpînită. Mai întrebă o dată, ca să fie sigur :

— Cum a fugit ?

— Aşa bine, cum îţi spun, aşa a fugit. Du-te şi vezi !

— Ah, primul anticrist...

Atît mai auzi Octavian din cuvintele lui Nicodim, întors cu faţa spre poartă. Din zece-douăzeci de paşi, ajunse în uliţă.

Era ceasul amiezii. Din bucătărie năvăleau, pe geamul deschis, aburi calzi, amestecaţi cu miros acru, de mîncare arsă. Pe Nicodim îl izbiră în faţă cuvintele furioase ale Flaviei, care-i striga soră-sii :

— Victorio, tîmpito, ai ars rîntaşul !

Dar soră-sa nu-i răspunse.

„Auzi, puii de anticrist !" se bucură Nicodim, dînd să între în casă. Nuţi se ridică de pe şezlongul aşezat în gang şi, cu ochii umflaţi de plîns, îi sări disperată de gît.

— Nicodime, frate Nicodime, numa' tu ne-ai mai rămas pe lumea asta ! Din toată familia noastră, numa' la tine mai putem avea nădejde !

— Dă-te la o parte ! se răsti predicatorul, descleştîndu-i braţele ciolănoase. Dă-te la o parte, că l-ai pus de mămăligă şi pe anticristul tău ! Te-o ajuns pedeapsa cerului, pentru nedreptăţile ce ni le-ai făcut !

— O, sece-ţi limba, nebunule !

— Criminalo, că ţi-ai omorît părinţii !

— Ba tu i-ai omorît !

— I-ai omorît şi i-ai înfometat, n-ai mai vrut să ştii de ei, animalo !

— Animal eşti tu, nebunule !

Preoteasa se opri, tremurînd de furie şi de spaimă.

— Taci, că-ţi rup fălcile !

Adevărul era că după certurile pentru pămînt, pentru dota promisă şi nedată de Mula fetei sale, aceasta n-a vrut să mai audă de numele părinţilor. Au murit bătrînii fără să se împace. Cît despre purtarea lui Nicodim cu ei, mai ales în ultimii ani, nici el nu prea avea de ce să doarmă liniştit. După ce îl părăsise nevasta, Nicodim o încuia pe bătrînă în casă şi nu-i da de mîncare cîte două-trei zile. Înghiontită de fiu-său, căptuşită cu pumni în coaste şi-n spate de Mula, bătrîna începuse să tuşească şi să scuipe sînge. Într-o zi, spălînd hainele şi bătînd cu maiul lîngă fîntînă, a căzut şi nu s-a mai ridicat. Mula a ţinut s-o înmormînteze în curtea lor, într-un colţ umbros, către drum, în dreptul casei, să nu mai plătească bani pentru un loc în cimitirul bisericii, şi să se mai roage de Nuţi. Apoi, Nicodim s-a apucat de taică-său. Bătrînul putea să pună mîna pe cuţit, putea să-i arate colţii furcii de fier, nebunului nici că-i păsa. Îl apuca pe Mula de pieptul cămăşii, îi ştergea cîte-o palmă de-l răsturna la pămînt. În ultimii ani, cînd îl lovea, urla de ţiuiau geamurile şi-l scuipa între ochi : „Porc de chiabur !"

Îl bătea în casă, niciodată afară, unde puteau să-l vadă pocăiţii. Uneori îl mai înghesuia şi prin grajd sau pe după şură. Mula umbla clătinat, cu ochii căzuţi în cap, abia licărind sub genele roşii, umflate, ca într-un plîns continuu. Părea hămesit, gata să muşte cu gingiile. L-a chemat într-o iarnă pe Nicodim şi l-a rugat : „Ajută-mă, dragu' tatii, să-mi sap groapa, că mîne mor. Aşază-mă lîngă Titiană". Au început să sape împreună, dar pămîntul din curtea lor era tare, ca osul. Aşa că, Mula şi-a mai amînat cu o zi moartea, ca să-şi poată săpa groapa adîncă, după legea veche, de un stat de om.

— Să taci, bestie şi nevastă de anticrist ! repeta Nicodim în faţa preotesei. Taci, nu mă face să păcătuiesc şi

eu, acum cînd zilele lumii sînt numărate şi cînd vine dreapta judecată pentru toţi care au slujit Satanei, ca voi !

— Slujire-ai morţii şi viermilor, nebunule ! îndrăzni să-i răspundă Nuţi.

Reuşise, într-o clipă de neatenţie, să-i scape printre degete şi să se închidă în verandă. Nebunul dădu perdeaua la o parte şi striga prin uşa cu geam :

— Morţii şi viermilor, hai ? Tu vorbeşti de moarte, criminalo ? Că doar tu ai omorît-o pe Ana noastră !

— Cum, mă ? se auzi vocea stinsă, de dincolo de geam, a preotesei, cu faţa congestionată şi cu ochii bulbucaţi.

— Ai omorît-o fără milă, i-ai pus crucea la cap, cocoană spurcată şi curva lui Anticrist ! N-ai vrut să te duci cu tata la Cluj !

Fusese prin ianuarie 1935. Ana avea şaisprezece ani. Crescuse, ca şi Nicodim, închisă în curtea lor cutreierată de duhurile singurătăţii şi spaimei. În plină criză de adolescenţă, Mula îşi prinsese fata, într-o seară, pe cînd îi fura primul sărut un flăcăiandru de vîrsta ei, copil de oameni săraci. O tîrîse de păr în casă şi-o bătuse cu funia udă. Fata gemuse, plînsese, iar gemuse şi iar plînsese, cîteva zile în şir. Nimeni şi nimic n-o mai putea opri. Apoi, într-o bună dimineaţă, începuse din senin să rîdă, cuprinsă parcă şi zgîlţîită de un cîntec bolnav. „Mamă Titiană, spunea fata, azi-noapte s-o îmbrăcat tata într-o cămaşă de înger şi-o venit lîngă patul meu şi-o căzut în genunchi şi mi-o spus plîngînd : «Scoală-te, Cenuşotcă, să te mărit cu Ionel, ficiorul lui Verde-împărat, c-o sosit călare pe Ducipal, să te ceară de nevastă !» Nu mă lăsa, mamă, nu mă da, mamă ! Ştiu eu că pe calul ăla umblă numai moartea..." Urla înspăimîntată, repeta rugăminţile. Dar cînd zărea prima lacrimă pe obrazul maică-sii, Ana izbucnea în rîs. Împînzea parcă toată lumea de rîsul ei. Titiană îşi făcea cruce. Se dusese în grajd şi-i spusese bărbatului : „Ai bătut-o, mă, de-ai lăsat-o cheaună. Toate minţile i-or sărit din cap". „Aia n-o avut niciodată minte, tu, aşa ai făcut-o, fără minte ! Şi fugi afară, să nu pun mîna pe bici !" O rugaseră pe Nuţi să meargă cu Ana la doctorii cei mari din Cluj, că nu se mai opreşte din rîs, şi-i păcat de ea, că-i fată. Nuţi se codise, apoi refuzase des-

chis : „Nu mă pot duce, mamă, sînt gravidă şi nu vreau să nasc vreuna care rîde, ca Ană !“

Mula îşi luase fata şi pornise spre Cluj. Dar după vreo trei zile, se întorsese fără ea. Îi spusese Titianei că nu mai ajunseseră la clinică, o pierduse în gara Clujului. Era lume multă. „M-am dus şi eu undeva, ca omul. Dup-aia, am vrut să-i cumpăr o jimblă moale, să-şi stîmpere foamea — se căznea să mintă cît mai convingător — şi-ntre timp, mai ia-o pe Ană dacă ai de unde ! S-o făcut nevăzută. Da' tu să-ţi ţii gura, să n-aud că te plîngi prin sat, că te sugrum ! Înţelesu-m-ai ?“ Femeia tăcuse cît tăcuse, apoi se dusese la Nuţi. „Doamne, rău ne-ai bătut !“ plîngea bătrîna, ca după mort. „Lasă, mamă, că se face bine dac-a ajuns acolo !“ „Se mai face pe lumea aialaltă ! Tată-to spunea c-o pierdut-o în gara Clujului...“ „Vai de mine, taci, să nu te mai audă cineva ! Doamne, că mai bine ajungeam preoteasă în alt sat. Aici mă faceţi de rîsul lumii. Să n-audă Liviu, că ăsta-i în stare să pornească după ea.“ Şi tăcură cu toţii pînă în toamna anului următor. Atunci se prezentase la notariatul din Zăpadia un sergent de jandarmi cu Ană de mînă. Fata era desculţă, zdrenţoasă, cu faţa stinsă, îşi ţinea ochii mereu în pămînt, de parcă ar fi scăpat de la oenă, ca răufăcătorii. Sergentul o predase cu proces-verbal notarului, iar după terminarea formalităţii izbucnise : „Domnule notar, aş vrea să-l cunosc şi eu pe tatăl care a putut-o face pierdută pe această fată. Am găsit-o în Sighetul-Marmaţiei, desculţă, cum o vedeţi, despletită, cerşind o bucată de pîine. Vreau să-l cunosc şi să-l scuip în faţă !“

La Mula se strînseseră atunci, îngrijoraţi, toţi ai casei.

Ană îi asculta ca dintr-o altă lume. Era lucidă, tăcea, privea mereu în pămînt, spre picioarele scorţoase, rănite de pietrele atîtor drumuri bătute pe jos în peregrinările ei de un an şi jumătate. Părea o marmură veche, scoasă din pămînt, vie, tremurătoare.

După două săptămîni, a închis ochii şi au îngropat-o mireasă, ca pe toate fetele care mureau de tinere. Mula înjugase la car două perechi de boi, cu clopote la gît şi năfrămi negre în coarne, cum se obişnuia la asemenea

înmormîntări, menite să ţină locul nunţilor. Alesese boii cei mai buni, să poată trage carul cu moarta. În jurul ei ar fi trebuit să se aşeze familia şi fetele de aceeaşi vîrstă, să-i cînte „Cîntecul miresei". Dar fetele din sat, speriate, refuzaseră să se urce, şi cîntau în urma carului, în timp ce neamurile boceau cu capul rezemat de sicriu. Jumătate din sat se trezise plîngînd de mila fetei. Cei mai mulţi zăpădeni spuneau în gînd : „O, Mulă, nu te-ai mai fi născut ! Mai bine te-ai aşeza tu în locul fetei, să te înghită pămîntul, netrebnicule !" Alţii îşi dădeau drumul la gură şi vorbele se adunau stol, se vînzoleau în jurul capului lui Mula, croncănind ca ciorile. Se depărtau peste cimitir, cădeau în chip de flăcări negre pe crucile vechi de lemn mîncat de ploi.

Un bătrîn îl întrebase pe nepotu-său : „Măi, Trăiene, da' Marmaţia aia în care ţară vine ?" „În ţara noastră, moşule, nici atîta nu ştii ? !" „Nu, dară, nu ! că eu m-am gîndit la Seghedinul unguresc, unde-am fost cătană la împăratu'. Da' ăla-i departe tare. Ăsta o fi mai aproape ?" „Taci, moşule, că-ţi spun eu după îngropăciune !" „Cîţi kilometri să fie pînă în Marmaţia aia ?" întreba mai departe bătrînul, fără să-i pese de nimic. „Cinci sute !" răspundea nepotul, ca să scape. „Şi i-o bătut desculţă, pe jos, mă ?" „Desculţă !" „O, rămînere-ai olog, Mulă, şi ţi-ar seca picioarele !" blestema bătrînul.

Nicodim mîna boii, îi plesnea cu biciul, îndemnîndu-i la deal, de pe ceglău. Nuţi nu se mai suise în car, printre neamuri. Mergea pe jos, în dreapta popii...

Auzind acum Flavia tot ce-i arunca Nicodim în faţă mamei sale, se aşeză cu coatele în geamul deschis al bucătăriei şi începu să strige :

— Nebunule ! Huoo ! Nebunule !

Victoria plîngea înfundat, cu sughiţuri.

Nicodim se strecură în camera din mijloc, care dădea în verandă şi apoi în bucătărie. Nu ştia în care parte s-o apuce : spre soră-sa, ori spre fetele ei ? Smulse de pe perete o cruce de lemn vopsit în negru şi intră cu ea în bucătărie. În timp ce le croia pe cele două nepoate, striga cît îl ţinea gura :

— Puturoaselor ! Fetele lui Anticrist !

Înspăimîntate, neavînd cu ce se apăra, nereușind să sară pe geam, fetele se retraseră într-un colț, pînă cînd Flavia se năpusti cu unghiile ei mari, vopsite în roșu, la fața și la gîtul descoperit al predicatorului. Nicodim azvîrli crucea neagră și fugi speriat afară, pe geam. Din coridor, Nuți începu să urle lung, cu vocea ei îngroșată :

— Săriți, oameni buni ! Tulai, poporenilor, săriți, că ne omoară nebunul lui Mula ! Săriți !...

Flavia ieși afară ținîndu-se c-o mînă de părțile moi, peste care căzuseră loviturile lui Nicodim, iar în cealaltă strîngînd crucea ridicată de jos. Dacă văzu că nu are altceva la îndemînă, o azvîrli după predicator, fără să-l mai nimerească. Nicodim fugea prin grădină, mîncînd pămîntul. Se îndreptă spre curtea bisericii și de-acolo spre cimitir. Fruntea i se lovea de crengile încovoiate ale prunilor încărcați de rod.

— După el, măăă ! Huoo, nebunul ! țipau cele două.

Strigătele femeilor treziră zborul forfecat al unei bufnițe speriate, care-și dormise pînă atunci somnul liniștit în clopotniță.

4

Spre după-amiază, ploaia, obosită, se opri.

Ion Cireș convocă oamenii la sediul gospodăriei colective, cum avusese înțelegerea cu Onișor. Se prezentară toți și la timp. Octavian Borcea, încă posomorît, era numai ochi și urechi. Își zicea : „Că, mă, de unde mama supărării le-ai învățat tu pe toate, Cireșule ? Pare c-ai fi inginerul

ăsta cu trei nume, agronomu' nostru, care s-o betegit, așa le-ntorci". În iarnă, le venise tocmai din București inginerul George Petre Nicorescu. Nici nu sosise omul bine, și Ricu se și apucă să spună : „Fraților, ăsta are trei nume, nu-i de noi, n-o să facă prea mulți purici pe-aici. !" Și, într-adevăr, îmbolnăvindu-se, în loc să vină nevasta la el, s-a dus el la nevastă, în Capitală, și dus a fost. Absența agronomului i-a întărit Leliei și mai mult convingerea că Axente ar trebui să revină acasă. Și Octavian, în frămîntările lui, se oprea uneori la gîndul ăsta, dar nu cu destulă hotărîre. „Dacă-l chem eu, tot nu vine. Treaba lui..."

Lelia stătea lîngă geam. Se uita peste coama sălciilor de pe malul Tîrnavei, spre lunca înecată în verde-noroios, ca într-o apă de primăvară. În mijlocul ei se înălța ostrovul haltei Zăpadia, parcă suspendat acolo de cele două frînghii de oțel ale liniei ferate. Tocmai trecea cursa muncitorească. Se distingeau perfect, în lumina clară de după ploaie, oamenii care urcau în vagoanele înnegrite de funingine. Alții coborau, apucînd cărarea spre sat. „N-o fi și el printre ei ?" se întreba învățătoarea, cu o speranță imediat cenzurată. „Nu. Axente e un orgolios. Poate că ține mai mult la orgoliul lui decît la mine !"

— Mie unuia, continuă Petre, zootehnistul, îmi pare foarte rău c-a plecat tovarășa Saveta...

— De ce n-ai furat-o tu înaintea popii ? îl întrerupse Ricu. Te duceai cu ea în Oltenia și scăpam de amîndoi...

— Mai tacă-ți gura, Ricule, că-ți umblă ca o moară stricată !.îl apostrofă Ion Cireș.

— Era o femeie pricepută și harnică, încercă Petre să-și continue ideea. În lipsa ei...

— S-o chemăm pe doamna preoteasă. Doar ea și cu Saveta sînt neamuri, spuse Văsălie, grădinarul, parcă luîndu-i vorbele din gură lui Ricu. Dar nici el nu se lăsă de pagubă :

— Cu ea mărim mai iute șeptelul...

— Taci, măi gîbule, că te bate Dumnezeu, dacă nu ți-i destul cît te-o bătut, îl apostrofă Gligor. Mai bine l-ai convinge pe Nicodim să se mute la Tău, cu pocăiții lui. Și să te duci și tu cu ei, c-am auzit că te cam colindă...

Ion Cireș interveni din nou :

— De ce n-aveţi răbdare ? ! Doar sîntem aici „la colţul roşu", nu la făgădău. Tovarăşul învăţător Ion Mureşan va prelucra povestea cu popa şi încă una. Aveţi răbdare, c-ajungem şi acolo. Continuă, Petre, şi dă-i cu rapidu', ca pe la voi...

În timp ce zootehnistul nu se mai putea opri, oamenii aşteptau să-l audă pe Octavian Borcea.

Artimonuţ îl trase de cămaşă şi-i făcu semn să vorbească.

Privirile Leliei îl învăluiau atent, mişcare cu mişcare, gest cu gest. Sprîncenele unite deasupra nasului, fruntea zimţată de încordare, ochii severi şi un fel de zîmbet înecat înainte de-a ajunge pe buze, toate erau aidoma ca la Axente, în clipele lui de supărare. Aveau toţi Borceştii ceva aspru, colţuros, de piatră încă neatinsă de daltă. Octavian începu greoi, sărind de la o vorbă la alta, ca un cal împiedicat :

— Vitele... mi-or fost dragi... totdeauna... Trebuie să le grijim... Că, mă, la lucru oi veni, dar trebuie... trebuie, mă, să mă mai gîndesc...

— Gîndeşte-te mai iute, că te-apucă toamna, vere ! îl apostrofă Ion Mureşan.

— Am şi eu necazurile mele... Trebuie să mă împac mai întîi cu copiii şi cu...

— Cu cine, mă ? îl întrebă învăţătorul curios, sperînd că de-acum încolo va lua sfîrşit încordarea dintre ei. Dar Octavian se aşeză pe scaunul hodorogit şi rămase mut. Cum să le spună unor străini că avea de gînd să se împace şi cu nevastă-sa, Silvia, moartă de atîţia ani ? „Că, mă, se mustra uneori, ai batjocorit-o destul pîn-o trăit. Şi fără vină. Poate că numa' din cauza pămîntului. Şi-a copiilor, mă. Din pricina asta sînt toţi supăraţi pe tine. Tu nu vezi ? Eşti prost ? Cum ai putea să te împaci cu ei fără să te împaci mai întîi cu Silvia ?"

Soarele se uita înapoi.

Ion Cireş, atent, risipi tăcerea stînjenitoare din sală.

— Eu, tovarăşi, zic că timpul este dascălul cel mai bun. Sînt convins că Octavian Borcea n-o să facă de rîs familia noastră, a colectiviştilor. Va ieşi la lucru, că doar cu el a crescut. Şi încă ce lucru ! Pe vremea aia, cînd nu

era ploaie, şi grindina era bună, cum zice vorba. Nu-i aşa, Octaviene ?

Lelia tremura de emoţie.

Octavian, posomorît, răspundea numai pentru sine: „Că, mă Cireşule, ce te-o apucat acum să spui «n-o să ne facă de rîs familia ?» Gata, te-ai şi văzut neam cu mine ! Adică, faceţi ce vreţi, eu nu mai am nici un amestec în treburile ficiorilor. Nu le mai poruncesc, da' nici ei să mu..." Aici se opri. Ce să nu facă, în ce să nu se amestece, nici el nu ştia. „Ce te-ai apucat, măi prostule, să-ţi pui sufletul în palmă ? Ei vorbesc de vite şi de cucuruz, iar tu vii cu vorbe de pe altă lume. Să te împaci cu copiii şi cu Silvia..." Într-adevăr, ceilalţi îşi urmau vorbele lor învălmăşite, întrerupte din cînd în cînd de hohote de rîs.

Învăţătorul Ion Mureşan, poftit de Cireş, ieşi în faţă şi spuse tare :

— Mai întîi, două vorbe despre domnul Hordiş.

— Care Hordiş ? întrebă Gligor.

El încă n-auzise tărăşenia.

— Cel care-a venit alaltăieri, spuse învăţătorul, ca „trimis special", cum îi plăcea să se intituleze, şi care a plecat azi cu un picior — pardon — în fund. Spunea c-a venit să cerceteze de ce nu ies unii colectivişti la muncă, mai precis Octavian şi Robu. Da, da, Octaviene, nu te holba aşa la mine ! Nu ştiu cine v-a pîrît la Raion, printr-o scrisoare. („Că, mă, atunci nu voi l-aţi chemat ?" se aprinse întrebarea în capul lui Octavian.) Ştiţi ce-a făcut, nu-i nevoie, cred, să vă mai spun.

— Eu nu ştiu ! strigă Gligor.

— Ştim, ştim ! răspunseră ceilalţi, temători să nu înceapă vinţelerul cu poveşti de-ale lui.

— A vrut să-şi bată joc de familia lui Octavian şi-a lui Robu...

— Las', că i-o arătat Otilia ce-o fost a lui, sări bucuros Ricu. L-o pus să joace tontoroiul...

Ion Mureşan se grăbi să-l întrerupă :

— L-am întors cu nasul în propria murdărie, ca pe mîţ. L-am trimis la Raion şi aşteptăm acum să se întoarcă Onişor, să vedem ce s-a ales. Vă spun toate astea ca să cunoaşteţi adevărul adevărat, să nu lăsaţi oamenii să creadă şi să vorbească altele prin sat, cum că iar au venit de la

securitate, să se intereseze cine mai cîrteşte contra gospodăriei...

Vorba cu securitatea îi făcu pe toţi să amuţească.

— Şi-acum, se grăbi să-i atragă spre el învăţătorul, am ajuns şi la popa.

Scaunele începură să scîrţiie. Ricu îşi arătă dinţii mari.

„Părintele cui l-o sfinţit, că rău m-am putut înşela !" înjură în gînd Octavian...

— După cum ştiţi, a fugit cu Saveta de la Tău. Eu zic, tovarăşi, să nu-i judecăm. Treaba lor ! Noi trebuie doar să lămurim satul. Nu să-l batjocorim pe popa, deşi, întrucîtva ar merita-o, dar să biciuim minciuna. Vorba Bibliei : „Dac-au spurcat templul, să punem mîna pe bici". Lelia, Ricu şi ceilalţi ar trebui să pregătească un program de brigadă, în care să vorbească despre toate astea.

— Ei, ce ziceţi ? întrebă Cireş uitîndu-se spre fiică-sa şi spre Ricu. Aţi putea începe chiar aşa : „Dac-au spurcat templul, să punem mîna pe bici".

— Se face ! ţipă Ricu, entuziasmat. Cînd sare berbecele-n apă, turma să nu se mai ia după el !

Capul său mare, disproporţionat, înfipt în umerii înalţi, scheletici, se mişcă automat în toate părţile, să vadă ce spun ceilalţi.

— Nu vă grăbiţi aşa tare, mă, zise Gligor că viaţa omului îi răsucită ca viţa-de-vie. Cine ştie de ce-o fi fugit domnu' părinte ? !

— Eu, se ridică Lelia, îi dau dreptate lui tetea Gligor nu tovarăşului Mureşan. Poate între dînsul şi popa au fost neînţelegeri mai vechi, dar...

Toţi rămaseră surprinşi. Parcă abia atunci descoperiseră prezenţa ei, singura femeie din sală.

Octavian o privi îndelung, iscoditor. „Că, mă, urîtă nu-i deloc, fata asta. Ba, uite la ea, pare chiar frumoasă ! Are şi judecată. Dac-ar fi şi de neam... Adică, treaba lor..."

— Nu sînt de acord, pentru că în toată povestea asta nu-i vorba de o simplă fugă, îşi continuă Lelia gîndul. Între oameni mai există şi înţelegere, şi dragoste...

— Faţă de aproapele, cum cere sfînta carte ? o întrerupse maliţios Ion Mureşan.

— Mai există iubirea cea de toate zilele, continuă fata, fără să se sinchisească. Dragostea celor care se au dragi.

De ce să nu-i dăm voie popii să fie şi el om ? Om încă în floarea vîrstei. Doar şi pomii mai înfloresc citeodată, toamna, a doua oară...

— O, înflori-i-ar cucuta pe mormînt, că. Doamne, ce canoane ne mai da cînd eram tineri ! se oţărî Toader, boactărul, care tăcuse tot timpul pînă atunci. Cu cîte mătănii mă punea să bat, puteam dezgropa un iugăr de vie, aşa-i tete Gligore ?

Intervenţia lui Toader şi rîsetele celorlalţi o încurcară pe Lelia.

— Oricum am lua-o, credinţa în ceva înalt şi frumos, ca dragostea, e un lucru grav şi foarte serios. Chiar şi credinţa în Dumnezeu n-o putem combate aşa, oricum, ca pe lene şi minciună... Dacă dăm cu bîta în baltă, continuă Lelia, unii oameni vor trece la celălalt „păstor", la popa adventiştilor...

— Nicodim ! tresări, de data asta cu voce tare, Octavian. Înainte de-amiază o fost pe la mine...

— Vedeţi ? zise fata bucuroasă că poate intra astfel în vorbă cu tatăl lui Axente. Caută noi adepţi. Cele şapte familii, care se cred fraţi şi sînt atît de legate în toate, de la nuntă şi botez, pînă la înmormîntare...

— Lasă-i acum, că ştim noi ce fac ! Voi apucaţi-vă şi pregătiţi programul, cum ne-a fost vorba, încheie Cireş. Să vedem ce-o spune şi tovarăşul Onişor, că pînă mîine nu-i un veac. Nu, învăţătorule ?

— Sigur. Să-l pregătească. Să dăm cezarului ce-i al cezarului, şi popii ce i se cuvine ! Altfel, ne trece doamna preoteasă la *catastif !*

— Chiar, fraţilor, cu preoteasa ce facem ? întrebă preşedintele, oarecum îngrijorat.

— S-o lucreze Robu „în parte", că el şi-aşa tot nu vine la treabă ! zise Ricu, ridicîndu-se iar de lîngă Lelia şi aşezîndu-se lîngă Artimonuţ. Acesta îl înfruntă din nou :

— Mă, neruşinatule !

— Să vină cu fetele la Tău, că le dau eu de lucru, se auzi glasul zootehnistului Petre.

— Să meargă la vie ! propuse Toader.

— Numa' să nu le vadă oamenii, pe după viţe, cu tetea Gligor ! izbucni Ricu. Să vă puneţi frunze, ca Adam şi Eva în rai, tete Gligore. Să nu vă rîdă copiii...

— Mă, gîbule, te plesnesc !

Lelia, obosită, indispusă de întorsătura discuţiilor, se ridică de pe scaun, îşi lipi coatele de pervazul geamului şi sta cu bărbia proptită în pumni. Nu mai auzea nimic. Privea undeva departe, peste dealuri, pînă la marginea ţării...

Numai învălmăşeala de voci şi de scaune mişcate o trezi din gîndurile ei. Cu toate că se grăbea spre casă, mai zăbovi cîteva clipe. În Lunca Tîrnavei parcă se strînseseră acum toţi greierii din lume. Ca un diamant fin, cîntecul unei privighetori grăbite, ascunsă în hăţişurile de dincolo de apă, începu să sculpteze cu înfloriturile sonore, mărunt-mărunt, imensa cupă de cristal a cerului. „Trebuie să-i scriu. Şi încă multe ! se hotărî fata. Dacă aştept pînă îmi scrie el, mai trece multă apă pe Tîrnavă. De-atîta dragoste, el e în stare să mă şi uite. Zi-le Borcea şi-ai spus totul !" Fata era, neliniştită, cu sufletul mutat în cîntecul greierilor, al privighetorilor rătăcite pe acolo, ca dorul ei peste gorganele din Dobrogea.

Onişor îi spuse nevestei, la plecare :

— Dacă nu te-ascultă, mai ia-l de urechi !

— Ia-l tu, că eşti bărbat, i-o întoarse femeia, uitîndu-se spre patul băiatului, care dormea dus. Cu fata mă descurc. E mai cuminte. Seamănă cu tine. Dar el...

— Cu tine !... zise Onişor luînd-o tandru pe după umeri să nu se supere.

Ea îşi lipi fruntea de pieptul lui, amărîtă.

— Ce-ţi pasă ţie ? Vii şi pleci. „Rămîi, Veronico, şi descurcă-te singură cu toate !" Dar să ştii că mă duc la tovarăşul prim şi-i spun în faţă : „Dacă nu-l aduceţi şi pe el la centru, ne stricaţi familia !"

— Ei, drăcia dracului, se oţărî Onişor. Ce ţi-a venit, dragă ? Eu îţi sînt şi bărbatul, şi instructorul, şi „primul". Dacă ai ceva, spune-mi mie !

— Am !

— Ce ?

— Să vii acasă, că nu mai pot fără tine !

— Bine, vin !
— Cînd ?
— Săptămîna viitoare !
— Care viitoare ? De-atîţia ani aud „săptămîna viitoare", „anul viitor". Acuma, numai „viaţa viitoare" trebuie să mai spui ! Parcă n-ai avea şi tu o familie...
— N-am una, am o mie, zise Onişor, ridicîndu-i o şuviţă de pe frunte şi ascunzîndu-i-o grijuliu sub năframa galbenă, cu care era îmbrobodită.
— Omului îi crapă inima, şi ţie-ţi arde de glume.
— Nu glumesc, zău. Celc trei gospodării de care răspund au peste o mie de familii. Dacă facem o simplă socoteală, am cîte-o zi pe an pentru trei familii. Foarte puţin ! Ce-ai face tu în locul meu ?
— I-aş lăsa să se mai descurce şi singuri, nu i-aş mai tot dădăci. Doar acuma s-a terminat colectivizarea. Nu ?
— Adevărat. Colectivizarea pămîntului. Dar gîndurile şi mentalităţile ? Dar inima oamenilor ?
— Bine că te gîndeşti la inima lor, şi pe-a mea o dai uitării...
Întors în Zăpadia, nu mai trecu pe la casa de oaspeţi, ci merse direct la sediul gospodăriei colective, unde îl găsi pe Ion Cireş.
— Scurt pe doi, Cireşule, că mă grăbesc. Azi plec la Glod că pe ei, săracii, i-am lăsat orfani. Spune-mi ce-aţi hotărît aseară în şedinţă şi azi-dimineaţă acasă.
— Multe, cum ne-am înţeles. Acum rămîne să ne ţinem de treabă. Toate-au mers, numa' că m-am ciondănit cu fată-mea, cu Lelia.
— De ce ?
— Nu vrea să-l bage pe popa în programul de brigadă.
— Ce popă ? exclamă omul, mirat.
Preşedintele uitase, la rîndul său, că Onişor n-avea de unde să ştie de fuga popii.
— Hai, zău, nu te face. Nu ţi-o povestit nime' pînă aici ?
— Nu, c-am trecut direct prin apă. Ce ?
— Păi, domnul părinte o fugit ieri-noapte cu Saveta de la Tău...
Îi povesti totul amănunţit, cu oarecare nelinişte şi agitaţie interioară. Onişor, la sfîrşit, îi spuse, destul de calm :

— Să le fie de bine şi să ne cheme la ospăţ ! Pe noi, tete Ioane, povestea asta ne ajută oarecum în muncă. Cu prăbuşirea zeilor se prăbuşesc şi miturile !

— Zeii şi dumnezeii ei, tovarăşe Onişor, că-s încurcate rău !

— Ei, drăcia dracului ! Iar sînt încurcate ?

— Toată noaptea mi-am bătut capul cum să facem să iasă mai bine.

— Şi ce spune capul dumitale ?

— Păi, dinte pentru dinte ! Cum şi-or bătut ei joc de noi, o viaţă întreagă, aşa să...

— Şi capul fetei dumitale, a Leliei, ce spune ? îl întrerupse Onişor.

— Ea, cu-ale ei ! Că, vezi Doamne, adevărul vorbeşte singur, că misticismele din capul oamenilor le scoate numai ştiinţa, şi lumina, şi împlinirea nădejdilor...

— Să ştii că Lelia are dreptate... Dar ce faceţi cu preoteasa şi cu fetele ?

— Păi tocmai de-aia v-am aşteptat, să vedem. Părerile oamenilor îs împărţite. Unii că să le ia dracu, alţii că să le dăm de lucru. Văsălie le cere la grădină, Gligor la vii, Petre la Tău...

— Să le dăm.

— Cui ?

— Să le dăm unde le place să-şi aleagă...

— Plăcerea dracului, că ăstora nu le-o plăcut munca niciodată.

— Poate, Cireşule, dar acum s-a dus baba cu colacii. Ai sarcină să stai de vorbă cu ele, să le spovedeşti dumneata în locul popii. Le dai canoane, dar pe dreptate !

— Munca li-i destul canon ăstora, c-or huzurit de cînd le ştiu. Dac-ar fi după păcate, nu le-ar putea duce-n spate. Tot neamul lor o fost lup la mîncare şi vulpe la lucru. Nu cred eu să primească, tovarăşe Onişor.

— Întrebarea nu-i greşeală. Spune-le că ne vom interesa, poate le găsim şi fetelor un rost, le îndrumăm spre vreo şcoală de calificare, sau...

— Păi, chiar, că şi de-aia ne-am luat în gură cu Lelia. Ştii ce zicea ? Să înfiinţăm o grădiniţă sezonieră, că asta le-ar ajuta şi pe femeile cu copii mici, care ies acuma la hotar. Nu-i vorbă, că de-astea, amărîte de-astea, avem

destule. Vai de sufletul lor ! Şi zicea că la grădiniţă să le punem educatoare, auzi, pe fetele popii ! Ce să-i înveţe pe copii, am întrebat-o eu, Tatăl nostru ? Ea, nu şi nu, o ţinea pe-a ei, că să nu fiu rău acum, cînd a dat prepestenia peste casa oamenilor...

— Ideea cu grădiniţa, află că e foarte bună, tete Ioane. Şi pe cea cu fetele popii o putem înghiţi. Se pare că Victoria, cea mai mare dintre ele, nu prea seamănă cu doamna Nuţi. Aşa că, du-te, spovedeşte-le, şi-om mai vedea. Dar cu Nicodim ce-i ?

— Zice că le-o bătut ca pe sac...

— Asta-i singura lui parte pozitivă...

— Pozitivă pe supărarea ! Acum umblă ca turbat prin casele oamenilor, să-i tragă la biserica lui pocăită. Ce să facem cu el ?

— Să ne mai gîndim... În povestea asta cu popa şi cu Nicodim, s-avem de grijă, să nu dăm cu bîta-n baltă. Ne stropim singuri şi-i păcat. Dar ia spune-mi mai bine : cum stăm cu treburile gospodăriei ?

— Cum ne-am înţeles !

— Oamenii au fost de acord ?

— Păi, or fost, ştii dumneata cum sînt ei, mîrîie dar sînt de acord...

— Şi Octavian ?

— Şi. A mormăit el ceva, c-o să vie la lucru, numa' că trebuie mai întîi să se împace cu copiii şi cu...

— Cu cine ?

— Cine ştie ? ! Nu bănuiesc ce duşmani ar mai putea avea el. Şi-o spus gîndul pînă la jumătate şi s-o aşezat în scaun, ca mutu'.

— Să se împace cu el ! Asta trebuie să i-o zicem, tete Ioane. Dar împăcarea asta nu coboară din cer. Vine numai din muncă, aici, umăr la umăr, cu noi.

— Spune-i-o dumneata, că eu nu pot.

— De ce ?

— Păi, ştii, din cauza Lelicăi...

— Adică...

— Adică, ştii doar că e în vorbă cu Axente. Zice maică-sa către mine, că eu nu discut cu fata secreturi de-astea : „Las-o, Ioane, să-l aducă pe Axente acasă, că se au dragi".

— Bună idee ! Auzi ? Foarte bună ! Şi aşa n-avem agronom. Să cerem oficial să ni-l ia pe ăsta cu trei nume, să-l trimită în Dobrogea. E mai aproape de nevastă. Şi ? N-am înţeles, ce are Lelia cu Octavian ?

— Ea n-are nimic. Eu am. Dacă mă duc să-l lămuresc, ăsta, cum e fălos şi se ţine mai de neam, o să creadă că vreau să mă pui bine pe lîngă el, să-mi primească fata în casa lor...

— Prostii ! Vezi, aici greşeşti dumneata ! N-o să ajungeţi niciodată cuscri buni pînă nu vă certaţi. Şi-i mai bine înainte decît după încuscrire.

— Păi, atunci să ne sfădim !

— Glumesc. Las' că mai vedem noi ce-avem de făcut dinspre partea asta. Dumneata bagă de seamă cum te sfădeşti cu Octavian şi cu ceilalţi. Să fii sănătos şi la revedere !

Cu geamăntanul în mînă, Onişor o apucă printre construcţiile abia începute ale noilor grajduri şi remize, trecu pîrîul pe lîngă salcîmii umbroşi, surprinşi acolo de lumina tăioasă a zilei de vară şi proiectaţi pe pămînt ca nişte lei adormiţi cu capul pe labe, puşi să vegheze cripta dărăpănată a spiţei baroneşti.

Drumul alb, ondulat peste dealuri, îl purta apoi cînd lin, cînd sacadat, pe banda lui rulantă.

Ion Cireş rămase în cumpănă. Cu cine să discute mai întîi : cu preoteasa sau cu Octavian ?

Porni pe uliţă în sus, hotărît să intre mai întîi la Octavian. Se abătu însă din drum, luat numai de picioare, şi se trezi intrînd la Ricu.

În curte nu se arătă nimeni. Cireş strigă de la poartă :

— Tu, Tino, hăi, acasă sînteţi ?

Îşi aminti însă că femeia lucra la cîmp, în echipa bătrînului Artimon Borcea. Se strecură deci pe lîngă pridvorul casei, să nu-l rupă ciinele. Îl legase Ricu pe sîrmă, pentru paza întregii curţi. „Mă cine, Tigrule, îi spunea Ricu la cîte-o beţie, noi sîntem încadraţi pe acelaşi post. Numai că tu lucrezi voluntar, şi eu sînt plătit cu zile-muncă, mai bine zis cu nopţi-muncă, mă ! Înţelegi ? Bagă de seamă, să nu te pună dracu să ne faci meseria de rîs, că te spînzur ! Dacă te-ajunge cumva dorul de nuntă, rabdă, că şi eu rabd ! Am treizeci şi trei de ani şi-s ca izvoarele neîncepute. Se hoalbă fetele la mine, dar se feresc ca arse,

arde-le-ar focu ! Știu ele ce știu, nu-s proaste. E destul numai să mă uit la ele, și rămîn grele, din senin. Eu îs cocoșat, Tigrule, și filozof. Auzi, mă ? Eu apăr gospodăria : noaptea de hoți, ziua de pocăiți. Așa să știi tu, mă cîne !" încheia Ricu, fie mîngîindu-l pe cap, fie trăgîndu-i un picior în burtă.

Cireș bătu cu degetul în ușă, apoi, fără să mai aștepte, o deschise încet, abia crăpînd-o. Lumina trecu nemiloasă ca o ghilotină peste fața lui Ricu care dormea în patul de după ușă, ca să nu-l dibuiască prea ușor mustele.

— Ricule, dormi ?

— Stai ! Cine-i ? sări el speriat.

— Eu !

— Care eu ?

— Taci în supărare, nu zbiera, că sperii mustele !

— O, călca-m-ar, tete Ioane — Ricu numai la adunări îi spunea „tovarășe președinte" — cum m-ai putut speria ! Am crezut că-i popa. Tare vă seamănă glasurile ! Azi-noapte, n-am închis un ochi. Am avut de lucru cu părintele. Am cîntat bisericește.

— Bravo, Ricule !

— Da, tete Ioane, Cîntecu' meu de brigadă îi gata. Începe, bine, auzi :

Dom' părinte ca un crai
Șede cu Saveta-n rai...

Ricu spunea cuvintele pe cunoscuta melodie de haz :

Sfîntul Petru și Mihai
Și-au făcut o crîșmă-n rai...

— Lasă-l în craiul lui, Ricule, îl întrerupse Cireș. Acum trebuie să iei legătura cu Octavian. Tu ești bun de gură ca un vornic. Sînteți aici vecini, el te are mai bine ca pe mine.

— Cu Octavian ? se miră cocoșatul. Eu credeam că mă trimiteți la doamna preoteasă, să-i-șterg lacrimile. Ei ca ei, dar fetelor, aproape că mi-ar fi plăcut ! Drept să-ți spun, tete Ioane, mai mult decît cu popa și cu preoteasa m-am brănțăluit azi-noapte cu Nicodim. Uite la ce m-am gîndit stînd eu așa cu ochii deschiși : dacă-l lăsăm pe ăsta în voie, ne mușcă, împuiază capul oamenilor cu sfîrșitul lumii, cu *Apocalipsa* lor și-i zădărește de la lucru. Ce zici ?

— Să ne mai gîndim...

— Ce să ne mai gîndim ! Pe Nicodim vreau să-l oblig să se facă singur de rîs, cum s-o făcut şi popa. Că altă metodă, mai ştiinţifică, nu văd. La pocăiţi nu merge cu lămurirea, cu combaterea, cu ştiinţa, degeaba zice Lelica. Ei nu discută, n-ai de unde-i apuca. Aşa că, m-am gîndit bine, numai eu le mai pot ţine piept.

— Îţi baţi joc de mine, Ricule ! zise Cireş, nedumerit, dar şi atras. Acesta îşi rezemase cocoaşa de căpătîiul patului şi stătea ghem, cu genunchii adunaţi, cu fluierele picioarelor atîrnînd din izmenele lungi, ca două fuse uscate. Trăia parcă numai prin capul disproporţionat de mare, prin ochii înroşiţi de nesomn, dar vioi. Obrazul lui părea un pergament străvechi, rupt la mijloc cu brutalitate : gura. Avea dinţi mari, buze subţiri, înclinate uşor şi ironic în partea dreaptă.

— Las', că mă cunosc eu, tete Ioane. Eu am cap, nu glumă ! Trebuie doar să-mi fac rost de la ei de-o *Biblie* de-aia adventistă şi de cărticele. Poate le-oi cere de la Gornilă, că el şi-aşa nu le ştie ceti. Mă scriu la ei, mă botez în regulă !

— Te îneacă Nicodim, nenorocitule ! Ştiu eu bine că l-ai mai ars şi pe el cu vorbe... Dacă te-apucă, te-*ncorleşte* în Tîrnavă, pînă te îneacă...

— Fugi, tete Ioane, nu fi copil ! Cum să mă înece, dac-ajungem „fraţi" ? Nicodim îi nebun numa' cînd vrea. Acum are nevoie de oameni, nu-i dă mîna să mă piardă chiar pe mine ! Ce zici ?

— Treaba ta, numai să nu-ţi tragă pielea pe bîtă, ca la şerpi. Pînă la urmă m-aş învoi, dar c-o singură condiţie. La botez, să-ţi dăm doi oameni de strajă. Îi ascundem în sălcii, şi dac-or vedea că Nicodim vrea să-ţi facă de petrecanie, să sară pe el.

— Doi care ştiu înota bine. Cine-ar fi ?

— Mai vedem, amînă Cireş.

— Vreau să-i săpăm pe dinăuntru, tete Ioane. Să-i punem să-şi sape singuri groapa. Dacă le trebuie „sfîrşitul lumii", să li-l dăm !

— Amin, frate Ricule, spuse Cireș, grăbindu-se să adauge: „Dar ce-aude surdul, nu înțelege nici Dumnezeu !“ Gata !

Octavian Boreea se trezise și nu mai stătuse mult pe gînduri. Îl lăsase iar pe Octavian cel mic în așternut și el coborîse din șură. După adunarea de-aseară, după gîndurile de-acolo și de peste noapte, acuma îl durea capul Se spălase în vălăul vitelor. Apa rece îl mai înviorase. Era bărbos. Se rădea numai duminica și foarte rar peste săptămînă, cînd mergea la vreun tîrg. Se uită la soare, și se gîndi că dacă se mai încălzește vremea trebuie neapărat să scoată cele cîteva butoaie din pivniță, să le oprească și să le pună la uscat. Erau pline căzile și ciuberele cu apă de ploaie, moale, de mătase. Putea să șurluie bine butoaiele cu frunze de nuc. Mîinile mari, încă puternice, cereau de lucru, n-aveau timp s-aștepte limpezimea gîndurilor Dacă stăpînul lor nu le mai poruncise, în dimineața aceasta, să fie prezente în curtea lui Artimonuț, ele se îndemnau singure spre orice, numai muncă să fie. Peste noapte, Octavian repetase, poate pentru a zecea oară : „Că mă Artimonuț, dacă te-ai spălat pe mîini ca Pilat din Pont, treaba ta ! M-am supărat acum și cu tine. Nu mi-a mai rămas nici unul. Acum poate începe împăcarea cu toți !“ Și cînd pornea, fără voie, să spună numele copiilor, sufletul îl durea pentru fiecare, de parcă și-ar fi tăiat bucăți din propria carne.

După ce îmbucă ceva în fugă, după ce văzu că bătrînul Artimon porni la cîmp în fruntea celor tineri, fără să-l cheme, de parcă Octavian nu mai ținea de curtea lor, își suflecă mînecile cămășii, se îndreptă spre gîrliciul pivniței.

Cînd să intre, văzu că deschide poarta Cireș și Ion Mureșan.

— Bună-dimineața, Octaviene ! îi spuse Ion Cireș.

— M'neața, mă vere ! adăugă în același timp învățătorul.

— Să fiți sănătoși, le răspunse Octavian, uitîndu-se întrebător la ei, ca și cînd ar fi vrut să zică : „Iar nu-mi dați pace ?“

O fărîmă de tăcere îi stingheri pe toți trei, de parcă se întindea de-un veac.

— No, Octaviene, începu președintele, am venit c-o veste bună. Să știi că l-au dat afară pe nebunul care-o fost alaltăseară la voi și v-o amenințat cu toate prostiile din lume...

— Pe mine nu m-o amenințat. Că dacă eram acasă, n-ar fi plecat el cum a plecat...

— Bine, continuă Cireș, ți-am spus să știi că nu era de-al nostru, nu-i ardea de necazurile noastre, ci de ifosele lui...

— Mă rog, zise Octavian, eu nici nu l-am chemat, nici nu l-am trimes. Nu mă bag în treburi de-astea...

— De ce să nu te bagi, dacă ne-a făcut rău la toți ? întrebă vărul său. Acum s-a dus dracului... odată cu popa, mai adăugă el, intenționat. Acum putem vorbi liniștiți despre toate cîte ne frămîntă...

— Putem vorbi multe, zise Octavian. Numa' că de-a mele vreau să mai vorbesc singur !

Îi ținea acolo, în gura pivniței. Bătrîna Măria tot crăpa ușa bucătăriei, să vadă cine sînt. La geamul mic, pătat de muște, se arătă și capul Lucreției.

— Bine, vorbește — zise Ion Cireș, uitîndu-i-se drept în ochi.

— Spuneai ascară că te împaci cu copiii. Poate că le scrii și lor, lui Petre și lui Axente, adăugă învățătorul.

— O să văd eu ce fac... Deocamdată să mă limpezesc singur...

— Și noi cînd să mai venim ? întrebă Cireș.

— Numa' cînd vă chem. Am înțeles, că doar nu-s prost, ce mi-ați spus cu ăla, cu inspectoru'... Că, mă, să nu s-atingă unu' ca el de copiii mei ! Să nu le steie în cale... Am înțeles ce mi-ați spus. Da' eu tot singur trebuie să mă gîndesc. Totdeauna am lucrat numa' după capu' meu... Acum am treburi, vreau să opăresc *bluganele*, să se uște...

— Va să zică ne dai afară, zise înțepat învățătorul. Ne dai afară, vere.

— Cum, mă ? Ce tot spui ? Dac-ai fi numa' tu, haida-de, aș mai zice. Da' cu Cireș n-am nimic. El îi om mai de omenie ca tine...

„Ai auzit bine, Ioane ?" se întrebă președintele, mirat de vorbele ieșite pentru prima dată din gura lui Octavian. „Taci, că-i al nostru !"

— Dar cu mine ce ai, mă vere ?
— Nimic.
— Eu nu-s om de omenie ?
— Ba eşti, daçă-mi dai pace.
— Da' ce ţi-am făcut, mă ?
— Nimic.
— Atunci, de ce te-ai dus la popa ieri-dimineaţă, după ce-ai vorbit cu mine ? Mi-a spus *tişa* Mărie c-ai fugit iute. Poate să te plîngi... Nu ?
— De ce să mă plîng, mă ?
— Nu ştiu. De unde să ştiu ? Ai fugit iute. Acum ai văzut cine-i părintele ? Te-a minţit ca o Iudă...
— Că, mă, ce-am avut eu cu popa ?
— Nu ştiu ce-ai avut, dar te-a minţit. Cred că numai el te-a aţiţat contra copiilor şi contra mea. Acum a fugit, s-a dus, mă, călare, ca un haiduc...
— ...Haiducul şi paraclisul Maicii Domnului, că rău m-o putut încurca ! îşi descărcă sufletul Octavian, fără să vrea.
— Aşa ! Acum îmi place, continuă Ion. Mai înjură-l şi pe el, vere, că pe noi ne-ai *alduit* destul !
— Cînd, mă ?
— Ştii tu cînd, şi mai tare, şi mai încet.
— Că, mă, cîinos mai poţi fi !
— Semăn cu tine ! Că doar sîntem veri...
— Păi de ce-ai mai învăţat şcoala, mă, dacă semeni cu mine ?
— De-aia, ca să-ţi deschid capul. Dar văd că ţi l-ai încuiat cu şapte lacăte şi-ai zvîrlit cheile în Tîrnavă.
— Ce-ai zis, mă ? se făcu că n-aude Octavian.
— Lasă-l în pace, învăţătorule, interveni Cireş, care tăcuse toată vremea.
— Îl las. Acum poate judeca singur, fără popa şi preoteasa. Mă, vere, să te gîndeşti singur şi să ne chemi. Auzi, poate că le scrii şi copiilor...
— Du-te, mă Ioane, şi lasă-mă în amaru' meu ! Ai noroc că-i aici un om străin. Altfel, ţi-aş spune eu una, să mă ţii mine. Lasă-mă !

„Drace, gîndi Ion Cireş, cum le schimbă ! Din om de omenie, în cinci minute am ajuns om străin."

— Bine, mă ! Dar să ne chemi, zise învăţătorul.

— Noroc bun, Octaviene ! Şi nu te supăra, că vorbele se duc ca apa. Mai ales între oameni. Tu caută să te împaci mai întîi cu tine !

— Treaba mea, răspunse omul, şi păşi pe treptele *gîrliciului* în pivniţa întunecoasă. Treaba mea cu cine mă împac...

La poartă, Ion gîndi : „S-o iau şi pe Lelia cu mine, că oricum, e de-o vîrstă cu fetele popii şi chiar de nu-s prietene, tot se înţeleg mai uşor. Ş-apoi, Lelica a născocit ideea cu grădiniţa aia. Să le-o spună ea !“ O găsi acasă, şi, fata, auzind despre ce-i vorba, nu stătu mult pe gînduri. Se arătă chiar bucuroasă. „Mai ales pentru Victoria !“ se gîndi. Prin curtea parohială raţele se bălăceau într-un ochi de apă, rămas după ploaie. Scroafa bălţată, cu zece purcei după ea, se întinse cît era de lungă în baltă, speriind raţele. Larma lor o făcu atentă pe Flavia, întinsă numai în costum de plajă pe şezlong, în coridorul larg din faţa verandei, unde bătea soarele. Auzind paşi, Flavia privi spre curte şi-i spuse, şoptit, soră-sii, care tocmai ieşea din casă în drum spre grădină :

— Of, tu, nu se mai poate omul nici odihni în casa asta ! Treci în faţa mea, că mă vede Cireş în pielea goală. Şi ăsta...

— Doamne, nebună eşti ! Taci. Uite că vine şi Leli cu el. Ce s-o fi-ntîmplat ?

Preşedintele, oprit în grădiniţa de flori, lîngă trepte, întrebă tare, să se-audă :

— Acasă sînteţi, doamnă preoteasă ?

— Acasă, tete Ioane, răspunse Victoria.

Flavia se retrase încet spre verandă, legănîndu-şi şoldurile proeminente. De jos se auzi şi vocea Leliei :

— Servus, fetelor ! Sînteţi acasă ?

Ea se străduia să pară totul firesc în vizita aceasta neprevăzută, deşi ştia că e greu, după ce atîta vreme nu se mai căutaseră una pe alta.

— Acasă Leli, poftim, haideţi ! se grăbi să-i răspundă Victoria, ascunzîndu-şi emoţia şi tremurul din glas.

— Numa' mulţam, domnişoară, intră Cireş în dialogul fetelor. Adică, dacă vreţi, Lelico, du-te, dar eu mă gîndeam că ar fi mai bine să veniţi şi dumneavoastră, să

vorbim ceva cu toţii. Haideţi în grădină, c-am văzut-o pe doamna preoteasă acolo !

— Bine, venim şi noi imediat, tete Ioane. Hai, Leli, o clipă, pînă se îmbracă şi Flavi. Ea tocmai făcea plajă, ştii, ea...

Victoria nu mai ştia cu ce vorbe să umple minutele pentru a nu se trăda, a nu fi caraghioasă. Intrară în casă, în camera din mijloc.

Ion Cireş, grăbindu-se, ocoli straturile de flori, apoi bucătăria de vară şi hambarul, sub care văzu că se furişează un şobolan mare — semn că mai avea încă ce roade — şi intră în grădină singur.

Preoteasa se zărea tocmai în capătul celălalt, în dreptul bisericii. Pe lîngă ea, se mişca o mogîldeaţă de femeie, aplecîndu-se ca o ciuhă din holde, vara, cînd o bate vîntul. În faţa stupinei, forfoteau alicele albinelor. În spate, scormoneau, ca plătite, găinile.

— Hîşş ! căută el să le sperie. Hîşş, spurcatelor, nu mai rîcîiţi straturile !

— Lasă-le, tete Ioane, se auzi, cu moliciuni voit familiare, glasul preotesei. Lasă-le, că-s de-a mele !

— Le las, doamna preoteasă, răspunse preşedintele, dar vă strică straturile de salată...

— Ele ne strică numai straturile, alţii ne-or stricat viaţa...

„Începe", gîndi omul, înţelegînd unde bat vorbele preotesei.

— Viaţa o poate strica numai ăl care ne-o dă, doamnă preoteasă, i-o întoarse, bisericeşte, Ion.

Preoteasa se rezemă o clipă în coada sapei. Năduşită, începu să-şi şteargă faţa pistruiată cu poala şorţului. Pe lîngă statura ei, ce amintea de tîlharul Baraba din tablourile răstignirii, Todorica, mogîldeaţa aceea neagră, mama lui Miliuţă de peste drum, părea umbra biblicelor mironosiţe. Uscată, gălbejită, uşor i se putea citi pe faţa ca o pungă de tutun ponosită posturile şi nemîncarea, spaima de viaţă.

— Viaţa, reluă preoteasa, viaţa asta pămîntească s-o mănînce cîinii, că de altceva nu-i bună ! Toată nădejdea noastră este dincolo, zise Nuţi, arătînd cu mîna dreaptă spre dealurile înalte de la apus.

— Doamnă preoteasă ! încercă Cireș s-o îmbuneze.

— Numai voi, cu vremurile și cu colectiva, mi-ați distrus familia, mi-ați risipit economatul și bucuriile vieții ! Doamne, ce să mă faaac ? își prelungi preoteasa cuvintele, prefăcîndu-se că plînge.

Todorica, ascultînd-o, stropea cu lacrimi țărîna jilavă.

— Așa, bine faceți, doamnă preoteasă ! vorbi cu năduf președintele. Pe dumnezeu să-l întrebați, că el v-o bătut, nu colectiva noastră ! Ș-apoi, dacă-i vorba de vremuri, știți ce ? Vremurile astea, doamnă Nuți, v-or pus doar în față o oglindă mare, să vă vedeți mai bine, așa să știți ! Acum uitați-vă cît sînteți de frumoși ! Nu-i strîmbă oglinda, nu vă holbați așa, numa' viața v-o fost strîmbă. Da' ce să mai întindem vorba ? Băgați mai bine divorț, doamnă preoteasă. Ce-a fost nu se mai întoarce, amin !

Hotărîrea din glasul lui Cireș o lăsă stană, nu alta, pe Nuți.

Baba își ridică speriată capul din pămînt și privi la Cireș ca la un diavol din icoanele afumate...

— Așa, doamna preoteasă, reluă Ion uitîndu-se mereu să vadă dacă vin fetele. Era grăbit, să nu-i dea răgaz preotesei să-l abată cumva spre alte discuții. Dacă vă lasă *pătrupop* și vlădica să stați mai departe aici, în curtea și în casele bisericii, noi nu sîntem contra, n-avem treabă cu asta. Dar dac-o vrea nana Todorica și alții ca dumneaei să-și aducă un popă nou ? Atunci ce faceți ? Vă mutați la Nicodim ?

— Ba, mută-se dracu ! izbucni preoteasa, rece, calmă, tăioasă. La nebunul ăla care și-o omorît mama și tata, la animalul și anticristul ? Ăla-i frate cu Diavolul, nu cu mine...

— De-asta zic, doamnă preoteasă. Conducerea colectivei noastre s-o gîndit că dac-ați vrea să dați o cerere, o supunem în adunarea generală și-i sfătuim pe oameni să cadă la învoială să vă primim la lucru...

— Ce ? întrebă, năucă, Nuți.

— La lucru. Puteți alege, continuă sigur și simplu Ion. La vii, la cîmp, la grădină, la păsări, la...

Aici se opri. Voise să spună „la vaci, la Tău", dar ocoli amintirea Savetei, să nu sară iar din țîțîni preoteasa.

— De ce nu ne daţi pace ? Ce-aveţi cu noi ? miorlăi din nou Nuţi, cu glasul ei îngroşat, mahmur.

Cînd ajunseră fetele aproape, Cireş tocmai spunea :

— Ne-am gîndit să le ajutăm şi pe domnişoare, să-şi găsească un rost şi un servici. Poate că voi aţi şi discutat, Lelico !

— Nu, tată, încă n-am discutat despre asta, spuse fata, cu vădită stinghereală. Ar fi vrut să continue ea, dar Cireş i-o luă înainte :

— Vrem, doamnă Nuţi, să deschidem o grădiniţă de-asta sezonieră, şi-apoi chiar o creşă pentru copiii mici. Aşa zicea Lelica. Să le mai ajutăm pe bietele muieri, că vara li-i tare greu şi cu munca, şi cu copiii. Aşa că...

— Ba să-i ţină cine i-o făcut ! ţipă doamna Nuţi, încurajată de prezenţa fetelor, înţelegînd îndată despre ce-ar putea fi vorba.

— Doamne, mamă, cum te exprimi ! exclamă cu tristeţe Victoria.

— Nu-i nimic, adăugă Flavia. Bine zice mama. Să le spele cîrpele cine i-o făcut, nu noi, Victorio !

— Ştiţi, încercă Lelia să intre în vorbă, nu m-am gîndit să...

— Nu vreau s-aud nimic ! se repezi, orbeşte, preoteasa. Să nu vă bateţi joc de fetele mele !

— Păi, nu de cîrpe-i vorba, încercă Cireş să clarifice lucrurile, crezînd că vorbele s-or fi încurcat din pricina lui. De educaţie...

— Ni, mă, auzi, mă, că dumnealor au ajuns şi la educaţie ! încercă Nuţi să fie ironică.

Îşi simţi gura uscată, şi fierea vărsîndu-se încet în sînge.

— Ştiţi... vru Lelia să continue.

De data asta, preoteasa îşi puse mîinile în şolduri, se aplecă spre fata lui Cireş şi-i aruncă în faţă, ca un scuipat :

— Tu, destrăbălato, interesează-te mai bine de capul tău şi lasă fetele mele în pace ! Auzitu-m-ai ? Fugi cu limba scoasă după hăndrălăul lui Borcea, şi mai ai neobrăzarea să vii aici ca o mironosiţă...

Luată prin surprindere, fulgerată de privirile doamnei Nuţi, Lelia izbucni în plîns. Se întoarse în grabă şi porni

cu paşi împleticiţi spre ieşire. Victoria alergă după ea, uitîndu-se înapoi şi strigînd :

— Doamne, ce murdării îţi pot ieşi din gură, mamă ! Iart-o, Lelia, nu ştiu ce-a apucat-o, iart-o ! strigă ea. Se pierdură amîndouă pe cărare. Flavia rămase cu capul în pămînt. Preoteasa, cu vinele gîtului umflate şi cu ochii bulbucaţi, fără urmă de lacrimi, începu să ţipe :

— Daţi-mi funia să mă spînzur ! Lăsaţi-mă să mă omor !

Ion Cireş spuse apăsat, rece :

— Păcat să muriţi acum, doamnă preoteasă. N-are cine vă ceti prohodul...

5

La făgădău, cum îi spuneau zăpădenii cooperativei de băuturi, era plin. Octavian dădu bună seara şi se aşeză la masa de după uşă. Ceru acelaşi „deţ" de monopol, tăiat cu sirop, ca să n-aibă gust rău. Îl goli pe jumătate dintr-o înghiţitură. Tăcea. Se uita la ceilalţi. Ricu, la altă masă, se ţinea de obiceiul lui.

— Aşa, tete Robule. Ţi-o făcut-o şi pe asta nana Otilia.

— Şi pe asta, răspunse omul, resemnat.

— Da' măcar o fost bună pita ? N-o fost clisoasă ? S-o copt bine ? îl hărţuia Ricu.

— Dacă s-ar coace în fiecare săptămînă aşa, n-ar fi rău.

— Asta, tete Robule, nu-i nimic față de-a domnului părinte. Toate împrejurimile știu acum ce mai drăguț de popă or avut zăpădenii și vor să-și cumpere și ei unu' la fel...

Oamenii, încălziți, rîdeau. Octavian de la masa lui, deși nu auzea bine totul, dădu și el să rîdă, dar se opri brusc. Mai ceru un deț. Ricu n-avea astîmpăr :

— Da' cîntecu' ăsta îl știți fraților ?

Dom' pă-rin-tee ca un crai
Șe-de cu Sa-ve-ta-n rai,
Heei, hai,
Vii-nu-i duul-ce
Cii-ne-l bea nu seee-mai duuce !

Cînta Ricu, și ceilalți aproape toți, clocoteau de rîs.

— Să mă trăsnească, fraților, dacă n-ar trebui să vînd cîntecu' ăsta la pocăiți. Mă duc pe ulița ceialaltă și li-l vînd. Lor le plac tot felul de cîntece.

Tocmai în clipa aceea, intră pe ușă Ion Cireș, împreună cu Gornilă, pocăitul. Președintele, care auzise din ulițâ cuvintele și cîntecul lui Ricu, înțelese repede despre ce-i vorba și nu stătu mult pe gînduri :

— Dă-i drumul, Ricule, nu te opri ! Cum îi cu părintele ?

— S-auzim ! S-auzim !

Ricu trecu în mijlocul făgădăului, își aruncă pălăria de paie pe-o masă, înghiți o gură de monopol și, cu voce îngroșată, de cantor bătrîn, începu să cînte textul pregătit pentru programul de brigadă. Făcea semne cu mîna dreaptă, ca și cînd ar fi ținut o cădelniță :

Și s-o dus popa, s-o dus,
Toot prin rai, în suuus, în suuuus...

Toți erau numai ochi și urechi.

Într-un măr cu mere verzi,
Dragă Doamne, ce să vezi ?
Stă cum-stă și curcubeta,
În chip de șarpe, Saveta
Și-l cheamă cu voarbe sfinte :
„Hai, îndură-te, părinte !"

Octavian rîdea cu zguduituri și icneli, ca bolnav. În gînd însă, izbucnea fără voia lui: „Părintele și mărul raiului, cum ți-ai putut face, mă, de rîs familia!"

Gornilă, care intrase destul de greu, împotriva rînduielii lor adventiste, rîdea și el, luat de val. Săruta cu plăcere sticla de țuică, cerută de Cireș, potrivind-o pe buza de jos, umflată, vineție ca o prună viermănoasă. Gîlgîia, dîndu-și capul pe spate. Se gîndea tot timpul ce bucuros o să fie șeful lui, Nicodim, cînd o să afle, chiar în seara aceea, cum rîd oamenii de fuga popii, cît sînt de zdruncinați în credință și deci gata să treacă, în păr, la adventiști. „Zău lui Dumnezeu, frate predicator — își potrivea de pe-acum cuvintele Gornilă — crede-mă, ăștia trec cu țocu-n poc la noi, poate cu Cireș în frunte. Că altfel, de ce-ar fi venit Ricu la mine, acum către seară, să-mi spună că se pregătește pentru sfîntul botez în Tîrnavă și că i-ar trebui o *Biblie* de-a noastră și sfintele cărticele pocăite? Hai să-l botezăm mai iute, predicatorule! După Ricu, vine toată gospodăria, ascultă-mă pe mine. Îi bun de gură, are limba înspicată ca șerpii!"

Ricu veni și se așeză la masa lor, cerîndu-și voie, cu o mutră spășită.

— Doamne-ajută, fraților, le zise, închinînd cu sticla de rachiu.

Gornilă, fericit, scoase din sîn o *Biblie* neagră, ferfenițită, pătată de muște și de oalele cu lapte acru peste care fusese de atîtea ori așezată. Mai scoase și vreo cinci broșurele colorate, la fel de soioase.

— Ia-le, frate, și drepte să-ți fie cărările minții, pînă ce-i ajunge în mijlocul nostru, unde este mîntuire și bună povață! încheie Gornilă, căutînd să-l imite pe Nicodim.

Ion Cireș îi șopti lui Octavian la ureche:

— Ricu îi rătăcit, trece la pocăiți...

— Totdeauna o fost rătăcit, vai de cocoașa și de zilele lui! îl căină Octavian.

— Așa, frate Gornilă — îl imită Ricu prefăcut — mulțumescu-ți ție că te-ai îndurat să te lipsești cîteva zile de sfintele cărți. Spune-i și fratelui Nicodim să fie milostiv cu mine, că rod bogat va da sămînța îngropată în inima mea...

— Auzã-te Domnul, frate rătăcit, încuviinţă Gornilă, cu trufia celui menit să oficieze în locul lui Nicodim.

Se uita mereu spre Cireş şi Octavian, sperînd să observe şi pe feţele lor pocăinţă şi sete de îndreptare. Îşi zgîia ochii mici, injectaţi de oboseală şi de praful unei zile lungi de vară, în care dăduse toată ziua cu sapa. El era om de nădejde în „echipa pocăiţilor", condusă de la distanţă de Nicodim.

Octavian parcă şi-ar fi adus aminte de ceva, se ridică şi-l părăsi pe Cireş, urîndu-le celorlalţi „Seara bună". Gornilă se grăbea şi el spre Nicodim.

— Frate Octaviene, îndrăzni el, ieşind.

— Ba frate eşti cu dracu nu cu mine ! i-o reteză scurt.

Întors acasă, Octavian îl văzu pe Artimon cum stă în odaia de mijloc la lumina somnoroasă a lămpii şi se uită îngrijorat la perete. Din cauza ploilor, se lăsase puţin pămîntul, şi zidul începuse să se crape.

— S-o crepat casa. Uite, s-o crepat, spuse Artimon.

— Dă-o dracului ! Să se crepe odată.

Bătrînul nu mai ştia ce să creadă.

— Să se crepe, continuă Octavian. Că am eu pe cap altele mai mari, nu crepătura asta. Cu alea să-mi spui ce să fac, tată !

De mult nu-l mai auzise Artimon vorbind în felul ăsta. Se vedea că băuse ceva. Cînd bea, avea şi el sămînţă de vorbă.

— Cu care, mă ?

— Cu copiii...

— Treaba ta, sluga tatii, că tu şi-aşa nu ne întrebi nimic, niciodată. Acum tu eşti mare şi tare, noi nu-ţi mai putem porunci. Fă cum crezi ! Cu copiii nu-i bine că te-ai sfădit. Împacă-te ! Cu gospodăria şi cu lucrul văd că le-ai încurcat, şi tot încurcate le ţii. Ai noroc cu mine pînă mai pot mişca, şi cu copiii ăştia pînă mai stau pe-acasă. Altfel, ne-ar lua dracu de foame. Dar să ştii, casa trebuie s-o faci la loc !

— Care casă ?

— Casa mea. Uite-o, asta crepată. Pînă trăiesc, nu mi-o dau. Dacă tu te însori cumva, noi ce ne facem ? Te însori şi aduci vreo şuchiată, că una ca Silvia, fi' iertată, nu mai

găsești. O aduci, și ea ne pune zdrențele în spinare și ne dă cu picioru'. Unde ne mai ducem noi atunci, oameni bătrîni ? Tu nu te gîndești ? Da' pentru casă, ne ține oricine...

Octavian asculta înlemnit.

— Ai dat în mintea copiilor, tată.

— Am dat pe dracu ! Capu' meu îi mai limpede ca al tău ! Îți spun așa, ca să știi, că omu-i om. Am cetit eu pe vremuri o carte, nici nu mai știu cum îi zice. Acolo scria că bărbatu' pînă la șaizeci de ani îi ca vinu' bătrîn, care mai fierbe o dată, primăvara. Acuma-i vară și vine toamna. De unde să știu eu că la primăvară nu ne-aduci una pe cap ? !

— Ai dat în mintea copiilor, tată ! Cu prostii de-astea ai mai putea să taci...

— Așa ? Să tac ! Bine, mă, numa' să n-ajungi la vorbele mele. Să nu-ncerci s-aduci aici pe cineva, că-i dau cu securea în cap !

Octavian ieși afară, mut, întunecat la față. Se îndreptă spre așternutul din șură, unde Octavian cel mic dormea butuc. „Că, mă, împacă-te cu tine ! Împacă-te cu copiii, strigă toți. Lor li-i ușor, ce le pasă ? ! Da' eu nu mă pot împăca nici cu mine, nici cu copiii, pînă nu mă împac cu Silvia. Și ea îi moartă. Cu ea mă pot împăca numa' dacă dau un părăstas, o slujbă de iertare. Atunci chem toți copiii, că altfel Petre și Axente nu vin. Îs încăpățînați ca... da, așa-i, ca mine. Altfel, nu vin. Trebuie să le scriu, să-i chem la părăstasu' Silviei. Pentru ea, știu bine, dacă le-aș bate chiar acum noaptea telegramă, mîne ar fi acasă. Poate că așa se și cade. Doar le-o fost mama bună, i-o purtat pe toți în pîntece, i-o făcut și i-o crescut mari, săraca ! Le-ar sta și rău s-o uite, ca pe mine... Că pe mine ori m-or uitat, ori le-am ajuns la toți ca un străin, ca unu' care nu le-o fost niciodată părinte. Așa-mi trebuie, dacă i-am scăpat din mînă ! Și-acum mai strînge-i, dacă poți ! În loc să se roage ei de mine, am ajuns să mă rog eu de ei. S-o crepat casa, tată ? Adevărat. Numa' că peretele ăsta îl pun eu la loc, îl văruiesc, n-avea grijă ! Pînă ies la lucru' cîmpului, o să fie ca nou, nu te teme ! Da' inima copiilor, știu eu bine, are crepături mai mari și mai adînci. Și-n inima lor nu mă mai lasă să umblu. Asta-i durerea mea, tată,

nu peretele ăla de cărămizi ! Cum să fac ? Spune-mi. M-am gîndit că trebuie să dau un părăstas, să mă împac cu Silvia. Să chem copiii... Da' acuma popă nu mai avem în sat, cine să facă slujba ?" Ajungînd la întrebarea asta încurcată, se zvîrcoli îndelung în așternut, neputincios de-a trece mai departe. Avea gura coclită.

Lelia plînsese mult. Maică-sa, bănuind doar ce se întîmplase, voia să fugă la preoteasa, să-i spună cîteva de s-o țină minte toată viața. Dar Cireș o opri.

— Las-o-n mumă-sa de Muloaie, tu muiere, că dacă te-amesteci în tărîțe te mîncă porcii !

Ioana se potoli, mîngîindu-și fata :

— Nu mai plînge, draga mamii, nu fi proastă. I-i ciudă că la fetele ei nu se uită nime. Las', c-o prind eu o dată undeva. Atunci, numa' eu știu ce-și aude de la mine, n-avea tu grijă !

— Eu sînt de vină, nu ea, mamă !

— Doamne, ce prostii vorbești, tu fată ! Adică, tu te-ai dus cu gînd bun, să le faci un bine, și-acum tot tu ești vinovată ?

— Eu, mamă, că mă bag în toate necazurile altora, în loc să-mi văd de-ale mele...

„Care ?" ar fi vrut s-o întrebe maică-sa, dar văzînd-o supărată o lăsă în pace.

Pe Lelia o încerca neliniștea că Axente ar putea s-o judece la fel ca doamna Nuți. „Umbli cu limba scoasă..." „Nu, el n-ar putea niciodată să gîndească așa !" Noaptea i se păru fără sfîrșit.

A doua zi dimineață luă hotărîrea de-a pleca la mare. O anunță pe Lucreția.

— Și chiar pleci, nu glumești ? o întrebă sora lui Axente.

— Chiar !

— Dac-o să-l întîlnești cumva — se opri zîmbind Lucreția — te rog să-l săruți din partea mea. Spune-i că-l socotesc — dar așa să-i spui ! — măgăruș de Dobrogea. Nu răspunde la scrisori. Zău, tu, nu-l înțeleg. Te rog să-i spui așa : „Vino, Axente, acasă ! Trebuie să te împaci cu tata, să nu mai fii și tu încăpățînat ca el !"

— Nu fi atît de darnică, Lucreţio, cu sărutările mele !

A treia zi, fata sosi la Mamaia, de unde-l chemă pe Axente cu o telegramă. Zilele de vară erau lungi, încinse, de plumb topit. Zăduful ţinea pînă seara tîrziu, cînd îl înghiţea briza mării. Axente, transpirat şi obosit, tocmai zorea dinspre arături spre tabăra de vară a vitelor, aşezată la doi-trei kilometri de gorganul sub care lăsase tractoriştii.

La tatăl său Octavian se gîndea inginerul, mai ales pestă zi, cînd se lovea de toate treburile gospodăriei. „Asta cum ar rezolva-o tata ? Ce le-ar spune ăstora în locul meu ? Cum ? Ce-ai zis ?" se trezea cîteodată insistînd, de parcă l-ar fi avut în faţă. Răspunsurile sau tăcerile lui Octavian îi prindeau bine. Doar seara tîrziu, obosit de-atîta alergătură, Axente se trezea asediat de singurătate, ca de un gol imens. Atunci o chema lîngă el pe Lelia. Cîteva minute nu-i zicea nimic. Se scufunda în ochii ei ca în profunzimile unui lac ameţit de lună. O lua în braţe, tot tăcut, şi rămîneau aşa minute în şir, într-o îmbrăţişare de statui abia născute. Apoi fata izbucnea în plîns. Numai atunci Axente o săruta ameţitor, îi şoptea : „Bine-ai venit, Cireaşă amară !", schimbîndu-i astfel lacrimile în rîs. Şi cu rîsul acela în urechi, limpede, alunecos ca boabele de argint-viu, Axente cădea, seară de seară, în somnul lui greu, de om tînăr şi ostenit.

Acum, tocmai cînd isprăvise de discutat cu brigadierul şi cu îngrijitorii de la tabăra vitelor, auzi claxonul autocamionului gospodăriei. Şoferul îi făcea semne, agitat, să se grăbească.

Citi mirat telegrama, apoi o împături şi-o puse în buzunar. „Se ţine de glume", îşi zise. Maşina îl hurduca peste cîmp, ameţindu-l. Şoferul aprinsese farurile şi trăgea cu coada ochiului la Axente, să vadă cum reacţionează. „Îmi place ! exclamă în sinea sa şoferul, care cunoştea telegrama. Aşa trebuie să fie un bărbat. Să nu-l joace muierile cum le place lor, afurisitele ! Bravo ! tovarăşe Axente, să ştii că-mi placi, pe onoarea mea !" Dar tocmai cînd îşi termina el gîndurile, inginerul îi spuse scurt :

— Ia-o, Anghele, pe şosea şi lasă-mă la Mamaia !

-În după-amiaza aceea, Lelia dormi ca dusă. Se trezi abia seara. Ceasul arăta 9. Coborî în fugă pe scară. Nu mai avu răbdare s-aştepte liftul. Se uită în dreapta, în stînga : nimeni. Adică era toată lumea, numai el nu. La 10 fără cinci minute, pe şosea, lîngă staţia de troleibuz, opri un camion mătăhălos. Din el coborî cineva, care se îndrepta spre ea. Cu paşi mari, bolovănoşi, cu faţa neagră, îmbrăcat în hainele de lucru, ticsite de praf. Recunoscîndu-l pe Axente, fata rămase o clipă locului, încremenită. Apoi, dezmeticindu-se, îi sări de gît şi-l sărută pe obraji, în timp ce el repeta, morocănos, încruntat, cum era tot neamul lor :

— Nu înţeleg, zău, de ce te ţii de glume ?

Începu să-i povestească tot felul de banalităţi, parcă anume ca să n-o întrebe nimic de pe-acasă. Dar ea simţea acum că-i venise rîndul să-l ajute, să dea jos de pe el cămaşa aceea aspră a răcelii nefireşti. Se gîndea cum să înceapă, să nu-l supere. Parcă-i era frică. Şi începu, bineînţeles, cu mesajul Lucreţiei. „Sărută-l din partea mea..." Nu-i venea Lelei tocmai uşor. La fiecare pas — oameni. Pînă să observe că aproape toţi erau tineri ca şi ei — în orice caz, şi cei mai în vîrstă tot ca îndrăgostiţii arătau, păreau cu toţii ameţiţi de duhurile mării — se învîrtiră un sfert de ceas în jurul frazelor pe care i le încredinţase Lucreţia. Să vină Axente acasă ? Să se împace cu tatăl său ? Asculta, se uita la ea tot încruntat, tot posomorît, pînă cînd fata îndrăzni să-l sărute pe buze, îndelung, ameţitor, într-o încleştare dulce, de fiinţă însetată, alungată din urmă de umbre fierbinţi. Flămînzi, intrară într-un restaurant, se aşezară la o masă şi cerură de mîncare. Treptat, Lelia începu să-i depene toate frămîntările lor din Zăpadia. Povestind, îşi dădu seama că numai necazurile acelea mai stăteau între ei ca o oglindă rece, nepăsătoare. Vorbea în şoaptă, îi urmărea pe faţă atent toate reacţiile. Cu vorbele, el era încă zgîrcit. La un moment dat, de la masa de alături, auziră pe un june elegant spunînd comesenilor săi veseli :

— A dracu' franţuzoaica ! L-o ginit iute ! O pus mîna pe vagabond. Mor, afurisitele, numai după de-ăştia ! Îi caută cu lumînarea !

Au rîs amîndoi, pe săturate.

Plimbarea din seara aceea se prelungi. Lelia îi adusese lui Axente, pentru cîteva ceasuri, Zăpadia lor depărtată, cu toate bucuriile şi necazurile ei, acolo, pe fîşia îngustă de pămînt dintre Siutghiol şi Marea Neagră. Fusese o noapte foarte pămîntească, în toate ale ei, dar care lor li se păru o adevărată plimbare pe lună, o plutire incertă, cu paşi tîrîţi prin colbul stelar, înecăcios.

În ziua următoare, după-amiază, veni Axente cu camionul lor şi o duse direct în livada cu caişi şi piersici pitici a gospodăriei colective. Îi aştepta acolo preşedintele cu familia. Se vedea că toată întîlnirea era pregătită. Ce mai putea zice ? Axente o şi prezentă :

— Lelia, consăteana, prietena şi viitoarea mea logodnică...

— Precum vedeţi, sînt încărcată de titluri, se grăbi fata să glumească, pentru a nu-şi trăda emoţiile, provocate mai ales de ultimul cuvînt al frazei lui Axente. Îl auzea întîia oară spus cu hotărîre şi tocmai cînd nu se aştepta.

— Ne pare bine, tovarăşă consăteană. Ne pare bine de cunoştinţă ! i se adresă preşedintele, strîngîndu-i mîna şi prezentîndu-i, la rîndul său, nevasta şi fetiţele. Bine c-ai venit şi te-am prins aici ! continuă el. A noastră eşti, nu-ţi mai dăm drumul ! Avem nevoie de o directoare la şcoală. Dacă te-scăpăm de-aici, văd eu bine, fuge şi Axente după dumneata. Crezi că dacă a tăcut pîn-acuma, n-am văzut că tînjeşte ? ! Rabdă ca un mucenic. Aşa-i trebuie, dacă s-a îndrăgostit de-o fată frumoasă ! (Lelia tresări, se învăpăie la faţă : „Doamne, o fi totul adevărat ? Sau oamenii ăştia s-au înţeles să-şi bată joc de mine ? Axente şi suferinţa ! Eu şi frumuseţea !") Am auzit ce-or pus la cale zăpădenii voştri, continuă preşedintele. Dar spune-le, te rog, să se lingă pe bot, nu le dau nici un agronom !

— Las-o mai încet, bărbate, că sperii oaspeţii ! îl domoli nevastă-sa.

Axente tăcea, zîmbea şi iar tăcea, cu subînţeles. Ştia că preşedintele nu glumeşte.

În Zăpadia, Ricu se trezi chemat de Nicodim pe care îl vrăji repede cu tot felul de date şi de poveşti din istoria sectei. Surprins, predicatorul deveni bănuitor. „Dacă nu-l iau pe ăsta aliat, mi-ajunge repede duşman ! O să-l

vadă fraţii schilod, dar deştept şi bun de gură. Şi cine ştie, poate s-or grăbi să-l ceară pe el, să le fie mai-marele ! Ricu se are bine şi cu ăştia, cu anticriştii din conducerea gospodăriei. Dacă reuşeşte să-i întoarcă din păcat, toţi or să-l susţină pe omul lor." Un singur gînd avu darul să-l liniştească : să-l ungă pe Ricu predicator, în Zăpadia, şi să-l trimită apoi în propagandă prin alte sate, pentru a le sugera „fraţilor" alegerea lui Nicodim în fruntea întregii comunităţi din regiune. În felul ăsta ar putea scăpa şi el de satul în care toţi îl ştiau „Mulă, bocotan, nebun". În capul lui Nicodim, esenţa adventismului o constituia *Apocalipsa*, priceperea de-a prevedea cît mai exact „venirea de apoi". De aceea, ca să-l supună pe Ricu la încercarea cea mai grea, îl întrebă ce ştie despre „Balaurul care este legat", „sfinţii care se vor scula la împărăţia de o mie de ani", despre „Gog şi Magog", „prăbuşirea Diavolului" şi toate celelalte formule apocaliptice.

— Spune, frate Ricule, îl îndemnă Nicodim, să văd ce pătrundere ai !

— Pătrunderea e a Domnului şi numai cuvîntul lui ne poate lumina ! continuă Ricu să-şi joace rolul cu toată atenţia. De aceea, grăi-voi cuvintele lui : „Sunaţi din trîmbiţă, strigaţi din răsputeri pe vîrful muntelui, ca să se cutremure toţi locuitorii, fiindcă ziua Domnului aproape este ! («Cu asta, ştiu că mă vîr binişor sub pielea ta», se bucura în sine Ricu). Zi de întuneric şi de beznă, zi cu nori şi cu negură deasă, mare şi înfricoşătoare foarte («Na, ţi-ajunge ! ?») Măcar acum pocăiţi-vă din toată inima voastră, cu postiri, cu plîns şi cu tînguire. Sfîşiaţi inimile, şi nu veşmintele voastre. Căci văzut-am eu un înger pogorîndu-se din cer, avînd cheia genunei şi un lanţ mare în mîna lui. Şi a prins pe balaur, pe şarpele cel vechi carele este Diavolul şi Satana, şi l-a legat pe o mie de ani... Şi am văzut un cer nou şi un pămînt nou. Căci cerul cel dintîi şi pămîntul cel dintîi au trecut... Cît despre fricoşi şi spurcaţi şi ucigaşi şi curvari, şi fermecători şi închinători de idoli şi tot soiul de mincinoşi — partea lor este în iezerul care arde cu foc şi cu pucioasă : ceea ce este moartea a doua." Ricu urla acum de-a binelea.

Nicodim, ca beat, îl îmbrățișă pe neofit pentru viteza cu care îi turuise toate astea. Îl prinse de cocoașă și-l smuci dintr-o dată pînă în tavan.

— Te punem la vot pentru primire, și mîne — botezul, frate Ricule ! Ține *Biblia* lui Gornilă la tine, că el și-așa nu știe citi.

— N-o mai am, frate Nicodime !

— Da' unde-i ?

— I-am dat-o lui Cireș, să se lumineze și el !

Știrea aceasta, scornită pe loc de Ricu, îl ameți pe Nicodim. „Dacă punem mîna și pe el, ceilalți...".

După acest examen, Ricu se îndreptă în grabă spre sediul gospodăriei colective.

— Gata, tete Ioane ! Pe seară mă votează, mîne la prînz mă botează ! se adresă el președintelui.

— Așa iute, Ricule ? Vezi, măi, c-o să te facă ăștia sfînt, o să-ți deie cheile raiului. Și-atunci nici nu te mai uiți la noi...

— Glumă-neglumă, da' mîne trebuie să-mi dai doi oameni de pază, să nu mă înece cumva în Tîrnavă !

— Pe cine vrei, Ricule ?

— Pe Artimonuț Borcea și pe Văsălie, grădinarul. În alții n-am încredere !

— Bine ! Vezi numa' să nu te chiar înece, să intrăm și noi la apă, cu toată aiureala asta !

A doua zi la prînz, cei doi bărbați aleși de Ricu pentru strajă ședeau ascunși în spatele sălciilor de pe malul stîng al Tîrnavei, mai jos de moară. Erau dezbrăcați și se luptau cu țînțarii îndrăzneți și ziua-n amiaza mare. Umbra și căldura umedă le dădeau aripi și poftă de sînge. Atacau perfizi, ca vampirii.

Dinspre casa predicatorului cobora toată ceata pocăiților, cu Nicodim în frunte. Ricu mergea la dreapta lui. Cîntecul lălăit, repetat de cîteva ori, ca să țină pînă la Tîrnavă, stîrni curiozitatea babelor, care mai trebăluiau pe-acasă, a copiilor și-a cîinilor din sat. Amestecați, copiii și cîinii se țineau de coada procesiunii. Zadarnic încercă Gornilă să-i alunge, amenințîndu-i că-i azvîrle în Tîrnavă. Copiii atîta așteptau, să dea de apă. Căldura le punea jar sub tălpile desculțe.

Ajunsă în sfîrşit în vadul Tîrnavei, procesiunea se opri. Copiii şi cîinii aşteptau cu gura căscată. Ricu se uita pe furiş în ţărmul celălalt, să verifice dacă paza e la postul său. După ce zări mişcare, se linişti. Aştepta resemnat, muşcîndu-şi limba, să nu spună vreo şotie.

— Fiindcă îţi cunoaştem starea sufletească şi aplecarea în faţa cerului, făcu ceremonios Nicodim, fiindcă ai primit să fii în iubire mustrat frăţeşte, tot astfel mustrînd în iubire frăţească, te putem cufunda, frate Ricule, în apa botezului!

Luă de la Gornilă cele două cămăşi albe şi-l pofti pe Ricu în stufăriş să se dezbrace, să intre apoi în apă amîndoi, îmbrăcaţi în alb, ca pruncii nevinovaţi, sau ca îngerii din icoane.

Pe Nicodim, cămăşoiul acela venea bine. Dar după Ricu se tîra o coadă de pînză lungă, împiedicîndu-l. „Hm, ştiu eu de ce-mi dă Nicodim cămăşoiul ăsta : să nu pot mişca, să mă ţină sub apă cît vrea el. Dar nu şi-a găsit prostul. Mai bine în pielea goală!"

— Frate Nicodim, eu vreau să mă botez în pielea goală. Aşa am venit pe lumea păcatului, aşa vreau să ies din ea!

Vorba aceasta îi plăcu predicatorului. Nici nu mai stătu pe gînduri. Îl apucă îndată pe Ricu de mîna stîngă, dreapta acestuia fiind ocupată cu acoperirea părţilor ruşinoase, şi intră astfel în apă.

Copiii începură să strige :

— Uite-i, mă, cocoaşa!

— Nu rîdeţi de ea, că vi se face şi vouă! încercă să-i sperie Gornilă, clămpănind din buza groasă.

Dar copiii nu se potoliră decît în clipa cînd Nicodim îl apucă pe Ricu de subţiori şi-l cufundă în apă, bolborosind cuvinte neînţelese.

Cei doi paznici, bine camuflaţi în sălcii, tremurau. Văzură o clipă plutind deasupra apei nămoloase, ca un clăbuc de spumă, cocoaşa lui Ricu. Dacă în secundele următoare n-ar fi răsărit de sub apă şi capul lui mare, cu ochii holbaţi de spaima veche, Artimonuţ şi Văsălie ar fi fost gata să se arunce în spatele lui Nicodim, să-l tăvălească prin apă, călărindu-l ca pe un bivol. Şoaptele celor doi, foşnetul stîrnit de mişcarea lor erau însă acoperite de cîntecul înecat în gîtlejul pocăiţilor, de boscorodelile lui Nicodim,

de hărmălaia şi hazul copiilor. „Bine c-am scăpat ! oftă într-un tîrziu Ricu, ţinîndu-şi baniţa capului sus. Bine c-am scăpat cu viaţă !" Îşi făcu cruce cu limba în cerul gurii, dar numai după ce scăpă din strînsoarea braţelor lui Nicodim. Însemna că nebunul reuşise să-şi înfrîngă pofta, căpătată încă din copilărie, de a-şi îneca inamicii, de a-i face să le miroasă a moarte. Se vede treaba că pe Ricu nu-l mai socotea adversar. Îl privea cum răsuflă greu, cum tremură din tot trupul său pipernicit. Mai ales tremurul acela îi plăcea lui Nicodim. Zîmbea satisfăcut, ca după o mare victorie. Se simţea uşor, aproape că-i venea să încerce a umbla pe ape. Cămaşa albă i se lipise de stîlpul înalt al corpului, gîtul îi deveni şi mai ţeapăn. Ochii se roteau atotstăpînitori peste pămînt şi ape, peste sălcii şi oameni. În liniştea lor aparentă mocnea furtuna. „Ce vă holbaţi aşa, măi ?" îi venea să strige spre ceata pocăiţilor. „Mai bine plecaţi-vă fruntea în ţărînă, neputincioşilor, că, iată, se-apropie împăratul măririi !"

Ricu, chiar a doua zi, se înfiinţă la casa predicatorului şi fără multe vorbe, puse degetul pe rană.

— Frate Nicodim, fă bunătatea şi spune cugetului meu: pentru cine este atît de apropiat sfîrşitul lumii ?

— Pentru anticriştii, frate Ricule !

— Şi cine sînt ei ?

— Da' de ce mă întrebi ? se miră Nicodim.

— Aşa... pentru că tălmăcit-am sfînta *Apocalipsă* şi nu ştiu cui se potriveşte numărătoarea anilor.

„Hm, făcu Nicodim, am bănuit eu că ăsta mi-o ia înainte..."

— Anticriştii, frate Ricule, sînt toţi ăştia... toţi care n-au trecut încă la noi... care nu urmează căile Domnului... toţi care... toţi ăştia care-au stricat rînduielile satului, izbucni, în sfîrşit, cu tot năduful, predicatorul. Ei sînt...

— Nenorociţii ! Vai de capul lor, sînt pierduţi pentru vecie ! Au scăpat trenul mîntuirii, frate Nicodime !

— Cum ? întrebă cu răsuflarea tăiată de curiozitate şi emoţie predicatorul. Cum ?

— Numărătoarea anilor apocaliptici e împotriva lor. Nu le mai dă răgaz decît trei-patru zile, frate Nicodime. Trei-patru zile, sublinie Ricu, accentuînd tenebros numărul zilelor şi ţinînd degetele mîinii stîngi ridicate. Trei-

patru ! Numai atît le-a rămas, nenorociţii, nenorociţii ! se tînguia din toate măruntaiele.

— Cum ? Cum adică ?

Altceva nu mai izbutea să întrebe predicatorul, uimit de sentinţa definitivă a lui Ricu.

— Adică e clar, nici o iotă nu se mai poate clinti. Pentru nenorociţii ăştia de la noi din sat, frate Nicodime, e prea tîrziu ! Căci iată ce spune *Apocalipsa* despre Fiară : „Şi i-a dat ei gură să grăiască semeţii şi hule şi i s-a dat putere să lucreze timp de patruzeci şi două de luni !". Nici o iotă nu se mai poate clinti, vai de sufletul lor, nenorociţii !

Ricu urmărea atent efectul cuvintelor sale asupra lui Nicodim, vedea cum acestea îi aprind faţa, îi umflă vinele de la gît şi de la tîmple, cum îi înroşesc albul ochilor. Predicatorul, năucit, întreba, repeta :

— Nu-i clar deloc ! Cum îţi iese ţie numărătoarea ? Eu îmi sparg capul de atîta amar de vreme şi n-o pot întoarce către zăpădeni !

— Păi, asta-i, frate Nicodime, tocmai către ei se întoarce Fiara cu limbile despicate şi urlă : „Trei-patru zile! trei-patru zile ! Nenorociţii, nenorociţii !"

Îşi simţea inima strînsă, bătăile ei sunau în cocoaşă ca o tobă, dar n-avea încotro, singur se obligase să joace rolul pînă la sfîrşit.

— Cele patruzeci şi două de luni se-apropie de capăt, frate Nicodime. Adu-ţi aminte. Primele cereri pentru gospodăria colectivă n-au fost date oare în ianuarie 1960 ?

Nicodim, rămas o clipă cu gura căscată, începu să-şi care la pumni în cap. Lovitura lui Ricu nimerise în plin. Tocmai de aceea, satisfăcut, îl înghesui mai departe pe predicator :

— Ce facem ? Mă tem, frate, să nu ne prindă sfîrşitul amestecaţi...

— La munte ! Sus pe muntele sfînt ! urlă Nicodim.

— Munţii îs cam departe, frate Nicodime. Să nu ne prindă sorocul pe drum !

— Muntele nostru e Gurguiul ! detună vocea predicatorului.

— Bun ! Bun ! îl imita Ricu, zbierînd ca apucat. Să ne grăbim să-i strîngem pe fraţi, să nu ne prindă potopul printre cei pierduţi.

A treia zi, dis-de-dimineaţă, pe Calea de Mijloc, urca spre Gurgui procesiunea ciudată a pocăiţilor, grăbită, nervoasă, ca furnicile în preajma furtunii.

În carul vechi, dărăpănat, al bătrînului Gîdea, pe care gospodăria refuzase să-l mai treacă în inventar, încărcaseră toate cele trebuincioase.

Nicodim mergea, bineînţeles, în frunte. Avea după cap straiţa lui mare, de piele: în ea, de data aceasta, se afla numai *Biblia* şi o merindare cu cîteva felii de pîine şi slănină. Vocea lui de bas, bubuitoare, da tonul cîntecelor şi era continuată, la urmă de tot, de tărăgănelile răguşite, beţivăneşti, ale lui Gornilă, pus acolo pază de Nicodim, să nu se piardă careva pe drum, sau prin cucuruze.

Ricu se aşeză în spatele predicatorului, păşind mărunt înaintea vacilor, ca un pogonici. Cocoaşa se umfla accentuat, făcîndu-i cămaşa cimpoi. Sufla greu, la urcuş. Căra în spate şi o raniţă veche, grea şi mare cît toate zilele, rămasă de la tatăl său, înainte de-a muri pe front. Maică-sa, văzîndu-l cum o încarcă peste cocoaşă, îl întrebase : „Ce faci, mă, unde te duci ?" „Pe lumea aialaltă, mumă..." „O, arză-ţi focu limba, mişelule ! Îţi baţi joc şi de mine, nu te saturi cu alţii."

Cînd procesiunea ajunse în vîrful Gurguiului, după cîteva scurte popasuri, primii ieşiţi în întîmpinare fură cîinii de la stîna de oi, aliaţi cu cei de la Hodăi. Se speriaseră ca de-o dihanie ivită acolo în vîrful dealului, pe nesimţite. Cîinii ciobăneşti nu se lăsară cu una, cu două, o ţinură pe-a lor, lătrară şi hămăiră ca la urs, gata să muşte.

Nicodim începu să vadă sînge curgînd şi se cuibări grăbit în coşul carului, printre babe şi copii. Noroc că apucase să pună mîna Gîdea pe-o rudiţă de la car, şi Toader pe un resteu. Zădăriţi, loviţi peste bot, cîinii se încăpăţînară. Urlau ca turbaţi.

— A început Domnul să ne încerce — şopti Nicodim celor din car. Nu, ăştia nu sînt cîni, fraţilor, sînt îngerii Satanei, care au prins de veste că li se apropie sfîrşitul. Fraţilor, fiţi tari, nu vă lăsaţi sfîşiaţi de colţii şarpelui !

— Începe ! căzură îndată de acord femeile.

Gornilă pusese mîna pe a doua rudiță de la car și îmblătea cu ea pămîntul. Cîinii se fereau cu dibăcie. Se asocie și Ricu, înarmat cu al doilea *resteu*. În felul acesta, cei patru bușiră cîinii, fugărindu-i pe deal în jos. Unul se îndepărta șchiopătînd, schelălăind. Hărmălaia stîrnită se lăți departe, peste hotar. Cîțiva oameni, curioși să afle ce se întîmplă, porniră spre Gurgui. Unul era cioban, altul îngrijitor la vacile de la Hodăi, și Gligor vințelerul. Acesta nu trebuia să urce prea mult, de pe Dealul Viilor pînă la Gurgui, preț de-un sfert de ceas. Cînd se apropiară destul, ajungînd toți trei în același timp, Nicodim, cu un resteu în mînă, le strigă poruncitor :

— Să nu vă apropiați, rătăciților ! Să nu ne spurcați adunarea, că vă crep capetele !

Ca să nu fie văzut — mai ales de Gligor îi era rușine — Ricu se topi parcă în pămînt, sub car. Cei trei curioși, lămurindu-se repede cu cine au de lucru, bătură în retragere.

Aflară noutatea de la ciobani și oamenii ieșiți la coasa fînului din Bărbușasca. Unul se opri în brazdă, își clăti gura uscată și amară cu apă rece, din fedeleș, apoi, pornind să-și ascută coasa, mormăi :

— Așa le trebuie ! Ducă-se unde și-o dus mutu iapa !

Vestea, ca o coțofană, zbură apoi peste sat, la grădina de zarzavaturi, la construcții, peste casa lui Cireș, a lui Octavian, a preotesei, și iar din deal în deal, peste toate hotarele.

Era o zi limpede, cu lumină ca piatra de iaspis. Dincolo de vîrful pleșuv al Gurguiului se prăbuși ca un uliu țeapăn, împușcat anume, boarea ce adia de obicei, în alte zile, pe aceste locuri. Din Tău ieșeau aburi ca dintr-o căldare în clocot. Juca pe dealuri apa morților.

Pocăiții, cu Nicodim în frunte, se traseră pe rînd sub coșul carului, înghesuiți pe singurul metru pătrat de umbră încă scăpată cu viață. Văzînd că nu încap de copii, de femeia gravidă a lui Văsălie Ponivosu, de picioarele celorlalte, bărbații se așezară pe ruda carului, la soare. Ricu se apucă de citit din *Biblie*. Nicodim rămase la umbră cu femeile. Toți ședeau pe smocurile de iarbă aspră, numai Gornilă asculta în picioare, făcînd de strajă, ca nu cumva

să se trezească iar pe-aproape cu cîini blestemaţi şi cu oameni curioşi.

Spre seară, zăpuşeala apăsătoare şi bolnăvicioasă, răscoli în mările văzduhului balaurii norilor de furtună. Se ridicară mai întîi de la nord, dinspre Cîmpia Transilvaniei ca nişte dealuri suprapuse. Apoi se vînzoliră treptat, înghiţind aerul şi apropiindu-se flămînzi de vîrful Gurguiului. Cozile lor măturau a treia parte din stelele cerului, aruncîndu-le parcă pe pămînt, în vale.

— Priviţi, bate ceasul ! urlă Ricu. Se varsă cele şapte cupe ale mîniei.

Peste zidul întunericului, coborît brusc, zvîcneau acum păianjenii uriaşi ai fulgerelor. Pocăiţii tremurau ca de febra şi de frigurile sfîrşitului. Nicodim îi îmbrăcase pe toţi, încă de la prînz, în cămăşi albe. Vacile, care păscuseră toată ziua liniştite, pe coasta dealului, puseră cozile pe spate şi, mugind spăimos, fugiră în vale, spre ciurda colectivei. Nicodim preluă comanda. Arca lor, în chip de car hodorogit, scîrţîia acum din toate încheieturile sub greutatea predicatorului. Îşi proptise picioarele pe cele două loitre şi sta ţeapăn, ca să fie văzut el cel dintîi de către „îngerul vestitor".

Ricu începu să-l incite. Îşi puse la cazană memoria pentru noi citate din *Apocalipsă*. Storcea din ea, ca dintr-o rufă, ultimele picături. „Atunci — încercă Ricu să-şi îngroaşe glasul, pentru a suna mai misterios — al cincilea înger a vărsat năstrapa lui pe scaunul Fiarei, şi în împărăţia ei s-a făcut întuneric şi oamenii îşi muşcau limbile de durere. («Muşcă-ţi-o, Nicodime, că dacă nu, ţi-o muşc eu !») Şi am văzut ieşind din gura balaurului şi din gura Fiarei şi din gura prooroculuí celui mincinos («Auzi, mă?») trei duhuri necurate ca nişte broaşte."

Atît îi trebui lui Nicodim ! Ca să nu rămînă mai prejos, începu să urle din vîrful carului despre „desfrînata cea mare, care umblă beată de sînge, călare pe o fiară cu şapte capete şi cu zece coarne, şi cu care au curvit împăraţii şi cei care locuiesc pe pămînt, luîndu-i din mînă paharul de aur, plin de urîciunile şi de pîngărelile curviei ei, pînă ce văzură că pe frunte avea scris nume tainic : «Babilonul cel mare, mama curvelor şi-a urîciunilor pămîntului»!"

Ricu îşi spuse foarte scurt : „Rămîi tu, nebunule, cu Babilonul tău, că mie mi-o fost chiar destul !“ Porni tiptil pe fîşia îngustă de întuneric dintre două fulgere, ca să nu-i ia urma Gornilă. Se oprea la orice scăpărare, lipindu-se de pămînt. Coborî astfel Gurguiul în salturi, ca la un atac cu capul în jos, pînă ajunse la Hodăi, la echipa zootehnică. Pe cînd se lupta cu cîinii, ploaia tocmai începu să fornăie deasupra capului şi să ia văzduhul în copite, ca o herghelie speriată.

Gîdea, bătrînul, observă cel dintîi că Ricu dispăruse. Îi venea şi lui să fugă, dar era prea tîrziu. Balaurii norilor, atingîndu-şi burţile de pămînt, se crăpau cu huiete asurzitoare. Pînă şi Gornilă se ascunse acum sub car, ud pînă la piele, tremurînd. Numai Nicodim sta neclintit la postul său, cu braţe de paratrăsnet, sfidînd fulgerele. „Treci, sfinte Ilie, cu carele tale de foc, că pe mine nu mă sperii ! Eu voi porunci o mie de ani de-acum încolo !“

Apoi se stîrni din înalturi un vînt furios, care nărui, în cîteva minute, cetatea întunericului. Ploaia încetă. Pocăiţii, zgribulind, scoaseră capul de sub car, să vadă dacă nu cumva „îngerul“ le răpise între timp predicatorul. Nu. Minunea nu se întîmplase. Nicodim era acolo în car, bolborosind ca un om în transă.

Într-un tîrziu, înţepat de privirile tuturor stelelor strălucind ca spălate şi lustruite de furtună, Nicodim îşi aplecă ochii spre pămînt. Nu-l mai văzuse pe Gornilă la locul său de pază. Îl strigă pe Ricu, dar acesta nu răspunse. De teamă ca nu cumva toţi pocăiţii afară de el, să fi fost răpiţi la cer, Nicodim sări din car, prăbuşindu-se greu. Fluturaseră în cădere doar poalele cămăşii albe de pe el, udă şi grea ca un coşciug de plumb. Spre mirarea femeilor, n-avea aripi de înger.

Gornilă îl întîmpină cu vestea :

— Ricu a fugit !

— Anticristul ! strigă predicatorul. Unde-l prind, acolo îl omor !

Tăbărî apoi cu pumnii peste trupul bătrîn al vechiului său tovarăş, credincios în clipele de nebunie, trupul coşcovit al lui Gornilă, răbduriu la toate ca pămîntul.

Trecu iulie, veni septembrie, şi-acum vara se pregătea de drum. Vremea era încă frumoasă, cu soare mult, melancolic. Verdeaţa cîmpului nu se da uşor bătută. Mai ales grădinile, viile şi bercurile de pe malurile Tîrnavei se încăpăţînau într-o luptă inegală, se opinteau, făceau feţe-feţe, trecînd prin toate culorile curcubeului pînă să ajungă şi să se resemneze la galben.

Prin văzduh cînta încă o sumedenie de gîngănii. Albinele cărau cu disperare din viile ce se întindeau nu prea departe de sat. Cine ştie cîte drumuri puteau face pe zi „muştele Domnului" ? ! Uneori se întîlneau pe acelaşi strugure cu viespi mari şi periculoase, care pentru orice fleac îşi arătau lăncile înveninate.

Prin vii mai dădeau cîte-o raită, ziua-n amiaza mare, şi hoarele, păsările cerului, foarte discrete cînd era vorba de-o hoţie atît de dulce. Le mai speriau din cînd în cînd Gligor sau alţi vinţeleri cu nişte zbîrnîietori de lemn. Păsările mai fricoase zburau. Altele se pitulau sub frunze, îşi simţeau inima bătînd tare cîteva clipe, apoi îşi reîncepeau liniştite ciugulitul. Noaptea, veneau şi cîinii din sat, dacă scăpau din legătură. O luau prin cucuruze, se fereau de pepeniştea colectivei, păzită de duläi zdraveni, legaţi la colibă. Intrau de obicei în viile mărginaşe. Mîncau cît mîncau, ciulind urechile. Dacă-i miroseau cîinii vinţelerilor, era bai. Lătrături, hărmălaie, scărmănături. Aşa că numai cîinii dibaci, nu orice javră, se descurcau cu bine. Spre ziuă, trebuia să fie acasă, ca stăpînul să nu simtă nimic. Altfel, putea începe un nou bucluc.

Se culegea tutunul de pe cîmp, oamenii îl înşirau pe sfori, cu palmele negre şi lipicioase. Femeile meliţau cînepa, fugeau cu de toate, încoace şi-ncolo. Azi-mîine, începea culesul porumbului. Flăcăii şi bărbaţii cărau gunoiul de grajd, mai cărau şi tractoriştii cu remorcile, dar ei aveau încă de întors mirişti, pregăteau zoriţi semănăturile de toamnă.

Şi zilele se scurgeau pe nesimţite, deveneau bolţi din ce în ce mai înguste, pe stîlpii nopţilor mereu mai largi. Nopţi limpezi, cu nesfîrşite furnicare de stele, cotrobăind cerul. Dimineţile erau răcoroase, odihnitoare, cu aerul bun, sănătos, să-l bei ca pe vin. Sosi apoi octombrie, cu soare

subțiat, bătut din aramă roșcată. Ca să nu se dezmintă, anul continua mai mult secetos.

Colectiviștii din brigada lui Artimonuț culegeau acum porumbul, îl încărcau în care clădite cu saci deasupra. Sacii plini în vîrful carului erau semn de belșug.

Octavian era amărît din nou. Socotelile lui de gospodar, obișnuit să strîngă, nu glumă, se cam încîlciseră. Aveau și ei ceva *zile-muncă,* dar nu ca alții. Numai cînd se întoarseră de la culesul viilor, după împărțeala de la colectiv, cu o cadă plină, îi păru că, în sfîrșit, roțile carului cîntă așa cum trebuie. Viilor le place seceta. Lor li-e destulă numai atîta umezeală cît să-și poată uda o dată rădăcinile. Seamănă cu bețivii, voioși toată ziua dacă și-au muiat dimineața mustățile într-o ulcică de vin. Toți zăpădenii, cu mic, cu mare, se bucurau în ziua culesului. Cărau strugurii, cu gălețile, cu ciubărașele, cu *botiurile* duse în spate, cărau și umpleau butiile așezate în car. Apoi, zdrobeau boabele cu un băț de corn sau de cireș, *ștreomfănitorul,* ca strugurii să se îndese și să încapă în butoi. Îi storceau la teascurile din curtea gospodăriei colective, chiar în aceeași zi. Altădată storceau numai a doua sau chiar a treia zi. Acum le explicase brigadierul că, ținut mai mult de cîteva ore după cules, mustul începe să ruginească, să oxideze și nu mai dă vin de calitate. Gîlgîiau teascurile ca scocurile cînd plouă. Mustul ustura la inimă, de dulce. Se prelingea, auriu și mieros, scînteietor de lumină, apoi se scufunda în noaptea rotunjită a butoaielor. Porneau în drum lung, de fierberi și răscoliri, ca să poată juca mai tîrziu cu stropi curați, în căni, în ulcele, în pahare.

În ziua culesului, toate gîndurile care se perindau prin capul lui Octavian erau stoarse liniștit, pe îndelete, cu o răbdare de care singur se mira. „Că, mă, prostule, dacă nu-ți scriu copiii, nu-s numa' ei de vină. Sînt încăpățînați, c-așa i-ai crescut. Seamănă cu tine." Era o liniște plină de întrebări și gînduri, o liniște vie, curgătoare, fierbînd încet ca mustul, limpezindu-se ceas cu ceas, ziua și mai ales noaptea. Omul simțea încă o dată, foarte limpede, că poate să se împace cu sine însuși numai împăcîndu-se cu copiii. Dar îl stingherea, îl durea parcă ideea, pe care și-o impusese singur, că nici unul dintre copiii săi nu s-ar întoarce acasă dacă tatăl nu s-ar împăca mai întîi cu aceea care-i

adusese pe lume, cu Silvia. Îi venea greu bărbatului să-şi ceară iertare de la ea, dar trebuia s-o facă. Fiind moartă de mult, o asemenea umilire nu-i mai părea lui Octavian atît de jignitoare şi de periculoasă pentru mîndria sa de bărbat, aşezată pe suflet ca o scoarţă de stejar bătrîn. Mai rău îl stingherea acum gîndul că nu-şi poate împlini această dublă penitenţă, pe care din nou şi-o impunea singur, decît prin slujba unui parastas. „Dar dacă nu vin ăştia la slujbă ?" se întreba îngrijorat, gîndindu-se la copii. După această întrebare îi năvăleau în cap toate poveştile cu popa şi cu pocăiţii. Acestea răscoliră satul, prelungind parcă într-un ecou înspăimîntător de clar prăbuşirile din inima şi conştiinţa sa proprie. Din vară, pînă acum în toamnă, nu mai avură popă în Zăpadia. Doar în ultimele săptămîni, parohia fiind scoasă la concurs, începură să se îmbulzească preoţii. În fiecare duminică slujea altul. Veneau preoţi mai ales de prin satele de peste dealuri, din părţile Cîmpiei, încercînd să se apropie de oraş, de linia ferată, de drumurile pietruite.

Într-o dimineaţă, Octavian se închise în odaia de dinainte, să nu-l vadă nimeni. Deşi calm, hotărît şi stăpîn pe sine, mîna începu să-i tremure, iar peniţa i se împiedica de fiecare literă. Alinierea cuvintelor trăda mai ales frămîntarea lui trecută. Degetele se încordau parcă prea tare, îndeosebi cînd ajungea să scrie apăsat, căznit, rîndurile peste care fruntea i se încreţea, iar sprîncenele mari, ca două rîndunici, se uneau la rădăcina nasului. Ochii citeau şi nu le venea să creadă :

„Te rog vino pînă acasă pe ziua de 25 october cînd avem părăstas după mumăta şi vreau să mă gîndesc şi eu să mă împac cu voi cu toţi şi nu poci numa dacă vii şi tu acasă".

Scrise aproape acelaşi text de cinci ori. Pentru Artimonuţ nu era nevoie de scrisoare. Împături hîrtiile şi le puse în cinci plicuri. Începea să se regăsească, pipăindu-şi gîndurile îndelung şi cu mirare, ca un orb care şi-a recăpătat dintr-o dată lumina ochilor.

Primul plic i-l adresă, bineînţeles, lui Petre, în Bucureşti pentru că el era băiatul cel mai mare. Al doilea lui Axente în Dobrogea. Apoi lui Ion, Lucreţiei şi lui Octavian cel mic, plecat la o şcoală de tractorişti. Bătrînilor nu le spuse despre toate astea decît mai tîrziu, după ce se în-

toarse din oraş. Acolo pusese într-o cutiuţă poştală toate cinci scrisorile, numărate, una cîte una. La sfîrşit, trecătorii atenţi l-ar fi putut observa cum cercetează încă o dată cu privirile cutia de fier, temător parcă să nu-i fure cineva scrisorile expediate copiilor:

Octavian mai avea o singură teamă : „Dacă totuşi nu vin ? Că, mă, i-am prea *abrictăluit* toată viaţa, şi-acum mi-o scăpat ! O dat şi ei de larg, îşi fac de cap. Poate că nu mă mai ascultă !"

Numai bătrînul Artimon şi nevastă-sa, Maria, auzind vestea, se arătară bucuroşi. Ei îşi cunoşteau nepoţii. Doar îi crescuseră de mici pe toţi şase. N-aveau nici o îndoială că dacă împietritul de Octavian îi chemase acasă, în ziua fixată vor intra cu toţii în curtea lor bătrînească, pe poarta cioplită din lemn de stejar, înaltă, după măsura bărbaţilor din familia Borceştilor...

Duminică dimineaţă, casa era plină. Sosiseră toţi copiii. Venise şi Artimonuţ cu nevastă-sa. Anuţă se linguşea pe lîngă socri şi cumnaţi, să le intre în voie. Simţul ei de orientare îi spunea că de data asta împăcarea din familia bărbatului se clădea pe temelii adînci. Gesturile şi cuvintele ei stăteau însă ca nişte ghimpi în ochii bătrînului Artimon, ai Lucreţiei şi ai studentului. Petre şi Axente, venind rar pe-acasă, nici n-o luau în seamă. Octavian cel mic se obişnuise cu ea şi n-avea încă înţelegerea tuturor mişcărilor sufleteşti ale oamenilor din jur. El era fericit că tatăl său îl chemase acasă în rînd cu fraţii mai mari, că-l învrednicise, deci, să-şi ocupe locul în dezbaterile familiei. Îşi pipăia puful de sub nas, care promitea să devină în curînd mustaţă adevărată. Numai cu palmele nu ştia ce să facă. Le privea de parcă abia atunci şi le-ar fi descoperit : late, bărbăteşti, cu pielea bătucită şi impregnată de uleiurile şi motorina tractoarelor.

Printre oamenii mari dădură iar buzna nepoţii, strănepoţii. Îşi disputau locul pe genunchi, se certau, se înghionteau, miorlăiau, rîdeau plîngînd sau plîngeau rîzînd, pînă cînd bătrîna Maria reuşi să-i pună pe fugă. „Mai jucaţi-vă în lupare şi pe-afară, că se-mpiedică omu de voi ca de găteje !"

Venise cu trenul de 6 şi o soră de-a lui Octavian, cea mai mică, Veronica. Ea şedea acum în Mediaş, la unul

dintre băieți. Dar numai cînd se putea înțelege cu noră-sa. Altfel, trebuia să se mute la careva dintre fete — bineînțeles, dacă se învoia ginerele. Ajunsese femeia, cînd trecuse de jumătatea vieții, să umble de la Ana la Caiafa, după voia copiilor, a ginerilor și-a nurorilor. Auzise că ai lor din Zăpadia vor avea duminică parastas după Silvia, că sosesc și nepoții ei toți acasă și ținu neapărat să vină. Pînă trăise Silvia, ele se aveau ca două surori, nu ca două cumnate. Erau aproape de aceeași vîrstă. Își cunoscuseră una alteia toate necazurile. Își crescuseră copiii împreună. Acum, voia neapărat să mai plîngă la mormîntul Silviei, să-și mai descarce încă o dată sufletul răvășit.

Octavian se uita pe rînd la toți, grav și tăcut. O liniște necunoscută îl împietrise parcă și mai mult. Nu știa ce să le spună. Cuvintele îi ajungeau pe limbă, grele, apăsătoare.

— No, șădeți, dragii mamii, că mintenaș trage la beserecă — se auzi vocea bătrînei. Era îmbrăcată în negru, ca toate bătrînele, la sărbători și la zile de doliu. Cizmele cu tureac și călcîie înalte o mai săltau de la pămîntul spre care începuse să tragă, scăzînd din statură an de an. Am făcut un părăstas mare — continuă Maria — și l-am dus de-aseară, să nu-l înceapă cumva șoarecii pe-aici, pe-acasă. Azi avem iar popă... Zicea cantorul că vine ăl din Ocnișoara, cu întrecerile astea dintre popi. Să vie, c-am auzit că are o predică scumpă ca sfîntul Ion Gură-de-Aur...

— Auzi, „sfinte Ioane!" exclamă Petre întorcîndu-se spre frate-său, studentul, fără să-și dea seama cît de strident se vor rostogoli cuvintele în atmosfera aceea gravă, emanată parcă direct din pereții casei.

— Dacă are, are! Vorba aia: „Toată lumea are nare, numai popa n-are nare!" sări în mod nefiresc, stinghe-ritor, Ion.

Pesemne, însă, fiecare voia să scape de tensiune și nu se mai putea controla.

— Are și-o pungă mare cît un sac! se auzi și glasul lui Axente. Cît îi plătiți, mamă Mărie?

— Nu știu, că moșu-tău s-o înțeles cu cantoru...

— Cum de nu s-a dus tata? întrebă ironic Ion. Doar dumnealui a fost întotdeauna prieten cu popa...

— Că, mă, nici n-ai sosit bine și te și apuci ? Să nu-ți aud gura, că mă bagi în păcat. Azi avem părăstas după mumă-ta, fi' iertată, și ne ducem cu toții la beserică !

Octavian sublinie ultimele cuvinte, ca să înțeleagă bine Petre, Axente, Ion și Lucreția. Ei toți, cînd erau pe-acasă, nu se mai duceau întotdeauna la liturghie. Și-acum se gîndea fiecare în felul său : „Mai bine ne-am duce cu toții direct la mormîntul mamii". Silvia le apăru, o clipă, în mijlocul casei, vie. Bucata de pîine a „părăstasului" începu s-o frîngă cu mîini tremurătoare, uscate dar fierbinți, în șase, împărțind-o copiilor ca în zilele cînd erau cu toții mici și se agățau flămînzi de rochia ei. Mai rupea o bucată și pentru Octavian. „Ia și mîncă, măi omule, că ți-o fi foame !" Le da și bătrînilor și Veronicăi și nepoților; la toți cei care-i fuseseră dragi și, fără voia lor, o băgaseră pretimpuriu în mormînt.

Clopotul bătea a treia oară. Petre, Artimonuț, Axente, Ion, Lucreția, pînă și Octavian cel mic schimbară între ei priviri întrebătoare. Într-un tîrziu, văzîndu-l pe tatăl lor încruntat, porniră în frunte cu Artimon bătrînul. Cum erau îmbrăcați de sărbătoare, șapte bărbați înalți, păreau un pluton de paradă. Numai Veanu, ținîndu-se după ei, le strica alinierea. El era mai scund cu un cap decît Axente, cel mai înalt dintre toți. Cînd intrară în tinda bisericii, se aplecară, să nu se lovească de pragul de sus. Înaintară printre femeile așezate pe lăvițele de lemn. Era acolo și Ioana, nevasta lui Cireș. Venise tot pentru parastasul Silviei. Și ele se avuseseră bine în viață, ca toate femeile necăjite, cu copii mulți. Pe Lelia n-o putuse convinge. O lăsase acasă, neliniștită.

Bărbații se opriră în fața altarului, unde era locul lor de totdeauna. Numai Petre, ezitînd o clipă, se urcă pînă la urmă în strană. Avea obiceiul acesta de cînd era elev. Altfel, se supăra cantorul pe el. Vezi, Doamne, nu-l onorează, ca intelectual, cu prezența, se ține mîndru, măreț. Ceilalți Borcești rămaseră jos. Artimon și Octavian se așezară pe o bancă. Feciorii din sat, puțini cîți erau, stăteau și-acum tot în picioare. Parcă n-ar fi avut loc destul în bănci.

Cînd se auzi clopotul de intrare în liturghie, popa ieși cu cădelnița. Fiind numai cîțiva oameni, nimeni nu simți nevoia să se dea la o parte, despicînd coridor lung, cum

făceau altădată. Era un popă la patruzeci de ani, scund, cu o față pătrată, pe care nu se putea citi altceva decît spaima de-a nu pierde concursul. Gît aproape nu avea. Parcă-i lipise cineva capul pe umeri, ca la păpușile pe care le fac copiii zăpădenilor, vara, din lut.

Petre, din stranã, îl văzu pe Ricu, undeva pe la mijloc, rînjindu-și colții a rîs cînd trecu popa cu cădelnița. Poate că-și adusese aminte de parodia lui de la făgădău. Acum venise, desigur, anume să-l vadă pe popa din Ocnișoara, sat amărît, de care zăpădenii vorbeau totdeauna în batjocură.

Cantorul, răgușit, o tot lungea din *Octoihul cel mic*, ca popa să se poată întoarce în altar, să-și reînceapă duelul sonor, foarte inegal. Părintele din Ocnișoara zbiera, iar cantorul din Zăpadia nu se putea ține de el. Cam îmbătrînise și se simțea obosit de munca de peste săptămînă. Glasul tăios al popii zgîlțîia geamurile. Biserica era mică și foarte veche. Zăpădenii, mai demult, îndeosebi la sărbătorile tradiționale, abia încăpeau. Oameni realiști, ironici din fire, mergeau la biserică și ca să se vadă între ei, să afle noutăți, să nu le poată spune cineva că al lui cutare sau al lui cutare nu e în rîndul oamenilor, n-are cu ce se îmbrăca de duminică. Fetele se împodobeau ca de horă, cu șorțuri de crepdeșin roz sau albastru, uneori cu catrințe și ii înflorate în negru, ca pe la Sibiu. Șușoteau tot timpul între ele și se uitau la feciori. Nici ei nu se lăsau mai prejos. Mai ales la ieșire, cînd femeile le dădeau iarăși întîietate bărbaților. Blestemații de băieți, ajunși printre fete, la înghesuială, mai scăpau mîna pe unde nu trebuie, și ele nu puteau țipa. Unii își făceau cu ochiul. Se înțelegeau pentru întîlnirea de după-amiază.

Cu bătrînii și bărbații mai osteniți, lucrurile stăteau și mai simplu. Cînd se așezau pe bănci, erau mai somnoroși decît sfinții din icoane. Căldura îi moleșa în scurtă vreme și adormeau. Unii rămîneau cu gura căscată, de li se vedeau dinții negri, rupți, atîrnînd de gingiile mari. Unii sforăiau stăruitor, iar cînd îi zgîlțîiau de umeri vecinii se trezeau speriați. Priveau împrejur, și pînă să se dezmeticească ce au de făcut, ceilalți erau în genunchi, somnoroșii rămînînd descumpăniți în picioare.

Tot așa acum, deși erau puțini, cînd noul „păstor" se sui în strana din stînga, veche și scîrțîitoare ca o corabie gata să se scufunde, și începu o predică dezlănțuită, zăpădenii care dormeau se treziră speriați.

Într-un tîrziu, plictisit de strigătele din ce în ce mai înverșunate ale popii și văzînd pe cîțiva oameni osteniți că se întoarseră la somnul lor, Petre se apucă să răsfoiască prin vechile cărți bisericești, de care gemea strana. Cărți groase, cu pereți de lemn îmbrăcat în piele de capră, multe cu litere chirilice sau cu alfabetul latinizant de la sfîrșitul veacului trecut, cînd se scria *Domnulu Dumnedeu*, și *Blassiu* în loc de Blaj ; evanghelii, molitvelnice, acatiste, din care nici cantorul nu mai știa citi.

Luat de avalanșa amintirilor și notelor risipite pe cărțile vechi, Petre se trezi abia cînd popa ajunse, după liturghie, la slujba parastasului și citea pomelnicul morților familiei Borcea, scris de bătrînul Artimon, cu litere mari, tremurate : Silvia, Petre, Ion, Ană, Octavian, Ion, Ion, Ană, Gheorghe, Toader..." Lung șir de nume : mama, străbunicul, bunicii după mamă, după tată, unchi, veri, mătuși, frați de-ai bătrînului Artimon, pe care popa-i citea c-o repeziciune uimitoare.

În timp ce se cînta „...cînd dobîndim lumea, atunci în pămînt ne așezăm...", Petre văzu două lacrimi în ochii tatălui său, lacrimi pe care nu i le-ar fi putut stoarce altădată moartea nimănui. Lacrimi adînci, corosive ca apa-tare. Zărindu-le, cei din jur își dădură coate și se minunară. Pînă și lui Ricu îi dispăru zîmbetul acela mușcător de pe față și se trezi murmurînd : „Nu. Nu cred că-i adevărat. Uite, mă, și pietrele știu plînge !".

Axente își întoarse capul și privi pe geamul mic, afară, în zarea limpede, plină de urzeala luminii tomnatice. Mormîntul mamei era acolo lîngă biserică, negru, tăcut, absolut indiferent la vorbele și cîntările dinăuntru. „Cînd dobîndim lumea... repetă Axente cu tristețe. Dar ea n-a mai dobîndit-o. Ne-a născut și ne-a crescut pe toți, a tîrît-o tata mereu după mirajul pămîntului și se vede că din cauza noastră, a copiilor, era prea obosită. S-a împiedicat și-a căzut în groapa asta, ca-ntr-o fîntînă adîncă. «Sînteți

şase fraţi, dragu mamii, trebuie să ne gîndim la toţi ! Lasă, nu te supăra, c-aşa-i tată-tău, şi pe mine mă suduie destul. Cu ce-s vinovată dacă părinţii mei o fost oameni săraci şi nu mi-o dat mai mult pămînt ? Alergăm noi şi vă strîngem, să aveţi.» Pămînt, peste tot numai pămînt. Era obosită. Cu prea mulţi alergase în braţe, şi copiii au fost sănătoşi şi grei ca pămîntul. Şase ne-am ţinut de poalele ei, pe toate dealurile şi pe toate hotarele. Faţa i se făcuse prea palidă, semăna cu pămîntul ars al oalelor şi ulcelelor. I se împiedecau picioarele de-atîtea răzoare, îi sîngerau tălpile. Şi seara, cînd se apleca să-şi scoată spinii, părea o mogîldeaţă neagră, din cele care se aşază în holde. Vin păsările şi se sperie, fug ca de oamenii vii. Acum, uite vrăbiile se aşază nestingherite pe braţele crucii de lemn de la căpătîi. Ba, altele se mai scaldă şi în ţărîna de pe mormînt, încălzită încă de soare. Ea nu le mai poate spune : «Hîş, păcătoaselor, că vreau să dorm !» Hai, mumă, uite, îţi deschid geamul ăsta, vino să vezi, în sfîrşit, pe obrazul tatei două lacrimi ! Trebuie să ardă, să usture tare lacrimile astea. Dacă ar pica pe ţărînă, poate s-ar aprinde pămîntul. Dar cad pe podeaua bisericii şi se sting în praf. Tata nici nu bagă de seamă că plînge. Nici n-ar crede că i se poate întîmpla să plîngă. A fost prea furios şi pornit împotriva lacrimilor, toată viaţa. Lui i-au plăcut ochii împietriţi, privirile de oţel, care scormonesc pămîntul ca fierul plugului. Şi-acum, uite-l cu lacrimi pe obrajii brăzdaţi de vînturi şi de nopţi nedormite. Două lacrimi. Şi încă două, şi încă două. Şase copii, şase izvoare de lacrimi. Le-auzi cum susură ? Haide, mumă, că de mîne încolo poţi dobîndi şi tu lumea ! Avem acum pămînt mult, mult de tot, cît vezi cu ochii. Nu mai fugim după el, mumă. Nu ne mai aruncăm cu capul în jos, în fîntîna lui adîncă. De ce taci ? De ce nu răspunzi ceva ?"

La ieşirea din biserică, toată lumea lua cîte-o bucată de pîine din mîna Mariei şi sorbea un păhărel de vinars. Ea se ţinea din „neam bun" şi voia să-şi cinstească morţii după datină, aşa cum se cuvine. Dar se vedea după tremurul mîinilor că e grăbită. I-o luase înainte nora cea tînără, Anuţă, care se aşternu pe plîns, ca cea dintîi, la mormîntul soacră-sii :

Ţintirime, ţintirime,
Arză păişul din tine
Cum arde inima-n mine...

O podidiră lacrimile pe Maria cînd îşi auzi plîngînd fata cea mai mică, pe Veronica. Aceasta îşi vărsa amarul, stînd parcă de vorbă cu Silvia şi împărtăşindu-i toată durerea. Veronica se aşezase la picioarele mormîntului. Odată cu gîndurile şi cuvintele îşi apleca fruntea pînă la moviliţa de ţărînă :

...Scoală-te, Silvio, hăi,
Să-ţi mai vezi copiii tăi,
Că-s toţi mari şi învăţaţi
Şi se au ca între fraţi.
Nu ştiu eu cu ce-s greşită
De-s atît de pedepsită,
Silvio, tu nici nu ştii,
Pedepsită de copii,
Şi n-am casă şi n-am masă,
Mai bine-n mormînt mă lasă !
Dă-te-ncolo de mijloc,
Fă-mi şi-mie-o ţîr' de loc..:

Improviza, cerea sfaturi şi punea întrebări unui mormînt tăcut, încălzindu-i ţărîna cu lacrimi de foc.

Bătrîna Maria, terminînd de împărţit pîinea şi vinarsul, veni şi ea lîngă mormînt. Dădu uşor cu mîna la o parte pe nora cea tînără, şi începu să cînte rar şi tare, după tipicul bătrînesc, cu credinţa că numai aşa o poate auzi şi înţelege nora ei adevărată. O îmboldea chemarea să se războiască mai întîi cu moartea însăşi, care se dovedise duşmana familiei lor. Îi poruncea să bage de seamă, nu cumva să-i cadă-n mînă, că o va lega burduf, cu lanţuri de fier, şi nu-i va da de mîncare decît paie afumate de pe acoperişul unei case vechi. Cine ştie însă cu ce ameninţări o încolţea la rîndul ei, Cotoroanţa, că înverşunarea Mariei se înmuia treptat, eşua într-un reproş stins, în această imputare tragică :

Dacă te gîndeai mai bine,
Mă duceai, Moarte, pe mine..:

Cuvintele celor două femei se ridicau în aer, sunînd ca două cascade în dezgheț. Din curgerea lor verticală săreau stropi reci, o adevărată ploaie binefăcătoare pentru inimile familiei Borcea. Bătrînul Artimon îngîna surd, după Maria, cuvintele bocetului, simțindu-le gustul amar pe buze. Octavian împietrise iar, nu mai avea lacrimi. Privea în pămînt cu ochii goi, înroșiți și tulburi, ca ai unui om ce nu dormise toată noaptea. Cînd își întoarse capul și văzu toți copiii în jurul său plîngînd, simți un tremur cald urcînd din tălpi prin fluierele picioarelor. Ajunsă la genunchi, căldura aceea îl îndemnă să se aplece și să sărute lemnul de stejar bătrîn de la căpătîiul nevestei. Copiii, văzîndu-l, se uitau unul la altul uimiți.

Adunați în jurul acelei movilițe de țărînă, Borcești își cuceriseră greu, anevoios, prima clipă de liniște. Ea filfiia acum peste frunți, li se topea în priviri, cobora adînc în inimă, picătură cu picătură. Era clipa limpede, dăruită unei amintiri scumpe.

După-amiaza, cînd Axente le anunță hotărîrea de-a se logodi cu Lelia, toți ardeau în picioare ca o pădure bătrînă. Flăcările inimii lor, mocnite atîta vreme, se căutau acum prin văzduh, se îmbrățișau într-o pălălaie ciudată, uriașă.

Nicodim se ținuse de cuvînt. Îl urmări zile și nopți în șir pe Ricu, pînă în seara aceea cînd îi dibui pașii îndreptîndu-se spre moară, trimis de maică-sa.

— Anticristule, ești al meu ! Gata ! Nu mai scapi !

Pînă să strige Ricu „ajutor", acesta îl luă în brațele lui mari, încrîncenate, ca pe o jucărie. Se prăbuși cu el în apă, lîngă jîrlip, unde bătea în cădere curentul furios și clocotea în spume albe. Ricu, încă din aer, zărindu-și fulgerător moartea în față, se încleștă de gîtul lui Nicodim cu amîndouă mîinile. „Dacă mor eu, mori și tu ! Al dracu', nebunule, cum m-ai putut prinde chiar acum, cînd..." sunau gîndurile în peștera din capul lui Ricu. „...acum cînd trebuia să mă duc și eu la logodnă..." continuau straniu cuvintele nerostite, de parcă toată viața n-ar fi așteptat Ricu decît ceasul în care să dea de-o asemenea logodnă. Obsesia dispăru însă într-o clipă, alungată de spaimă, de zvîrcolirile apei, de prezența cîinelui. Tigru, la început,

crezuse că totul nu e decît un joc al oamenilor. Sta nedumerit şi da din coadă. Cînd cei doi se zbăteau prin apă, cîinele se aruncă alături de ei. Mîrîia, scheuna ca un om prins de vîrtejul aceluiaşi joc, bătea apa cu labele caraghios, copilăreşte.

Muşchii istoviţi ai lui Ricu, înviorați de apropierea cîinelui, se făcură de oţel şi strîngeau ca o menghină gîtul lui Nicodim. „Dacă mor eu, mori şi tu !" „Anticristule, eşti al meu !" scînteia mut ameninţarea celuilalt. Cînd căzură mai adînc, nebunul încercă să se desprindă din strînsoarea braţelor lui Ricu. Dar era prea tîrziu. Trupul greoi al nebunului, alcătuit din ciolane mari, îl afundă pe cocoşat sub val, apăsător, ca într-un sicriu de plumb. Şi cocoaşa, în loc să-i scoată la suprafaţă, îi trăgea parcă mai adînc, în vîrtejul amenințător. Cîinele, lovit de cîteva ori de picioarele lungi, zvîcnite, ale lui Nicodim, înghiţi apă şi se retrase speriat în vad. Buimăcit, începu să urle. Dar urletele lui se înecau, ca nişte sughiţuri, în vuietul stăruitor, monoton, al turbinei.

Cei doi înălţară de cîteva ori capetele deasupra spumelor murdare, clătinîndu-se ameţiţi printre clăbucii mari.

Nicodim înota disperat, fără spor, alungat parcă de malul abrupt, cu braţe negre de sălcii bătrîne. În răgazul ritmic pe care i-l da ieşirea la aer, Ricu trăia din nou printr-un singur gînd : „Dacă mor eu, mori şi tu ! Al dracu', nebunule, cum m-ai putut prinde chiar acum, cînd..."

Lelia şi Axente, furişaţi printre vorbele celorlalţi, ieşiră cîteva clipe afară, în pridvor.

Lumina groasă, saturată de fumul şi de aburii dinăuntru, atîrna în raza geamului ca un cearşaf ud, fluturat cu greu de vînt, după cum se mişcau oamenii din casă.

Era o noapte ireală, înaltă, de toamnă lungă.

Adia o boare, din depărtări, cu frăgezimi de stele brumate. Toate astrele se clătinau, fremătînd pe cer, ca miriadele firelor de grîu proaspăt răsărite. Se vălureau adînc, unduiau în depărtările lor, tainic.

Lelia, scuturată de emoţii şi de frig, se lipi de Axente. Tăcu îndelung, ca şi altădată, apoi întrebă :

— Auzi ?
— Ce s-aud ?
— Cocoarele...
Axente, strîngînd-o în braţe, uitîndu-se la ea uimit şi fremătător, ca în prima lor seară de dragoste, răspunse liniştit :
— Eu n-aud nimic. Nu ştiu ce cocoare auzi tu...
Lelia asculta din nou atentă, încordată, dar nici un vuiet nu-i mai răspundea în ureche.
— Haide în casă, şopti ea înfrigurată. Cine ştie ce-or crede despre noi ? !
— Creadă ce vor ! Doar acum sîntem şi noi în familia noastră. Bine că şi-or descărcat cu toţii inima de poveştile şi blestemăţiile alea vechi ! Mi-o fost acru sufletul de ele...
— Nu te grăbi, o să le mai auzi încă destul ! N-ai cum să-ţi astupi urechile !
— Taci ! o întrerupse Axente, tresărind.
— Ce-i ?
— N-auzi ?
— Ce s-aud ?
— Parcă strigă cineva...
Peste grădini, din vîrful Coastei, veneau într-adevăr frînturi de strigăte depărtate. Învîrtejirea lor peste sat, la ceasul acela, nu putea să prevestească decît o nenorocire sau o primejdie.
Cei doi se strînseră de mînă.
Strigătele se înmulţiră, zburau speriate ca liliecii, orbecăind şi lovindu-se dintr-un perete de deal în alt perete de deal :
— Ricu... Nicodim...
— Te pomeneşti că... izbucni Lelia, cu vocea bănuitoare, sugrumată de spaimă.
N-apucă să-şi termine gîndul, că peste liniştea încordată se rostogoliră distincte, gemînd, pietrele cuvintelor :
— L-o omorît pe Ricu... Nicodim... l-o înecat pe Ricu... la moară...
Lelia şi Axente se priviră mut, o singură secundă, şi înţeleseră totul. Cu mîinile încleştate, fără să-i mai anunţe şi pe cei din casă, ţîşniră de-a dreptul pe poartă, în răcoarea nopţii.

Cu toate că Ricu şi Nicodim văzuseră, fiecare, o secundă, în ochii celuilalt, spaima morţii, încercările de-a scăpa unul de altul, descleştîndu-şi braţele, nu le izbutiră. Tendoanele nu mai ascultau nici o comandă, erau surde, muşcate de cîrcelul apei reci şi-al disperării neputincioase. Urletele cîinelui nu le mai auzeau. Inima li se urcase în gît. Urechile vîjîiau ca turbina nepăsătoare : „Mor, mor, mor !" Cînd Ricu încercă, într-un ultim efort, să-şi ridice baniţa capului deasupra apei, să mai înghită o gură de aer, Nicodim îl trase în adînc, izbindu-l de peretele betonat al digului. Atunci simţi, cutremurat, cum i se crapă cocoaşa şi cum năvăleşte apa în coşul pieptului, prin spărtură, sugrumîndu-i bătăile rare ale inimii. „...chiar acum, cînd..." Muri şi gîndul, odată cu el.

Nicodim se înecă mai repede, supt de apa zvîrcolită, flămîndă de ciolanele lui grele. Nu mai avu nici timp să spună „...acum eşti al meu..."

Cînd se aprinse becul tremurător de deasupra turbinei, morarul, ieşit să cureţe gratiile, auzi urletele icnite ale unui cîine străin. Privi dincolo de stăvilar şi văzu jos, în curent, printre spumele clocotite, jocul unei cămăşi umflate de apă. Curentul o sorbea adînc şi apoi o scotea iar la suprafaţă. Puse mîna pe cangea cu care se scoteau de obicei buturugii aduşi de năboirea apelor, să nu se înece turbina, şi se apropie în grabă de dig. Ochii vedeau limpede, dar morarului nu-i venea să creadă că omul înecat e chiar Ricu, pe care-l aştepta să-şi ducă făina acasă. Înspăimîntat, agăţă cangea de cămaşa umflată şi dădu să tragă. Dar trupul cocoşatului atîrna mai greu ca o piatră de moară. Cînd se uită mai bine, omul băgă de seamă că de fapt sînt doi morţi, nu unul. Îl recunoscu într-un tîrziu pe Nicodim, şi atunci scăpă cangea din mînă. Chemă speriat pe cei din moară. Împreună, bărbaţii din Zăpadia şi cei din alte sate porniră să-i caute, cercetînd cu grijă ţărmul. Cineva azvîrli cu pietre în cîine. „Du-te dracului, javră, ce cauţi aici ? !" Tigru se văicărea mai tare, pe toate tonurile, fără să plece din vad. Apa furase morţii şi-i purta acum în voie. „Uite-i, mă !" strigă cineva. „Tulai, Doamne, parcă-s vii ! Poate se mai

încorlesc unul pe altul și-acuma !" Dar cînd încercau să-i vadă și ceilalți, înecații se ascundeau parcă în ceața nămoloasă și lichidă, să-și continue lupta și după moarte. Tîrziu, năduşiți de spaimă și de efort, oamenii reușiră să-i pescuiască și să-i tragă la mal în vadul dinspre sat. Se făcuse noapte plină, și stelele pîndeau de sus, colțoase, ca niște jivine fosforescente.

Cartea a doua
SOARE CU DINŢI

1

Ziua aceea de iarnă părea bolnavă. Amesteca soarele cu ceaţa ca într-o joacă de copii. Urca mercurul termometrelor, pînă aproape să plesnească. Apoi, brusc, pe obrazul ars de febră, îngheţa lacrimile celor care îndrăzneau să-i respire aerul. Că iarna o mîncase lupul nu mai mira pe nimeni. Se mai întîmplase şi altădată. Numai soarele, neobişnuit de fierbinte pe vremea asta, îi îngrijora pe cei mai mulţi.

Ceva nu era a bună. „Furtunile cosmice", îşi zise inginerul Petre Borcea, înţepenit la volanul „Daciei" sale, care înghiţea şoseaua bine asfaltată dintre Cîmpia-Turzii şi Iernut. O apucase pe-acolo, venind dinspre Baia-Mare, unde-l duseseră grijile şi răspunderile lui de inginer şef al Centralei metalelor neferoase. Îi spusese un coleg că nu se terminaseră încă toate lucrările pe drumul dintre Teiuş şi Blaj. „Furtunile cosmice, repetă pentru sine Petre, care pot mătura iarna asta şi toate anotimpurile ca pe un fulg. Numai de l-aş mai găsi cît de cît bine pe bunicul Artimon ! Să nu-l păcălească şi pe el soarele ăsta. Dacă se mai poate ţine pe picioare, îl iau şi-l duc, cu buna Mărie cu tot, la Bucureşti. Poate le mai lungesc viaţa cu un an sau doi."

Bătrînul Artimon Borcea avea aproape nouăzeci de ani. Nepotul cel mai mare, inginerul, se socotea, încă din copilărie, moştenitorul firii lui. Cu trecerea anilor, devenise cel mai credincios apărător a tot ceea ce ţinea de

prelungirea în timp a rădăcinilor bătrînului, ca pe un secret al echilibrului familial, al statorniciei, al capacității de renaștere continuă a Borceștilor. De aceea își concentra Petre Borcea îngrijorările și afecțiunea în primul rînd asupra lui Artimon.

Maria trecuse și ea, cu cîteva luni în urmă, pragul aceleiași vîrste. În vară, încă se mai țineau bine amîndoi, deși Artimon scăzuse mult. Bărbatul înalt, din tinerețe, era tras acum încet-încet spre pămînt. Părea înțepenit ca un arc pe coasa lui veche, de totdeauna, pe sapa cu aceeași coadă lucioasă, de os prelungit parcă din mîinile sale puternice. Se mișca mai greu, mai ales cînd îl durea piciorul stîng. Stîngul, cel care îl băgase în pămînt și pe tatăl său, Petre cel bătrîn. În schimb Maria, deși micșorată ca o păpușă sub brațele timpului, se strecura vioaie printre zile și oameni. Era plină curtea de ființa ei, plină ulița. Uneori satul întreg. Așa alergase toată viața... În vară, cînd Petre dorise să afle cum o duce bunică-sa, la ce se gîndește ea cînd fuge ca o umbră caldă după bătrîn, după fiecare nepot care-i mai trecea pragul curții, Maria îi spusese : „Pînă pot, nu mă las, dragu' mamii. Că dacă mor, tot culcată o să stau. Și n-aș vrea să rîdă pe-acolo vecinele de mine, că-s leneșă și somnoroasă..." „Ce vecine, mamă ?". „Păi, nu ți-o scris bătrînu' ! ? Doar l-am rugat să vă scrie la toți. S-or dus, săracele, toate vecinele mele, c-or zăcut destul. Și Oana și Vița și Mărie de dinjos, toate prietenele mele. Nu se mai puteau nici întoarce în pat. Nici apă din cană nu mai știau să bea cu mîna lor. S-or dus, și doar ele n-aveau etatea mea ! Erau mai tinere... Mai tinere, și tot or murit. S-or dus lîngă mumă-ta, Silvia..." „Lasă-le să odihnească în pace, mamă Mărie, zisese Petre cu vocea coborîtă. Dumneata n-ai de ce te grăbi. Acum, că ne-ai crescut pe toți, te-ai mai putea odihni...". „Asta nu-i după voia mea, dragu' mamii. De murit, tot omu' moare odată. Da' eu nu vreau să mor niciodată !". „Ce nu vrei, tu ?" se auzise glasul răgușit al bătrînului Artimon, aflat undeva pe la cotețe, pregătind mîncarea porcilor care guițau de foame. „Nu vreau să mor, mă, niciodată, așa să știi !" „Doamne, că proastă mai ești ! Dar cum crezi tu că poți trăi fără de moarte ?" „Așa bine ! Acum, cu sateliții și cu minunățiile astea, poate s-o

gîndi careva şi la mine. Că i-am legănat destul..." „Auzi ce zice, i se adresase bătrînul lui Petre, care tăcea cu subînţeles. Auzi, că nu mai vrea să moară niciodată... Doamne, ce minte de muiere proastă !" „Proastă-neproastă, nu vreau să mor, mă, pînă nu te îngrop pe tine ! Să te aşez eu cu mîinile mele, şi să te îmbrac frumos, cu hainele alea de fecior. Că le-am păstrat pe fundul lăzii, încă de la cununie. Le mai scot cîteodată la vînt şi la soare, să nu le mînce moliile..." „Ba, să mori tu, du-te-n supărare ! Să te îngrop eu pe tine, că şi tu ai haine frumoase, tot de la cununie !" se răstise Artimon. „Auzi, Petre dragă, ce prostii spune ? Cap ai tu, măi, omule ? Unde-ai mai pomenit tu să se apropie bărbat viu de-o nevastă moartă, s-o spele şi s-o îngrijească pentru drumul cel lung ?" „Lăsaţi-o naibii de moarte, mamă Mărie ! intervenise cu hotărîre Petre. Am mai ajuns şi eu o dată acasă, cu nevasta şi cu fetele, şi-n loc să ne veselim cu toţii, dumneavoastră vă apucaţi de vorbe de-astea..."

Cuvintele vechi, din vară, îi jucau dureros în creier. Scrisoarea primită de la tatăl său îi ardea parcă în buzunarul de la piept. Tulburat, inginerul conducea, totuşi, cu multă grijă maşina, prin satele nu prea dese dintre Iernut şi Tîrnăveni.

Pămîntul, nedumerit de capriciile iernii, arăta posomorît, uscat. Rar, cîte un ochi de zăpadă mai lăcrima încet, prelung, de sub frunţile dealurilor mari, încruntate.

Şi fruntea lui Petre Borcea semăna cu dealurile lăsate în urmă. El, ca fiul cel mai mare, după tradiţie, ajunsese dator să încarce pe umerii lui toate poverile sufleteşti şi nu numai sufleteşti ale părinţilor şi fraţilor :

„Dragă Petre află despre noi că nui bine în casa noastră că tata Artimon îi cam beteag şi dacă poţi vino cît mai curînd dacă ai drum Dragă Petre că team tot aşteptat să vii acasă dar am văzut că nai putut să vii avem mai multe de discutat amîndoi despre noi că sîntem patru bătrîni şi toţi patru nu mai putem lucra nici unul că tata Artimon este de aproape 90 de ani şi mama Mărie la fel nai ce să mai aştepţi de la Dumnealor iar noi sîntem bolnavi amîndoi eu cu a mea boală care o am de mult în capu meu sînt foarte slab şi aşa cum îs trebuie să lucrez că nare cine că

mătușăta Livia ie tot bolnavă și ea îi în spital de două săptămîni are numa boli pe capu ei cu tensiunea și cu ficatu și se obosește și ea de nici nu poate merge pe drum și navem nicio mînă de ajutor dela nime că voi sînteți înprăștiați în toate colțurile țării și văd că acasă nu veniți niciunu că nu puteți și fiecare sînteți cu familia voastră dar să știți Dragă Petre că pînă acum nu am avutu nevoie de nime să ne ajute dar acum am avea să mă crezi că nu mai putem sta singuri ne trebuie pe vreunu lîngă noi alt fel nu se mai poate că nu mai sîntem în stare nici o găleată de apă so mai ducem aș vrea ca unu să fie lîngă noi să ne deie o mînă de ajutor că la o casă trebuie multe și cine să le facă eu te întreb pe tine că tu iești cel mai mare și cum zici tu așa se face toate și Veanu o fost peacasă vreo cîteva ceasuri că n-o putut mai mult și neo găsit pe toți patru bolnavi și o spus să vii tu acasă să ne înțelegem cu toți cei de făcut că trebuie cineva să stea aici lîngă noi dar cine ? Că și eu am zis așa că dacă nu vine nici unu din familia noastră să lăsați pe Liviu lui mătușăta Livia să își facă de partea din jos a curții două căsuțe și să stea el cu familia lui acolo iar în căsile astea vechi și mari să stăm noi bătrînii în ele pînă om trăi și cînd nom mai fi niciunu să vă rămîie vouă cînd veniți în sat să veniți în casa rămasă de la moșu Petre ăl bătrîn de la tata Artimon și de la mine Octavian ca o amintire de părinți apoi ceți face voi cu ea treaba voastră asta este părerea mea și cred că no fi rău de niciunu am avea și noi pe cineva lîngă noi să ne aducă ce ne trebuie. Veanu a mers la Artimonuț și lo găsit pe la conducerea gospodăriei unde stă el mai mult decît la casa lui și Veanu ia spus de treaba asta și Artimonuț nui contra dar să vadă ce zici tu și cu ceilalți eu cred că nui rău așa că doar curtea ie destul de mare ar putea trăi și Liviu căsile vechi rămîn aici și el să le grijească dacă veniți acasă să fie curate că fără om în curte dacă om muri noi nu se poate să rămîie Dragă Petre eu te rog să faci cum crezi tu car fi mai bine dar te rog să ne scrii mai ales lui Artimonuț dacă nu poți veni tu acasă ca să știm cei de făcut că Liviu a venit de la Hunedoara cu serviciu în Alba-Iulia și stă la socru său iar dacă nu îl învoiți și nul lăsați săși facă două căsuțe în curte la noi el își face în altă parte el nu stă cu socru

său că ar rămîne aici lîngă noi numai așa dacă îl învoiți voi cu toții altfel nu vine Dragă Petre eu te rog să nu ne lăsați cum sîntem acum căi rău de noi nu ați mai avea nici voi gînd că ceom face și cu ceom trăi el e un copil cuminte și harnic am putea să ținem o vacă cu lapte și niște oi un porc că să avem cu ce să ne alimentăm să nu mai cumpărăm lapte că noi nu mîncăm lapte de la noi căci avem acum 8 oi cu lapte cinci leam cumpărat azprimăvară dar pe iarnă nu le pot ține că nare cine cosi iarbă că eu nu mai pot Dragă Petre tu știi bine cam fost omu care mio plăcut să am tot feliul la casa noastră dacă veniți la mine să am ce să vă pun pe masă și să știi că timpu ie foarte rău și nestatornic semănăturile sînt cam slabe și cucuruzu o fost mai bun în toamnă dar să știi Petre că o ducem greu cumpărăm făină pentru pită de la cooperativă că avem și noi ceva în jurul căsii și la toate orătăniile le trebuie de mîncare dar noi facem cum ne ajută Dumnezeu numa sănătoși să fim dar sănătatea asta nui Dragă Petre eu caut să închei această scrisoare și după ceo primești să vii acasă ori să răspunzi la ce țiam scris cu drag și mult dor de tine te sărută al tău tată Octavian mamă Mărie tată bătrîn Artimon și mătușa Livie voie bună de la Părintele Turdeanu de la cuscru Cireș carei bătrîn la penzie și el Dragă Petre să știi că ne-am apucat de lucru la Biserică și trebuie să mai dau și eu 500 de lei cu drag tata.“

Ce-l supăra, ce-l durea mai tare pe Petre din cele scrise de tatăl său ? Înainte de toate, faptul că boala bătrînului Artimon era folosită doar ca pretext pentru a-l aduce pe el acasă, să-i dezlege încurcăturile pricinuite de existența celei de-a doua familii. „Mătușa Livia“, de care amintea la începutul și sfîrșitul scrisorii, nu era alta decît noua lui soție, o văduvă cu șase copii, tot atîția cîți avea și Octavian din căsătoria cu Silvia. După șase ani de la moartea primei neveste, el se hotărîse să părăsească singurătatea și discuțiile cu morții. Dăduse în fiecare an un parastas pentru sufletul Silviei, un fel de rugăminte de împăcare. Pusese pace cu copiii, cu bătrînii, cu satul, chiar și cu gospodăria agricolă colectivă, nemaifiind „supărat pe viață“, cum zicea mamă-sa. Cînd se simțise dezlegat

de toate, bărbatul abia trecut de cincizeci şi doi de ani, gospodarul înnăscut, care ştia să întrebe la timp : „încotro s-o apuc, să ies mai bine ?", se hotărîse să nu mai aştepte bătrîneţele singur. Părinţii săi, Artimon şi Maria, se apropiau de optzeci de ani. În seama lor nu se mai putea lăsa. Dimpotrivă, se gîndea cum o să le aibă el de grijă, cînd nu se vor mai putea ajuta singuri, mai ales dacă ar fi fost să cadă la pat neputincioşi, ţepeni ca lemnele. Copiii cei mari ai lui Octavian aveau acum familiile lor. Chiar şi Lucreţia scăpase de privirile încruntate ale tatălui. După ce sfîrşise liceul, nereuşind la examenul de admitere la facultate, plînsese cît zece, cum îi era felul, şi intrase învăţătoare într-un sat de pe lîngă Mediaş, la Brateiu. Voia să scape de gura zăpădenilor : „Auzi, că n-o reuşit, ea care se lăuda că-i prima la liceul din Blaj !", precum şi de reproşurile lui Octavian : „Aşa-ţi trebuie, tu ! Ţi-am spus eu să nu te mai ţii mîndră de fetele popii şi să laşi dracului teatrurile şi brigăzile tale de la cămin ! Acum cîştigă-ţi pîinea singură şi vezi să nu-ţi sucească vreun prăpădit capu' !, să vii acasă cu vreun copil după tine, să ţi-l crească mama Mărie ! Să nu te încurci cu vreun beutor, care să te bată şi să-ţi pape banii ! Şi nu mai plînge atîta, că-ţi strici capu' ! Nu eşti tu singura care n-o reuşit la facultăţile din Cluj !" Fata îşi strînsese într-un geamantănaş lucrurile, îşi ştersese lacrimile, încercînd să se ţină tare, mai ales în faţa bunică-sii, care se jeluia ca după mort şi o implora în gura mare, s-audă toţi vecinii : „Stai, draga mamii aici, că ai unde, la noi şi la fraţii tăi ! Cum să te duci tu, singura fată din familia noastră ?" Lucreţia era însă vlăstarul lui Octavian : mîndră, ambiţioasă, neînduplecată. Nu mai voia să depindă de tatăl său, nici de cei doi fraţi mai mari, aşezaţi în Zăpadia. Cu Anuţă, nevasta lui Artimonuţ, brigadierul, Lucreţia nu se avea bine. Cînd fratele său îi dăduse, de vreo două-trei ori, nişte bani, să-şi mai cumpere cîte ceva, Anuţă nu se putuse stăpîni să nu-i zică bărbatului : „N-am nimica împotrivă, că-i sora ta. Da' şi noi sîntem necăjiţi. Ştii bine, mai avem datorii după căsile-astea noi, ne mai trebuie mobilă, că laviţele ţărăneşti şi blidarul şi lădoaiele de culcat nu se mai potrivesc cu căsile pictorite. Copiii cresc, le trebuie hăineturi. Azi-mîine îi ducem la Blaj, că

la şcoala asta prăpădită din sat nu învaţă nimica de Doamne-ajută !" Pentru Lucreţia lucrurile erau clare. De la ei, n-avea să mai primească niciodată nimic ! Axente, agronomul, se căsătorise cu Lelia, şi locuiau, pe-atunci, la Ion Cireş. Veniseră însă doi copii în patru ani, şi al treilea se afla pe drum. Lucreţia era prietenă de totdeauna cu Lelia, dar tocmai de-aceea nu mai voia să le primească ajutorul. „Lăsaţi, că şi voi aveţi acum necazurile şi obligaţiile voastre", le spunea ori de cîte ori îi cumpărau cîte ceva sau voiau să-i dea bani de cheltuială. Se hotărîse să plece la Brateiu, unde i se oferise un post provizoriu de învăţătoare. Nu renunţase la facultate şi avea de gînd să se pregătească mai temeinic. Ion, mai mare cu doi ani decît ea, era student. Pasionat din liceu de formulele chimice, de arborii şi încrîngăturile lor fantastice, începuse să se descurce singur, muncind în răgazul vacanţelor la laboratorul unei fabrici din Cluj. Acolo se îndrăgostise de o laborantă, aşa că banii pe care-i cîştiga nu-i ajungeau nici lui. Cît despre Octavian cel mic, rămas tractorist în Zăpadia, pleca la cîmp cu noaptea în cap, alerga cu motoarele şi uneltele lui dintr-un deal într-altul, căutînd să lase pămînturile mărunţite frumos, ca straturile de zarzavaturi, să n-aibă cumva vorbe cu Cireş, sau chiar cu Artimonuţ. Seara se ducea la liceul din Blaj, întorcîndu-se acasă tîrziu, spre miezul nopţii, flămînd şi rupt de osteneală, că uneori nici nu mai putea înghiţi. Lui Octavian i se făcea milă de băiat, dar nu-i spunea nimic. Îi plăcea lupta lui îndîrjită să nu rămînă mai prejos decît ceilalţi fraţi. Voia să înveţe, să ajungă şi el la facultate, să se facă inginer mecanic, să rămînă legat de lumea tractoarelor şi maşinilor lui agricole, să le croiască după tipare noi, imaginate de el, pe foile caietelor vechi, întoarse de degetele sale bătucite, care duceau în sălile de curs miresmele pămîntului de pe toate dealurile şi luncile Tîrnavei. „Că, mă, Veanule, mai poţi ? Tu nu oboseşti, tu eşti ca tractoarele alea ? Dacă te-ar vedea..." Octavian ar fi vrut să rostească numele Silviei, dar se oprea speriat. Nu voia să-şi uite prima soţie, ci doar să se depărteze de umbra ei. Într-o sîmbătă din postul mare, tulburat, se dusese grăbit la preotul Turdeanu, venit de puţină vreme în Zăpadia, şi-i ceruse să-l spovedească. În genunchi, gîr-

bovit sub patrafir, vorbea precipitat, cu silabe frînte, împiedicate, încît preotul se aplecase spre urechea lui şi-l îndemnase : „Spune mai tare, tetę Octaviene, că nu înţeleg ! Ce-ai visat ?“ „Domnule părinte, nu ştiu cum să-ţi spun să mă-nţelegi, să nu mă crezi cu minţile rătăcite. Am visat-o, azi-noapte, pe fie' iertată nevastă-mea, Silvia, pe care dumneata, domnule părinte, n-ai de unde-o cunoaşte, că nu erai încă la noi cînd a murit... Nu ştiu cum să spun, se făcea că nu-i moartă, dar nici vie, cu chip adevărat. Nu era nici om, nici strigoi. Aşa n-am văzut-o niciodată. Că de apărut mi-a mai apărut ea de multe ori, în nopţile mele nedormite. Numa' vocea îi era neschimbată. Am auzit-o cum te-aud şi cum m-auzi, domnule părinte. Şi ce crezi că mi-a spus ?“ „Ce ?“ întrebase popa, maşinal, ca la toate spovedaniile. „«Acuma, că te-ai împăcat cu lumea şi cu tine, du-te, Octaviene, lasă-mă să mă odihnesc şi eu. Că şi morţii au dreptul să se odihnească !» Auzi dumneata ce vorbe, domnule părinte, să se odihnească morţii ! Păi, dacă eu am mai vorbit în somn cu ea şi-am întrebat-o cum să fac cu necazurile, cu copiii, să n-o mai supăr cumva şi după moarte, c-am supărat-o destul în viaţă, asta înseamnă că i-am stricat odihna de veci ?“ Pentru că popa Turdeanu nu răspunsese, Octavian se grăbise ca alungat din urmă de-o primejdie : „«Aşa, măi omule, mi-o zis Silvia, acum eşti dezlegat de orice legătură pe care sîngele, inima şi sufletul nostru le-or avut împreună. Ţi-am lăsat copiii să-i creşti, şi i-ai crescut. Ţi-am lăsat lumea să te împaci cu ea, şi te-ai împăcat. Acum eşti liber, nu mai sta singur, să nu-ţi pierzi minţile. Du-te în satul de unde m-ai luat pe mine mireasă şi cheam-o pe Livia, prietena mea din tinereţe, că-i văduvă şi ea, singură, ca şi tine. Bărbatu-său, Nicolae, a rătăcit pe cărările noastre întortocheate. L-am văzut şi l-am întrebat de tine ce mai faci. Ştiam c-aţi fost prieteni buni în junie. Dar era atît de ostenit, că nu mi-a putut nici răspunde. Se vede c-o suferit mult, săracu'. Aşa, cum îţi spun, du-o pe Livia în casa noastră, cu copii cu tot. Cei mari sînt căsătoriţi, cei mai mici or creşte şi ei împreună cu Veanu. Nu s-or bate, că n-au de ce.» Auzi, domnule părinte, ce vorbe din gura unui mort ! Acum ce să cred ? Încotro s-o apuc, să nu-i calc cuvîntul, să nu-i stric ho-

dina ? Învață-mă, părinte, să nu mai rătăcesc, că anii mi-or fi numărați și mie, ca la toată lumea..." „Iubite fiu sufletesc și tete Octaviane, se urnise greu, din tăcerea lui contrariată, popa Turdeanu, eu sînt nou în satul acesta, cum bine știi. Nu vă cunosc poveștile. Durerile voastre n-au fost, pînă acum, și durerile mele. Greu îmi este, deci, să dau poveațe. Dar pot să-ți spun că nu tot ce-i apare omului în vis vine de la Domnul !" „Dar de la cine, părinte ?" sărise ca ars Octavian, care împietrise de atîta îngenunchere sub patrafir. Văzîndu-l în picioare, înalt, cu ochii injectați de nesomn, de căutarea aceea vie, neliniștită, pe tărîmurile de dincolo, popa Turdeanu nu știa ce-i mai bine să-i răspundă. Supărat de tăcerea popii, Octavian porni în grabă și-i aruncă peste umăr, ieșind pe ușă : „Mulțam de sfaturi, domnule părinte !" În drum spre casă își îndreptă gîndurile spre bătrînii lui. Dar ce rost avea să-i mai întrebe, cînd le știa răspunsul : „Tu ți-ai pierdut mințile ? Cum să-ți spună Silvia, în somn, asemenea vorbe ? Să te însori, acum la bătrînețe ? Să ne aduci pe cap o muiere străină, cu copii cu tot ? Da' ce-o să spună copiii tăi adevărați ? Du-te, măi, și-i întreabă mai întîi pe ei. După-aia, vino să mai stăm de vorbă !" Poruncile Silviei veneau nu numai din somnul cercetat de umbra ei, dar și din straturile tulburi ale simțurilor, din acele rădăcini pirosferice ale trupului său sănătos, ciuntite și reprimate ani de zile, încă vii și încăpățînate, înflorind în jurul frunții, care-i ardea din ce în ce mai des. Cum să le spună asta copiilor ? Cum să se umilească în fața lor ? El, care-i ținuse toată viața din scurt, sub bici : „Ori vă omor, ori vă fac oameni !". Tocmai cînd se liniștiseră, cînd corabia familiei Borceștilor se îndrepta cu puteri tinere, ducîndu-i pe toți, de la Artimon bătrînul, pînă la Octavian cel mic, cîrmaci și cîrmuiți deopotrivă, spre țărmuri făgăduite, să vină el, Octavian, să întoarcă timona spre ape necunoscute și înveninate ? Se simțea acolo sus, pe puntea înaltă, singur și uitat de toți, abia respirînd aerul sărat, clocotind de aburii unei mări pe care n-o mai văzuse niciodată. Se sufoca. Trebuia să coboare pe pămînt. Vor fi ei în stare să-i priceapă, omenește, frămîntările, sau se vor grăbi să-l socotească un rătăcit, un abătut de la acele principii severe pe care el singur, fără nici o

milă, le impusese tuturor ? Parcă îi vedea pe toţi cei şase copii aşezaţi în faţa sa, cum îi aşeza cînd erau mai mici obligîndu-i să răspundă cu toţii pentru greşeala vreunuia dintre ei. Atunci, cu biciul sau cu joarda în mînă, ca Sfîntul Ilie cu fulgerele, îi întreba, îi judeca, îi pedepsea pe toţi, pînă dădeau pe faţă vinovatul. Aşteptîndu-le răspunsurile, Octavian se închipuia bătut şi umilit, cu patima de altădată, de fiecare copil în parte. Iar cei mai mari îşi aveau şi nevestele cu ei. Şi asta n-o mai putea suporta.

Îşi căuta, prin curtea largă, un loc să se aşeze. Nu-i ieşea nimeni înainte, parcă era un făcut.

Într-un tîrziu, îl auzise pe tatăl său Artimon întrebîndu-l din gura pivniţei, ca de pe alt tărîm :

— Ce faci tu aici, măi, pe întuneric ? Ce cauţi ?

— Nimica, tată, ce să caut ? Nu ştii pe unde-o pus mama Mărie straiţa de piele ? Am nevoie de ea.

— Da' unde vrei să te duci, acum noaptea ?

— Treaba mea !

— Bine. Atunci caută-ţi-o singur !

— Hai, dă-mi-o, că mă duc pînă în Glod.

— Da' ce cauţi tu acolo ? Că vitele lor nu ţin de echipa ta. Ori te trimite Cireş să-i controlezi ? Mai ducă-se şi el, să nu te sfădeşti numai tu cu oamenii !

— Nu de aia mă duc, tată. Am o vorbă cu Floare, sora ai' mică a Silviei.

— Ei, brava, ţi-ai adus aminte de neamuri, acum noaptea. Ori te trimete popa ăsta nou după ceva ?

— Da' ce am eu cu el ?

— Păi nu eşti tu acum *corator* la biserică ? Poate ţi-o dat vreo însărcinare, să dezlegi vreo taină. Că el păstoreşte acum două sate. Aşa mi-o spus...

— Treaba lui ! Păstorească. Eu am gîndurile mele...

— Bine, măi, nu spune dacă nu vrei. Uite straiţa aici, după uşă. Ia-o !

După plecare, Artimon se grăbise să-i spună Mariei :

— Octavian iar nu-i în apele lui, tu.

— Da' ce are, îi beteag ?

— Nu ştiu, că nu spune. O căutat straiţa de piele. Zicea că merge în Glod, la sora Silviei, la Floarea. Ce-o fi avînd el să întrebe şi să aranjeze cu ea, de n-o putut aştepta

pînă mîine, că-i duminecă ? Auzi, du-te, tu bătrîno, la Axente, şi întreab-o pe Lelica, poate ştiu ei ceva. Cînd te întorci, treci şi pe la Anuţa lu' Artimonuţ, că ea numa' pe dracu nu-l ştie ! Veanu, cu tractoarele şi cu liceauăle lui, pînă ajunge acasă, trece de miezu' nopţii. Du-te şi nu sta prea mult, cum ţi-i obiceiu' !

Maria atîta aştepta, să mai poată fugi de-acasă, de gura şi de poruncile bătrînului. Era obişnuită cu drumurile astea, iarna-vara, pe zăpadă, pe noroi, pe moină ori pe vreme bună. Alerga de la un nepot la altul, să le legene copiii, să mai audă cîntece la radio şi vorbe de prin sat, fără de care sufletul i se zbîrcea, ajungînd ca faţa ei pergamentoasă. Acum, trebuia să ştiricească de ce-a luat Octavian drumul Glodului, noaptea. Nu punea iar ceva la cale ? N-or fi păţit ceva rău neamurile Silviei, cu care ei s-au avut întotdeauna atît de bine, mai bine decît cu toate rudeniile Borceştilor, din Zăpadia ? Cine ştie ! Octavian se schimbase mult, în ultima vreme. Nu-i mai repezea aşa de des pe bătrîni, nu se mai răstea la copii, nu se mai agăţa, din te miri ce, de oamenii din sat, de cei din conducerea gospodăriei. Mergea dumineca la biserică, ieşea apoi pe laviţa de la poartă, unde juca adeseori cărţi cu Cireş, cu Gligor, cu Robu, cu alţii mai tineri. Li se asocia, uneori, şi învăţătorul Ion Mureşan.

Cînd ieşi din Zăpadia, în dreptul cimitirului vechi, unde crucile putrede de-abia mai răzbeau deasupra ierburilor, ca înecaţii ce vor să mai fure o gură de aer, lui Octavian îi apăruseră iar în faţă, rînd pe rînd, copiii. Fiecare cu povestea lui, într-o ordine improvizată, mai degrabă într-o învălmăşeală de ani mulţi, fie prea depărtaţi, fie prea apropiaţi.

Primul se prezentă băiatul cel mai mare. Pe drumul acela, care se chema „Calea săpată", drum tăiat în lut galben, ca un crater lunar, mergea Petre, cînd era student, în nopţi înalte de vară, furnicate de stele mari, neastîmpărate, spre casa de la Hodăi, de lîngă Tău. Acolo îl aştepta, cu dor de mîntuire, Saveta. „Ce cauţi pe-aici, tată, unde te duci ?" parcă-l întreba acum vocea lui Petre. „Treaba mea ! Mă duc la neamuri, în Glod. Am de lămurit o poveste." „Ce poveste ?" „Că, mă, nu-ţi poci spune ! Mi-i frică să nu mă înţelegi greşit. Să nu te su-

peri, să nu-ţi baţi joc de mine." „Păi aşa mă cunoşti, tată ? Cînd ţi-am luat eu vorbele în deşert ?" „Tocmai, că nu mi le-ai luat. Da' acum, nu-i cazu' de vorbe. E altceva, mai greu. Nu-ţi poci spune. Îţi scriu eu la Bucureşti, să te sfătuieşti şi tu cu nevasta, şi pe urmă să-mi răspunzi. Ori să vii acasă, să vorbim între patru ochi." „Bine. Fă dumneata cum crezi că e mai bine !" încheia Petre cu o voce mai puţin rece decît se aştepta Octavian. „Se vede că te-ai mai copt şi tu. Poate că te-o mai îmblînzit şi pe tine nevasta, Dorica. Ea-i mai cuminte. Am credinţa că mă va înţelege mai iute ca tine, că nu-i din viţa şi din porodiţa noastră, aia tare de cerbice." Paşii lui Octavian se apropiau de Dealul Viilor, tocmai cînd trecu de la Petre la Artimonuţ. „Că, mă, tu ce cauţi pe aici ? Ori te-ai făcut vinţeler în locu' lui Gligor ? Numa' claneta şi fluera lui ţi-ar mai lipsi !" îi spuse grăbit, cu un aer de imputare, pentru a nu-i lăsa băiatului răgaz să-l întrebe cine ştie ce. Şi continuă, gîfîind mocăneşte la deal, pe lîngă viile vechi, părăsite : „Aşa, mă, ideea asta, de-a strămuta viile din deal pe loc de şes, unde altădată semănam grîu şi cucuruz, numa' tu ai avut-o. Şi-ai greşit, mă ! De-aia, dacă ar fi după mine, eu nu te-aş face din brigadier preşedinte, cum se vorbeşte prin sat c-ar urma să se întîmple. Ţi-o spun drept, pentru greşeala asta, pentru supărarea ce-ai pricinuit-o oamenilor cu via, nu te-aş alege. Aşa să ştii !" „Dar n-a fost ideea mea, tată, încercă să se dezvinovăţească Artimonuţ. Eu am fost rugat numa' s-o susţin." „De cine, mă ? Cine putea să te roage o prostie ? Că Onişor n-o ajuns mai mare pe la raion de prost, ci de cuminte ! Nu putea să te roage el aşa ceva. Iar de mine, n-ai vrut să asculţi la şedinţa aia de conducere, l-ai atras şi pe Cireş de partea ta. Axente era dus la nu ştiu ce *recicluire* de-a lor, că dacă era el, poate vă-mpiedica să faceţi prostia." „De ce vorbeşti, dacă nu ştii, tată ? Am plantat viţă italiană, cu struguri mari, de zece ori mai buni. Arăm via şi-o stropim cu tractoarele. Am uşurat munca oamenilor, să nu mai care toată vara pompele în spate, să se cocoşeze sub ele, ca moşu' Artimon. Şi-apoi, pe strugurii ăştia luăm bani buni, s-avem ce le da, toamna, oamenilor, la împărţeală." „Bine, măi, fie cum zici tu, dinspre partea banilor, poate că-i aşa. Da'

eu te întreb, cu ce păgubea gospodăria şi satul dacă lăsaţi voi petecele alea de vie de pe deal să le lucreze oamenii, în lotul lor personal ? Acum îi bine ? Uite, le vezi ? împungea întunericul cu degetul Octavian, în direcţia viilor. Le vezi cum se sălbătăcesc, de pasc vitele şi oile printre ele, ca pe păşunat ? De unde mai duc zăpădenii struguri acasă, să le dea copiilor, să se îndulcească, toamna, şi ei ? Ori vreţi să-i creşteţi numa' cu medicamente şi cu lapte praf ?" Artimonuţ nu mai răspundea la dojana exagerată a tatălui. Năluca lui se topise parcă, undeva în jos, în direcţia viilor noi, unde Gligor vinţelerul pîndea, ziua şi noaptea, cum făcuse o viaţă întreagă. Nu cumva să fure cîinii din sat, sau păsările cerului, strugurii lor tămîioşi, busuioceşti, care înmiresmau toamna văzduhul ca floarea viţei, primăvară. De Artimonuţ se lovea Octavian în fiecare zi, cu el avea vorbe obişnuite, multe şi mărunte, nu se simţea îndemnat să-l întrebe dacă era a bună sau nu visul lui din noaptea trecută. Pe noră-sa, Anuţă, nici pe-atîta. Grăbi pasul spre Glod. Voia să intre mai repede în casa Floarei să-şi descarce sufletul, să-şi aşeze inima în palmă. Acolo voia s-o cheme şi pe Livia, prietena din fetie a Silviei, să-i povestească visul, s-o întrebe ce crede şi ea despre toate astea, dacă este sau nu gata să-şi ia desagii în spate şi copiii mai mici de mînă, să se mute în casa Borceştilor din Zăpadia...

„Dar cum, tată, dumneata chiar crezi în visuri ?" îl întreba, ca din senin, vocea celui de-al treilea copil, Axente, ivit deodată dinspre drumul îngust, bolovănos, ce lega păşunea de la Tău cu satul.

Mai aveau acolo o parte din vitele gospodăriei, nu le coborîseră pe toate în grajdurile de iarnă. „De cînd crezi dumneata în visuri, tată ? Altădată n-aveai vreme nici să dormi, decum să visezi. Iar cu mama Silvie nu găseai timp să vorbeşti nici duminica, nu numai în zilele de lucru, sau în vis. Ce se-ntîmplă cu dumneata ?" Calmul, căldura glasului, emoţia abia stăpînită ce iradiau din întrebările lui Axente îl derutară pe Octavian învăţat s-audă de la el vorbe mai aspre, mai tăioase. Poate de-asta nu ştia cum să-i răspundă. „Că, mă, de vorbit n-am vorbit cu ea, pentru că trebuia să mă gîndesc la voi, la toţi şase. Cum să vă îmbrac, cum să vă hrănesc... Să vă dau la şcoli,

să învățați, să nu rămîneți proști ca mine... De-aia n-am vorbit cu Silvia, mă, nici duminica, nici în zilele de lucru. Din pricina voastră. Să vă fac oameni. Să vorbiți voi mai frumos ca mine. Și-acuma, uite, ce-am ajuns!" „Ce, tată?" „Un cerșetor pe la sufletele voastre. Să mă rog de iertare, să mă aprobați voi pe mine, mă, nu eu pe voi. S-o întors lumea pe dos, asta-i, coada veacului!" „Ce să-ți aprobăm, tată?" „Că, mă, Axente, nu mai face tu pe prostu'! Nu mai poci sta singur, mă, înțelegeți-mă, dacă aveți cap și suflet!" „Cu noi și cu bătrînii ești singur, tată?" „Cu care voi, mă? Că numa' Veanu o mai rămas acasă. Tu ai familia ta, nevastă și doi copii, azi-mîine pe-al treilea, ce-ți pasă ție de singurătatea mea!? Tu te-ai așezat la Cireș, că are case mai noi și mai frumoase, n-ai vrut să vii la mine." „M-ai chemat dumneata să viu, tată?" „Nu te-am chemat, că nici nu trebuie să te chem. Un copil vine la părinți nechemat. Din dragoste, mă! Da' tu ai așteptat chemare specială, ca străinii." „Dacă veneam cu Lelica, fără să ne poftești, ne dădeai afară, tată." „Vorbești prostii, mă, cum să vă dau afară?" „Așa bine, cum m-ai dat și altă dată. Știi dumneata cînd!" „Eu am uitat, mă. Că omu' bun uită, numa' ăl blăstămat ține minte și ce trebuie și ce nu!" „Bine, fie cum zici dumneata! Dar să știi de la mine că altă mamă degeaba ne cauți, nu ne mai găsești!" „Nu caut, mă, de ce-o-ntorci așa, că vă caut vouă mamă?" „Dar ce cauți?" i-o reteză Axente. Vocea tăioasă a băiatului îl puse în încurcătură. „O femeie pentru mine", îi stătea pe limbă să răspundă. Dar cum să spună el asta copiilor. Și, totuși, pe urmele „femeii pentru el" porni Octavian mai departe, coborînd sub umbra groasă a dealului, printre porumbiștile încă neculese, printre ogoarele abia întoarse. „Dacă o aduci în casa noastră, tată, se auzi glasul cutezător, ironic, ca întotdeauna, al fiului său Ion, știi ce ne silești să facem?" „Ce mă, ce vă silesc?" întrebă, la rîndul său, sec, nesovăitor, tatăl. „Să-ți jucăm la nuntă! Am ajunge mai rău ca fetele popii Ardeleanu. Pe ele, cel puțin, nici nu le-a invitat sfinția-sa Liviu — apăsă pe sfinția-sa! — la petrecere. Dar la noi, va fi altfel. Mare bal, mare! Poftiți copii, că tata se însoară!" „Că, mă, nu ți-e rușine să vor-

beşti aşa ? Am fugit eu cu muiere străină şi mi-am lăsat nevasta, ca popa, mă ! ?“ „Da', ce, dumneata eşti popă ?“ se auzi o ultimă întrebare din partea studentului. „Mă, Ioane, tu nu eşti întreg la cap. În loc să 'nebunesc eu, ai 'nebunit tu !“ se răsti, în gol, Octavian. „Ba, află de la mine, tată, că *Ion ştie ce zice !*“ continuă în modul cel mai firesc, de parcă ar fi fost alături de Octavian, încă de la începutul drumului, Lucreţia. „Tot satul o să strige după dumneata c-ai apucat-o, tată, pe urmele popii Ardeleanu, că doar aţi fost vecini şi prieteni.“ „Vecini am fost. Da' prieteni nu puteam fi, tu, că el era domn şi eu plugar. El era cu predicile şi eu cu necazurile. Că, tu, crezi că aşa uşor v-am crescut eu pe voi ? La asta nu vă gîndiţi cînd daţi în mine cu pietre ?“ „Cu ce pietre, tată ? continuă Lucreţia, înmuindu-şi, voit, asprimea glasului. Cine dă în dumneata cu pietre ?“ „Voi toţi, tu ! Toţi daţi în mine cu bîta ca în sacul cu fasole. La asta nu vă gîndiţi ? Că, tu, vorbele copiilor îl dor mai tare pe un părinte decît pietrele. Văz eu bine că azi-mîne o să puneţi mîna şi pe pietre adevărate... Mă aşteptam şi la asta, da' nu din partea ta, tu ! Pe tine te ştiam mai miloasă. Că una-două plîngeai, ca...“ Voia să zică iar Silvia, dar de numele ei se lovea orbeşte, parcă s-ar fi lovit cu capul de pragul de sus al unei uşi aşezate la intrarea într-o lume ostilă dorinţei sale de-a lua viaţa de la capăt. Încăpăţînarea sănătoasă din vinele sale îl împingea, astfel, la harţă şi la luptă cu propriii săi copii. Păreau încă nenăscuţi, legaţi definitiv de trupul firav, ca de abur, al Silviei. O pornire mai degrabă instinctuală decît lucidă îi împingea să apere singurătatea tatălui, de parcă acesta ar fi fost unicul prinos adus celei dispărute, singura pedeapsă ce i-o puteau întoarce lui Octavian. Numai că el, luat de apele mari ale simţurilor, numărîndu-şi zilele mai mult în faţă decît în urmă, ca orice gospodar, mai avea acum de partea sa şi tăria visului. Visul acela din noaptea trecută, poruncitor, singura sentinţă pe care, acceptînd-o, era acum dispus s-o execute. Nimic nu-l mai putea abate de la această hotărîre. Drumul spre femeia aleasă chiar de Silvia îi apărea fără întoarcere.

Seara calmă, cerul înalt, întunericul răcoros îl însoţeau pe Octavian, coborînd spre vadul Tîrnavei, odată cu

umbrele copiilor, ieşite ca din tranşeele unui război nepământesc, nedeclarat, izbucnit peste noapte, război crîncen, fără vărsări de sînge.

Mergînd tăcut, Octavian zări dincolo de Tîrnavă, pe lunca largă dintre apă şi linia ferată, farurile tractoarelor care se încăpăţînau să răscolească ultimele petice de pămînt, pentru a semăna grîul şi a pregăti pîinea viitoare. Cu ochii farurilor acelea îl privea, parcă, ultimul său copil, cel mai necăjit şi poate cel mai drag, de la care tatăl mai aştepta o undă de înţelegere, sau cel puţin o vorbă bună. Nădejdea şi disperarea lui surdă îl împingeau să treacă apa prin vad, aşa îmbrăcat, cu straiţa mare de piele după cap, să-i povestească lui Octavian cel mic visul şi poruncile Silviei, discuţiile imaginare cu Petre, cu Artimonuţ, cu Axente, cu Ion, cu Lucreţia. „Şi ei ce ţi-au spus, tată ?" parcă îl întreba Veanu, înainte de a-şi termina el spovedania. „Au zis şi ei, cum îi ştii, tot felu' de vorbe... Ce le pasă ! Ei au fiecare familiile şi rosturile lor, numa' noi amîndoi am rămas singuri." „Nu chiar singuri, tată. Îi avem şi pe tata Artimon şi pe mama Mărie", răspundea grăbit băiatul, ridicînd vocea, să se audă printre icnelile tractorului. „Adevărat, îi avem şi pe bătrîni... Numa' că ei, mă copile, sînt c-un picior în groapă. S-or duce azimîine pe urmele..." Silviei, voia să zică, dar se opri iarăşi. „Bătrînii sînt încă sănătoşi, tată ! Cu ei am avut şi eu noroc, mai ales cu mama Mărie. Ea ne-o îmbrăcat şi ne-o spălat pe toţi. Aşa că, dacă se învoiesc bătrînii, eu ce-aş putea avea împotrivă !"

De vorbe ca astea ducea lipsă sufletul lui Octavian.

Cînd intră în casa cumnatei sale, Floarea, aceasta, văzîndu-l palid, istovit, la ora aceea tîrzie, se înspăimîntă.

— Vai de mine, cumnate, doar n-aţi păţit iar ceva ? s-o-mbolnăvit vreun copil ? O murit careva din bătrîni ?

— Ba, nu, n-o murit nime, tu, Floare. Şi nici nu-i nime beteag. „Afară de mine" voia să continue Octavian, ştergîndu-şi fruntea îmbrobonită de sudori reci.

— O, că tare m-am speriat ! Aşa-s eu, îmi tremură inima pentru fiecare. Numa' de moarte să nu mai aud, că m-am săturat !

— Ce să faci, tu, dacă aşa o fost familia voastră, cu copii mulţi !

Zicînd acestea, scoase în grabă din traista de piele o pîine mare, o halcă de slănină afumată, învelită în foi de ziar şi o sticlă albă de vinars. Le aşeză pe masă şi-o rugă să-i toarne un pahar. Graba asta i se păru suspectă femeii.

— Dumneata nu eşti în toate apele, cumnate. Nu cumva nu ţi-i bine ?

— Ba, tu, numai că m-am grăbit cam tare, am asudat peste dealurile astea, şi acum mi-i frig. Da'mi trece, dacă beau un pahar de vinars. Să fii sănătoasă ! închină el şi dădu paharul dintr-o dată pe gît.

Floare gustă din băutura tare ca focul, rupse o coajă de pîine, o înghiţi repede, să nu i se aprindă gura, apoi, cu vocea sugrumată, începu să-i spună (ca şi cînd el-n-ar mai fi ştiut nimic de ei, ca şi cînd ar fi sosit de la marginile lumii) că Aurel, bărbatul ei, lucrează tot la gostatul din Blaj, de unde nu se întoarce în fiecare seară acasă, copiii mai mari, care încotro, cu meseriile şi şcolile lor, cei mai mici, încă la şcoala din sat, aleargă şi ei după vite, pun mîna pe lucru, să cîştige cu toţii cîte ceva, că altfel se descurcă greu, fiind prea mulţi...

— Nu vreau să mai ţin acasă pe nici unul, cumnate, chiar dacă mi-o fi pustiu singură, la bătrîneţe !

— Lasă, nu mai vorbi tu de bătrîneţe ! o apostrofă Octavian. Tu eşti cea mai mică din familia Brăneştilor. Ai împlinit patruzeci şi cinci ?

— Am trecut c-un an, cumnate, m-o ajutat Cel-de-Sus, nu ca pe soru-mea, pe Silvia. Că ea, săraca, la patruzeci şi cinci ne-o lăsat pe toţi... Începu să plîngă, acoperindu-şi gura, prea devreme ştirbă, cu colţul năframei negre.

— Tu, Floare, să ştii că Silvia m-o trimis la tine. Am o vorbă să te întreb şi să mă sfătuiesc...

Femeia, auzind de Silvia, rămase împietrită. Ce se întîmplă cu cumnatul ei, Octavian ?

Ea îl ştia dintotdeauna posomorît, urîcios. E-adevărat, după moartea Silviei, ajunsese mai deschis cu neamurile din Glod, mai trecea pe la ele în drumurile lui spre Blaj. Îl chemaseră, şi el se dusese, la toate înmormîntările din familia fostei sale soţii, fiindcă, după Silvia, se grăbiseră

încă două surori ale ei, mai mari, un copil al fratelui lor, precum şi soţul unei nepoate, pe care îl tăiase trenul. Plînsese alături de ei, cum nu se întîmplase niciodată înainte de dispariţia Silviei. Partea de avere, puţină cîtă fusese de primit, o ceruse de la socri îndată după căsătorie. Aşa că, numai Silvia îşi lua copiii mai mari de mînă, o dată, de două ori pe an, mai ales vara. Se ducea la părinţi, la surori, la nepoţi, la toate neamurile, bătea în poarta lor pe rînd, schimbînd vorbe răzleţe, oprite la jumătate, încheiate de multe ori cu lacrimi plînse ori numai înghiţite. Apoi, crescînd copiii, nici ei n-o mai urmau pe Silvia decît foarte rar. Poate nu era atît vina lui Octavian, care-i întorcea din drumurile copilăriei, cît hăituiala vieţii care-i împrăştiase pe toţi. Abia după moartea mamei, ca prin minune, toţi copiii lui Octavian descoperiseră preţul şi frumuseţea celei de-a două rădăcini de familie, care-i ţinea legaţi de straturile adînci ale unei existenţe zbuciumate, căutîndu-şi neamurile, ori de cîte ori apucau, cu bucurie, chiar cu un fel de disperare. Mătuşa Floare era, din toată familia aceea numeroasă, de altădată, ultimul chip viu, foarte asemănător cu al mamei lor. Intrau toţi în casa ei cu lacrimi ascunse şi plecau cu ele pe faţă. De orice ar fi vorbit, oricum încercau să-şi ascundă gîndurile, pînă la urmă ajungeau să evoce cu toţii frînturi din viaţa Silviei, a doua din fetele Brăneştilor care murise de tînără. Despre Victoria, care se prăpădise în chinurile facerii, chiar cu primul copil, se vorbea tot mai rar, cu o oarecare detaşare, ca despre o eroină din basme.

— Auzi, tu Floare, mă crezi ori nu mă crezi, aşa mi-o poruncit Silvia, vorbă cu vorbă. Să viu şi s-o duc pe Livia în locul ei. Acuma, spune-mi tu, că ai capul limpede, nu tulburat ca mine, ce să fac ?

Descumpănită o clipă, o clipă cît un veac pentru Octavian, femeia aceasta care purta chipul surorii sale, distincţia şi bunătatea ei, nu ştiu ce să-i răspundă. Fugea de vorbe pripite, necugetate.

— Vezi, cumnate, nu ştiu cum şi ce să-ţi spun, să nu greşesc... Şi mie mi-o apărut soru-mea în vis, de mai multe ori pînă acum, da' nu mi-o zis niciodată nimic de planurile astea... Poate că aşa se cuvenea. Astea-s vorbe între muiere şi bărbat...

— Nici mie nu mi le-o spus pînă acum, de-aia am fugit la popa să mă spovedesc. De-aia am venit încoace, să aud ce gîndeşti şi tu, să vedem ce zice şi femeia asta, Livia...

— Dacă aşa ţi-o poruncit Silvia, cumnate, cum să te întorc eu din cale, să nu te duci unde ţi-e scris ? Pe Livia o chem eu aici, s-o întrebi dumneata. Are şi ea, săraca, destule pe cap, poate chiar prea multe ! Noroc că-i harnică şi că-i frumoasă. Da' spune-mi, cu bătrînii şi cu copiii dumitale ai vorbit ?

— N-am vorbit, tu, pînă n-am un răspuns de-aicea...

— Adică, aşa-i, sigur că da, ai dreptate ! Mai pune-ţi cumnate, un pahar de vinars, pînă mă duc eu s-o chem, dacă n-o fi plecată undeva prin sat...

După ce Floarea ieşi pe uşă, Octavian goli în grabă două pahare. Trecuse o jumătate de ceas şi cumnată-sa nu se mai întorcea nici singură, nici cu Livia. Gîndurile lui, învălmăşite de-a binelea, o luau razna peste toate dealurile acelea înalte, sterpe şi posomorîte, din jurul satului, asediat de ele ca de zidurile cetăţilor urieşeşti. Cetăţile din poveştile acelea netălmăcite de Octavian niciodată copiilor săi. „De ce să le umplu capu' cu năluci !" îşi spunea ţăranul ostenit de alergăturile zilei, căzînd seara în somn adînc, fără să mai aibă timp şi putere de a răspunde la întrebările aiurite ale copiilor. Tot Silviei îi rămîneau în grijă şi poveştile, cu toate că nici ea nu era mai puţin măcinată de osteneală.

Neliniştit de întîrzierea femeilor, Octavian se ridică de pe laviţă şi, la lumina crudă a becului fără abajur, începu să se uite la pozele de pe pereţi. Multe, decolorate, ca nişte ilustrate trimise de pe altă lume, unde el însuşi fusese cîndva, unde-i cunoscuse pe toţi acolo, la nunţi, la botezuri, la înmormîntări. Se uita mirat la feţele lor şi i se părea oarecum straniu că el supravieţuise, că se află singur în casa aceea scundă, ca un scafandru coborît să caute relicve dragi într-o corabie înghiţită, încă de mult, de mările grele de sare. Se sufoca din nou, nu mai avea aer. Ieşi, grăbit, afară, în pragul casei, respiră adînc, zgîlţîit de răcoarea nopţii. O noapte înaltă, stăruitoare, peste tăcerile căreia se ridicau voci necunoscute, mugetele vite-

lor, lătratul unor cîini nedezlegaţi încă din lanţ, melodiile, prea vesele, difuzate la radio. „Bine, mă, Octaviene, începu să-şi spună singur, bine că te-ai întors în satul ăsta mic şi amărît, după treizeci şi mai bine de ani, să-ţi cauţi a doua mireasă ! Ce cap ai tu, mă ? Nu vezi că oamenii ăştia din Glod mor mai devreme decît cei din Zăpadia, din Ciurel, din toate satele vecine ? Din cauza dealurilor, mă ! Sînt prea înalte, le topesc inima, încă de copii. Şi din cauza apei, că nu-i bună de băut. Trebuie să urce două dealuri ca să-şi astîmpere setea. Găleţile, ulcioarele şi *fedeleşele* cu apă le rup mîinile şi umerii, le slăbesc plămînii, de cad ofticoşi şi mor. N-au noroc, nici rost de viaţă. Le-o mai strică, fără voia lor, şi pe-a altora. Aşa cum ţi s-a întîmplat şi ţie, mă ! Şi-acuma tot aicea te-ai întors ! Nu ţi-e milă de tine ?"

Într-un tîrziu, o auzi pe Floare în faţa uşii, îndemnînd-o stăruitor pe Livia :

— Hai, nană Livie, nu te mai ruşina ! Hai, zău, că doar îl cunoşti pe cumnatu', nu-l vezi acum întîia dată...

— Bună seara, Octaviene ! zise Livia, trecînd pragul şi ducîndu-şi, în grabă, palma streaşină la frunte, să-şi apere ochii de lumina usturătoare a becului.

— Sara bună ! răspunse, încurcat, Octavian. Nu ştia cum să continue. Era stînjenit mai ales de Floare, care i se părea acum, mai mult ca oricînd, leită Silvia. Cum o să spună el, bărbat întreg, poveşti şi porunci din visuri ? Dacă Floare tot era acolo, de ce să nu i le spună chiar ea, că e femeie ? Îi venea mai uşor.

Simţind stingherealа celor doi şi dorinţa cumnatului de-a o împinge în faţă, le ceru iertare pentru cîteva clipe, să caute nişte blide în bucătărie, nişte cuţite şi furculiţe, să guste cu toţii ceva, să poată închina un pahar...

Cînd se întoarse, după destulă vreme, îi găsi pe cei doi tot tăcuţi, îmbucînd din pîinea adusă de Octavian şi gustînd stingheriţi din păhărelele cu vinars, ca la un parastas după morţi. Nu semăna seara aceea cu o seară de logodnă. Sau poate că tocmai aşa trebuia să arate, şi nu altfel, apropierea unor suflete stinghere, posomorîte.

După o săptămînă, Petre Borcea fusese chemat urgent acasă de tatăl său, cu aceeaşi formulă : bătrînii sînt bol-

navi și am ceva de discutat cu tine, numai între patru ochi ! El, întreptîndu-se de la Blaj, pe jos, spre Zăpadia, trecu mai întîi pe la mătușă-sa Floare.

— Bine, dragu' mătușii, că te mai văd o dată! Doamne, cum poți tu semăna cu nana, cu Silvia !

— Mai tare semeni dumneata, mătușă ! Și-mi pare bine că te găsesc sănătoasă...

— Cu sănătatea, știi tu cum o duc, încă din tinerețe. Mă doare întruna capu', de-mi crapă. Da' nu mă mai plîng la nime, că toți au durerile lor...

— Ce dureri, mătușă ? Iar se plîng, iar nu le place ceva ? O duc rău cu colectiva, sau ce ?

— Cu colectiva, ezitase femeia, o duce fiecare cum poate, după munca și norocu' lui. Acuma, se vorbește pe-aici că se unesc toate trei gospodăriile. Din Glod, din Zăpadia și din Ciurel. Lumea spune că l-or alege președinte pe Artimonuț. Bine-ar fi, că-i neamu' nostru ! Îi harnic și s-o făcut mai cuminte. N-am mai auzit să-și bea mințile și să se bată cu cineva... Mai mult de bine îl vorbesc oamenii, că toți îl cunosc după tată-tău, Octavian. Acuma, dacă se însoară...

— Cine se însoară, mătușă ? tresărise Petre.

— Păi nu ți-o spus ?

— Cine ?

— Octavian.

— Eu nu vin de-acasă, mătușă, vin din București. Va să zică, de aia mă cheamă tata acasă ! ? Și cu cine se însoară, mătușă ? întrebase, cu o curiozitate reținută, aproape rece, Petre.

— Acum o săptămînă, seara, pe-ntuneric, numa' ce să vezi, m-am trezit că intră în casă la noi. Zicea c-o visat-o pe mamă-ta Silvic, care i-a poruncit să vină în Glod să se însoare...

— Cu cine, mătușă ?

— Cu Livia asta, văduvoaia, cred c-o știi tu, că era prietenă cu Silvia... O știi, sigur, de cînd erai mic și veneai la noi cu mamă-ta. N-am ce zice rău de ea, că m-ar bate Sfîntu'. Are șase copii, numa' doi mai mici, acasă.

Restu-s plecați, care încotro. O fată de-a ei, cred c-o știi tu și pe ea, una Ana, de etatea ta, s-o măritat în Zăpadia cu unu' Vasilică. Are mulți copii da' el îi prăpădit rău și-o bate, săraca, de-o învinețește. Cînd fuge, c-un copil în brațe, și cu altu' în foale, aici la mamă-sa, să se mai ascundă de el, o îngrijesc și eu, că mi-e milă de ea. Îi pun legături cu apă și cu oțet, să i se dezumfle vînătăile...

— Și cînd se-nsoară tata, mătușă ? revenise Petre.

— Livia mi-o spus că numa' cînd vreți voi, copiii. Altfel nu-și părăsește ea curtea și *häizașurile* din Glod... Nu știu dacă i-o mai fi pus lui Octavian și alte condiții. Că el, cînd o ieșit pe ușă, de la mine, de-o condus-o acasă, mi-o mulțumit și mi-o spus că, oricum, înapoi nu mai dă...

— Și cu bătrînii ce se-ntîmplă ?

— De bătrîni nu i-am auzit vorbind nimic. Poate, după ce-or plecat de la noi...

— Casa-i a bătrînilor, pînă trăiesc, mătușă ! Dacă se ceartă, îl pot da afară, cu nevastă cu tot...

— Asta n-ar fi bine, că s-ar face de minunea lumii. Tu, dragu' mătușii, gîndește-te și fă cum crezi, că ești cel mai mare și cel mai învățat. Dacă trăia Silvia, nu mai aveați supărările și vorbele astea... Da' poate că nici el nu-i bine să rămîie singur toată viața, că nu-i chiar bătrîn...

— Bine, mătușă, o să mă gîndesc ! încheiase grăbit inginerul.

Deși discuția avusese loc cu aproape zece ani în urmă, atingerea rănilor vechi îl durea și mai tare acum, cînd se grăbea spre Zăpadia. Noua scrisoare îl chema la un adevărat proces, a cărui sentință fusese ignorată de una din părți. În mod arbitrar, sau nu, încă nu-și dădea bine seama. Părea că procesul acesta trebuie rejudecat, cu toți martorii de față. Pe el, cu voia sau fără voia lui, îl aleseseră iarăși judecător. O luă, de aceea, pe firul reconstituirilor.

Atunci, își amintea foarte bine, era toamnă, își luase cîteva zile de concediu de la uzina în care intrase după

absolvirea Politehnicii din București și unde era șeful unei secții. Îi cunoștea pînă și mărunțaiele, știa pe fiecare om în parte, ce cusururi și ce capricii are, de unde și cum să-l apuce, să nu se supere prea tare, să se țină de treabă ca lumea. Petre Borcea se lăsa convins, din cînd în cînd, de meșteri sau chiar de muncitorii din secția sa, mai ales în ziua salariilor, și petrecea cu ei o oră-două la „Șapte păcate", unde țigani din mahalaua Chitilei îi distrau cu cîntece năstrușnice, unele improvizate în ceasurile acelea năclăite de fum și de aburi de țuică.

Ea credea că-i itebist,
Dar fusese utemist...

fredonă el, fără să vrea, aducîndu-și aminte de scandalul care fusese cît pe ce să izbucnească într-o seară. Cei tineri, cu capul înfierbîntat, se simțiseră jigniți de vorbele astea, și-și arătară lăutarului pumnul. Cum adică, să-și bată joc baragladina de tineretul revoluționar din uzina lor ! ? „Măi, cioară, dacă mai zici o dată, îți rup fălcile !" se răstise unul, Gheorghe Gheorghe. „Auzi, don' inginer, ce hură de rasă face ăsta, și tot el se supără !"

O anumită distanțare, pe care i-o impusese funcția și răspunderile, îl vămuia acum de plăcerea zilelor vechi, pline de gîfîială, mai sensibile decît toate săptămînile de controale și de analize, la care participa acum obligatoriu, în chip de „șef".

Oamenii, mai ales muncitorii, i se dezvăluiau ceva mai greu. Problemele tehnice trebuiau soluționate, într-un sistem de organizare impus de noile agregate și instalații, unde abaterile și neglijențele unui singur om, stăpîn pe pupitre de comandă imense, puteau să dea peste cap producția unei întregi uzine. Disciplina nu mai era, nu mai putea fi, nici pentru ultimul muncitor dintr-o secție sau atelier, o chestiune printre atîtea altele. „Tehnică avem, să ne formăm mai repede nemții", îi plăcea lui Petre să-l parafrazeze, prin ședințele lor, pe un celebru scriitor, călător cu bastonul pe la studiourile cinematografice de la Buftea.

De asemenea, îi plăcea, uneori, să-şi amintească, pe la şedinţe, cînd se examinau abaterile unor tineri de la regulile bunei-cuviinţe sau, şi mai grav, de la cele morale, de refrenul vechi, auzit la „Şapte păcate", care făcea elogiul itebiştilor, ca ideal pentru fetele îndrăgostite. Momente de-acestea i se iveau din ce în ce mai rar. În şedinţele de conducere, la centrală, sau la uzinele în subordine, predominau mai mult cifrele, criticile şi autocriticile, decît vorbele de duh. Sau asta i se părea numai lui? Îl încercau uneori stări de apatie, insomnii repetate. „Înapoi, la atelier !" exclama Petre, cîteodată, în faţa directorului general, cînd era agasat de cifre, de angajamentele frumoase, dar nerespectate, ale unor subalterni. Încurcături şi dureri de cap surveneau mai ales cînd era vorba de calitatea sortimentelor pentru export. Nerespectarea obligaţiei, angajată sub semnătură, îl scotea din sărite mai rău decît orice pe lume. „Ori vă omor, ori vă fac oameni !" îşi imita el tatăl. Bineînţeles, pe tăcute. Lui Petre îi erau dragi oamenii serioşi ce nu dau o treabă bine făcută pe o mie de vorbe frumoase. Dar vrînd-nevrînd îl despărţeau de ei tot mai multe hîrtii de calc, telexuri, referate, telefoane. „Înapoi la atelier !" ţipa surd, în sine, băiatul cel mare al lui Octavian Borcea...

Monotonia drumului, priveliştea fugară a cîmpurilor, de la care greu îşi putea lua privirile, îl obosiră în cele din urmă. Deşi se grăbea spre Zăpadia, micşoră viteza şi, ajuns în vîrful dealului de deasupra Tîrnăvenilor trase la cabana-bufet, unde cîţiva şoferi de camioane se încălzeau cu cîte un „deţi" de coniac. Cînd intră, toţi ascunseră sticluţele sub masă, ca la comandă. „Un ceai, bătrîne, un ceai !" strigară în cor. „Dă-ne un ceai, să ne dezmorţim picioarele !" „Vine, vine !" se grăbi să răspundă bufetierul, cunoscînd bine partitura. Ceaiul din termos se deşertă repede în pahare mari de bere, amestecîndu-şi aroma şi culoarea cu coniacul şi strălucind, în bătaia soarelui de-afară, ca ambrozia unor zei vicleni.

„Un ceai de-al tovarăşilor !" ceru Petre, punîndu-l în încurcătură pe bufetier. Oameni veseli, cu sămînţă de vorbă, şoferii prinşi pe picior greşit, îi strigară : „Un coniac mare, tov. Aldea, ce dracu ! Nu vezi că dumnealui e

cu «Dacia», nu cu camioane-mamut ca noi ? Dacă intră în careva, nu se cunoaşte !..."

După ce se urni la drum întreaga cohortă a camionagiilor, grupîndu-se în coloană spre Tîrgu-Mureş, Petre mai rămase doar cu „tov. Aldea", un bărbat de vîrsta tatălui său, care-l spiona mereu cu coada ochiului, voind parcă să citească pe faţa inginerului clipa cea mai potrivită pentru a intra în vorbă, fără să-l supere. Numai că Petre, sorbind din ceaiul fierbinte, învăluit de aburi jucăuşi, ca de miere topită, îşi propti capul în pumni privind departe, ca în zarea unei alte lumi, prin geamul larg, pătat de muşte. Pe dealurile dimprejur, mai stăruiau, chircite, cîteva pete de zăpadă murdară. Şuvoaiele de pe marginea şoselei cîntau înfundat, făcîndu-şi singure curaj spre valea Tîrnavei, spre apa încărcată de nămol şi de viituri, bivol îndărătnic, năbădăios, gata întotdeauna, spre primăvară, să ia lumea în coarne.

Totul părea un joc ciudat şi strîmb. Din hora lui ar fi voit Petre să scape, să se adihnească, să uite o clipă numărul şi rătăcirile paşilor, ritmul lor dezlînat. Nu putea însă, din pricina apropierii de casă, de pămîntul acela în care avea rădăcini mai adînci decît i se păruse lui. Ancore binefăcătoare, sau adevărate cătuşe ? Nici el nu mai ştia. Îi apăru din nou în faţă bunicul Artimon, aşa cum îl văzuse cu aproape zece ani în urmă, cînd îl chemase Octavian la marea judecată a familiei Borceştilor. Pe el îl întîlnise atunci Petre, de cum intrase pe poartă. Bunică-sa, Maria era plecată la Axente, să-i legene copiii. Octavian apăruse ceva mai tîrziu, de prin grădina lor largă, ascunsă în dosul şurii mari, cît un hangar.

Bătrînul îl întîmpinase cu bucurie dar şi cu nedumerire : „De unde vii, Petre ? De unde tragi cufărul ăsta după tine ?" „Din Glod, moşule." „Din Glod ? Eu te aşteptam din Bucureşti. Mă tot uitam încolo, să văd cînd vine trenu'. Mi-o spus tată-to că ţi-o scris să vii..." „Mi-a scris. Zicea că eşti bolnav..." „Adevărat, m-o durut tare picioru'. Da' am fiert apă cu flori de fîn şi l-am ţinut în aburi, acoperit cu ţolu'ăl gros. Pare că mi-o luat cineva durerea cu mîna... Acuma, mulţam Domnului, poci umbla după toate treburile. Dacă n-ar fi fost povestea asta..."

„Ce poveste, moşule ?“ se făcuse Petre că nu ştie despre ce e vorba. „Nu ţi-o spus mătuşă-ta, Floare ? N-ai fost pe la ei ?“ „Am fost, dar n-am găsit-o acasă. Era plecată la Blaj, să-i ducă mîncare caldă cumnatului !“ minţise în continuare Petre. Dorea să vadă cum va începe bătrînul dezbaterea noului proces de familie. „Păcat ! Poate ea ştia mai bine ca noi ce se întîmplă, zisese bătrînul aşezîndu-se frînt ca după o zi de coasă, pe un scaun, în bucătăria lor de vară. Dacă nu mă durea picioru', mă repezeam eu pînă la ei, să-i întreb mai amănunţit cum vine treaba cu însurătoarea asta. Că el, Octavian, pare că-i tulburat de cap. Nu mai ştie spune decît una şi bună : «tată, vă învoiţi ori nu, eu tot o aduc ! Am poruncă şi dezlegare de la Silvia !» Auzi tu, dragu' moşului, ce-i în stare să scornească, smintitul ? ! Nu te mai poţi înţelege cu el, orice i-ai spune. I-am zis : «Măi omule, dacă aveai cap, veneai mai întîi la mine, că-s bătrîn şi ţi-s tată. Nu te duceai de-a dreptu' la muierea aia, să afle întîi lumea şi numa' pe urmă noi, părinţii şi copiii tăi. Acuma, treaba ta, descurcă-te cum ştii ! Degeaba vii la mine. Cheamă-ţi toţi copiii, întreabă-i pe ei întîi, şi după aia vino să afli ce crez eu. Că fără învoirea mea şi a bătrînii, n-o poţi aduce în casa noastră. Nu ne poţi da deoparte, ca pe nişte păpuşi de cînepă, aşa să ştii !“ „Şi, ce ţi-a răspuns ?“ „Aşa, ca el. Ştii tu că n-are sfat la gură. Zicea că-i bătrîn azi-mîine, şi că nici acum nu-l lăsăm liber, să facă după capu' lui. «Da' ce cap ai tu, mă ?» i-am spus. «Să-ţi împrăştii copiii tăi cei buni şi să aduci în casa noastră copii străini ? !» El nu, că să nu ne mai amestecăm între el şi copiii lui, că nu noi i-am făcut. «Da' cine ţi i-o crescut, mă, nu bătrîna asta ? Mai ales pe cei mai mici, rămaşi de Silvia fără nici un ajutor. Şi-acuma, asta ţi-i recunoştinţa, să ne dai pe toţi afară, să te însori tu, ca ficiorii junişeni ?»“. Bătrînul se înflăcărase. Dar, cumpănit ca totdeauna, vorbea încet, să nu-l audă cumva oamenii care treceau pe la poarta lor, chiar dacă ştiau cu toţii povestea, încă de-a doua zi după călătoria nocturnă a lui Octavian. Probabil că Livia îşi chemase şi ea copiii, să-i întrebe ce să facă, îşi consultase neamurile, surorile şi mătuşile dinspre răposatul său soţ, Nicolae, vecinii şi vecinele, pe toţi cei care puteau şi trebuiau să-i dea un sfat în ceasul acela de cumpănă. Cum

Petre văzuse că bunicul său nu se învrednicea să pomenească numele viitoarei nurori, îşi dăduse seama că bătrînul este mult mai supărat decît se arăta. Era lovit în mîndria lui de tată şi de bunic, îngrijorat de bătrîneţele lor prelungite, cine ştie pînă cînd, după legi mai presus de voia sa şi a Mariei. Artimon fusese omul cel mai apropiat de suferinţele Silviei, fiindcă soacrele nu-şi prea ocrotesc nurorile, mai ales cînd sînt tinere. Pe Maria nu o judeca prea sever, fiind mai cu milă spre fetele sale, năpădite de copii. Acum, cînd locul Silviei părea ocupat pe neaşteptate, de o femeie străină, Artimon se supărase la fel de tare ca în ziua cînd o pierduseră pe nora lor cea adevărată. Socotea hotărîrea lui Octavian de a-şi lua altă nevastă o adevărată blasfemie, o impietate faţă de memoria Silviei, o recrucificare dureroasă.

Cînd bătrîna Maria intrase şi ea pe uşă, văzîndu-şi nepotul cel mare, venit tocmai din Bucureşti, izbucnise în plîns. „Vai, dragu' mamii, cu ce-om fi greşit noi să mai fim pedepsiţi şi cu necazu' ăsta ? !" „Ce necaz, mamă ? Doar n-o murit nimeni, să te jălui aşa, ca la groapă ! Lasă, c-om mai vedea noi ce-o fi ! încercase s-o mîngîie Petre, strîngînd-o la piept şi sărutînd-o pe obrajii smochiniţi, scăldaţi de lacrimi amare: O descurcăm noi şi pe asta ! Trece ea cumva !..." Artimon se ghemuise în sine, ca un melc bătrîn şi bolnav. Se uita la Maria, se uita la nepotul său şi nu ştia ce să mai zică. Se gîndea că, pînă la urmă, dacă Octavian se încăpăţînează s-o aducă în casa lor pe *aia* — nici în gînd nu-i zicea pe nume — atunci ei, bătrînii, vor fi obligaţi să rămînă cu ea, să gătească în aceeaşi oală, să mănînce din acelaşi blid. Copiii erau împrăştiaţi. Numai Veanu mai venea de la liceul lui seral, tîrziu după miezul nopţii, călcînd furiş prin casă, ca strigoii, să nu-i trezească pe cei căzuţi în somn. Dar cine mai dormea oare cu adevărat în casa lor ? Bătrînii îl aşteptau, totdeauna, oricît de tîrziu s-ar fi întors, cu laptele cald, cu mămăliga învelită în merindări şi în faţa de masă, ştiind că băiatului îi plăcea, mai mult decît orice, mîncarea asta uşor de mestecat, făcută parcă numai pentru bătrînii fără dinţi. Octavian, la rîndul său, nu dormea din pricina

gîndurilor, strînse deasupra capului ca un roi de viespi. Mai ales de cînd cu hotărîrea de-a o aduce pe Livia din Glod, dintr-o poruncă pe care numai el putea s-o creadă. O ură surdă mocnea, astfel, în sufletele tuturor Borceştilor împotriva unei femei care nu ştia nici ea prea bine ce să facă. Era sau nu potrivit să dea ascultare impulsurilor de femeie ce nu trecuse încă de rosturile firii, de mamă ce suferea cumplit din pricina nefericitei sale fete mai mari, Ana, măritată cu năbădăiosul acela de Vasilică din Zăpadia ? O preocupa şi gîndul că orfanii ei mai mici, doi băieţi, n-aveau nici un ajutor, nici un sfat, de la nimeni, nici o ocrotire de tată, fie chiar vitreg. Căsătoria cu Octavian îi apărea, deci, Liviei, nu tocmai ca un pămînt al făgăduinţei, cald şi generos, dar nici ca o pustietate îngheţată. Nu. Intuiţia ei şi sfaturile pe jumătate încurajatoare ale celor apropiaţi, toate judecăţile făcute de femeie, o îndemnau să-i dea mîna lui Octavian, cît mai repede, să-şi pună pirostriile pe cap în faţa popii, pînă nu intra în postul Crăciunului, să se aşeze în Zăpadia, aproape de Ana, să-şi crească, să-şi aranjeze şi pe ultimii doi băieţi, pe Remus şi Liviu. Cît despre dragoste, pasărea asta ciudată, nebăgată în seamă, mică şi cenuşie ca privighetorile ce cîntau cîndva şi prin grădina Liviei, ea era de mult alungată din sufletul său, de cucuvăile oarbe. Păsările nemiloase, care se aşază pe casa omului necăjit, bucurîndu-se cînd moartea dă tîrcoale, cînd bătrînele ursitoare, cu chip de ţărănci obosite, scapă fusul din mînă şi firul vieţii se rupe, tocmai acolo unde e mai subţire. De ele fugea Livia, de casa mohorîtă, unde-i bolise şi i se prăpădise soţul dintîi, lăsînd-o să se descurce singură, cu şase copii. Dacă ar fi întrebat-o cineva dacă i-e drag sau nu Octavian, s-ar fi înroşit de ruşine. Ce să răspundă, cum să se gîndească ea la dragoste ? Dacă dorinţa de-a se simţi alături de un bărbat, mîngîiată şi ocrotită de el, s-ar putea numi dragoste, atunci, da, fără nici o ezitare, putea răspunde oricui că omul acesta era cel ales, mult aşteptatul. Nu venea dragostea Liviei pentru Octavian nici de la Afrodita Cerească, nici de la cea Obştească, dacă ar fi fost judecată de filozofii din *Banchetul* lui Platon. Dar ea era judecată de oameni simpli, necăjiţi, dornici să scape de pustiu, de oboseala singurătăţii. Un amestec straniu,

de afecțiune și interes, o împingea pe Livia spre casa și familia Borceștilor. Numai că, în afară de Octavian, toți ceilalți dibuiseră caracterul precar al acestei hotărîri care urma să se înfăptuiască peste capul lor. Păreau decișî mai degrabă să-l ostracizeze pe Octavian decît să-și aducă, după părerea lor, un cal troian în curte. La rîndul său, Octavian, eliberîndu-se treptat din chingile umbrelor sfinte ale vîsului, descoperise fel de fel de tactici ca să-și vadă hotărîrea dusă pînă la capăt. Într-o clipă de disperare, îl bătuse gîndul să plece din casa părintească. Dar nu se grăbise să-l urmeze, păstrîndu-l ca pe un colac de salvare. Era decis să lupte cu toți. Avea și speranța și încrederea într-o victorie. Cum va da bătălia, ce fel de arme va folosi pentru a nu-și răni prea grav părinții, și mai ales copiii, pentru a nu se trezi că se întorc împotriva sa, Octavian nu știa încă prea bine. Nu era o fire de strateg. Se încăiera, se retrăgea, avea răbdarea omului dîrz și încăpățînat. Nădejdea lui cea mare era la Petre. De aceea îl chemase.

Cînd Octavian văzuse lampa aprinsă în bucătărie și o auzise pe maică-sa plîngînd ca după mort, ezitase o clipă să intre. I se păruse că aude și vocea lui Petre, pe care îl așteptase toată săptămîna, dar nu era sigur. Putea, tot așa de bine, să fie glasul lui Artimonuț. Iar cu cel de-al doilea fecior se certase de-a binelea, cînd acesta auzise prin sat zvonul însurătorii. Octavian era convins că-l trimisese Anuță să-l înfrunte, să-l zgîlțîie, să-l batjocorească, la nevoie, numai să-l abată de la hotărîrea aceea pe care ea, Anuță, o socotea nefericită. Celălalt băiat de-acasă, Axente, agronomul, își făcuse de lucru zilele acelea pe la regiune, motivînd că are treburi importante de aranjat pentru gospodăria lor colectivă. Nu cumva alergase pe la Ion, la Cluj, pe la Lucreția, la Brateiu, ca să le anunțe și lor surprinzătoarea noutate ? ! Ori, știind că tatăl său îi scrisese lui Petre să vină urgent, Axente căuta să-i mobilizeze pe toți acasă, cu ordin sever de prezentare ? ! Să se strîngă, să dezbată, să delibereze cu toți împreună, pentru a stabili o sentință definitivă, fără drept de apel... Acestea erau preocupările și bănuielile lui Octavian. În realitate, Axente fusese chemat mai întîi la raion, apoi la regiune, unde era îndemnat, chiar

rugat, să accepte propunerea de a deveni secretar raional de partid cu problemele agricole. De la el aflase şi Onişor toată tărăşenia din familia Borceştilor. Deşi ca secretar organizatoric la raionul Tîrnăveni nu mai răspundea direct de gospodăriile colective din Zăpadia, Glod, Ciurel, Gorna şi celelalte, cînd înţelesese ce se petrece în casa lui Octavian, omul care-i dăduse cîndva atîtea bătăi de cap, dar care-l şi învăţase cît un sat întreg, nu se putuse abţine să nu dea o fugă pînă la el. Aşa, ca din întîmplare, Octavian îi mărturisise, mai sincer decît oricui, chiar decît popii, tot ce-i apăsa sufletul, adăugînd la sfîrşit că îl chemase şi pe Petre. „Îndată ce soseşte, roagă-l să vină urgent pe la mine ! poruncise Onişor. Poate găsim împreună, tete Octaviane, un leac bun la boala voastră, a Borceştilor. Lasă-mă puţin să mă gîndesc, să nu dau iar cumva cu bîta-n baltă. Mai ales că, oricum ar fi, copiii ăştia sînt feciorii dumitale. Şi, ţi-o spun eu, nu-s răi deloc ! Dacă mai poţi face rost şi de alţii ca ei, c-o însurătoare, nu mai sta pe gînduri ! Mutăm raionul la dumneata acasă !“ Deşi Octavian nu înţelesese prea bine ce voia să zică Onişor, era mîndru şi se bucura să audă cuvinte frumoase despre copiii săi. Dar bucuria aceasta îl făcea să sufere şi mai mult, ştiind acum că tocmai ei, solidari cu bătrînii, îi deveniseră parcă nu numai adversari de ocazie, ci duşmani pe întreaga viaţă. Încurajarea lui Onişor pusese stăpînire pe sufletul lui Octavian, mai ales prin formula „nu mai sta pe gînduri !“ Pentru el, cuvintele astea sunau ca o nouă dezlegare, după aceea primită de la Silvia.

Cu gînduri de felul ăsta îl aşteptase Octavian pe băiatul său Petre. Intrînd în bucătărie, îl văzuse aşezat pe laviţă, alături de Artimon şi de Maria, care-i vorbeau amîndoi deodată. „Bună seara ! i-a zis Octavian, aruncînd parcă un bulgăre de gheaţă în atmosfera încinsă a încăperii. Ai ajuns, Petre ?“ „Am ajuns, tată !“ Se ridicase de pe laviţă, şi-i întinsese mîna, stînd parcă-n cumpănă dacă să-l sărute sau nu ? Octavian i-o luase înainte, aplecîndu-şi obrazul neras, slăbit ca de-o boală cu febră mare. „Sărutul lui Iuda !“ exclamase bătrînul Artimon. „Nu vorbi aşa, moşule ! se întorsese Petre, calm, împăciutor, spre bunicul său. Doar sîntem între noi, în familie...“

„Într-o familie am fost pîn-acum. De-acum încolo, ne-om înghesui două familii într-una. C-aşa vrea dumnealui, neinsuratu' ! Să fim duşmani..." „Taci, mă bătrînule, cu înghesuitu' şi cu duşmanii ! se repezise şi Maria. Pînă trăim noi, să nu-ndrăznească el s-aducă muiere străină în curtea şi-n hăizaşurile noastre ! C-o opărim aşa să ştie !"

Vorbeau despre Octavian ca şi cînd nici n-ar fi fost de faţă. În acest timp, el privea doar în ochii lui Petre, să-i citească reacţiile la năduful bătrînilor, să-şi dea seama în ce ape se scaldă băiatul său cel mai mare. Trebuia oare sau nu să răspundă părinţilor ? Sau mai bine să-i biruie cu tăcerea, să-i arate lui Petre stăpînirea de sine şi hotărîrea lui mută, ca o piatră de hotar ? „Ei, ce facem, tată ?" „Cu ce, mă ?" alunecase Octavian în vîrtejul de care îi fusese frică. „Ştii dumneata ! Nu mi-ai scris să vin acasă ?" „Că, mă, Petre, eu am vrut să povestim între patru ochi. Să te rog să vorbeşti cu dumnealor — arătînd spre bătrîni — să se liniştească şi să se împace, că eu înapoi nu mai dau ! Nu mai poci sta singur. Voi ar trebui să mă înţelegeţi, că sînteţi mari şi cu minte destulă. Azi-mîine cad dumnealor la pat şi nu s-or mai putea ajuta singuri. Cine-i îngrijeşte, mă ? Că voi sînteţi cu toţii împrăştiaţi, chiar şi ăştia din sat, fiecare cu treburile şi necazurile lui..." „Auzi, tu, bătrîno, ce ne doreşte dumnealui ? Să cădem la pat !" zisese din nou Artimon, cu vădită pornire. „Ba să cadă el cu..." se repezise bătrîna. „N-a zis aşa, moşule !" intervenise Petre, îngrijorat să nu înceapă o gîlceavă mai mare. „Vezi, Petre, dumnealor vorbesc şi nu mai judecă. Au dat în mintea copiilor. Nu te mai poţi înţelege, oricum ai întoarce-o !" „Nici asta nu-i adevărat, tată ! Acum vorbesc aşa, fiindcă-s supăraţi. Nu crezi că era mai bine să-i fi întrebat mai întîi pe dumnealor, ca părinţi ? Poate îţi dădeau un sfat, o vorbă bună, nu mai era nevoie să mă chemi pe mine tocmai de la Bucureşti, să stau între dumneavoastră ca între duşmani." „Că, mă, îţi pare rău c-ai venit ?" îl întrebase, dojenitor, Octavian. Cînd se încinsese vorba între tată şi fiu, Artimon şi Maria se retrăseseră deoparte. Mestecau grăbiţi o jimblă adusă de Petre, mutînd cojile dulci de pe o parte pe alta în gura lor ştirbă, ca de copii îmbătrîniţi înainte

de-a le creşte dinţii. „Mi-ar părea rău să fi venit acasă degeaba, tată ! Am şi eu necazuri şi răspunderi pe cap, cît zece oameni. Nu începe, şi nici nu se sfîrşeşte lumea cu familia noastră, aşa să ştii !“ „Că, mă, tocmai de-aia ! Nu sîntem noi buricu' pămîntului, să facem un cap de ţară dintr-o treabă ca asta, care se poate întîmpla oricui. N-aţi mai văzut voi, mă, un om văduv, încă în putere, să se însoare ? Să aibă un sprijin pentru el şi pentru casa lui ? Am plîns-o destul pe Silvia, de mi s-or uscat ochii din cap. Cheamă-i acuma şi spune-le la toţi că eu nu mai am putere nici să aştept, nici să mă rog de iertare pentru un păcat pe care nu l-am făptuit...“ „Ba, l-ai făptuit, dac-ai umblat noaptea pe la casa ei din Glod ! Şi dacă vrei să ne-o aduci mireasă !“ se repezise Maria.

Petre, obosit, se ridicase în picioare. Cum era înalt, ca toţi Borceştii, aproape atingea cu fruntea grinzile de stejar vechi, afumat, ale bucătăriei de vară. Gestul lui îi îngrijoraseră pe bătrîni, ca şi pe Octavian. Crezură că s-a supărat şi vrea să plece. Se ridicaseră toţi. Printre ei, mogîldeaţă neagră, bătrîna Maria se strecurase spre uşă şi, cu mîna pe clanţa mare, de fier bătut pe nicovală, îi avertizase : „Staţi aici ! Unde vă duceţi ? Staţi, să ne limpezim între noi. Să ştie fiecare încotro s-o apuce, de-acum încolo !“

Bătrîna se speriase, îşi retrăsese mîna ca arsă cînd cineva smucise clanţa pe dinafară, deschizînd uşa. Era Artimonuţ. Dăduse bună seara, îl sărutase pe Petre de mai multe ori, de parcă nu l-ar fi văzut de cînd lumea. „Bine c-ai venit, frate ! Ne era dor de tine. Mai ales acum, că avem şi treabă împreună...“ „Tu eşti în stare, mă Artimonuţ, să pui la vot, ca la gospodărie, necazurile noastre, ţîşnise bătrînul din tăcerea lui prelungită. Numa' că, după lege şi după statut, dacă nu se strîng toţi membrii, votul ăsta o să fie strîmb şi nedrept...“

Nici nu apucase bătrînul să-şi termine vorbele, că, din nou, clanţa uşii fusese zgîlţîită. Era Axente. Avea o servietă mare, de piele, lustruită de-atîtea drumuri, pe care o întinse bunică-sii. Din nou îmbrăţişări şi vorbe de tatonare. „Pe ei nu i-ai adus, Axente ?“ întrebase Artimon. „Pe cine, moşule ?“ „Păi, pe Lucreţia şi pe Ion. Că Veanu

vine singur, mai tîrziu..." „N-am avut eu timp să umblu după ei !" Octavian stingherit, îi poftise pe toţi în casă : „Haideţi acolo, să şedem, ca oamenii, la masă ! Aici nu mai încăpem şi ne-aude lumea de pe drum..." „Brava, mă, că te gîndeşti la lume ! se repezise Maria încurajată de prezenţa nepoţilor. Acuma, cînd tot satul ştie, în zadar vrei tu să te mai ascunzi ! De ce nu te-ai gîndit la asta înainte de-a... ?" „Vorbele dintre mine şi copiii mei nu le ştie nime !" o întrerupsese Octavian pe maică-sa, deschizînd, larg, uşa. Ieşise primul, îndreptîndu-se spre treptele pridvorului, străjuit de cele două ciubere cu oleandri bătrîni, noduroşi, puşi acolo încă de Silvia. Dînd în lături, grăbit, uşa casei, pe Octavian îl izbise în faţă aerul închis, pipărat de mirosul mătăuzelor de busuioc, pe care bătrîna le atîrnase de toate cuiele bătute în pereţi. Aprinsese lampa, intrase în camera dinspre drum, de unde luase o faţă de masă şi o pîine mare, spongioasă, scoasă din cuptor în dimineaţa aceleiaşi zile. Se grăbise apoi spre cămară, întretăindu-şi paşii, prin curtea mare, cu ai copiilor. Cînd dăduse să deschidă briceagul, să taie o halcă de slănină afumată, ţinută în cămară, la umbră şi la aer, maică-sa, care i-o luase înainte, îl apostrofase : „Lasă, mă, nu mai încerca să mă dai deoparte de la treburile mele muiereşti. Să le arăţi copiilor că eu nu mai sînt în stare nici să vă pun pe masă, s-o aduci aici pe *aia*, cu copiii ei..." „Pe ea, oricum o aduc, mumă !" „Vedem noi acum ce hotărăsc feciorii tăi ! Că de noi, ăştia bătrîni, ştiu bine că nu-ţi mai pasă..."

Octavian nu-i răspunsese. Se grăbise s-o ia înaintea maică-sii, culegînd din grădina de după şură ultimele roşii mari, lăsate acolo să se coacă încet, pentru ziua cînd avea să sosească Petre acasă. Tatăl ştia că prezenţa băiatului său cel mai mare îi va atrage pe toţi ceilalţi. El, prevăzător, nu voia să-l găsească fără pîine proaspătă, fără slănină afumată, fără roşii sau castraveţi acri, mîncarea cu care îl ţinuse pe Petre opt ani la şcolile din Blaj. Îl vedea, de fiecare dată cînd venea acasă, înfulecînd cu poftă, semn că nu i se urîse de hrana asta, mestecată în fiecare dimineaţă şi fiecare seară, opt ani la rînd. Ba, dimpotrivă, părea că-i place la fel de mult, că i se cuibărise în rădăcinile gusturilor, cele care ţin omul legat

dé copilărie şi de adolescenţă, cînd stomacul e în stare să mistuie şi pietre. Numai că, în seara aceea, Octavian n-avusese bucuria să-l vadă pe Petre înghiţînd cu plăcere mîncarea aşezată pe masă, ca altădată, împreună cu Artimonuţ şi cu Axente. Cei doi, după ce închinaseră cîte un pahar de vinars cu fratele mai mare, gustaseră cîteva coji de pîine proaspătă şi se ridicaseră repede de la masă. Sub pretextul că nu trecuseră încă pe-acasă, pe la soţiile şi copiii lor, îl poftise pe Petre la ei, după cină, să-şi vadă cumnatele şi nepoţii, ca şi pe Ion Cireş, socrul lui Axente, fiindcă avea şi el o vorbă cu inginerul venit de la Bucureşti. „Neutrul", ca preşedinte al gospodăriei colective din Zăpadia, voia să ştie nu numai din gazete, ci direct de la un om mai apropiat, cum bat vînturile prin Capitală, ce se mai pune la cale în politica agricolă. Simţea el că, după discuţiile din ultima vreme despre unificarea gospodăriilor colective mici în unităţi mai mari, mai puternice, se apropia ziua cînd şi Zăpadia trebuia să intre în hora acestor modificări. Pe Cireş îl interesa, ca şi altădată, tot ce ţinea de politică.

Cînd Artimonuţ şi Axente ieşiseră pe uşă, Mărie izbucnise din nou în lacrimi, şi se adresase lui Octavian : „No, mă, acum îţi place ?" „Ce, mamă ?" „Cum fug copiii de tine şi de casa noastră..." „Nu fug, mamă Mărie, se simţise obligat Petre să intervină din nou, în chip de arbitru. Se întorc amîndoi de pe drum. Poate-or fi osteniţi. Aşa că, ne place ori nu ne place, trebuie să se ducă şi ei pe la familiile lor !" „Lasă, că ştiu eu. Am eu simţu' meu, care nu mă înşeală. Acum vă împrăştiaţi toţi, ca făina orbului. Văz eu bine. Om rămîne aici singuri, pe mînă străină. Că bărbatu', ca orice bărbat, ţine totdeauna mai mult la soţia lui decît la părinţi. Dacă aşa ne-o fi soarta..." Resemnarea Mariei nu-i plăcuse lui Artimon. „Tu, proasto, soarta omului e cum şi-o scrie fiecare ! Eu pe mîna ăleia nu vreau s-ajung, aşa să ştie el !" Octavian stătea mut, împietrit. Aştepta răspunsurile lui Petre. Dar acesta înfuleca tăcut pîinea moale, coaja aceea aurie şi dulce, perpelită în focul cuptorului încins cu paie de grîu. Vinarsul tare, de prune albe, pe care tatăl său se grăbise să-l fiarbă mai devreme în anul acela, presimţind o toamnă neobişnuită în familia lor, îl mutase pe Petre într-o zonă de aşteptare fierbinte,

neliniştită. Avea, deocamdată, răbdarea şi înţelepciunea de-a-i asculta pe ceilalţi, de-a corecta o exagerare sau alta, luîndu-şi răgazul să cîntărească bine, înainte de-a se aşeza în scaunul de judecător, cum dorea tatăl său, cum doreau bătrînii şi fraţii ceilalţi. Fiecare privea misiunea lui dintr-un unghi subiectiv, interesat. „Bună seara ! urase Octavian cel mic, care intrase în casă sfios, aproape pe nesimţite. Ai venit de mult, tete ?" Îl despărţeau aproape cincisprezece ani de fratele mai mare, distanţă ce aşeza între ei multă dragoste dar şi un fel de stîngăcie, ce le cenzura automat efuziunile lirice, orice gest de tandreţe exagerată. Ridicîndu-se de pe lădoiul de după masă, pe care şedea mîncînd, înainte ca Veanu să facă primii paşi spre el, Petre îl îmbrăţişase, cu o emoţie abia stăpînită. Parcă s-ar fi îmbrăţişat pe sine, cel din adolescenţă, băieţandrul care avea mîinile prea lungi şi nu ştia niciodată ce să facă şi cum să le ţină. „De unde vii, Veanule ?" îl întrebase, uitîndu-i-se lung în ochi. „M-am învoit de la seral, tete, să termin arăturile, să ne-apucăm de semănat grîul..." „Şi dumineca ?" „Şi !" „Ca păgînii", izbucnise Artimon, ameţit de tăria vinarsului.

Octavian tăcea în continuare. Nu cumva să uite Petre de ce fusese chemat acasă, ori să amîne clarificarea răspunsului datorat din partea copiilor. Părerea bătrînilor o cunoştea. Mai tîrziu, cînd vor da de necazuri şi vor avea nevoie de un reazem în casă, poate că nu vor avea încotro şi se vor îndrepta şi ei spre Livia. Pînă atunci, socotea Octavian, va face el cumva să evite încăierările şi ocara. La nevoie, bătrînii se pot separa în camera dinspre grădină, unde iarna e cald, unde totdeauna e linişte mai multă, nu se aud toate vorbele trecătorilor de pe uliţă. Pot să-şi facă singuri de mîncare, împărţind toate cele gospodăreşti pe din două. Planurile acestea n-avea însă de gînd să le împărtăşească nimănui. Poate nici Liviei. Pentru a-i obliga pe toţi să-l înţeleagă, să încerce împăcarea, să salveze unitatea familiei Borcea, ferită pînă acum de gura clevetitoare a satului. Era prea destulă vîlva stîrnită de hotărîrea lui de-a se recăsători, ca să-i mai adauge alte motive de zarvă şi scandal. Familia lor n-avusese pînă atunci duşmănii şi pîri prea mari cu satul, dar invidii şi orgolii rănite existau, firească, destule. Mai ales în ultimii ani,

de cînd toţi copiii Borceştilor îşi dobîndiseră, prin puterile lor, un rost oarecare în lumea largă. Şi nu dintre cele de nebăgat în seamă. La rădăcina acestor invidii se afla şi prezenţa în sat, la gospodăria colectivă, a lui Artimonuţ, ca brigadier de cîmp, a lui Veanu, ca tractorist, dar mai ales a lui Axente, inginer agronom şi, pe deasupra, ginere a preşedintelui. „Aştia şi-au făcut din colectivă biserica lor, ca pocăiţii", auzise Axente într-o zi vorbindu-se prin sat. Deşi ştia bine că zăpădenii au limba înspicată ca şerpii, se amărîse şi căzuse pe gînduri. „Biserica mamii ei de lume ! îşi dăduse drumul agronomul. Cu oamenii ăştia nicicum nu-i bine. Nici dacă eşti prost, nici dacă eşti învăţat. Dacă le aşezi pîinea în mînă ţi-o aruncă înapoi. Au trăit prea multă vreme ca nişte cîini. Şi cînd plîng şi cînd rîd, li se văd colţii." „Măi, Veanule, te-ai interesat ?" îl întrebase bătrîna pe mezinul familiei, cu dorinţa ca răspunsul băiatului să fie auzit de toţi cei din casă. Ea spera ca veştile aduse de Veanu să nu fie dintre cele fericite pentru Octavian. „M-am interesat, mamă. Băieţii ăştia de la tractoare, ca şi alţi oameni cu care-am putut vorbi, spun numai de bine..." „De cine, mă ?" întrebase, curios, Artimon, bănuind că e vorba de Livia. Veanu, jenat de prezenţa tatălui, ezitase o clipă să rostească numele viitoarei mame vitrege. Octavian folosise pauza asta ca să iasă în curte, să închidă coteţul găinilor, să se mai uite o dată la vaca din grajd, la porcii puşi la îngrăşat, să sloboadă cîinele din lanţ. Voia, astfel, să le lase celor din casă răgazul de-a se sfătui între ei, de-a încerca limpezirea, de a-i da dezlegarea dorită. „Tu ce crezi, Veanule ?" îl întrebase direct, fără ocolişuri, Petre, socotind că e bine să afle şi părerile fratelui mai mic.

Luat prin surprindere. Veanu lăsase vorbele în voia lor. „Din partea mea, facă ce-o vrea ! Nu-s chemat eu nici să-l însor, nici să-l opresc pe tata. Cînd voi termina liceul, voi vedea ce fac... Poate ajung şi eu la universitate... Cît despre nana Livie, v-am spus ce-am auzit..." „Tulai, Doamne, auzi că şi el vrea să plece de-acasă ! să căina Mărie. Şi eu care trăgeam nădejdea să se-nsoare cu vreo fată de-asta din sat, să rămîie cu noi aici ! C-atunci n-am mai avea atîta grijă de Octavian şi de mireasa aia bătrînă pe care vrea să ne-o aducă pe cap..." „Hai, mamă Mărie, nu

mai plînge iar, încercase s-o potolească Petre. Nici Veanu n-a plecat, nici tata nu s-a însurat încă ! Dă-i ceva de mîncare băiatului, c-o fi flămînd..." „Să-şi ia singur ! Doar ştie unde-i laptele şi mămăliga." Nu-i plăcuseră deloc vorbele lui Octavian cel mic. Era îngrijorată, văzîndu-l pe Petre gata de plecare. Bătrîna ţinea neapărat să se lipească de el, să-l însoţească pe la ceilalţi fraţi, s-audă înaintea tuturor ce pun ei la cale. Petre, la rîndul său, cunoscînd firea bunică-sii, se grăbise să-i cheme pe amîndoi bătrînii : „Haideţi şi dumneavoastră cu mine la Axente !"

Bucuroşi îşi îmbrăcaseră pieptarele de duminecă, să se vadă că cinstesc cum se cuvine şi pe nepotul lor cel mare, Petre, şi casa lui Cireş.

— Dacă vrei, vino şi tu, Veanule ! Ori ne întîlnim direct la Artimonuţ ?" i se adresase Petre din uşa bucătăriei de vară, unde fratele mai mic înghiţea, destul de trist, mîncarea ce şi-o aşezase singur în faţă. Pe Octavian nu-l chemase. Anume. Socotise că e mai bine aşa, să nu-l expună la toate jignirile care s-ar fi putut ivi în toiul noilor discuţii şi confruntări, pe care n-avea cum să le prevină. De asemenea, se gîndise că nu e bine şi nu trebuie să respingă mereu orice discuţie, orice cîrtire la adresa tatălui, pentru a nu-l bănui ceilalţi de-o înţelegere secretă cu Octavian, care, observînd această mişcare, nu se mai arătase în faţa celorlalţi. Se suise pe fînul din şură, unde îşi avea aşternutul încă din vară. Adormise greu, după ce se tot întrebase cum de-a putut să îndure atîtea umilinţe de la cei pe care altădată îi stăpînea, ca un îmblînzitor de lei, cu biciul, în mijlocul arenei.

În casa lui Cireş, atmosfera nu era cu mult mai veselă. Cei doi băieţaşi ai lui Axente dormeau duşi, după atîta zbenguială. Lelia, cu burta la gură, se înroşise cînd îl văzuse pe Petre. „Iartă-mă, cumnate, că mă găseşti aşa !" se scuzase învăţătoarea, bîlbîindu-se. „Asta-i bună ! Doar nu ţi-o fi ruşine că duci mai departe numele Borceştilor ! ? Ori, de data asta, ne faci o fată, să scape de numele ăsta blestemat ?". Lelia, şi mai emoţionată de acest *ne faci*, intim şi cald, nu mai apucase să răspundă nimic, că Maria se amestecase în vorba lor, grăbită să-i

aducă mai repede la ceea ce-o interesa. „Voi aţi mai auzit ceva de aia din Glod ? Oare chiar vrea să vină în casa noastră ? Nu ştiţi, copiii ei de ce părere or fi ? Ană sigur c-ar dori-o pe mumă-sa aici, mai aproape, s-o mai ocrotească de bătăile nebunului ăla de Vasilică..." „Treaba lor, mamă, răspunsese Axente pentru a o scuti pe nevastă-sa de vreo încurcătură. Lasă-i să trăiască şi ei, că satu' ăsta-i mare, încăpem cu toţii !" „Dacă-i mare, se amestecase şi Artimon, atunci de ce caută aia chiar curtea şi casa noastră ?" „Asta cam aşa-i, încuviinţase Maria. Numa' că Octavian s-o dus acolo, nu ea o venit după el..." Bătrînii erau porniţi, mai mult ca oricine, pe firul întortocheat al neliniştilor şi grijilor care dăduseră foc casei şi vieţii lor. Nu se mai puteau sustrage, în nici un chip, acestui incendiu. Le ardeau cămăşile în spate, ca muiate în otravă. Cînd apăruse Ion Cireş, cu o sticlă de vin aburit din pivniţă, Artimon tocmai încheia : „Dacă avea de gînd să facă una ca asta, s-o ia peste dealuri în peţit, de ce nu ne-o întrebat pe noi mai întîi, că-i sîntem părinţi ? Acum, să vadă şi să înţeleagă singur că sfatul după faptă e ca mantaua după ploaie !" „Bravo, bătrîne, aşa-mi place să te-aud !" exclamase Ion Cireş. Se îndreptase mai întîi spre Petre, pe care îl aşteptase atît de nerăbdător. Apoi se întorsese spre Artimon, umplîndu-i paharul de vin şi întrebîndu-l : „I le-ai spus pe toate astea lui Octavian ? Ce ţi-o răspuns ?" „Spusu-i-le-am de zece ori. Ascultă şi tace ca mutu'. Se uită lung, de pare c-ar vrea să dea în mine..." „Nu cred eu c-ar putea face una ca asta, îşi apărase Cireş cuscrul. În locul lui, ştii ce ţi-aş fi răspuns, moşule ?" „Ce ? Că tu eşti bun de gură. Ai primit, pentru vorbe, şi decoraţii..." „Uite, asta ţi-aş fi răspuns : e mai uşor să dai sfaturi cuiva decît să suferi în locul lui !" „Brava, mă *Neutrule*, se oţărîse Artimon. Tu, cu proverbele tale, ieşi din orice încurcătură. Da' să ştii de la mine că proverbele nu ţin de cald, nici de foame. Aşa că, lasă-l pe Octavian să se sfătuiască, lasă-l să sufere de la copiii lui, iar tu, dacă poţi, abate-l din drumul ăsta greşit pe care-o apucat..." „De zis, i-am zis eu destule, chiar ieri. C-o venit la mine să-mi ceară părerea. Drept să vă spun — se adresase tuturor — m-am bucurat că mă caută. Potrivit cu vorba veche : «omul necăjit aleargă la prieteni» înseamnă că

Octavian nu mă socoteşte numai preşedinte, dar şi neam, şi prieten..." „Cam tîrziu te recunoaşte dumnealui de neam, tată socrule !" îl tachinase Axente. „Şi tu, ce i-ai spus, mă ?" insistase Artimon, făcîndu-i semn lui Ion Cireş să-i mai toarne un pahar. „Păi, dacă el aşteaptă dezlegarea de la copii, ca de la popă, ce puteam să-i spun ? Că sfatul celor tineri este ca soarele de iarnă : mult luminează, şi puţin încălzeşte !". „Auziţi, măi, ce zice despre voi ?" se adresase Artimon celor doi nepoţi. „Treaba dumnealui ! replicase Petre. Dacă preşedintele n-o fi liber să zică ce vrea, atunci cine să fie ? !" „Şi, ca să-ncheiem povestea asta, că tot n-am putea-o lămuri o săptămînă întreagă, aflaţi că i-am mai spus ceva lui Octavian". „Dacă i-ai spus tot proverbe de-astea, numa' mulţam !" zisese bătrînul. „Bune-rele, eu nu pot ascunde ce i-am spus ! Dacă vrea să se sfătuiască, treaba lui ! Are destui copii, are nurori, are şi nepoţi. Să-l întrebe pe cel mai mic, să-l întrebe şi pe cel mai mare, iar la urmă să hotărască el singur ce are de făcut ! Asta i-am spus..." „Cui ai spus asta, mă ? îl întrebase Ioana, nevastă-sa, intrînd pe uşă. Iar te-amesteci în treburile altora, să mă înfrunte muierile prin sat pentru tine ? Că să nu-ţi închipui tu că dacă eşti preşedinte, te-au ales pe viaţă ! Cînd nu-i mai fi, atunci să te văd cum te descurci cu oamenii !..."

Ioana atinsese, cu vorbele ei neaşteptate, un punct neplăcut pentru Cireş, dar şi pentru Axente, pentru toţi Borceştii. Viaţa lor de familie, zgîlţîită de cutremure tot mai dese, se împletea acum cu viaţa satului, a colectivei. Ori de unde ar fi apucat firele ţesăturii, ele destrămau aceeaşi pînză. Ca să nu rişte prea mult, Cireş se grăbise să umple din nou paharele. Îi îndemnase pe bătrîni să mai cioc-nească şi cu Ioana. Făcuse semn lui Petre şi lui Axente să-l urmeze în camera de-alături, ca şi cînd ar fi avut acolo de dezlegat cine ştie ce taine. De fapt, asta şi urmărea el, să-i tragă de limbă pe cei doi, să desluşească ce urmează să se mai întîmple cu gospodăria lor colectivă, ca şi cu funcţia lui, din ce în ce mai înghesuită. „Spune-mi drept, Petre, cum mai merge pe sus cu politica ?" „Cum vezi şi dumneata !" Cunoscîndu-i firea şi răsucelile din cuvinte, Petre nu ştia unde vrea s-ajungă Cireş. „Eu credeam că tu-mi poţi spune ceva mai amănunţit, dacă te-n-

vîrți toată ziua printre șefi..." „Nu mă-nvîrt deloc, de unde-ai scos dumneata asta ?" „Mă gîndeam așa, că poate știi cu politica agricolă, cum merge", începuse el să se apropie de ce-l durea cu adevărat. „Nu-nțeleg. Aici ar trebui să te întreb eu pe dumneata !" Axente tăcea rezemat cu capul în palme. Aștepta să vadă încotro vrea s-o apuce socrul său. Era îngrijorat, nu știa dacă-i vor mai rămîne și lui la îndemînă cîteva clipe, să discute ceva cu Petre. „Dacă mă întrebi, îți răspund. Eu nu mai știu, Petre, nu mai prea înțeleg... Ori am îmbătrînit, ori nu se mai potrivesc părerile mele cu linia scrisă prin ziare..." „Ce linie, tete Ioane ?" „Păi, asta cu unificarea. Din mici, să facem colective mari. Ca și cînd ai vrea să faci, peste noapte, din copii bărbați..." „Și ce vezi dumneata rău în asta ?" „Să spună Axente, dacă-i bine și dacă sîntem în stare !" ținuse Cireș să-și împingă ginerele în vîrtejul discuției.

Acesta, repezit din fire, i-o întorsese socrului fără nici o ezitare : „Cine nu vrea să-nțeleagă, treaba lui ! Dumneata ar trebui să știi mai bine ca mine înțelepciunea veche : cine nu face nimic, învață să facă rău !" „Mă, băiete, tu nu m-ai înțeles deloc. De-aia vrei să mă prelucrezi în fața lui Petre, ca pe un pocăit încăpățînat. Ascultă, mai bine, înainte de-a te repezi ! Eu am vrut doar să-i spun lui Petre că mă-ndoiesc și că nu-i bună treaba asta. Aici, la noi, nu zic în altă parte. Poate pe-acolo să fie. Treaba lor. Dar noi, pe aici, de-abia ne-am tras sufletul de-atîtea datorii și înfiripare. Recunoști, sau nu ? Cum să ne unim cu oameni pe care nu-i cunoaștem decît din vedere ? Ori cu care nici nu ne-am văzut la față ? Am sau n-am dreptul să mă îndoiesc ? Ori voi, ăștia tineri, ați vrea să uit înțelepciunea care zice că nu e orb mai mare ca acela care nu vrea să vadă..." „Problema, tete Ioane, se amestecase Petre, pentru a-l împiedica pe Axente să se încaiere cu socru-său, problema cea mai grea nu este, după părerea mea, dacă avem sau nu dreptul să ne îndoim. Ci numai dacă avem sau nu ce să mîncăm ! Și, dacă se poate, să mîncăm o pîine mai bună ! Și nu numai noi, cei din conducere. Că altfel, pînă la urmă, flămînzim cu toții, rămînem cu îndoielile..." „Nu zic ba, acceptase Cireș. Dar aici, la noi, Petre, dacă punem laolaltă trei slă-

biciuni, fiindcă ăştia sîntem deocamdată, atunci, spune tu, ce poate ieşi ? O slăbiciune şi mai mare. Sfînta treime a celor slabi şi nevrednici ! Vezi, asta nu-mi place mie ! I-am spus-o şi lui Onişor şi altora, mai mari ca el. Dar degeaba ! Mă gîndesc uneori, noaptea cînd nu dorm, s-o scriu sus de tot. Îmi aleg, în cap, şi cuvintele, ca să fie totul clar. Dar nu pot scrie, din motive de *nemşug*, de familie..." „Cum adică ?" sărise Axente. „Uite-aşa. Am băgat de seamă că, de-o vreme încoace, îl tot cheamă pe Artimonuţ la raion, iar pe mine mă tot uită. Asta înseamnă că vor să-l propună în locul meu. Şi, dacă-i vorba de una ca asta, cum m-aş putea aşeza împotriva lui ? Trebuie să recunosc că-i mai tînăr. E harnic, s-o cuminţit, are aritmetică mai tare ca mine ! Onişor ne cunoaşte bine pe amîndoi. Lui nu i-aş putea aminti zicala : «cine nu te ştie, te vinde, dar cine te ştie, te cumpără !» Doi preşedinţi nu pot fi la o singură gospodărie ! Aşa că, să ştiţi, Borceştilor, niciodată mînia n-a dat un sfat bun ! Şi eu nu-s mînios pe Artimonuţ, ori pe altcineva din familia voastră ! Eu mă ştiu dat la o parte. Meargă el sănătos la centru, la Ciurel, unde-am auzit că vrea să se şi mute..."

Vestea despre intenţiile lui Artimonuţ de-a se muta din Zăpadia îl surprinsese pe Petre. Era gata să se ridice, să plece mai repede, spre casa fratelui său. De altfel, îi şi promisese. Oricît de obosit ar fi fost, nu voia să-l supere, să amîne vizita pentru a doua zi. Mai ales că şi bătrînii îi lăsaseră de înţeles că vor s-ajungă la Artimonuţ, chiar în seara aceea.

Axente, răsucindu-se mereu, ca pe jar, avea şi el sufletul împovărat de griji, neîmpărtăşite încă nimănui. Îl chemaseră, nu de mult, la primul secretar al raionului, apoi la regiune, propunîndu-i să se mute la Tîrnăveni. Refuzase, în amîndouă părţile. Întorsese spatele, cu toată încăpăţînarea de care era capabil, propunerii ca, după alegerile de partid, să preia funcţia de secretar raional şi problemele agriculturii. „Păi, bine măi Axente, de ce taci, mie de ce nu-mi spui nimic ?" sărise opărit Ion Cireş, cînd auzise veştile mărturisite de agronom fratelui său. „Şi ce-ai spus ? Cum ţi-ai motivat refuzul ?" îşi întrebase Petre fratele. „Cred că nu prea convingător. M-au întors

pe toate fețele. Se vedea cît de colo că mă cunosc ca pe-un cal breaz. Onișor le-a vorbit, probabil, cît zece dosare. Așa că, la motivarea mea că n-am vechime și nici experiență serioasă în munca de partid, mi-au răspuns : «Cu atît mai bine ! Dacă ai fi cunoscut vechile metode, scăpai mai greu de ele !» Cînd le-am spus adevărul-adevărat, că toată pregătirea și priceperea mea sînt legate de arat, de semănat, de germinația semințelor, de fătările vitelor, de plantarea butașilor de viță, de îndiguirile Tîrnavei și de toate celelalte, mi-au întors-o ca în piesele de teatru : «Omul ăsta ne trebuie nouă ! Să nu bată cîmpii, cînd vorbește cu țăranii, sau cu inginerii agricoli. Să nu fugă după cai verzi pe pereți. Să poată băga în buzunar pe orice palavragiu și lăudăros, de care, din păcate, nu ducem lipsă pe la gospodăriile colective și pe la gostaturi. Deci, frate Axente, ești omul nostru ! Ne-am gîndit bine, fii sigur !» Dacă am văzut că nu ține nici argumentul ăsta, le-am spus-o pe șleau : mă cheamă înapoi, încă de multă vreme primul secretar de la Dobrogea. Mi-a trimis oameni să mă prelucreze, să mă ademenească, să mă amenințe. Față de el, sînt îndatorat ! A avut încredere oarbă în mine, cînd eram un țîngău abia ieși de pe băncile facultății. Mi-a dat pe mînă o gospodărie mare, cu probleme grele, cu oameni răsuciți. Nu mi-a zis decît atît : «Pînă n-o pui pe picioare, nu te însori !» Și nu m-am însurat ! La plecare, s-a supărat pe mine. Nu m-a putut deloc înțelege de ce părăsesc o gospodărie bună, ridicată și prin osteneala mea, pentru o domnișoară consăteană, Lelia. «Auzi, dacă te prind că te muți altundeva din satul vostru, și nu vii înapoi în Dobrogea, îmi trimit oameni să te otrăvească !» Așa mi-a zis. O figură, bătrînul ! Țin la el. Nu-l pot trăda. La toate astea știți ce mi-a răspuns șeful cadrelor din Brașov ? «Bine-ai spus : *bătrînul*. O fi avînd el o poziție tare, dar nici cu *primul* nostru nu mi-e rușine ! E tînăr, are foc în vine și fosfor în cap, azi-mîine îl văd *mare*. Dacă vrei, îl rog să-i dea el un telefon pe *guvernamental* protectorului dumitale din Dobrogea. Să-l anunțe c-ai fost ales secretar, de bunăvoie și nesilit de nimeni la raionul Tîrnăveni. Să mai zică el ceva contra statutului !» Mi-am luat servieta și-am plecat. Am cerut timp de gîndire, cîteva zile. Acuma, ce fac ? Te rog, du-te tu, Petre, la Onișor și spune-i că,

așa cum a încurcat-o, așa s-o descurce ! Numai el mai poate face ceva. Mîine, nu că-i duminecă, dar luni, luni dimineață, te-ai putea duce. Să mă înjure, să mă «picteze», să facă ce-o știi, numai să mă scape !" „Să mă mai gîndesc !" îi răspunsese Petre. După care, îi chemase pe bătrîni și plecaseră în grabă spre Artimonuț, toți trei. Pe drum, Maria se văita că zăpădenii n-au încă în sat lumină electrică, din care pricină se împiedicau oamenii, noaptea, în bolovanii scoși de „tractoarele astea care mai mult se plimbă decît ară, și care-au desfundat ulițele satului." Petre era preocupat de noua întorsătură pe care păreau s-o ia evenimentele din familia lor. Nu cumva plănuita plecare din Zăpadia a lui Artimonuț și a lui Axente era legată, mărturisit sau nu, de intenția tatălui lor de-a se recăsători ? Dacă și Veanu va pleca la facultate, atunci într-adevăr, cu cine vor rămîne bătrînii acasă ? Și-atunci, e bine, oare, să-l împiedice pe Octavian s-o aducă în casa lor pe Livia ? Cum o să se descurce fără ochii și mîinile harnice ale unei femei, în preajma bătrîneții, a bolii și neputinței ? Judecata solomonică, la care era chemat, îl obliga să asculte, grijuliu, toate părțile în cauză. Și cauza aceasta se anunța, deocamdată, atît pentru bunici, cît și pentru frați ca fiind moartea sau viața familiei lor. Exagerarea i se părea evidentă. Contraargumentele se înfiripau singure, așa cum se văzuse destul de clar din spusele lui Veanu, din duelul proverbelor cu Cireș, din ultimele neliniști ale lui Axente. Petre era curios să vadă ce se întîmplă în casa fratelui său Artimonuț. Toamna înaintase vertiginos, serile cădeau mai devreme, lăsînd nopților spațiu larg de somn și de priveghere. Pe lunca Tîrnavei cădea, spre ziuă, o brumă ușoară, ca răsuflarea morților de sub pămînt. Era bună pentru struguri. Și prunele „bistrițe", ultimele pe care le lăsau neculese, se învăluiau de beția rece a brumei, privind astfel stelele, prea mari și prea depărtate, cu ochi de mirese triste. Grîul fusese bun în vară. Grăunțele mari așteptau sărutul lacom al pămîntului, să prindă rod. Moara veche, de la irugă, trimitea peste sat bîzîitul morocănos al uzinei de apă. Sitele cerneau iarăși făina nouă. În bulboana de la „coada morii", unde se înecaseră, mușcînd parcă unul din trupul celuilalt, Ricu și Nicodim, plescăiau acum, din cînd în cînd, somni mari, cu burta albă. Pe ulița Borceștilor în

sus, un țăran mai în vîrstă se întorcea, pe șapte cărări, de la bufetul sătesc, unde se omenise cu cîțiva „deți" de țuică, și cînta răgușit doina veche a „românului american" : „Acasă n-aveam dolaru', dar aveam boii și caru'..." La casa parohială, prin perdelele noi, aduse de preoteasă, se vedea strălucind lampa mare, cu abajur. Probabil că părintele Turdeanu își mai scria, la ora aceea, predica pentru a doua zi, duminică. „Mîine trebuie să mă duc să-l cunosc și pe popa — își spusese Petre. Oricît ne-am încăpățîna, pînă la urmă, parcă tot îl văd pe tata în fața altarului, cu pirostriile pe cap, în alaiul cîntării *Isaiia dănțuiește*. Poate, mîine, ar trebui să mă duc cu ei la biserică. Să nu bage satul de seamă că se petrece ceva neplăcut, dramatic, în familia noastră. Că noi, copiii, am vrea să ne batem joc de tata, să ne luăm de gît cu el, ca nebunii. Mai ales dacă are cumva și o dezlegare de la popa, pe lîngă aceea pe care crede că o are de la mama."

Prima care se aruncase de gîtul lui Petre în casa lui Artimonuț, fusese, bineînțeles, Anuță. „Vai de mine, bine-mi pare că te văd, cumnate dragă ! Da' pe tușa Dorica și pe fete de ce nu le-ai adus ?" „Pe ele le-aduc numai la nuntă... Acum e vorba doar de logodnă !" replicase Petre, luînd-o prin surprindere pe cumnata-sa. Voia să intre mai direct în subiect, să-i reteze orice posibilitate de eschivă, de drăgălășenie și de ocolișuri interesate. „Ce logodnă, cumnate ? Nu-ți bate joc de noi și de familia noastră. Pe noi ne ustură sufletul de necazuri și dumitale îți vine să glumești..." „Nu glumesc deloc, Anuță ! Am auzit că tu știi toată povestea asta cu însurătoarea tatii și că ți-ai dat învoiala s-o aducă pe Livia din Glod. E-adevărat ?" „Tulai, Doamne, ai spus tu una ca asta ?" se repezise bătrîna Maria la nora cea tînără. „Cînd ai spus, tu ? sărise și Artimon supărat. Doar numa' ieri ai fost la noi și-ai plîns cu lacrimi mari și te jurai că, dacă o aduce în sat, tu ești în stare de nu știu ce..." „Lăsați-o în pace ! intervenise Petre, citind mînia pe fețele tuturor, mai ales a lui Artimonuț. Am glumit, oameni buni, n-a spus fata nimic ! Dar putea să spună, fiindcă ea a fost totdeauna prietenă cu socru-său. Nu-i așa, Anuță ? Tata te-a ajutat destul, cînd v-ați ridicat casa asta nouă ! Acum, de ce nu l-ai ajuta și tu, cînd e la necaz ? !" „Cum să-l ajut ? între-

base, serioasă, Anuţă. Mai bine ca dumneata, cumnate, nu-l poate ajuta nime pe tata Octavian. De-aia te-o şi chemat cu scrisoare. Să-l ajuţi, să nu faci glume cu logodna dumnealui şi cu aprobarea mea..." „Hai, tu Anuţă, ce naiba! *Tu nu mai ştii de glumă ?* De cînd te-ai făcut aşa supărăcioasă ? o mîngîiase Petre, mai mult de teamă să nu împingă prea departe riscurile încăierării. Hai, dă-mi şi mie o plăcintă de-asta subţire, cu brînză, de care mănîncă Veanu ! Pe el nu eşti supărată ?" Întrebînd-o, Petre se aşezase pe un scaun lîngă fratele său mai mic. Acesta, calm, tăcut, îi cîntărea pe toţi din priviri. Urmărea să vadă pînă unde vor ajunge alunecările acelea de teren, care mişcau sufletele Borceştilor, ca dealurile Zăpadiei după ploile mari. „Nu-s supărată nici pe el, nici pe dumneata, nici pe altcineva... Am eu supărările mele, mai mari", se tînguise Anuţă. Toţi îşi întorseseră capetele spre ea, surprinşi. Numai Artimonuţ, ştiind ce-ar putea urma, şi-a căutat de lucru în camera de-alături, să mai aducă o cupă de vin, să se uite şi la copii, dacă dorm, sau dacă se joacă pe întuneric, cum aveau obiceiul. „Tu şi necazurile ! pufnise bătrînul Artimon, încălzit de atîtea pahare de vin golite în seara aceea. Cine te poate crede, Anuţă, cînd te plîngi tu de necazuri ? Bărbat harnic şi cîştigător ai, copii frumoşi ai, bani la CEC ai, ce-ţi mai trebuie, tu ? Că te-o bate Dumnezeu, dacă te mai plîngi !" „Dacă spun adevărul, nu înseamnă că mă plîng, moşule ! Mă ştii dumneata pe mine de mincinoasă ?" „Cîteodată te ştiu ! Adică, mai mult *hameşă* decît mincinoasă. Vrei să ne duci pe toţi de nas. Să-ţi meargă ţie bine ! Spune, ce supărări mari ai, să văz dacă minţi ori vorbeşti adevărat ? !" „Da' ce, moşule, cutezase într-un tîrziu femeia, dumneata crezi că mutarea asta din sat nu-i supărare pe capul meu ?"

Anuţă bănuia că vorbele sale pot avea efectul unei bombe, de aceea se uitase direct la Petre, cu aerul că vrea să-i spună : dacă m-ai luat tare, ţi-am întors-o la fel ! Petre, însă, rămăsese calm, în timp ce amîndoi bătrînii se ridicaseră brusc de pe scaune de parcă luaseră foc. „Ce mutare, tu ?" întrebase Artimon. „Cine se mută ? Unde ?" *zisese Maria, buimăcită. Veanu se uita şi el la Petre, nedumerit.* Aflase despre candidatura fratelui său Artimo-

nuț la președinția gospodăriei, dar despre mutarea lor din sat acum auzea pentru prima oară. „În Ciurel, mamă Mărie ! În Ciurel, moșule, acolo trebuie să ne mutăm !" răspunsese Anuță cu o mîndrie bine disimulată. Rece, ca un firez pregătit să taie în trupul lemnului bătrîn. „De ce să vă mutați, tu ? Ori vorbești în dodii, să nu taci ? Vrei să-ți bați și tu joc de noi, ca Octavian ? Nu vi-i voaia oarecum rușine la obraz, să vă purtați așa cu noi ?" o luase de scurt Maria. „Taci, tu, bătrîno ! Las-o să spună lămurit, intervenise Artimon. De ce trebuie să vă mutați, tu, Anuță? Ați pierdut vreo judecată ? Vă fugărește cineva din Zăpadia ? Cine v-o mai băgat în cap și prostia asta cu mutatu' ?" „Dacă l-or alege pe Artimonuț președinte, moșule, că de-aia a fost chemat azi la raion, să-l întrebe și să-l propună, atunci nu pot rămîne eu singură cu copiii..." „Cum, singură, tu, Anuță ? sărise bătrîna. Cu noi ești singură ? Nu ți-am crescut eu copiii ăștia ?" „Mamă dragă, o luase cu buna Anuță, te ducem și pe dumneata și pe moșu' cu noi..." „Auzi tu, se răstise la ea Artîmon, pe tine te-o plătit *aia* din Glod să spui vorbele astea ? Vrei să-i faci ei loc liber în casa noastră, să scape mai iute de noi ? *Ișlenul* ei de viață, că numa' la asta nu m-am mai așteptat !" „Și în ce casă vreți să vă mutați voi, acolo în Ciurel ?" își revenise Maria, sperînd că-i puse nurorii o întrebare la care aceasta n-avea răspuns. Se înșelase. Anuță se gîndise, mai de mult, la toate. Nu degeaba mergea ea așa de des la tîrg, întorcîndu-se întotdeauna pe la mătușa ei din Ciurel. Tîrgul era, deci, ca și făcut ! Anuță îi adusese bărbatului, ca argument suprem, nu atît viitoarea lui prezedență, cît mai ales rostul copiilor. Azi-mîine, trebuiau dați la liceul din Blaj, de unde puteau veni în fiecare zi acasă, să nu le înghețe oasele pe la internate și să nu mai plătească atîția bani pentru ei. Cu banii primiți, după vînzarea casei din Zăpadia, cu ce mai aveau depus la CEC, cu un împrumut, ar fi putut să-și ridice, în curtea aceea largă, din Ciurel, o casă nouă. Pe cea veche, a mătușă-sii, puteau s-o închirieze vreunui profesor, cu obligația de-a le medita copiii. Artimonuț, recalcitrant la început, se lăsase convins apoi că, odată ajuns acolo, Blajul nu era prea departe. Repede își va putea găsi, la o adică, o slujbuliță mai bună în locul „geaceului". Anuță îi argumenta că, în felul acesta, scapă

de norocaiele mari din Zăpadia, de toate intervenţiile neamurilor, care se adunaseră în brigada lui de cîmp şi care-i cereau fel de fel de derogări şi favoruri. Îşi punea, totodată, la adăpost copiii şi nevasta de orice nenorocire care s-ar fi putut abate peste casa Borceştilor. La raion, Artimonuţ îşi mărturisise deschis aceste gînduri ceea ce fusese socotit un argument serios în favoarea sincerităţii şi corectitudinii lui. „Dacă n-o să vă placă, tovarăşi, rog eu oamenii ca anul viitor să nu mă mai aleagă. Fiindcă, anul acesta, dacă facem unificarea, sînt sigur că m-or alege ! Zăpădenii au interesul să fie preşedinte unul de-al lor, cu glodenii sînt neam, iar cu ciurulenii nu mi-e frică, pentru că sînt oameni harnici ! Primesc, aşadar, să facem proba un an ! Dacă nu merge treaba, ne despărţim în pace, că nu ne cununăm cu popă-!" „Bun. În regulă, i-au răspuns cei de la cadre, care-l descususeră în fel şi chip. Numai că, după cît se pare, tovarăşe Borcea, cu modestia eşti cam certat ! Iar cu autocritica, nu te-ai împrietenit încă !". „N-am vreme, tovarăşi, replicase Artimonuţ, nici de una, nici de alta ! Autocritică de ce să-mi fac ? Fiindcă alerg din zori pînă noaptea tîrziu, pe toate dealurile şi ponoarele, să nu rămînem de rîs cu brigada ? Dac-aş avea timp de somn, mi-aş face şi autocritica. Dar nu prea am şi-mi pare rău. Aşa că, asta-i toată modestia : să nu-ţi faci autocritică, dacă n-ai de ce ! Eu, dragi tovarăşi, nu sînt supărat de mustrarea asta cu avertisment ce mi-aţi dat-o. Vorba lui Ion Cireş, preşedintele actual. «O dată vede naşul buricul finului !»" Oamenii s-au amuzat, iar, la despărţire, au ţinut să-i spună : „Dacă, totuşi, nu te-or vota ţăranii, tov. Borcea, atunci ne facem noi autocritica !" „Numa' să nu v-o faceţi prea tare c-ajungeţi în brigada mea de cîmp! Şi vara-i cam cald pe la noi !"

Aşa că, pentru Artimonuţ, zarurile păreau aruncate. O pusese însă pe Anuţă, nevastă-sa, să iasă cu praporii în faţa familiei. Efectul acestei puneri în scenă trăda o creştere a influenţei soţiei asupra soţului, altădată mult mai intransigent, mai neîndupleeat. Acum, ciocnind mereu paharul cu Petre, aştepta să vadă ce spune acesta. Ştia că fratele său avea puterea să-i ridice în cap întreaga familie, şi nu cu opinteli prea mari, doar cu două-trei vorbe ! Mai ales în noua situaţie, apărută fără ştirea şi bănuiala

Anuței. Dacă ar fi aflat ca mai înainte de intențiile socrului, care-și căutase o nevastă nouă tocmai în Glod, și tocmai pe Livia, săracă și plină de copii, atunci ar fi luat Anuță, în mod sigur, toate măsurile să-l împiedice ! În cel mai rău caz, i-ar fi găsit ea o femeie de seama lui, de-aici, din Zăpadia, chiar dacă era tot săracă. Cel puțin, să n-aibă atîția copii ! Aceștia trebuiau ajutați să-și facă un rost, iar mai tîrziu puteau veni cu legea în mînă să-și ceară drepturile din averea comună, din curte, din casă, din grădină, din toate cele. Dar cum totul se petrecuse rapid, cum hotărîrea lui Octavian părea acum nestrămutată, nora se gîndise că e zădărnicie curată să se mai pună de-a curmezișul, să-și facă din socru un dușman pe viață. „Va să zică, măi fraților, se urnise într-un tîrziu vocea lui Petre, după cîte înțeleg, voi sînteți de părere să-l lăsăm pe tata să se însoare... Au trecut destui ani de la moartea mamei. Nu mai avem nici un motiv să-l împiedicăm. Cum vrea, așa să facă !..." „Eu n-am zis asta ! se dezvinovățise îndată Anuță. Eu v-am spus numa' ce am eu cu Artimonuț pe suflet, că și necazul nostru-i destul de mare ! Nu-i chiar o glumă, să-ți lași casă nouă-nouță, făcută cu trudă și cu chin !" „Atunci, nu te duce, tu ! se auzise bătrînul Artimon, care mai înainte părea că moțăie, biruit de oboseală și de căldura vinului băut. Cine dracu' vă poate obliga să vă părăsiți casa, să vă mutați ca țiganii cu șatra !" „Mulțam de asemuire, moșule !", zisese înțepată, Anuță.

Și fiindcă soțul său tăcea în continuare, femeia îl împinsese din spate : „Spune și tu ceva, mă, omule ! Că altădată nu mă lăsai să scot nici două vorbe. Acum taci ca mutu'. Tu n-auzi ce te-ntreabă cumnatu' Petre ?" Întrebarea bătrînului o făcuse uitată. Voia să abată atenția de la interesele ei, să nu i se încurce cumva planurile. „Fiecare cu necazurile lui !" răspunsese Artimonuț, scurt. „Și pe noi cui ne lăsați, dragu' mamii ?" începuse iar să plîngă Maria. „Tata e copilul dumitale, mamă ! continuase Artimonuț. Cu dumnealui..." „Copil bătrîn și fără minte !" încheiase Artimon, ridicat în picioare, pentru a pleca să se culce. „L-aveți și pe Veanu acasă, mamă Mărie ! ținuse Petre s-o mîngîie pe bunică-sa. Tu ce zici, Veanule ?" „Cum ziceți voi, zic și eu. Doar ți-am mai spus : pînă sînt pe-acasă, de bătrîni n-o să se atingă nimeni !" „Bine, fraților,

haideţi să mergem la culcare, că ni-i destul pe ziua de azi, hotărîse Petre, ridicîndu-se mulţumit de asigurările lui Veanu. Mai avem timp şi mîine, că-i duminecă. Nu-i aşa, moşule ? Să vedem ce ne mai învaţă şi părintele Turdeanu, din sfintele lui scripturi..." Artimon se bucurase, fără s-o spună, de ultimele cuvinte ale nepotului cel mare, înţelegînd bine că, a doua zi, vor merge împreună la biserică. După ei doi, se vor lua,în mod sigur, şi ceilalţi : Octavian, Artimonuţ, Axente. Octavian cel mic nu, fiindcă în agricultură duminecile de toamnă sînt zile lucrătoare. Mai ales pentru tractorişti ! La fel, pentru Axente, care, înainte şi după liturghie, avea de gînd să dea o fugă şi el pe hotar, la cei care semănau grîul. Se bucura Artimon de promisiunea lui Petre şi pentru că, ştia foarte bine, copiii vor trece, la intrarea sau ieşirea din biserică, pe lîngă mormîntul Silviei. Poate aşa, văzînd crucea aceea de stejar, înnegrită de ploi, inima copiilor va simţi imboldul să-l oprească, totuşi, pe Octavian din drumul pe care apucase! Faptul că Petre făgăduise să meargă a doua zi la biserică, ajunsese, în mintea lui Artimon, un semn că nepoţii vor face un cerc de fier în jurul bătrînilor, apărîndu-le tihna ultimilor ani de viaţă. Cine ştie, poate destul de puţini la număr ! Altădată, cînd inginerul din Bucureşti poposea cîteva zile pe-acasă, în concedii mai mult furate, nu-l mai întovărăşea pe bunicul său la biserică. Duminecă dimineaţa, pînă să se radă, să se spele, trăgea clopotul a treia oară, de intrare în liturghie. Veneau neamurile în curtea lor, ca la colindat. Vecinii, la fel, voiau să-l vadă, să-l întrebe de una-alta. Bărbaţii mai curioşi, de felul lui Cireş, ţineau să afle ce se mai pune la cale prin Capitală. În sfîrşit, unii, nemulţumiţi, sau numai răi de gură, din două-trei vorbe ajungeau să-i spună inginerului despre cutare şi cutare pocinog sau încurcătură din colectiva lor. Pînă să le strîngă Petre mîna la toţi, să le răspundă, să-i mai întrebe şi el ceva, de curiozitate sau de bună-cuviinţă, trăgea clopotul de ieşire. Artimon se întorcea acasă amărît, întovărăşit doar de Octavian, nelipsit, după moartea Silviei, de la nici o liturghie. Bătrînul se gîndea uneori, în drum spre casă, dacă e bine sau nu să-i facă imputări nepotului pentru absenţa lui de la biserică. Poate că era doar o rezervă faţă de popii ăştia noi, care se schimbă mereu.

Nepotul său din București nu mai apuca să le cunoască nici numele. Deși, atît Artimon cît și Octavian nu scăpau nici o scrisoare în care să nu-l anunțe cum îl cheamă pe popa cel nou și pe preoteasa lui, dacă au sau nu fete — de feciori, în casa preoților, rar se putea vorbi !

Duminică dimineața, cînd se trezise Petre era ora șase. Ora asta îi intrase în sînge. Ora șase a deșteptătorului, pus de acord cu sirena uzinei. Numai în pijama, ieșise în curte. Tatăl său, Octavian, era de mult în picioare. Dăduse de mîncare vacii, pregătindu-se acum să-i spele ugerul și s-o mulgă. Artimon și Maria care, pînă tîrziu spre iarnă, mai dormeau în lădoiul din bucătăria de vară, făcuseră ochi și ei, încă din mijitul zorilor. Bătrînul, pus bine pe picioare, molfăia cu poftă o coajă din jimbla adusă de Petre, împărțită egal cu bătrîna, să nu se supere nici unul. Veanu, de care trăsese bunică-sa ca de butuc să-l scoale, se spăla cu apă rece din ligheanul mare, așezat pe treptele pridvorului, între oleandri. Nu trecuse mult și venise și Axente, să-l ia pe Veanu cu el, la semănători. Artimonuț venise ceva mai tîrziu. Era însoțit de nevastă-sa, care-i adusese bătrînei o găină tăiată, să poată face față la atîtea guri de bărbați, în ziua aceea de sărbătoare. Petre îi spusese lui Octavian : „Dumneata nu te razi, tată ? Vezi c-am pus lîngă oglindă un tub de pastă și lame noi !“ apoi îl întrebase pe Artimon : „Mă iei și pe mine la slujbă, moșule ?“ Totul părea, deci, lămurit. Maria o rugase pe Anuța să rămînă ea acasă, să fiarbă oalele, să întindă tăieței, să dospească aluatul pentru „plăcinte groase“. Bătrîna ținea să mai apară o dată, în văzul satului, împreună cu Artimon și cu nepoții, mai ales cu cel mare, din București. Rupsese flori de oleandru, și pentru fiecare bărbat cîte-o crenguță de „mușcată creață“, adusese și fire de busuioc, aproape uscate. Cînd bătuseră clopotele a treia oară, de intrare în liturghie, Borceștii se aflau, îmbrăcați toți de sărbătoare, înșirați în drum, un pluton întreg. Se întorsese și Axente, din cîmp. Numai Veanu lipsea. El nu ținea așa de mult la ceremonialul familiei, deși, de data asta, i-ar fi plăcut să fie împreună cu frații mai mari. La cotul uliței dinspre curtea bisericii, le ieșise în cale Ană, fata Liviei din Glod, cu un copil în brațe. Le dăduse binețe și îi anunțase că vă-

zuse ea, cu ochii ei, venind de la tren pe Lucreţia şi pe Ion, studentul, cu o domnişoară de mînă. Se opriseră o clipă cu toţii privind în jos, spre şcoală, în direcţia de unde trebuia să apară oaspeţii. Dar noii veniţi nu se zăreau. Nu-i mai aşteptaseră... Poposiseră la mormîntul Silviei. Aşezaseră florile pe movila învăluită de iarbă rară, arsă de brumă. Maria îşi ştergea lacrimile cu *năfrămuţa*, Artimon direct cu palmele mari, osoase. Ca să nu se strîngă prea multă lume în jurul lor, Petre pornise cu bunică-sa de braţ, temător, palid, de parcă ar fi ţinut-o să nu fugă sub pămînt. Aşa o ducea altădată şi pe maică-sa, bolnavă, şubrezită, măcinată ascuns de boala ei neiertătoare.

Cînd popa Turdeanu a ieşit la cădelniţat în biserică, s-a uitat îndelung la Petre, aşezat în strana înaltă a cantorilor. Inginerul, la rîndul său, a privit peste capetele oamenilor. Bătrîni. Bătrîne. Cîţiva foşti colegi de-ai săi de şcoală primară, cu feţele severe, tăbăcite de soare şi de vînt, încărunţiţi prea devreme, aproape de nerecunoscut. Probabil că şi ei veniseră să se întîlnească acolo cu fostul lor coleg, după slujbă, cum le era obiceiul zăpădenilor, de cînd lumea. Să-l mai întrebe, ca şi altădată, de sănătate, poate chiar să-i dea vreo scrisoare, vreo cerere, vreo plîngere, rugîndu-l să le ducă unde ştie el la Bucureşti, pe la diverse ministere, în special pe la justiţie şi învăţămînt. Se vedeau, de asemenea, multe feţe necunoscute pentru Petre, mai ales de tineri, de copii. Unii îl arătau cu degetul : „Ingineru' lu' Borcea !“ .

Bunică-sa se aşezase la locul care i se cuvenea după rangul muieresc şi după vîrstă, la mijlocul bisericii, în dreptul icoanelor mari, lîngă preoteasa cea nouă, acolo unde, altădată, doamna Nuţi mai mult supraveghea femeile şi bărbaţii decît se închina. În fumul des de tămîie, Petre avea senzaţia că, acolo, în satul lor, timpul urmează, insensibil, acelaşi crug. Parcă ar fi fost un carusel electronic, cu butoanele de comandă stricate şi cu stăpînul plecat în lună. Avea senzaţia aceasta, deşi ştia bine că nu-i deloc aşa, că acelaşi ciclu al anotimpurilor ucide şi învie mereu alte nădejdi, alte gînduri, ca un joc încurcat şi descurcat de alţi oameni.

Cînd părintele Turdeanu ajunsese la „cazanie", începuse să citească sîrguincios de pe foile groase, smulse dintr-un registru vechi. Cuvintele lui, receptate atent de Petre, nu făceau decît să-i confirme senzaţia aceea contradictorie : pe de o parte, nimic schimbat, mereu aceleaşi fraze, căinţe, rugăminţi, implorări, proorociri, imprecaţii. Pe de altă parte, o serie de tonuri, accente, apropouri, insinuări aduse la zi, ca să audă drept-credincioşii zăpădeni, să ia aminte şi să nu iasă din matca vechilor credinţe pe care, pare-se, atît de des le părăseau şi le încălcau, păcătoşii. Nu erau, în ochii popii, nici pe departe, îngerii cu lungi cămăşi şi cu aripi albe din icoanele îmbătrînite pe pereţi.

„Dragii mei fii sufleteşti — începuse el — porunca cea mai de căpetenie este să-l iubim pe Cel-de-Sus cu toată inima noastră ! Iar a doua : să iubim pe de-aproapele nostru ca pe noi înşine ! Pe noi înşine, de cele mai multe ori, ne iubim prea mult, aşa că dacă am iubi pe de-aproapele nostru numai a suta parte cum ne iubim pe noi înşine, am trăi lume dalbă şi fericită. N-ar mai fi, pe acest pămînt, nici un om sărac şi necăjit, nici suflet batjocorit şi dat uitării, ca un cîine al nimănui." (Octavian, aşezat pe banca de lemn, răsufla uşurat, cu sentimentul că nu-l aştepta, de data asta, nici acuzarea, nici condamnarea. Bătrînul Artimon era numai ochi şi urechi : nu cumva popa vrea să ajungă la vreo pildă legată de supărările familiei lor ? Dacă i-ar fi dat prin cap să-l mustre pe Octavian ar fi fost tare bine !) „Cînd această dragoste de sine însuşi e atît de mare încît pe de-aproapele nici în seamă nu-l bagă, această dragoste nesăbuită către sine însuşi se numeşte egoism, de la cuvîntul latinesc *ego*, adică eu. Egoismul asemenea este lipsei de sînge, adică anemiei, pentru că egoistului îi lipseşte jertfirea de sine pentru alţii, nu se interesează de nimenea, nici de neamuri, mai ales de părinţi şi de fraţi («Ascultaţi, mă, luaţi aminte !» li se adresa Octavian copiilor, în sinea sa), nici de prieteni, nici de vecini. Numai burta lui să fie plină şi trupul bine îngrijit şi învelit. Cînd e vorba să dea vreun ban, sau cel puţin un cuvînt de mîngîiere, de-aproapelui său, atunci înjură şi se vaietă ca din gură de şarpe." („De unde supărarea o fi aflat popa ăsta nou pe ce-şi cheltuiesc zăpădenii banii ?"

se întreba Ion Cireș, sosit și el, cu puțin timp înainte de predică. Venise mai mult pentru a nu-i mai putea spune zăpădenii că el, ditamai președintele gospodăriei, s-ar da cu pocăiții.) „Frați și surori, feriți-vă de egoism, pentru că asemenea este grăsimii peste măsură ! Egoismul numai la aceea se gîndește cum să-și îndoape trupul cît mai bine, pînă se îneacă apoi în săul propriu."

„Omul egoist, dragii mei, cînd are durere de cap, cere și pretinde că toată lumea să tacă și să-l compătimească. În schimb, cînd altul e bolnav, vorbește, cîntă, țopăiește, fluieră, trîntește ușile, și așa mai departe. Egoistul numai de sine se ocupă, nici prin gînd nu-i trece să se gîndească la nevoile altora, cel mult atunci arată că se gîndește la alții cînd, pentru aceasta, primește laudă și numele îi este scris la gazetă."

(„Fii atent, măi, Artimonuț — își continua comentariul Ion Cireș — dacă vrei să-mi iei locul, fii atent ! Să n-ajungi un egoist și-un fălos, că te-or critica ciurelenii nu cu vorbele, ci cu parii ! Și mie, ca zăpădean, ca neam și ca fost președinte, mi-ar pare rău de tine ! Crede-mă !" Dar Artimonuț, uitîndu-se și el atent spre popa din ușa altarului, nu arăta preocupat deloc nici de filozofia „cazaniei", nici de mușchiuleile din capul lui Cireș.)

Aerul se încălzise, se rarefiase, sub tavanul scund al vechii biserici. Popa, nădușit, își ștergea fruntea cu batista.

„Sfînta Angela — continuase popa — se și temea, tocmai din motivul acesta, de egoism, mai mult ca de diavolul. Pentru că bine știa că diavolul numai în suflete egoiste intră și că, prin urmare, egoismul trebuie mai întîi izgonit și pe urmă n-avem să ne mai temem de nici un diavol." (Laitmotivul acesta, ca un bocet la mormîntul viitor al tuturor egoiștilor, începuse să-l obosească pe bătrînul Artimon. Abia își mai ținea capul drept și ochii deschiși. În schimb Octavian căpăta tot mai mult curaj, socotindu-se, prin tot ce făcuse pentru copiii săi, un om „jertfit de-aproapelui", care are dreptul, la rîndul său, să aștepte aceeași jertfă. „Lăsați-mă liber, mă, nu fiți ca ăștia din cazania popii, numa' pentru voi, egoiști, vînători și înfrățiți cu dracu !.") „Împăratul Frederic le zicea adeseori soldaților săi, după ce îi biruia pe vrăjmași : prin biruința

cîştigată, am făcut un mare pas spre bine. Mai avem însă mult de luptat pînă ne vom putea birui pe noi înşine, pînă nu vom da loc în sufletul nostru nici zgîrceniei, nici mîniei, nici răzbunării". („Fain le zici, domnule părinte, fie-ţi gura de aur ! îi urase în gînd Octavian. Şi eu care credeam că, după spovedania de săptămîna trecută, vei trece şi dumneata de partea bătrînilor, a vînătorilor şi vrăjmaşilor mei ! M-am gîndit cu păcat, ca omu' necăjit. Să nu te răzbuni cumva pe mine !") „Egoistul asemenea este nebunului din evanghelie, care a spus sufletului său : suflete, ai multe bunătăţi puse spre mulţi ani, odihneşte-te, mănîncă, bea, veseleşte-te ! Dumnezeu însă i-a zis : Nebunule, întru această noapte cere-voi de la tine sufletul tău şi cele ce ai pregătit ale cui vor mai fi ?... Un călugăr foarte cucernic a întrebat odată care ar fi îngropăciunea cea mai voioasă ? Neştiindu-i nimenea răspunde, a răspuns el însuşi : dacă mi-aş putea îngropa egoismul ! Ce bine ar fi dacă am avea şi noi acest gînd !" („Amin" exclamase bucuros Petre, bănuind că predica ticluită după „Cărţile bunului creştin", se sfîrşise. Numai că Petre se cam înşelase. Părintele Turdeanu, voia să-i impresioneze pe zăpădeni cu ştiinţa aleasă de-a întoarce dibaci învăţăturile biblice.) „Sfînta Scriptură arată, dragii mei, în mai multe părţi, răsunase vocea baritonală a popii, că dreptcredincioşii cei adevăraţi, cei care urăsc egoismul ca pe o lucrare a Satanei, sînt datori să se îngrijească de susţinerea preoţilor. Cînd Domnul le dădea instrucţii ucenicilor cum şi ce să facă în via sa, le spunea printre altele : «Întru aceeaşi casă petreceţi mîncînd şi bînd cele ce sînt la dînşii, căci vrednic este lucrătorul de plata sa»." („Pentru cît lucrezi dumneata, mai mult dumineca şi numai cu gura, părinte, zăpădenii noştri îţi plătesc destul de bine ! socotise în gînd Ion Cireş. Dacă aş putea eu să dau la fiecare zăpădean pentru o zi-muncă atîta cît primeşti dumneata pentru o duminică-muncă s-ar face milionari, crede-mă !") „Creştinii cei vechi, înţelegînd această poruncă, aduceau la biserică, regulat, nu numai pîine şi vin pentru sfînta jertfă ci şi untdelemn, păsări, fructe şi legume, după cum citim în canoanele apostolilor. Cele cari erau de lipsă pentru sfînta jertfă se duceau în altar, iară celelalte la episcop acasă, de unde, apoi, se împărţeau preoţilor şi diaconilor." („Fructe, legume şi păsări

s-ar mai găsi şi pe-aici, prin grădinile şi curţile noastre, dacă la asta te gîndeşti, domnule părinte, mormăise Gligor vinţelerul. Dar untdelemnul ar trebui să-l cumpărăm din Blaj, că la cooperativa noastră nu vine cu anii. Tare slabi creştini sînt ăştia de la comerţuri, părinte ! Nu se mai gîndesc la posturi şi renunţări, cînd îi trebuie omului untdelemnul.") „Credincioşii cei mai cu dare de mînă au început apoi a le oferi preoţilor chiar pămînt, fie pînă erau încă în viaţă, fie după moarte şi astfel au început a se forma aşa-numita eclejie." („De unde să-ţi dăm noi, domnule părinte, pămînt, cînd l-am băgat şi pe-al nostru la colectiv ? se scuzase bătrîna Maria. Grădinile pe care le mai avem, abia ne-ajung ! Cere-le, mai bine, să-ţi dea-napoi eclejia de la gostat, dacă ai cu cine-o lucra ! Am auzit că nici ei nu mai găsesc uşor mînă de lucru, că ăştia tineri or fugit toţi pe la făbrici şi pe la serviciuri.") „În fiecare parohie se mai dădeau preoţilor bucate, vin, caş, lînă, după cum era parohia, se dădeau zile de lucru şi, afară de acestea, se plătea şi o anumită sumă pentru fiecare slujbă ce o făcea preotul." („Apăi, nici cu dumneata, părinte, n-aş zice că ne-am pricopsit, treci prea iute de la cele sfinte la grijile *foalelor*", îl bombănea acum Octavian. Artimon, în schimb, dormea dus. Cireş, deşi obosit ca toţi ceilalţi, se simţea „om politic", treaz şi la biserică.) „Dar zelul creştinilor a început să scadă tot mai mult — continua nestingherit popa — pînă ce, după război, credincioşii din multe parohii au început a nu mai plăti preotului absolut nimic, fiindcă el are salar de la stat. Acest salar este însă atît de mic, dragii mei fii sufleteşti, încît nici preoţilor neînsuraţi nu le ajunge, decum celor căsătoriţi şi cu copii." („De-aş avea eu salaru' ăla, domnule părinte, aşa mic, cum zici dumneata, n-aş mai sta vinţeler, m-aş face popă", comentase în sine Gligor.) „De aceea, e bine să luăm aminte cu înţelepciune la cele ce ni le spune apostolul şi să-i urmăm sfaturile. Căci, dragii mei, sfîntul Pavel aduce şase dovezi prin care arată că sîntem datori a ne îngriji de susţinerea cuviincioasă a preoţilor. Cea dintîi dovadă este pilda celorlalţi apostoli şi a lui Chifa sau Petru." (La numele lui Petru, bătrînul Artimon tresărise din somn, nu cumva să se fi întîmplat ceva cu nepotu-său. Îşi pierduse, astfel, firul de busuioc din nara stîngă. Se aplecase buimă-

cit, după el, îl culesese de pe pardoseala de ciment rece, şi-l pusese la loc. Octavian se uita în stranã la Petre, zis acum şi „Chifa". Dar acesta, parcă într-adins, nu mai voia să-şi ridice privirile din ceasloave.)

„Pe toţi aceştia îi petreceau în apostolia lor şi cîte una sau două femei creştine, înţelegătoare de bărbaţi, cari le făceau de mîncare şi le spălau rufele." (Mai multe capete se întorseseră spre Octavian. Femeile, curioase din fire, nu-l puteau privi decît din spate. Şi ele tare ar mai fi dorit să-i citească pe faţă, să-l descoasă şi să afle ce are, pînă la urmă, de gînd cu Livia din Glod ? O aduce sau nu în Zăpadia ? Trînta dintre Octavian şi ceilalţi Borceşti devenise un spectacol public. Care pe care ? Predica, evident, îl sprijinea pe Octavian. Păi cum ! Dacă şi sfinţii apostoli găseau cu cale să-şi însoţească singurătatea cu femei harnice, de ce n-ar face-o şi el ? Spre binele lui şi, pînă la urmă, al întregii familii ! Numai Artimon, văzînd că popa trece de partea lui Octavian, se răsucise nemulţumit pe banca de lemn. Nu se ridicase să plece, ca Axente. În schimb Maria nu se putuse abţine să n-o întrebe pe preoteasa cea nouă, la ureche, să n-audă chiar toate femeile : „V-o plătit Octavian ceva, doamnă dragă ?")

„A doua dovadă, dragii mei, sînt cele trei întrebări ale Sfîntului Pavel, apostolul neamurilor : Cine slujeşte în oaste vreodată cu leafa sa ? Sau cine sădeşte vie şi din roada ei nu mănîncă ? Sau cine paşte turma şi din laptele ei nu gustă ?"

(Petre se trezise numărînd în gînd cîte dovezi cheltuise pînă acum părintele Turdeanu şi cîte mai avea, din darul apostolului Pavel, rătăcitor printre neamurile lumii antice. Merita, desigur, toată admiraţia dacă îndrăznise el să-i înfrunte pe bogaţii corinteni şi pe risipitorii thessaloniceni ! Numai că, după părerea lui Petre, exista o singură deosebire, una esenţială, între cei doi propovăduitori ai altruismului, şi anume că popa Turdeanu, spre deosebire de Sfîntul Pavel, se găsea acum în faţa unor oameni care nu erau nici bogaţi, nici risipitori, ca negustorii greci de la cele două vămi ale mărilor, cutreierate de corăbiile ce cărau spre Europa minunăţiile Levantului.)

„Viaţa celor mai mulţi dintre preoţii noştri este jertfă, chiar şi necaz continuu. Dacă mai adăugăm la aceasta şi

uneltirile, grăirile de rău pe care le pun la cale unii dintre credincioşi, vom înţelege uşor că viaţa preoţilor noştri nu este de invidiat, ci este plină de multe şi mari necazuri." („Tot necazuri de-astea să dea Dumnezeu la tot românul ! se trezise spunîndu-şi iar Ion Cireş. Vezi, părinte, că timpul cumpără paiele şi nevoia le vinde ! Dumneata ai venit la noi cu buna şi-acum îţi dai în petec cu răul. Ne ceri mai mult decît îţi putem noi aduce. Şi nu-i prea frumos, nici pentru muritorii de rînd, decum pentru preasfinţitele feţe, să fie la mîncare lup, la treabă vulpe şi la somn butuc.") „Norocul e că preoţii au credinţă şi că-şi aduc aminte de cuvintele Domnului : «De vă urăşte pe voi lumea, să ştiţi că pe mine mai înainte decît pe voi m-a urît. De aţi fi din lume, lumea ar iubi pe al său ; dar pentru că nu sînteţi din lume, ci eu v-am ales pe voi din lume, pentru aceea vă urăşte pe voi lumea !»"

„Amin !" zisese Petre din nou, fiind convins că, dacă popa Turdeanu mai continua, i se vor usca şi limba şi gîtlejul. Cantorul bătrîn, de lîngă Petre, se ridicase şi el în picioare, gata să reia cîntările după „Ochtoih". Artimon, Cireş, Octavian, Gligor, Artimonuţ, toţi ceilalţi, bătrîna Maria, preoteasa chiar, amorţiseră pe laviţi şi pe scaune. Dar popa Turdeanu nu se mai putea opri ! Mai avea o singură temă legată de combaterea egoismului omenesc şi a lipsei de grijă faţă de preoţi : răfuiala cu pocăiţii ! Aceştia mai făceau încă prozeliţi printre zăpădeni, chiar şi după moartea lui Nicodim. Şi fiecare enoriaş pierdut însemna o diminuare a „conştiincioasei susţineri" a preotului. „Dragii mei, să ştiţi că pocăiţii sînt şi o mare primejdie pentru neamul nostru ! Ori nu vedeţi că propovăduitorii pocăismului sînt străini, ori numai înstrăinaţi de minte, cum am auzit c-a fost mai de mult şi pe-aici unul Nicodim ? ! Şi-apoi, de unde au ei atîţia bani, că pot vinde Scriptura aproape pe nimica, şi-şi pot zidi biserici atît de pompoase prin oraşele noastre ?" („Măi, dar popa se cam pricepe la politică !" îşi zisese Cireş. „Vai de capul lor, amăriţii ! se trezise deplîngîndu-i Artimon. Eu îi cunosc după glas, mai ales pe Gornilă. Cîntă de pare c-ar fi la Căminul cultural, cînd era Lucreţia noastră acasă, de făcea coruri şi teatruri cu tineretu'. Dar, chiar aşa, îşi amintise bătrînul, de ce n-or fi venit Lucreţia şi Ion la biserică ? Cine-o mai fi şi

domnișoara aia pe care zicea Ană c-o văzut-o. Doar nu s-o fi *încredințat* și Ion, fără să ne spună, ca tată-său ?") „Cel mai bun lucru este, însă, să ne rugăm pentru dînșii ! parcă voi popa să întărească milostenia lui Artimon pentru oile rătăcite de turmă. Cu cît ne vom ruga mai mult și cu mai mare osîrdie, cu atît reîntoarcerea lor va fi mai sigură. Căci rugîndu-ne pentru iertarea egoiștilor, făcîndu-ne datorința față de preoți, slujitorii Domnului, și încercînd întoarcerea pocăiților, nu facem altceva, iubiții mei fii sufletești, decît să ne îngrijim de sufletele noastre cele aplecate spre păcat. Amin !"...

...Acest „amin" nemaisperat, căzut peste atmosfera de moleșeală a bisericii, ca un oftat de ușurare pentru zăpădeni, îl trezi acum de-a binelea pe Petre din toropeala amintirilor și a soarelui înșelător. Își întoarse fața dinspre Tîrnăveni către omul ce ardea de nerăbdare să intre în vorbă.

— Vi-i rău cumva, tovarășe Borcea ?

— Da' de unde ! Sînt doar puțin obosit de drum... Dar, dumneata, de unde mă cunoști ? se miră Petre.

— Nu ești feciorul cel mare a lui Octavian din Zăpadia ?

— Ba da ! Dar tot n-am înțeles, de unde mă cunoști ?

— Păi, dom'inginer — continuă Aldea cu un aer mai familiar — eu sînt prieten din tinerețe cu tatăl dumitale. Sînt Toader Aldea din Ciurel. Am umblat de multe ori împreună cu Octavian pe la tîrguri. El se pricepea la vite, ca un doctor veterinar. Le negustorea bine, le scotea totdeauna mai lesne de la vînzători. De cînd cu colectivizarea, am intrat în cooperație. Am fost într-o vreme și pe la achiziții. Nu mi-o mers rău nici acolo...

— Și, de ce te-ai lăsat ?

— Nu știi dumneata cum sînt oamenii pe la noi ? Nu-ncap unii de alții ! M-au pîrît cu anonime de-astea, că fac afaceri, că mă căpătuiesc...

— Și ?

— Nu m-o putut nime dovedi, dom' Petre. Da', vorba ceea, în tot răul și-un bine. Am scăpat de Ciurel ! M-am mutat în Tîrnăveni, cu copii cu tot. I-am dat la liceu și pe la școlile astea tehnice. M-ar bate Sfîntul dacă m-aș plînge...

— De ce să te plîngi ?

— Aşa le place oamenilor să se plîngă. Da', să mă crezi dumneata pe mine, azi numa' cine nu munceşte şi nu se învîrteşte, numa' ăla o duce greu...

— Cum, adică, să se învîrtească ?

— Adică, să se descurce, dom' Petre, să aibă ce le trebuie la casă. Nu zic să fure, că-i păcat. Da' nici să fie proşti...

Şi cum Petre nu zise nimic, citindu-i în ochi dezaprobarea, Aldea schimbă repede vorba :

— Pe Octavian l-am văzut mai zilele trecute, aici, la noi în gară. Nu mi-o plăcut cum l-am găsit...

— Dar ce căuta tata la Tîrnăveni ? Era singur ? Sau cu moşu' Artimon ? Iartă-mă că te întreb, tete Toadere, dar mi-a scris că bătrînul e bolnav. Mă gîndesc că l-o fi internat la spitalul de la Tîrnăveni, şi-atunci m-aş duce direct acolo, să-l văd !...

— Nu, dom'inginer, nu era cu bătrînu' ! Nici nu mi-o spus c-ar fi beteag... Cred c-o fost pe la tovarăşul „prim", Onişor, ori pe la vreun avocat...

— Da' de ce să aibă nevoie de avocat ? întrebă Petre, luat din nou pe neaşteptate.

— Asta nu ştiu, că nu l-am întrebat şi nici el nu mi-o spus. Dar am auzit prin oraş, că pe-aici, pe la noi, s-aude şi ce gîndeşte omu', nu numai ce scoate din gură...

— Ce se-aude ?

— Multe. Dar poate nu-s toate adevărate...

— Adică ?

— Cu casa...

— Despre ce casă vorbeşti ? se făcu Petre că nu înţelege. Îi era limpede că scrisoarea primită de la tatăl său n-o avea numai el, că devenise, probabil, un bun public, ca predicile popii. Constatarea asta îi dădu senzaţia unei despuieri în faţa lumii.

— Mie, dom'inginer, continuă Toader Aldea, nu-mi prea place nevasta asta de-a doua a lu' Octavian...

— O cunoşti ?

— O ştiu de mult, că doar am fost din sate vecine. Numa' lunca Tîrnavei ne despărţea...

— Şi de ce nu-ţi place ? îl iscodi Petre.

— Nu știu, zău, cum să-ți spun dumitale... M-am frecat, în viața mea, dom'inginer, de multă lume. Pe unii i-am prostit eu, alții m-au prostit ei pe mine. Dar, din toate felurile de oameni, cei care nu-mi plac mie deloc sînt cei cu vorba mieroasă, cum îi și Livia. Femeia asta, dom' inginer, are un adevărat stup în gură. În loc de dinți, faguri de miere...

— Erau amîndoi în gară ?

— Erau, dom'inginer, dar n-am vrut să ți-o spun de la început. Să nu te superi...

— De ce să mă supăr ?

— Așa, ca omu'. Știu eu că nu-ți cade bine s-auzi că Octavian umblă cu nevasta după el pe la advocați, cînd bătrînii încă mai trăiesc... Eu credeam că de-aia vii de la București, dom'inginer, că ți-o fi spus cineva...

— Ce să-mi spună ?

— Ei, ce ? Ce vrea să facă vicleana aia de muiere cu Octavian și cu familia dumneavoastră...

— Și ce-ar putea face, tete Toadere ? Să ceară casa bătrînilor pentru ea ? întrebă Petre, urmărind atent reacțiile de pe fața inteligentă a vînzătorului de băuturi.

— Vezi că știi, dom' Petre ! Și mă lași să-mi răcesc gura degeaba...

— Nu știu nimic, întreb și eu așa, într-o doară ! Altceva, nu văd ce-ar putea fi...

— Ba, ar putea, că omul viclean face din alb negru și din negru alb, cum îi vine lui la îndemînă ! Îmi pare rău de Octavian, că altădată îl știam bărbat, nu cîrpă, zise Aldea uitîndu-se iscoditor împrejur, să nu-i asculte cineva vorbele. Eu, în locul lui, știi ce-aș face, dom'inginer ? se înflăcără Toader.

— Ce-ai face ?

— În loc să mă las amenințat că dacă nu întăbulez casa după ea, cu acte în regulă, mă părăsește și se mută la copii, cum îl amenință ea pe Octavian, i-aș pune straița în spate și i-aș da, să mă ierți, un picior în c... Cum, adică ? Să-l înnebunească o lingușitoare de muiere pe omul ăsta mîndru, cum îl știam eu pe Octavian ? S-ajungă el să spună că, dacă-l părăsește Livia, atunci dă totul la stat și bagă cerere să-l primească la azilul de bătrîni din Tîrnă-

veni ?! Parastasul mamii ei de muiere, dom'inginer, cum poate face una ca ea din muiere fiere şi din om neom !

— Eu, tete Toadere, nu pot crede că tata a ajuns pînă aicea !

— Fie-ţi gura binecuvîntată, dom' Petre, dar eu cred că oamenii care i-or văzut plîngînd pe tetea Artimon şi pe nana Mărie, n-aveau de ce să mă mintă...

— Bătrînii or fi spus de supărare, de frică să nu rămînă singuri...

Cînd voia să continue, Aldea observă că se apropie de bufet un nou grup de camionagii, clienţii lui cei mai credincioşi. Se ţineau întotdeauna în cîrd, ca raţele sălbatice. Abia mai apucă să-l roage pe Petre :

— Nu cumva să-i spui, dom'inginer, ceva lui Octavian. Că, din prieten ce mi-a fost, mi-l fac duşman pe viaţă !

— N-avea nici o grijă, tete Toadere ! Şi-ţi mulţumesc de ospeţie...

Ieşind în aerul limpede de-afară, Petre simţi din plin toată amăgirea soarelui acela vesel de ianuarie. Intinse de cîteva ori braţele, răsucindu-le ca de zbor, să se dezmorţească. Pămîntul îl trăgea în jos, ca pe un cocor bolnav, căzut din înălţimea nopţilor de toamnă. Se îndreptă spre stejarul din marginea pădurii, unde mai ardeau flăcările albe ale unui petec de zăpadă. Dădu deoparte crusta îmbibată de apă, de praf, şi scoase un bulgăr curat cu care se frecă pe faţă, pe ochi, pe frunte. Sufletul zăpezii îi curgea pe obraz, ca sîngele pămîntului. Îi simţea dulceaţa rece pe buze, în inima tulburată, în vinele umflate ca nişte rîuri în dezgheţ. Apoi îi năvăli în obraji o căldură suspectă, ţîşnită din exploziile nevăzute ale soarelui. „Furtunile cosmice, şopti el. Numai de n-ar apuca să-l fure pe bunicul înainte de-a ajunge eu acasă !"

Se urcă la volanul maşinii, încălzi motorul şi porni pe serpentinele întortocheate spre Tîrnăveni. Nu-i era drag, mai ales acum, coborîşul acesta, cu toate că, de sus, soarele dezvăluia panorama atît de încîntătoare a Tîrnavei Mici. Generozitatea astrului îi apărea din nou suspectă. Niciodată, în luna lui ianuarie, timpul nu se mai jucase parcă atît de copilăreşte cu ochii, cu inima, şi cu gîndurile oamenilor. Ghemuit în sine, Petre pîndea atent, gata să se ferească de orice întîmplare rea...

Deşi se grăbea, voia să mai amîne întîlnirea cu ai săi. Dar întîlnirea cu Onişor n-avea cum s-o ocolească. Dacă fusese în Tîrnăveni, nu se putea ca tatăl său Octavian să nu-l fi căutat pe Onişor, ajuns prim-secretar de partid şi primarul oraşului. În urmă cu aproape zece ani, cînd se desfăşurase „procesul însurătorii", cuvîntul lui Onişor atîrnase greu. Era imposibil ca, în noua împrejurare, Octavian Borcea să nu fi încercat să cîştige un aliat, sau cel puţin un confident de încredere, în persoana vechiului său susţinător. Petre îşi amintea perfect de apariţia neaşteptată a lui Onişor în duminica aceea de pomină, rămasă în urmă cu zece ani. Revenind de la biserică, împreună cu toţi Borceştii, care mai rezistaseră pînă la sfîrşitul slujbei, găsiseră acasă mesele întinse, iar pe Onişor alături de Ion şi de Lucreţia, de Anuţă şi de-o tînără ghemuită lîngă Ion. Închinau pahărele de vinars tare, întru pomenirea morţilor şi viaţa celor vii. Îl invitase oare Artimonuţ, fără s-o mărturisească, sau simţise Onişor că era iar un ceas de cumpănă între Borceşti, de la care el nu putea lipsi ?

Îşi strînseseră prieteneşte mîinile şi cînd îi văzuse privirile curioase aţintite asupra fetei necunoscute îl mustrase pe Ion: „Păi, bine, băiete, de ce nu-i prezinţi lui Petre logodnica ? Doar nu ţi-o fi ruşine ! Toţi avem dreptul la viaţă. Nu-i aşa, tete Artimoane ?" i se adresase bătrînului. „Eu, tovarăşe Onişor, ori cum să-ţi mai zic, că eşti doar de pe-aici, de-a' nostru, eu cred că oamenii au dreptu' la toate, dacă nu-şi pierd capu'... Fiecare vîrstă îşi cere drepturile ei. A mea, dacă nu-i cu supărare, nu mai cere decît o vorbă bună, ceva de mîncare şi de băut, nu mult, numai cît păsările cerului. Şi asta, pînă mi-ţi scoate cu picioarele înainte din casă..." „Lasă, că nu-i nici o grabă, moşule ! intervenise Petre. Ajută-i, pe ăştia mai tineri, să se descurce..." „Pe care, măi Petre ? Că faţă de mine, toţi îs mai tineri ! Chiar şi tată-tău, Octavian... Iar pe el, vă place ori nu, eu nu vreau să-l ajut să se însoare ! De-ar fi să vă supăraţi cu toţii pe mine..." Cuvintele bătrînului sunaseră ca un clopot de alarmă. Paharele de vinars nu-şi făcuseră încă efectul. Tinerii, abia sosiţi, se simţeau încă stingheri. „Auzi, moşule, intervenise în stilul lui cunoscut Ion, e mai bună metoda mea decît a lui tata. Eu nu v-am anunţat pe nici unul de logodnă. Şi-acum, vă place ori nu,

n-aveţi ce mai zice ! Dumnealui, om corect, v-o anunţat şi uite ce păţeşte !" Octavian sta încordat, un ghem de fulgere. Îşi ţinea nervii în frîu, tăcut, încruntat. Femeile alergau între casă şi *conie*, cu vasele aburind ca la nuntă sau la înmormîntare. Axente şi Octavian cel mic nu sosiseră încă de pe cîmp. Artimonuţ tăia felii de pîine şi le aşeza într-o farfurie mare de pămînt smălţuit. Ion Cireş, aflat şi el în casa cuscrilor, făcea cu adevărat pe „neutrul". Se ţinea deoparte de vorbele Borceştilor. Îşi propusese să ocolească şi ciocnirile cu Onişor, lăsînd pe altă dată ce mai aveau ei de discutat. Şi mai aveau destule ! „Măi, Ioane, i se adresase din nou Artimon, cîţi copii are logodnica ta ?" „Glumeşti, moşule !" „Nu glumesc deloc ! Logodnica lui tată-tău are şase copii. Doi din ei sînt mai mici ca Veanu. Aşa, că, numa' asta-i deosebirea dintre încredinţarea ta şi însurătoarea lui..." „Nu-i aşa mare diferenţă, moşule, răspunsese Ion, ironic. Mai bine ne-ai lăsa să facem azi împreună şi logodna şi nunta. C-o cheltuială, le mîntuim pe amîndouă ! Ce zici, tată ?" se întorsese Ion spre Octavian care era numai ochi şi urechi. „Că, mă, dacă vrei să-ţi baţi joc, caută-ţi pe altcineva, nu pe mine !" se răstise la el Octavian. „Nu-mi bat joc, tată, vorbesc foarte serios. Toată lumea ştie că vrei s-o aduci pe femeia aia. Dacă-i aşa, adu-o azi, să ne-o arăţi la toţi, s-o cunoaştem şi noi..." „Poate că vrea s-o aducă noaptea, ca junişenii", se auzise din nou vocea lui Artimon. Maria, pierdută printre alergături, nu bănuia că discuţiile despre însurătoarea lui Octavian începuseră aşa devreme, fără ea. Ca să nu se amestece, deocamdată, în vorbele lor, să-i lase pe toţi liberi, să-şi descarce năduful, Petre îl luase deoparte, în camera de alături, pe Onişor, îndeplinind în felul ăsta şi rugămintea lui Axente. „Îmi pare bine că ne-am întîlnit. Dar spune-mi drept, te-a chemat Artimonuţ, ori ai venit aşa, pe ghicite ?" „Pe ghicite şi din interes ! replicase Onişor. Nu atît pentru Artimonuţ, deşi bănuiesc la ce te gîndeşti, cît mai ales pentru Axente. Nu ştiu dacă el a apucat să-ţi spună ceva din toată povestea..." „Bineînţeles că mi-a spus ! Acuma, ca să fiu sincer, faptul că nu vrea să vină la raion îl înţeleg. Poate că se teme, ca toţi oamenii, de necunoscut..." „Ce necunoscut ? Tot cu ţăranii de pe la noi urmează să lucreze. Şi, pe ei, îi cu-

noaşte Axente, har Domnului, mai bine ca mine ! Într-un fel vorbesc ei cu un străin, venit de cine ştie unde, şi altfel cu omul lor." „Da şi nu. Dacă-i vorba de dumneata, nu eşti deloc un străin ! I-ai descusut, în toţi anii ăştia, i-ai sucit pe toate feţele, ca pe nişte saci vechi. Cred că ai aflat şi ce visează noaptea în somn..." „Asta-i bună ! izbucnise Onişor în rîs. Dar ce-oi fi eu, popă ori activist ?" „Mai trăim şi mai vedem ! Ce ştiu bine este că Axente nu vrea să vină la Tîrnăveni. Dar nici să mai rămînă aici la Zăpadia !" „Ce l-a apucat, i s-a urît cu pămîntul ? I s-a făcut dor de cer ?" „Cred, mai degrabă, că e sătul de povestea asta cu însurătoarea tatii. Mai ales că, dintre toţi fraţii, el îi seamănă cel mai mult. Mîndru, orgolios, încăpăţînat..." „N-aş zice ! sărise Onişor. Nu ştiu de ce-i dai o referinţă aşa de proastă. Ori vrei să-l «ajuţi», să nu-l mai luăm la raion ?" „Eu îţi spun ce cred, dumneata alege ce vrei ! Poate că ştii şi de alte neplăceri de pe aici, cu neamurile, cu prietenii din copilărie, cu vecinii... Toţi îi cer fel de fel de favoruri şi de abateri de la legi..." „Tocmai de-aia, că-i cer şi el nu le dă, vrem să-l facem şef. Dacă nu i-ar cere, ar fi semn că n-au încredere în el. Iar dacă le-ar da, ar însemna că n-are încredere în ei..." „Frumos o-ntorci. Nimic de zis." „Ba, sînt multe de zis, devenise grav, dintr-o dată, Onişor. Mai întîi, se pune întrebarea : oare să nu aibă Axente încredere în mine ? Dacă nu-l ajut eu, cine altul l-ar putea ajuta ? Mai ales acum, la început, cînd e greu ? Deci, s-o spună deschis, să înţeleg : are ceva cu mine ? Crede că am trecut de partea lui tetea Octavian ? Sau nu-i place de şeful nostru ? «Bătrînul», dacă vrei să ştii, e un om de treabă. Nu prea cunoaşte agricultura, fiind braşovean get-beget, din tată-n fiu, în schimb, industria o ţine bine în mînă ! Combinatul chimic, cred c-ai observat, se dezvoltă mereu. Poate chiar prea repede ! A făcut multe propuneri la regiune, bine argumentate, şi pentru alte obiective industriale. S-a gîndit, ca un om cu cap ce este, mai ales la interesul blăjenilor. Că, altfel, Blajul nostru cel drag îşi doarme mai departe somnul său istoric, ca un dascăl bătrîn, prăbuşit pe ceasloave. Şi dacă-l mai lăsăm mult să doarmă şi să sforăie, nu-l va mai putea trezi nimeni, în vecii vecilor ! De-aia zic, e bun «primul» nostru. Chiar dacă pare el,

uneori, mai sucit, mai bănuitor. Atmosfera la noi, la raion, e ca în familia Borceştilor : noi ne certăm, noi ne împăcăm ! Cînd merge treaba bine, cui ce-i pasă ! Dacă ar veni şi Axente, să punem ordine în agricultură, am face toţi laolaltă un colectiv clasa-ntîi." „Frumos, într-adevăr, ca la gazetă ! îl ironizase Petre. Numai că, dacă vă ştiţi interesele, trebuie să-i spui toate astea lui Axente, nu mie ! Nu că fac pe grozavul, dar am şi eu destule pe cap..." „Dacă n-ai avea, te-ai plînge ! Vă ştiu eu felul vostru, al Borceştilor !" zisese Onişor, sigur că nimereşte la ţintă. „Poate că ai dreptate. Dar trebuie să admiţi că şi ce-i prea mult, strică ! Gîndeşte-te numai că am ajuns eu, copil de ţărani, care puneam seara capul pe pernă şi adormeam dus, să nu mai pot închide ochii fără somnifere..." „Ei, drăcie, doar nu te-i fi boierit în halul ăsta" ? „Ba da. Noroc numai că ştiu să număr !" „Nu înţeleg". „Uite-aşa. Am descoperit un leac miraculos. Metoda cosmonauţilor : numărătoarea inversă. Somn comandat. Acum, cînd ajung pe la treizeci şi şapte, adorm ca hipnotizat." „Îmi place că nu ţi-ai pierdut pofta de glume. Da', ia spune-mi, cu Octavian ce facem ?" o virase brusc Onişor. „Dumneata ce crezi ?" „Mare diplomat eşti ! Răspunzi cu întrebare la întrebare ! Dar, hai, să fie pe-a dumitale ! Dacă tot ai venit acasă şi ţi-ai chemat toţi fraţii, eu cred că nu puteţi lăsa lucrurile nedezlegate. Întreabă-i pe bătrîni, întreabă-i pe fraţi şi ia, Petre, o hotărîre !" „Aşadar, există şi un plan ! Ca la raion, nu glumă ! Şi mai ziceai că nu vă merg bine treburile în agricultură !" „Lasă ironiile, că nu se prind ! Eu ţi-am vorbit serios..." „Glumă-neglumă, dumneata trebuie să ştii mai bine ca mine, că bătrînii nici nu vor s-audă. Iar fraţii, ţin mai mult la bătrîni decît la tata ! N-au uitat, pesemne, gustul biciului şi lacrimile mamei..." „Rău fac !" „De ce ?" „Uite-aşa ! Bătrînii greşesc că nu se gîndesc decît la ce a fost. În loc să fie îngrijoraţi mai ales de ce poate veni. Chiar şi la optzeci de ani, oamenii mai au un viitor. Şi încă unul foarte trist : boala, neputinţele, singurătatea... Doamne fereşte să cadă bătrînii la pat..." „Asta ar fi, deci, greşeala bunicilor. Şi a fraţilor ?" „Că nu-l cunoaşteţi bine pe tatăl vostru, pe Octavian !" „Cum adică ?" „Aşa bine. Dacă mai vedeţi în el numai biciul, sînteţi pe jumătate orbi ! Iartă-mă că ţi-o spun cam din

topor. Țăranii care nu și-au bătut niciodată copiii, înseamnă că nu i-au iubit. Unde a data tata și mama, a crescut carne !" „La noi, unde a data tata au rămas vînătăi. Pe piele nu se mai văd, dar în suflet încă ustură ! Și, cu toată părerea de rău, încă n-am descoperit leacul miraculos să ung cu el sufletele fraților, să le vindec. Bine ar fi, dar bag de seamă că și bolnavul din mine mai geme uneori..." „Asta să fie tot răul ! Cînd omul nu mai are nici o suferință, nu mai e om ! Și pentru că Octavian suferă cît zece, ar trebui să vă gîndiți la el mai omenește. Oare n-are și el dreptul să-și răscumpere greșelile ? Cît vreți să mai stea singur ? Nu știți că singurătatea e vecină cu nebunia ? Cine va rămîne lîngă el, Veanu, care-i încă fraged și n-are cum înțelege toate vicleniile și capcanele vieții ? În ce-i privește pe ceilalți, fiecare cu grijile și cu necazurile lui. Artimonuț..." „Cu el ce mai e ?" „Nu te face că nu știi ! Vreau să-l propunem președinte la colectivă, cînd trecem la unificare. În toamna asta. Așa că, e ca și pierdut pentru bătrîni. Axente..." „Ți-am spus ce cred : n-o să vină la Tîrnăveni..." „Las' că mai vedem noi !" Absența celor doi devenise stînjenitoare. Primul care n-a mai suportat-o a fost Ion Cireș. De aceea, a încercat s-o dreagă, umplînd două pahare cu vinars și intrînd cu ele în camera unde stăteau de vorbă Onișor și Petre. „Tocmai azi, cînd popa nostru a predicat împotriva egoismului și a pocăiților, voi cădeți în păcatele astea de neiertat..." „Ce pocăiți ? întrebase Onișor. Nu mi-ai spus dumneata, tete Ioane, că ai voștri din Zăpadia au lăsat-o mai moale și că vin la lucru ?"

Ion Cireș băgase de seamă, fără mirare, dar și fără plăcere, că Onișor nu-i mai zicea, nici din greșeală, „tov. președinte". Pentru el era, deci clar : dacă nu vîrsta, atunci poziția față de unificarea gospodăriilor îl schimba, treptat, din funcția ce-i devenise, totuși, atît de dragă. Îi intrase în sînge. De aceea, simțindu-se frustrat, dar nedorind să-i trîntească verde în față lui Onișor nemulțumirile sale, Cireș și-a continuat considerațiile improvizate despre nesfîrșita predică a părintelui Turdeanu. Petre, agasat de aceste „variațiuni pe aceeași temă", se ridicase în picioare, cu fruntea aproape de tavanul scund al casei și se scuzase politicos : „Poate aveți ceva de vorbit, între patru ochi.

Ca toţi şefii. Vă las, mă duc dincolo. Să nu creadă cumva că facem aici bisorică de pocăiţi..." „Cum vrei. Noi n-avem nimic secret", se grăbise Onişor să-l liniştească. „Ba, am cam avea noi ceva, recunoscuse Cireş. Pînă se strîng toţi dincolo (*Axente şi Veanu tot nu veniseră de pe hotar*), vreau să mă spovedesc «şefului», ca un comunist bătrîn ce sînt. Apăsase pe «şefului», pentru a-l face pe Onişor să-i înţeleagă exact starea sufletească. Acuma, dacă s-a nimerit să fie duminică şi tot am ascultat multele cereri şi îndemnuri ale popii, să-mi asculte şi alţii necazurile... Dacă vrei să ştii, cu mănuşi nu poţi toarce mătase ! Şi nici cu egoism, vorba popii, nu poţi face munca în folosul obştei, tovarăşe Onişor. Îţi zic aşa, ca să mă-nţelegi că n-am venit la prieten să-i cer cumva sufletul împrumut..." „Lasă dracului proverbele şi spune clar ce ai de spus ! i-o întorsese decis Onişor. Doar nu te poţi plînge că ne-am purtat noi între noi cu mănuşi. Nici c-am ajuns eu un mare egoist..." „Ba, dacă-mi dai voie, ai cam ajuns !" „Dacă zici dumneata, aşa o fi ! Dar eu sînt Toma Necredinciosul, pînă nu mă faci să înţeleg." „Te fac, dacă ai răbdare ! Uite, cu mine te porţi cum mă purtam eu cînd eram ţăran individual..." „Iar începi cu pildele ?" „Păi, ia gîndeşte-te mai bine şi-ai să vezi că-mi dai dreptate ! De-o vreme încoace, nu mai vrei să stai de vorbă cu mine. Îl chemi pe Artimonuţ, îi propui să-mi ia locul şi mie nu mi-o spui pe faţă. De ce ? Nu mai ai încredere ? Te-ai supărat că-s împotriva unificării ?" „Bravo, Cireşule, frumoase întrebări îmi pui ! Sigur că sînt supărat ! Doar n-oi fi bucuros că tocmai dumneata, cu care am scos căruţa din hîrtoape, te pui acum de-a curmezişul ! Ţi-am explicat, de zece ori, de ce avem nevoie de unificare..." „Mi-ai explicat totdeauna în fugă. Da' eu am îmbătrînit, nu mai prind aşa repede vorbele astea ticluite pe la raion. Altădată erai mai popular, te înţelegea mai iute omul..." „Ce vorbe ticluite ţi-am spus eu dumitale, ca să nu le poţi înţelege ?" „Uite, astea despre *principiile călăuzitoare ale concentrării producţiei şi mijloacelor fixe în unităţi agricole mari şi moderne.*" „Le cam încurci Cireşule ! De mijloace fixe n-ai auzit de la mine. Fiindcă ele ţin mai mult de industrie, decît de gospodăriile colective. Dar, chiar dacă ţi-aş fi spus, nu era nimic greşit, nici ticluit la raion, cum afirmi

dumneata !" „Vezi, vorba asta, *afirmi*, o spun egoiștii cînd vor să-i învinovățească pe alții de ceea ce spun..." „Iar o iei razna, Cireșule ! Eu îți spun că nu era nimic greșit cu *mijloacele fixe*, iar dumneata..." „Ba era greșit. Că mijloacele astea nu-s chiar bătute în cuie, cum credeți voi ! Uite, din pămînt fură toți, care cum apucă. N-o să-ți placă, dar trebuie să m-asculți ! Am pus vii, unde altădată semănam grîu. Și-am lăsat să se părăginească Dealul Viilor, care nu-i bun pentru altceva. Tîrnava, cînd năboiește în fiecare an, ne fură pămînturile ? Grajdurile astea noi și mari, risipite pe toate hotarele, fac economii la *mijloacele* astea de care tot vorbim ?" „Vezi, tete Ioane, îl luase mai familiar Onișor, cum îți dai singur în cap ?!" „Bine că am unde da !" „Adevărat. Însă dai fără milă. Și uite cum : întrebi de toate «risipele» astea, de parcă dumneata n-ai fi fost în fruntea zăpădenilor atîția ani ! Vrei să-ți amintesc o vorbă ce-ți plăcea pe vremuri ? Iat-o : «comuna arată cum muncește primarul !» Și poate că Zăpadia n-arată chiar rău ! Dar de făcut, har Domnului, mai sînt încă multe, chiar prea multe de făcut ! Și-atunci, cum crezi dumneata că vom putea îndigui Tîrnava, vom putea replanta și terasa Dealul Viilor, vom sistematiza construcțiile, după nevoi, nu după bunul plac ? Cum mama dracului să le facem pe toate, dacă nu strîngem *colectivele* astea mici într-una mare, pe care să știe statul de ce o ajută ? ! «Mîine, nu azi, spun toți leneșii !» ca să vorbesc și eu, ca dumneata, în proverbe !" „Leneș nu sînt, știi prea bine ! Iar de răspuns ți-aș putea răspunde pe loc, dacă nu mi-ar fi teamă că-ți aduci aminte de alt proverb : «Orice nebun vrea să dea sfaturi !»" „Sau de altul și mai nimerit, adăugase Onișor învățat cu proverbele lui Cireș : «Dacă-l sfătuiești pe prost, te socotește dușman !» Or, eu nu mă socotesc un prost, nici pe dumneata un dușman ! În ziua cînd aș ajunge să văd în Cireș un dușman, îmi pun șireangul de gît, așa să știi !" Încheierea asta îi plăcuse lui Ion. Liniștindu-se, nu voise totuși să-și pună sufletul în palmă, să cedeze prea repede. De aceea, continuase pe un ton mai calm : „La povestea asta cu unificarea, deocamdată să te mai gîndești. Ascultă-mă pe mine : mai multe știe Stan Pățitul decît cărțile !" „De adevărul ăsta nu mă în-

doiesc ! Dar, nu uita, Cireşule, că şi păianjenul ţese, dar din pînza lui nu se fac haine ! Iar noi, cu vorbe frumoase şi cu gîndirea de acum cîţiva ani, nu mai putem sătura foamea zăpădenilor, nici a celorlalte sate din vecini. Ca să nu mai spunem că, de-acum încolo, nu mai e vorba numai de pîine şi de mămăligă. Toţi vor case noi, lumină electrică, cişmele la poartă şi robinet în casă, baie şi bucătărie, mobilă ca la oraş. Ascultă-mă şi dumneata pe mine, tete Ioane : «Măsura omului se ia la frunte !»" „Atunci cei mai deştepţi ar fi chelii ! Iar eu am îmbătrînit şi n-am chelit încă ! Aşa mi-i neamul..." „Încăpăţînat ! exclamase Onişor, ridicîndu-se de pe scaun. Hai să trecem dincolo, c-am auzit şi vocea lui Axente." „Cu el ce mai ai de lămurit ?" vrusese să afle Cireş, îngrijorat atît de soarta colectivei, pe care deocamdată o mai conducea, cît şi de-a Leliei şi a nepoţilor. „Cu el, e mai greu decît cu dumneata ! Unde-i minte-i şi prostie ! Dar astăzi sper să lămuresc cumva şi povestea lui. Mai mult pentru asta am venit. Dacă m-ai ajuta, ţi-aş rămîne îndatorat...". „«Las' că mai vedem noi !», vorba lui Onişor cel de altădată, care nu se ocupa de *mijloace* fixe şi nu tot *afirma*", zisese Cireş ridicîndu-se şi el de pe scaun.

Camera din mijloc devenise neîncăpătoare. Pentru copiii mai mici, spre marea lor tristeţe, se aşezase o măsuţă în camera dinspre drum, „casa dinainte" cum îi ziceau. Cu ei trecuse dincolo şi Veanu, să le facă plăcerea. Era obosit. N-avea nici o poftă de discuţiile despre însurătoarea tatălui său. Se simţea stingher, un copil rătăcit printre oameni bătrîni. Nu-l impresionase prea tare nici întoarcerea acasă a Lucreţiei, cu atît mai puţin vizita Ioanei, logodnica lui Ion, o fată pirpirie, clorotică, de parcă ar fi respirat, pe-acolo, prin laboratoarele unde lucra, aburi verzui de clor, nu aer. Nu putea înţelege cum fugise cu fratele lui cel ironic, fire corosivă ca acizii. Ce fel de logodnă putea fi asta, fără părinţii fetei ? Sau mai făcuseră o petrecere la casa lor, fără să ştie nimeni din familia Borceştilor ? Ce-avea Ion de ascuns ?

Ceva, într-adevăr, le ascunsese Ion, pînă atunci, tuturor. Ioana era orfană de amîndoi părinţii, n-avea fraţi, n-avea surori. Parcă se născuse în ţara nimănui. Prin ce orfelinate o fi crescut ea, cum o fi ajuns la şcoala teh-

nică de chimie, apoi la fabrică, dar mai ales cum de reuşise să intre în graţiile răsucitului de Ion, numai ei doi puteau şti ! Nu dezvăluiseră nimănui tainele şi intimităţile lor. Fata părea speriată de atîtea neamuri, de atîta familie. Nu-i venea să creadă că o singură mamă adusese pe lume atîţia copii, că Artimon şi Maria au putut creşte atîţia nepoţi şi strănepoţi. Părea acolo, printre Borceşti, o căprioară năucă într-un codru ireal, cu copaci povestitori. Îi venea să plîngă. Se strîngea lîngă Ion, stingherindu-l, disperată să nu-l piardă cumva. Să n-o părăsească, mucalitul, în pădurea aceea de umbre şi de oameni vii, de cîntece amestecate cu bocete. Se uita din cînd în cînd la viitorul său socru. Se mirase singură de curajul său de-a intra în vorbă cu Octavian : „Dumneata... era să spună «tată», dar se opri brusc, dumneata de ce eşti supărat ? Nu cumva pentru că am venit eu, aşa, neanunţată şi nepoftită, în casa dumneavoastră ?“ Întrebarea avusese darul să-i întoarcă pe toţi spre ei înşişi. Atmosfera confuză, nedecisă, începuse să se cristalizeze, ca apa stinsă de duhul îngheţului. Fiecare vorbă putea să se transforme într-un ţurţur fragil, gata să sară în ţăndări la prima atingere. După liniştea prelungită, stînjenitoare, în care Ioana începuse să facă feţe-feţe, Octavian calm, se întorsese spre ea şi, spre uimirea celorlalţi, îi răspunse : „Că, tu, fată, de ce să fiu eu supărat pe tine ? Mie oamenii cuminţi mi-s dragi ! Numa' proştii mi-s urîţi, şi cei care fac pe proştii... Că nu ne-aţi anunţat, nu-i nici un bai ! Dacă vă aveţi dragi, să fiţi sănătoşi şi să vă alduiască Cel-de-Sus...“ Vorbele lui Octavian îl dezarmaseră pe Ion, gata să le pună în faţă scutul ironiei. Deşi insinuarea cu „cei care fac pe proştii“ nu le căzuse bine Borceştilor, uitară cu toţii de ea îndată ce bătrîna Maria, inimă slabă de femeie, aprobase urările lui Octavian, ca apoi, izbucnind în lacrimi, să adauge : „Săraca Silvia, dacă ar fi fost aici să vă vadă încredinţaţi şi pe voi, cum s-ar mai fi bucurat...“

Umbra mamei, chemată iar martor, învăluise sufletele copiilor într-o clipă grea de reculegere. Ioana, simţindu-se abia acum acceptată, logodnică adusă de undeva de departe, de dincolo de năluca fierbinte a unei fiinţe pe care o cunoscuseră şi-o iubiseră toţi, nu-şi mai putea opri lacrimile, zăgăzuite prea multă vreme în suflet. Pen-

tru ea, numai pentru ea, lacrimile acelea izvorau dintr-un mormînt nevăzut, aerian, al părinţilor săi, pe care nu-i cunoscuse parcă niciodată. Plînsul ei abrupt, cu sughiţuri, apăruse nefiresc unora dintre Borceşti, bănuind-o că joacă un pic de teatru, ca toate miresele. Făcîndu-i-se milă de Ioana, Artimon luase un pahar de vinars în mînă şi i se adresase nepotului venit de la Cluj : „Sărută, mă Ioane, fata, de ce-o laşi să plîngă ?! Hai, nu-ţi fie ruşine, c-aşa-i obiceiu' !" Vorbele bătrînului îi făcuseră pe toţi să ridice de îndată paharul în cinstea tinerilor : „Să trăiţi !", „Să fiţi sănătoşi !". „S-aveţi noroc !" Ion, trecînd cu bine peste pragul de care, oricît de zeflemist ar fi fost, totuşi se temea, simţindu-se acum în largul său, i se adresase bunicului : „Dac-o săruţi dumneata, moşule, tot după obiceiul ăl vechi, uită de toate plînsurile ! Nu-ţi mai aduci aminte de strigătura muierilor de la noi din sat ?" „Care, măi, că erau multe ?" „U-iu-iu nănaşule, sucreşte-ţi mustăţile şi pupă nevestele. / Dar sucreşte-le mai bine şi mă pupă şi pe mine. / C-asară m-o sărutat un bărbat cu barba neagră şi de-atuncea-s tot beteagă..." „Dă-l dracului de Barbă-neagră, că nu eşti tu aşa de urît, să-ţi aduci aminte de strigătura asta, zisese Artimon. Şi-apoi, fătuţa asta, Ioana, nu ţi-i încă nevastă ! Ori...". „Adevărat, moşule, se grăbise Ion să-l asigure pe bătrîn, de teamă să nu insiste cu întrebările. Aşa merg vorbele strigăturii..." „Ştiu eu, ştiu, că nu-s prost, nici nu mă fac, cum crede cineva din casa asta..." Octavian se aştepta acum la un atac frontal din partea bătrînului. Dar acesta, răbdător, văzuse că nu-i încă timpul să-şi cheme feciorul la judecată, în faţa nepoţilor şi a neamurilor. De aceea, în timp ce toţi goliseră paharele şi începuseră să mănînce cu poftă din blidele în care aburea zeama dreasă de Anuţă cu ai, Artimon se gîndise să-i facă pe plac nepotului cel mare, îndemnîndu-l să cînte cîntarea lui preferată : „Cîtu-i Sîghiul de mare". „Cînt-o, mă Petre, că vreau să plîng..." „De ce să plîngi, moşule ?" se mirase inginerul. „Aşa, să-mi aduc aminte de cînd am fost plecat pe frunt, în războiu' ăl mare, din nouă sute patrusprezece. De-aia, şi încă de altele... Numa' să-mi ajungă lacrimile, cîte am eu de plîns !" „Chiar azi, moşule ?" îl întrebase din nou Petre, uitîn-

du-se stăruitor spre Ion și spre logodnica lui. „Chiar ! Pentru Ion și fătuța asta, să cînți ! Ascultă-mă pe mine : cînd se însoară ori se mărită cineva, cele mai frumoase daruri sînt lacrămile !" „Lacrimile, tete Artimoane, intervenise Cireș, care, amărît cum era, nu prea se îndemna la mîncare, lacrimile nu le poți nici da, nici primi... Sînt ca sufletul..." „Mă Cireș, se repezise bătrînul, se vede că tu ești președinte și n-ai prea avut de ce să plîngi pînă acuma..." „Dar ce legătură au lacrimile cu președinția ?" se interesase Onișor, care, dintr-o obișnuință veche, golise mai repede decît toți blidul de zeamă, îmbucînd acum o coajă de pîine. „Au legătură, cum să n-aivă ! replicase Artimon. Ca președinte, e mai frumos să plîngi la-nceput, cînd te-aleg, decît la sfîrșit, cînd te dau afară..." „Ascultă, moșule, intervenise Petre, dîndu-și seama de stinghereala ce se putea crea prin discuțiile astea despre rivalitatea dintre Artimonuț și Cireș, în prezența lui Onișor, dumneata ce vrei de la mine ? Să cînt pentru sufletul dumitale, pentru tinerii logodiți, ori pentru președinții de ieri, de azi și de mîine ai gospodăriei noastre colective ?" „Tu cîntă pentru mine ! Dacă ei vor să înțeleagă ori nu ceva, treaba lor ! Da' eu vreau să plîng, și nu poci dacă nu cînți tu «Cîtu-i Sîghiul de mare...»". „Mă, bătrînule, tu te-ai prostit de tot ! îndrăznise Maria. Cum îi ceri tu lui Petre să cînte, ca să poți tu plînge ?" „Așa bine ! Oare eu nu i-am cîntat lui cînd era mic și plîngea ? Nu de la mine știe el cîntarea asta ?" „Ba o știe de la mine, du-te-n supărare, că tu n-aveai timp să-i cînți lui Petre cînd era mic !" ținuse bătrîna să-și apere în public averea ei precară : amintirile. „De la cine-o știi, Petre ?" intervenise din nou Onișor, uitîndu-se pe rînd la Maria și la Artimon. „De la amîndoi, răspunsese Petre, șiret. Așa-i tată că n-o știu de la dumneata ?" se întorsese spre Octavian. Petre știa că, mai devreme sau mai tîrziu, chiar la masa aceea, va trebui să limpezească și necazul pentru care fusese chemat acasă, să taie nodul gordian ce-i făcea pe toți Borcești să înghită gîfîind, ca sugrumații. „Că, mă, de la mine nu, că eu n-am avut vreme să cînt, ca alții ! Eu a trebuit să alerg, să vă caut la toți de mîncare și de îmbrăcat, să vă țin la liceauă și la școli, s-aveți cu toții un rost, să nu muriți de foame, cu cîntece,

ca țiganii..." „Auziți, ce vorbe frumoase vă spune ! se adresase Artimon nepoților. Judecați și voi la ce viață mă poci aștepta eu, de la un om ca el ! Dac-o mai aduce și pe aia din Glod, ne-or azvîrli, pe mine și pe bătrîna asta, în mijlocu' uliții, să vă batem vouă pe la uși, ca cerșetorii..." „Lasă, moșule, nu mai cobi, intervenise Axente, care tăcuse pînă atunci. Cum crezi că va îndrăzni cineva să se atingă de dumneata și de mama Mărie ?" Hotărîrea cu care își rostise vorbele agronomul nu prevestea nimic bun pentru continuarea discuțiilor. „Hai, moșule, să cîntăm amîndoi «Cîtu-i Sîghiul de mare», pentru că eu am cam uitat vorbele..." spusese grăbit Petre. „Nu cred că le-ai putut uita. Numa' te faci !" „Începutu-l știu, dar am uitat continuarea." Zicînd acestea, Petre se trăsese mai aproape de bunicul său, îl strînsese pe după umerii ascuțiți, osoși, îngustați mult față de cum erau ei odată, și începu să cînte :

Cîtu-i Sîghiul de mareee,
Cîtu-i Sîghiul dee mareee...

La *„Hei, hei, numai două drumuri are"*, intrase cu vocea lui răgușită, gîfîind, bătrînul Artimon. Octavian înlemnise. Onișor, golind paharul, se gîndea dacă mai auzise sau nu vreodată cîntecul ăsta în casa Borceștilor. Nu-l mai auzise. Ion Cireș, cel care era un copilandru de 17 ani cînd îl luaseră „voluntar" în războiul din 1914, se grăbise, emoționat, să prindă și el din urmă melodia tărăgănată a bătrînei doine de război. Ceilalți, mai tineri, în special Ioana, priveau uimiți spectacolul acesta straniu. Bătrînului Artimon, cîntînd, i se umflau venele mari de la gît și cele sclerozate de la tîmple. Fruntea largă, încununată de cenușa părului, se încrunta, din cînd în cînd, de durerea amintirilor. Ion, mereu treaz și lucid, ca întotdeauna, greu de antrenat în stări sentimentale, își spunea, uitîndu-se la vinele încordate ale bunicului : „Numai de nu i-ar plesni vreuna, să moară cîntînd !" Artimon n-avea însă de gînd nici să moară, nici să se lase mai prejos decît nepotul său Petre, care făcea eforturi vizibile să nu falsifice melodia. Cîntecul suna, astfel, ca un colind răgușit de Anul Nou, pe care-l spun bătrînii, din casă în casă, după miezul nopții, un fel de *Ficior negru de-mpărat...* La versul :

„*Două drumuri și-o cărare*", își făcuse intrarea în ciudatul cor al bărbaților și Artimonuț. Anuța, auzindu-și soțul cîntînd, își potrivise în grabă o poză sfioasă, de reculegere. Adunase pe cei doi copii, veniți din camera de-alături, lîngă ea, de parcă ar fi trebuit să-i apere de vreo primejdie.

Pe drum merg căătaneeleee,

Pe cărare maiceeleee, se auzeau, înaintînd cu greu, vocile încinse, monotone. Păreau un șir de recruți chemați în grabă de prin satele transilvănene spre cazărmile reci, instalate între zidurile uriașe, de cărămidă roșie, ca sîngele închegat, ori în forturile și galeriile întortocheate ale fostei cetăți medievale sibiene. La Sibiu și la Bălgrad, cum îi spuneau românii pe atunci Alba-Iuliei, erau încorporați și instruiți bărbații și feciorii. De trupurile lor duceau lipsă toate fronturile, deschise de imperiul chezaro-crăiesc în mai multe părți ale Europei.

Cătanele merg cîntînduu,
Cătanelee merg cîntînduu,
Hei, hei, și măicuțele plîngînduu
Și măicuțeeele plîngînduu...

Podidită de amintirea plecării pe front a lui Artimon, Maria începuse să plîngă în hohote. Pe-atunci, Octavian era abia cît unul din copiii lui Artimonuț. Se ținea strîns de rochia maică-sii, care se jeluia în gura mare : „Artimoanee, Artimoanee, tu pe minee cui mă lașiii ?" Atît de tare, atît de disperat, încît bărbatul se văzuse nevoit s-o certe, în loc s-o mîngîie : „Taci tu, proasto, că doar nu mă duc la groapă ! Din tranșee, or mai venit și altădată oamenii acasă..." Vorbe care n-avuseseră deloc darul s-o potolească pe Maria care-și adăuga plînsetul nesfîrșitului bocet al celorlalte neveste tinere, multe cu copii în brațe, petrecîndu-și parcă soții spre cimitir, nu spre trenul oprit în dreptul satului.

Mergeți maiciiilor naapoiii,
Mergeți maiciiilor naapoiii,
Hei, hei, nu veniți un'mergem noiii,

Nu veniți un'mergem noiii..., implorau parcă vocile bărbaților. Axente, Ion, chiar și cel mic, Veanu, începu-

seră să ia pulsul cîntecului, ca unui bolnav de febră. Se grăbeau să nu-i apuce din urmă emoţiile, să nu verse cumva lacrimi fără să cînte. Onişor fusese prins de mult în cadenţele tulburi, icnite şi istovitoare, ale preaciudatului cor. Singur Octavian sta înmărmurit, la întretăierea drumurilor întortocheate ale neliniştii sale. Cîntecul acela trist îi amintea de războiul prim, de războiul al doilea, dar şi de războiul nevăzut din casa lor, în care el se trezise faţă în faţă cu propriii săi părinţi şi copii, duşmani în tranşee opuse, săpate de viaţă şi de moarte, fără voia nimănui. Tot ce ţinea de viaţă îi poruncea acum să nu cedeze. Aşa fusese firea lui întotdeauna. Cum ar fi putut să dezerteze tocmai acum, într-un ceas hotărîtor ? Numai că, înconjurat din toate părţile de undele cîntecului, simţise năvala lui fierbinte în inimă, sufocîndu-l :

Pe sunetul tobelor,
Pe scurtarea zilelor,
Pe sunetul trîmbiţii,
Pe scurtarea vieţii...

Ca să nu-l biruie plînsul, să nu-şi dezvăluie rănile în faţa adversarilor, Octavian se ridicase şi-i şoptise lui Petre la ureche : „Mă duc să dau de mîncare la vacă şi mă întorc !“ Odată intrat în grajd, se aşezase pe marginea ieslelor, lîngă răsufletul fierbinte al vacii, care rumega liniştit, zăcînd pe paiele presărate cu pleavă. Acolo, lîngă dobitocul acela mut şi blînd, îşi dăduse drumul lacrimilor. Se simţea mai curat, mai tare. Era din nou un soldat, gata să-şi ocupe locul în tranşeu. Să înceapă lupta şi să biruie. Pentru el, alternativa înfrîngerii nu mai exista de mult ! Orice-ar fi fost să se întîmple.

Între timp, în casă, Lucreţia, observînd că tînăra şi firava ei cumnată, Ioana, nu se mai putea opri din plîns, încerca s-o scoată din starea aceea ca de transă printr-un nou cîntec :

De dorul tău, măi Ioane,
Mînc pită şi nu mi-i foame...

Artimon, urmărind atent tot ce se întîmplă, spusese lui Ion : „Auzi, mă, acum că v-aţi încredinţat şi v-aţi logodit, cum ziceţi voi mai pe domneşte, să ai de grijă cum

te porţi cu Ioana ! Să-nveţi, mă, să-ţi capeţi o diplomă şi-o slujbă bună, să nu stai cumva pe capul ei, să-i mînci pita degeaba !" „Vai de mine, moşule, îşi revenise Ioana, speriată de noua întorsătură a vorbelor. Dar eu nu mă tem deloc că s-ar putea întîmpla ce zici dumneata !" „Eu nu zic, tu copilă, că s-ar putea întîmpla. Eu zic să nu se întîmple !" o liniştise Artimon. „Bine, moşule, intervenise Ion. Vrei să repet vorbele astea după dumneata, ca după popa la cununie ?"

Fuseseră întrerupţi de Onişor care nu mai contenea cu laudele pentru bucatele gătite de Anuţă. „Azi am lăsat-o pe ea, că se pricepe, îi răspunsese Maria. Am vrut să mai stau şi eu o dată cu toţi nepoţii la masă. Că, de-acum încolo, Dumnezeu ştie cum şi ce-o mai fi..." „Ce să fie, mamă, se grăbise Anuţă să intre în vorbă. Dacă sînteţi sănătoşi, nu-ţi muri dumneavoastră de foame cu atîţia nepoţi, care mai de care şcolit şi cu situaţie..." „Ţie ţi-e uşor de zis, tu, intervenise Artimon, că vrei să-ţi iei casa în spate, ca boureii..." „Asta nu-i după voia noastră, moşule !" răspunsese pe un ton bine potrivit Anuţă, uitîndu-se semnificativ la Onişor. Acesta o cunoştea de mult şi destul de bine pe Anuţă, tocmai de aceea nu voise să-i răspundă direct. Şi-ar fi auzit vorbe în sat, sau chiar pe la raion, că el pune la cale schimbările din conducerea unor gospodării colective cu nevestele viitorilor preşedinţi. Întorcîndu-se spre Ion Cireş, îl prinse de umăr şi, zgîlţîindu-l prietenește, îi spusese tare, s-audă toţi : „Hai, bătrîne, să mai bem un pahar în sănătatea Borceştilor ! Că numai ei ne-au scos nouă perii ăştia albi !" „Ba, voi ni i-aţi scos nouă ! cutezase bătrînul Artimon. Dacă vă pare rău de cunoştinţă, la revedere ! Voi vă supăraţi, vouă vă trece ! Noi tot aici rămînem..." „De ce să ne supărăm, tete Artimoane ? Ce mai avem noi de împărţit ?" „Ştiu eu ? ! Văd că mai mult la preşedenţia asta vă stă capu', de parcă pămîntu' s-ar lucra cu numele preşedintelui, nu cu sudoarea frunţilor..." „Cu numele nu, dar cu priceperea se lucrează, tete Artimoane ! Sudoarea fără pricepere, sămînţă în pustiu !" „Doar nu-i zice că Cireş nu se pricepe ?" „N-am zis asta." „Atunci, de ce nu-l lăsaţi în pace, că nu-i bătrîn ca mine, nici domn cu şcoli, ori tovarăş beteag, să-l scoateţi la penzie ! ?" „Dumneata nu te amesteca în treburi de-astea,

moşule !“ sărise Anuţă ca arsă, de teamă ca nu cumva bătrînul să-l influenţeze pe Onişor. Ea îşi făcuse, încă o dată, toate socotelile, chiar în dumineca aceea. Observînd atent răsucelile şi tensiunile dintre Borceşti, îşi dăduse seama că e mai bine să se îndepărteze cît mai repede de vatra lor, să se tragă spre Ciurel, la loc mai liniştit. De-acum încolo, ce-ar mai fi legat-o de Zăpadia ? „Taci, tu, din gură, iar îţi bagi nasu' unde nu-ţi fierbe oala ? !“ o admonestase Artimonuţ. „Las-o, mă, să zică, o încurajase, pe neaşteptate, Ion Cireş. Eu n-am nevoie, să ştiţi voi, de nici un fel de apărare, din partea nimănui ! Nu m-am născut cu funcţia asta, nici nu vreau să mor cu ea ! Iar dacă mă atacă cineva, ştiu eu să mă apăr şi singur !“ „Brava, mă Cireş. Acum te dai cu muierile, cu de-astea tinere, să-ţi faci propagandă, să te voteze din nou...“ „Păi, nu ziceai dumneata mai adineauri că-i preşedinte bun, tete Artimoane ? îl aprobase Onişor. Acum o-ntorci ?“ „Îi bun, da' nu dacă-i ales cu votu' muierilor !“ încheiase sentenţios bătrînul. „Las' că mai vedem noi ! zisese Onişor. Dacă nu vă fuge cumva şi popa ăsta nou, ca s-aveţi iar ce vorbi, luni de zile, atunci fiţi siguri că adunarea de unificare, şi alegerea noului preşedinte vor face mai multă vîlvă decît toate nunţile şi ospeţele din toamna asta !“ „Care nunţi ? Care ospeţe ?“ tresărise speriată Maria. Poate că s-or fi înţeles cu Octavian, şi-acum o fi venit din Tîrnăveni numai să-l convingă pe Petre şi pe ceilalţi fraţi să-i dea binecuvîntarea. Artimon, mai puţin bănuitor, se oprise la spusele lui Onişor despre fuga popii : „De ăsta nu mi-i teamă că fuge, tovarăşe Onişor !“ „De ce ?“ „Păi, dacă o predicat în biserică aşa de frumos şi de amănunţit despre egoism şi despre pocăiţi, înseamnă că l-aţi ales şi l-aţi hotărît voi la raion. Doar şi dumneata ne-ai criticat, ani de zile, pentru individualism. Nu-i aşa ? Părintele Turdeanu o schimbat acum numa' vorbele între ele... Egoism cu individualism !“ „Asta-i bună, tete Artimoane ! Acum mă mai scoţi şi popă ! Azi-mîine, ajung, în felul ăsta, la pocăiţi...“ „Dacă ajungi, o să le găseşti ac de cojoc şi lor. Dacă ne-ai găsit dumneata nouă, cu individualismu', atunci cum nu li-i găsi lor cu egoismu' ! Pocăit, da ! Popă, nu ! Pentru că ştiu că ai nevastă frumoasă şi cuminte, nu-ţi fug ochii după altele. Iar văduve tinere nu mai prea sînt, ca pe vre-

muri. Afară de asta, din Glod, bătrînicioasa asta, pe care vrea să ne-o aducă Octavian pe cap. Dacă popa îi dă dezlegare *şi-i cunună în lege, eu trec la pocăiţi, aşa să ştiţi !*" Toţi se întorseseră spre bătrîn şi pufniseră în rîs. Un rîs neaşteptat, nefiresc, sunînd strident, în atmosfera aceea saturată de încordare. Tocmai atunci îşi făcuse apariţia pe uşă Octavian. Rîsul se potolise brusc, cum şi începuse. Dar liniştea părea acum la fel de stingheritoare. Aerul răcoros de afară le făcuse bine tuturor. Atmosfera era încinsă şi camerele cu tavanul scund începuseră să se clatine cu ei ca ameţite. „Acum, spuneţi-mi şi mie ce-aţi hotărît !" „Cu ce, tată ?" l-a întrebat băiatul cel mare, în timp ce toţi ceilalţi se uitau la Octavian ca la un om căzut din lună. „Că, mă, nu vă mai faceţi că nu ştiţi ! V-am rugat pe toţi să veniţi acasă, să vorbiţi şi cu dumnealor — arătase spre bătrîni — să ne înţelegem cu bună, omeneşte. Eu nu doresc răul nimănui, dar nici nu primesc să mi-l facă cineva !" „Ţi-l faci tu singur, cu capu' tău, mă, dacă vrei s-aduci om străin în casa noastră !" îi răspunsese prompt Artimon. „Nu ţi-e ruşine să te însori acum, la bătrîneţe, cînd ai toţi copiii mari ?" se repezise şi Maria. „Am aşteptat destul, mamă ! I-am crescut pe toţi, acum mă pot înţelege şi ei pe mine, că nu-i aşa de greu de înţeles ! Doar nu-i numa' interesul meu, că-i şi-al dumneavoastră..." „Oamenii se însoară din dragoste, mă, nu din interes ! o întorsese viclean Artimon. Acum, spune dumneata, tovarăşe Onişor, am ori n-am dreptate ?" „Vezi, tete Artimoane, aş minţi dacă aş zice că eu n-am nici un interes..." „Da' ce interes ai dumneata ?" se mirase bătrînul. „Să vă mai liniştiţi odată, că altfel vă faceţi de rîsul lumii ! Tocmai voi, Borceştii, oamenii de frunte, pe care i-am cunoscut eu, să-şi dea acum în petec ? !" „Ca să fii de frunte, trebuie să ai cap, să nu te laşi dus numa' de picioare ! zisese Artimon. Eu mai mult de-atîta n-am ce spune ! Iar din casa noastră, pînă trăim, n-o să-ndrăznească cineva să ne scoată ! Casa asta-i ca un cuib de rîndunică : cine s-atinge de ea, îi seacă mîna !" „Ei, fraţilor, voi ce ziceţi ?" i-a întrebat răspicat Petre. Bătrînii s-au uitat pe rînd la toţi nepoţii. Octavian şi-a trecut şi el peste feţele copiilor privirile speriate, întrebătoare. Toţi tăceau, gravi şi preocupaţi. „Dacă

vor spune toţi «nu», se frămînta Octavian, cum să-i dau deoparte, s-aşez în locul lor sufletul unei femei străine ?"

Lui Petre, postura asta de judecător, obligat să aştepte cuvîntul martorilor acuzării, nu-i convenea. Ce drept *avea el să-şi judece tatăl ?* Nu era oare mai cuminte să lase, încă o dată, să curgă viaţa în matca ei, să nu-i pună el stăvilare şi diguri ? Cum să iasă din labirintul acesta cu o mie de încăperi, în care nu se ascundea nici o fiinţă extraordinară, nici o corcitură a naturii sau a fanteziei omeneşti ? Trăia, înspăimîntată, numai făptura tatălui său, în care se împlîntau acum săgeţile tuturor privirilor, să-l doboare, să-i verse sîngele încet, tiranic de încet, ca într-o arenă cu toreadori sadici. Senzaţia aceasta, că tocmai el fusese chemat să dea lovitura de graţie tatălui său, i se instala acum în toţi nervii şi n-o mai putea alunga. „Haideţi, măi, vorbiţi, li s-a adresat Petre supărat. Doar nu sîntem la tribunal ! N-a omorît tata pe nimeni, şi nici noi n-avem de gînd să-l omorîm'! Ori n-am dreptate ?!" Onişor nu mai putea rămîne un simplu martor. Se uita pe rînd la toţi, deschis, cald, de parcă el ar fi fost al şaptelea şi cel mai mare dintre fraţi. Cireş, *Neutrul* ţinea, în schimb, privirile pironite în pămînt, să nu-l poată învinui careva, mai tîrziu, de părtinire. Numai Ioana, suflet speriat, nu ştia ce să mai facă nici cu mîinile, nici cu privirile, nici cu vorbele ce-i năvăleau pe buze. Voia să ţipe : „Ce-aveţi cu el ? De ce-l hăituiţi ? Lăsaţi-l să trăiască !" Cu o mînă strîngea mîna lui Ion, cu cealaltă pe-a Lucreţiei, de teamă ca arcul uriaş al tăcerii să nu se destindă dintr-o dată, să n-o catapulteze prin tavan în sus, peste dealurile înalte ale Mureşului şi Turzii, tocmai în locul de unde sufletul ei pornise în lume. „Că, mă, am înţeles ! izbucnise Octavian, cu vocea unui om scăpat de la spînzurătoare. Dacă asta vi-i toată recunoştinţa, vă mulţumesc !" „N-ai înţeles nimic, tată ! s-a grăbit Petre să-l liniştească. Şi nu mai arunca vorbele ca pietrele, că pe urmă se pot întoarce împotriva dumitale ! Da, aşa-i, degeaba clatini din cap ! Eu cred că nimeni din casa asta nu doreşte să te lovească. Am înţeles, din tăcerea tuturor, că eşti liber să faci cum crezi... Cu o singură condiţie : să făgăduieşti aici, în faţa noastră, că nici dumneata, nici *altcineva*, nu se va atinge de bătrîni !" „Aşa am înţeles şi eu ! îi întărise vorbele

Onişor. Oare am înţeles bine ?" „Bine..." „Da... numai că..." „Treaba dumnealui." „Facă ce-o vrea..." „Cum ziceţi voi...". „Da !" se simţise Ioana îndemnată să se pronunţe şi ea. *„Auzi, mă, să nu te-atingi de noi !"* explodase răbdarea bătrînei Maria. „Treaba ta ! se urnise iar Artimon, în silă. Fă cum vrei. Adu-o. Numa' luaţi aminte că dacă vă atingeţi de bătrîna şi de mine, ea ori tu, oricare aţi fi, ca să ne batjocoriţi şi să ne faceţi de rîsu' satului, atunci pun mîna pe secure şi vă crep capu' !" Cutremurat de cuvintele bunicului, Petre îşi întrebase tatăl : „Ce spui, tată ?" „Că, mă, spun ce-am spus totdeauna : ce-aş putea eu avea cu părinţii mei, dacă mă lasă şi pe mine să trăiesc ? Da' să nu mă mai socotească dumnealor şi-acum, că-s om bătrîn, tot un copil nevîrstnic ! De parcă voi m-aţi făcut pe mine, nu eu pe voi. Asta am avut de spus. Şi, dacă vreţi, pot să mă şi jur !" Cu aceste cuvinte grave, răsunîndu-le în urechi, s-au despărţit atunci cu toţii. Au ieşit în curte, la poartă, în sat, în lume. Fiecare îşi urma traiectoria lui, avînd parcă o comandă secretă, instinctivă, de a se întoarce după fiecare ocol, oricît de mare şi îndelungat ar fi fost, acasă, în curtea părintească...

...Spre locul acela, iubit şi blestemat, se grăbea acum din nou Petre Borcea, în amiaza ciudată de ianuarie. Se simţea tot sub cumpăna soarelui înşelător, cu priviri tremurătoare, ca ale unui bolnav de febră. „Furtunile cosmice", depărtate şi nevăzute, numai ele zgîlţîind seismograful hipersensibil al fiinţei sale. La ceasul acela, trecea prin fiecare firişor de nerv, prin fiecare celulă un singur semnal de alarmă : „Numai de l-aş mai prinde pe bunicul în viaţă !"

Coborî serpentinele ameţitoare de deasupra Tîrnavelor, trecînd pe lîngă vii, pe lîngă noile case răzleţite pe dealuri, pe lîngă cimitirul cu multe cruci mari şi vechi, de marmură neagră. Ele mai evocau timpul, nu prea îndepărtat, al grofilor şi baronilor... Timpul de marmură neagră...

Cînd ajunse în strada mare, desfundată, cu toate măruntaiele la suprafaţă, inginerul îşi dădu seama că orăşelul acesta, altădată atît de familiar lui, se opintea să

ajungă un oraș adevărat. Ca și cînd n-ar fi voit să deranjeze nobila sa încordare, ocoli atent, pe străzi mai înguste, pentru a ajunge în piațeta de sub deal. Acolo se afla clădirea veche, a fostei primării. Ceasul din turn bătea ora amiezii.

2

Cînd intră pe poarta înaltă, ferecată cu fier forjat, Petre dădu cu ochii, în partea stîngă, de-o cutie de lemn. În fața ghișeului, două femei, nu prea în vîrstă, se certau cu portarul.

— Înțelegeți-mă, muierile lui Dumnezeu, le implora omul, că nu vă mai pot da drumu' sus ! Acolo, la tov. Onișor, mai așteaptă încă vreo zece persoane — da, confirmă el după ce se uită pe lista așezată sub abajurul discret — încă zece, și aproape toate femei ! Așa că-i ajunge șefului pe sfînta zi de azi...

— Auzi, îl întrerupse cea mai voinicoasă, rezemîndu-și coatele de dunga ghișeului și împingîndu-și bustul spre portar, dumneata să nu mai umbli cu misticisme de-astea, chiar aici la poarta partidului ! Că, dacă te spun tovarășului „prim", sau chiar numai tovarășei învățătoare Bărbat...

— Secretară, tu, o corectă femeia cealaltă, ce aștepta, mai sfioasă, să primească dezlegarea de-a urca și ea la etaj. Acum tovarășa Bărbat îi secretară la oraș și profesoară la liceul ăl mare...

— Las' că-i știu eu toate funcțiile, numa' că dînsu',

— şi-şi întoarse capul, în silă, spre portar — văd că nu vrea s-audă de nimica ! Pare c-ar fi pus aici şi plătit să calce democraţia, nu s-o păzească...

— Dumneata, începu să se supere omul, să nu-mi dai mie lecţii teoretice. Că aşa şi eu ţi-aş putea spune vorbele lui baciu' Ghiuţu, Dumnezeu să-l ierte, c-o murit acum două săptămîni, şi tare-mi pare rău după el, că am fost din aceeaşi organizaţie de bază...

— Vezi, că iar vorbeşti ca la biserică ! îl apostrofă din nou femeia.

Petre se grăbi să-i arate portarului buletinul. În timp ce acesta examina atent fotografia dinăuntru, inginerul spuse tare, fără să-şi dea seama că bolţile înalte ale coridorului amplifică şi mai mult cuvintele :

— De la Bucureşti, dragă Niculae, nu te mai zgîi atîta ! Control superior !

Auzind de „control superior", femeile se dădură puţin mai la o parte. Portarul, dezmeticindu-se, ieşi precipitat din cutia lui elegantă şi-i strînse mîna lui Petre cu putere, emoţionat :

— Să trăiţi, tov. inginer, bine-aţi venit !

— Măi, Niculae, dacă mă iei cu „să trăiţi" şi „tov.", îţi dau una după ceafă de n-o poţi duce ! îl ameninţă inginerul, îmbrăţişîndu-l. Cum adică, măi, noi am fost colegi de şcoală primară şi-acum mă iei ca pe şefi ? Nu ţi-e ruşine ?

— Nu mi-e ruşine, îşi reveni Niculae. Mie îmi place să respect oamenii învăţaţi. Dacă eu n-am avut noroc şi cap să-nvăţ, atunci de ce să nu-i respect pe cei care-au avut ?

— Cap ai avut tu, nu te poţi plînge ! Dar în privinţa norocului, poate că ai dreptate ! A cam fugit de tine. Sau tu de el, cine ştie !

Petre era bucuros că-şi regăsise, după foarte mulţi ani, un prieten din copilărie. Ar fi vrut să mai lungească vorba cu Niculae, nu numai de plăcere, dar şi pentru a nu deranja audienţele lui Onişor. Nu dorea să treacă nici înaintea unor femei pe care, probabil, le aşteptau acasă necazurile gospodăriei, copiii.

— Cu norocul, reluă Petre Borcea, povestea e încurcată. Nu ştii cînd îl ai şi cînd l-ai pierdut. Îl cîştigi

fără merit şi-l pierzi din te miri ce ! Uite, dumnealor, şi arătă spre cele două femei, au călcat azi cu stîngul aici, la primăria voastră. N-au avut noroc : tovarăşul Onişor e ocupat din cale-afară şi, după cum spui tu, tot cu femei. Fiindcă, hai să recunoaştem, ele sînt cele mai necăjite, dar şi cele mai răzbătătoare fiinţe de pe lumea asta...

— Eu cred că pe lumea ailaltă sînt tot la fel, tov. inginer, de nici acolo n-om scăpa de ele ! se grăbi portarul, incomodat de prezenţa celor două femei, în special a celei durdulii. Aceasta îşi muta mereu greutatea corpului de pe un picior pe altul, clătinîndu-şi bustul şi rezemîndu-se cînd cu cotul stîng, cînd cu cotul drept, pe marginea ghişeului. Petre observă, după spusele lui Niculae, o tresărire neplăcută pe faţa femeii, ca un fulger depărtat ce anunţă furtuna, şi se grăbi să-l preîntîmpine :

— Pe lumea cealaltă, frate Niculae, s-a înfăptuit de mult comunismul ! Nu spunea popa din satul nostru că toţi cei care ajung acolo sînt egali între ei : femeile cu bărbaţii, saracii cu bogaţii ? Pe cînd aici, în lumea noastră, mai avem încă multe de îndreptat. Mai ales faţă de femei. Fiindcă, uită-te...

— Nu mă uit, că dumneaei m-a criticat, zise Niculae, arătînd spre femeia durdulie rămasă, între timp, singură. Cealaltă, mai sfioasă, se strecurase pe poartă împreună cu altele care coborîseră de la etaj. Poate voia să le întrebe dacă „şeful e-n bună dispoziţie". M-o criticat de mistic şi de dictator, continuă Niculae, făcînd pe supăratul. Iar dacă mă uit la dînsa, o să creadă că mi-i frică, ori că m-am îndrăgostit. Şi-atunci, vai de capul meu ce păţesc, şi cu „şeful" de-aici şi cu „şeful" de-acasă !

— Tu ai şi-acasă ? îl întrebă Petre.

— Vai, Doamne, şi încă ce şef, cît trei de la partid ! Mai ales că pe-acasă nu merge cu democraţia, ca pe-aici. Dacă zici albă, ţi se răspunde neagră, dacă zici da, ţi se întoarce ba...

La glumele lui Niculae, faţa femeii se mai destinse. Un zîmbet trecător i se schiţă pe buze. Petre, folosind răgazul, i se adresă iar fostului coleg de şcoală :

— Vezi, Niculae, poate ăsta-i un noroc că ai „şeful" la domiciliu şi că te laşi condus : toată răspunderea cade pe umerii nevestei !

— Cade, săraca, recunosc ! că avem cinci copii pînă acum...

— Mulți înainte ! glumi Petre, cu speranța că femeia de alături va începe să se uite și ea mai omenește la Niculae. Pînă nu reușea să-i vadă împăcați, nu voia să urce la Onișor.

— Numai mulțam, tov. inginer, da' nu se mai poate ! Femeia dădu să pufnească în rîs, dar își întoarse fața spre poartă, să nu fie observată.

— Bravo, măi Niculae, bine că recunoști !

— Recunosc, dacă ăsta-i adevărul adevărat ! De adevăr nu mi-i rușine. Mai ales că nu-i vorba de ceea ce crede dumneaei, zise portarul, arătînd spre adversara lui.

— Eu nu cred nimic, tovarășe ! răspunse femeia fără întîrziere. Ascult și eu, că altceva ce să fac.

— N-ai decît s-asculți, că eu n-am secrete ! Cînd mi-o spus doctorul, după ce m-o văzut otrăvit cu gazele de la cuptorul ăl nou...

— Otrăvit ? întrebă Petre.

— Așa cum am spus ! Otrăvit, gata mort, că doar altfel nu m-ar fi adus aici tov. Onișor, să rîdă muierile de mine, om sănătos, la poartă...

— Îmi pare rău, dragă Niculae, dar o să te lăsăm puțin singur. Uite, o să-mi dai voie s-o iau sus și pe dumneaei, să-l vadă pe tovarășul Onișor...

Fără să mai aștepte răspunsul prietenului său, Petre o pofti pe femeia surprinsă de gestul lui, să urce, alături de el, la etaj.

Cînd intrară pe ușa cabinetului lui Onișor, secretara tocmai îl certa pe bietul Niculae de la poartă :

— Nu ți-am spus să nu dai azi drumul la mai mult de zece oameni ? Cum de ce ? De-aia, pentru că „șeful" are ședință mare la Combinat, la ora trei. Vrei să-l lăsăm iar flămînd ? Ce zici ?

— Anunță-l, te rog, pe tovarășul Onișor c-a venit Petre Borcea, o întrerupse inginerul. Femeia de lîngă el făcu ochii mari, dar de zis, nu zise nimica.

„Control superior ?" se întrebă cu o voce gravă, emoționată, secretara, uitîndu-se lung nu atît la Petre, cît mai ales la femeia care-l însoțea. Deschise în grabă ușa capi-

tonată a cabinetului primului secretar. După cîteva clipe, ieşi cu şeful după ea.

— Păi, bine, tovarăşe Petre, de ce-mi sperii dom'le fata degeaba ? Se apropie de inginer şi, după o clipă de ezitare, îl îmbrăţişă.

— Într-adevăr, degeaba ! consimţi Petre, scăpat din braţele puternice ale „primului". Dacă secretara mea ar fi aşa de sperioasă, s-ar duce de rîpă toată centrala neferoaselor...

Văzînd privirile cu care o săgeta secretara pe biata femeie de lîngă el, Petre se hotărî să procedeze cu tot tactul necesar.

— Dacă-mi dai voie, „tovarăşe prim", fiindcă văd că aşa-ţi spune acum toată lumea, de parcă odată cu funcţia ţi-ai pierdut numele, dacă-mi dai voie, te-aş ruga s-o primeşti, mai întîi, pe tovarăşa şi să-i dai o mînă de ajutor să-şi rezolve necazul...

— Despre ce necaz e vorba ? întrebă nedumerit Onişor.

— O să-ţi spună dînsa...

— Dar de unde vă cunoaşteţi ?

— De jos, de la poartă...

— Te pomeneşti c-ai aşteptat la rînd ?

— Şi ce e rău în asta ? Aşa începe un adevărat „control superior". Nu ?

— Casă ? Sau aprobare pentru gaz metan ? o luă direct Onişor, încă înainte de a o pofti în birou.

— Nici una, nici alta, tovarăşe Onişor ! răspunse femeia, accentuînd pe Onişor şi evitînd formula de „tovarăşe-prim".

— Atunci, poftim la spovedanie, dacă promiţi să nu mă ţii mult. Vezi că mai am...

— Mă jur ! se grăbi femeia, strecurîndu-se cu greu prin jumătatea deschisă a uşii duble, de stil vechi.

Petre, rămas în anticameră, încerca să o scoată pe secretară din crisparea ei, întrebînd-o de unde cumpăraseră mobilierul acela elegant, cu furnir de nuc şi cu marginile curbate.

În biroul lui Onişor, femeia îşi dădu drumul amărăciunii care o adusese acolo :

— Numai dumneata poţi să mă ajuţi, tovarăşe Onişor,

că ai legături la județul Brașov. Eu n-aș vrea, spun drept, să se amestece miliția în povestea asta, că numa' o fată am...

— Nu înțeleg nimic, o întrerupse Onișor. Ce-i cu fata dumitale ?

— M-au zăpăcit toate cîte mi s-or întîmplat... Păi, fata mea, Eugenia, s-a dus la Brașov, la o prietenă. Una din Zăpadia, care-a terminat anul trecut liceul aici și-acum lucrează pe la uzinele de-acolo, că la facultate n-a intrat...

— Și care-i baiul ? întrebă nerăbdător primul secretar.

— E, că eu știu bine că nu după prietena ei s-a dus Jenica, dacă mi-a scris ea că înapoi nu mai vine decît moartă. S-a dus după un inginer de la tractoare, de are același nume cu tovarășul care m-a adus aici. Îl cheamă tot Borcea, dar Octavian. Potriveală de nume... Pe el l-a cunoscut fata-mea în vacanța asta de iarnă, la Anul Nou, cînd am lăsat-o, cap prost ce sînt, să meargă la Brașov. Și-acum, zor-nevoie, că ea se mărită cu inginerul. Auzi, dumneata, elevă în clasa douăsprezecea să se mărite, să se facă de rîs ! De-abia a împlinit 18 ani ! Pare că-i nebună. Nu știu ce i-o fi făcut ăla, de i-o sucit capul...

Femeia începuse să plîngă.

— Să fie într-un ceas bun ! spuse Onișor, spre stupefacția femeii. Dacă zici că fata-i sănătoasă, atunci o să fie o pereche pe cinste, nu alta ! Fiindcă băiatul, te asigur eu, e clasa-ntîi ! Seamănă cu inginerul care te-a adus sus la mine, că-s frați. Și amîndoi sînt feciorii lui Octavian Borcea din Zăpadia...

— Tocmai d-asta mi-e frică, zise femeia, încetîndu-și brusc tînguirea. C-am știricit eu pe-aici, pe la vecine și pe la cunoscuți, să aflu din ce fel de familie se trage inginerul ăsta de tractoare. Și-am aflat că-s oameni dați dracului, se ceartă mereu între ei...

— De certat se ceartă, ca toți oamenii normali. Dar dați dracului nu prea sînt ! Mai ales feciorul cel mic, Octavian, sau Veanu, cum îi zic toți. Află de la mine că v-a pus Dumnezeu mîna în cap, nu alta !

— Audă-vă Sfîntul, tovarășe Onișor, că dacă l-am văzut acum pe domnu' Petre, de-ai zis că-i frate cu drăguțu' fetii, gîndesc că și gura lumii meliță vrute și nevrute. Dar

să știți, că mie îmi trebuie fata înapoi, să-și termine liceul, să nu se facă de rîs, s-o arate lumea cu deștiu', cum mă arăta pe mine în tinerețe, de-am plîns cît zece mame... De-aia am venit la dumneata, să mă scoți de la necaz, pînă nu-i prea tîrziu...

— Bine, o liniști Onișor, sculindu-se în picioare și deschizînd ușa. Îi făcu semn lui Petre să intre. Secretara, schimbată între timp ca prin farmec, intră și ea după oaspetele de la București.

— Cafele nu bem, c-avem treabă. Lasă-ne puțin singuri! o rugă Onișor. Dacă sună telefonul, nu sînt aici pentru nimeni. Am plecat.

— Unde? întrebă secretara.

— În țara amintirilor, fată dragă! Mă întorc peste-o oră...

Secretara nu știa ce să mai creadă. Prea mergeau toate pe dos în ziua aceea.

— Poftim, Petre, să-ți cunoști viitoarea și, pare-mi-se, ultima cuscră...

— Veronica, se prezentă femeia cu destulă naturalețe. Să mă scuzați că nu m-am prezentat mai demult, cum s-ar fi căzut din partea mea...

Petre nu-și putea reveni din surpriză.

— Va să zică din ăștia-miești? continuă Onișor simulînd indignarea. Vii aici la noi, la niște bieți oameni de provincie, ne sperii cu „control superior!", ca să-ți poți aranja mai ușor neamurile, să-ți strecori cuscrele în audiență...

După ce-i spuse, pe scurt, toată povestea, Petre îi promise lui Onișor, în mod solemn:

— Cred că mîine ajung la Brașov. Dacă... Se gîndi la boala bătrînului, dar nu-și dădu pe față îngrijorarea. Îl caut, desigur, dacă spuneți că sînt împreună...

— N-am spus asta, se repezi Veronica.

— Vom vedea ce putem face. Dumneata fii convinsă că Veanu este cel mai cumsecade dintre toți frații mei! Cel mai frumos...

— Și fata mea e frumoasă, ca pictată! sări Veronica. Pînă acum, n-am auzit vorbe rele și n-am avut necazuri din partea ei. Dar, uite, acum, așa, din senin, s-a aprins sîngele-n ea. Te rog, tovarășe inginer, spune-i lui Veanu

să mi-o aducă repede acasă, că i-o dau înapoi după bacalaureat...

— Bine, zise Onişor cu mîna pe clanţa uşii, semn că discuţia se încheiase. Să ne vedem mai întîi la nuntă şi numai după aceea la botez !

— Ferească Sfîntul, să nu fie cumva pe dos, că mă spînzur ! se sumeţi ea.

Rămaşi, în sfîrşit, singuri, Petre îi spuse lui Onişor :

— Numai povestea asta îţi mai lipsea şi dumitale ! Încolo văd că le ai pe toate...

— Nu mă plîng. Sănătate să fie ! Cum ştii, treaba nu se termină niciodată... Dacă stăm să ne gîndim bine, cît timp vor fi oameni pe lume, vor exista şi necazuri, dragă Petre. Iar acum sînt mai multe, numai fiindcă vrem noi să le vedem. Şi-i bine aşa, crede-mă ! Acum 10—15 ani, erau de zece ori pe-atîtea, dar ne făceam că nu le vedem. Aşa era „linia" : numai binele şi iar binele ! Ţi-o spun numai ţie, fiindcă pe-aici n-am timp să discut cu multă lume : dacă nu văd zilnic oamenii, încep să mă îndoiesc că mai exist ! E mai frumos aşa, dar e greu al naibii ! Că au încă necazuri destule. Te uiţi în ochii lor şi te ruşinezi de tine dacă nu le poţi da cel puţin o vorbă bună. Un sfat, o încurajare, cînd nu poţi mai mult. Sau o palmă, cînd o merită. Fiindcă se mai găsesc şi de-aştia, mai ales aici la noi, într-un oraş ca Tîrnăvenii, care creşte într-o lună cît altele într-un an. Poate o să rîzi, dragă Petre, dar cu ţăranii parcă mă descurcam mai uşor...

— *Genele*, cum zic biologii ! Te-ai născut şi-ai crescut printre ei. Şi-apoi au venit, pentru noi toţi, anii grei şi frumoşi ai tinereţii şi-ai revoluţiei. Nu ţi-ai dat dumneata doctoratul, la „Ştefan Gheorghiu", cu monografia Zăpadiei ? Şi l-ai trecut cu brio ! Aşa-i ?

— Lasă-l naibii de doctorat ! se îmbufnă Onişor. Acum, numai cine nu vrea n-ajunge doctor ! O să treacă ea şi moda asta...

— Nu-i o modă, e o necesitate...

— Liber înţeleasă, nu ? Fie cum vrei ! Numai că, doctoratele astea nu fac doi bani dacă, după ele, în loc să descurci treburile, le încurci şi mai rău ! Iar aici la noi, dacă nu le chiar încurcăm, toate se urnesc cu icneli. Pentru fiecare schimbare, oricît de mică, trebuie vărsată su-

doare, nu glumă ! Noroc că sîntem obișnuiți ! Asta nu-i o laudă, e-o constatare. Avem, desigur, destui muncitori stabili, legați de Combinat. Cum erau altădată legați de glie. Ninge, plouă, tună, fulgeră, nimic nu-i oprește de la treabă. Ne cunoaștem, nu mai încercăm să ne păcălim unii pe alții. Generația mea, ca să zic așa, ea, săraca, a dat tonul ! Unii au venit aici înainte, alții numai după naționalizare. Cei mai mulți și-au adus acum și nevestele, de prin toate satele. Eveniment deosebit, să știi ! I-au obligat nu atît traiul lor de călugări nici trecerea zilnică a dealurilor, istovitoare ca trecerea munților. I-au adus copiii, care-au crescut, au nevoie de școli, de meserii, de servicii. S-au *consolidat*, cum s-ar zice ! Au prins rădăcini. Dar mai avem încă destui „mocani". Așa le spun pe la Combinat, fiindcă peregrinează ca moții. Unii de nevoie, alții din interes, ținu Onișor să-și ducă mai departe gîndurile. Tot nevestele, la mijloc ! Nu se pot despărți de casele lor, mîndre și mari, ca vilele de la Sinaia. De curțile lor largi, de grădini și de livezi destule. Zic : „Apăi, după ce-s numa' cît niște cuiii, ne mai și cocoață pe toți unu-n capu' altuia !" Și de se mută la bloc, pînă se obișnuiesc, Babilon, nu alta ! Te minunezi din ce nimicuri se iau la ceartă ! Și vin apoi la mine să-i împac, ca la judecătoria de ocol...

— Și cum îi împaci ?

— Nu-i prea împac ! Fiindcă, la drept vorbind, nici nu-mi propun. Trebuie să-și descarce nervii...

— Bine, dar atavismul ăsta durează generații, nu ani...

— Depinde, zise Onișor, grăbit să-și ducă mai departe mărturisirile. Părea că-l așteptase de multă vreme pe inginer, să-și descarce sufletul. Nu împărtășea el oricui asemenea gînduri. Prost este, dragă Petre, că atunci cînd se ceartă nevestele muncitorilor și pierde meciul echipa de fotbal merge rău producția. Nici tu disciplină, nici tu putere de concentrare ! Ședințe, prelucrări, muncă de convingere „de la om la om", timp pierdut ! Am observat că, oricum am întoarce-o, oricum am suci-o, tot nu merge ! De aceea, știi ce-am făcut ? Am ales secretar cu problemele de propagandă, de învățămînt și de cultură, deci „ideologul" Tîrnăvenilor, cum s-ar zice, o femeie.

— Tovarășa Bărbat ?

— De unde-o știi ?

— Ce nu află omul, dacă are relații bune cu portarii și cu secretarele !

— Am să-l dau afară pe consăteanul tău ! Așa să știi ! Îl mut la cantină, să spele vasele, dacă nu-și poate ține gura...

— N-am aflat de la el ! Vorbeau între ele femeile, cele care așteptau să intre la dumneata. Ele se lăudau cu noua voastră secretară, Bărbat. Cuscră-mea, cea nouă, voia să-l sperie pe Niculae cu numele ăsta...

— Numele ca numele, dar alegerea-i excelentă, crede-mă ! A fost învățătoare, acum e profesoară. Păcat că nu-i pe-aici, că ți-aș prezenta-o. E plecată la liceu. Am lăsat-o să-și păstreze și orele de curs. Să nu se rupă de meserie, de oameni. Trecînd pe la mai multe școli, a ajuns să cunoască, după copii, aproape toți părinții. Îi ia la bani mărunți, cum scrie la carte. Dau din colț în colț, dar pînă la urmă n-au ce face ! Ori își educă ei mai bine copiii, ori elevii își educă părinții ! Și-am început, uite-așa, să dregem treaba. Eu, să fiu sincer, dacă n-ar fi atîtea probleme organizatorice și economice, legate direct de industrie, pentru că ea, industria, dă tonul la noi, aș promova-o pe femeia asta în locul meu...

— Și dumneata ce-ai face ?

— Muncitor la cuptorul de carbid numărul unu, de unde-am plecat. Să nu mă mai doară capul de-atîtea probleme. În munca asta de „prim", cînd crezi că merge mai bine, atunci ți se-ncurcă ceva...

— Văd că îmbătrînești, tovarășe „prim" ! Începi să te plîngi, să gîfîi. Și poate crezi că ți-ai găsit în mine omul să te compătimească ! Parcă eu n-aș avea aceleași griji. Numai că sînt oarecum mai răspîndite. Pe unde-mi sînt uzinele din Centrală, pe-acolo și necazurile ! Și-acum, peste toate astea, au mai venit și poveștile de-acasă...

— Da' ce s-a întîmplat ? întrebă Onișor.

— Cum, n-ai auzit nimic ?

— Ce s-aud ? Doar nu s-o fi prăpădit careva ? !

— Nu știu, sper că nu, răspunse Petre, bîlbîindu-se. Mi-a scris tata să vin urgent acasă, că bunicul Artimon e foarte bolnav. Mai sînt și altele...

— Ce ? îl întrerupse, din ce în ce mai îngrijorat, Onişor.

— Cum, n-a fost tata pe-aici, pe la dumneata ? Altădată, ştiu că te căuta mai des...

— Auzi, vorbeşti cu mine de parcă nu m-ai cunoaşte. Mă ştii omu' care-ţi poate ascunde ceva ?

Petre, ca să-l liniştească, îi relată pe scurt, în fugă, ce aflase prin scrisoarea respectivă. Făcu o legătură între boala bătrînului şi certurile cu Octavian, cu Livia, nevasta lui. Poate că aceştia ajunseră şi pe la avocaţi prin Tîrnăveni...

— Ai cuvîntul meu că nu ştiu nimic ! Dacă afla cel puţin Niculae, atunci îmi spunea el ceva, fii sigur ! Nu, n-a venit Octavian, şi mă mir de el ! Nu-nţeleg, ce-ar avea să-mi ascundă ? Doar, întotdeauna, chiar şi după desfiinţarea raionului, nu trecea odată prin Tîrnăveni, fără să nu mă caute ! Mai ales în anul acela, cînd m-am certat şi eu şi tatăl tău cu Axente, înainte de-a pleca el în Dobrogea, ca prostul...

— Poate că n-a fost rău, dacă stăm să ne gîndim mai bine !

— Ba, a fost mai mult decît rău, crede-mă ! O timpenie ! îşi dădu drumul Onişor. Dacă rămînea aici, dacă nu se ducea la dracu-n praznic, află de la mine, dragă Petre, că n-ajungeau nici bătrînii cum au ajuns...

— Ştiu eu ? ! Poate că da, poate că nu ! Nu crezi cumva că dacă Axente rămînea acasă s-ar fi putut bate cu tata ? Doar le cunoşti firea. Seamănă ca două picături de apă...

— Nu cred !. Dacă era aici, ar fi reuşit, sînt sigur, să mai reducă din încăpăţînarea lui taică-tău şi din exagerările bătrînilor. Fiindcă, adevărul, ca totdeauna, se află undeva la mijloc. Şi unii şi alţii au pus mai multă drojdie în aluat decît trebuia ! Dar, ce să-i faci, aşa-i viaţa ! Axente a dat bir cu fugiţii, n-a avut tăria de-a rămîne. L-am crezut un luptător.

— Nu înţeleg ! se arătă nedumerit inginerul.

— Ei, nu înţelegi ! Ori vrei să cred că fratele tău nu ţi-a povestit niciodată ultima noastră încăierare ?

— Mi-a spus numai că v-aţi certat, nimic mai mult !

— Cearta în sine n-a avut nici o importanţă. Tot hazul ei, dacă i-aş putea spune aşa, a ţinut de substanţă, nu de formă...

— Adică ?

— Adică, luîndu-l eu mai tare, cum numai la raion se mai putea lua pe vremea aceea, făcîndu-l „fire de ţăran nehotărît", „ezitantule", „micîmburghezitule", vorba unui scriitor, ştii ce mi-a răspuns ? „Tovarăşe Onişor, degeaba te răsteşti la mine, că nu mă sperii ! S-a dus baba cu colacii şi argumentele servite cu pumnul în masă ! Am spatele mult prea lat, ca să mă tem de muncă ! Dar nici cocoşat nu vreau să ajung, ca Ricu, fie iertat !" „De ce nu vorbeşti clar, ci în parabole, ca socru-tău !" i-am spus. „Parcă, altădată, îţi plăceau proverbele", mi-a răspuns el. „Altădată, da, am recunoscut, dar acum cînd mă aşteaptă *primul* să-i duc un răspuns, da ori ba, după ce mi-a făcut şi imputarea că propun în posturi-cheie oameni nehotărîţi ca tine, acuma n-am poftă de parabole !" „Cred că şi *bătrînului*, cum îi zici dumneata — a continuat Axente — o să-i placă parabola asta. Dar, chiar dacă nu-i place, eu tot nu vreau s-ajung, din om sănătos, un cocoşat, o cumpănă nedreaptă între tata şi bunicu', între fratemeu Artimonuţ şi socru-meu Ion, între lege şi obiceiurile oamenilor, între datorie şi pretenţiile colegilor de şcoală, între sat şi oraş, între raion şi comună, între agricultură şi industrie." Auzi, gîfîia după înşiruirea asta, de parcă suise dealul Gurguiului. „Poţi să mă excluzi şi din partid, dar eu cocoşat nu vreau să ajung !" „Eşti nebun !" l-am luat eu mai tare, crezînd că-l înduplec. Dar el o ţinea pe-a lui : „Nu pot glumi cu viaţa mea, fiindcă numai una am, nu două ! Eu m-am născut şi m-am pregătit pentru agricultură ! Vreau s-ajut, dacă pot, oamenii să cîştige o pîine mai bună. Nu vreau să mă lupt, ca pocăiţii şi ca popa Turdeanu, cu duhurile ce le stăpînesc sufletele." Auzi, ce-i trecea prin cap ! Dar şi eu i-am zis-o : „Să-ţi închipui tu că poţi schimba legile pămîntului, fără să schimbi năravurile oamenilor ! Dacă nu vezi oamenii, agronomule, dacă nu te uiţi în ochii lor, fie că-ţi plac, fie că nu, şi stai aplecat numai deasupra pămîntului, abia atunci te cocoşezi cu adevărat ! Văd că nu mai

ai plăcerea și îndrăzneala să te mai uiți nici cel puțin în ochii părinților, ai fraților, ai consătenilor, ai prietenilor tăi din copilărie, de care ți-ai adus aminte acum, cînd vrei să fugi de ei ! Dacă nu mai ai tăria asta, atunci nu meriți să fii activist de partid ! Cu atît mai puțin în agricultură, unde ochii oamenilor sînt adînci ca fîntînile ! Dacă nimic nu vrei să înțelegi, atunci să fii sănătos și du-te în Dobrogea, la mare, să numeri pescărușii !" „Chiar acolo mă și duc ! mi-a răspuns încăpățînatul. Află dumneata că fîntînile sînt mai adînci acolo decît în raionul Tîrnăveni ! Oamenii mai deschiși, nu mocnesc atîta în ei, nici nu-și dau drumul, fără sfat, la gură ! Iar pămîntul e tot românesc ! Știi cum spunea Mircea cel Bătrîn, biruitorul lui Baiazid : «pînă la marea cea mare» !" „Ei, bravo, te pomenești acum că vrei să mă faci și turc !" „Turc nu, dar un fel de Baiazid Fulgerul poți ajunge. Dacă-ți alegi colaboratorii cu sila, sub amenințarea iataganului." Asta n-am mai putut-o răbda și l-am poftit pe ușă afară. Eram furios. Voiam să-l pun în discuția organizației de bază, să-l fac de rîsul Zăpadiei. Noroc cu „bătrînul", primul secretar. Spre mirarea mea, el a văzut adevărul mai repede ca mine. „Lasă-l în pace, mi-a spus, cum vrei tu să facem activiști cu sila ? În munca asta, Onișorule, e ca în căsătorie : ori te duci de voie bună, și din dragoste adevărată, ori, dacă te duci cu sila, poți ajunge o tîrfă !" N-am să uit vorbele lui niciodată. Dar, pe Axente, tot m-am supărat. Mi l-am scos de la inimă. Nu atît pentru mine, că n-am murit din fuga lui, cît pentru bătrîni și pentru tatăl tău. Dacă nu pleca el, nu pleca nici Veanu. Poate venea acasă și Lucreția. Sigur, a simțit Axente că-s supărat pe el, și n-a mai dat pe aici niciodată. Cu toate c-am auzit că, ori de cîte ori vine, mai ales la Crăciun, în vacanța agricultorilor, pe-acasă, întreabă mereu de mine...

— N-am simțit niciodată c-ar fi supărat pe dumneata ! Ba, dimpotrivă. Cînd mi se mai plînge uneori de greutățile de-acolo, vara, cînd mergem noi la mare, ori iarna, cînd trec ei pe la București, în drum spre casă, totdeauna îți pomenește numele. Și știi cum zice ? Dacă aș avea firea lui Onișor, cu balanța lui farmaceutică, mi-ar merge

mai bine. Zău, nu inventez nimic ! Dar de ce-a fugit, tot n-a scăpat ! ·

— Cum adică ?

— Așa bine. După ce l-au numit inginerul cooperativei și-au văzut că treaba merge — deci, probabil că lecția dumitale despre ochii oamenilor i-a prins bine — l-au ales membru în comitetul județean de partid. Și, de-atunci, îl cheamă la toate analizele din birou, ține referate și demonstrații pe la toate consfătuirile și cursurile de specializare. Cal de cărăușie, ca și dumneata. Poate asemănarea asta v-a făcut să vă certați ! Cît despre răspunderea lui față de bătrîni, ea nu este nici mai mare, nici mai mică decît a lui Artimonuț. Numai că pe el l-ai luat dumneata în brațe. Ți-a fost drag, l-ai promovat, l-ai făcut președinte. Atunci, la unificare. Apoi, cînd s-a desființat raionul, și v-ați despărțit, n-a mai prea mers...

— De ce vorbești cu păcat ? ! Gospodăria nu-i nici mai bună, nici mai rea ca altele. Doar cu vitele se pare că lucrurile merg mai prost ca înainte. Adică, tocmai la brigada din Zăpadia. Din pricina asta, vorbe și supărări. Între Octavian și bătrîni, pe cîte mi-am dat seama, Artimonuț a vrut să țină o măsură dreaptă. De-aia a reușit, săracul, să-i supere pe toți ! Octavian și-a luat aliați pe Cireș, pe Gligor, pe alți oameni de seama lui. Toți ieșiții la pensie. Acum, știi tu cum vine treaba cu pensionarii. Nu-i lasă inima și nici punga să stea acasă. Mai lucrează la cîmp, pe la grajduri, așa că au timp să cunoască treburile și să-l critice pe președinte. Se mai plîng și prin vecini, iar vecinii mai duc vorbele prin sat. Așa că, de prin toate părțile, au început să curgă criticile la adresa lui Artimonuț. Părinteşti, de la neamuri, adică, tocmai de-aia mai usturătoare. Dar bătrînii nu se pot hrăni cu vorbe. Mai au nevoie de una de alta, și cum știi, pensiile lor...

— Nu trăiesc ei numai din pensiile astea ! Le-am cerut, chiar le-am impus tuturor fraților să le trimită bani și lucruri, în fiecare lună. Care cît au și cît îi lasă inima...

— Știu eu, nu-i nevoie să te scuzi ! N-am acuzat pe nimeni, de nimic ! Dar uite, al naibii, izbucni Onișor, după ce privi la ceas, s-a făcut aproape două și am uitat că tu trebuie să fii flămînd ! Eu m-am învățat cu foamea, ca

dracul cu crucea. Dar învățătura asta nu-mi servește deloc la politețe. Mai ales cînd avem un oaspete atît de rar, ca tine. Sper că nu mă refuzi dacă te rog să vii la noi la masă. Nu-i mai dau telefon nevestei. Mai bine să-i facem o surpriză. Găsim noi ceva de îmbucat pe-acolo. Mai ales că te știu grăbit și pe tine. Ce zici ?

— Tocmai asta voiam să zic, că-s foarte grăbit ! N-aș vrea să ajung la Zăpadia prea tîrziu...

— Ai vreme destulă !

— Eu am, dar nu știu dacă mai are moșu-Artimon...

— Hai, nu cobi ! Fii sigur că-i mai rezistent ca noi !

— Acum, numai asta n-o mai pot crede ! Mai ales pe soarele ăsta cu dinți ! Dacă vrea să muște, dă de sufletul bătrînilor. De-aia mă grăbesc...

Îngrijorarea se citea și pe fața obosită a lui Onișor.

— Aș veni și eu cu tine, Petre, să-l văd pe bătrîn. Poate ai tu dreptate... Viața începe, dar se mai și termină... Așa e totdeauna : cînd vine unul într-o familie, de obicei pleacă altul. Poate asta să fie și la voi. Veanu s-o fi încurcat cu eleva asta din Tîrnăveni, și cine știe dacă un nou strănepot al bătrînului n-o fi pornit la drum !... Aș veni cu tine, zău, crede-mă, dar am fixat azi o consfătuire la Combinat, la încheierea schimbului unu. Vreau să vedem ce dracu mai putem face cu noul cuptor, că nu merge cum trebuie ! Ne încurcă la export, nemulțumim oamenii la salarii...

— Te cred, că sînt mîncat și eu de astea, în fiecare zi. Dar crede-mă și dumneata pe mine și iartă-mă de data asta. N-aș putea veni la voi la masă, în fugă, ca un străin.

— Bine, fie ! nu stai la masă, da' cinci minute poți zăbovi pe la noi, mai ales că mi-am așezat casa-n drumul tău...

Cu ultimele vorbe ale primului secretar, cei doi se îmbrățișară și porniră pe scări în jos. Cînd ajunseră la poartă, Nicolae ieși din ghereta lui, să-i salute.

— Dragă Niculae, îmi pare rău că n-am putut sta mai mult de vorbă, îi zise Petre.

— Mie îmi pare și mai rău, tov. inginer, mai ales că mă gîndeam să te chem să-mi vezi copiii, că ai ce vedea...

— O să-i văd data viitoare ! Dar, ia spune-mi, de prin Zăpadia noastră ai mai auzit ceva ?

— Ce s-aud ?

— Așa, una, alta, dacă e bolnav cineva, dac-o mai murit careva...

Onișor observă repede încotro bătea vorbele lui Petre. De aceea, nu se amestecă.

— De murit, n-am auzit să fi murit nime în iarna asta ! Știi dumneata că bătrînii mor mai tîrziu, în postul Paștilor. Cînd s-apropie primăvara...

— Bine Niculae, să fii sănătos, tu și toată familia ! Să ne vedem cu bine ! se grăbi Petre.

— Auzi, tov. inginer, numa' o vorbă aș vrea să-ți mai spun. Dacă-mi dă voie tovarășul Onișor, înainte de despărțire...

— Spune, măi, îl îndemnă primul secretar, bucuros că portarul i-a zis pe nume. Spune, dar pe scurt, că Petre e cam grăbit.

— Uite, pînă ați convorbit dumneavoastră acolo sus, pînă ați scăpat și de femeia aia grasă și rea de gură, care mi-o spus, la coborîre, că se încusucrește cu familia Berceștilor, știți la ce m-am gîndit eu ?

— Tu ai aici timp cu carul. Te gîndești la ce-ți place ție, îl luă mai de scurt Onișor.

— M-am gîndit la vorbele lui Petre despre norocul omului în lume...

— Și la ce încheiere ai ajuns, Nicolae ? îl întrebă inginerul.

— La aceea că norocul cel mai mare al omului, în ziua de azi, sînt prietenii...

— Dacă știi să ți-i faci și, mai ales, dacă știi să ți-i păstrezi ! zise Petre. Îl îmbrățișă apoi puternic, ca pentru trîntă, în copilărie.

Ieșiră pe poarta înaltă, se urcară în mașina lui Petre și porniră în direcția casei lui Onișor. Apoi, după o jumătate de oră, Petre îl lăsă pe primul secretar în poarta Combinatului chimic, iar el plecă mai departe, pe valea Tîrnavei-Mici în jos. La despărțire, Onișor îi spuse :

— Dacă poți, dă-mi de undeva un telefon, să știu ce-i cu bătrînul. Dacă nu-i bolnav rău, ia-l cu tine la București, să mai uite de certurile cu Octavian. Iar pe tatăl

tău, trimite-l încoace ! Să-l descos eu mai amănunțit, să nu-l las să facă vreo prostie. Auzi, aștept telefonul ! Sănătate și drum bun !

Drumul era, într-adevăr, bun. Pe cîmpul dintre Tîrnăveni și Adămuș, cîțiva țărani descărcau carele cu gunoi de grajd. Ieșeau aburi calzi. Unul din țărani parcă mormăia o doină veche, tărăgănată, născută cîndva demult, tot în urcușurile și coborîșurile carelor, pe dealurile înalte de pe aici, de prin tot Ardealul. Cînta sau i se părea doar lui Petre ? În mintea lui, printre gîndurile răvășite, cuvintele cîntecului picurau silabă cu silabă : „Dă, Doamne, la lume bine, nu mă uita nici pe mine" parcă zicea, răgușit, țăranul. „La lume bine i-ai dat, dar de mine ți-ai uitat" i-o lua înainte Petre, depănînd mut, cuvintele cîntecului. „Inimă supărăcioasă, ce să-ți dau să fii voioasă ?" îl întreba iarăși omul de pe cîmp, iar inginerul răspundea : „De ți-aș da bunul din țară, cum ai fost nu-i mai fi iară !". Petre, ajungînd în dreptul locului de unde i se păru că pornesc replicile, trase pe dreapta și încetini mersul mașinii. Deschise larg geamul din stînga, de la volan. „Cînd s-o-mpărțit norocu', fost-am în cîmp la lucru", se auzeau acum limpede vorbele flăcăului îmbrăcat în haine de oraș. Probabil că lucra în schimbul de noapte, la Combinat, și-acum, după ce-și dormise somnul, avea poftă să iasă pe cîmp, să facă ceva ce nu putea face nici acasă, nici la uzină : să cînte. „Și cînd am ajuns în sat, norocul meu s-a gătat", îl completă, din nou, în gînd, inginerul. „Cui dai, Doamne, norocu', nu l-ar răbda pămîntu' !" mormăia flăcăul, sau numai Petre, cu amărăciune. „La unii l-ai dat cu caru', dar mie nici cu paharu'", zise, de data asta, cu voce tare Petre, apăsînd pe accelerator, ca mașina să-și ia din nou viteza necesară. Toate cîte-i treceau prin fața ochilor — casele mari, văruite în albastru închis, la fel ca în Zăpadia, turnurile înalte ale bisericilor românești și ungurești, podurile de ciment cu margini vopsite alb, oamenii cărînd apă cu găleți uriașe, copiii îmbrăcați atît de pestriț, jucîndu-se cu poftă în curtea școlii — toate se topeau înafară, insensibile la luminile lui interioare. Numai cînd întîlnea cîntecul, imaginile se conturau, căpătau culoare și consistență, fiind

pornite parcă din ființa lui și întoarse tot acolo, ca să-i confirme că există, că trăiește, că aparține lumii din jur, pămîntului din care se ivise. Cu sentimentul acesta întîmpină Petre, la ieșirea din Adămuș, imaginea tot mai apropiată a unei femei și a unui bărbat, răsăriți pe coama unui dîmb înalt, aplecîndu-se și ridicîndu-se mereu ca niște ciudate cumpene mecanice. Din cînd în cînd, se îndreptau de șale, se odihneau. Petre avu senzația că aude vocea bunicului său Artimon. Dar nu cea de azi, aspră și hodorogită, ci vocea lui tînără, sănătoasă, de altădată, cînd mai avea și vorbe bune pentru soție : „Eu mă duc, mîndro, ca mîne, dorul meu la tin' rămîne. Grijește-l, mîndruțo, bine, cum te-am grijit eu pe tine. Leagă-l în năframă neagră și-i dă drumul pe Tîrnavă. De-i vedea că apa-l mînă, ia-ți, mîndruțo, ziua bună. De-i vedea că se oprește, mai trage, mîndro, nădejde." Îngrijorarea lui Petre transformă cîntecul de dragoste în bocet, iar mișcarea celor două siluete, într-un ritual straniu. Imaginația îi lucra febril. Femeia de pe dîmb era bunică-sa, iar bărbatul, nimeni altul decît Artimon. Fugiseră pe cocoașa asta a pămîntului, să-și sape groapa în care să se-ascundă, pînă-n vară, de moarte. C-atunci o leagănă și pe ea căldura și mai uită de bătrîni. Petre nu-i putea lăsa acolo. Apăsă cu putere pe pedală și se uita instinctiv la bord. Mașina fugea de nălucile lui de nălucile lui cu suta de kilometri la oră. Ridică brusc piciorul de pe accelerator și merse un timp „la pas", luîndu-și răgaz să se liniștească. La capătul Corneștilor, sufletul îi fu năpădit de amărăciune, cum i se întîmpla ori de cîte ori trecea prin acest sat care-i amintea de întîmplările tragice petrecute aici în vara lui 1944. Intrînd în Cornești, după lupte grele și inegale, trupele germano-horthyste mutilaseră recruții români luați prizonieri. „Auziți măi, oameni buni, se adresase bunicul Artimon numai bărbaților din familiile refugiate în acele zile, auziți că le-au tăiat, de vii, nasul și urechile. Le-au retezat mădularele și le-au aruncat la cîini, i-au batjocorit ca pe vite. Crucea încîrligată și Iștenul mamii lor de barbari ! Dacă ne cad ăștia pe cap și ne ocupă, așa o pățim cu toții !" Unii-și făcuseră cruce. Aveau băieți în armată și se gîndeau că poate chiar vlăstarele lor vor fi nimerit printre cei batjocoriți. Alții, abia stăpînindu-și

furia, scuipau tăcuți în țărîna drumului. Își ascundeau, fiecare în felul lui, spaima. Și liceanul Petre de-atunci știa că privirile oamenilor, aruncate peste dealurile acelea mari, încruntate, măsurau timpul care le trebuia să ajungă mai repede la Cornești...

Dar locurile pe unde trecea inginerul Petre Borcea erau legate și de întîmplări ce negau puterea oarbă a sîngelui. Cînd și-a dat el bacalaureatul tocmai se aniversa centenarul adunării de la 3/15 mai de pe Cîmpia Libertății din Blaj. Din nefericire, capriciile istoriei făcuseră ca, începînd tocmai de la acest centenar, simpla invocare a *Răsunetului* lui Andrei Mureșanu să devină un motiv suficient pentru a te trezi chestionat în birourile, foarte active pe-atunci, ale securității locale. Se pripășiseră pe-acolo, după cum avea să afle mult mai tîrziu, cîțiva foști legionari, înfrățiți în abuzuri și fărădelegi cu cîțiva foști horthyști. Era o primăvară ciudată și, ca întotdeauna cînd se desprimăvărează, apele scoseseră la suprafață gunoaiele. Ca în toate revoluțiile, apăruseră și falșii revoluționari. Dar cum Petre nu le deslușea bine rosturile, în teza lui de bacalaureat își exprimase gîndurile despre anul 1848 în Țările Române fără nici un fel de sfială. Gemea, pe-atunci, biblioteca liceului, al cărui paznic și slujitor ajunsese în ultimele clase, de cărțile și documentele bătrînilor cărturari și revoluționari. Bălcescu și Bolintineanu, Alecu Russo și Kogălniceanu, Alecsandri și C. A. Rosetti, Costache Negri și Simion Bărnuțiu, frații Golești și Ion Ghica, popa Șapcă și Ion Heliade-Rădulescu, George Barit și Ion Ionescu de la Brad, Eftimie Murgu și Avram Iancu, Aron Pumnul și Timotei Cipariu, toate numele acestea alcătuiau, pentru liceanul din el, un catalog fantastic, evocarea unei echipe de asalt care cucerise, mai mult cu gîndul decît cu sabia, redutele timpului. Mulți dintre ei fuseseră și pe Cîmpia Libertății de la Blaj, călcaseră treptele catedralei și ale școlilor, pe care le urcase și coborîse și el timp de opt ani. De la fiecare încercase să fure în teză o vorbă, un gînd, o poruncă ce nu trebuiau uitate. Simțise în cuvintele lor, ca în propriul său suflet, patima adevărului, magma straturilor adînci ale istoriei. Oare pentru ce arseseră ei, atunci, la cumpăna veacului, ca niște lumînări în noaptea

învierii ? Numai pentru adevăr ! Pentru dezvăluirea și trimiterea lui pe cîmpul de luptă, în zarea visată a dreptății. Nu pentru mărunte orgolii personale încrucișară săbiile lor luminoase, ci numai pentru „mîntuirea nației", pentru „înfrățirea neamurilor", cum le plăcea lor să zică. Desigur, strădania lui Petre fusese, în primul rînd, de-a explica motivele care împinseseră locuitorii celor trei Țări Române la revoluție. Încercase să argumenteze, prin mecanismul citatelor, că popoarele, ca și indivizii, pot răbda numai pînă cînd le ajunge cuțitul la os ! După o sută de ani, visarea lor, plătită cu sînge, începuse, în sfîrșit, să rodească, să se cheme din nou istorie. Să devină însăși ființa noii revoluții a poporului român. Teza impresionase dar și surprinsese comisia de bacalaureat. Nu se așteptau la cele două citate din scrierile unor oameni cu nume necunoscute elevilor de la școlile acelea bătrîne, cu ziduri groase și reci. Unul din aceștia, Simonffi Iosef, fusese comandantul unei brigăzi din armata lui Kossuth. Petre reprodusese cîteva rînduri din scrisoarea lui către Avram Iancu, trimisă la 21 iunie 1849, în toiul tragicelor încăierări : „Românii și ungurii au neapărat trebuință de cea mai strînsă frăție... Cine seamănă dușmănie, ură și vărsare de sînge între aceste două națiuni surori este trădător al propriei națiuni".

Din multele și pateticele articole ale pastorului sas Stephan Ludwig Roth, care murise tînăr, secerat de gloanțele unui pluton de execuție în 1848, la Cluj, alesese următorul citat : „Marea mulțime care s-a adunat acolo (pe Cîmpia Libertății, la Blaj) avea, ce-i drept, mai mult dorința să afle în sfîrșit eliberarea de robotă, dar fiecărui om care a umblat cît de cît într-o școală i-a încolțit îndată și nădejdea ca naționalitatea proclamată să fie trainică ; pînă la urmă, ideea de naționalitate era atît de adînc înrădăcinată în inimile tuturor, încît ea nu va mai putea fi vreodată stîrpită. Mulțimea îmbrățișa acest crez al naționalității atît de călduros, strîngîndu-l la inima ei entuziastă, asemenea stegarului rănit pe cîmpul de luptă care, simțind apropierea morții, se înfășoară în drapel ; dacă nu-l mai poate apăra cu viața, cel puțin să-l acopere cu trupul, atunci cînd va cădea. Acest sentiment puternic de a trăi și a muri pentru naționalitatea lor l-au exterio-

rizat şi l-au consfinţit în numele de român ; şi unde este puterea care să le poată lua această naţionalitate, unde se află dreptul care ar putea să le-o conteste ?... Ideea unui stat al românilor trăieşte în mii şi mii de inimi. Materia asta inflamabilă nu poate să rămînă multă vreme fără efect, chiar dacă va fi să curgă sînge..."

Fiindcă sîngele acesta cursese din plin, atunci, la '48—'49, ca şi de atîtea alte ori în cei o sută de ani, Petre se simţise obligat să pledeze, fără bizantinism şi sofisticării, cauza acelei multrîvnite „înfrăţiri a naţiilor", menită să oprească, pentru totdeauna, vărsarea oricărui strop de sînge în ţărîna fierbinte a Transilvaniei. Chiar acestea fuseseră ultimele cuvinte din teza sa : „ţărîna fierbinte a Transilvaniei". Lucrarea, desigur, fără mare originalitate, era mai degrabă o compilaţie, pe alocuri dezordonată, dar care, fiind notată cu 10, îi echilibrase media finală, încurcată mult de nota slabă obţinută, în scris, la latină. Aşa că, pînă la urmă, Petre Borcea se văzuse reuşit la bacalaureat, şi încă pe locul al treilea, din cei peste 150 de candidaţi, de la liceele din Blaj, din Aiud şi Dumbrăveni. Încă năuc de oboseală şi de fericire, mai rămăsese cîteva zile în oraş, să predea secretarului şcolii biblioteca. Seara, după ce se întunecase, destul de tîrziu, fiind în plin iulie, cineva bătuse puternic în uşa groasă a fostei chilii călugăreşti, aşezată în aripa clădirii din spatele catedralei. „Cortelul iluminiştilor", aşa-i spuneau, ironic, unii dintre colegi. Acolo îşi aflase Petre, alături de Septimiu, secretarul liceului, un colţ de linişte şi de meditaţie, atît de binefăcător după „raiul vesel" şi gălăgios al „internatului Vîju". „Cine-i ?" întrebase el morocănos. „Securitatea statului. Deschide !". „Hai, măi, Septimiule, lasă-te de glume ! Ce dracu, eşti beat ?" răspunsese Petre. „Deschide, că altfel spargem uşa !" răsunase mai clar, şi mai decis, vocea care nu semăna deloc cu a lui Septimiu. Petre, neîncrezător, crăpase uşa greoaie, ca de pivniţă şi văzuse la lumina unei lanterne puternice feţele a doi bărbaţi tineri. Aceştia împinseră violent uşa de peretele masiv, ca de cetate, şi intraseră în antreul larg al fostei chilii. „De ce nu deschizi, mă ?" îl luase la zor unul blond, înalt, cu părul frumos ondulat, cu ochii albaştri, neliniştiţi. „Am crezut că e Septimiu... Dar dumneavoastră pe cine

căutaţi ?" îndrăznise băiatul, în timp ce-şi căuta pantalonii şi cămaşa. „Auzi, domnu' Borcea, îl luase mai elegant al doilea bărbat, unul brunet, subţire, cu ochelari eleganţi. Dumneata îţi închipui că noi te putem crede atît de naiv şi de neştiutor, încît să nu ne cunoşti ?..." „De unde să vă cunosc ? Poate că, într-adevăr, sînteţi de la... vizavi de mitropolie... Dar pînă acum n-am avut onoarea", replicase Petre, încurajat de ironia şi eleganţa brunetului. „Uite, ţi-am făcut noi onoarea în seara asta !" continuase acelaşi, în timp ce blondul trăsese zăvorul de fier al uşii, încercîndu-l apoi prin smucituri puternice dacă ţine. Cotrobăia cu priviri bănuitoare dulapurile pline de cărţi vechi, multe în latină, în germană, în maghiară. Blondul se oprise, totuşi, mai îndelung la colţul „românesc" şi-i ceruse lui Petre să deschidă dulapul. „N-am cheia ! I-am dat-o lui Septimiu, fiindcă mîine vreau să plec..." „Unde ?" întrebase, mereu calm, brunetul. „Acasă, în Zăpadia. Vreau să mă pregătesc de admitere la facultate..." „Ce facultate, mă ?" îl întrerupsese blondul. „Istorie, la Cluj...". „Orice, numai istoria nu, numai la Cluj nu ! izbucnise enervat blondul, în timp ce-i indica să se aşeze pe pat. Nu ţi-ai făcut destul de cap aici, cu citatele tale naţionaliste şi şovine ? Acum vrei să le mai propovăduieşti şi pe la Cluj ?- Du-te, dracului, la Bucureşti, la Iaşi, unde vrei, numai la Cluj nu !". „Da' ce-am făcut ?" îndrăznise Petre. „Hai, Szabo, începe, că n-avem timp de pierdut cu ăsta !" i se adresase haidamacul celui brunet. Acesta se aşezase pe unul din cele două scaune, lîngă masa mare, plină de cărţi, de coji de pîine, de resturi de slănină şi de roşii, mîncarea obişnuită a fostului licean, chiar şi în zilele acelea calde de vară. „Uite, domnule Borcea, începuse acesta, cu aerul lui oarecum indiferent, ba chiar sensibil, protector. Am aici în faţă copia lucrării dumitale de bacalaureat, cea de la română, nu cea de la latină..." „De unde ?" se repezise Petre. „Dacă nu din cer, de la mitropolie, *fijam !* N-ai spus singur că sîntem vecini ?" îi răspunsese, tot ironic, Szabo. Petre începuse să bănuiască cine era omul care-i transcrisese lucrarea..„Da, numai el poate fi ! Numai Aurel Mortişan, din clasa a VIII-a ştiinţe !" Nu fusese el multă vreme spionul po-

pilor ? Probabil că trecuse acum, din răutate, din invidie, sau cine ştie pentru ce, în solda celorlalţi. Pricepere şi chiar rafinament avea băiatul în arta pîrii ! Auzise că unii colegi fuseseră chestionaţi, vizavi de mitropolie, din pricina lui Mortişan. De el încă nu se atinseseră pînă atunci. Îl lăsaseră, se vede, la urmă de tot...

„Auzi, mă, se repezise blondul, mai vrei să faci mult pe prostul şi să tot pui întrebări ? Crezi c-am venit aici să ne chestionezi tu pe noi ? Dacă ţi-oi da un pumn peste gură, îţi aduni măselele de sub masă !"

„Lasă-l, tov. Pordea, că se lămureşte el îndată ! încercase să-l îmblînzească Szabo. Avea teancul de hîrtii în faţă. Le scosese din buzunarul de la piept. Spune-ne, domnule Borcea, cu ce intenţii ai scris dumneata teza asta, faimoasa dumitale teză, care a făcut atîta vîlvă printre blăjeni ?" „Ca să trec examenul de bacalaureat..." „Bravo ! Asta ştiam şi noi. Dar cine ţi-a dat ideea, *fijam*, cine te-a îndemnat ? Că din capul tău..." „A fost subiect obligatoriu, pe ţară... Sîntem doar în anul centenar..." „Ascultă, mă, deşteptul lumii, dacă mai răspunzi o dată obraznic, te arestez şi te duc la mitropolie ! Să te-asculte banditii de popi, că ei te-au crescut cu atîta grijă..." „De bătut puteţi să mă bateţi şi-aici, domnule Pordea, dacă socotiţi c-am greşit cu ceva. Sînt învăţat de mic cu bătaia. De la tata. Numai că el mă plesnea cînd făceam un rău, sau o blestemăţie. Şi-mi explica, pînă la urmă, de ce mă plesneşte. Acum, dumneavoastră puteţi să mă şi omorîţi, că tot nu înţeleg de ce nu vă place lucrarea mea ? Cu ce v-am supărat ?" Pordea fierbea de mînie. Ca să nu-l plesnească imediat, înaintea discuţiei, se ridică de pe scaun şi începu să măsoare încăperea în lung şi lat. Tremura, sub paşii lui apăsaţi, duşumeaua veche, tocită de perindarea atîtor generaţii de învăţăcei şi de dascăli. În schimb, Szabo rămînea mereu stăpîn pe nervii săi. Era hotărît să scoată la lumină toate resorturile ascunse care-l împinseseră pe Petre la acţiunea lui „dubioasă", de a aduna şi pune pe hîrtie idei întortocheate, confuze, în orice caz „interpretabile". Dacă nu chiar „arme cu două tăişuri în mîna duşmanului", după cum se exprimase Szabo. Petre trebuia, deci, să înţeleagă bine că nu-i de glumit cu vizita inopinată din seara aceea. Dacă avea de

gînd să nege totul, asta însemna că vrea să-şi complice şi mai mult situaţia. Ceea ce ar fi fost păcat, deoarece el, Szabo, era convins că Petre Borcea făcuse doar o confuzie între adevărul citatelor, valabil poate la 1848, dar anacronic, periculos în 1948, şi sarcinile revoluţiei democrat-populare. Aceasta, după spusele lui, trebuia să creeze o Românie nouă, care nu se putea naşte decît măturînd din cale „pe toţi duşmanii, pe orice cîine de naţionalist şi de şovin"... „Bine, domnule Szabo, dar tocmai la această Românie nouă m-am gîndit şi eu cînd am ales citatele. M-am gîndit la nevoia şi la îndatorirea ca sufletele noastre tinere, de orice naţie am fi, să încălzească vatra aceluiaşi ideal, în absenţa căruia, după cum am scris şi în teză, a curs prea mult sînge nevinovat..." „Mda... mormăi Pordea. La sînge te-ai gîndit..." „Deci, ai scris lucrarea cu un scop politic combativ, nu doar aşa, din obligaţie şcolară, de dragul ştiinţei ! Recunoşti. *fijam ?*" adăugase Szabo. „Recunosc. Am pus pe hîrtie tot ce am crezut. N-am avut nimic de ascuns. Dacă vreţi dumneavoastră să-i ziceţi scop politic, intenţie combativă, puteţi să-i ziceţi cum doriţi, n-am nimic împotrivă. Nu spune oare Marx că în revoluţie oamenii au trebuinţă de idei, pentru a le schimba în arme ?" „Ce mai trebuinţă şi ce mai arme ţi-oi da eu ţie, nenorocitule ! Şi cînd ţi le-oi da — n-o să mai ai poftă toată viaţa să-ţi baţi joc de numele clasic al lui Marx ! îl luase de guler şi-l zgîlţîise furios Pordea. Spune, ce-aţi căutat voi sub stejarul din grădina mitropoliei ?" „Lasă-l mai încet, tovarăşe şef, că ne spune el totul ! Văd că e un băiat curajos, nu face pe el, ca alţi colegi care-au trecut pe la noi. Spune, ce-a fost acolo ?"

„E o tradiţie veche, de două sute de ani... Se strîng absolvenţii, după banchet, dimineaţa, sub gorunul lui Iancu. Înainte de a se despărţi definitiv...". „Al lui Iancu, da ? Şi ce v-a spus umbra nebunului ?" „Să cîntăm *Gaudeamus...*" „Şi ? Altceva nimic ?" insistase Szabo. „Am jurat cu toţii pe deviza lui Bărnuţiu : «Ţineţi cu poporul, să nu rătăciţi !»" „Ei, bravo, voi şi poporul ! exclamase dispreţuitor Pordea. Ce-aveţi voi, mă, nenorociţilor, cu poporul ? De ce nu-l lăsaţi în pace ? Nu cumva aţi cîntat şi *Deşteaptă-te române ?*" „Nu, domnule Pordea, n-am cîntat" „De ce, mă ?". „Fiindcă ni s-a spus că-i interzis..."

„Va să zică știai că e interzis. Da ? Atunci de ce-ai scris acolo despre *jurământu'* ăla ?... tu-ți jurământu' mamii tale de măgar !" „Chiar așa, intervenise Szabo, mereu îngăduitor, de ce-ai început, *fijam*, tocmai cu... da, zise el întorcînd prima pagină a lucrării lui Petre, cu *forma jurământului pus de adunarea generală a nației române în Cîmpul Libertății la Blaj*, în 3 mai 1848 ? Sper că n-ai uitat încă textul. Vrei să ți-l mai aduc aminte ?". „Citește-l, tovule, să văd și eu ce-a vrut dobitocu' să spună cu *jurământu'* ăla !" „Deci : «...ca român voi susține totdeauna națiunea noastră română pe calea dreaptă și legiuită și o voi apăra cu toate puterile în contra oricărui atac și asupriri, nu voi lucra niciodată în contra drepturilor și intereselor națiunii române, voi ține și voi apăra legea și limba noastră română...»" „Cine spune asta ? începuse să se înfurie Pordea. Tu, mă, naționalistule ?" „Răbdare ! tresărise celălalt, continuînd : «...precum și libertatea, egalitatea și frățietatea ; pe aceste principii voi respecta toate națiunile ardelene, poftind egală respectare de la dînsele ; nu voi încerca să asupresc pe nimenea, dar nici nu voi suferi să ne asuprească nimenea»" „Da' cine te asupreşte pe tine, mă, nenorocitule ?" năvălise iar vocea lui Pordea peste sufletul speriat al absolventului. Szabo, calm, continuase : „«Voi conlucra după putință la desființarea iobăgiei, la emanciparea industriei și a comerțului, la păzirea dreptății, la înaintarea binelui umanității, al națiunii române și al patriei noastre». Asta-i ! încheiase Szabo. Îți place, domnule Borcea ?" „Dacă nu-mi plăcea, nu învățam pe de rost citatul ăsta și nu-l puneam în fruntea lucrării ! răspunsese Petre, mirîndu-se și el de îndrăzneală. Cred că și dumneavoastră, ca maghiar, trebuie să vă placă. Și domnului Pordea, ca român. În cuvintele astea, dacă-mi dați voie, aflăm tot crezul generației de la 1848, de-aici, din Transilvania. Credința ei în dreptatea poporului de jos, indiferent de nație. Așa cred că am scris acolo, nu ? întrebase Petre încercînd să se uite la textul lucrării, ca să vadă dacă scrisul de pe copia aceea aparține sau nu colegului său Aurel Mortișan. Nu-l bănuise degeaba ! Da, pentru mine e limpede, continuase. Nu cred că greșesc. România nouă își are originile în *jurământul* ăsta..." „Jurământu' mamii mă-tii ! se înfuriase și mai rău Pordea. Dar cine ne

asupreşte pe noi, mă, idiotule, ca să faci tu apel la «naţiunea română» ?" „Cine ameninţă legea şi limba ?" intervenise de data asta mai hotărît şi Szabo, începînd să ţină hangul „şefului" său. „E vorba de anul 1848, nu de 1948 !" se grăbise Petre să respingă insinuarea. Dar, în clipa aceea, simţise după ceafă palma puternică a lui Pordea, care-l trezise la realitate, făcîndu-l să-şi dea seama că lucrurile pot lua o întorsătură tragică pentru el. „Hai, îmbracă-te, să plecăm «la mitropolie !» Grijania mamii tale de «revoluţionar», gîfiise Pordea. O să mai convorbim noi acolo, în condiţii normale, nu ca aici ! Că tu ai, mă, multe idei interesante. Recunoşti ? Dacă mai rămînem mult în clădirea asta cu miros de privată, ne putem întîlni şi cu banditul de Septimiu, al tău ! Iar el, preamilostivul, ne poate pîrî mîine vlădicului, că-i spionul lor ! Nu cumva ai împrumutat de la el şi cărţile şi revoluţia asta naţionalistă ?" Văzînd că Petre nu mai răspunde, îşi apostrofase subalternul : „Hai, Szabo, trezeşte-te. Văd că ai devenit şi tu filozof. «Revoluţionar» ai fost întotdeauna ! Văd că unguru' din tine s-a intimidat în faţa unui mucos de legionar şi de naţionalist român !" „Exagerezi, şefule ! Eu sînt convins că vom avea rezultate bune. Sigur ! Fără nici o îndoială ! Domnul absolvent îmi va mărturisi cinstit, în numele «înfrăţirii» ce-l preocupă atîta, nu numai de ce-a scris ce-a scris, dar şi din ce organizaţie secretă face parte..." „Nu fac parte din nici un fel de organizaţie ! În afară de U.A.E.R... N-am nimic de ascuns, domnilor, nici aici, nici unde vreţi dumneavoastră să mă duceţi..." „Mai vedem noi, acolo ! Hai la «mitropolie», trăsese de el Pordea. Ia-ţi ceva rufe de rezervă, să-ţi ajungă..." „Mi-am trimis hainele acasă, joi, cu tata..." „O să-ţi speli cămaşa singur, mormăise Szabo. Ce să-i faci ! Revoluţionarii trebuie să se priceapă la toate ! Dacă nu cumva avem noroc, şi pînă dimineaţa lămurim lucrurile... Ce zici ? Ne ajuţi pe noi, te ajuţi pe tine..." „Dacă vă interesează numai adevărul — îndrăznise să mai spună Petre, prins în conul de lumină albă, puternică, a lanternei lui Pordea — atunci putem încheia şi aici..." „Ţi-e frică, *fijam* ?" îl întrebase Szabo. „De pumni nu mi-a fost frică niciodată. Numai silă şi scîrbă ! Mai ales cînd îi primeam pe nedrept..." „Aici, încă mai faci, mă, pe viteazul ! Îţi dau curaj citatele, sau ce aia

mă-tii ? O să te văd eu imediat ce mai zici acolo, la «mitropolie» !" îl înghiontise Pordea, coborînd treptele vechi, tocite, şi îndreptîndu-se către ieşirea dinspre grădina botanică. Aveau dublura cheilor, umblau pe-acolo ca la ei acasă. „Unde mă duceţi ? întrebase speriat Petre. Ce vreţi să faceţi cu mine ?" „Ţi-a pierit curajul, mă, căcăciosule ? îl admonestase Pordea. Dar ce voiai tu, să te ducem prin faţa liceului, să te vadă lumea ca la paradă ? Sau doreai, cumva, să te mai închini o dată la sfintele icoane din catedrală ?" Petre simţea un gol în stomac, un început de greaţă îi urca în gura coclită, amară. Îi urmase tăcut pe cei doi pe aleile grădinii botanice, cea mai veche de acest fel din lume, apoi prin „tîrgul de vite", întins între Cîmpia Libertăţii, unde îşi depuseseră jurămîntul lor cei de la 1848, şi apele Tîrnavei-Mari. Trecuseră pe sub dîmbul cimitirului istoric de la „bisericuţa grecilor" de unde Timotei Cipariu şi Axente Sever păreau că oftează sub lespedea mormintelor, cotise pe strada pustie, de „Sub curte", cum se chema cartierul aşezat între palatul mitropolitan şi Tîrnavă, plin şi el de amintiri pentru proaspătul bacalaureat. Urcaseră apoi cîţiva zeci de metri spre „Palatul Culturii" şi intraseră alături, într-o clădire veche, cu pivniţe adînci şi curte mare, fostă proprietate a unui canonic. Se aflau, în sfîrşit, vizavi de mitropolia greco-catolică de Alba-Iulia şi Făgăraş. „Intră, deocamdată, sus, în biroul tău ! se adresase «şeful» subalternului. Începe tu «convorbirea». Eu mai am puţină treabă «pe jos»...". Pentru Pordea, cel puţin aparent, Petre parcă nici nu mai exista. Ajunşi în biroul acela larg, în lumina despuiată, puternică, Szabo ţinuse să-i spună lui Petre, pe un ton confidenţial, ca unui vechi amic : „Vezi, fii cuminte, nu ne da prea mult de lucru ! «Şeful» a trimis şi după tatăl tău, Octavian Borcea, din Zăpadia. Cred că nu e nici o confuzie, aşa-l cheamă, nu ?" „Dar ce-aveţi cu tata ?" se speriase Petre din nou. „Cu el n-avem nimic ! Ştim că nu-i comunist. Aşa-i ? S-a înscris doar la «Frontul plugarilor», ca orice om de treabă. Poate cu bunicul-tău, cu Artimon, ar trebui să ne întîlnim într-o zi, să-i mai retezăm puţin din limbă ! Nu, cu Octavian n-avem nimic ! Dar zicea «şeful» că-i bine să-l «convoace» în noaptea asta aici, să mai staţi de vorbă, să vă mai sfătuiţi, ca în familie..." „Ce să ne sfătuim ? O

să creadă tata că cine ştie ce blestemăţie am făcut, de m-aţi adus aici ! Parcă-l văd că, în loc să discute, o să treacă la palme..." „Mai bine să dea el decît noi ! El dă mai cu milă şi poate te convinge mai repede..." „Ce să mă convingă ?" „Să spui adevărul, ca să scapi mai uşor !" „Ce adevăr ? Nu înţeleg..." „Mai întîi, cu citatele astea blestemate ! De ce le-ai scris ? Ce-ai urmărit prin alegerea lor ? Al doilea, din ce grup sau «societate secretă» faci parte ?" „Din nici una ! Pot să jur, pe ce vreţi dumneavoastră..." „Nu de jurăminte avem noi nevoie, *fijam,* ci de mărturisiri cinstite ! Doar n-o să te creadă pe tine cineva că dacă eşti «paşoptist» convins, nu faci parte dintr-o «societate secretă» ! Cred că ştii, sau asta n-ai mai aflat-o din citate ? că şi în Valahia, pardon în Principate, ca şi la Budapesta, francmasoneria era pe vremea aceea în floare. «Societăţile secrete» erau la ordinea zilei. Un fel de Comitete Centrale în ilegalitate... Ei, dar noi pierdem vremea cu istorii şi «şeful» vrea rezultate concrete ! În noaptea asta, băiete, trebuie să dezlegăm toate misterele. Sper că n-o să pierdem chiar toată noaptea. N-am nici o poftă. Fă cumva să ne rămînă şi cîteva ore de somn ! Te implor, nu mă enerva şi pe mine, c-apoi metodele «şefului» nu fac două pîţule pe lîngă ale mele !..." „Le-ai împrumutat cumva de la Horthy, marele amiral pe uscat ?" ar fi vrut să-l întrebe Petre. N-avea însă de gînd să-l enerveze pe Szabo, şi cu atît mai puţin pe Pordea ! Cu pumnul lui puternic făcuse cunoştinţă fără nici o plăcere ! Locul unde-l lovise, la ceafă, începu să-l doară, să i se umfle. Era sigur că se şi învineţise, dar n-avea cum să-şi vadă umflătura. O pipăise de cîteva ori. Szabo îi observase gestul şi ţinuse să-l avertizeze : „Eu nu dau în faţă, nici în jurul capului, *fijam,* că mi-e milă şi se cam vede... Am găsit alte locuri mai sensibile, mai discrete. Fereşte-te, dragul meu, că eşti bărbat !"

Prima întrebare fusese legată de scrisoarea lui Simonffi : „De ce te-ai referit la vorbele unui colonel şi n-ai luat un citat din şeful revoluţiei ?" „Pentru că acest colonel, domnule Szabo, s-a adresat lui Avram Iancu, nu lui Kossuth Lajos..." „Şi nu ştiai că Avram ăsta a fost un naţionalist şi un nebun ?" „Naţionalist nu putea să fie,

dacă i-a răspuns lui Simonffi, așa cum i-a răspuns : «Între voi și noi armele niciodată nu pot hotărî... firea ne-a așezat într-o patrie, ca împreună să asudăm cultivînd-o, împreună să gustăm dulceața fructelor ei».“ „Fanfaronadă ! Uite, vrei să-ți citesc ce-ai mai scris ? Pierdem, desigur, vremea, dar n-aș vrea să zici, la urmă, că am inventat eu ceva, ca maghiar.“ „Cum vreți, domnule Szabo. Nu vă pot fi decît recunoscător pentru că nu vă îndepărtați de citate. Eu am transcris ce-a răspuns Iancu, în 15 iulie 1849, la scrisoarea lui Simonffi, nu altceva. Vă asigur că n-am inventat o iotă !“ „Nu fi insinuant, că mă superi, și terminăm aici discuțiile ! Te dau pe mîna «șefului», că-i român neaoș de-al vostru, are neamuri prin Munții Hațegului. Poate descinde chiar din Decebal, care rîdea de moarte, ca toți dacii. Sper că nici tu nu te sperii prea tare de ea. Văd că nu ești prost deloc, ți-ai format un paravan de vorbe frumoase. Dar chiar crezi că spusele lui Avram ăla sînt «cușere» ? Ia ascultă, *fijam*, ce spunea dumnealui : «Fraților ! Spiritul de care e pătrunsă și însuflețită Europa, cu un impuls mai elastic străbate la sufletul nostru, decît al oricărei națiuni, care a mai văzut pînă acum raza libertății. Libertate, egalitate, frățietate, aceste principii sînt deviza noastră, acestea tezaurul și cel mai sfînt obiect, pentru care și cu care trăind sîntem gata a da mîna cu cei mai nedumeriți vrăjmași ai noștri...» Auzi, se întrerupsese Szabo, subliniind cuvîntul *vrăjmași*, cred că înțelegi despre cine e vorba ! Și tu mai ai curajul, *fijam*, să spui că nu era un mare șovin ?“ După care, continuase fraza întreruptă la jumătate. Se grăbea să ajungă la punctul ce-l interesa pe el, din care voia să facă un cap de acuzare nu numai împotriva lui Avram Iancu, dar și a buimăcitului de Petre Borcea, care cutezase să-i transcrie gîndurile : „«...și a le promite cel mai sincer ajutor ce se poate aștepta de la vreun popor european, iar de aceste principii lipsiți, cu cea mai bărbătească seriozitate sîntem hotărîți din început a ne băltui sîngele pînă la cel din urmă român...»“ Aici, întrerupîndu-se din nou, Szabo se ridicase în picioare, obligîndu-l și pe Petre să facă la fel. Din politețe sau de frică, nici el nu mai știa de ce. „Înțelegi, sper, îi zisese, și n-o să negi prostește, că vorbele astea însemnează o instigație directă,

o chemare la luptă armată, la vărsare de sînge ! Şi-al cui sînge, mă ? Al acelor cărora li se adresa la început cu formula perfidă : Fraţilor...". „Domnule Szabo, dar tot cu această formulă începe şi o altă frază, din aceeaşi scrisoare, pe care o reproduc, dacă-mi daţi voie..." „Poftim, spune ce vrei, îl luase iarăşi cu buna, ca să-l deruteze. Mai ales că noi amîndoi sîntem, încă, în relaţii de colaborare paşnică... Nu-i aşa ?" „Fraţilor ! Credeţi-ne nouă că prea luminat vedem şi prea hotărît credem că în aceste două patrii surori, maghiarul de existenţă şi viitor nu poate vorbi fără român, nici românul fără maghiar", se grăbise Petre, ca să nu se răzgîndească celălalt. „Deci, recunoşti că era vorba, în mod clar, de maghiari ?" „Depinde de ce maghiari, domnule Szabo ! Cred că nu era vorba de conţi şi de baroni, de slugile şi de lichelele lor, ci numai de oropsitul popor maghiar, cum ar spune poetul." „Ce poet ?" „Petöffi, Ady, Jozsef Attila, care vreţi dumneavoastră..." „Măi, dar parşiv mai poţi fi ! Ziceai că nu ne cunoşti deloc pe noi ăştia de lîngă mitropolie, ca să-mi arăţi acum că-mi cunoşti şi gusturile literare..." „N-aş putea zice că vă cunosc, dar ştiu bine şi din textele acestor poeţi şi de-aici, de pe la noi, că oropsitul ăsta de popor maghiar a fost întotdeauna frate de suferinţă cu iobagii români. Ideea aceasta transpare foarte limpede, dacă-mi daţi voie, dintr-o altă scrisoare, pe care Avram Iancu o trimisese lui Şterca Şuluţiu. Cred c-aţi reţinut-o... Era vorba de poziţia nobililor din Dieta de la Cluj, privitor la problema agrară. În ea figurau aceste gînduri, sper lămuritoare pentru originea lui socială şi etnică!" La cuvîntul „etnică", Szabo tresărise, dar se controlase repede, dovedind că e mereu stăpîn pe sine. „Frate Şuluţ ! — continuase, din memorie, Petre — nu te supăra pe mine, oricît de bun român ai fi tu, dar tu nu poţi simţi durerea ce am simţit-o eu azi. Tu şi familia ta nu sînteţi robi, ca mine şi părinţii mei. Cînd acel nobil baron a zis că : «nici acel pămînt de trei coţi, care ne va acoperi trupul după moarte, nu este proprietatea noastră», era să mă arunc din galerie între ei şi să-i izbesc de perete. Nu cu argumente filozofice şi umanitare vei putea convinge pe acei tirani, ci cu lancea, ca Horea"... „Deci, instigaţie din nou şi vărsare de sînge ! conchisese de data asta, pe un ton rece, absolut, Szabo. Nu te mai încăpăţîna, *fijam*, că pe calea

asta ajungi prea departe şi-o să sfîrşeşti rău de tot !" Îşi ridicase ochelarii şi se freca la ochi cu ticuri nervoase. „Despre rătăcirile lui Avrem Iancu eu am vorbit deschis, domnule Szabo, în lucrarea mea, m-am referit pe larg şi la părerile lui Bălcescu... Am citat şi articole noi, marxiste, scrise în revistele din Bucureşti. Cred că...". „Da, am observat. Îţi plac problemele etnice. Ai o adevărată preferinţă pentru «marxişti» de-ăştia, cum zicea «şeful», pe bună dreptate, cînd i-am citit ce-ai scris... Dar, ce-o fi cu el de nu mai vine ?"

În răstimpul de linişte ce se instalase, se auzea dinspre fundul curţii, unde se afla o veche magazie de lemne, strigăte, icnite, şi, printre înjurăturile lui Pordea, vaietele unui om disperat : „Nu mai da domnule, că mă omori !". „Ce-i asta ? Cine ţipă aşa ? Nu cumva... tata..." „E în cadrul luptei de clasă, *fijam,* nu te nelinişti ! Cred că nu e vorba de Octavian, el nu intră la capitolul ăsta. Mai degrabă e vreun bandit de burghez, care învîrte cocoşei. Sau vreun chiabur care nu vrea să-şi ducă grîul la arie, să se supună controlului obştesc şi cotelor obligatorii. Ori crezi că şi aici ne abatem de la revoluţie ? E o treabă neplăcută. Dar ce să facem ? Asta-i hora, o jucăm ! Tu, care cauţi să justifici violenţa şi vărsările de sînge, ar trebui să înţelegi, mai bine decît oricine, că toate revoluţiile au, *fijam,* latura lor violentă... Sper că nu te-ai speriat prea tare de pumnul «şefului» nici de vaietele astea muiereşti ale chiaburilor şi traficanţilor de cocoşei..." „Nu m-am speriat de nimic ! încercase Petre să-şi dea singur curaj, simţind în tot trupul o imensă oboseală şi scîrbă. Între timp, Szabo scosese din dulapul de fier cîteva volume cu scrierile lui Bălcescu, precum şi alte cărţi şi reviste ce purtau ştampila bibliotecii liceului de băieţi. „Cine vi le-a dat ?" sări, imprudent, Petre, cînd le văzuse. „Iar întrebi ? În nici un caz prietenul tău, Tibi, iscoada mitropolitului..." „Aurel Mortişan ?" „Care Aurel ?" întrebase, la rîndul său, cu un aer destul de indiferent, Szabo. „Fostul nostru coleg dintr-a «VIII-a ştiinţe». Despre el spuneau colegii că e informatorul dumneavoastră. După ce, într-adevăr, a fost ani de zile iscoada popilor. El ne pîra pe toţi, de luam canoane mari la spovedanii. Din cauza lui, celor de la internat li se tăiau şi raţiile de mîncare, ca sfîntă pedeapsă, zile în

şir. Dacă e vorba de el, să nu-i daţi crezare, domnule Szabo, că vă minte şi pe dumneavoastră, cum îi mintea şi pe «sfinţii părinţi», pe cei din fruntea internatului, pe «părinţii spirituali», pe profesori, pe domnii pedagogi, pe «ductori», pe toată lumea..." „Ei, dacă tot ai deschis subiectul ăsta, haide, *fijam,* înainte de-a trece la studiul operei lui Bălcescu, să lămurim şi colaborarea ta cu «eteriile» şi «frăţiile» secrete de la liceul vostru..." Înainte ca Petre să-i mai poată manifesta încă o dată surprinderea şi uimirea, Szabo îl luase din scurt : „Ce legături ai avut tu cu Băcilă, Toniga şi toţi ceilalţi din banda lor ?" „Legături normale... Dar nu ştiu despre ce «bandă» vorbiţi. Tot ce-am văzut a fost că, într-o bună zi, cei doi colegi n-au mai venit la şcoală. Puţin timp înainte de bacalaureat. Am auzit c-au fost ridicaţi împreună cu alţii, de la alte şcoli. Dar n-am înţeles pentru ce. Toată clasa îi cunoştea de băieţi cinstiţi, iar pe Toniga, sfios şi fricos ca o domnişoară. Ce-au făcut, domnule Szabo, de ce «frăţie» vorbiţi ?" „Iar întrebi ? Spune mai departe, c-ai început bine. Ce mai ştii spre ei ?" „Nimic deosebit. Mi-au fost colegi opt ani. Amîndoi sînt din Ciurel. Părinţii lor sînt oameni gospodari. N-am auzit niciodată ceva rău despre ei. Toniga era tare la matematică, de-aia s-a dus la «ştiinţe». Băcilă a rămas la «litere». Altceva nu ştiu. Adică, da, din cauza rivalităţii pentru locul de premiant I, între Toniga şi Mortişan s-a născut, în ultimele clase, o mare rivalitate. Mortişan ar fi dorit să ia premiul întîi prin intrigi şi pîri împotriva lui Toniga. Aşa că, spiritele s-au încins şi, astă-iarnă, am participat şi eu la o scenă neplăcută..." „Deci, ai participat ?" „Da, la colindul pe care ne-am dus să i-l cîntăm, mai mulţi octavani, din amîndouă clasele, profesorului nostru de istorie. El locuia la ferma şcolii normale, în cîmp, deasupra Chereteului. Era zăpadă mare, frig şi lună ca ziua. Erau cu noi şi Toniga şi Băcilă. Şi alţii, printre care Aurel Mortişan. Băieţii erau sîcîiţi de prezenţa lui. Aşa că, după ce i-am băut vinul profesorului, la întoarcere, cu capetele înfierbîntate, i-a pus cineva piedică lui Aurel. L-a trîntit în zăpadă. S-a sculat greu. El se cherchelea mai repede decît ceilalţi. Tremura ca o piftie. A început să ne înjure şi să ne ameninţe pe toţi..." „Cu ce ?" „Că ne-arată el nouă, reacţionari, naţionalişti şi bandiţi ce sîntem ! Atunci, la vorbele astea, Băcilă, da, cred

că el, a început să-l pocnească pe Mortişan. Toniga n-a dat, era mulţumit că prietenul şi consăteanul său îşi îmblăteşte adversarul, ca pe un sac de fasole. Începuseră să mai dea şi alţii. Pe Mortişan l-a podidit sîngele pe nas. Mi-am dat seama, deşi eram cam băut şi eu, că se poate întîmpla o nenorocire. Am sărit lîngă Aurel şi-am strigat tare, s-audă toţi : «dacă mai daţi în el, daţi în mine !» Băieţii, luaţi prin surprindere, au rămas împietriţi. Apoi, dezmeticindu-se, au început să strige : «Da' ce, mă, Petre, împărţiţi împreună stipendiile, de-l aperi pe trădătorul ăsta, pe iscoada popilor ?»" „Numai atît au zis ?" „De altcineva n-au zis. Deşi ştia toată lumea, fiindcă Aurel este lăudăros. Cred c-aţi aflat asta. Nu ?" „Iar pui întrebări ?" „Nu. Am vrut numai să vă spun că m-am apucat să iau zăpadă înghеţată de jos, s-o pun ca pe un bandaj pe faţa lui Mortişan, să-i înceteze sîngele care-i curgea gîrlă. Băieţii n-au mai dat. Pesemne, îi apucase mila. Ne-am îndreptat spre oraş. L-am dus pe Aurel pînă la liceu, la «chilia» mea, şi l-am culcat cu mine în noaptea aceea, în acelaşi pat. Ca să nu-l mai ia cumva, încă o dată, băieţii în pumni. Asta-i tot ce ştiu, domnule Szabo..." „Bine că recunoşti. Iată, facem progrese ! Dar nu înţeleg de ce vrei, totuşi, să-i aperi pe bandiţii ăia din grupul lui Toniga şi Băcilă. Îi scoţi şi miloşi pînă la urmă. Au cîntat sau nu *Deşteaptă-te române ?*" „N-au cîntat ! Eu, domnule Szabo, nu-i apăr pe ei, mă apăr pe mine. Cred că vă daţi seama. E natural. Fiindcă văd că lucrarea mea de bacalaureat e pusă acum în legătură cu arestarea lor. Nu înţeleg, de ce ?" „Dar dacă au spus ei mai multe despre tine, decît spui tu despre ei ?" „Să fim puşi faţă-n faţă ! Şi să chemaţi martori pe toţi colegii din seara aceea, inclusiv pe Mortişan." „Dacă ţii neapărat, putem să-ţi facem şi plăcerea asta ! Ei, bandiţii, nu-s prea departe de-aici, spusese Szabo, arătînd cu degetul în jos, spre beciurile adînci, de sub biroul său. Iubiţii tăi colegi, *fijam*, naţionaliştii ăia înflăcăraţi, uneltele mitropoliei, mai sînt aici pînă mîine dimineaţă. De la noi, au încasat ce-aveau de încasat ! Mîine îi expediem, să-i mai judece şi alţii. Dacă-ţi face plăcere, te trimitem cu ei. Noi n-avem timp de procese, *fijam !* Noi sîntem operativi, ocupaţi ca dracu' ! De-aia zic, hai să ne lămurim pînă la capăt cu faimoasa ta lucrare de nota 10 ! Ce ziceai despre

Bălcescu ?" „Nu mai știu bine. Parcă ziceam că el a regretat și a deplîns toate rătăcirile. Și-ale unei tabere, și-ale celeilalte. Despre Avram Iancu spunea : «Este adevărat că românii se lăsară a fi înșelați de austrieci, ei exploatară egoismul și jertfele lor». Iar despre unguri, dacă îmi dați voie..." „Ce tot îți ceri voie, mai ales cînd e vorba de unguri ? De ce n-ai întrebat înainte de-a înșira toate bazaconiile tale, nu acum ! Și-apoi, să-ți intre-n cap. Eu discut cu tine ca adjunct al șefului securității din Blaj, nu ca ungur. Ai înțeles ?" „«Eu aș fi dorit ca ungurii să se fi purtat altfel — continuase aproape mecanic Petre — să nu fi provocat pe români și să se fi înfrățit cu dînșii, căci lucrurile ar fi luat o față cu totul alta ; și imperiul austriac se dezmădula.» Așa scria Bălcescu lui Ion Ghica, la 16 decembrie 1848... Dacă nu mă înșel..." Glasul îi era acum voalat, obosit. Și asta pentru că, în adîncurile lui, se lupta cu mari emoții. Avea sentimentul dureros că, în timp ce cu el se discuta, totuși, civilizat, în beciul de sub camera aceea, Pordea „lucra" intens cu colegii săi de liceu, sau poate, în alt beci, chiar cu tatăl său. „Numai să nu te «dezmădulez» eu pe tine, încăpățînatule ! Mai am o ultimă întrebare și mă lămuresc ce fel de viteaz ești. Pentru că, deocamdată, cam faci pe viteazul..." Szabo răsfoia febril un volum de Bălcescu, enervat că nu găsește mai repede pasajul de care avea nevoie. Tocmai cînd furia sa era pe punctul să explodeze, Petre observase jos, pe podea, o fîșie de hîrtie albă, pe care era notat, tot cu scrisul lui Mortișan, „a se vedea aliniat 3, pag. 186". Se aplecase politicos s-o ridice, pentru a-l scoate pe Szabo din încurcătură. Numai că acesta îi interpretase gestul ca pe-o intenție de nesupunere, de atac, și-l pocnise fulgerător, ca un expert ce era, cu „spițul" pantofului în părțile bărbătești cele mai sensibile. Într-o clipă, Petre zăcea întins, leșinat de durere. Nici nu mai avusese timp să țipe. Gemea, ca prin vis. Hîrtiuța albă, cu scrisul colegului său Aurel, îi înțepenise între degetele de la mîna dreaptă. Szabo, parcă uimit și el de tot ce se întîmplase, se dezmetici repede. Smulsese hîrtiuța dintre degetele leșinatului, și o așezase la locul ei, în cartea lui Bălcescu. Apoi, în timp ce dăduse drumul unei înjurături lungă de vreo trei fraze și încheiată solemn cu „...az ur Ișten", aruncase apa din cana de pe masă în fața lui Petre,

obligîndu-l să-şi revină în fire. Cînd a deschis ochii şi a înţeles despre ce-i vorba, Petre a încercat imediat să se ridice, să nu se facă de rîs, ca un moşneag neputincios. A gemut adînc, de parcă se rupsese ceva în el. Cu mîna dreaptă prins de marginea scaunului, cu stînga proptită în podea, a reuşit să se ridice în picioare. Înalt cum era, simţea că se învîrtea casa cu el. Pentru a nu se prăbuşi din nou, i-a cerut voie lui Szabo să se aşeze pe scaun. „În picioare, revoluţionarule ! Abia acum începem să ne cunoaştem, *fijam!* Ia să vedem, îţi mai aminteşti vreun citat despre necesitatea prieteniei istorice dintre români şi unguri ? «Apostol al neamurilor !»" Dîndu-şi seama că, în împrejurarea aceea, orice dare înapoi însemna nu numai o abdicare morală, dar şi un argument ce putea deveni o acuzaţie împotriva sa, şi că nu avea o altă armă mai bună de apărare, şi mai de temut în atac, decît citatele, fără să mai aştepte, Petre începuse, cu o voce care se rupea dureros, din rărunchi : „«De veacuri încoace dovedesc românii simpatia şi dragostea lor către unguri. De la venirea ungurilor, românii cu ei s-au bucurat şi cu ei au plîns», spunea Eftimie Murgu." „Ce, eşti nebun ?" îi aruncase anchetatorul. „«...Cine este naţia maghiară ? se întreba Gheorghe Bariţ, continuase Petre, ca surd. 300 de membri ai Dietei sau trei milioane şi jumătate de maghiari curaţi, toţi iobagi şi sclavi ai cîtorva tirani, tot de o condiţie cu românii ? Nu, Medhyeş, nu minţi, nu irita, căci românii nu urăsc pe maghiari, ci numai pe tirani, care nu sînt numai maghiari, ci şi români şi felurite corcituri ; urăsc numai pe partida teroristă, furiată, o urăsc din tot sufletul, iar pe alţii nu !»" „Ai înnebunit ?" „«Braţele noastre, din 15 mai ale anului trecut pînă la ora cea fatală, deschise au stat, ne-am oferit fraţilor maghiari de cei mai sinceri amici pentru toate adversităţile timpurilor viitoare...» îi scria Avram Iancu, în 1849, lui Gosman", continuase Petre ca o moară stricată. „Gata ! Termină dracului odată ! izbucnise furios Szabo. Iar ai ajuns la jidovul tău rătăcitor şi nebun ? Ori vrei acum să simulezi şi tu nebunia ? Nu-ţi merge, sînt obişnuit cu simulanţii ! Aici, după ce capătă o singură palmă, toţi fac pe nebunii. Hai, *fijam*, că mult a fost şi puţin mai este! Ia spune-mi, dacă ai dat atîtea citate din Bălcescu ăsta al tău, fiindcă văd că ţi-ai făcut un idol din el, cum îşi fac toţi

francmasonii din «marii lor maeştri», citatul ăsta de ce nu l-ai transcris în lucrarea ta ? Ascultă aici, ce frumos glăsuieşte : «Trebuie în orice chip şi cu orice jertfă a se împăciui naţiile, căci altmintrele ele vor fi, pentru Ungaria, precum Polonia şi Irlanda sînt pentru Rusia şi Englitera, şi moscovitismul le va înhăţa curînd sau mai tîrziu». Ei, acum să te-aud, viteazule ! De ce n-ai dat citatul ?" „După părerea dumitale, trebuia să-l dau, domnule Szabo ?" „Iar începi să mă chestionezi tu pe mine ? Hai, răspunde !" „Am înţeles că vreţi să mă judecaţi, pe drept ori pe nedrept, pentru ce-am scris, nu pentru ce n-am scris... Aşa, mă puteţi băga la închisoare pentru o sută de ani ! Şi numai cu citate din cartea asta a lui Bălcescu ! Dar el vorbea, domnule Szabo, despre imperii, cum au făcut şi Lenin şi Stalin mai tîrziu..." „Dacă-ţi mai dau eu una, unde ţi-am dat adineaurea, n-o să mai ai tu poftă, măgarule, să te-apuci şi de lecţii leninist-staliniste ! Nu ţi-e ruşine, să pronunţi numele astea cu gura ta murdară, de naţionalist şi de şovin ?" Acuzaţiile i se păreau grave de data asta, dar durerea încuibată în tot trupul îi dădea lui Petre o stare de exaltare, un fel de inconştienţă activă. „Naţionalist nu sînt, domnule Szabo, iar pe Lenin şi pe Stalin îi învaţă azi toţi intelectualii din România. Eu, dacă vreţi să ştiţi, sînt membru al ARLUS şi-am cîştigat premiul întîi pe oraş şi al doilea pe ţară cu teza despre «Poezia lui Esenin şi Marea Revoluţie din Octombrie»", îndrăznise să răspundă Petre, cu un curaj la care anchetatorul său nu se mai aştepta. „Bravo, *fijam,* dac-ai mai scris încă o teză ca asta, pe aia o dau «şefului» să ţi-o studieze el, mai atent. Se pricepe mai bine, e român, aşa că pe el n-o să te superi, cum văd că te-ai supărat pe mine. Ia stai, să-l chem, să te «arlusească» el de-acum încolo !" Nu fusese nevoie să-l cheme. Exact la ora unu după miezul nopţii, Pordea îşi făcuse apariţia, în cadrul uşii capitonate. Avea faţa istovită, de ţăran care a tras o zi şi-o noapte întreagă la coasă. „Hei, Ioşka, ce-ai scos de la frumosul ăsta, de la «gloria» Blajului istoric ?" îl întrebase Pordea, dispreţuitor. „Tot ce trebuia, afară de recunoaşterea faptului că face parte din banda celor «de jos»." „Asta-i bună ! S-o crezi tu, tîmpitule, i se adresase direct lui Petre. Camarazii tăi au repetat, în seara asta, ce ştiam şi noi, foarte bine, mai de mult :

tu ai fost cu ideologia, ei cu organizarea ! Iar tată-tău, pe care, între noi fie zis, uşor îl putem trece la chiaburi,' mi-a spus să te bat cît vreau, dacă te-am prins cu porcării. Numai la închisoare să nu te trimit, aşa zicea săracu', printre icnete. Că pe el îl doare mai tare, e mai bătrîn... Deci, dragă Ioşka, trecem pe «varianta a doua». Te ocupi tu mai departe, că eşti iniţiat şi ai metode mai «intelectuale». Bănuiesc că, între timp, aţi reuşit să vă cunoaşteţi mai bine... Sînt convins că pînă dimineaţă vă despărţiţi prieteni ! De mîine încolo, al nostru eşti, gloriosule ! O să-ţi redactăm şi noi un dosar de nota 10 ! Şi-acum vă las, că mai am de lucru şi prin alte sate, nu numai prin Zăpadia. Îl duc înapoi cu maşina şi pe tată-tău, pe Octavian, dacă promiţi că eşti cuminte... Noapte bună şi somn uşor !" Petre nu mai înţelegea nimic. Totul i se părea un simulacru, nimic real. Doar durerile din trup îi porunceau să tacă, să rabde, să nu mai scoată iar sabia. Îi era somn. Îi era sete. Voinţa începuse să-l părăsească. Rămaşi din nou în doi, Szabo, conform înţelegerii cu Pordea, trecuse la explicarea „variantei a doua" : să-l scape de proces, de închisoare, de toate urmările lor neplăcute, cu singura condiţie de-a le deveni colaborator. „Nu, domnule Szabo ! a răspuns hotărît Petre, fără să gîndească prea mult. Vorbeau, pesemne, durerea şi surescitarea lui nervoasă împinsă din nou în luciditate. Un automatism al disperării. Dacă vreţi şi aveţi motive, băgaţi-mă la închisoare, dar nu pot accepta această propunere ! N-am talent, credeţi-mă, nu semăn cu Mortişan. N-am chemare pentru aşa ceva. Iar fără chemare, nu poţi face nimic în viaţă. Eu sînt cunoscut în cercurile conducătoare bisericeşti ca un element nesigur. Un om care a cam trecut de partea comuniştilor !..." „Cu atît mai bine ! Un gest de pocăinţă, de penitenţă, după scurtele rătăciri din liceu, te asigur că va fi bine primit de sfinţii părinţi ! Ce zici ? În seara asta, te-am cunoscut ca pe un băiat deştept. Doar n-o să dai cu piciorul unei asemenea perspective !..." „Nu mă pricep să dau cu piciorul, ca alţii, oamenilor, cu atît mai puţin perspectivelor, domnule Szabo. Tot ce-mi spuneţi e foarte interesant, dar pentru o altă fire. Cred că Mortişan e, oricum, de o mie de ori mai bun ca mine !" „Dă-l în mă-sa de tîmpit ! N-avem nevoie de jigodii ca el", se dezlănţuise Szabo. „Poate că,

acceptînd, mîine-poimîine veţi spune şi despre mine la fel..." „Deci, asta e temerea ta, revoluţionarule ! Nu cumva crezi c-ar putea fi şi invers ? Să spui tu despre mine, sau despre tov. Pordea, că sîntem tîmpiţi şi jigodii..." „N-am învăţat încă vorbe de-astea. Nici la şcoală, nici acasă. Cu atît mai puţin din cărţile astea vechi, pe care văd că vi le-a adus Mortişan aici, ca să-mi daţi cu ele în cap..." „Mda, văd că prinzi curaj din nou, *fijam !* Îmi place. Acum fiindcă te văd obosit, e mai bine să ne despărţim, să ai timp să te gîndeşti la toate. Şi, ca să nu dai faţă, aşa, prăpădit cum arăţi, după lupta asta crîncenă, ca la 1848, cu banditul de Septimiu, acolo, în chilia voastră, îţi propun să rămîi la noi. Avem un dormitor elegant aici, alături, între biroul meu şi-al «şefului»..." „Mulţumesc pentru onoare, domnule Szabo, dar aş prefera să mă duceţi la colegii mei din pivniţă..." „Tu să nu-mi joci teatru ! că pe urmă îmi iau rolul în serios !" „Dacă sînt aici, dedesubt, cu adevărat, continuase Petre uitîndu-se pentru prima oară îndelung, iscoditor, în ochii anchetatorului, să-mi spună ei cinstit : ce-am făcut, despre ce «organizaţie secretă» este vorba ? Şi cu ce mă pot învinovăţi ? Nu de alta, dar mi-aţi zis că mîine dimineaţă vreţi să-i transportaţi în altă parte. La tribunal, la închisoare, unde ?" „Iar eşti curios ? Nu pot, *fijam,* să ţi-i arăt. Şi nici nu-i bine să-i vezi ! Ascultă-mă pe mine. Dacă spui că tot te-au bănuit ei de prietenie cu Aurel, atunci cine ştie ce sînt în stare să-ţi facă ! Lasă-i în mă-sa de banditi ! Te pot desfigura, să semeni la mutră cu ei..." „Sînt colegii mei şi mă îndoiesc de vinovăţia lor..." „Vezi de ce spuneam eu că eşti bun pentru noi ? Ai suflet milos, poţi ajunge nu numai popă, ci chiar mitropolit..." „Un mitropolit-spion ? Frumos mi-ar şedea !" „N-ai fi nici primul, nici ultimul ! Eu îi cunosc bine pe catolici, crede-mă ! Personal, aş avea mare nevoie de un om ca tine ! Am nişte obligaţii în străinătate. Cred că ţi-ai dat seama că nu-s o cizmă, ca alţii, devenise Szabo insinuant. Ai avea în mine un om de încredere, precum şi eu în tine... Ce zici ?" „V-am spus că n-am talent. Vă înşelaţi punînd atîta nădejde în mine ! Iar în străinătate, domnule Szabo, nu m-aş simţi bine nici cît în camera asta..." „De ce, *fijam* ?" „Nu ştiu de ce ! Dar mi-am închipuit eu, aşa, uneori, că palatele de-acolo sînt făcute din pietre care asudă sînge de

iobagi. Mai ales din Transilvania..." „Deci, români vrei să zici." „Și români și unguri, domnule Szabo. Sînt, dacă-mi dați voie, cei care l-au urmat pe Doja pînă la moarte..." „Iar începi ?" „Cei care au simțit loviturile roții, ca Horia, în fluierele picioarelor, gemea Petre dîndu-și drumul din nou. Cei din oastea amăgită a lui Iancu, despre care dumneata spui că are nume sau că e chiar jidov. Dar eu, cu riscul să-mi spuneți nebun, susțin că era un Isus Hristos, răstignit la 25 de ani, nu la 33 !..." „Vezi că ești popă gata făcut ? ! Și un revoluționar-naționalist, recunoaște-o, cel puțin acum cînd ne despărțim, după o seară atît de interesantă... Hai, noapte bună, *fijam*, culcă-te !" Deși extenuat, Petre n-a putut s-adoarmă toată noaptea. Din pivnițele adînci se auzeau mereu, la intervale regulate, vaiete și gemete, voci ascuțite, ca fierăstraiele, sau mai joase, ca tobele, simulate sau reale. În zori, deschizînd pleoapele grele, s-a crezut în primul moment acasă, în Zăpadia. Vînătaia de la ceafă îl durea mai puțin decît celelalte părți vătămate. Mai rău îl durea sufletul, ciocnirea violentă cu această lume restrînsă, suprapusă ca o a doua realitate peste frămîntările și conflictele omenești „de-afară". Acolo, în orășelul acela, bogat în suflete tinere, în care se producea minunea unui anotimp istoric neobișnuit, cei mai mulți elevi începuseră, ca și Petre, să creadă sincer și definitiv în posibilitatea ca idealurile de la 1848 să devină realități, acum, după o sută de ani. Fără să înțeleagă prea bine totul, fără a avea puterea să demonstreze mecanismul complicat al evenimentelor, Petre Borcea simțea totuși că, din cauza războiului și-a cortegiului de greutăți ce-i urmase, lumea aceea pornită pe un alt drum, necunoscut, nemaistrăbătut altădată, avea respirația grea, gîfîia, ca istovită înainte de vreme. Iar unii oameni parcă aveau interesul să i-o împovăreze și mai mult. Mai ales cu iluzii și cu visuri vechi, tîrîte după ei din cealaltă lume, aceea care devenise, din ce în ce mai mult, un fel de „celălalt tărîm", un ținut al morții lente, greoaie, deșirante. Interesele celor două lumi se ciocneau zilnic, și violența putea apare unde nici nu te așteptai. Apoi s-a gîndit la colegii lui care urmau să fie duși în noaptea aceea într-o direcție necunoscută. De parcă tocmai ei, nefericiții, ar fi fost lacheii marilor moșieri, fabricanți și bancheri, sau cel puțin administratorii

averilor mitropolitane. Dar dacă, totuşi, unii dintre ei vor fi greşit cu adevărat ? Dacă vor fi fost minţiţi, păcăliţi de cineva ? se întreba, încolţit de îndoieli. Chiar dac-ar fi aşa, îşi răspundea singur, tot n-ar trebui daţi pe mîna unor oameni ca Pordea şi ca Szabo. Tocmai ei să vorbească, „în numele legii", al unor principii de care nu se sinchiseau, dar care deveniseră fibră intimă în ţesătura noilor credinţe ale oamenilor tineri ? Dacă-şi permiseseră să se poarte atît de brutal cu el, care se ştia nevinovat, atunci era uşor de imaginat cum „lucra" Pordea cu colegii săi arestaţi. Poate şi cu tatăl său, Octavian, chiar dacă-i spuseseră că nu-i aşa. Voiseră, probabil, să-l liniştească, să-l atragă în cursa cu miracole a acelei aventuri, pe care i-o înfăţişase cu atîta pasiune Szabo. Dar el era hotărît să nu se lase prins ! „Pot să-mi slujesc foarte cinstit ţara şi altfel, domnule Szabo, îi spuse a doua zi, ca şi a treia zi, după ce-l ţinuseră aşa, pe rînd, cînd Pordea, cînd ajutorul lui, în pumni şi în vorbe dulci. Iar dacă nu mă lăsaţi în pace, deşi vedeţi şi ştiţi bine că sînt nevinovat, voi face s-ajungă toate poveştile şi misterele astea de-aici la tovarăşul Petre Borcea, secretarul de partid al Blajului. Cred că el nu ştie nimic..." „Asta-i bună ! sărise Pordea. Nu eşti tu aşa de prost, cum vrei să pari, ca să crezi că ni-i frică nouă de unul ca el ! Că are el dreptul şi pofta să ne controleze pe noi ! Ştim, n-avea grijă, că nu sînteţi neamuri, chiar dacă aveţi acelaşi nume. Dacă eraţi, nu scăpai tu aşa uşor ! Prin tine, îl înfundam şi pe el !" Se vedea cît de colo că, deşi făceau pe fudulii, se temeau, totuşi, de secretarul de partid al oraşului. Sau, cel puţin, de legăturile lui cu unii din tinerii conducători de la Bucureşti, participanţi, ca şi Petre Borcea, la luptele ceferiştilor şi la procesele ce le urmară. A patra zi, seara, îi dăduseră drumul, cu două perechi de palme proaspete, din partea lui Pordea. Ca să nu-l uite prea repede. Şi cu cîteva porunci exprese, tot din partea lui : să nu afle nici Sfîntul din cer despre tot ce se întîmplase, în zilele şi nopţile petrecute acolo, despre ce discutaseră împreună ! Să nu-l întrebe pe tatăl său nimic ! Să nu îndrăznească să meargă cumva pe la comitetul orăşenesc de partid ! Să se mai gîndească la toate propunerile, fiindcă nu era încă tîrziu să le accepte ! Să se prezinte, în fiecare sîmbătă seara, la ei, la „convorbiri" ! Şi nu aşa, cu

mîinile goale, ci cu „știri" de pe la „arie". Cine și cum se mișcă pe-acolo ? Dacă dosește cineva sacii de grîu și de orz ? Cum se comportă cei care sînt puși să supravegheze, sau care sînt trimiși în control ? Petre se înspăimîntase de-atîtea porunci și-l rugase sincer pe Pordea : „Mai bine trimiteți-mă în judecată, domnule șef ! Dacă sînt vinovat, să stau la închisoare ! Dar, vă rog, nu vă bateți joc de mine !" După ce încasase alte două palme, ieșise îmbrîncit din biroul „șefului" ! Trecuse alături, la Szabo, să-și ia rămas bun. „Vezi, *fijam*, dacă nu m-ai ascultat ? ! După cîte îmi dau seama, în situații de-astea, mai bine se împacă românii cu ungurii, decît românii între ei ! Sau ungurii între ei ! Așa-i ? Poate că ai și tu un pic de dreptate, cu istoria și cu citatele tale... Deocamdată, servus ! Te-aștept cu drag, sîmbătă seara, să bem un coniac și să încerci reverenda aia de teolog. Hai, nu te mai mira ! Ca teolog vei face primul drum la Alba-Iulia, la romano-catolicii noștri. De-acolo, la Budapesta și la Roma... Cu ăștia din Blaj, ne descurcăm noi altfel... Servus, dragă, și noapte bună !..." Plecat direct acasă, pe jos, ca să nu mai dea cumva față cu Septimiu, să-l întrebe de ce și unde a absentat, Petre se strecurase, ca un om vinovat, pe cărarea ce ducea din Blaj, pe la „Fîntîna domnișoarei", spre lunca Ciurelului. Trecuse de stația C.F.R., spre Glod, cu gîndul la Toniga și la Băcilă. Ce-or fi făcut cu ei ? Trecuse și podul de peste Tîrnava-Mică, mai sus de „moara popilor". Se luptase cu cîinii țiganilor din Glod și răsuflase ușurat, cînd ajunsese în vadul Tîrnavei. După un sfert de oră, intra pe poarta înaltă, de lemn cioplit, a Borcești lor.

Nu-l întrebase nimic pe tatăl său despre vizita la Blaj. Nici el nu părea să aibă ceva special de spus. Nu se trădase cu nimic, deși Petre îi studiase, suspicios, toate gesturile. Se uita atent la fața lui uscățivă, să vadă dacă nu avea vreo vînătaie. Ascultase atent dacă nu gemea cumva mergînd prin curte. Îl pîndise chiar și în șură, pe fîn, cînd dormea, dacă nu cumva se văita prin somn. Nu ! Nu descoperise nici un semn al „convorbirilor" cu Pordea ! Împovărat de porunca „spionajului la arie", Petre începuse să se lipească de bunicul său Artimon. Se ținea strîns de el, cînd mergea să le ajute vecinilor și neamurilor la îmblătitul grîului, la cîntar, la încărcatul carelor cu sacii pentru

„cote". În satul lor, ca și în toată Transilvania, țăranii nu cunoscuseră, pînă atunci, obiceiul de-a duce grîul la „arie". Fiecare și-l căra în curtea lui, îl adăpostea în șură, pînă venea batoza să-l treiere. Dar în anul acela, dintr-o dată, totul se răsturnase. Petre băgase de seamă că mulți oameni erau nemulțumiți, că unii, mai cutezători, își dădeau drumul la gură, înjurînd toate „ariile" de pe lume și pe cei care le mutaseră din „regat" în Transilvania. Observa, de asemenea, că nici cîntarul nu „trăgea" întotdeauna exact, cu toată supravegherea autorităților comunale. Ba, uneori, chiar cu complicitatea lor ! Unii zăpădeni le erau neamuri celor din comisie, alții prieteni, sau vecini. De unii li se făcea, pur și smplu, milă, văzîndu-i că nu rămîn cu mai nimic din grîul secerat o vară întreagă. Dar Artimon băgase și el de seamă, într-o zi, că Petre își nota într-un carnet numele oamenilor și cantitățile cîntărite. Seara, acasă, între patru ochi, l-a întrebat :

„Măi Petre, sperez că tu nu vrei cumva să-i iei locul notarețului ? ! Ori secretarului ăsta de la comitetu' provizoriu, cum îi spune mai nou ? ! Ce-ai scris tu acolo !" Rușinat, băiatul s-a codit, știind că nu e bine să-i spună bunicului despre ce este vorba, dar pînă la urmă tot i-a spus și l-a rugat să meargă la Blaj, să se strecoare cumva, acasă ori la sediu, să-i spună lui Petre Borcea povestea aceea întortocheată, periculoasă, și să-i ceară sfatul cum să procedeze, ca să n-o pățească și mai rău. Bătrînul, după ce-a ascultat atent toată tărășenia nepotului, mai întîi s-a înfuriat și a început să înjure : „Ștenul mamii lor de unguri și de comuniști !" „Nu-i vorba nici de unguri, nici de comuniști, moșule ! Nu-i mai sudui, că păcătuiești degeaba ! Sînt niște oameni de nimic, atîta tot, care se cred mari și tari..." „Dacă-s de nimic, de ce i-au pus acolo ? Înseamnă că numa' Petre ăsta de la noi, mai-marele comuniștilor din Blaj, numa' el i-o numit. Și-atunci, degeaba mă trimiți tu la el ! Dacă-s oamenii lui, tot n-am făcut nimic !" „Nu-s ai lui, moșule, te asigur eu ! Ba, chiar te rog să-i spui că ăia vorbeau despre el ca despre un tras-împins, zicînd că-l au ei la mînă cu nu știu ce..." „Poate povestea aia cu vaca", i-a zis bătrînul, ca și cînd s-ar fi gîndit la ea de cînd lumea. „Ce vacă, moșule ?" „Păi, tu nu știi ? ! Acum, la împărțitul pămînturilor, după război, soacra lui Petre,

Viorica, a luat şi ea o vacă de lapte, de la nu ştiu cine. Aveau copii mulţi, doi de la fata ei, Zorica, din prima căsătorie, doi de la nevasta-dintîi a lu' Petre, care o murit, săraca, de tînără, cînd era el cu luptele lor, pe la chefereul din Cluj, prin '33. Acum, de cînd s-o luat cu asta, cu nebuna de Zorica, mai au încă trei copii. Adică, în total şepte, de trei feluri ! După ce i-au păpat pămîntu' lu' Vasălie, prietenul meu din America, şi casele ce le-aveau pe-aici, s-au luat ţiganele-astea după Petre, să-i pape şi lui omenia, să-l dea pe mîna ălora de-acolo, de unde zici tu..." Artimon se pornise contra soacrei şi nevestei lui Petre Borcea, pe care-l socotea o rudă mai îndepărtată, oricum, un consătean. Purta numele Borceştilor, nu-i putea fi indiferent. Dar dintele bătrînului împotriva „ţiganelor" avea şi alte rădăcini. Fusese prieten bun cu bărbatul Vioricăi, cu Văsălie Făgădău, ţigan şi el, dar de mătasă. Meşter mare în fier, în potcovărie. Plecase în America, înaintea primului război mondial, „să facă avere". Scăpase, astfel, şi de front. Ceva avere făcuse el, nici vorbă ! Nu prea mare, dar destulă ca să înceapă satul, cînd se întorsese acasă Viorica şi fetele, să nu-i mai zică familiei lor „de-a ţiganului", ci „de-a americanului". Fata mai mare se măritase c-un crîşmar din Blaj, şi murise foarte tînără. Zorica, îndemnată de maică-sa, se măritase c-un administrator beţiv, de pe la „hodăile popilor". Acesta a părăsit-o cu cei doi copii, după ce-a reuşit să-i prăpădească averea moştenită de la Văsălie Făgădău. Între timp, bătrînul a murit prin uzinele de la Detroit. Viorica topea şi ea, cu băuturi şi cu petreceri, cît putea mai mult din pămîntul cumpărat cîndva de Artimon Borcea, căruia prietenul său „americanul", îi încredinţase gospodărirea banilor şi-a averii din Zăpadia. Or, el, care ştia bine că bietul Văsălie se prăpădise pe-acolo muncind, iar „ţiganele americane", cum le zicea Artimon, aruncau totul „pe apa Tîrnavei", s-a supărat şi le-a suduit cum i-a venit la gură. Nu le mai putea ierta nici după ce trecuseră atîţia ani de la întîmplările alea ! Artimon îl socotea compromis şi pe Petre Borcea. Ditamai cheferist, pe care-l căutau mereu jandarmii, după grevele din '33, tocmai el s-o ia pe Zorica de nevastă, în loc să-şi fi găsit o femeie ca lumea ! Adevărat, ţiganca era încă tînără şi focoasă, bună de gură ca un avocat. Ba,

o mai rupea și pe „americăneşte". Celor şapte copii, cîți se strînseseră în casa lor, dintre care vreo patru aproape de aceeași vîrstă, le trebuiau mîncare și îmbrăcăminte, nu glumă ! Așa că, Viorica pusese mîna, la reforma agrară, pe vaca aceea cu lapte. Pînă să afle Petre de unde adusese soacră-sa vaca, lumea îl și luase la ochi, scoțîndu-i vorbe prin oraș : „comunist-necomunist, cine-mparte parte-și face !" Degeaba o trimisese cu vaca înapoi ! Cei de la comisie nici n-au vrut s-audă. Cum adică ? Nu le-o dăduseră pe dreptate ? Rămînînd, fără voia lui, cu vaca, Petre Borcea rămăsese și cu ponoasele. La altceva, la o altă vinovăție, de care s-ar fi putut agăța cei de la securitate, Artimon nu se putea gîndi. Îl știa o fire mîndră. Dacă-l supăra cineva prea tare, mai ales dacă era vorba de minciuni sau nedreptăți, atunci își ieșea repede din sărite. Devenea intransigent, încăpățînat, orgolios. Bătrînul Artimon, petrecîndu-și în cap toate întîmplările trecutului, ca și pericolele viitoare, n-a așteptat să-l roage nepotul său a doua oară. A îmbrăcat o cămașă albă și cioareci curați, a căutat prin grădină niște prune, niște mere mai vărătece, cu care a umplut o straiță mare. A luat de pe polița din pivniță un caș de oaie, pus la zvîntat, și s-a pregătit de plecare spre Blaj. Nu putea merge la oamenii aceia cu mîna goală ! Erau, oricum, de la ei din Zăpadia, purtau același nume, chiar dacă Viorica și Zorica îi rămîneau bătrînului foarte antipatice. De la ele, Artimon n-avea nimic de cerut ! Voia doar să afle de la „mai-marele comuniștilor" din Blaj ce și cum ar putea face, să-și salveze nepotul. Pentru el era gata să meargă pînă la capătul lumii...

...Petre își aducea foarte bine aminte și-acum, în ziua aceasta amăgitoare, de ianuarie, cînd alerga iar nebunește cu mașina pe șoseaua dintre Cornești și Cetatea de Baltă, de după-amiaza lungă, chinuitoare, de seara fierbinte a unui sfîrșit de iulie. Poate că-l mișca, mai mult acum decît atunci, hotărîrea cu care bunicul său luase straița grea în spate și, fără să stea deloc pe gînduri, pornise peste dealuri, spre Blaj. Mergea încet, ca un soldat bătrîn, care-și cruță forțele știind că are nevoie de ele peste celelalte dealuri. Răspundea la binețele trecătorilor și dacă-l întreba careva: „Unde, unde, tete Artimoane ?", bătrînul le răspundea :

„Mă duc la un doctor, la Blaj, că am o durere!" Petre îl aşteptase atunci înfrigurat, pînă tîrziu după miezul nopţii. Maria, bunică-sa, fusese prima care observase absenţa bătrînului. L-a căutat prin grajd, prin şură, prin grădină şi, neaflîndu-l, a întrebat-o pe noru-sa, pe Silvia: „Tu, Silvio, nu l-ai văzut pe Artimon?" „Nu, mamă. O fi întîrziat pe-acolo, pe la arie. C-or început acuma oamenii să îmblătească şi pe întuneric, la lumina lămpaşelor. Poate că aşa îşi mai fură şi ei, săracii, cîte un sac-doi, să le mai rămînă de-un cuptor de pită..." Maria, neliniştită, l-a întrebat şi pe nepotu-său Petre dacă nu ştie cumva ce s-o fi întîmplat cu Artimon, de nu s-a întors încă de la arie. „Nu ştiu, mamă Mărie. O fi pe la consiliul provizoriu, cu vreo treabă. Ori pe la bufet, să mai bea şi dumnealui vreun «deţ» de vinars, că-i obosit..." „Da' de unde să aivă el bani, pentru vinars, pe vremea asta?" a întrebat bătrîna. „I-o fi dat tata..." „Da' el de unde are?" „Păi, n-o fost joi la tîrg, de-o vîndut purceii?" „Ie, aşa-i. Numa' că mie nu mi-o dat nici un leu, să am şi eu de pus în blidul de la biserică. Ori să-mi cumpăr o *cărigă* de zahăr..." Într-un tîrziu, văzînd că soţul său tot nu mai vine, bătrîna s-a culcat singură, în lădoiul din bucătăria de vară.

Artimon a sosit acasă aproape spre ziuă. A văzut lumina arzînd în „casa dinainte" şi, de oboseală, i s-a părut că lampa lor se clatină, ca beată. S-a dus de-a dreptul acolo, fiindcă ştia că-l aşteaptă Petre. Acesta aţipise cu capul pe masă. Cînd a intrat bătrînul, Petre a sărit ca ars. „Eu îs, Petre, nu te speria! Da' de ce nu te-ai culcat tu în pat, ca oamenii?" „Te-am aşteptat, moşule..." „Te pomeneşti că... te-ai speriat mai tare ca mine. Ai crezut că nu mă mai întorc?... Mă, copile, nu fi, mă, fricos! Tu să ştii că de mine nu se mai atinge acum decît moartea! Şi eu sînt învăţat cu ea de mult! Aşa că, la mine nu mă mai gîndesc, dar de voi mă doare inima..." „Ce s-a întîmplat? Ai fost? L-ai găsit?" „Mă, Petre, eu l-am judecat greşit. Am vorbit cu păcat de omul ăsta de la noi... Dacă toţi ar fi ca el, atunci n-ar îndrăgi mai tare lumea..." „De ce, moşule?" „Îi sărac, mă!" „Şi ăsta-i semn că-i comunist bun?" „D-apoi, sigur că da! El nu predică apă şi bea vin. Cum fac ăia de lîngă mitropolie. Nu zic ei că luptă pentru dreptate, pentru popor, şi cînd colo te bat pe tine şi pe alţi elevi de seama

ta ? Fac ghiaburi peste noapte pe cine le place lor ! Îi batjocoresc ca pe Domnu' nostru Isus Hristos, în loc să-i pedepsească pe tîlhari şi pe cei care se-mbuibă, că mai sînt destui care şi-ar vinde ţara la toţi străinii..."

Faptul că bătrînul rostise, dintr-o răsuflare, toate gîndurile astea, cu care nu prea plecase de-acasă, era semn, pentru Petre, că discuţiile cu „omul de la noi" fuseseră sincere, binevenite. „De mine ce-a spus, moşule ? Ce să fac ?" „Stai, c-ajung şi la tine !" Petre se mira de răbdarea arătată de bunic la ora aceea, cînd ziua se îngîna cu noaptea. Ochii îi erau fugiţi în orbite, buzele crăpate, aproape sîngerînd. „L-am aşteptat pînă tîrziu, către miezul nopţii. Muierile, ca muierile — nici lor nu le mai zicea «ţiganele-alea» ! — să mă descoasă ele de ce-am venit ! N-am vrut să le spun, să nu stric ceva şi să te bag pe tine la necaz mai mare. Numa' că ele, bune de gură, cum le ştii, şi-or dat drumu'. Or început să se vaiete de una, de alta, şi mi-or spus că «ăia de lîngă mitropolie» le-or trimis vorbă că dacă Petre nu se-astîmpără pe-acolo, pe la partid, ei îl dau afară, de i-or rămîne copiii pe drumuri... Se vede treaba că nu-s toţi de la acelaşi partid. Păi cum, ce fel de partid ar mai fi ăla, dacă s-ar mînca unii pe alţii, cum se mîncau, pe vremea mea, liberalii cu ţărăniştii..." „Şi ?" „Şi, ziceau ele, ca femeile, mai fricoase, s-or rugat de Petre să-i lase în mama dracului ! Să nu-şi mai pună capu' cu ei. Să-şi adune copiii şi să se mute în altă parte, oriunde." „Şi, Petre ?" „El o zis una şi bună : ori îi dau eu afară pe ei, ori mă dau ei pe mine !" „Şi ?" „Şi, uite-aşa. Dacă ăia-s oameni de nimic, atunci îl prind într-o noapte şi-l ciomăgesc. Ori îi plătesc pe alţii s-o facă. Zicea că ăia-s în stare să-i ticluiască acte şi acuzaţii, să-l dea afară, ca pe-un răufăcător..." „Dar el de ce nu se duce mai sus ? Nu l-ai întrebat ?" „Zicea c-o fost, săracu' pînă la Bucureşti, şi că i-or făgăduit o inspecţie la faţa locului..." „Şi ?". „Acum aşteaptă..." „De mine ce-a spus ? repetase Petre întrebarea. Nu ţi-a dat nici un sfat ?" „Zicea că dacă-i cheamă la el, să-i întrebe de ce te-or bătut, mai rău îi aţîţă ! Mai ales acum, de cînd i-o ameninţat cu inspecţia de la Bucureşti. El era de părere să te sui în tren, să te duci pe la careva din cunoştinţele lui, că-i ştii tu care-au fost cheferişti şi-acuma-s mai mari, în conducerea ţării. Să le spui ce şi cum s-o în-

tîmplat, de ce te-or bătut, ce minciuni or scornit pe seama ta şi ce ţi-o cerut să faci, pe-aici, pe-acasă. Ori prin alte părţi, pe unde-ai zis că ţi-or făgăduit să te trimeată..." „Bine, moşule, îl întrerupsese Petre, dar dumneata nu i-ai spus că dacă nu mă prezint la ei îi supăr şi mai tare ? Dacă vin să mă caute acasă ? Atunci, dumneavoastră ce faceţi ?!" „Să ne ridice pe noi, mă ! Dacă au vreo pricină dovedită ! Tu crezi că noi nu mai avem neamuri şi vecini pe-aici ? Nu mai avem furci şi securi pe-acasă ?" „Să nu te-aud vorbind aşa nici în glumă, moşule, că mă supăr ! sărise Petre speriat. Numai atît le mai lipseşte, să audă că te-ai gîndit la una ca asta ! Atunci, nu le mai trebuie alt motiv, ca să te aresteze, şi să te bată.Dumneata nu te gîndeşti că tata mai are de crescut încă cinci copii, afară de mine ? Nu te gîndeşti ce-ar putea păţi ? Dacă ştie frică de ei şi tovarăşul Petre..." „Mă, eu nu ţi-am spus că lui îi-i frică de ei. Iar mie, să ştii tu, nici pe-atîta ! Da' de tată-tău şi de ăilalţi copii, dacă li s-ar întîmpla ceva, cum zici tu, şi poate că ai dreptate, de ei m-ar durea mai mult inima decît de mine. Da' că, nici una ca asta, să te ştiu pe tine chinuit şi de batjocura lor, nu poci răbda !" „Hai, moşule, pune şi dumneata capul jos şi te odihneşte, că, uite, s-a făcut ziuă albă ! Să nu se scoale cumva ceilalţi. Mai ales, mama Mărie, că dumneaei te-a căutat, pînă la miezul nopţii..." „Stinge lampa ! Nu vezi că fumegă mai rău ca sufletu' din mine ? De dormit n-oi dormi, c-o trecut de mult vremea somnului. Da' o ulcică de apă rece tot beau, să mă stîmpăr... Pînă sîmbătă, cînd trebuie să te duci tu la ei, mai sînt trei zile ! Avem vreme să ne mai gîndim, amîndoi. Culcă-te, că pare c-ai fi de pe altă lume !" De atunci, din noaptea aceea, mai ales din zorii incerţi ai zilei următoare, sosiţi cu frisoane, ca o stare de boală, Petre s-a legat sufleteşte şi mai mult, definitiv, de bunicul său Artimon...

...Ca împins din spate, inginerul se grăbea acum spre Zăpadia, lăsîndu-şi în frîu maşina ca pe o sanie înnebunită, care aluneca, parcă, nu pe şoseaua de asfalt, ci pe zăpezile tuturor amintirilor şi neliniştilor. Poate că numai dorinţa lui de a-l salva pe Artimon îl făcu să îi audă vocea năvălind din nou, ca dintr-un megafon nevăzut, aflat deasupra

capului : „Nu te grăbi, Petre ! Nu te grăbi mai tare decît trebuie ! Te-aştept, n-avea grijă ! Mă găseşti în viaţă. Nu mor eu aşa uşor, dacă am reuşit să păcălesc moartea de-atîtea ori pîn-acum !" Da, îi era drag lui Petre s-audă gîndurile bătrînului. Să le împletească, în lumina buimăcită, cu vorbele lui de altădată. Mai ales de-atunci, cînd lupta aceea inegală cu Pordea şi cu Szabo părea fără nici o ieşire. A doua zi, seara, pe zăduful îmbîcsit de praful treierişului, Artimon l-a luat iar deoparte, ferindu-se de ochii şi urechile celorlalţi : „Auzi, Petre, ştii la ce m-am gîndit ? Sîmbătă seara, să te duci la ei şi să le spui aşa un fel de minciună. Să nu se-acăţe cumva de vreun om de la noi. C-apoi, s-ar putea afla prin tot satul şi te-ar judeca lumea ca pe un om de nimica. Rabdă şi tu, dacă ţi-o mai da cîteva după ceafă ! Decît să te trimeată pe la judecăţi şi închisori, mai bine rabdă ! Poate că între timp dă Dumnezeu şi Maica Precista să le vie inspecţia aia de la Bucureşti, să-i facă dreptate lui Petre ! De el nu mai am acum nici o îndoială..." Vorbele bătrînului îl liniştise, făcîndu-l mai sigur de rezistenţa sa morală, de hotărîrea trupului de-a înfrunta, la nevoie, o nouă întîlnire cu Szabo, sau chiar cu Pordea. Cînd s-a prezentat sîmbătă seara, la poarta instituţiei de vizavi de mitropolie, cu gîndul să „raporteze" ce observase pe la arie, soldatul care păzea intrarea a dat un telefon la birou, de unde i s-a răspuns că „şefii" sînt ocupaţi, să se prezinte tînărul altă dată. „Cînd ? a întrebat Petre. Mai dă, te rog, încă o dată telefon, să-mi precizeze ziua şi ora, fiindcă eu vin de departe, pe jos..." Soldatul a refuzat s-o facă, uitîndu-se chiorîş. Petre l-a rugat să-i noteze numele, nu cumva să creadă „şefii" că nu s-a prezentat... „Du-te, bre, vezi-ţi de treabă ! l-a repezit soldatul. Vino peste-o săptămînă, dacă aşa-i porunca. Pe mine mă găseşti tot aici..." „Pe alţii, nu ?" ar fi voit să-l întrebe Petre, dar şi-a pus lacăt la gură. O speranţă secretă îi încolţise în suflet : poate sosise controlul de la Bucureşti şi, astfel, se vor limpezi toate ! Pentru a-şi întări această speranţă, trecuse pe la sediul comitetului de partid şi întrebase de celălalt Petre Borcea. „E plecat la o şedinţă" i s-a răspuns. „Unde ? La securitate ?" l-a iscodit pe paznicul de la poartă, un om în vîrstă, mustăcios, îmbrăcat în haine vechi şi ponosite, de ceferist. „Da' ce ai

dumneata acum, noaptea, cu tovarășul Borcea ? Și de ce întrebi de securitate, aici la noi, la partid ? i-a întors-o omul. Arde ceva ?". „Nu..." Sîmbăta următoare, cînd a luat din nou drumul Blajului, Petre se gîndise, sfătuit și de bunicul său, c-ar fi mai nimerit să treacă mai întîi pe la partid, să vadă dacă într-adevăr fusese vreo inspecție de la București. Dar la poartă a găsit pe altcineva. Un om mai tînăr, îmbrăcat tot în haine de ceferist. Pe atunci, la Blaj, ceferiștii erau singura „ramură de nădejde a clasei muncitoare", cum le plăcea lor să-și spună. Omul de la poartă i-a răspuns : „Tovarășul Petre Borcea nu mai lucrează la noi !" „Dar unde ?" l-a întrebat băiatul cu răsuflarea tăiată. „Deocamdată, nu știu ! Dacă ai ceva oficial..." „Nu, n-am nimic oficial". „Dacă ai ceva personal, îl găsești acasă. Știi unde șade, nu ?" Nu voia să dea buzna, noaptea, în casa omului, să-i vadă pe toți în situația aceea neplăcută, poate chiar disperată. Se lăsase dus de pași spre clădirea de lîngă mitropolie. Băiatul înarmat, de la intrare, i-a răspuns scurt, cînd l-a întrebat despre Szabo : „Nu mai lucrează, bre, aici !" „Atunci cu... cu to... tovarășul Pordea, începuse Petre să se bîlbîie, speriat că va ajunge direct pe mîna «șefului»." „E beteag, nu-l găsești !" „Noapte bună !" Într-un ceas fusese în Zăpadia, unde îl aștepta, cu inima strînsă, Artimon. După ce l-a ascultat, i-a spus supărat : „Și cum, mă Petre, te-o lăsat pe tine inima să nu te duci pe la oamenii ăia de la noi, să vezi ce s-o întîmplat cu ei ?" „M-am gîndit, moșule, că...". „Rău te-ai gîndit, dac-ai ocolit casa omului, într-un ceas ca ăsta ! M-oi duce eu, mîne, să văd ce-i pe-acolo..." Cuvintele bătrînului îl făcuseră să se răsucească în așternut. Duminică dimineața îl ajutase pe Artimon să-și încarce iarăși straița. Acum nu se mai ferea de nimeni. Le spusese tuturor că merge la Blaj, unde are o vorbă cu „omul ăsta de la noi", cu Petre Borcea. „Ce vorbă, tată ?" l-a întrebat curios Octavian. „Treaba mea ! Am eu o poveste mai veche", încercase bătrînul să improvizeze ceva. Petre îl vedea parcă și-acum, prin parbrizul mașinii, pe bunicul său ieșind pe poarta curții, cu straița bălăbănind în spatele lui gîrbovit. Se îndrepta pe „ulița popii" în jos, spre „cripta baronului", apoi spre dealurile Glodului, ale Ciurelului, ale Blajului, suite și coborîte de sute de ori cu desagii

în spate, să-i ducă lui Petre ceva proaspăt de mîncare. Îi era drag bătrînului nepotul său cel mai mare. Îi plăcea să-l întrebe de una-alta, să-i ceară cărţi, să le citească. El fusese întotdeauna o minte deschisă, curioasă, un cititor care dorea să înţeleagă totul. Era abonat la „Unirea poporului", citea şi alte gazete, mai ales după ce „foaia săptămînală" de la Blaj îşi încetase apariţia. La întoarcerea spre casă, se mai oprea, uneori, cînd avea bani, pe la „Mielul alb", făgădăul de lîngă „Podul minciunilor". Ştia că-l găseşte acolo întotdeauna pe Viju, fosta „gazdă" a lui Petre. Cu el mai „făcea politică". În duminica aceea, Artimon se întorsese însă mai devreme. Era posomorît. Aflase că pe „omul ăsta de la noi", îl schimbaseră din funcţie şi că se mutase repede din Blaj în altă parte. Unde ? Nu putuse afla. „Ai avut, deocamdată, noroc, măi Petre, îi spusese nepotului. Numa' de te-ar ţine pînă la toamnă ! Fă-ţi un plan şi fugi !" „Unde să fug, moşule ?" „Treaba ta. Poate te duci la Cluj..." Petre îi răspunsese doar după cîteva zile : „Moşule, m-am hotărît ! Nu mă mai duc la istorie ! Mi-am luat gîndul de la Cluj..." „De ce, mă ?". „Istoria e prea complicată... Am văzut prea bine în zilele astea că tălmăcirile mele nu se potrivesc cu ale altora... Eu nu vreau să mă fac ghicitor al trecutului... Nici s-ajung să mă înveţe cineva că trebuie să ne fie ruşine cu precursorii noştri..." „Adică, ce vorbă-i asta ? Că n-o cunosc...". „Adică înaintaşii, premergătorii, toţi ctitorii şi întemeietorii noştri de la Blaj şi din alte părţi. Fără numele lor, cum să mă fac eu profesor de istorie ?" „Măi Petre, treaba ta, fă cum îţi place, dacă nu poţi altfel ! Eu vreau să-ţi spun numa' că dintre toţi înaintaşii ăştia pe care i-am cunoscut eu, mie îmi pare cel mai rău după regele Ferdinand..." „De ce, moşule ?" se arătase surprins Petre. „Pentru că m-o chemat şi pe mine la încoronarea din Alba-Iulia şi mi-o dat un blid şi două ulcele smălţuite. Tu nu mai ştii, da' eu te-am bătut o singură dată în viaţă. Cînd ai spart blidul..." „Şi pentru blidul ăla îl plîngi dumneata acum pe Ferdinand ?" „Nu pentru blid îl plîng, mă, copile. Pentru că o făcut unirea ai' mare a românilor şi-acum îmi pare rău după ea... Dihoniile astea din naţia noastră nu-s a bună, ascultă-mă pe mine... Ne-om duce de rîpă, dacă o ţinem mult aşa ! Dacă ne *spionăm* unu' pe altu' şi ne scoa-

tem ochii, ca chiorii. Cu chiori și cu orbi, nu faceți voi «istorie nouă», cum cetesc mereu prin gazete că v-ați propus ! Mie, să știi tu, mi-o rămas dragă tot «unirea-n cuget și simțiri». Da' văd că nu-i voie să se mai cînte. Îi bun și cîntecu' ăsta, cu «muncitori și țărani, cărturari și ostași», că dacă-i pomeniți, tot români sînt cu toții..." „Mai sînt și alte nații : unguri, sași, sîrbi, evrei..." „Asta știu eu, nu trebuie să-mi spui tu ! îl întrerupsese Artimon. Eu m-am avut bine cu ei, toată viața ! Cu ungurii, am fost pe *frunt*, și-n Galiția și-n Italia... Nu ne-am supărat între noi, pînă nu s-o rupt *fruntu'* de-am fugit cu regimentu' românesc către Alba-Iulia. Am ajuns acolo mai tîrziu cu două zile, după Adunare, că ne-au rătăcit vagoanele prin gările lor. Nu le-o părut bine de unirea noastră ai'mare. Treaba lor, că eu nu m-am supărat pe ei ! Cu sașii, iar n-am nimic de împărțit, că-s harnici. Păcat că i-or cam adunat de pe-aici și i-or dus, de li se pustiesc casele și viile. Pe sîrbi încă îi cunosc, c-am trecut prin țara lor, în nouă sute șeptesprezece, cînd ne-am bătut prin Bosnia și Herțegovina. Sînt iuți la mînie, dar drepți, nu le poți băga nici o vină ! Acum, chiar dacă de jidovi nu-i bine să vorbești, că unii se supără, tu știi, Petre, că eu cu ăștia de la noi din sat, cu a lu' Izdron și cu Doalfi, ne-am avut întotdeauna bine. Cîteodată, pot spune, chiar ca frații ! Mai ales înainte de-a veni proștii ăia de legionari și războiu' de i-or dus și pe jidovii de la noi la măturat străzile din Blaj. Atuncea, nu era voie să te-arăți prieten cu ei. Da' eu, joia, cînd veneam la tîrg, să-ți aduc de mîncare, Petre, le mai duceam și lor cîte-o creastă de slănină și cîte-o straiță de prune uscate. Acum, după război, or ajuns bine și Duvăd, bătrînu', aud că vrea să plece în Palestina. Eu i-am spus să steie acasă, că peacolo moare de căldură ! Zice că-i dă pămînt cît vrea el. E-adevărat, el o avut puțin pămînt. Și lui, cu prăvălia, nu i s-o prea arătat, ca la ăilalți. După el, îmi pare rău, că-i om harnic, de seama mea. Cînd eram tineri și mergeam amîndoi la plug, ori prin tîrguri, el știa că-n postul Paștilor n-am voie să mănînc de dulce. Mărie nu-mi punea mai nimic în merindări... Și-atunci, scotea Duvăd din straița lui carne friptă de gîscă și mă săturam și eu ca un grof. Da' și el mînca slănină afumată de la mine, cînd era postul lor. După el îmi pare rău, spun drept. Voi, treaba voastră,

cîntați cîntecul ăsta cu «muncitori și țărani»,dar să știi că v-ar prinde bine și ăla cu «unire-n cuget și simțiri...»"
Ca să nu-i strice plăcerea de a vorbi a bătrînului, Petre îl lăsase să termine ce-avea de spus, apoi își pusese pe masă toate motivările sale de a intra la Politehnica din București nu la Istorie la Cluj. Avea, zicea el, un coleg bun, pe nume Ion Cercel, care terminase a VIII-a „științe", fost coleg de bancă din clasa întîi pînă într-a șaptea, cînd „latiniștii" se despărțiseră de „matematicieni". Acest Ion era din satul Lupu, vecin cu Spătacul „refugiului" lor din 1944. Știa bine că-l va găsi cu manualele de fizico-chimice, cu logaritmii și matematicile superioare, la coliba lor din mijlocul pepeniștii, unde absolventul de liceu făcea pe paznicul, mai mult ca să poată învăța pentru examenul de admitere. Odată convins bunicul, de ideile lui, mai rămînea să-l convingă și pe tatăl său. Marea problemă erau banii ! „Dacă îți capeți bursă, bine. Dacă nu, eu nu mai am ce vinde, decît sufletul din mine", îi spusese Octavian. Buimăcit, Petre pornise, pînă una-alta, peste dealuri, spre Lupu. Ion Cercel îl primise cu bucurie. Acolo, în coliba amicului său, avusese tot răgazul să se pregătească pentru admitere. Dar tot acolo, la cumpăna dintre vară și toamnă, mai trecuse și un alt examen, care i se păruse mai aspru chiar decît cel pe care spera să-l treacă la București. Era examenul dragostei, adevărat, o dragoste trecătoare, întîlnirea cu o ființă de care se îndrăgostise în fugă, parcă alungat din urmă de spaimele acelei veri neobișnuite, o înflăcărare de ocazie, pîndind de multă vreme în vinele lui tinere, neliniștite. El visa de mult o ciocnire de fulgere, nu o întîlnire oarecare, banală, ca împerecherile animalelor sau păsărilor din curtea lor, cu care se obișnuise încă din copilărie. Fantezia lui tot mai rătăcea prin ținuturi ciudate, în preajma unor lacuri pure și adînci, în care vedea mereu înotînd trupul ireal al unei fete iubite, adorate. Dar în locul ei, apăruse, ca din pămînt, o fetișcană veselă, sănătoasă, de vîrsta lui, o verișoară a lui Ion venită în vacanță la neamuri tocmai din București. Vorbe. Priviri. Joacă. Îndemnurile pămîntului cald, viclean. Petre îi declarase fetei că-i mai mult decît frumoasă, că nu văzuse niciodată ochi atît de luminoși ca ai ei, și aceasta îl crezuse. Sau numai se făcuse. Îi declarase că dacă n-ar fi apă-

rut ca acolo, în schivnicia lor, el, Petre, ar fi fost în stare să plece nu la Politehnică, ci de-a dreptul la Teologie, iar de-acolo, la mînăstire, poate chiar în sihăstrie, să rămînă pustnic o viaţă întreagă. Fata îl crezuse din nou. Sau numai se prefăcuse. Cînd încercase să o strîngă în braţe, era de multă vreme a lui. Ion, vărul ei, ghicise din timp temperatura, îşi făcuse de lucru pînă în sat. La întoarcere o găsise pe verişoară-sa cîntînd un cîntec vesel, cărînd în braţe pepenii mari, gata să crape de soarele verii tîrzii. În schimb, Petre părea întors de la o înmormîntare. Într-adevăr, în ziua aceea îşi înmormîntase ultimele iluzii, coborîndu-şi vechile sale închipuiri despre îngerii care dorm ascunşi în sufletul oamenilor tineri pînă la zvîrcolirile aprige, pe pămîntul încins de poftele naturii. Fata, ameţită de prezenţa băiatului, îşi descheiase singură bluza, cu o dexteritate suspectă, ce trăda obişnuinţa. Cînd Petre constatase şi mai uimit că chiloţii ei se deschid cu ajutorul unui fermoar bine plasat, înţelesese limpede că în mişcările şi gesturile fetişcanei indolente se ascunde mai mult decît obişnuinţa, un fel de dibăcie a profesiunii. Dar cînd îşi dăduse seama de acest adevăr, era prea tîrziu. Nu voia să se facă de rîs, să-l creadă pămîntul de sub ei o stîrpitură şi un neputincios. Era însă trist, îi venea să plîngă, în timp ce fata aceea cu şolduri legănătoare îi părea cînd o pepeniştе bogată, răscolită de soare, cînd un spiriduş gata să fugă în lume şi să rîdă de el. Trecuse, deci, examenul acela ritual, pînă la urmă firesc şi inevitabil, cu un amar plîns interior. Se speriase gîndindu-se că, dacă verişoara nebunatică a lui Ion mai rămînea mult pe-acolo, admiterea lui la facultate putea să devină problematică. Iar perspectiva reîntîlnirii la Bucureşti îi apărea şi mai alarmantă. Cîte nu-i trecuseră prin cap în după-amiaza aceea, pînă la căderea serii ! Părinţii lui Ion, sosiţi tocmai la timp, căraseră în sat, cu carul de pepeni, şi pe nepoata lor. A doua zi, după-amiază, Ion îi mărturisise prietenului său din Zăpadia adevărul pe care i-l ascunsese pînă atunci : era şi el îndrăgostit de-o fată din sat, care păzea pepenii singură, la o colibă din celălalt hotar. Aceasta îl chema pe-acolo, îl aştepta în fiecare zi, pentru un ceas-două, ştiind bine că se petreceau ultimele săptămîni înainte de despărţirea lor. Temporară? Definitivă? Cine ştie dacă studentul din Bucu-

rești își va mai aduce aminte de ea, dacă se va mai întoarce s-o vadă ! Mai mult ca sigur, nu !... Petre își dăduse seama că din vîrtejul dragostelor atît de pămîntești ale „îngerului" său bucureștean nu va mai scăpa ușor. Înapoi, acasă, la Zăpadia, nu mai putea fugi de teama succesorilor lui Pordea. A doua zi, exact la orele cînd Ion lipsea, de parcă s-ar fi înțeles dinainte, verișoara lui își făcuse din nou apariția la colibă. Ceremonialul, de data asta, fusese mai simplu. Natura începuse să-și facă datoria. Se trezise în el, ca din pămînt, bărbatul. Pînă într-atîta, încît îndrăznise să-i propună fetei cîte o întîlnire în fiecare zi. Dacă nu-i plăcea acolo, în colibă, oriunde în altă parte. Hotarul Lupului era larg, iar pămîntul său îndeajuns de răbdător... Trecuseră așa, pe neobservate, două săptămîni bune de cînd Petre, uitînd parcă de sine și de lume, nu le mai dăduse nici un semn de viață celor de-acasă. Într-o duminică, se trezise în colibă cu bunicul său Artimon. Era însoțit de Partenie, tatăl lui Ion. Se cunoșteau de mult, și-și dăduseră amîndoi seama că bacalaureații lor cu aere de mironosițe nu se țin numai de pregătirea admiterii la facultate. „...Gata, v-o fost destulă învățătura din vara asta ! le spusese Artimon. Acum, să vă mai vedem odată intrați la universitate. Să nu-și fi cheltuit părinții degeaba, atîția ani, banii cu voi, pe la liceauă..." După o săptămînă, cei doi prieteni ajunseră în Bucureștii-Noi, la unchiul lui Ion, lucrător la depoul de tramvaie din cartier. „Verișoara" luase drumul Sibiului, pe la alte neamuri. Toamna, întîrziată parcă anume, îl găsise pe Petre Borcea student la Politehnica din București. Apoi se lăsase, prea repede, frigul. Zgribulea, în fiecare dimineață, intrînd în grabă pe porțile facultății de metalurgie. Ceva mai tîrziu, spre iarnă, se instalase împreună cu Ion la același cămin studențesc. Primiseră burse. Aveau mîncare caldă. Nu mai trăiau doar „din brișcă", după sistemul sărăcăcios de la Blaj. Se făcuse, în anul acela, reforma învățămîntului universitar. Totul părea încă învălmășit. Unii studenți, făcînd pe „revoluționarii", se credeau mult mai învățați decît bătrînii lor profesori. Noroc că mai erau și alții de bun-simț, printre care se numărau, desigur, și cei doi copii de țărani ardeleni — cu toate că se treziseră ținta zilnică a multor bancuri și înțepături de-ale „miticilor".

Amîndoi, firi sociabile, se dovediseră puncte de echilibru sănătos, atît de necesar pe-atunci, ca să nu se rupă toate punţile dintre generaţii. Comportarea aceasta nu însemna deloc că Petre şi Ion *nu erau activi, gata de harţă*, de confruntări filozofice şi politice cu oricare, chiar şi cu dascălii lor — numai că firea ţăranilor din ei îi făcea *sinceri, calzi, convingători.* Din cuvintele lor lipseau cu desăvîrşire tromboanele de mahala bucureşteană. Calitatea asta le adusese unele satisfacţii şi mulţumiri, dar şi destule necazuri, în toţi anii de studii. Petre, mîntuit de toate emoţiile prime ale vieţii, dar nu şi de gustul de-a le relua mereu de la capăt, se îndrăgostise, încă din anul întîi, de o colegă. O chema Dorica. În anul trei, se mutaseră la „Căminul căsătoriţilor", fata aşteptînd un copil. Cu Silvia cea mică încă braţe, se aşezaseră apoi în Bucureştii-Noi. Au închiriat acolo o cămăruţă prăpădită, cu ieşirea direct în curte, în casa unei bătrîne ce semăna cu Baba Dochia. Sub povara gospodăriei lor improvizate, cu grija fetiţei bolnăvicioase, Dorica se lăsase de facultate. După ce Petre absolvise Politehnica, luptînd din greu cu toate complicaţiile unei astfel de existenţe, primise o repartiţie la uzinele aşezate doar la o zvîrlitură de băţ de hardughia lor. Curînd după aceea, sosise pe lume şi a doua fetiţă, Dana. Numai aşa, cu amîndouă în braţe, reuşise tînărul inginer să-i convingă pe cei de la „spaţiul locativ" să-i repartizeze un apartament cu două camere, în „blocurile muncitoreşti" din cartierul Bucureştii-Noi. Printre cei dintîi oaspeţi în noua lor casă fuseseră bunicii, Artimon şi Maria. Veniseră cu desagii plini de tot ce mai puteau găsi prin gospodăria lor din Zăpadia, pe-atunci intens solicitată de ceilalţi copii ai Borceştilor. Toţi erau împrăştiaţi pe la şcoli şi facultăţi, cu o mare poftă de viaţă, de muncă, de aşezare. Silvia, mama lor, era însă bolnavă. Într-o toamnă, pe neaşteptate, chiar în ziua cînd, cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, îl născuse pe Petre, ea închisese ochii. Ca să nu se sape un gol prea mare între copii şi casa rămasă pustie, bătrînii începuseră colindul pe la poarta fiecăruia. Cum era firesc, se gîndiseră mai întîi la nepotul cel mai mare. Făcîndu-şi, deci, apariţia în casa lui Petre, grijulii să nu trădeze motivul adevărat al vizitei, Artimon şi Maria le spuseseră că voiau să vadă şi ei Bucureştii înainte de-a muri... „De ce

să muriți, mama Mărie ?" o întrebase Dorica, neobișnuită cu vorbele bătrînilor. „Așa se zice, draga mamii. Da' nu vrem să chiar murim, recunoscuse bătrîna. Numa' că mi-i și mie cam greu acum. Cu spălatu', cu mîncarea, cu tot... Nu mă mai poci descurca ușor, ca atunci cînd trăia Silvia... Știți, continuase Maria uitîndu-se cu admirație la mașina de gătit, că noi facem focu' în sobă cu paie și cu tulei de cucuruz. Nu găsim și n-avem bani să cumpărăm un *haragaz,* cum au alții în sat..."

Petre înțelesese repede unde bat vorbele bunicii. O luase deoparte pe Dorica și-o rugase să fie de acord să le dea bunicilor butelia de aragaz și reșoul. Le cumpăraseră, din toată sărăcia lor, pe cînd locuiau la Baba Dochia, să nu înghețe iarna, să aibă cu ce încălzi mîncarea fetițelor și apa în care le scălda. La bloc, găsiseră sobă nouă, instalată gata, cu gaz metan. Numai că din cauza construcțiilor care continuau în cartier, a branșamentelor făcute și desfăcute mereu, gazul din soba lor se oprea uneori ceasuri în șir. Atunci foloseau aragazul și reșoul, să nu rămînă fetițele, mai ales Dana cea mică, fără lapte cald, fără baia pretinsă la ore fixe. Ăsta era motivul pentru care Dorica stătuse o clipă în cumpănă cînd auzise propunerea lui Petre. Apoi, se învoise. O rugase să le anunțe ea bătrînilor darul. Era o formulă diplomatică de a-și împăca nevasta cu bunicii : ei fuseseră destul de supărați din pricina căsătoriei lor pripite. Cînd Dorica le anunțase vestea, Maria părea că o așteptase de cînd lumea : „Mulțam, dragă ! Să te *alduiască* Cel-de-Sus, să trăiești mai mult ca mine. Să-ți crești fetele și să ți le măriți. Că, Doamne, tare mă mai bucură haragazu' ăsta. Mi-am topit ochii cu paiele și cu fumu' din soba noastră..." Artimon, la fel de bucuros, se manifestase mai rezervat. „Tu, fată, i se adresase Doricăi, dacă ne dai nouă haragazu', nu cumva să vă cauzeze vouă ! Poate vă mai trebuie..." „Nu, moșule, se grăbise nora cea tînără, cu lecția bine învățată. Nu. Ne descurcăm noi și fără el..." Aragazul acela fusese marea bucurie a bătrînilor, nu doar pentru că-i ajuta să-și fiarbă mai repede mîncarea, să nu se mai povîrnească peste vatra joasă, plină de fum acru. Nu. Era primul dar important de la nepotul lor cel mare. Semn, deci, că toate strădaniile

Borceştilor de a-l ţine la şcoli, cu griji şi cheltuieli destule, nu fuseseră zadarnice...

...Petre o zărea şi-acum, prin parbrizul aburit, pe bunică-sa, la fel cum îi apărea de-atîtea ori cînd mergea pe-acasă, în vacanţele lui fugare, grăbite. Acelaşi chip uscăţiv, luminat de flacăra albastră a aragazului, împrumutîndu-i reflexele unui bust tăiat într-un bloc de sare. Închizînd instalaţia de aer cald din maşină, pentru a nu adormi la volan, Petre îşi aminti, de asemenea, că bucuria care fusese, la început, aragazul din casa lor părintească, ajunsese, după căsătoria lui Octavian cu Livia, unul din motivele de supărare şi amărăciune. Unul, printre atîtea altele. Mereu mai multe, mereu mai apăsătoare. Locuind toţi împreună, vietăţile din curte şi obiectele din casă deveniseră, treptat, tot atîtea motive de ceartă între bătrîni şi Octavian. Livia nu se amesteca direct, îşi împingea în faţă bărbatul. Ea se purta atent cu copiii lui Octavian, dovedea mult tact, căldură şi tandreţe. Mai ales cînd cei mai mari, ce-i „şcoliţi" — Petre, Axente, Ion, Lucreţia — se aflau pe-acasă. Certurile porneau, în aparenţă, din te miri ce. Dar de fapt, toate se desprindeau din aceeaşi nebuloasă primară: Octavian n-ar fi trebuit s-o aducă pe femeia asta în casă, s-o facă mamă maşteră a copiilor lui ! Cînd bătrînii obosiseră să-şi mai dea pe faţă supărările, în felul ăsta deschis, răspicat, atunci toate pretextele se mutaseră în vietăţi şi în obiecte, în „împărţirea" lor. Operaţia devenea tot mai dificilă, pe măsură ce îmbătrîneau cu toţii. Numai cînd băieţii lui Octavian se aflau pe-acasă, plîngerile bătrînilor se formulau iarăşi fără ocoluri. Dintre ei, Petre nimerea mai rar prin Zăpadia. Începuse, de altfel, să se şi ferească de confruntările acelea gălăgioase, tensionate. Totuşi, afla despre ele de la ceilalţi fraţi, cînd călătoreau pe la Bucureşti, ori numai din scrisorile lor. Cînd „dosarul" supărărilor se încărca prea tare şi cînd Artimon nu mai putea răbda, punea mîna pe creion şi pe o foaie de hîrtie, smulsă din caietele lui Veanu. Înşira, de obicei, toate necazurile, lăsînd la urmă aragazul, punctul cel mai nevralgic, cel mai disputat, în lupta aceea de guerilă zilnică. Iată cum arătau cîteva din scrisorile adresate de Artimon nepotului său Petre :

„Zăpadia, 17 III. 1963.

Dragi noştri iată vă scriu puţine rînduri prin care vă fac cunoscut că noi cu sănătatea stăm nu chiar bine. mamăta (era vorba de Maria) *mai bine, iar ieu cam greu că am stat vreo 4 zile în pat, apoi noi de aici înainte cam aşa vom fi dacă aşa neau fost soarta acum la 80 de ani să rămînem singuri. Acum cred că pe dumineca veţi fi cu toţi împreună* (bătrînul anunţase un parastas pentru pomenirea Silviei, ca să-i strîngă mai uşor acasă pe toţi nepoţii) *şi să judecaţi voi care sîntem vinovaţi că voi aţi fost 3 în cauza de la crăciun* (Axente, Artimonuţ şi Ion) *hai să zicem că aia care vau crescut şi vau învăţat să mîncaţi Marie îi proastă şi îi hoaţă de cînd au venit muierea asta la noi,* (Livia) *dar acum şi ieu îs la fel ? că şi ieu de cînd am cules viile pînă la crăciun* (cînd constataseră că nu mai aveau vin pentru colindători) *aş fi umblat tot beat. iel zice că tot aşa iai spus Petre însoarăte tată dar să ştii că mama Mărie nu te va lăsa să trăieşti acum am venit şi eu la rînd de hoţ şi de prost. ieu vă rog din inimă şi cu lacrimi în ochi să faceţi voi judecata, dacă acum la 80 de ani zice că nu mai am nimic nici vaci nici oi nici porci că porci au fost doi şi iau cărat pe amîndoi căs a lui. dacă am zis de porci miau răspuns auzi că şiar băga nasu şi la porci.ieu maş duce la primărie să văd mai am ceva-ori ba dar vaş ruga săi scrieţi voi mai cu samă tu Petre că în tine are toată încrederea că dacă iam zis că mă interesez la sfat au răspuns să mă duc pînă la Ministeriu, că Petre îi acolo la Bucureşti. Axente şi Artimonuţ ştiu cum stă treaba pe aici că ieu seara îs cu vacă şi dimineaţa fără vacă. Zice că am drept să mă folosesc de ia dar nam drept să o vînd numa iel poate să le vîndă, dacă vrea. Haragazul îi a lui cazanu de haine a lui ceasu a lui cun cuvînt şi leau cumpărat el singur la casă toate îs alui ca şi cînd ieu aş fi tot durmit toată viaţa, dacă iam zis la asta* (Livia) *că am lucrat şi pentru copii ei mio răspuns că dacă am lucrat am şi trăit, cun cuvînt să fi tot durmit şi nu puteam fi batjocorit mai rău. De haragaz au zis că mamăta poate face foc şi cu tulei de cucuruz că stă acasă iar muierea lui mere la lucru. Pare c-am fi străini nu părinţii lui. Vaşi ruga săi tri-*

miteți ceva să ne deie pace să nu ne mai aibă baiu' să își ieie gura de pe viața noastră.

Cu asta vă sărutăm pe tați patru Dorica Silvia Dana și Petre."

Desigur, Petre se grăbise să-i răspundă bunicului, încercînd, ca întotdeauna, să potolească lucrurile, să facă apel la răbdare și toleranță reciprocă. Pentru că oamenii, o întorcea el bătrînește, ca să placă lui Artimon și bunică-sii, oamenii nu trăiesc veșnic, ci sînt trecători, iar între părinți și copii sîngele apă nu se face ! Drept care, pe 15 aprilie 1963, Artimon îi scrisese din nou :

„Iată că am primit scrisoarea dela voi prin care vin să vă mulțumesc pentru că din cînd în cînd nu vă uitați de noi că nici noi nu ne uităm de voi că nu ne lasă Conștiința să ne putem uita. Că atîta sîntem de legați de voi și numa moartea ne poate desface. Mai departe vin să vă mulțumesc și de banii care ni iați trimis chiar azi iam primit noi pînă în prezent avem ce mînca dacă ne lipsește vreun ban pentru lucrurile mici din casă cînd aveți posibilitatea să ne mai trimeteți. Mai departe în ce privește viața noastră de aici vă rog să nu vă concentrați prea mult că noi facem cum putem că la noi îi lucru așa cum voi nul prea puteți ști că vau spus Axente că iel au fost între noi în sărbătorile Crăciunului și na inventat nimic. acum cu vorbele pe noi să ne lăsați în pace că poate nu mai trăim atîta. Dorica te rog să mă ierți de poveștile care sau făcut, ieu nus vinovat deloc și nici nam vorbit cu nime de lucrurile acelea că tu ai avea ceva în cauza asta. (Poveste lungă, în care erau amestecate, din nou, pretențiile exclusive asupra aragazului, formulate de ambele tabere.)

Vin să vă mulțumesc de toate și Vă sărutăm Dorica, Silvia, Dana și Petre".

Abia peste doi ani, la 27 mai 1965, Artimon mai simțise nevoia să-i scrie nepotului, cu care între timp se văzuse, desigur, de mai multe ori. Atît în Zăpadia, cît și la Bucureștii-Noi, unde bătrînii se refugiau, din cînd în cînd, iarna.

„Dragi noștri — spunea Artimon în scrisoarea aceea — *vin să vă mulțumesc de suma care miați trimiso că nouă ne prinde bine că ieu nu mai pociu merge în toată*

ziua la colectivă şi caută să ne cumpărăm tot ce ne trăbă. Vaş ruga un fel de lucru dacă vaţi interesa să vedeţi nu sar găsi un reşeu de haragaz că ni sau stricat şi noi facem focu în sobă cu rumeguş că ăştia (Octavian şi Livia) *fac în soba mare* (între timp, se despărţiseră, fiecare cu camera şi soba lui) *şi nu putem face amîndoi în una singură că a noastră sau stricat de tot şi la toţi* (nepoţii) *am apelat şi nu se găseşte nicăieri poate la voi în Bucureşti. noi sîntem sănătoşi pînă în prezent mai departe rog pe bunu dumnezeu să vă deie sănătate la toată familia. Ieri au fost Artimonuţ şi am făcut instalaţia la crucea Silviei* (înlocuiseră vechea cruce de lemn cu una de marmură) *acum numa să puie crucea la locu ei apoi cu sfinţirea să vă înţelegeţi cînd o faceţi că ar fi bine să veniţi cu toţii că aşa sar cădea că vau fost o mumă cum mai bună pe lume nu poate să fie.*

încă o dată vă mulţumesc
dacă am scris ceva greşit să mă iertaţi."

Aşa arătau scrisorile, rare, ale bătrînului Artimon. Petre şi le aminti în clipele acelea de goană febrilă, spre patul de suferinţă al bunicului, cînd trecu, aproape fără să bage de seamă, prin Cetatea de Baltă şi prin Sîntămărie. Nu putea să uite că în intervalul dintre scrisori apăreau, o dată, de două ori pe an, la uşa apartamentului nr. 3, etaj I, scara B, din blocul 5, amîndoi bătrînii, cu aceeaşi desagi ponosiţi în spinarea tot mai gîrbovită. Apăsau lung pe butonul soneriei cu ţîrîit strident. După ce una din strănepoate, Silvia sau Dana, întrebau grijulii „cine-i ?", Artimon răspundea : „Deschide, om bun !" Fetiţele alergau la Dorica, să o cheme la uşă. După ce le asculta şuşotelile prelungite, pînă să deschidă, bătrînul le înfrunta, în glumă, în timp ce-şi dădea jos desagii din spate : „Frumos din partea vóastră ! Ne ţineţi la uşă, ca pe străini !" Strănepoatele îl luau în serios şi se întristau : „Ni-i frică de hoţi, moşule !". „Păi, cum ? sînt hoţi în Bucureşti ?" „Mai sînt, c-am citit în ziar", se lăuda Silvia, pentru a înţelege bătrînii că ea se descurcă pînă şi cu cititul gazetelor. Pe Artimon, mai ales la prima vizită, îl contrariase faptul că atît Petre cît şi Dorica se bîlbîiseră cînd îi întrebase : „Cu cine sînteţi voi vecini ?" După măsura şi

judecăţile lor de-acasă, în faţa acelei bîlbîieli, le zise: „Păi, cum, măi copii, ce fel de oameni trăiesc prin blocurile astea, dacă nu se cunosc unii pe alţii ? !" Ca să nu procedeze şi ei la fel, bătrînii făceau ce făceau şi, după ce-şi mai terminau o parte din poveştile de familie, folosindu-se de absenţa lui Petre, ieşeau în faţa blocului, să mai vadă oamenii care trec pe-acolo. La parter, fuseseră instalate un atelier de croitorie, un debit de tutun şi un „aprozar". Era, deci, un du-te-vino de oameni necunoscuţi, locatarii blocurilor aflate încă la roşu. Aşa că bătrînilor nu le mai era deloc urît. În prima zi, văzînd că nu-i salută nimeni, începură să zică ei „bună ziua" fiecărui trecător. Unii răspundeau, alţii se uitau surprinşi, treceau mai departe, fără să le răspundă. De vreo cîteva ori, Dorica, întorcîndu-se de la „aprozar", unde stăteau la coadă, îi aflase pe bătrîni sporovăind cu oameni din cartier. Mai existau, pe străduţele aliniate între blocuri şi Şoseaua Chitilei, multe familii de ardeleni, aşezaţi pe-acolo încă după primul război mondial. Porniseră în „vechiul regat" să caute de lucru, să slujească, la nevoie, pe la boieri, să încerce angajarea pe şantierele de construcţii, pe la I.T.B., ei fiind socotiţi oameni harnici, serioşi, de încredere. Aveau, deci, în perimetrul acela, căsuţele lor, înconjurate de cîţiva zeci de metri pătraţi de grădină, de doi-trei pomi, de un strat de zarzavaturi, un coteţ de porci şi unul de găini, cu alte cuvinte, o întreagă gospodărie. Aceştia, ardelenii, intrau întîi în vorbă cu bătrînii, după ce se uitau la straiele lor atît de distincte. „De la Sibiu sînteţi, ori de la Cluj, bade ?" îi întrebau unii. „Ba, nu, sîntem de la Blaj ! Din Zăpadia, dacă aţi auzit cumva", răspundea Artimon, fără întîrziere. „Da' dumneavoastră de unde ne cunoaşteţi ?" întreba şi Maria. În felul ăsta reuşeau să-şi umple o parte din timp. Chiar şi iarna, cînd îngheţau prin faţa blocului nr. 5. Mai departe nu se aventurau, să nu se piardă. Întorşi în casă, puneau amîndoi tot felul de întrebări, la care Dorica şi fetiţele răspundeau ce le trecea prin cap, ca să nu-i supere pe bătrîni, să nu spună că se „ţin făloase". Cînd ajungea Petre, seara, acasă frînt de muncă, Artimon voia să mai afle şi răspunsurile nepotului, la aceleaşi întrebări. Sau la altele, şi mai complicate. Petre răspundea cît răspundea, apoi cădea de oboseală şi adormea pe pat, în faţa bu-

nicilor. Bătrînii se îngrijorau, nu cumva să fie bolnav sau să aibă alte necazuri pe-acolo, pe la slujba lui de la uzină. Sau, chiar pe-acasă, cu Dorica, fără să le spună lor...

Drumurile bătrînilor la Bucureşti, tot mai rare, pe măsură ce înaintau în vîrstă, treziseră nu numai bănuiala şi nemulţumirea lui Octavian, dar şi protestele acestuia, în scris, ca să nu se îndoiască nimeni, nici băiatul său cel mare, că tatăl ar fi uitat de autoritatea sa violentă, incontestabilă. Răspunsul lui Petre, la fel de sever, îl obligase însă să-şi schimbe tactica. Octavian începuse să se adreseze numai nurorii :

„Zăpadia 1/III-1965

Dragă Dorică vam mai scris vreo două scrisori şi nam primit niciun răspuns barăm că aţi primit pachetu pe care vi lam trimis ca să ştiu dacă laţi primit sau nu. Dragă Dorică să ştii că sînt tot bolnav şi aşa îs de supărat mai bine să mor decît să trăiesc aşa dragă Dorică îţ scriu numa ţie că lu Petre geaba îi scriu că el vorbeşte cu moşuso pe telefon dacă îi trebuie ceva săi spuie lu Ion şi Ion săi spuie lui ca săi trimită bani că nu au destui dar pe mine nu mă întreabă nici unu dacă am cemi trebuie dragă Dorică îţi scriu ţie ca să ştii ce ia spus bătrînu lui Petre că numa la voi vin toţi şi tu nu mai poţi vedea neamurile lu Petre pe capu vostru şi tu comanzi acolo dragă Dorică să ştii că numa cu minciuni umblă că avem un reşeu care mi laţi trimis să ne folosim de iel amîndoi dar în anu trecut nu lam folosit eu de loc. So dus pe la Ion că a fost reşeul stricat şi la reparat şi Dumnealui a mers pela Lucreţia ca fost o butelie la ea a luato şi a duso la încărcat după aceia a duso la Dumnialor dar no zis să facem şi noi mîncare pe ea, am dus soba în bucătărie şi am făcut focu cu placaj. Întro zi dumnealui a fost la vie muierea (adică Livia) *a pus nişte apă pe reşeu să spele nişte haine o venit de la vie bătrînu şi a intrat în bucătărie şi a stins focu nam zis nimic am făcut toată vara focu în sobă cu placaj acum reşeu so stricat de tot. am vrut să cumpărăm laolaltă un reşeu să ne folosim toţi de el dar cea făcut bătrînu într-o zi ? a zis că merge la Copşa la Ion să cumpere reşeu, eu lam întrebat că de ce merge la Copşa o zis că are treabă eu iam zis că dece umblă cu minciuni de ce*

nu spune că vrea sai cumpere Ion reşeu. Eu vă rog să scrieţi lui Bătrînu săl folosim amîndoi dacă nu săi scrie Petre că i la dat numai lui că aşa a zis. Dragă Dorica eu ţiam scris numai ţie aciastă scrisoare tu să no dai la nime fără să faci tu ce ştii tu că Petre se înţelege cu moşuso şi cu Ion pe telefon şi tu şi eu nu ştim nimic le dă la bătrîni apă la moară să facă şi acum cu mine ce vreau ei. azi mîine moriu şi eu încă nam fost stăpîn în casa mea din cauza lor şi a copiilor, dragă Dorică eu închei te sărut pe tine şi pe toţi ai căsii aştept răspuns dela tine cum mai stai cu sănătatea că eu stau rău dragă Dorică să ştii că numai la tine mai am milă şi speranţă fă cum ştii.“

Dorica avusese, bineînţeles, explicaţiile ei cu bărbatul, deşi convenţia fusese încheiată de mult : pe cît posibil, să nu se amestece nici unul în certurile dintre bătrîni şi Octavian ! Cu toate că nu puteau rămîne deoparte de furtunile din casa Borceştilor, Petre şi soţia îşi împărţeau, nu fără unele discuţii şi tensiuni, rolurile de „mediatori“, avînd de grijă să protejeze, totuşi, pe cei bătrîni, pentru anii puţini cîţi îi mai aveau de trăit. Le era milă şi de Octavian, dar se gîndeau că el o are alături, oricum, pe Livia, care se dovedea grijulie, atentă, cu cel de-al doilea soţ al ei.

După „plîngerea“ atît de straşnică de la 1 martie, sosise în aceeaşi lună o scrisoare mai calmă.

Apoi, în postul Paştilor, la 18 martie, Octavian Borcea îi scria, printre altele, nurorii :

„Dragi mei să ştiţi că vine bătrîni la Bucureşti nea anunţat miercuri seara cineva de la Copşa că a trimis Ion să meargă moşuso şi mamăsa bătrînă joi dimineaţă la Copşa săi ducă el la Bucureşti. Nu ştiu aţi trimis Dumneavoastră să vie ori Axente, că noi nu ştim nimic nouă nu ne spune nime nimic ca şi cînd am fi străini. Dragi noştri noi nu vam trimis nimic pe bătrîni pentrucă nici nam ştiut că vin aşa repede. sar putea să viu şi eu pe paşti dacă sînt poftit la Bucureşti.“

Petre nu-şi mai aducea bine aminte dacă tatăl său fusese sau nu atunci la ei. De obicei, făcea totul ca să nu se

întîlnească, nici din întîmplare, acolo, cu bătrînii. Se prezentau, deci, pe rînd. După călătoria unuia era obligatorie invitarea urgentă şi a celorlalţi ! Fraţii îşi împărţeau, tacit, aceste roluri. Foarte rar reuşeau să se pună de acord dinainte. Totuşi, cînd ştia că vin bătrînii în Bucureşti, Petre îl anunţa pe Axente în Dobrogea. Numai că acesta nu-şi putea lăsa treburile cînd poftea el şi să fugă în Capitală. Iar cînd reuşea s-o facă, sosea, adeseori, fără Lelia şi fără copii. În asemenea situaţii, bătrînii se întristau. Maria plîngea de dorul strănepoţilor. Mai tîrziu, prin iulie, în acelaşi an, o altă scrisoare îşi făcuse apariţia. Petre era intrigat de faptul că aproape niciodată, în nici o scrisoare, tatăl său nu mai amintea de Artimonuţ şi de familia acestuia, deşi erau acolo, la doi paşi de Zăpadia. După ce reproşa familiei lui Petre, pe bună dreptate, o tăcere prea îndelungată, rîndurile noii scrisori se ocupau de Lucreţia, Octavian mărturisindu-le bucuria că singura lor fată, rămasă învăţătoare în comuna Brateiu, de lîngă Mediaş, se măritase acolo cu un profesor de istorie, fiul unic al unor ţărani din localitate şi reproşîndu-le că nu s-au dus şi ei la nuntă.

Petre nu apucase să răspundă la această scrisoare, care-l mîhnise de două ori : că nu-şi găsise timp să-i scrie tatălui său şi că nu făcuse pe dracu-n patru să dea şi el o fugă pînă la nunta singurei sale surori ! Octavian se adresase din nou cu aceeaşi formulă generală : „Dragi mei". De mult nu-şi mai începea scrisorile cu „Dragă Petre". Renunţase deocamdată şi la particularul : „Dragă Dorică".

Toamna, după ce Petre îşi biruise propriile încăpăţînări, se hotărîse să declare o nouă „mobilizare generală" a tuturor fraţilor. Odată strînşi, îi luase la zor pe fiecare, acolo în casa lor din Zăpadia. Nu atît pentru părtinirea bătrînilor, cît mai ales pentru felul în care se purtau cu tatăl lor. Acesta era bolnav şi slăbise mult. Dar deprinsese şi dibăcia de-a exagera în scrisori, mai ales cînd avea vreun interes. Petre-şi certase fraţii dar îl înfruntase şi pe Octavian. Ceea ce-l făcuse să trimită iar scrisorile, din octombrie încolo, cu formula temporar abandonată : „Dragă Dorică". Pentru a nu-l întărîta prea tare pe Pe-

tre, sau ca să nu-şi supere nepoatele, adăuga după „Dragă Dorică" *„şi întreaga familie". „Aflaţi despre noi că sîntem bine cu toţi. eu aşa ca mine sînt foarte slabu că aşa nam fost niciodată cam muncit două săptămîni la şură am mutato mai încoace către casă ca să avem grădina mai mare pentru legume şi mia dat mult de lucru singur am desfăcuto şi singur am făcuto la loc tata no pus mîna sămi ajute. Cînd am mutato întro Duminică şaizeci şi doi de oameni au fostu la noi deam duso acum gîndeşti că acoalea a fost de cînd lumea."* Apoi, după încă un *„Dragă Dorică"*, o ruga pe noră să-i mai trimită una sau alta din cele trebuincioase casei. prelungind, încă un an de zile, starea aceasta de „nici pace — nici război" faţă de Petre. Băiatul începuse nu numai să se obişnuiască, dar chiar socotea mai înţelept să împingă într-o zonă cît mai neutră pornirea tatălui său împotriva bătrînilor, pentru a nu fi obligat mereu la reacţii directe. Citea, desigur, toate scrisorile, socotindu-le tot mai mult o variaţie de temperatură a supărărilor de-acasă. Toate intrau, treptat, în firea lucrurilor. Pe măsură ce treceau anii, răstimpurile de linişte păreau a se prelungi şi ele. Trădau oboseala ambelor tabere, aflate în poziţia ciudată de-a trăi sub acelaşi acoperiş, de a-şi împrumuta blidul şi lingura. Înghiţea fiecare ce avea, pe apucate, parcă numai pentru a mai prinde puteri, în vederea războiului sau a păcii aproximative care urmau.

Petre începuse să-i răspundă tatălui din nou, ştiind că se bucura să-i citească scrisul, că atenţia lui încuraja şi sporea calmul din casa Borceştilor, se răsfrîngea binefăcător şi asupra bunicilor. Prima misivă, aşteptată nu prea mult, dar cu destulă curiozitate, sosise tot în luna lui ianuarie 1970. Îi era adresată de data asta lui, şi se întindea, în mod cu totul neobişnuit, pe pagini multe. Petre îşi amintea bine de lectura acelei scrisori, făcută mai întîi singur, pe nerăsuflate, apoi reluată împreună cu nevasta şi cu fetiţele, curioase să afle şi ele pe cine s-a mai supărat bunicul lor. Îi devenise, nici el nu ştia de ce, scrisoarea cea mai dragă. Un „document" pentru familia şi satul lor, pentru o întreagă lume sufletească. Lectura îi făcuse şi bine şi rău, schimbîndu-l cînd în copil, cînd în moşneag.

„Dragă Petre — își începea scrisoarea Octavian — să *știi că a murit Văsălică și a rămas Ană fata lu Livia cu șapte copii. a fost un om stricatu șia bătut femeia tot mereu și copii tot la fel. și a bătut și pe un paznic de cîmp și a furat doi miei de la colectivă și lau dus la închisoare pe nouă luni și la nouă luni a venit acasă tot el așa cum sa dus a făcut un scandal în familie a stat acasă o săptămînă și a mers pe urmă la Cîmpia Turzii și a cumpărat două fluiere, a venitu acasă și a plecatu la o comună unde era copilu lui cel mai mare cioban la oi, acolo cu cojocu pe el și cu fluierele după șerpar cu măciuca în mînă și doi cîini după el sa dus ca să deie oile cu copilu în samă la stăpîni, după ce a terminat copilu a zis către el săi deie lui cojocu și bîta să meargă el căi mai tînăr pe jos acasă cu cîinii și tatăso să meargă cu trenu. tatăsa no vrut a zis că merge el pe jos copilu a mers la tren. a fost sîmbătă seara tatăso a plecat pe jos cu cîinii atunci noaptea, a fost o zăpadă mare și a bătut un vînt de a nemețit zăpada el a venitu pînă la Hodăile Bucerzii acolo sa băgat la o casă că ia fost frig și la rugat pe omu acela săi deie o cupă de vin. omu ia dat și cînd a văzut că e beat la rugat să rămîie acolo pe noapte dar el na vrut și a luat fluierele măciuca și doi cîini și a pornit la drum să vie înapoi în Zăpadia. frigu a fost mare zăpada nămețită și el a luato ca omu beat pe niște locuri rele pe coastele mari de la Glod și cum o umblat pe acolo toată noaptea numa el o putut ști și a ajuns aproape de Glod întro coastă de deal și acolo a căzutu și cojocu a alunecat de pe el și așa a înghețat și a muritu cu fluierele după șerpar și cu doi cîini lîngă el și na mai dat nime de el pînă la o săptămînă un cioban de la oile colectivului dar nu la recunoscut cine poate să fie. omu s-a întristatu și a fugit pînă în sat la miliție de ia anunțat că el a datu peste un om mortu poate peste un mărginean că ei sînt ciobani străini care vin de la Sibiu pînă la noi. apoi au ieșit la fața locului mai mulți oameni între care a fostu și fecioru din Glod a lui Livia care la cunoscut căi Văsălică șogoru lui și na lăsat pe nime să se apropie de el pînă a venit o comisie la fața locului de la Alba-Iulia cu un doctor dimpreună care la consultat că a fost un om sănătos dar a avut în el mai mult alcol decît sînge și nu ia mai făcut atopsia la dus acasă și la două zile lau îngro-*

patu. așa a vrut Dumnezeu să scape acea femeie (Ana) că are douăzeci de ani de cînd so dus după el și atîta bătaie a fostu pe ea și pe copii din partea lui și pe părinți tot la feliu ia batjocoritu. toată lumea a făcutu cîte ceva numa el na făcut nimic făr numa șapte copii care au rămas cu o mamă slăbuță de atîta bătaie și mai mult flămîndă și fugită de la casă desculță ca vai de capu ei. dar na avut ce face unde să meargă și unde săși lase cei șapte copii care cel mai mic e numai de un an, alții de doi și de trei aproape toți sînt așa de mici numai doi sînt mai mari, a rămas foarte necăjită de la toată lumea ie milă de ea și toată lumea zice bine ca murit. nuți pot scrie atîtea cîte a făcut acel om. dacă lear spune la vreun scriitoriu ar trebui să scrie un roman despre cîte a știut face acel omu în două zeci de ani cu ea și cu părinți și cu copii care au rămas azi goi din cauza lui. dragi mei să știți că a murit și muierea ai bătrînă alui Gîdea pocălta, iar timpu pela noi ie cu zăpadă și frig mare. Dragi noștri noi sîntem cam sănătoși acum la fel și Artimonuț cu familia lui și Lucreția cu familia și Veanu o mai fost peacasă și Bătrînii o duc bine că noi avem de la Dumnezeu și de la voi tot numai sănătate să fie, am tăiat doi porci și vă trimitem și vouă carne și cîrnați și slănină afumată, eu vă rog să ne scrieți ce mai faceți cum o mai duceți peacolo cu serviciurile și cu școala ca să știm și noi de voi. aveți voie bună de la Preotu domnu Turdeanu cu famila de la cuscru Cireș cu familia dela Gligor și Robu cu familiile dela Artimonuț și Lucreția cu familiile cu drag încă o dată vă sărutăm Tata."

Cu toate scrisorile astea și cu altele încă în cap, dar mai ales ultima, despre moartea lui Vasilică, Petre Borcea trecu în fuga mașinii și de comuna Jidvei, fără să se mai abată, ca altădată, pe-acolo. Nu mai opri nici la „fabrica de vinuri" a IAS-ului, construită pe promontoriul înalt de lîngă stația C.F.R., știind că are în portbagaj cîteva sticle cu vin uleios de Lechința. Le primise de la un prieten băimărean. Nu era îngrijorat că n-o să aibă cu ce face față acasă, după sosire, dacă i-ar mai fi ars cuiva să închine un pahar de vin în prezența bătrînului Artimon, grav bolnav.

Merse mai departe, însoțit de umbrele grăbite, prelungi, ale după-amiezii, cu soarele roșiatic căzînd în dreapta lui, precum capul lui Ioan Botezătorul pe tipsia Salomeii.

După cîteva clipe, coti la dreapta și intră în drumul Zăpadiei. Pămîntul se dezgheța de-a binelea, dar noroiul nu răzbea pe sub pietrișul împrăștiat de la linia ferată și podul de lemn de peste Tîrnava-Mică, prin sat în sus, pe lîngă școală, pînă la căminul cultural și bufetul sătesc, unde întorceau autobuzele care transportau zilnic muncitorii din Zăpadia spre Combinatul din Blaj.

Acasă, îi ieși în întîmpinare Octavian. Cu toate că-i scrisese lui Petre, alertîndu-l, să vină, acum se arătă surprins de sosirea lui.

Era slab, neras, își sărută băiatul și se grăbi să-l poftească în „casa lui". Asta însemna camera din mijloc, locuită de el și de Livia. Camera dinspre șură, căreia i se tăiase o ușă cu ieșirea directă în pridvor, devenise, după atîtea certuri și supărări, „casa bătrînilor". Abia în momentul acela, uitîndu-se la cele două uși, Petre realiză, încă o dată, adîncimea prăpastiei ce se căscase între bătrîni și tatăl său. Dilema trebuia dezlegată fără ezitări. Dacă ar fi intrat în „casa" lui Octavian, în mod sigur s-ar fi întristat bătrînii, mai ales Artimon. El era bolnav, zăcea acolo pe patul vechi, în care murise Silvia. Ce-ar fi zis bătrînul dacă Petre, în loc să alerge la el, să-l vadă și să-l întrebe de sănătate, ar fi intrat în „casa ăleia", a Liviei ? Dacă ar fi refuzat să intre, Octavian i-ar fi reproșat din nou, pe față sau în gînd, că Petre ține mai mult la bătrîni decît la el, care i-e tată ! Intuind ambele pericole, inginerul se opri în capul treptelor și începu să-și curețe ghetele de noroi. Întîrzie mult în această operație greoaie. Două *răzători* mari stăteau așezate de o parte și de alta a scărilor, iar lîngă ele, tot felul de bețe, *custuri* de lemn, așchii și bucăți de placaj, îngrămădite acolo pentru ca noroiul să nu fie cărat în casă. Între timp, odată cu Livia, ieșită și ea în întîmpinarea lui Petre, sărutîndu-l ca pe copilul ei, apăru în pridvor și Maria, bunică-sa. Auzise mișcarea din curte și din „casa" lui Octavian. Se grăbi să vadă ce s-a întîmplat.

— Tulai, Doamne, uite c-o venit Petre acasă ! Da' ce-i cu tine, scumpu' mamii ? Doar nu ți s-o întîmplat ceva

de-ai ajuns aici pe-o vreme ca asta ? Mîncu-ți sufletu' că tare mă poci îmbucura că te văz... Să nu moară cumva bătrînu' și...

— De ce să moară, mamă ? se grăbi Petre să-i întrerupă șirul vorbelor întunecate. Bunică-sa i se agață de gît, moale și tristă, ca o năframă neagră. Las-o-n supărare de moarte, mamă Mărie, — continuă băiatul — am auzit că moșu nu-i așa de beteag, să te-apuci dumneata de bocit...

Ziua se înecase în seară. În „casa bătrînilor" era aprinsă lumina. Petre o luă pe bunică-sa de braț, strîngînd-o lîngă el ca pe-un copil. Acum era totul clar, alegerea era făcută. Urmat de ceilalți, se îndreptă hotărît spre „casa bătrînilor". Maria își continua bocetul improvizat :

— Nu vreau să moară bătrînu' ! Nu vreau să rămîi fără el...

— Taci, tu... (nu-i mai zise „proasto", ca altădată) taci, tu, bătrîno, că eu nu mor cînd crezi tu, nici cînd vreau eu, mor cînd trebuie... Atunci să plîngi, nu acum ! o apostrofă, cu vocea tremurată, Artimon, în timp ce se lipi și el de Petre. Se trădau, în gestul bătrînului, o dragoste caldă, un presentiment ciudat. Toate se concentrau în sărutul buzelor învinețite, arse de febră, sărut cu care își întîmpinase nepotul, în privirile lui împăienjenite, în graba de-a se așeza din nou pe dunga patului, aproape de sobă.

Înaintea oricăror daruri, Petre scoase din servietă medicamentele. Artimon se bucură copilărește la vederea lor. Avea nevoie de ele. Erau mai degrabă leacuri sufletești.

— Fierbințeli ai, moșule ? îl întrebă Petre. Ți-ai pus termometrul ? Cine-a fost să te vadă ? Ce te doare ?

La atîtea întrebări, Artimon răspunse scurt :

— Boala mea, Petre, e bătrînețea. Și de boala asta nu mă vindecă nime... Da' mai bine spune-mi, tu de unde vii ? Cum de-ai nimerit pe-acasă ?

Toți ceilalți tăceau, așezați pe lavița de după masă, pe scaunele dinspre blidar. Numai Petre se așeză pe dunga patului, lîngă bunicul său. Era un fel de spectacol în doi,

cu replici sobre, cu tăceri scurte, covîrşitoare, la care ceilalţi asistau curioşi, nerăbdători.

— Am nimerit bine sau rău, moşule ? zise Petre.

— Bine, pentru că m-ai găsit în viaţă. Rău, pentru că nu-s chiar sănătos ! replică bătrînul. Da' tot n-am înţeles cum de-ai nimerit acum şi cum de-ai ştiut că-s beteag, de mi-ai cumpărat atîtea leacuri ?

Petre se văzu nevoit să recunoască :

— Mi-a scris tata că eşti bolnav... Dumnealui m-a chemat acasă... Şi eu mă bucur c-am venit, că te aflu mai sănătos de cum m-aşteptam ! îl încurajă nepotul. Te-a văzut vreun doctor ?.

— M-o dus într-o zi Artimonuţ la doctoru' ăsta tînăr din Ciurel...

— Şi el ce ţi-a spus ?

— Că am un fel de răceală la *plumîni,* ca toţi bătrînii pe vremea asta. Era grăbit. Şede în Blaj şi pe deasupra trebuie să se intereseze mai mult de copii, să nu moară. Dacă mor bătrînii, nu le zice nime nimic doctorilor. Dacă mor copiii. îi cheamă pe la judecătorie. Şi-i normal aşa, că dacă mor copiii moare ţara...

— Dar ceilalţi, ai noştri. n-au fost pe-acasă ? Ei ştiu că eşti bolnav ?

— N-au fost şi nici n-am aşteptat să vie ! Dacă nu le-o fi scris altcineva că-s bolnav — zise Artimon uitîndu-se cu subînţeles spre Octavian — eu nu le-am scris şi nu i-am chemat... Am avut de gînd să mai trăiesc, să mă duc într-o zi pe la fiecare, să-i văd aşezaţi pe la casele lor... Acum, afară de Veanu, sînteţi toţi căsătoriţi, cu copii şi cu situaţii...

— Poate că şi Veanu se însoară, spuse Petre, fără să se gîndească prea mult dacă era bine sau nu să le anunţe vestea.

— Cu cine ? De unde ştii ? se interesă Maria.

— Nu ştiu chiar bine, mamă... Se pare că-i o fată din Tîrnăveni. Am fost pe la Onişor. De la el am aflat. Era mama fetei pe-acolo, cu ceva treburi...

— Brava vouă ! izbucni Artimon. Bag seamă că aproape toţi vă însuraţi pe ascuns. Nu spuneţi înainte, de parecă v-ar fi ruşine ce luaţi. Ca lui... Bătrînul se opri la timp, nu mai voi să-l provoace iar pe Octavian. Mai ales

că se afla de față și Livia. Apoi continuă : Chiar de-aia, dacă zici că se însoară, vreau să-i văd și lui logodnica. Așa că, viu cu tine, Petre, dacă ești cu *otomobilu'* tău... Ce zici tu, Mărie, vii ? se adresă bătrînei, ca și cînd totul era limpede, hotărît de mult. Ce zici, Petre, ne duci ?

— Să vedem cum stai cu temperatura pînă dimineața, moșule ! Acum te rog să iei medicamentele astea, uite-așa, amestecate. Și să le bei c-o ulcică de lapte. Îmi pare rău că nu le poți bea cu vin. Dar nu-i nimic, bem noi un pahar la București ! Că și pe-acolo se găsește vin de soi...

Ideea plecării bătrînilor la București, lansată de Artimon și acceptată atît de repede de Petre, nu-i plăcu deloc lui Octavian, dar nu îndrăzni s-o spună, deocamdată. El știa bine că bătrînul o să-l „pîrască" lui Petre și celorlalți nepoți, vrînd să deschidă „procesul moștenirii", înainte de moartea bătrînilor, care dețineau uzufructul tuturor bunurilor imobile din curtea lor. Stătea ca pe jar. Petre desfăcu pachetul cu darurile și începu să le împartă. Jimblele și dulciurile le dădu bătrînilor. Ei n-aveau dinți să poată roade orice. Sticlele de vin le împărți celorlalți, frățește. Desfundă una și ciocniră cu toții în sănătatea bătrînului, amărît că el nu putea să guste vinul.

— Să fiți voi sănătoși, că zilele mele, oricum îs numărate !

Cînd ieși Livia, se luă după ea și Octavian. „Să dau la vacă de mîncare și s-o mulg", motivă el. Apăru apoi Ion Cireș. Mai tîrziu bătu la ușă Gligor vințelerul. După ei, și Robu. Aflaseră de sosirea lui Petre. Aveau acum prilejul să-l vadă și pe Artimon. Bătrînul zărindu-i pe toți acolo, în jurul său, le zise :

— V-ați strîns, măi penzionarilor, ca la priveghi... Da' eu plec mîine dimineață pînă-n București. Așa că, rămîneți fără mort...

Glumiră, încercînd să-l facă pe bătrîn să-și mai uite de boală. Vorbiră de una, de alta, dar mai ales despre grijile din cooperativa lor agricolă.

— Ei, cum merge ? întrebă Petre.

— Să spună Cireș, că el a rămas cu politica. Voi sînteți neamuri, vă sfădiți, și vă-mpăcați cum vă place...

— Iar n-ai înțeles nimic, Gligore. Iar ai uitat vorba mea : cine nu ascultă, nu pricepe...

— Lasă-mă, mă, cu proverbele tale şi spune pe românește ce ai de spus !

— Asta am, că-i fericit acela căruia îi spun o vorbă şi înţelege zece. Şi vai de capul cui îi spui zece şi nu pricepe nici una ! Aşa că, după ce ţi-am răspuns ţie, lasă-mă să-i răspund şi lui Petre. Unele treburi, nu zic, merg mai uşor acum într-o gospodărie mare, de cum mergeau în alta mică. Dar altele se şi încurcă mai uşor. Mai ales cu conducerea...

— Deci, frate-meu, Artimonuţ, nu prea face treabă ! trase concluzia Petre, mai mult ca să-l stîrnească pe Cireş.

După o scurtă tăcere, se înghesui Gligor :

— Hai, răspunde, măi, „Neutrule", că ţie ţi-o luat Artimonuţ locu', nu mie !

— Nu mi l-o luat, i l-aţi dat voi... Asta-i una la mînă. A doua : cine nu ştie să vorbească despre meseria lui înseamnă că n-o cunoaşte. Or, eu am mîncat pîinea asta de preşedinte, şi ştiu că nu-i prea dulce ! Artimonuţ are aritmetică mai bună ca mine...

— Şi ce să numere, mă ? întrebă Gligor.

— Orice ! Că dacă nu numeri, ca preşedinte, n-au ăilalţi ce băga în sac. Decît s-o sfîrşească rău, mai bine să-i ţină de scurt. Pentru că, ştii tu vorba aia, Gligore, sfîrşitul laudă începutul !

Bătrînul Artimon, biruit de căldură, de aerul închis, se lungise pe pat, gata să aţipească. Respira mult mai greu, stînd întins, decît în şezut. Auzea, ca prin vis, ce spun consătenii şi prietenii lui.

— Ne ducem şi noi pe-acasă, zise Robu, că ne-aşteaptă muierile cu cina. Da' eu tot aş fi vrut să-i pun lui dom'inginer o întrebare...

— Şi de ce nu mi-o pui ?

— Ba o pun. Întrebarea-i asta : oare îi spun cei răspunzători de agricultură tot adevărul şefului cel mare ?

— Nu-nţeleg, făcu Petre. La ce te gîndeşti ?

— Uite, la creşterea vitelor. Am auzit că unii îl cheamă în vizită, să se laude cît de lăptoase sînt vacile. Da-l cheamă să-l mintă, şi asta nu-i frumos...

— Cum să-l mintă ?

— Aşa bine. Îi spun că-s vacile lor, şi cînd colo ele-s luate cu împrumut de la alţii...

— Nu cred că țăranii pot face așa ceva ! zise Petre.

— Adevărat, țăranii nu fac ! Fac *fermierii,* ori cum naiba le mai zice ălora de la Gostat...

— Dar de unde știi dumneata, tete Robule, dacă-s adevărate sau nu poveștile astea ? Să nu vorbești cu păcat...

— Sînt adevărate, că mi le-a povestit chiar fata mea, Aurica, o știi tu, c-ați fost de-o vîrstă și-ați mers împreună la școală. Ea-i măritată în Alunecuș. Bărbatul ei lucrează la o fermă de vaci... Slabe ca alea din Biblie...

— Păi, tete Robule, dacă ai aflat povești de-astea, de ce n-ai scris direct la București ? îl întrebă Petre.

— Mie, scrisorile astea cu anonime nu-mi plac. Mi-i greață de ele ! Ai uitat, dom' inginer, că după o scrisoare de-astea, contra mea și-a lui tată-tău o venit atunci unul Hordiș ? N-o făcut-o el de minunea satului pe nevastă-mea, cu cuptorul de pită ?...

— Scrie și semnează cu numele dumitale ! îl îndeamnă inginerul.

— Nu pot, c-atunci mă cheamă la județ, să le spun de unde știu. Poate mi-or cere să le-aduc și martori, să le probeze adevărul. Da' eu n-am vreme, nici bani, să umblu cu trenu' pe la județ după adevăr...

Un bec mare lumina deasupra treptelor ce coborau din pridvor în curte. Din grajd, apăru Octavian, cu șușta-rul plin de lapte cald.

— Gata, măi, nu mai stați ? întrebă el cu un aer de regret și imputare. Parcă le-ar fi spus : de ce nu intrați și în „casa mea" ?

— Ne grăbim, răspunse Ion Cireș, în numele tuturor. Noapte bună !

„Lasă, mă, «Neutrule» știu eu bine că ții cu ei ! Te-o capacitat și pe tine Axente și bătrînii. Toți 'au trecut de partea lor. Dar să-i grijească nu vine nime, cînd îs betegi. Tot eu cu femeia asta sîntem buni" își zicea, în sinea lui, Octavian.

În casă, Artimon se ridică din nou în șezut, să poată respira mai ușor. Octavian le-aduse bătrînilor o cupă de lapte, pe care Maria se grăbi s-o fiarbă. Petre puse din nou termometrul la subțioara bunicului : n-avea tempe-ratură !

— Nu știu ce-o fi, că n-am avut deloc fierbințeală, zise Artimon. Poate c-o fi vreo gripă de-asta nouă, adusă din Asia... Am cetit eu în gazetă că pot veni microbi și din lună, de cînd cu oamenii care se întorc de-acolo...

— Sînt tot felul de ciudățenii, acceptă Petre. Vom vedea noi, moșule, ce ai, cînd ajungem la București. Știi că prietenul nostru Gheorghe, doctorul, te cunoaște bine...

— Mă cunoaște, ca pe-o păpușă stricată. Îmi place de el, că-i om fain. Vindecă omu' mai mult cu vorba decît cu leacurile. Numa' că mie ce să-mi mai poată face, acum la 90 de ani, chiar dacă-i prieten cu tine ? Auzi, pe Axente poți să-l cauți la telefon ? Să vie și el cu nevasta și cu copiii la voi, barem pe-o zi...

— Îl găsim și pe el, n-avea grijă !

— Bine. Atunci caută acolo în *lada mesii* și vezi că ți-am scris hîrtiile-alea pe care mi le-ai cerut într-o vară...

— Ce hîrtii, moșule ? se prefăcu Petre a fi uitat ceea ce discutaseră, într-adevăr, cu o vară-două înainte.

Atunci, îl rugase pe bătrîn să scrie tot ce-și mai aduce aminte despre familia lor. De la cei bătrîni încoace, orice, tot ce-i trece prin cap, tot ce-i place lui. Artimon îl refuzase : „Măi, copile, eu n-am ce scrie", „Cum, moșule, după cîte ai trăit, n-ai ce scrie ?" „Nu, n-am. Ce trăiește omu', se duce odată cu viața. Hîrtiile, dacă le scrii adevărat, pot să mai supere pe cineva.

Totuși, nu uitase. Își călcase pe inimă, numai de dragul nepotului. Cînd Petre scoase hîrtiile din pupitrul mesei, îl mai întrebă o dată :

— Și ce-ai scris, moșule ?

— Nu știu. Dacă cetești, vezi tu de-i bine ori nu. Poate-i un fel de referință de-asta, cum îi ziceți voi, despre familia noastră. Că testament n-am putut scrie. Eu acum nu mai am nimic. Nici pămînt, nici casă. Ce să vă las ? Sufletul din mine ? E cam bătrîn și ostenit, n-aveți ce face cu el ! Păreții ăștia din jur îi împărțiți cum îți vrea, cum știți, cum sună legile astea noi, pe care eu nu le mai cunosc. Altădată le știam pe toate, c-am fost și primar. Știi tu cîte poduri am făcut în hotaru' satului ? Zece ! Du-te la podul Tătăișei și cetește acolo, sub ierburi, că ne-am scris numele în ciment și se vede. Notareș era pe vremea aia unul Keresteș, ungur, dar om de omenie ! Știi

tu cîte fîntîni cu apă de băut am săpat în toate hotarele Zăpadiei ? Cincisprezece ! Şi două şipote, cu ţeavă şi cu troci mari, de adăpat vitele şi oile... Acum, s-o mai astupat cîte-un izvor, dac-or uitat oamenii să le cureţe. Dar altele mai cură şi-acum... Cum zic, casă nă vă pot lăsa, că n-am... Pereţii nu-s casă, dragul meu ! Iar casa noastră s-o risipit în lume, odată cu voi. O fugit sub pămînt, cu Silvia. Acum, mai luăm şi noi ceva din ea, că aşa ni-i scrisa. Fiecare, ca boureii, îşi ia un fel de casă în spinare şi se tot duce, pînă i se pierde urma. Aici, rămîn numa' pereţii. Poate vă mai gîndiţi, vă mai întoarceţi careva înapoi, să le daţi iar suflet...

Bătrînul vorbea rar. Răsufla greu. Bău o ceaşcă de lapte cald şi se întinse iar pe pat. Cînd văzu că bătrînei îi cade capul de somn, se adresă nepotului :

— Du-te, Petre, şi la ei, dincolo ! Lasă-l în păcatele lui pe Octavian. O îmbătrînit şi-i slab. Dacă îţi zice ceva de casă, tu acuma ştii ce părere am... Să aivă răbdare pînă ne ducem şi noi, că mult a fost şi puţin mai este ! Să nu fie grăbit. Că picior de străin în curtea asta nu putem răbda, pînă mai avem zile ! Du-te şi culcă-te în „casa dinainte", să te poţi hodini. Te sculăm noi dimineaţă, şi ne-om pregăti frumos de drum... Aici nu-i bine să te culci... Patul ăsta-i vechi şi-n el o murit Silvia, fie iertată ! Auzi tu, Mărie, să nu uiţi, dimineaţă, să le pui la fiecare din ce mai găseşti prin pod şi prin cămară...

— Lasă, măi omule, că m-am gîndit eu la toate. Ştiu eu ce să le pun, la fiecare. Nişte cucuruz de fiert, să luăm, Petre ?

— Luaţi, mamă, ce vreţi...

— Bine, continuă Maria, atuncea dimineaţă pornim. Da' să-l duci pe bătrîn la un doctor mare, să-l facă sănătos. Că nu-i bine, Petre, degeaba zice el că n-are fierbinţeală. Ştii cum se roagă seara, acuma de-o vreme încoace ?

— Nu ştiu, mamă, de unde să ştiu !

— Numa' aşa zice : „Ajută-mă, Doamne, să mor în sănătate !" Asta-i toată rugăciunea lui. Pare c-o uitat „Tatăl nostru", „Născătoarea" şi „Crez într-unul"...

— Noapte bună ! zise Petre. Şi dacă te trezeşti pe la miezul nopţii, ia, moşule, medicamentele astea din cutie. Le-am potrivit eu cum trebuie, să n-ai nici o grijă...

— Şi cu ele şi fără ele, grija mea-i acuma una singură : să te hodineşti tu bine, să poţi conduce maşina pînă în Bucureşti. Noapte bună !

Trecut în „casa ceialaltă", Petre fu nevoit s-o ia de la capăt cu atenţiile, cu vorbele. Livia îl aştepta cu masa întinsă. Mămăliga aburea lîngă lapte şi lîngă tigaia fierbinte, cu carne de porc şi cu cîrnaţi. O căpăţînă de varză acră era tăiată în felii mari. Tocmai cum îi plăceau lui Petre. Mama vitregă îi învăţase, chiar de la început, gusturile. După ce închinară un pahar de vin, Octavian îndrăzni să-i spună :

— Treaba ta, fă cum vrei. Du-i la Bucureşti, dar să ştii că bătrînu-i tare beteag. Cîteodată horcăie noaptea de pare că atunci moare. Eu mă scol de multe ori şi mă duc să văd ce face, să nu se stingă fără lumînare, ca păgînii...

— Du-i, dragu' mătuşii, interveni şi Livia, dacă asta-i dorinţa dumnealor. Numa', cum zice şi tată-tău, să nu închidă cumva ochii pe drum, Doamne fereşte...

— Lăsaţi că mai vedem noi, mătuşă, dimineaţă ! Dacă bătrînul se simte mai bine, îi iau, dacă nu...

— Cum vrei, adăugă Octavian, după ce îşi dădu seama că Petre îşi băgase bine în cap ideea plecării. Nu voia să-l supere, mai ales că aştepta să treacă, chiar în seara aceea, la discuţia despre cele ce-l rugase în scrisoare.

Petre nu lăsă mult timp şi-i spuse lui Octavian :

— Despre ce mi-ai scris, mai bine să discutăm altă dată, tată ! Acuma, după cum vezi, nu-i deloc potrivit ! Aud bătrînii şi se mai supără...

— Dumnealor ştiu. Şi, oricum, îs supăraţi, insistă Octavian. Trebuie să mă gîndesc şi la mine, că rămîn singur şi n-are cine mă griji, cum îi grijim noi pe dumnealor...

— Bine, tată. Te înţeleg. Dar nu vreau să vorbim acum. Sînt obosit. Trebuie să mă mai gîndesc. Dumneata ştii că nu mai pot face azi ce făceam altădată. Nu mai pot vorbi singur în numele tuturor fraţilor. Sînt mari toţi, poate are fiecare ceva de spus. Aveţi răbdare — continuă Petre, după ce apăsă pe *aveţi*, ca să înţeleagă şi Livia — nu mai umblaţi pe la avocaţii din Tîrnăveni, să vă daţi pe gura lumii...

— Cine ţi-o spus ? se miră Octavian. Onişor ?

— Nu, că pe la el n-ai fost. Aşa-i ?

— Adevărat, n-am mai avut vreme... Da' nici pe la advocaţi n-am umblat. Am trecut pe-acolo, către spital, că sîntem betegi amîndoi, aşa cum ţi-am scris, şi cum ne poţi vedea. Livia are o fată felceriţă la Mediaş, şi-o fost mutată o vreme la Tîrnăveni, c-or avut nevoie de ea la spital. Dacă nu mă crezi, du-te şi întreabă pe cine vrei...

— N-am zis că nu te cred, tată. Te-am rugat numai să amînăm povestea asta pentru altă dată...

— Bine, dragu' mătuşii, amînaţi-o, că n-are rost să vă sfădiţi acum noaptea dintr-atîta ! interveni dibaci, ca întotdeauna, Livia. Numa să ştii că toată nădejdea noastră-i la tine. De tine ascultă toţi. Octavian îi tot beteag. O să-l auzi, tuşeşte toată noaptea. Pe mine mă doare rău capu', trebuie să mă scol, cîteodată, în puterea nopţii, să mă preumblu prin casă. Dacă ar vrea să vină careva din copiii voştri înapoi, să şedem împreună, ar fi tare bine. Dar vin ? Dacă nu, vezî, sfătuieşte-ne cum să facem...

Petre se culcă pe recamierul vechi, trimis tot de el celor de-acasă, după ce-şi cumpărase mobilă nouă, şi care era aşezat în „casa dinainte". Obloanele de lemn erau trase. Ardea şi-acolo un bec mare, ce da contur puternic umbrelor. Pereţii erau încărcaţi de fotografii. Aceleaşi poze vechi, cunoscute, destule ca să-i tulbure somnul. În una se văzu pe el, fotografiat împreună cu străbunicul său Petre, în faţa *prizvarului* de lemn al casei lor vechi, pe cînd avea şapte ani. În poalele bătrînului, şedea Axente, îmbrăcat în *bundică*, o rochiţă ca pentru fete. În altă poză, Octavian şi Silvia, miri. În alta, mai mulţi zăpădeni, bărbaţi, femei, copii, tineri şi tinere, strînşi laolaltă, în septembrie 1937, cînd sărbătoriseră semicentenarul asociaţiei „Astra" din Zăpadia. Apoi, „tabloul de absolvire", cu toţi profesorii săi, unii morţi între timp, şi cu toţi colegii, dintre care cîţiva dispăruţi şi ei. Nu-i mai văzuse chipul lui Mortişan de la terminarea liceului. Nici nu-i dusese dorul. Îl mai întîlnea, din cînd în cînd, pe Băcilă, dar aproape niciodată pe Toniga, pierdut undeva prin aşezările din valea Jiului. Un alt coleg, elev eminent, un prieten drag, trăia la Blaj, grav bolnav, închis în casa părinţilor, ca un „zidit de viu".

Toți, din toate fotografiile, coborau acum alături de el, așezîndu-se în voie pe unde apucau, și alungîndu-i, odată cu oboseala, și somnul. Scoase din buzunar hîrtiile scrise cu litere mari, ca scrijelate cu cuțitul, de bunicul său Artimon. „Referința" lui — cum îi spusese bătrînul — era de fapt și autobiografie, și pomelnic de morți, și inventar al nepoților, al strănepoților, tot ce, într-adevăr, îi venise în cap bătrînului. O anumită ordine era dată, totuși, de fluxul memoriei, ținut mereu în matca anilor, strînși unul într-altul, aproape un secol întreg. Bătrînul își amintea tot felul de amănunte din viața tatălui său, Petre născut la 1863 și a bunicului său Vasile. Acesta avusese vreo 26 de ani la nașterea celui de-al doilea copil, străbunicul inginerului. Prima fusese o fată, Oana. Trăise și ea tot 85 de ani.

„Ieu sînt născut în anu 1885, în 15 martie — începea «referința» — *din părinții Petre și Mărie, am fost 7 copii din care am rămas numa ieu, ceilalți au murit de micuți."* Mai departe, după ce înșira tot felul de precizări, nume și date, Artimon nota cu atenție de cronicar : *„ne spunea bunica rămasă văduvă cu 5 copii că se scula de către ziuă și făcea foc cu tulei și cu ogrinji ca să le uște obielele că umblau cu opinci și seara le erau înghețate pe picioare, că atunci nu prea știau de păpuci. atunci cînd le făta o oaie o aducea în casă și îi punea coșarca de fîn într-un unghet".*

Petre își aminti că și în copilăria lui încă se mai aduceau în casă mieii proaspăt fătați ; iarna, să nu înghețe în ocol. Apoi se opri atent la următorul pasaj :

„Cînd am fost de 19 ani mam însurat și am luat în căsătorie o fată din sat, din oameni de omenie, în anul 1905. am avut cu soția 4 copii 2 băieți și 2 fete din care un băiat au murit. Au rămas 3. cînd au ajuns în vîrsta căsătoriei sau căsătorit și ei, fecioru au avut 9 copii din care trăiesc 6. în 1953 iau murit muierea Silvia și am necăjit noi cu copii lui pînă în prezent. acum îs duși care încotro, așa că de la ficior avem 6 nepoți și strănepoți 13, iar dela fata ai mai mare avem 7 nepoți și strănepoți 18,

iar dela fata di mai mică avem 4 nepoți și strănepoți 5, așa că de toți avem nepoți 17 iar strănepoți 36".

Numărătoarea nepoților și strănepoților era exactă. Dar, cum îi spusese lui Petre, bătrînul nu-i mai socotea o familie. El avea convingerea ciudată că numai un acoperiș comun, încălzit de răsuflarea fierbinte a tuturor, poate păstra, întreagă, ființa unei familii. Or, Borceștii erau împrăștiați de mult, nimeni nu-i mai putea aduna laolaltă. Relatarea lui Artimon sări apoi la anii primului război mondial. Din evocarea zilei în care se declarase mobilizarea generală — 14 august 1914 — nepotul reținuse următoarele :

„nu era încă ziua cînd Gîdea au suflat cu goarna prin sat și au strigat și cu gura că toți oamenii care au fost cătane pînă în 42 de ani să se pregătească... să-și puie mîncare pe 3 zile și să plece la Alba-Iulia... nu mai auzeai prin sat decît plînsete și strigături de muieri și de copii, gîndeai că fierbe satu... am mers cu popa în frunte pînă în capu podului de peste Tîrnavă și acolo au făcut slujba să ne ajute bunu' dumnezeu să învingem inamicu... și am plecat pînă la calea ferată și în rampă au oprit trenu și neam urcat toți care am fost și care nam mai fost pînă atunci cătane..."

Urmau amănunte din învălmășeala de oameni și de cai, ce se produsese la Alba-Iulia.

„ieu mam prezentat la regimentul 50 infanterie — continuau rîndurile lui Artimon — *unde am făcut și de recrut, mam prezentat ca bucătar și așa am stat pînă la anu nou 1915, și atunci sau înființat'o marș-companie și am fost trimis la batalionul 4 care era în Serbia și iam găsit într-un oraș din Slovenia. acolo lam aflat și pe Ion a lu Bucur care au ieșit din Serbia că iau bătut sîrbii în drapt. Că ei cînd sau început războiul iau bătut pe sîrbi 6 săptămîni, care sau tot retras pînă sau întărit bine. și au început atacul din nou și ce au mers 6 săptămîni au venit înapoi o săptămînă, cei care au mai rămas au stat în oraș pînă primăvara în 1915. am plecat iar la atac și iam bătut pînă au capitulat și noi neam mutat pe front la Italia și de la*

Italia în Galiția și din Galiția în Italia și tot așa neau purtat împăratu pînă în 1916 cînd au început și România tot contra noastră și iau bătut pe ai noștri de au ajuns pînă la Sibiu. pe noi în Galiția ne băteau rușii înapoi, noi care eram români ne rugam lui Dumnezeu să ne întîlnim cu frații și să fugim la ei. da nu ni s-a împlinit gîndu că sau sculat America și ai noștri au rupt relațiile cu Germania. că Germania au ajuns pînă la Mărășești, sa înschimbat treaba că americanii îi băteau pe nemți la iei în țară, de nu mai puteau lucra în fabrici și au fost siliți să capituleze și așa în 1918 luna lui august sau terminat războiu și România au primit înapoi Basarabia și Bucovina și în anul 1920 sau făcut reforma agrară și leau dat la oameni pămînt, sau făcut loturi de 4 iugăre așa că au dus-o oamenii pînă la al doilea război mondial".

Ceea ce i se păru straniu lui Petre era faptul că bunicul său sărea peste zilele celui de-al doilea război mondial, despre care vorbea, adeseori, în viața de toate zilele, ca despre o rană încă proaspătă, dureroasă. Cine știe, poate tocmai apropierea asta în timp, într-un timp trăit și de nepotul său, căruia îi destinase paginile „referinței", îl făcuse mai rezervat. Sau poate se grăbea s-ajungă la anii, zbuciumați și ei, de după război, cînd bătrînul înțelesese multe schimbări și rosturi dar nu fusese cu toate de acord.

Cum putea s-adoarmă Petre Borcea, cînd foile acelea mari, ale bunicului, îi fluturau deasupra capului ca niște steaguri vechi, zdrențuite, cu pete de noroi și de sînge, tîrîte prin praful și fumul unor lupte cînd cîștigate, cînd pierdute, de-a lungul și de-a latul unui secol întreg !

Cocoșii de miezul nopții osteniseră de mult. Ciinii răgușiseră și ei de-atîta lătrat. Becul mare, din „casa dinainte", nu mai desena nici o umbră. Se uita cu ochi de ciclop la fiecare fotografie de pe pereți. Îl pîndea și pe Petre, să adoarmă, să-l poată tîrî în voie spre peșterile lui blestemate. Chiar și după ce întoarse comutatorul, stingînd lumina, ochiul acela neliniștit, iscoditor, mai ardea în creierul inginerului.

3

A doua zi de dimineaţă, fiind duminecă, ar fi fost natural să se scoale cu toţii ceva mai tîrziu. Dar Borceştilor, ca tuturor ţăranilor din Zăpadia, le intraseră în sînge ritmurile naturii, comuniunea secretă dintre lumină şi mişcare.

Ultimul se trezi Petre. Se scutură de somnul scurt şi amăgitor, al nopţii aceleia fierăstruite de tusea lui Octavian, de paşii Liviei, care se sculase de mai multe ori, să vadă dacă nu se întîmplă ceva cu Artimon. Bătrînul gemuse prin somn, dar Maria se obişnuise cu horcăitul lui. Se ridica în capul oaselor şi-i dădea să înghită o gură de lapte, din ceaşca aşezată la căpătîi. Livia, sinceră sau nu, mînată poate şi de durerile ei de cap, care n-o lăsau să doarmă, se arăta mereu îngrijorată să nu moară bătrînul fără lumînare, cum se întîmplase cu primul ei soţ.

Poate că în grija ei pentru bătrîn voia să-i arate fiului vitreg că nu greşise cînd, cu zece ani în urmă, aruncase în talgerul judecăţii un cuvînt hotărîtor în favoarea ei ?

Petre ieşi din „casa dinainte" gata îmbrăcat. Dădu pe la ochi cu puţină apă rece, turnată din cană, să-şi mai alunge oboseala, care parcă se accentuase în timpul nopţii. Livia îl întîmpină ca surorile medicale doctorii la „raporturile de gardă" :

— Bătrînul a gemut toată noaptea. Poate nu l-ai auzit... Îi tare beteag, da' nu vrea să se-arate. Poate cu leacurile astea ce i le-ai adus să se facă bine... Da' tusea lui Octavian ai auzit-o ? Cred că nu te-o lăsat să dormi. Aşa-i ? Am văzut lumina aprinsă; pînă tîrziu, după miezul nopţii. Doar nu ţi-o fi căzut greu mîncarea ?

— Nu, mătuşă, o linişti Petre. Nu din pricina mîncării n-am reuşit să dorm. Numai oboseala-i de vină ! Şi pozele astea de pe pereţi...

Surprinsă de vorbele lui, se grăbi să se dezvinovăţească :

— Eu, dragu' mătuşii, n-am umblat la poze. Le-am lăsat pe toate aşa cum le-am găsit... Numa' aici, în „casa din mijloc" — evită formula „casa noastră" — am mai pus cîte o poză nouă... de-a copiilor. Care cum au vrut ei să ni le trimeată... Îmi pare rău că de-a voastre, cu Dorica şi cu fetele, nu s-o potrivit s-avem nici una... Dacă-i duci pe bătrîni la Bucureşti, poate ne trimeţi şi nouă o poză.

Petre, înregistrînd formula : „dacă-i duci", ca şi cînd Livia mai avea vreo îndoială că aşa se va întîmpla, sau numai o speranţă vagă, se grăbi, la rîndul lui, să se şteargă pe ochi şi pe faţă, să treacă apoi în „casa dinapoi ', pentru a vedea ce fac bătrînii. Aceştia se auzeau, prin uşa blocată, făcîndu-şi rugăciunile cu glas tare. Artimon, aflat lîngă soba de dincolo de uşă, încheia cu formula : „Dăm Doamne, să mor în sănătate".

Nu-i era frică, ci numai silă de boală. Ştia din copilărie, ştia de pe front, ştia de la sine şi de la alţii, din familia lor şi din toată Zăpadia, ştia pentru el şi pentru numeroşii lui moştenitori, că suferinţa este umilitoare şi tristă. Iar Artimon era un om mîndru. De-aceea sta de vorbă cu Dumnezeu cum ar sta doi bătrîni : „Dă, Doamne, să mor în sănătate !" Dorea ca moartea să-l îmbrăţişeze bărbăteşte, să-l doboare în luptă dreaptă. Să-i fie asemănătoare vieţii, doar o prelungire a ei, un somn mai lung, ca somnul din nopţile de iarnă. Să deschidă el, din cînd în cînd, ochii, după ce cade frînt de oboseală. Lumina lor aburită să alunece uşor dincolo de geamurile casei, năpădită de zăpezi uriaşe. Să vadă cum înoată prin aceste zăpezi, cu paşi neauziţi, toţi cei din jurul său : Bătrîna Maria, cît o fi să mai rămînă şi ea în picioare, Octavian şi Livia, cele două fete, Veta şi Veronica, bătrîne acum şi ele, nepoţii, strănepoţii, toţi care sînt şi care vor mai veni în neamul Borceştilor...

Aşa îşi imagina Petre că se gîndeşte bunicul său în timp ce repetă, seara şi dimineaţa, cererea lui simplă şi atît de omenească : „Dă, Doamne, să mor în sănătate !"

Intrînd în camera bătrînilor, îi găsi pe amîndoi lîngă sobă, gata îmbrăcaţi în hainele de sărbătoare. Artimon

purta *cioareci* albi şi *laibăr* negru, de pănură groasă, cu guler de miel, iar Măria se înfofolise în rochii şi pieptare călduroase, se încălţase cu cizme de box cu *tureac* înalt. Nu ieşeau bătrînii din sat, niciodată, fără îmbrăcămintea asta.

— Bună dimineaţa ! le zise Petre, cu o veselie bine dozată. Cum stăm cu sănătatea ? Sîntem gata de drum ?

Pluralul acesta copilăresc nu-i plăcu lui Artimon.

— Tu şi cu mamă-ta bătrînă eraţi gata încă de-aseară! Numa' eu am avut nevoie de noaptea asta... Ca să văd dacă mai pornesc cu voi, ori rămîn aici, să mă pregătesc de alt drum, mai lung...

Maria îl îmbie pe Petre să mănînce cîrnaţ afumat, vrînd să-i amintească, astfel, că şi ei au tăiat porc de Crăciun, nu numai Octavian. Se auziră apoi două ciocănituri în uşă şi o voce baritonală întrebînd : „Primiţi oaspeţi ?" Fără să mai aştepte răspunsul celor dinăuntru, îşi făcu apariţia părintele Turdeanu, urmat de Octavian.

— Bună dimineaţa şi bun găsit ! zise popa, plăcut surprins de prezenţa lui Petre, pe care dorise să-l vadă neapărat.

— Bună dimineaţa, părinte ! se grăbi inginerul să-i răspundă, în timp ce popa îi strîngea mîna cu putere de urs, ţinînd patrafirul sub braţul stîng.

Artimon nu se ridică de pe scaunul de lîngă sobă. Aruncă doar priviri încruntate spre Octavian, ca şi cînd i-ar fi spus : „De ce l-ai adus, mă, pe popa ? De ce n-ai avut răbdare să-l chem eu, cînd simt că-mi vine ceasul ? Ori vrei să scapi mai iute de mine ? De ce te laşi, mă, dus de nas de muierea asta, şi-acuma cînd vă dăm pace şi v-am iertat ?"

Ca şi cînd ar fi auzit reproşurile lui Artimon, Octavian se grăbi să se retragă, pentru a face şi el cîteva pachete, nu cumva să rămînă mai prejos de cei bătrîni.

Popa Turdeanu începu să se scuze, observînd indispoziţia lui Artimon.

— Vă rog să mă iertaţi c-am venit aşa de dimineaţă. Dar n-am vrut să încep sfînta slujbă fără să dau faţă cu domnul inginer şi fără să mai văd dacă tetea Artimon...

— Nu-i nici o supărare, părinte, îl întrerupse Petre. Dar părintele tot termină ce avu de spus :

— Eu, domnule Petre, continuă popa Turdeanu, am predicat adeseori aici, printre poporenii din Zăpadia, contra egoismului... Aleargă şi muncesc toată viaţa, gîndindu-se doar la ei şi la cele trecătoare, uitînd de cele veşnice... De-aceea, m-am gîndit, ştiindu-l în suferinţă pe tetea Artimon, ca nu cumva să plece la drum şi... să-şi dea duhul, fără să se împace cu bunul Dumnezeu, şi cu cei din jur...

— Mai bine spune, domnule părinte, că te-o chemat Octavian, să aranjezi cu Petre aprobarea de la Bucureşti! nu se mai putu stăpîni Artimon.

— Ce aprobare, tete Artimoane ? făcu popa pe miratul.

— Pentru înălţarea noii biserici, că pe cea veche am dărîmat-o, şi-acum ne închinăm în casa parohială, ca pocăiţii...

Artimon nu voi să meargă mai departe, să-l acuze pe Octavian şi pe Livia că vor să scape mai repede de el. După părerea lui, fiul şi nora vitregă se puseseră bine cu popa, încă mai de mult, îl luaseră aliat în lupta lor prelungită, de uzură şi sîcîială. Popa Turdeanu se dezmetici repede şi-i răspunse cu privirile la Petre :

— Gura păcătosului adevăr grăieşte ! Am vrut să-l rog pe domnul inginer să ne sprijine, după puterile sale — şi ştiu că le are ! — să primim mai repede aprobarea de la Departamentul Cultelor. La judeţ, ne-am descurcat singuri, adică, mai bine zis, tot cu ajutorul fiilor satului. Ei sînt prezenţi peste tot, chiar şi în capitală, în posturi înalte. Facem, deci, călduros apel la sprijinul lor spiritual. Desigur, ca fii ai acestui pămînt, nu am fi deloc supăraţi dacă, direct sau prin părinţii şi prin fraţii lor de-acasă, ar binevoi să ne ajute şi materialiceşte, cu sume după puterile şi tragerea lor de inimă...

Observîndu-l pe nepotul său într-o oarecare încurcătură, Artimon se grăbi să-i vină în ajutor :

— Domnule părinte, dacă tot ai adus patrafirul, eu sînt gata să mă spovedesc... Că multe păcate nu mai am de mărturisit. Acum zece ani, după ce ai venit în sat, poate îţi mai aduci aminte, ai ţinut într-o duminecă o

predică lungă. Știi, Petre, că și tu le-ai nimerit să fii pe-acasă în ziua aia... Eu am ascultat, cu multă luare aminte, partea cu *egoismu'*, și m-am gîndit deseori, de-atunci încoace, să nu fac păcatu' ăsta, că-i ăl mai urît de pe lume. Adică, să se nască omu' numa' pentru el, să trăiască numa' pentru el, și la urmă să moară singur ca urșii din pădure. De păcatu' ăsta m-am ferit și înainte și după predica sfinției-tale. Acuma, să mărturisesc drept, domnule părinte, la celelalte părți din predică eu am cam dormit. Poate c-ai băgat de seamă și dumneata din ușa altarului. Eram tare ostenit. Pe vremea aia, umblam mai des la lucru, la colectivă. Din mult-puținul cît l-am cîștigat, după munca mea, am dat și pentru biserică și pentru leafa popii, așa cum ai cerut atunci. Iar cu pocăiții n-am avut de-a face, decît la muncă și la zdroaba pămîntului, unde sînt și ei ca noi toți. Alt amestec în credința lor n-am avut. Că-n viață nu-i prea frumos să te bagi în sufletu' omului. Așa că, spovedește-mă, părinte, dacă ai plăcere și bunăvoință... Trupul meu e mai ușor acum decît sufletul și trag nădejde că după ce m-oi întoarce din drumu' ăsta la București, după ce mi-oi vedea toți nepoții și strănepoții, să mă mai spovedesc o dată... Vreau să iau asupra mea toate păcatele lor, să fiu eu ultimul care le ispășește.

În timp ce Maria și Petre se retrăgeau din cameră, popa Turdeanu îi puse lui Artimon patrafirul pe capul sur, ce se ținea încă drept. Din cînd în cînd, îl zgîlțîia doar tusea cuibărită în pieptul descărnat, coșcovit, ca un mulaj de ghips.

Nu trecu mult timp și în pridvor se auzi vocea lui Ion Cireș. Venise și el cu un pachet în brațe, să-i roage pe bătrîni și pe Petre să-l ducă la București, unde, spera el, ar putea ajunge mai repede Axente, Lelia și copiii. Nu pusese în pachet mare lucru, îi explică lui Petre, care-l întîmpină grăbit nu cumva să deranjeze spovedania bătrînului. Dar n-apucară să schimbe prea multe vorbe, că ieșiră împreună popa cu Artimon.

— Să te întorci sănătos ! îi spuse bătrînului, cu voce tare, părintele. Și să ne-aduci aprobarea aia scrisă, c-apoi te pomenim la biserică, în fruntea binefăcătorilor...

— Mulțam, părinte, răspunse Artimon. Dacă nu mi-i pomeni dumneata la biserică, poate m-or pomeni oamenii din sat, că le-am făcut fîntîni și poduri...

Popa își luă rămas bun de la Petre, îi ură bătrînel să se întoarcă și ea sănătoasă, apoi ieși în curte, îndreptîndu-se spre poartă, însoțit, ca și la venire, de Octavian. Fiindcă noaptea fusese senină, un pui de ger amorțise noroiul.

— Mă omule, tu te-ai dus undeva pentru tine ? Să nu te faci de rîs pe drum...

— Taci, tu... voi să-i zică, din nou „proasto", dar își dădu seama că vorbele lui se aud „dincolo", „la ei".

Ion Cireș văzînd că Petre se grăbește, știind că drumul va fi lung și popasurile multe, îi spuse inginerului :

— Dacă te oprești la Artimonuț, spune-i din partea mea : cînd mai vine prin sat să nu mă ocolească. Știe el vorba mai veche că înțelepciunea nu-și face cuib într-un singur cap și pentru sfaturi bune, dacă n-ai bătrîni, trebuie să-i cumperi !

Maria se apropie de ei, încurajată de prezența lui Petre și se adresă nurorii :

— Acuma, noi plecăm, tu Livie. Cît om sta, nu știu, că bătrînu' suflă greu și eu îl rog pe Petre să-l ducă la un doctor mare, să-l facă sănătos. Nu vreau să moară, auziți voi ? Nu vreau ! Așa că, pînă ne-om întoarce, mai vezi, tu, și de găinile mele, să nu se prăpădească...

— Da-n casă n-ați uitat, mamă, ceva, să se strice ? întrebă nora, ca și cînd i-ar fi imputat soacrei de ce nu-i lasă cheia de la „casa" lor.

— Haideți, tu, lăsați vorbele, să pornim odată, se auzi glasul gîfîit al lui Artimon.

Tocmai cînd ieșeau pe poartă, le apăru în față Ioana lui Cireș, tînguindu-se :

— Tulai, Doamne, ce rușine am pățit, Petre dragă. Am făcut plăcinte groase, cu brînză și cu *lictar*, să le duci și lor, dacă or veni pe la voi prin București. Da' nu mi-o dospit bine aluatu', c-o fost frig azi-noapte. Era să întîrziu, să vin cu plăcintele după voi în Ciurel...

— Vai de picioarele fără cap ! o admonestă Cireș.

— Las-o, mă, în pace îi sări Maria în ajutor. Bine face că le trimete ceva, că doar și ăia tot ai ei sînt...

— Păi cum să nu, mîncu-le sufletu', că mi-i mai dor de ei ca de toţi ăialalţi ! Dacă vin să vă vadă, furaţi-i cuscră Mărie, şi aduceţi-mi nepoţii acasă !

Ioana rămase plîngînd. Livia îşi ştergea şi ea ochii, fără să poată plînge.

Ajunseră cu greu la maşină, ţinîndu-se unii de alţii ca orbii.

— Bine c-am ajuns sănătoşi ! oftă Artimon, desprinzîndu-se de braţul lui Petre, de care se rezemase tot timpul.

Pe fruntea lui îngălbenită, sub căciula mare de miel, şiroia o sudoare rece, de om bolnav. Dar nu voi să se dea bătut. Se aşează în maşină, pe bancheta din spate, de parcă era locul lui rezervat dintotdeauna. Pe bătrînă o ocroti la stînga, în spatele lui Petre, aşezat la volan. Întors spre Maria, să vadă ce face, Artimon îi spuse tare, s-audă toţi din jur :

— Aicea, tu muiere, stăm ca în stranele de la biserică. Avem şi muzică, nu se mai supără popa pe noi că lipsim de la liturghie...

— Taci, mă, din gură, că numa' acum te-ai spovedit. Iar vrei să-ţi faci păcate cu vorbe de-astea ?

— Da' ce-am spus, tu ? Ori nu-ţi pare bine c-avem muzică ? Să ştii, Petre, dacă mai potriveşti la radio şi „Cîtu-i Sîghiu de mare", atunci pociu muri liniştit, nu-mi pare rău...

— Dumneata glumeşti, moşule.

— Glumesc şi nu glumesc. Tu să te gîndeşti bine, dacă mai pornim, ori ne întoarcem înapoi. Vreau s-adorm pe patu' meu, nu pe perinele altora...

Mărie se sperie şi-i puse mîna pe frunte.

— Măi, omule, tu ai fierbinţeală şi aiurezi. Ori vrei să rîzi de mine ? Spune şi tu, Petre, ce facem acum cu el ?

Petre îşi luă rămas bun de la tatăl său Octavian, care sta deoparte, mut şi străin. Îşi înăbuşea cu greu tusea.

— Tu fă cum crezi, Petre. Mai gîndeşte-te la toate... Mergi încet, să nu se întîmple ceva cu bătrînii, pe drum. Şi spune-i Doricăi să le mai zică şi ea, cum le-a zis şi altă dată, să ne mai lase în pace, să răsuflăm. Pe mine şi pe nefericita asta de muiere...

— Bine, tată. Dar dumneata n-ai auzit ce-a spus moşu' Artimon ?

— Ce, mă ?

— Că v-a iertat ! Acum, mai iertaţi-i şi dumneavoastră, pînă n-o fi prea tîrziu. Hai, spune-le ceva, să plecăm! Octavian se apropie de portiera maşinii, o deschise în partea unde era aşezată maică-sa, şi, cu capul plecat, ca să-l poată auzi, le spuse la amîndoi : drum bun şi să se întoarcă sănătoşi !

— Auzi, mă, zise Maria, s-aveţi grijă şi de găinile mele ! Le-am lăsat grăunţe în *prizvar*. S-adunaţi ouăle, că noi nu stăm prea mult pe-acolo. Doamne fereşte, să nu trebuie cumva cînd ne-ntoarcem...

Artimon nu răspunse la urările lui Octavian. Se uită lung la el şi dădu de cîteva ori din cap cu subînţeles, ca şi cînd i-ar fi aruncat în faţă : „Degeaba te-am iertat eu, că pe tine tot muierea te conduce ! Fii sănătos, treaba ta, fă cum crezi ! Eu nu ţi-am dorit răul niciodată. Ai de grijă, să nu mori tu înaintea mea ! Să nu ne facem familia de rîsul lumii. Auzi, îngrijeşte-te ! Vezi c-am mai lăsat nişte leacuri de-astea bune, aduse de Petre. Le-am pus pe tocu' fereştii, în «casa voastră», lîngă săpunul de ras. Bea-le cu lapte şi mai stai în pat, să-ţi treacă tusa. La copiii tăi nu te mai gîndi, că nu mă duc pe la ei ca să te pîrăsc pe tine ! Nu ! Am eu ce le spune, mai ales acuma. Numa' de-ar fi să-i găsesc pe toţi pe-acasă ! Că dacă nu-i văd pe toţi, n-oi putea muri. Şi n-aş vrea să mă chinui prea tare. Auzi ? Ştii ce să faci, pînă m-oi întoarce ? Să cauţi sub fîn, în *feldăra* şurii dinspre Miliuţă. Este acolo un lemn de stejar, adus de mine din pădurea de la Bălcaciu, într-o iarnă înşelătoare ca asta. Am pornit cu sania, pe zăpadă, şi ne-am întors seara c-un car de împrumut, pe tină, pînă-n butucii roţilor. Mi-am dat eu seama atunci că ceva nu-i a bună. Şi nici n-o fost ! Numa' după cîteva luni, dintr-un stejar de-ăla i-am cioplit crucea Silviei. Poate voi aţi uitat. Tu caută stejaru' de care-ţi spun şi ascute-mi bine barda. Cînd viu înapoi, dacă mai am puteri, vreau să-mi cioplesc singur crucea. Să nu vă mai dau vouă, la nici unu', de lucru cu cioplitu'. Auzi, asta am vrut să-ţi spun şi să te rog. Dacă m-ai auzit şi m-ai înţeles bine, atunci înseamnă că nu te-am iertat de-

geaba. Nici pe tine, nici pe ea, pe Livia asta, că şi ea-i muritoare, ca toată lumea. Şi are copii mulţi. Iar cine are copii mulţi, trebuie iertat de mai multe ori. Pentru fiecare copil, o iertare. Asta să i-o spui şi ei din partea mea. Şi-acum, rămîneţi sănătoşi !"

Înclinară capetele de cîteva ori spre cei rămaşi în urmă, privind cum maşina nervoasă a lui Petre se îndreaptă spre uliţa şcolii în jos, rulînd peste pietrişul glazurat de îngheţ.

În drum, întîlniră oameni ce cărau cu găleţile apă de băut de la şipot. Erau mulţi tineri, pe care Petre nu-i mai cunoştea.

— De-ai cui sînt ăştia, mamă Mărie ? se întoarse Petre spre bătrîni.

— Nu ştiu, dragu' mamii, că-s departe de noi şi-i văd rar. Acuma-s toţi îmbrăcaţi, ca domnii. Umblă pe la fabrici şi pe la serviciuri. Pe la şcoli iar sînt mulţi, nu ca pe vremea ta, că eraţi unu-doi la o sută de case. Duminecа, vin toţi pe la părinţi. Şi eu numa' după faţa şi după ochii părinţilor îi mai cunosc, dacă-i văz bine, de-aproape. De multe ori nu-i mai recunosc nici aşa. Atunci îi întreb: de-a cui eşti, mă, ori tu ? Şi ei, cîteodată, răspund în batjocură.

— Brava ţie ! mormăi, de lîngă ea, Artimon. Dacă eşti aşa de prietenă cu toţi, de ce nu-i aduci, tu, la lucru, în colectivă ? Nu vezi că numa' bătrînii şi muierile mai ies pe hotar ?

— Da' ce ai tu cu ei, mă ? Nu ţi-i destul că ne-am rupt noi oasele pînă la bătrîneţe ?

— Dacă nu ni'le rupeam n-ajungeau ei unde-or ajuns. Îi mîncau păduchii pe toţi...

— Lasă, mă, că lumea nu se uită la oasele rupte. La alea se uită numa' doctorii. Dacă au lefuri bune şi-şi fac căsile mai frumoase ca alea de la oraş, ce le pasă lor de lume ? Nu-i aşa, Petre ? Uită-te tu, dragu' mamii, ce căsoaie, au, şi toate pictorite ! Uită-te pe coperişuri, ce *instălăţii* au ! Că li-s pline căsile de televizoare, de văd toate teatrurile şi tot felu' de minunăţii. Nu le mai trăbă biserică şi nici la căminu' cultural nu se mai înghesuie. Stau toată noaptea şi se hoalbă la televizor, cu copii cu tot. Şi pe ăi de ţiţă îi aşază cu legănu' în faţa televizorului, ca

proştii. Dacă le spui, se supără. E-adevărat că-mi place şi mie să mă uit. Într-o noapte, i-am văzut pe americani şi pe ruşi cum umblau pe lună...

— Numai pe americani i-ai văzut, mamă. Ruşii au trimis maşinile singure pe lună, o corectă Petre, ca s-o ajute să mai răsufle.

Pofta ei de vorbă îl bucura pe nepot. Mai ales pentru că îl scutea pe Artimon de efortul de a vorbi. Îl ţinea şi treaz. Nu-i lăsa timp să se mai gîndească la boală, la moarte, la planul lui straniu de a-şi ciopli singur crucea. Numai că Artimon nu putea răbda să nu intervină, din cînd în cînd, în gîndurile bătrînei, continuînd astfel un dialog aspru, început în urmă cu şaptezeci de ani.

— Ce ai tu cu americanii şi cu ruşii ? Ce ai cu luna şi cu televizoarele ? mormăi bătrînul, uitîndu-se atent la casele şi la zăpădenii ce defilau pe lîngă geamul maşinii, în care el se simţea bine, ca lîngă soba de-acasă.

— N-am nimica, mă, nici cu ruşii, nici cu americanii. C-am înţeles că-s prieteni şi umblă împreună cu *racheturile* pe cer. Tot nu mă iau ei şi pe mine, să mă duc să-l văd pe bunul Dumnezeu, cum îi păzeşte pe toţi, să nu se mai bată între ei şi să ne lase şi pe noi în pace. Că, să ştii, Petre, oamenii de pe la noi, chiar dacă se mai plîng cu colectiva, nu se mai taie între ei, cu cuţitele, să se omoare frate cu frate, pentru pămînt. Acuma, ar fi bucuroşi să rămîie cu grădinile şi să le mai deie *lozuri* de-alea personale...

— Loturi,. tu... nu *lozuri,* o corectă Artimon. I-adevărat că dacă ai neamuri şi legături bune, ai şi un lot mai aproape de casă. Şi un pămînt mai bun. Numa' că eu n-am vrut niciodată să mă dau pe gura satului şi să-i stric numele lu' Artimonuţ, s-ajungă din preşedinte îngrijitor de vite...

— De ce s-ajungă, mă ? Doar nu fură pămîntu' de la nime ! Nu mi-am dat eu toate drăguţele mele de iugăre la colectiv ?

— Iar plîngi după ele, mamă ? interveni Petre. Răsuci volanul îndreptînd maşina spre podul de lemn de peste Tîrnavă.

— Nu mai plîng, Petre, că-mi trăbuie lacrămile pentru altceva. Da' de părut, tot îmi pare rău. Erau iugărele căpătate de la tata, cînd m-am măritat cu Artimon...

Simţind cum creşte căldura în maşină, Petre opri şi le propuse bunicilor să se dezbrace de hainele de pănură, ca să nu răcească mai tîrziu.

Privind apele Tîrnavei, groase, năclăite, ca sîngele negru al pămîntului, Artimon spuse mai mult pentru sine :

— Numa' de n-ar veni mai mari, să se reverse... C-atunci nu mă mai poci întoarce acasă...

Maria, rămasă în iia albă, peste care purta un pieptar negru de piele, părea şi mai vioaie, după ce înghiţi o gură de aer rece. Şterse cu mîneca jachetei, de care se dezbrăcase, geamul aburit al maşinii. Se uită şi ea îndelung spre apele Tîrnavei, care-i păruseră bătrînului atît de ameninţătoare, şi-i zise :

— Nu-ţi fie frică, mă, că te întorci'! N-ai pornit tu, tot din locu' ăsta, în primu' război, şi după patru ani te-ai întors sănătos ? Aşa-i Petre, că-l aduci înapoi sănătos ?

Vorbele Măriei îl făcură pe Artimon să tresară. Bătrînul uitase, parcă, tot ce scrisese în hîrtiile date nepotului...

Inginerul puse maşina în mişcare şi roţile ei făcură să se hurduce blănile de lemn vechi ale podului, în timp ce Artimon monologa din nou :

— Azi-mîine se strică şi podu' ăsta. I-aş băga vină lui Artimonuţ, că-i mai-marele colectivei. Numa' că nu-i el primar, să se sfădească mereu cu oamenii pentru poduri... Că ăştia mai tineri sînt buni numa' de gură, prin adunări şi prin şedinţe. Da' să pună osul nu le prea place... Îs grăbiţi, fiecare numa' către casa lui, de pare că n-ar trăi laolaltă în sat. Dacă fug toţi la oraş, într-o zi, cînd nu mai încap pe-acolo, s-ar întoarce în sat şi n-o să-l mai găsească unde l-au lăsat. Fuge şi el la oraş, se topeşte ca lumînarea în faţa focului. Iar o ţară fără sate e ca o mamă fără copii... Îi seacă izvoarele...

Artimon vorbea mai mult pentru sine, gîfîind. Încerca mereu să-şi umezească buzele vinete cu limba uscată ca talpa.

Petre aştepta acum să vadă dacă Maria reţinuse sau nu îngrijorările lui Artimon. Dar bătrîna rămînea tăcută. Asculta, uitîndu-se indiferentă, spre el. Parcă ştia toată po-

vestea pe de rost. Tăcu pînă cînd bagă de seamă că bătrînul își întoarce mereu capul și privește, pierdut, pe geamul dinapoia mașinii, spre coastele dealurilor, pe care se cățăra satul lor.

— Nu te mai tot uita înapoi, mă omule, că amețești ! Ori ți-i chiar teamă că nu te mai întorci acasă ?

Artimon nu se grăbi să-i răspundă. Tăcerea lui îl făcu pe nepot să întrebe și el :

— Chiar ți-e frică, moșule ?

— De ce să-mi fie frică, mă ?

— De apele Tîrnavei...

— Nu mi-i frică, da nu-mi plac cum arată. Dacă ies din matcă, noroiesc toată lunca. Și rămîne iar colectiva fără bucate... Numa' de asta mi-i frică, de alta nu ! încheie bătrînul, în timp ce mașina trecu și de calea ferată, apucînd-o la dreapta, pe șoseaua asfaltată, spre Ciurel.

— Vezi, interveni într-un tîrziu Marie, ai de grijă Petre, să nu-i zici ceva lui Artimonuț, în fața Anuții. Nu-i place, se supără...

— Ce să-i zic, mamă ?

— Nu știu. Ce vrei tu... Poate povestea asta cu casa și curtea noastră. Că noi, pînă trăim, nu lăsăm pe nime să se-atingă de ele. Dacă s-ar întoarce înapoi Artimonuț, ori careva dintre voi, ăștia cu carte, atunci am putea muri liniștiți...

— Taci, tu, iar vrei să murim ? se zburli bătrînul. Nu ziceai tu că nu mai vrei să mori niciodată ?

— Adevărat, nu vreau să mor. Da' dacă tot ni-i scris să murim într-o zi, să nu închidem ochii în brațele străinilor...

În Ciurel, cu botul mașinii în poarta lui Artimonuț, Petre claxonă scurt, de cîteva ori. Într-un tîrziu, apăru Anuță, singură. Era îmbrobodită cu o năframă „pe la gură", ca bătrînele. Deschise greu poarta de fier forjat, vopsită în culori stridente. Cînd văzu despre cine e vorba, rămase crucită. I se strînse inima, nu cumva să se fi certat iar bătrînii cu Octavian, și-acum să cadă pe capul ei, să rămînă acolo...

— Tulai, Petre, dragă, ce surprindere ne-ai făcut ! izbucni Anuță, cînd cumnatul său, oprind mașina lîngă treptele casei, se dădu jos de la volan.

Bătrînii, încă în maşină, încercînd să se îmbrace, se încurcau unul pe altul din cauza spaţiului îngust.

— Noroc, Anuţă, răspunse Petre, primind sărutările apăsate ale cumnată-sii. Dar ce-i cu tine, de eşti îmbrobodită aşa ? Te dor măselele ?

— Rîzi de mine, cumnate. Da' ce-i cu bătrînii, de unde-i aduci ?

— Din Zăpadia, de unde i-aş putea aduce ! ? Mergem la Bucureşti. Unde-s ceilalţi, nu-s acasă ?

Anuţă, auzind spusele lui Petre, se linişti subit, se învioră, îşi îmbrobodi năframa pe la spate, ca nevestele tinere. Sări să-i ajute pe bătrîni să coboare din maşină, sărutîndu-i şi pe ei zgomotos :

— Bine-aţi venit sănătoşi ! Haideţi în casă, să nu răciţi. Că pe-aici, pe la noi, sînt mulţi bătrîni betegi. E-o vreme înşelătoare... Soare cu dinţi...

— Artimonuţ şi feciorii voştri unde-s tu ? întrebă bătrînul. Ori s-o dus aşa de dimineaţă la biserică ?

— Hai, nu mai rîdeţi de noi ! Doar ştiţi că nu sîntem aşa bisericoşi.

— Hai, Petre, zău, gustaţi ceva şi de la noi, chiar dacă nu v-o fi foame. Hai să închinăm un pahar de vin în sănătatea bătrînilor...

— Care s-o dus pe copcă, tu Anuţă, zise Artimon dînd paharul deoparte. Să trăiască medicamentele, că ele m-or ajutat să mai ajung o dată la voi !...

— Taci, moşule, nu mai vorbi aşa ! Doar nu te-i plînge dumneata de sănătate, încercă să fie drăguţă nora.

— Vezi, tu Anuţă, întrerupse Artimon, dacă nu mai vii pe la noi şi nu-l mai trimiţi nici pe bărbatu-tău. Eu pot muri liniştit, şi voi să aflaţi numa' după ce mă îngroapă...

— Ori chiar la judecata de apoi ! se trezi supărată şi Maria.

— Taci tu, muiere, n-o mai speria pe fata asta, îşi îndulci Artimon glasul. C-apoi te trezeşti că se mută înapoi în Zăpadia şi-şi lasă căsile astea noi, cu televizor şi cu mobilă scumpă, pentru vechiturile noastre. N-o asculta, Anuţă, că vorbeşte în dodii !

Petre, deşi nu era flămînd, îmbucă din pîinea proaspătă, cu coajă dulce, şi închină în sănătatea tuturor.

— Haideţi să mergem, spuse Artimon.

Propunerea bătrînului îi alertă pe toţi.

— Tulai, zise Anuţă, doar nu vreţi să plecaţi aşa iute, ca de la o moară pustie. Staţi, Petre, să fac un pachet, să-l duci acasă. Cred că voi n-aveţi slănină şi cîrnaţi afumaţi. Ori vrei şi nişte *cîrtaboşi* şi *sîngerete* ? Du şi tu, pînă avem, că anu' ăsta am tăiat doi porci mari. La noi, altfel, nu se poate ! Că vine multă lume străină şi trebuie să avem totdeauna ceva de pus pe masă. Mai staţi, zău, o *fîră*, pînă i-aduc de la afumătoare...

Petre îl întrebă pe bunicu-său :

— Te simţi cumva rău, moşule ?

— Ba, nu. Am schimbat aerul şi crez că de-aia nu-mi sufere.

— Tulai, cum aş veni şi eu cu dumneavoastră pînă la Blaj, ori chiar pînă în Bucureşti, zise Anuţă. Da' nu pot lăsa casa singură, dragii mei ! Că la noi e-un du-te-vino, cine ştie cine ne mai cade pe cap...

— Numa moartea să nu vă caute, tu Anuţă ! o întrerupse bătrînul, bucuros că Petre încălzise din nou motorul maşinii. „Adică, noi am fost unii din ăştia mulţi, care vă cad pe cap, tu Anuţă ?" ar fi vrut să continue Artimon, dar nu se mai osteni.

În cinci-zece minute ajunseră deasupra Blajului, la „Teiul lui Eminescu". Se vedea Chereteul, lacul care, în copilărie, i se părea lui Petre adînc şi bîntuit de taine. Acum însă îi apăru inginerului pipernicit, meschin. Spre oglinda lui ciobită se îndreptau, cu paşi iuţi şi bine cadenţaţi, şiruri întregi de case noi. Se întindeau pînă spre vechea fermă a Şcolii Normale. Petre zări şi drumeagul ce lega ferma de oraş, care-i evoca noaptea aceea înzăpezită, rămasă în urmă cu douăzeci şi cinci de ani, cînd el fusese nevoit să-l salveze pe Mortişan. Nu, nu-i făcea mare plăcere să revadă, în împrejurarea asta, locurile anilor săi de liceu. Dar ele îi săreau în faţa maşinii, ca nişte iepuri speriaţi.

— Uite, Petre, arătă spre dreapta Maria, pe-aici stă şi doamna Nuţi, preoteasa lu'popa ăl fugit, domnu' Liviu Ardeleanu...

— Şi ce face pe-aici, mamă ?

— Lumea zice că nu face nimic. Ştii că pe ea a dat-o Mula, tată-său, la şcoala de *meţajuri* de pe vremea aia.

Să-i știe găti popii de mîncare. Și-acum, cînd or chemat-o la un internat de-ăsta de elevi, să fie bucătăreasă cu leafă bună, zice c-ar fi răspuns că ea nu știe face de mîncare. Nu înțelege că s-o dus baba cu colacii...

— Și cu *catastifu'*, o completă Artimon.

— Adevărat, conveni Maria. Stă pe capu' Victoriei, fata ai' mare care seamănă cu dom' părinte, cu Liviu. Ea a avut noroc, săraca, de-un băiat bun, zice că-i *maistor*. Au doi copii, frumoși ca pepenii...

— Dar soră-sa, Flavia, pe unde mai e, mamă Mărie ?

— Tot pe-aici, prin Blaj. Zice lumea că-i una de-aia, să mă ierți... Numai că nu-și pune în poartă lămpaș roșu. Vai de capu' ei, că din grasă ce-o fost, o ajuns slabă ca o mîță. Și asta numa' din pricină că-și ia mereu sînge...

— Cum adică ?

— Așa, o prostesc care cum apucă...

— Las-o-n supărarea ei, tu bătrîno ! zise Artimon. Uită-te, Petre, continuă el, privind în oglinda retrovizoare, mai cunoști casa asta ?

— Cum să nu, moșule ! N-am stat eu aici șase ani în gazdă, la Vîju ?

— Credeam c-ai uitat. Da' *străjacu'* ăla mare, umplut cu paie, ți-l mai aduci aminte ? Și cufăru' meu, de cînd am fost cătană, cu care ți-ai făcut tu liceauăle ? Tot aici l-am dat jos, în toamna lu' '40...

Artimon și Mărie se uitau, se tot uitau, întărîtați că nu mai zăresc nici o față cunoscută. În schimb, știau toate casele vechi, numele familiilor ce le locuiseră pe vremuri — profesori, doctori, avocați, canonici și alte fețe bisericești, negustori de toată mîna, mulți dintre ei trecuți în lumea celor drepți, sau mutați, după copii, prin alte părți de țară...

Ajunseseră, între timp, la gară. Mașina opri în dreptul magaziei de mărfuri, unde bănuiau că-l pot găsi pe Artimonuț. Nici nu se opriră bine, că și apăru, ca din pămînt, Virgil.

— Bună ziua, unchiule. A cui e mașina asta ?

— Ce-i cu tine, mă, prăpăditule ? mormăi Artimon. De unde supărarea ne-ai și văzut așa de iute ? Era felul său aspru, țărănesc, de a-și arăta dragostea față de strănepot.

— De la sala de aşteptare clasa întîi, moşule. De unde se uită domnii după ţărani, glumi Virgil. Şi v-am cunoscut după căciula dumitale. Nu vezi că-i înaltă cît turnul catedralei ? !

— Hai mai încoace, la buna, mă, să te văz, zise Maria. Ai crescut şi tu, de nu te mai poci cunoaşte...

Virgil alergă după tatăl său, cu care sosi îndată.

Artimonuţ, nebărbierit, părînd mai slab decît era în realitate, se arătă foarte mirat de apariţia fratelui său Petre, tocmai acolo, la ora aceea.

— Ce-i cu voi ? De unde veniţi ?

— Din Zăpadia, se grăbi să răspundă bătrînul, în locul inginerului. Îţi mai aduci aminte de satu' ăsta ?

— Hai, moşule, nu mai rîde de mine ! Unde-aţi pornit-o aşa înfofoliţi, de parc-ar fi gerul Bobotezii ?

— Către-o colectivă mai mare, unde preşedintele este chiar bunu' Dumnezeu, nu unu' ca tine, care nici în ziua a şaptea nu se hodineşte...

— Aşa-i, zău, spuse Maria, de ce umbli tu neras şi neîmbrăcat, printre oameni străini ? C-aşa nu te-om vedea noi erou în veac !

— Ce erou, mamă Mărie ? întrebă şi mai încurcat Artimonuţ, avînd sentimentul că bătrînii băuseră ceva.

— Erou de-ăsta socialist. C-am auzit la televizor c-o numit iară nişte eroi...

— Lasă, mamă, o linişti nepotul. După ce termin lucru aici, mă duc la frizer şi mă pomădez de nu mă mai dau pe toţi eroii dumitale de la televizor...

— Bine, mă, să te razi, că eşti om tînăr şi frumos ! Nu-ţi stă bine, preşedinte peste-atîtea sate, să umbli ca ţiganii din Glod. Şi-acum, rămîi sănătos, că noi ne grăbim la Bucureşti. Îl duce Petre pe moşu-to la un doctor mare, să-l facă sănătos, că ui-la el, de-abia mai suflă, săracu'...

— Taci, tu, nu mă mai căina atîta ! Ţi-am spus doar că eu nu mor cînd vrea cineva, numa cînd mi-i scris...

— Ba, să nu mori, moşule ! sări speriat Virgil, în timp ce bătrînul începuse să tuşească. Închise portiera maşinii şi sorbi o gură de ceai cald din termosul aşezat la picioare. După ce se linişti, mai înghiţi cîţiva *bumbi* de medicamente, cu încă o gură de ceai.

— Așa, oftă Artimon. Acuma m-am liniștit. Hai, Petre, să pornim, că l-am văzut și pe Artimonuț.

— Stați, zise președintele, să bem o bere la bufetul gării, să mai schimbăm o vorbă, nu așa, ca străinii, în drum...

— Cum vor dumnealor, conveni Petre.

— Noi vrem să pornim mai iute ! decise bătrînul. Uite, soarele-i sus, și-acuma, în zilele de iarnă, nici nu răsare bine că și asfințește. Trebuie să ne grăbim, că multe ceasuri de lumină nu mai sînt...

— Bine, plecăm îndată, zise Petre. Pînă mai schimbați dumneavoastră două vorbe cu Artimonuț, eu mă duc puțin în gară și mă întorc imediat.

Voise, anume, să-i lase singuri, să-și spună tot ce-aveau de spus.

Artimonuț băgă de seamă că Petre luase cheia de contact, așa că se liniști îndată. Doar bătrînul, calm, răspunse băiatului, care mînca din ochi mașina :

— Tu, măi Gilule, ai fi în stare să ne duci de-a dreptu'n rai. Numa' că, vezi tu, mașina nu-i cal, să ne îngroape ca în poezia aia cu Moartea lu' Gelu. O știi ?

— Sigur c-o știu, moșule ! Ți-o pot spune, dacă-ți place.

— Eu n-am zis nici că-mi place, nici că nu-mi place. Eu am zis numa' că nu vreau s-ajung în rai cu mașina mînată de tine...

Apoi, întorcîndu-se spre nepot :

— Tu, dacă tot te-ai apucat să cari gunoiu' ăsta de fabrică...

— Am vrut să nu-și bată cineva joc de saci. Să-i spargă, pe-aici, să se-mprăștie... încercă, parcă, să se dezvinovățească Artimonuț.

— Eu n-am zis că-i rău. Treaba ta, că tu ești președinte ! Tu îți cunoști oamenii. Decît să-ți fure unu' și altu' sacii, mai bine-i păzești singur. Eu am vrut doar să-ți spui c-ar necesita să mai duci niște saci de-ăștia și pe coastele de la Zăpadia. Că și-acolo sărăcește pămîntu' dacă nu-i dai gunoi. Și dacă nu-i dai, nici el nu-ți dă. Tu să nu te mai iei după ăștia din Ciurel, care te-nfruntă mereu că pârtinești Zăpadia. Dacă nu-i drept, treaba lor, lasă-i să zică.

Ei fug toată ziua la oraş, cu lapte şi cu de toate, să capete bani mulţi, pe la gostaturi şi pe la făbrici. Aşa or fost ei de cîndu-s, *sfîrnari* şi oameni de duminecă. Tu, ca preşedinte, să judeci după fapte, nu după vorbe...

În timp ce Artimonuţ îl asculta, tot mai îngrijorat, pe bunicul său, întrerupt mereu de tuse, Petre se uita la lumea pestriţă de pe peron, ce aştepta acceleratul de Cluj, cursele locale Teiuş-Copşa-Sibiu, şi Praid-Blaj. Se simţi, astfel, dintr-o dată, aruncat fără voia lui cu peste treizeci de ani în urmă. Atunci, pe acelaşi peron, copilul de zece-unsprezece ani fusese adus, într-o zi posomorîtă din iarna lui 1940, împreună cu clasa I-B, cu întregul liceu „Sf. Vasile cel Mare", cu toate şcolile Blajului — erau mai mulţi elevi decît locuitori ! — să întîmpine trenul cu care se întorcea din Germania generalul Ion Antonescu. Ziua era umedă şi incertă, învăluită în ceaţa ca o răsuflare rece, bolnavă, a celor două Tîrnave, îmbrăţişate, de frig, la doi paşi mai jos de gara Blajului. Atmosfera apăsătoare, de după cedarea Ardealului, era marcată de suferinţa şi de amărăciunile elevilor refugiaţi. Agitaţia legionarilor, infiltraţi printre elevi, făcuse din aşteptarea aceea solemnă un fel de adunare macabră. Mitropolitul greco-catolic şi soborul canonicilor lipseau de la gară. Ei, naţional-ţărănişti prin tradiţie — Iuliu Maniu fusese avocatul arhiedecezei de Alba-Iulia şi Făgăraş — adversari, prin dogmă, ai ortodoxismului exacerbat, nu aveau nici o simpatie pentru legionari şi Antonescu. Liceanul de-atunci se înghesuise, dîrdîind, printre ceilalţi copii, mai în spate. În faţă, aproape de linia pe care trebuia să oprească trenul special, fuseseră împinse clasele mai mari şi grupurile legionare, ca să dea tonul cîntecelor şi uralelor. Cei mai mici se căţărau unii pe spinarea celorlalţi, să poată vedea şi ei ceva din spectacol. Îşi atrăgeau, astfel, admonestarea *ductorilor* şi pedagogilor, care primiseră indicaţii de la directori şi diriginţi să păstreze o ordine severă, să nu iasă cumva vreun bucluc. „De unde vine Antonescu, dom' ductor ?" întrebase Petre pe un elev din clasa a VII-a, uns în funcţie cu cîteva săptămîni mai înainte. „Dar de ce te interesează pe tine ?". „Aşa... M-a întrebat şi pe mine un coleg refugiat... Vine cumva de la fraţii din nordul Ardealului ?" „Taci, mă prostule, răspunsese în locul ductorului un coleg

mai isteț. Nu știi că vine din Germania ?" „Și ce ne-aduce de-acolo ? îndrăznise un alt prieten de-al lui Petre, tot refugiat. Ne-aduce Ardealul înapoi ?"

La întrebarea asta nu mai răspunsese nimeni. Între timp, locomotiva uriașă, care trăgea trenul special, făcuse să se cutremure peronul, să zbîrnîie geamurile gării. Petre mai simțea și acum, după treizeci de ani, fiorul straniu, de fier scrîșnit, ce-i străbătuse inima.

Corurile legionarilor ajunseseră să cînte, tocmai cînd Antonescu apăruse la scara vagonului, versurile :

Cerșetor la el acasă
A ajuns bietul român...

Generalul Antonescu arăta obosit și indispus. Se așteptase, probabil, să fie întîmpinat de corul catedralei mitropolitane, în frunte cu vlădica și cu toți canonicii, îmbrăcați în odăjdii și cîntîndu-i : „Întru mulți ani, Stăpîne !" Cînd colo, se prezentă prefectul județului Tîrnava-Mică, un profesor scund și brunet, cu figură de lăutar, îmbrăcat, pe sub palton, în cămașă verde, cu diagonală și centură de piele, de care îi atîrna un pistol mult prea greu pentru statura lui, urmat de alți cîțiva notabili, de o delegație militară și, mai la distanță, în spate, de un *centurion* de juni explozivi, care începuseră să urle, pentru a birui lamentația penibilă a celorlalți : „Trăiască Garda și Căpitanu' !" De Ion Antonescu, „conducătorul", uitaseră. Militarii, prezentîndu-i onorul, n-aveau voie să strige, să-l salute. Astfel că ceremonia se sfîrșise înainte de-a începe. Generalul, nervos, se grăbise să urce scările vagonului, însoțitorii săi făcînd semne disperate mecanicilor de locomotivă, încadrați de militari, să pună trenul în mișcare. Cînd murmurele școlarilor și lălăitul legionarilor se învălmășiseră, cînd prefectul cu mutră de țigan era învăluit de aburii scuipați de locomotivă, cineva din grupul notabililor se trezise strigînd : „Trăiască România Mare !" „Vrem Ardealul !".

Pe Calea Clujului în sus, Petre îi spuse colegului refugiat : „De ce nu l-ai întrebat, măi' Vasile, cînd te poți întoarce la părinți ?".

Băiatul începuse să plîngă. Lacrimile lui curgînd lin, ca Mureșul, și înghețîndu-i pe obraji, le mai simțea Petre și-acum arzîndu-i fața...

Intră în bufetul gării și ceru o sticlă de Pepsi-Cola, să-și stîmpere setea, să-și alunge oboseala. Peronul, inundat de soarele prea vesel și mincinos, îi aduse în minte o altă zi, una însorită, din primăvara lui 1947. Cîțiva profesori, printre care Petre și-l amintea pe Ovidiu Pop, dascălul lor de istorie, îi încurajară să se alăture „manifestației muncitorești", pregătită să întîmpine, în gara asta pricăjită, pe Ana Pauker și pe Lucrețiu Pătrășcanu, care se întorceau de la Cluj. Ziarele făcuseră multă zarvă în jurul acelei călătorii. Ovidiu Pop, sosit la Blaj ca refugiat de la școlile din Gherla, nu se mai întorsese acolo, deși știa bine că, prin semnarea Tratatului de pace de la Paris, România redobîndise nordul Ardealului. Îl obseda ideea că anumite forțe oculte uneltesc în continuare pentru a tăgădui acest drept românilor, încercînd să acapareze, pe căi diabolice, Clujul, Gherla și toate celelalte orașe transilvănene.

„*Acma*, mă băieți, le spusese el în ziua aceea cîtorva elevi mai de încredere, din clasa VII-a, *acma* voi știți ori nu știți cine-a apărat și apără cu adevărat Ardealul ? Numai ei, muncitorii, fiindcă n-au nimic de împărțit, nici moșiile, nici fabricile, decît sufletul și sărăcia. Iar sărăcia n-are neam. Numai ei, credeți-mă, pot avea sentimentul curat al adevărului și-al dreptății istorice. Fără acest sentiment, nici nu putem vorbi despre chestiunea Ardealului. Iar România nouă, fără Ardeal, n-ar mai fi deloc nouă, nici liberă, nici democratică ! De aceea, bine fac muncitorii români că și-au luat aliați, pentru această cauză, pe muncitorii unguri ! Că pofta grofilor și baronilor, dragii mei, de a-și lua înapoi moșiile din Transilvania nu s-a stins. Ascultați-mă pe mine ! Uneltesc din umbră, ca ucenicii Satanei. Lupta cu ei nu s-a încheiat ! *Acma* — repetase el acest tic verbal — voi știți bine că aici, la Blaj, noi nu prea avem clasă muncitoare. Afară de ceferiști, mai nimeni ! Cine să-i întîmpine, deci, la gară pe tovarășii noștri? Voi, copii, numai voi puteți să-i întîmpinați, fiindcă sînteți tineri și aveți suflete cinstite. Ați citit ce-a spus Pătrășcanu la Cluj ?" „N-am citit", recunoscuseră băieții. „S-a uitat, măi, dincolo de cele văzute, în direcția uneltirilor, și le-a spus : să nu îndrăznească cineva a despărți numele de român de cel de comunist ! Înțelegeți ?" „Înțelegem !" „Din inima mea a vorbit !" „Și dintr-a noastră !" se bătuse

în piept Aurel Mortişan. Ieşirea lui demagogică îi indispusese.

Aceeaşi locomotivă „Reşiţa", uriaşă, suplă ca o lăcustă, zguduise peronul. Grupul elevilor cînta : *Răsună valea.* În schimb „clasa muncitoare" blăjană intona, cu voci grave, bărbăteşti, *Cîntecul partizanilor.* Izbucneau, din cînd în cînd, lozinci categorice : „Jos reacţiunea !" „Trăiască România nouă !"

Cînd cei doi conducători coborîseră din tren, strîngînd mîinile oamenilor îmbrăcaţi sărăcăcios, care le ieşiseră în întîmpinare, Petre Borcea îi şoptise colegului său Viorel Abrudan : — „El e, fiul scriitorului D. D. Pătrăşcanu...".

...În clipa intrării acceleratului de Cluj în gară, Petre se ridică brusc şi se grăbi să-şi ia bunicii, să plece mai departe.

Îngrijorat de tusea bătrînului, Artimonuţ îl luă deoparte şi-l sfătui în şoaptă :

— Poate ar fi mai bine să vă opriţi la noapte în Brateiu, la Lucreţia. Dacă nu, la Veanu, în Braşov. Să nu păţiţi ceva pe drum...

— Vedem noi ! De bătrîni mă îngrijesc eu. Tu, vezi de tata, că şi pe el l-am lăsat bolnav. Tuşeşte de i se umflă ochii în cap... Să nu ne trezim cumva fără el...

— Adevărat, n-am mai fost de mult pe la dumnealor, se dezvinovăţi iar Artimonuţ. Dar tot din cauza lui... Mă bate mereu la cap cu ideile alea. Ştii tu care... Altfel, să nu crezi cumva că nu le dau, cît pot, la amîndoi...

— Nu-i vorba de dat. Numai de-a avea puţină grijă de ei, că-s bătrîni...

— Ştiu eu ce zici tu. De la Bucureşti, e mai uşor de vorbit !

— Unchiule, interveni Virgil, văzînd că Petre se pregăteşte de plecare, ia-mă şi pe mine cu maşina pînă la Copşa, la unchiul Ion. De-acolo, viu înapoi cu trenul. Ce zici, tată, mă laşi ?

— Treaba ta, răspunse rece Artimonuţ. Dacă n-ai nimica de învăţat pe mîine...

— Am, recunoscu băiatul.

— Urcă-te, mă Gilule, în faţă lîngă mine ! îl pofti Petre. Dar nu pînă la Copşa. Numai pînă la muzeu. Am

auzit că fratele tău Ion e pe-acolo, cu şcoala. Hai ! La revedere, Artimonuţ !

Pînă la muzeu, pe Calea Clujului, şi apoi pe „Sub Curte", Virgil claxonă, de mai multe ori, cînd trebuia şi cînd nu trebuia. Încercă să schimbe şi vitezele, rugîndu-l pe unchiul său să apese, în sincron, pe ambreiaj. Cunoştea, deci, toate mişcările.

— Cînd îţi dai examenul ? îl întrebă Petre.

— Ce examen, unchiule ?

— De şofer.

— Dumneata rîzi de mine...

— De ce să rîd ? Spune-mi, ştii băga maşina în marşarier ? Ai învăţat să faci „opturile" ?

— Cu camionul nu pot face opturi, unchiule, că-i prea mare ! Şi pe „Dacii" nu mă lasă nime, să nu le stric...

— Da' pe la noi de ce n-ai mai venit, mă Gilule ? îl întrebă, într-o doară, Maria.

— N-o vrut să m-aducă şoferu', mamă.

— Brava, mă, zise Artimon. Ai ajuns şi tu boier să te care cu camionu' colectivei, ca pe bostani...

Maşina urca panta dinspre Tîrnava-Mare, spre vechiul palat mitropolitan. Cînd trecură pe lîngă fostul sediu al securităţii din Blaj, Petre îl întrebă pe bunicul său :

— Acum ce-o mai fi pe-aici, moşule ?

— Nu ştiu...

— I.C.H.V.-ul. Cu cercetarea vinurilor, explică băiatul, văzîndu-l nedumerit pe străbunicul său.

— Bine, dădu din cap bătrînul. Bine c-am ajuns să se cerceteze vinurile, nu sufletele oamenilor...

Virgil nu înţelese nimic. Fugise după fratele său şi-l adusese de mînă.

— Unde plecaţi, unchiule ? întrebă Ion, băiatul cel mare al lui Artimonuţ.

— La Bucureşti, unde să plecăm ! răspunse Artimon.

Deci, totul era clar. Petre nu mai avea ce să întrebe, nici timp să mai aştepte.

— Sărutaţi-l, mă, pe moşu-to ! îi îndemnă Maria pe cei doi strănepoţi. Sărutaţi-l, că cine ştie...

Petre se grăbi să treacă pe lîngă „Palatul culturii", fără să mai arunce nici o privire spre locul vechilor sale cazne şi-ale colegilor săi de liceu. Ocoli „Piaţa libertăţii", cunos-

cută din toate litografiile care înfățișează careurile ordonate ale mulțimilor de la 1848. Pe zidurile masive ale fostei „școli de obște", bălțate de igrasie, sclipea acum, în lumina zilei, o placă de marmură albă, care evoca trecerea pe-acolo, în anul 1866, a unui adolescent vagabond, ce trimisese tocmai din acel loc poezii revistei *Familia*. În vara acelui an fusese botezat, pentru întîia oară, Mihai Eminescu... Alunecară, în grabă, pe o stradă îngustă, al cărui nume Petre nu-l mai reținea. Se schimbase de prea multe ori după război. Mai recunoscu fosta clădire a tipografiei de sub teascurile căreia ieșiseră nenumărate cărți, timp de două sute de ani. Recunoscu și casele locuite cîndva de profesorii Alexandru Ciura și I.C. Domșa, prietenii și gazdele lui Caragiale și Vlaicu, ai atîtor oameni de seamă, intrați, ca și Iancu, ca și Eminescu, în istorie și în legendă. Pe străduța aceea se ținea, la începutul fiecărui an școlar, „tîrgul de cărți", ceremoniosul bazar al trecerii manualelor școlare de la o generație la alta. Țăranii sosiți la Blaj de prin toată Transilvania, împreună cu odraslele lor, asistau, curioși și uimiți, la acele discuții ciudate despre titluri de cărți și nume de autori, despre schimbări în programa școlară, despre prețurile prea mari ce și le cereau elevii între ei pentru cărțile ferfenițite, mîzgălite cu zeci de semnături, adnotări, traduceri, sublinieri și rezumate marginale, urmate, firesc, de tîrguieli gălăgioase, de rugăminți sau amenințări, de toate acele mici bucurii cu care Juventa își dăruia ciracii în ajunul „deschiderii școlilor".

Ajuns în fața „Podului minciunilor", pe unde coborîseră, venind din Zăpadia, Petre coti la dreapta, pe strada Avram Iancu, ce lega orășelul de gara „Cîmpul libertății". Pe coasta dealului din stînga, în vîrful căruia se afla „Crucea lui Iancu", se cățărau, în terase, plantațiile de vii. În mijlocul lor, I.C.H.V.-ul construise o eramă nouă, căreia localnicii îi ziceau „fabrica de vinuri". Zilnic se loveau cu privirea de ea miile de muncitori ai Combinatului de prelucrare a lemnului, care ieșeau din schimburi și se îndreptau, obosiți, spre cursele de autobuze ce legau Blajul de satele învecinate, de pe Tîrnave și Secaș. Cele două fabrici își disputau, astfel, întîietatea, în gîndurile localnicilor. Cei de la „Combinat" socoteau că viticultorii n-au prea mare bătaie de cap, sorbind zilnic, din cupe aburite,

vinurile cele mai alese. Cei de la cramă, urmînd, de nenumărate ori pe zi, drumeagurile abrupte, cățărate pe deal, de primăvara pînă toamna, din crăpatul zorilor pînă după asfințitul soarelui, izbucneau adeseori : „Ce le pasă lor ! Stau la lucru 7—8 ore, și pe urmă o întind acasă ! Ninge, plouă, leafa le merge ! Nu-i atacă filoxera, nu-i ustură la buzunar dăunătorii... !"

Maria întrerupse tăcerea :

— Noroc cu *Combinația* lor...

— Combinatu' tu, o admonestă bătrînul, nu *Combinația !* Dacă o să-i zici așa și pe la București, ne-or rîde oamenii...

— Noroc cu *Combinația,* repetă Maria, fără să-i pese de admonestarea lui Artimon, că de-aici își trag toți televizoarele și pictoritul căsilor. Și hăinăreturile astea scumpe, cu care-și îmbracă pruncii încă din leagăn... Dacă nu erau salariile astea, îi vedeam eu pe toți cum asudă și se dau de ceasul morții pe toate dealurile...

— Taci, tu muiere, că iar vorbești ce nu știi ! Crezi că în fabricile astea nu asudă oamenii destul ? Și încă-i o sudoare grea, și otrăvită. Că nu-i de la soare și n-o zvîntă vîntul, ca pe-a plugarilor...

— Lasă, mă, că și ăștia din Blaj, care n-or fost chiar țărani, tot o duc mai bine de cînd cu *Combinația...* Nu vezi ce case și ce blocuri și-or făcut ? Le-o pus Dumnezeu mîna-n cap, așa să știi tu ! Altfel, rămîneau numai cu fabrica de popi, ca pe vremuri... Că erau mulți, ca lăcustele...

— Tu, muiere, nu mai vorbi, tu, cu păcat. Că fără „fabrica" aia de popi, nu mai eram noi azi de națiia noastră...

— Da' de ce nație eram, mă ? îl întrerupse Maria.

— Păi, de nici una... se simți descumpănit, pentru o clipă, Artimon. Poate niște corcituri, da' români nu mai eram...

— Cum, mă ? De ce să fim noi corcituri ? sări ca arsă bătrîna.

— Așa, mamă-tînă ! interveni Petre. Dacă popii ăia vechi, porniți de-aici ca furnicile, nu ca lăcustele, prin tot Ardealul, dacă nu erau ei dascăli înainte de-a fi popi și nu umblau pe jos, cu straița în spinare, plină de cărți și

de abecedare, nu mai vorbeam noi azi limba noastră, aşa să ştii !

— Da' ce limbă vorbeam ?

— Limba grăjdarilor... „Da, stăpîne, săru' mîna excelenţă, iertare, luminăţia-voastră." Vorbe de slugi. Pentru că asta ajungeam noi, dacă nu erau dascălii ăia, mai mult ţărani decît popi, să ne apere graiul...

— Aşa-i ! confirmă Artimon.

— Mie nu-mi pare rău c-am terminat liceul la Blaj, chiar dacă popii de pe vremea mea nu mai semănau cu cei de pe vremea lui Iancu...

— Asta se poate, acceptă Artimon. Se prea poate...

— Cînd au dat de avere, şi-au schimbat şi ei sufletul, continuă inginerul. Nu se mai încingeau, pe sub reverendă, cu brîu de cuie, ca Vlădica Aron. Dar credinţa de români nu şi-au schimbat-o. Şi nici pe alte naţii nu le-au prigonit, n-au aruncat anatema contra lor... Asta o ştiu foarte bine, din timpul războiului. Profesorii şi popii din Blaj au ocrotit la şcoli copiii evreilor. Pe-ai lui Friedman...

— Cel cu prăvălia ai-mare, de fier. De i-o luat-o mai întîi „gardiştii" şi pe urmă un sas de pe la Sibiu... Îl ştiu pe Friedman, cum să nu-l ştiu. Îmi vindea cîteodată coase şi seceri pe datorie... Am auzit că s-o dus cu copiii în Palestina. Numa' să nu fi murit pe-acolo, în războaiele astea cu *arapii*. C-am cetit în gazete că-s războaie grele şi încurcate...

Ajunseră dincolo de pădurea de la marginea Tîrnavei Mari, cu plopii ei albi, ca lumînările. Se vedea drumul care-o lua, peste podul de lemn, spre Mănărade, Spătac, Lupu...

Lupu...

Petre ar fi vrut să-l întrebe pe bunicu-său dacă uitase sau nu de povestea aia veche. Dar, bineînţeles, nu-l întrebă. N-ar fi fost prea delicat din partea lui să-l iscodească, după douăzeci şi cinci de ani, asupra expediţiei la Lupu, în duminica aceea de vară tîrzie. Fusese oare hotărîtă numai de îngrijorarea bătrînului ca nu cumva „cei de lîngă mitropolie" să-i fi luat din nou urmele nepotului, să-l chestioneze, să-l bată, să-l trimită, în haine de teolog, dracu ştie pe unde ? Sau, la toate aceste bănuieli, se mai adăugaseră şi veştile despre scurta încurcătură amoroasă a

nepotului ? Şi dacă era vorba de încurcătura asta, de unde-o aflase Artimon atît de repede ? Fusese o simplă intuiţie ? Sau o informaţie dată de tatăl lui Ion, în vreo joie, la tîrg, lîngă carul cu pepeni ? „Hai, tete Artimoane, duminică pe la noi, pe la pepeniştе — o fi spus omul — să mai vedem de copiii ăştia, că prea multe examene vor să treacă dintr-o dată ! Şi-al meu, şi-al dumneavoastră ! Nu zic, că şi noi am fost tineri. Da' mi-i să nu rămîie pe-aici, plugari stricaţi, să-i bage şi pe ei la cote, să-i umple copiii ca păduchii... Hai şi zi-le-o dumneata, că eşti mai bătrîn." Poate în felul ăsta — îşi imagina Petre — vor fi stat de vorbă cei doi ţărani.

Amintindu-şi, cu o oarecare jenă, de povestea cea veche, inginerul se trezi în faţă cu pădurea de salcîmi de pe dealul Ţapului, căptuşiţi cu pulberea fină a negrului de fum, adusă de curenţi şi depusă pe scoarţa lor crăpată, absorbantă. De zidul negru al pădurii se izbiră şi privirile bătrînilor, cînd deschiseră ochii, la o hurducătură a maşinii. Picotiseră o jumătate de ceas bun, cu capetele căzute în piept. Dar odată treziţi, începură să întrebe :

— Eşti supărat pe noi, Petre, sau eşti numa' ostenit, de nu ne-ai mai spus nici o vorbă ?

— Am văzut că dormiţi şi n-am vrut să vă trezesc, moşule !

— Ba eu, zău, n-am dormit, se dezvinovăţi Maria.

— Nici eu, îi ţinu hangul Artimon.

— Mai avem zece minute, zise inginerul, şi dacă nu prindem rampa, ajungem la Ion.

— Numa' de i-am găsi acasă, interveni Maria. Să nu fie şi ei duşi pe undeva.

— Îi aşteptăm ! conveni bătrînul.

— Vezi, moşule, dealul de la Proştea-Mare ?

— Îl văz, cum să nu, că doar nu mi-o slăbit vederea. Acum cetesc fără ochelari...

— Şi eu cos fără ochelari, adăugă Maria. Da' de ce ne arăţi tu dealu'ăla ?

— Cum, tu Mărie, iar ai uitat ? Nu-ţi mai aduci aminte de focu-ăl mare, dinainte de război? Tu l-ai mai prins, Petre ?

— Sigur că da, moşule ! Nu ne uitam noi la el, seara, peste pădurea Glogovăţului ?

— Aşa-i, am uitat ! recunoscu Maria. Pare că văz, ca azi, cum stam atunci cînd s-o aprins, împreună cu mumă-ta Silvie, şi-i ţineam pe ăi mici în braţe... Nu mai ştiu care era, Axente, ori Ion ? Iar voi, ăi mai mari, ne rugaţi să vă *buricăm* sus, să vedeţi şi voi *bobotaia*. Silvia, fie iertată, zicea : „Uitaţi-vă bine, măi, şi fiţi cuminţi şi ascultători ! Nu vedeţi că balaurul vrea să înghită copiii blestemaţi?" Şi ştii, Petre, c-avea dreptate ?! Focu'ăla, spuneau oamenii de prin părţile astea, cînd veneau toamna, pe la Sîmedru, la tîrgul Blajului, nu era curat ! Ziceau că la unii le-or înflorit grădinile în toiu' iernii şi li s-or copt strugurii de două ori pe an. Dar cînd să culeagă, poamele n-aveau gust. Şi care-aveau, erau fermecate. Unii au ajuns *chiauni* de cap, iar fetele care se atingeau de roadele alea pare că s-atingeau de flăcări. Dacă le prindea noaptea-n somn, nici nu ştiau părinţii de ce le găsesc dimineaţa moarte. Dacă mureau cumva „grele", zice că flăcările alea înviau copiii şi-i scoteau afară din groapă. Să aibă şi focu' srigoii lui ! Şi-i trimitea după bărbaţii mincinoşi...

— Da' pe nevestele mincinoase nu le căutau, tu Mărie? o întrerupse Artimon, ironic. Muierile nu mint, numa' bărbaţii ?

— Mai mint şi ele, cînd n-au încotro ! Da' nu aşa de des, ca bărbaţii. Că ele-s necăjite, au copii de crescut. Nu umblă pe la bufeturi, cu capu' plin de beutură, să li se facă poftă de bunu' altuia...

Artimon nu mai zise nimic. Bariera de la calea ferată era deschisă, încît, apucînd-o pe şoseaua din dreapta, spre Sibiu, în cîteva minute se opriră în faţa porţii lui Ion. Şedea cu chirie, într-o căsoaie veche, a unui sas bătrîn.

Ioana se arătă fericită cînd îi văzuse. Rămăsese, după zece ani de la intrarea în familia Borceştilor, cu acelaşi dor de părinţi, de neamuri, de lume multă.

Mărie predă Ioanei pachetul adus de-acasă, şi ţinu s-o întrebe discret, într-un colţ al camerei :

— Tu, fată, nu cumva ai rămas iar *grea* ? că te văd cam galbenă şi pătată la faţă...

— Nu, mamă. Ion nu mai vrea şi-o fată, cum mi-aş fi dorit eu... Zice că-i prea tîrziu şi că...

Bătrînul începu să tușească mai tare. Petre îi potrivi o nouă doză de medicamente. Copiii se uitau la străbunicul lor cum înghite ceaiul cu medicamente, se învîrteau pe lîngă el ca în jurul unei statui ciudate. Ei îl vedeau mai rar decît băieții lui Artimonuț. Iar în comuna „Axente Sever", unde umblau la școală, nimeni nu se putea lăuda cu vîrsta de 90 de ani !

Mărie, tot mai preocupată de sănătatea bătrînului, îi șopti Ioanei :

— Să nu te superi, draga mamii, da' mie acru' ăsta de la voi nu-mi prieste... Și dacă nu-mi prieste mie, pe Artimon îl poate băga în pămînt. Așa că, să ne ierți, da' noi ne grăbim spre Lucreția și spre Brașău încolo...

Artimon se ridică, pe neașteptate, de pe fotoliul în care îl așezaseră și îi sărută pe toți. La urmă, bineînțeles, și pe Ion, nepotul său, nedumerit de graba bătrînului.

Mașina porni din nou în viteză pe șosea. Ajungînd în Copșa, o cotiră la dreapta, pe drumul Mediașului, spre Brateiu.

Treceau tocmai prin Proștea, vatra uriașului incendiu de altădată. Oamenii de pe marginea șoselei îi părură Mariei clătinați din cale-afară...

— Ai grijă, Petre, să nu dai peste careva ! zise bătrîna. Cred că pe-aici mai umblă flăcările alea fermecate și oamenii nu-și dau seama, săracii, de ce se-mbată de cap. Nu-i vezi cum calcă pămîntu', ca gîștele ?...

Artimon se lăsa prins de melodia clopotelor duminicale, clopotele satelor tîrnăvene, așezate jumătate pe deal, jumătate în luncă. Clopote cu voci aspre, stăruind, în rugă, odată cu inima bătrînului, pentru buna liniște a cerului, pentru roadele pămîntului, pentru timpuri de pace. Se auzeau și clopote mai mici, ca niște nepoți care-și însoțeau în cîntare bunicii. În oraș, melodia aceasta se lovi de glasul somptuos, ca de *burgmaister,* al marilor clopote de la bisericile vechi. Petre dădu cu ochii de „Turnul înclinat". Pentru el, toate clopotele Mediașului cîntau parcă din plămînii obosiți ai turnului mosneag, poruncind caselor cu ziduri groase : „Să stăm bine, să stăm cu frică, să luăm aminte !"

Petre apăsă din nou pe acceleratorul mașinii, scăpată la drum întins, dincolo de urbea Mediașului.

După ce intrară în Brateiu, nu departe de centrul comunei, cotiră pe-o ulicioară la dreapta şi ajunseră la casa Lucreţiei, adică a socrilor ei, ţărani mai tineri decît Artimon şi Maria, cuscrii lor, cu care se vedeau destul de rar.

— Acuma, zise Artimon, să mă iertaţi c-am ajuns la biberon, ca Maricica voastră. Hai, draga moşului, să bem împreună ! Nu-ţi fie frică, nu mă culc în leagănul tău, se adresă fetiţei, care se ţinea bine de landoul înalt, pe care-l folosea mai mult ca jucărie. Avea pătuţul ei, moştenit de la fraţii mai mari, aşezat într-un colţ al casei. Deasupra lui, bunică-sa, Domnica, aşezase o icoană pe sticlă, mare, din şcoala Făgăraşului, înfăţişînd pe Sfîntul Gheorghe omorînd balaurul. Solzii lui verzi, întunecaţi, contrastau puternic cu limbile de flăcări ce-i ţîşneau din gură.

Petre îşi mărturisi oboseala şi, după ce înghiţi o plăcintă cu brînză, ceru voie gazdelor să se întindă în camera de-alături, unde Traian şi Lucreţia îşi instalaseră un fel de birou. Copiii, decepţionaţi de evadarea unchiului, se liniştiră de îndată ce le promisese că, dacă îl lasă să se odihnească puţin, îi va duce cu maşina pînă la marginea satului, la „şantierul arheologic". Toţi ştiau ce însemnează acest şantier, deoarece, de primăvara pînă toamna, Traian, uneori şi Lucreţia, cu copiii de la şcoală, îşi petreceau acolo ore în şir, ajutînd la săpăturile întreprinse de o femeie-arheolog, sosită din Bucureşti.

Toţi vorbeau mai încet, de parcă Petre era bolnavul, nu Artimon. Bătrînul, rezemat de perne înalte, ca un sultan obosit de prea multe lupte şi hărţuieli, la marginile imensului său imperiu, dormea iepureşte, respirînd greu, înfundat. Deschidea din cînd în cînd ochii, speriat să nu-l uite cumva dormind, să plece fără el la Bucureşti.

Lucreţia, înaltă, ca toţi Borceştii, în loc să se îngraşe, cum se întîmplă multor femei tinere după naştere, slăbise de parcă o ţineau socrii toată ziua flămîndă. Maria îndrăzni s-o întrebe, ticluindu-şi bine vorbele, şi uitîndu-se pe rînd, ca pentru iertare, la Domnica şi la Teodor :

— Tu, Lucreţo, ce-i cu tine, draga mamii, de eşti aşa slabă ? Nu-i fi cumva beteagă ? Doar tu nu eşti aici singură, ca săraca Ioana de la Copşa, în casa sasului, de n-are cu cine să se ajute ! Tu ai socri cuminţi şi cumsecade, dragii de ei ! Aveţi casă mare, ca mărginenii. Vă sfădiţi,

cumva, Trăiene ? se adresă bătrîna ginerelui. Ori slăbăciunea asta, Lucreţo, îţi vine de la copii ?

— N-am nimic, mamă, se grăbi să-i răspundă nepoata. Mă simt bine, n-am nimic ! Poate că semăn prea tare cu dumneata şi cu tata...

— Ie, dară, am uitat că neamu' nostru o fost de felu' lui mai slab... Bine că nu eşti beteagă, s-o păţeşti rău, ca Silvia...

— Doamne fereşte ! izbucni Domnica. Noi, cuscră, o îngrijim mai tare ca pe copilu' nostru...

Copiii, nerăbdători să plece mai repede cu maşina pînă la „şantier", dădură buzna înăuntru. Maricica, încotoşmănată, să nu răcească, adormise în braţele lui Traian. Acesta o aşeză în pătuţul ei, sub privirile mîndre ale bunică-sii.

— Ptiu, să n-o deochi, zise şi Maria. Cum seamănă cu dumneata, cuscră dragă !

— Bine că-s toţi sănătoşi ! Din partea noastră să n-aveţi grijă, cuscră Mărie. Copiii ăştia îs toată viaţa noastră. Nu-i prea uşor cu ei, cu toţi, dar mie mi-s dragi. La casă, cum vezi, avem ce ne trebuie. Teodor, pe la cooperativa agricolă, se ţine bine...

— Văd, îi ca un ficior junişan. Are vorba frumoasă şi asta-i mare lucru în ziua de azi. Dacă nu ştii vorbi, degeaba munceşti...

Artimon, deschizînd ochii, se adresă, ca întotdeauna nevestei :

— Tu, Mărie, Petre s-o sculat ?

— Ba nu.

— Cît o fi ceasul, cuscre ? mai întrebă Artimon. Pare c-am dormit de alaltăieri... Vezi, cînd stau în sus, nu mă mai omoară tusa. De-aia nu înţeleg ce-mi cauzează mie...

— Ei, şi dumneata, cuscre ! voi să-l consoleze Teodor. Aş vrea s-ajung şi eu aşa sănătos la etatea dumitale !

— De sănătate, nu m-am plîns pînă-acuma. Da-n iarna asta, am răcit de tot. Mi se-mpare mie că m-o fi pătruns vreun microb de-ăsta adus din lună...

— Cum din lună ? se miră Teodor.

— Păi, cu ăştia de pe pămînt m-am avut bine pînă acuma. Se vede că ăia din lună nu mai încap de mine. Îmi fură suflarea, ca la înecaţi. Aşa că, dacă te-or anunţa într-o zi, să nu faci cumva să lipseşti... Noi doi, de cînd

ne-am întîlnit, aici, la ospățu' copiilor, ne-am împăcat bine. Așa-i ? Și-apoi, am auzit că ești bărdaș bun. Adevărat ?

— Așa se zice. Da' de ce mă-ntrebi ?

— Păi, cînd te-or chema, atunci, te rog să-ți aduci în straiță și barda...

— De ce ?

— Ei, și dumneata cuscre ! îl mustră Artimon. Te faci că nu înțelegi ? Parc-ai fi un copil de-ăsta, Aurel ori Mircea. Așa vă cheamă, măi ? se adresă strănepoților dinspre partea Lucreției.

— Așa, tată-moșule ! se repeziră cei doi, dornici să intre în discuțiile bătrînilor.

— Lăsați-ne, măi, c-avem o vorbă ! îi dădu deoparte Teodor.

— Auzi, cuscre, nu uita să-ți aduci barda în straiță. Am un lemn vechi, tare ca osu', frate cu cel din crucea Silviei, nora mea cea bună... Să mi-l ciopleşti dumneata, dacă n-oi mai' ajunge cumva primăvara, să mi-l poci ciopli eu singur...

Teodor tăcu, privind în altă parte.

Se apropie Traian, care îl întrebă pe Artimon și în numele Lucreției :

— Moșule, ce să-ți dăm de mîncare, înainte de-a pleca la drum ? Ce ți-ar place dumitale ?

— Numa mulțam, Troiene. Da' eu acum, dacă-s flămînd, poci să-mi sug și deștele, ca Maricica, și să mă simt fericit. Nu-i bună mîncarea multă la drum ! Las-o-n supărarea ei de mîncare, și mai bine spune-mi tu ce tot săpați voi pe-acolo, pe la șantier. C-am cetit eu și la gazetă, da' nu m-am lămurit...

— Nu știu cum să-ți explic, moșule, zise Traian, văzînd că Petre deschise ușa, de mînă cu Tiberiu. Sînt unii care mai susțin teoria că noi, românii, am fi venit pe-aici din alte părți, nu i-am fi continuat pe daci și pe romani...

— Cum, cine-s ăștia care vorbesc așa ? se supără Artimon, odată cu Teodor. Da' ce, noi am fost barbari, ca alții ?

— Vedeți, continuă Traian, în studiul istoriei vorbele sînt frumoase, dar ca să fie și adevărate ele trebuie dovedite cu fapte. Or, tocmai dovezi de-astea am descoperit noi, săpînd aici, în necropolă, adică în cimitirul din Brateiu...

— V-ați stricat țintirimu' ? se miră Artimon.

— Da, pe cel de-acum o mie cinci sute de ani, moşule. Ştii de ce ? Pentru a dovedi că, atunci cînd în Cîmpia Tisei erau instalaţi sarmaţii, iar în Muntenia sosiseră vizigoţii, pe urmele legiunilor romane, care părăsiseră Dacia, trăia în satul ăsta, aici la noi, în secolul IV-V după Christos, o populaţie romanică încreştinată, adică părinţii poporului român... Pînă la urmă, în faţa dovezilor, va trebui să se plece orice necredinţă... Am găsit podoabe, brîuri, fibule, decoraţii pentru hamurile cailor, multe cu semnul crucii, ori cu trăsături romane specifice...

— Va să zică, de-aia vă bateţi voi capu' şi scormoniţi pămîntu' ca să-i lămuriţi pe străini, continuă Artimon.

— Uneori şi pe-ai noştri...

Petre se trezise.

— Auzi, *şogore,* se adresă cumnatului său Traian. Tu pe la Braşov ai mai fost ? Pe Veanu nostru l-ai văzut ? Ce face el, tot singur, tot holtei ?

— N-am fost, cumnate. De cînd ţinem de judeţul Sibiu, mă duc mai des pe-acolo. Rar de tot pe la Braşov. Poate că ştie Lucreţia...

— Nu ştiu nimic nou, se grăbi să răspundă învăţătoarea. Dar de ce întrebi de Veanu ?

— Aşa, răspunse Petre. Am auzit că s-a cam însurat... Le povesti, apoi, toată tărăşenia auzită la Tîrnăveni.

În consternarea generală, numai copiii se arătară foarte bucuroşi :

— Ne iei şi pe noi la ospăţ, unchiule ?

— Măi, şmecherilor, voi sînteţi în stare să vă ţineţi după mine pînă la Bucureşti. Hai, la lecţii, că mîine daţi de bucluc !

— Dacă pornim acum, zise Artimon, cînd înserează sunăm la uşa lui din Braşău. Aşa-i, Petre ?

— Ba eu zic să ne gîndim, înainte de-a porni, propuse Maria. Cum să mergem noaptea, la Braşău, peste ei, în căruţa aia strîmtă din blocu' lu' Veanu ?

— Tocma' de-aia, să-i ruşinăm ! insistă Artimon. Tu n-auzi că Petre i-o făgăduit femeii din Tîrnăveni că-i trimite fata înapoi, să-şi termine liceauăle ?

— Păi nu şi le-o terminat ? se arătă nedumerită Maria.

— Mai are cîteva luni, mamă, şi pe urmă putem face nunta, îi răspunse Petre.

— Cine-o mai ajunge la nunta aia ! mormăi, mai mult pentru sine, bătrînul.

Despărţirea ţinu mai mult decît celelalte. Lucreţia, ca întotdeauna, fata Silviei, nu-şi putu opri lacrimile. După ea, se porniră şi copiii şi socrii.

— *De ce plîngeţi, măi, doar nu ne petreceţi la groapă !* se răsti la ei Artimon.

Rămasă în faţa porţii, cioplită din stejari osoşi, ca şi crucea Silviei. Lucreţia, strîngîndu-şi fetiţa la piept, privea după maşina grăbită. Îşi ştergea, mut, cu dosul palmei, lacrimile.

Treceau prin comuna Daneş. Din dosul porţilor boltite se auzeau cîntecele cocoşilor ameţiţi de lumina înţepătoare a după-amiezii scurte, ce se îngîna cu amurgul. Măria zărind în faţa unei porţi deschise un pîlc de găini albe, mari, cît nişte omuleţi de zăpadă, îşi aminti de găinile ei de-acasă.

— Numa' de n-ar uita să le deie de mîncare şi la găinile noastre.

— Cum să uite, tu, dacă-s amestecate cu-a' lor ? !

— Aşa-i, am uitat, recunoscu Maria. Numa' să nu prăpădească ouăle...

Ajunseră în dreptul Albeştilor, pe cîmpia unde căzuse în lupte, la 1849, Alexandru Petöfi. Dintr-o dată, lui Petre îi veni în minte, în lumina rănită de amurg, craniul alb al marelui poet, aşa cum îl văzuse el în anii de şcoală, la muzeul liceului, apoi la Biblioteca centrală din Blaj. Alveola caninului drept, sau stîng, nu-şi mai amintea exact care din ele, era mai adîncă, ceea ce ar fi permis antropologilor să-i recunoască autenticitatea. Îşi aminti de-o întreagă odisee, citită cîndva într-un „Anuar" al liceului...

Obosit, Petre observă că, pe măsură ce se distanţaseră de Zăpadia, bunicii se îndepărtau de istorie. Din nou, satul acela mic, rămas în urmă, îi apărea ca un epicentru al cutremurelor sufleteşti, un „omfalos", buricul pămîntului, care-i lega încă pe toţi de placenta maternă. Durerea aproape viscerală pe care o resimţea inginerul începu să se potolească pe măsură ce-şi dădu seamă că, în atingere cu străzile unui oraş încărcat de istorie, cum era Sighişoara, bătrînii nu mai aveau aceleaşi tresăriri dureroase ca la atingerea cu străzile Blajului.

— Cît mai avem, se trezi întrebînd bătrînul.

— O sută de kilometri, moşule. Un ceas şi jumătate...

— Nu-i prea mult. Pînă ajungem noi, poate se întoarce şi el acasă...

— De unde, mă ? se interesă Maria.

— Aşa-i, că azi-i încă duminecă, recunoscu bătrînul. El, la serviciu' lui, lucră şi dumineca, Petre ?

— Nu ştiu, moşule. S-ar putea, dacă au rămas în urmă cu proiectele...

— De ce să rămînă în urmă ? Doar el era fecior harnic, cînd era pe-acasă. Ara, cu tractoarele lui, toate dealurile şi mai învăţa şi liceauăle. Acuma, te pomeneşti că-l încurcă dragostea cu fata asta din Tîrnăveni. Cum ziceai, Petre, c-o cheamă ?

— Eugenia, Jenica, mamă.

— Numele-i cam domnesc. Aşa-i, Artimoane ?

— Nu ştiu, răspunse sec bătrînul.

— Cine ştie, poate are şi Veanu noroc, ca voi, Petre. Că toţi aţi nimerit-o bine. Numa' că fuga asta de-acasă n-o recomandă prea bine... Ori poate c-o furat-o Veanu, cum se furau fetele pe la noi, pe vremuri... Cînd nu le lăsau părinţii să se mărite cu ficiori săraci, fără pămînt...

— Poate că vrea să-l fure ea pe Veanu...

— I-o fi descîntat, i-o fi făcut farmece...

— Taci tu, iar începi cu duhurile tale ? ! N-auzi că ea-i încă elevă de liceu ? Nu-i fată bătrînă, să-i trăbuiască măritiş cu de-a sila.

— Dacă rămîne fata c-un copil după ea şi Veanu-i întoarce spatele ? N-ai mai auzit întîmplări de-astea ?

— Din partea lui Veanu n-am auzit, îl apără Artimon pe nepotu-său. Ba din contră, el îi ruşinos ca o fată mare. Uşor pune Jenica şeaua pe el. Numa' că însurători de-astea, cu partidu' în loc de nănaş, nu-mi prea plac mie...

Toată grija lor se concentra acum asupra nepotului cel mai mic. Uitau, astfel, de oboseală, şi de boala bătrînului. Maria, după o jumătate de oră, dormea dusă. Ea nu aţipise la prînz, în patul neamurilor, ca bătrînul. Se interesase amănunţit, mai direct sau mai pe ocolite, de viaţa pe care o ducea Lucreţia în familia Baciu. Nu cumva să-i fie nedreptăţită nepoata.

Cînd ajunseră în dreptul comunei Ungra, bătrînii, amîndoi, vorbeau prin somn. Își continuau, parcă, cearta începută cu șapte decenii în urmă.

Între șosea și Ungra se întindea o salbă de lumini puternice, înșirate de-a lungul unui taluz înalt, de cale ferată. Petre fusese odată la Ungra, în casa unui prieten de-al său, de la care aflase că în zona aceea se descoperiseră zăcăminte minerale. Lucrările pregătitoare anunțau, deci, deschiderea exploatărilor. Noaptea era, ca și cea precedentă, senină, înaltă, cu stele înțepătoare ca viespii. Nu se arătau, deocamdată, semnele unei schimbări a vremii, presimțite de oasele lui Artimon. Traversau pădurea haiducească a Bogății, zidită de o parte și de alta a drumului cu trunchiuri uriașe de copaci. Mai scînteiau, ici-colo, luminile ciobite ale ochiurilor de zăpadă. Aerul era răcoros, ca o respirație a munților, ce se anunțau pe undeva, prin apropiere.

Pe inginer îl usturau ochii. Simțea nevoia să oprească în dreptul șipotului cu apă rece, din mijlocul pădurii, sau cel puțin în dreptul unui petec de zăpadă, să-și dea pe față, să-și alunge oboseala. Cafeaua băută la Lucreția, înaintea plecării, părea să-și fi încetat efectul. Știa, însă, că dacă oprește, strică somnul bătrînilor, legănați la cotituri, ca pruncii. Cînd mașina scăpă din menghina pădurii, la drum întins, țîșni prin cele cîteva sate mari, prin tunelele plopilor înalți, spre Bod, și de-acolo, într-un sfert de oră, se opri la Brașov, în fața uzinelor de tractoare.

Luminile violente, lipsa mișcării, a zumzetului acela surd ce li se instalase în urechi, îi făcură pe cei doi bătrîni să sară, ca speriați :

— Am ajuns ? Unde sîntem ?

— Stați liniștiți, două clipe ! Să văd dacă Veanu e de serviciu sau nu, le spuse inginerul. Dacă nu-i aici, îl căutăm acasă...

— Cum ne-o fi norocu', conveni Maria.

În timp ce Petre se interesă la portar dacă fratele său e în uzină sau nu, Artimon privea lung și nedumerit poarta închisă. Dar nepotul se întoarse repede.

— Nu-i aici. Intră mîine dimineață, la șapte... Plecăm, îl căutăm acasă...

— Cum ne-o fi norocu', repetă formula Maria.

— Taci, tu, cu norocu' tău, se irită Artimon. Dacă-l găsim singur, o fi norocu' lui. Dacă-l găsim cu Eugenia, nu știu dacă se mai cheamă noroc...

— Auzi, măi omule, să nu te-apuci cumva cu gura de *Jenica*. Las-o în păcatele ei, c-o fi ea amărîtă destul, dac-o fugit de la liceu... Pe Veanu să-l înfrunți, da' ei să nu-i zici nimica !

— Poate ar fi mai bine, spuse Artimon, într-un tîrziu, să-l lăsăm numa' pe Petre să vorbească. Să nu ne supărăm noi cu Veanu și cu ea, tocma' acum cînd... Ce zici, Petre ?

— Numai să-i găsim acasă, răspunse inginerul. Vedem noi pe urmă cum ne împărțim rolurile. Dacă-i nuntă, să ne purtăm ca la nuntă, moșule ! Mama Mărie să-i stropească cu boabe de grîu și să le zică strigături de pe la noi. Auzi, mamă ? Dar pe aia cu „Uiu-iu pe dealul gol, că mireasa n-are țol" să nu le-o zici...

— Nu le-o zic, n-avea tu grijă, se prinse în joc Maria. Numa' că n-am grăunțe de grîu. Eu i-am pus lui Veanu în pachet numa' cucuruz, să-l fiarbă. Că lui îi plăcea, de mic. Toată iarna, mai mult cu boabe de-astea de cucuruz trăia. Și vara cu lapte. Sugea ca viteii, de la ugeru' vacilor. Așa o crescut el, după moartea Silviei...

Numele Silviei, prezent din nou la aceste ciudate pregătiri de nuntă, îl opri pe Petre să-i mai propună bătrînului rolul de „vornic".

Cînd ajunseră în fața blocului 5A, scara F, unde știau ei că la etajul VII, apartamentul 23, stă Octavian Borceajunior, bătrînii coborîră anevoios din mașină. Cele două ore de mers le petrecuseră os prin os. Își îmbrăcară iar hainele groase de pănură. Artimon își puse căciula mare, de miel. Maria se îmbrobodi cu năframa de lînă neagră, și-l rugă pe Petre să ia pachetul lui Veanu din portbagaj. Se gîndea însă, cu părere de rău, că nu pusese nimic în pachetul acela pentru nora ei cea mai tînără, dorită ori nu, dar cu care înțelegea să se aibă bine, de la bun început.

Petre apăsă de trei ori pe butonul soneriei de la garsoniera lui Veanu. Așteptă. Dinăuntru nu se auzea nici o mișcare. Mai apăsă de trei ori, rar, sacadat, apoi de mai multe ori, mărunt, nervos. Tot nu răspunse nimeni.

— Ţi-am spus eu că nu nimerim bine. Îi găsim împreună, şi nu ne deschid, zise bătrîna.

— Mai sună, poate se trezesc ! insistă Artimon.

Petre îl ascultă pe bătrîn, înnebunind soneria. Numai că, în loc să se deschidă uşa lui Veanu, îşi făcu apariţia o femeie îmbrăcată doar în capot, din apartamentul vecin.

— Pe cine căutaţi ?

— Pe inginerul Borcea, se grăbi Petre.

— Nu-i acasă, răspunse femeia. A plecat azi-dimineaţă...

— Singur ? îndrăzni Artimon.

— Păi, cu cine ? ! întrebă la rîndul ei vecina lui Veanu. Întrebarea asta îi încurcă pe toţi.

Maria îi salvă pe cei doi bărbaţi, înaintînd doi paşi spre femeie, cu pachetul lui Veanu în mînă :

— Doamnă dragă, dacă nu te superi, dă-i dumneata pachetu' ăsta, cînd vine. Noi sîntem bunicii lui după tată, şi dumnealui — arătă spre Petre — e fratele lui cel mare, ingineru' din Bucureşti...

— Nu vă supăraţi, se scuză Petre.

— Nu, vai de mine, se grăbi femeia. De ce să mă supăr ? Doar sîntem vecini şi bărbatu-meu lucrează cu tov' inginer la uzină... Da' haideţi în casă, îi îmbie ea, jenată că n-o făcuse mai înainte. Poate că se întoarce. S-o fi dus şi dumnealui pe la Poiana Braşovului, că pe-acolo-i zăpadă multă şi restaurante frumoase. Acuma, de cînd cu vampirii ăştia care omoară femeile, mai mult bărbaţii singuri se duc pe-acolo...

— Tulai, Doamne, auzi că omoară muierile ! se căină, îngrozită, bătrîna.

Pentru ca discuţia să nu se prelungească prea mult, mai ales că auzi din nou respiraţia greoaie a bunicului, anunţînd un acces de tuse, Petre interveni decis :

— Vă mulţumim de invitaţie, dar ne grăbim. Mai avem nişte neamuri în oraş, şi-apoi, în seara asta, poate reuşim s-ajungem în Bucureşti. Dacă se întoarce frate-meu într-o oră, rugaţi-l să ne-aştepte. Mai urc eu o dată, să văd. Dacă nu, vă rugăm să-i spuneţi că-l aşteptăm urgent la Bucureşti, chiar dacă vine numai pentru cîteva ceasuri. Vă mulţumim frumos...

— Naveți de ce ! zise femeia. Îmi pare rău că nu-l puteți aștepta la noi...

— Doamne ajută ! adăugă Maria intrînd în colivia liftului.

Pînă jos, tăcură toți trei. Petre se aștepta la multe întrebări. Ceea ce se și întîmplă. Nerăbdătoare, ca întotdeauna, începu Maria :

— De ce-ai spus, Petre, că noi mai avem neamuri în Brașău ?

— Dumneata crezi că nu mai avem, mamă ? Dintre toți zăpădenii așezați pe-aici, nu-i nimeni neam cu noi ?

— Or fi neamuri mai depărtate, nu de sînge, acceptă bătrîna.

Petre știa că bătrînii nu se vor despărți cu inima ușoară de Brașov, dacă nu vor încerca să dea ochi cu nepotul lor cel mic.

Îi duse la „Cerbul carpatin", unde găsiră foarte greu o masă liberă. Petre îi rugă pe bătrîni să-și depună hainele la garderobă. Dar ei nu se lăsară convinși nici în ruptul capului. „Pe unde se omoară muieri, se fură și haine", socoti Maria. Se uitau, amîndoi cu interes și mirare, la pereții împodobiți cu blide smălțuite, ștergare cu alesături, căni și ulcele, cum avuseseră și ei cîndva în casa lor veche. Numai capetele de animale împăiate îi deranjau. „Animalelor le stă bine în pădure, nu în casă. Și vii, nu cu capetele tăiate", răspunseseră bătrînii cînd îi întrebă dacă le place.

Petre pregăti o nouă doză de medicamente pentru Artimon. Pînă li se aduse mîncarea, bătrînii își întorceau mereu privirea după cei care intrau și ieșeau din restaurant.

— Ce-i, mamă Mărie ? Ți-e frică de vampiri ? glumi Petre.

— Ba nu, că eu nu-s tînără... Sîngele meu îi negru și rece, ca apa Tîrnavei, pe vremea asta. Nu mi-i frică... Am zis, încă de-atunci, în gînd, o *Născătoare* și mi-o fugit orice frică. Eu mă uit după Veanu și după *Jenica* lui...

— Poate c-or fi trecut și ei pe-aici, continuă Artimon. Oamenilor tineri le place traiu' bun...

Bătrînul părea să respire mai ușor. Gîndurile lor, atît de învălmășite în ziua aceea, se concentrau acum, ca focarul unei lentile, asupra ființei lui Octavian cel mic. Nu puteau înțelege cum, tocmai el, să nu-i fi așteptat acasă.

Întorşi la scara blocului cu speranţa că-l vor găsi, bătrînii îl trimiseră pe Petre pînă la etajul 7. După zece minute, inginerul coborî tot singur. Fratele său nu se întorsese. Pentru a fi mai sigur de claritatea şi urgenţa chemării la Bucureşti, îi strecurase sub uşă un bilet.

— Nu-i, n-a venit încă ! anunţă Petre.

Maria izbucni în plîns. Artimon se posomorî şi începu să tuşească. Probabil că voia să-şi ascundă lacrimile, să nu-şi trădeze amărăciunea. Petre îi lăsă în pace, să-şi plîngă lacrimile.

— Mînă, porunci Artimon. Să nu mai întîrziem ! O veni el să ne vază acolo, la tine. Dacă l-o lăsa inima şi fata aia...

Cu vorbele astea, părăsiră luminile oraşului, intrînd în noaptea munţilor.

Nimic nu-i mai impresiona pe bătrîni, nimic nu le mai reţinea atenţia. Munţii erau prea înalţi pentru sufletele lor. Pădurile prea negre, prea ameninţătoare. Aveau culoarea somnului. Un somn care pîndea lîngă tîmple, care punea, treptat, stăpînire pe pleoapele obosite ale celor doi.

N-aveau de ce să se mai oprească pînă la Bucureşti ! Timpul părea el însuşi grăbit, zgîrcit cu viaţa bătrînilor, un timp muritor, ca oamenii.

Cînd ajunseră în faţa Ploieştilor, Petre vră la dreapta, pe varianta şoselei naţionale. Nu întîlniră nici o barieră. În dreptul rafinăriei de la Brazi, ardeau focurile de control. Pălălăile lor uriaşe păreau mult mai înalte decît „focul cel mare" de la Proştea, rămas doar în amintirea bătrînilor.

Intrînd în Capitală şi ajungînd, în sfîrşit, la Bucureştii-Noi, bătrînii păreau întineriţi. În schimb, Petre arăta mai bătrîn cu zece ani. Ceareăne de oţel negru, ruginit, îi apăsau ochii.

Trase maşina în curtea interioară a blocurilor şi, sub privirile atente ale bunicilor, grijulii să nu uite ceva în port-bagaj, sau pe bancheta din spate, inginerul coborî pachet cu pachet, zgîlţîit de frisoane.

Luminile erau stinse. Dorica recunoscu maşina după bizîitul motorului, după trîntitul portierelor şi bodogănitul lui Petre. Deschise geamul dinspre curte şi ascultă cîteva clipe vocile din jurul maşinii. Îşi dădu repede seama

despre ce este vorba. Aprinse luminile în camera ei şi-a lui Petre. fetele avînd acum camera lor. Noul apartament, obţinut printr-un schimb. în acelaşi bloc, avea trei încăperi. Două le botezaseră „dormitoare", iar pe-a treia „sufragerie", „salon" sau chiar „livingrum", cum îi mai spuneau fetele în glumă, după filmele americane şi englezeşti.

Dorica nu voia să scoale fetele, dar acestea se treziră *singure*. Îşi puseră repede capoatele şi dădură buzna să-l sărute pe tatăl lor, care lipsise o săptămînă întreagă de-acasă. La fel, îi îmbrăţişară pe cei doi bătrîni, cărora nu le venea să creadă că domnişoarele acelea sînt strănepoatele lor, Silvia şi Dana.

— Cum vă simţiţi, moşule ?

— Mamă Mărie, dumneata ai mai întinerit !

O atmosferă caldă se ţesu din răsuflările lor, din privirile tandre, mereu întrebătoare, din oboseala care punea o aură ameţitoare pe creştetele bătrînilor. Păreau toţi fericiţi, toţi sănătoşi, în clipele acelea dinspre miezul nopţii.

După ce Silvia şi Dana — cărora Maria nu le mai spusese *Silviuţo* şi *Dănuţo*, ca în anii trecuţi, văzîndu-le atît de mari ! — îi descusură pe bătrîni de una, de alta, ce face bunicul lor, Octavian. dar „nana Livie", dar verişoarele şi verii lor din Ciurel, din Copşa şi Brateiu ? — se scuzară de mai multe ori şi porniră la culcare.

— Noapte bună, mamă Mărie !

— Noapte bună. moşule ! Ne vedem dimineaţă !

— Noapte bună, somn uşor, şapte purici pe-un picior, le aminti Maria zicala cu care le trimitea să se culce, cînd erau mai mici şi nimereau, vara, pe la Zăpadia. Se amuzară din nou şi o îmbrăţişară încă o dată pe străbunica lor. Era aceeaşi, neschimbată, nici la faţă, nici la vorbă.

În timp ce Dorica prepara cafelele cu lapte, în care bătrînii puneau bucăţi de franzelă să se înmoaie, Petre se grăbi să intre în baie, să facă un duş, pentru a da jos crusta oboselii ce se aşezase pe el ca o mîzgă rece. Cînd ieşi, învăluit în halatul pufos, Maria tocmai îi spunea nurorii :

— Îţi mulţămim de toate, draga mamii. Şi să nu te superi c-am venit iar... Ştii, dacă mă gîndesc bine, fără *haragazu'* care ni l-aţi dat voi, n-ajungeam să mai trăim atîta...

— Lasă, mamă Mărie, se grăbi Dorica. Doar dumneavoastră l-aţi crescut pe Petre şi mi-aţi îngrijit şi mie fetiţele, cînd aţi putut... Toate astea nu pot fi cîntărite c-un aragaz...

— Am vrut să vă mai vedem o dată, zise Artimon. Pe Veanu nu l-am găsit la Braşău... Poate mîine dimineaţă să daţi, Petre, un telefon lu' Axente, să vie şi el cu Lelica şi cu copiii, dacă pot. Să-i mai vedem o dată şi pe ei. Ce zici, Dorico, om încăpea cu toţii pe-aici ?

— Cum să nu, moşule ! Numai să vină...

Bătrînii se culcară pe o canapea extensibilă, în sufragerie. Artimon îşi înghiţi, cu aceeaşi resemnare şi încredere, doza de medicamente. Petre îl auzi din nou rugîndu-se : „Dă, Doamne, să mor în sănătate". Apoi, numai îmbrăţişările Doricăi îl mai ţinură pe inginer, cîtva timp, departe de somn. Şi întrebarea ei : „Nu ţi-a fost teamă că moare moşu' pe drum ?". Oboseala îi interzicea un răspuns. Riscul, depăşit deocamdată, nu-i mai apărea posibil. Un somn de piatră îl aşeză cu spatele spre nevastă-sa, care mulţumită că-l ştia din nou acasă, adormi şi ea foarte curînd.

Spre orele cinci dimineaţă, bătrînul Artimon simţi că i se apropie ceasul de pe urmă. Îl încerca tusea. Plămînii nu mai voiau să împrumute oxigen inimii, sau inima, tentată şi ea de somn, nu mai ştia să împingă sîngele în plămîni ? Avu, totuşi, tăria să se ridice de pe pernele prea moi şi prea joase, şoptind cu glas tremurat :

— Tu Mărie, eu mă duc...

— Unde, mă omule, acum în puterea nopţii ? întrebă ea buimăcită de somn.

— Tu, nu-nţelegi că mor ?

— Vorbeşti să nu taci ! sări speriată Maria. Cum să mori acum cînd am ajuns la Bucureşti, la Petre ? Nu ţi-o spus el că aduce pe doctoru' ăl mare, să te facă sănătos ?

După ce bătrîna, bîjbîind, găsi cu greu butonul de la lumina electrică, Artimon trecu pragul uşii în antreu gemînd înfundat :

— Petre, mi-i rău ! Petre... Nu voia să-i trezească pe toţi, mai ales fetele. Dacă era să închidă ochii, ar fi dorit să nu-l vadă decît nepotul. Să moară în braţe bărbăteşti, ştiind bine că oasele sale ciolănoase puteau strivi braţele

micșorate și fragile ale Măriei. Petre, mi-i rău ! Petre... Simțea o gheară de fier împlîntată în măruntaie și în locul inimii un gol apăsător. Sudori reci i se broboneau pe frunte. Petre, mi-i rău ! Petre...

Cînd, într-un tîrziu, nepotul reuși să deslușească chemarea disperată a bătrînului, cînd apăru, frecîndu-se la ochi, Maria abia mai putea sprijini de perete trupul încovoiat al lui Artimon.

— Nu te speria, moșule' ! îl liniști Petre și-l introduse grăbit în baie. Încălzește-i, Dorico, ceaiul de izmă și pune în el întăritoare. Repede !

Maria suspina încet, ca un copil în somn. Pe ea n-o primise Petre în baie, să vadă ce se petrece cu bătrînul.

Artimon, așezat pe scaunul WC-ului, înghițea apă călduță din paharul umplut de la robinetul cu buton roșu. Petre știa că, în poziția aceea, inima bătrînului împingea mai ușor sîngele în corp. Apa caldă îi atenuă durerile din pîntece. Respirația grea, apăsată, începu să capete ritm. Stomacul, după mărturisirea tardivă a bătrînului, fusese împietrit de mai multe zile. Eliberat de crampele otrăvitoare, Artimon găsi, în sfîrșit, putere să rostească :

— Iartă-mă, Petre, că v-am sculat din somn... Dar n-am vrut să mor aici, să se sperie bătrîna și fetele...

— N-avea grijă, că nu mori ! Îl chem îndată pe doctorul Gheorghe, prietenul meu, și-ai să vezi că te faci bine...

— Da' ce — prinse puteri bătrînul — el îi chiar bunu' Isus, să mă scoale din morți, ca pe Lazăr ?

— Isus nu-i, dar bun este, moșule...

Îl duse înapoi sprijinit de braț, și-l așeză în pat, sub privirile nedumerite ale Mariei. Bătrînul zgribulea în pijamaua prea largă a nepotului. Petre puse în priză un reșou electric, să dezmorțească aerul din cameră. Caloriferele erau încă reci. Ceaiul de mentă, vitaminele, pernele de care își rezema spatele, toate făcură ca Artimon să-și ceară iar scuze :

— Să mă ierți și tu, Dorico ! Sperez că pe fete nu le-am trezit...

— Nu, moșule, răspunse nora, tocmai cînd Silvia și Dana, speriate de-atîtea vorbe și șușoteli, își făcură apariția.

— Vezi, îmi pare rău, mormăi Artimon, zărindu-le.

— De ce să-ţi pară rău, mă, omule, că n-ai murit ? îndrăzni, în sfîrşit, Maria.

Fetele, auzind de moarte, se apropiară de pat, speriate, dar şi cutezătoare. Numai un străbunic aveau ele, cum să-l lase să moară ! ? Îi puseră mîna pe fruntea încă rece, îi luară palmele de lemn uscat în mîinile lor fierbinţi :

— Nu te lăsăm noi, moşule !

— Aşa, scumpele mele, li se alătură Maria, să nu-l lăsăm ! Auzi, că şi Petre îl cheamă pe doctoru' ăl mare...'

Petre, într-adevăr, reuşise cu greu să-l prindă la telefon pe amicul său, nu acasă, ci la spital, unde făcuse, în noaptea aceea, de gardă.

— Vino chiar acum, doctore ! Vino, pînă nu-i prea tîrziu. Dimineaţă ? Nu. Acum. Dimineaţă, ştii bine, trebuie să plec şi eu la uzină. Am lipsit mult, am treburi...

Insistenţele lui Petre îi îngrijorară pe toţi. Numai Artimon părea din nou indiferent, sigur pe zilele de care mai avea nevoie ca să-şi vadă şi ceilalţi doi nepoţi. De aceea, îl şi întrebă pe inginer :

— Petre, nu-i dai telefon lu' Axente, să vie ? El se scoală de dimineaţă, ca toţi plugarii...

— Îi dau, mai bine, o telegramă...

— Păi, zicea careva că are şi el telefon acasă...

— Aşa-i, am uitat, se prefăcu Petre, care voia să evite un apel atît de matinal, ce-ar fi putut speria pe cei din familia fratelui său. Ştia, de asemenea, că bătrînul va cere receptorul, să vorbească şi el cu Axente. Iar un asemenea moment de emoţie putea să-i facă rău. Cu toate astea, în aşteptarea doctorului, Petre se simţi obligat să-i îndeplinească dorinţa. Avea sentimentul, încercat de mai multe ori în ultimele douăzeci şi patru de ore, că un destin binevoitor îl luase pe Artimon sub aripa lui, ca vulturul pe Ganymede, urmînd, probabil, abia mai tîrziu să-l preschimbe în paharnicul Zeului.

În mod firesc, la ora aceea, centralistele obţinură foarte repede numărul abonatului Axente Borcea.

După ce-i spuse fratelui său despre ce este vorba, ca să nu se sperie, Petre mută aparatul de telefon la priza din sufragerie. Îi dădu bătrînului, rezemat de perne, receptorul şi-l pofti să preia discuţia întreruptă. Artimon strîngea cu mîna dreaptă, tremurătoare, ebonita neagră,

asemenea unei tibii scoase de sub pămînt și, parcă, aducîndu-și aminte de figurile transmisioniștilor de pe linia frontului, își luă un aer solemn, ușor misterios, și începu să gîfîie în pîlnie :

— Alo, alo, aici sînt eu. Artimon, m-auzi Axente ? Bine ! Să veniți, că noi sîntem aici. Ba nu, nu sîntem betegi. Alo, alo, acum m-auzi ? Haideți și voi aici, cu toții, să vă mai vedem o dată. Cum ? De ce nu poți ? Mda, mda, înțeleg. Cînd ? Poimîine ? Și poimîine-i bine ! Da' s-o aduci și pe Lelica și copiii ! Cum ? Să lipsească și ei o zi de la școală ! Bine. Uite, ți-o dau și pe mamă-ta Mărie... Hai, tu, nu te speria, că nu te mîncă nime !

Bătrîna își dezbrobodi năframa neagră, potrivindu-și cu greu pîlnia la ureche. Apoi, începu să-l imite pe Artimon :

— Alo. alo, sînt eu, dragu' mamii... Tulai, Doamne, cum s-aude, de pare că-i Marea Neagră. Da, te-auz, Axente, te-auz. Cum ? Ba. nu. Nu-l las eu să moară ! Acuma vine un doctor mare, prietenu' lu' Petre. să-l facă sănătos. Cînd ? Poimîine ? Grăbiți-vă. dragu' mamii ! Alo, alo ! Nu se mai aude, remarcă decepționată bătrîna trecînd receptorul în mîna lui Petre.

Convorbirea se întrerupse. De fapt, era și încheiată. Inginerul aștepta acum să-l sune centralista. să-i anunțe durata convorbirii. Cînd telefonul zbîrnîi strident, metalic, toți se scuturară. ca de frig.

— Nu, tovarășă, am încheiat. Cîte ? Zece ? Bine, vă mulțumesc.

Nu trecu mult timp și țîrîi soneria de la ușă. Sosise doctorul Gheorghe. Alergase cu mașina lui, pe care-o trăsese în spatele blocului, lîngă „Dacia" lui Petre. Fetele se ascunseseră în camera lor, pregătindu-se de școală. Somnul neîmplinit le apăsa încă genele. Pentru ele, moartea fusese pînă atunci o noțiune abstractă, o reprezentare vagă. Și, iată, începînd cu noaptea asta, se strecurase în casa lor, ca o panteră perfidă. Apropierea ei pusese în gardă toți nervii tineri și sensibili ai celor două adolescente.

Doctorul intră în sufragerie. Maria făcu ochii mari cînd zări pe acest om nu prea înalt de statură. Îl mai văzuse și altă dată, dar acum nu putea crede că e tocmai el „doctoru'-ăl mare" pe care îl așteptase atîta, ca să-i mîntuiască băr-

batul ! Decepţia ei se împrăştie însă repede în faţa surîsului pe care doctorul îl purta veşnic pe buze. Era un surîs tonic, primul medicament miraculos, înghiţit de orice pacient, aproape fără să bage de seamă. Deşi oboseala nopţii albe i se citea pe faţă, în cearcănele adînci, doctorul ţinea să pară cel mai odihnit om din lume.

— Ei, cine se laudă că-i bolnav pe-aici ? se adresă el Mariei, ca şi cînd n-ar fi ştiut că e vorba de Artimon.

— De lăudat, nu se laudă nime, domnule doctor, îi replică bătrîna, uitîndu-se cu subînţeles la Artimon. Cine-ar fi nebunu'- ăla să se laude că-i beteag ?

— Adevărat, recunoscu doctorul. Dacă nu-i nimeni bolnav pe-aici, atunci toarnă, Petre, un pahar de vin bun, fiindcă ştiu că n-ai venit cu mîna goală de pe Tîrnave. Să închinăm în sănătatea mătuşii Mărie şi a lui nenea Artimon...

— Mai mult într-a ei, domnule doctor. Şi-a dumitale, c-am auzit că eşti în stare să învii şi morţii din mormînturi...

— Măi, Petre, se supără doctorul, dacă-mi mai faci reclamă de-asta, ca la sfinţi, ţi-oi da cîteva, de n-o să le poţi duce ! Nu-i adevărat nene Artimon ! N-am reuşit să înviu pe nimeni, deşi am încercat de multe ori. Ba, ca să recunosc cinstit, am băgat în mormînt mai mulţi oameni decît vă închipuiţi dumneavoastră...

— Vai de mine ! exclamă Maria.

— Nu te speria, mătuşă. Nu i-am strîns de gît. I-am oprit doar să bea vin bun, la timpul potrivit. I-am obligat să bea ceai, după reţetă...

Dorica, luînd gluma doctorului în serios, întinse repede masa, crestă din slănina afumată adusă de bătrîni, umplu paharele cu vinul casei, galben-verzui, ca uleiul de măsline.

Doctorul, flămînd, începu să înghită cu poftă, simţind în gustul mîncării şi în aerul cojoacelor bătrîneşti întoarcerea la copilărie. Era dintr-o comună mare, jumătate din locuitori fiind olteni şi cealaltă „ungureni".

— Să fiţi sănătoşi ! închină el paharul, ridicîndu-l în lumina tot mai limpede a zilei, ca un popă potirul de aur, la ieşirea cu darurile. Şi cînd o fi mai rău, tot aşa să ne fie ! Am sau n-am dreptate ? se adresă el lui Artimon.

— Ai, dom' doctor, cum să n-ai ! acceptă bătrînul. Dacă doctorii n-au dreptate, cine, pe lumea asta, să aibă ? ! Numa' că, vezi dumneata, răul pe care l-am avut eu în noaptea asta, nu-l doresc nici la dușmani !

— Eu, nene Artimon, sînt Toma Necredinciosul : nu cred pînă nu cercetez !

Era vremea, deci, să pună stetoscopul la urechi și să descifreze ritmul inimilor îmbătrînite.

— Poftim, dă-ți jos iia, mătușă Mărie, să te ascult !

— Păi, se bîlbîi bătrîna, la mine ce s-auzi, dom' doctor ? Că eu nu-s beteagă...

— Eu nu de beteagă te-ascult. De sănătoasă. Vă rog, lăsați-ne singuri, se adresă el, zîmbind, lui Petre și Doricăi. Dumneata, nene Artimon, poți rămîne, preciză doctorul, după ce-l văzuse contrariat pe bătrîn. Ai ceva împotrivă, mătușă ?

— N-am, că nu mi-i rușine de el. Eu îs sănătoasă și vreau să te rog, domnule doctor, să-l faci bine și pe Artimon. Să ne ducem împreună acasă, că ne-am lăsat găinile singure...

După ce-o examină, mai mult de formă, doctorul trecu la cercetarea amănunțită a lui Artimon. Îi puse și tensiometrul, îi ascultă respirația, bătăile inimii, îi pipăi stăruitor ficatul și pîntecele scobit, alb-vinețiu. Chiar și pentru doctorul Gheorghe, obișnuit cu spectacolul zilnic al trupului omenesc în suferință, dezvelit de orice podoabă, de orice artificiu, înfățișarea bătrînilor îi apăru ca o teribilă dramă a naturii. Corpurile lor țărănești, robuste altădată, erau acum o simplă alcătuire de oase, legate între ele de cartilagii micșorate, acoperite de pielea zbîrcită și prea albă, semănînd cu o scoarță de mesteacăn, plesnită de ger și de vînturi.

— Ce am, domnule doctor ? întrebă Artimon, după o lungă tăcere.

— Multe și mai nimic ! răspunse doctorul, strîngîndu-și stetoscopul și tensiometrul. Un pic de bătrînețe, atîta tot ! De spital nu-i nevoie, să nu te îmbolnăvești. Încolo, dacă te îngrijești, dacă nu dai peste vreo gripă păcătoasă, trecem suta și nici nu ne uităm înapoi !

— O, audă-te Cel-de-Sus, dom' doctor ! izbucni Mărie punînd mîna pe halatul lui alb și mîngîindu-l. Eu nu vreau

să moară bătrînu', adăugă ea, cînd văzu că doctorul își potrivește seringa pentru injecție.

— Taci, tu, Mărie, ce tot ai cu moartea, de nu mai încapi de ea ? ! Nu te gîndești că dac-ar trăi fiecare cît vrea, ar fi plină lumea de bătrîni ? S-ar lua între ei la bătaie, ca orbii ! Nu, domnule doctor, și moartea trebuie să-și facă datoria. Numa' să nu vie cu boală și cu suferință !...

Doctorul îi făcu lui Artimon injecția cu întăritoare pentru inimă. Le prescrise amîndurora doze noi de vitamine, le porunci să rămînă în casă și să se hrănească bine. „Ce vă place, mîncați, le spuse el, fiindcă trupul omului e cel mai bun doctor. Anunță dinainte răul, dă repede deoparte tot ce-i dăunător ! Mîncați și beți, veseliți-vă !" se grăbi doctorul să-și ia rămas bun. Pînă seara, cînd le promise o nouă întrevedere. Era ora șapte. Îl așteptau alți bolnavi. Petre era grăbit și el.

Bătrînii rămăseseră doar cu Dorica și cu fetele. Ele începeau cursurile la ora 8. Ciuguliră, la bucătărie, ceva în silă. Aveau privirile ațintite în jurul camerei bătrînilor, îngrijorate să nu li se întîmple ceva. Fetele știau că doctorul Gheorghe, prietenul familiei lor, glumește mereu, ca să-și amețească bolnavii, să-i anestezieze sufletește.

Pînă la plecarea Silviei și Danei la școală, bătrînul adormi din nou. Maria somnola și ea, în căldura uscată a caloriferului, cu care nu era obișnuită.

Cînd se treziră, amîndoi bătrînii aveau poftă de mîncare. Temerile, chiar spaima Doricăi, mărturisite numai în parte soțului, începură să se risipească. Gătì cu plăcere o supă de găină, cu tăiței, cu zarzavaturi și legume multe.

Ziua trecu destul de repede, cu tot felul de întrebări și de povești. Toate legate de neamurile Borceștilor, despre care Dorica se interesa mai mult de dragul de-a putea s-asculte judecățile și vorbele colorate ale bătrînilor.

După-masă, Petre veni cu o nouă veste tristă. La uzinele de la Platina se întîmplaseră niște buclucuri, era dat peste cap procesul de producție, tocmai la o secție importantă, așa că, vrînd-nevrînd, fără nici o plăcere, era nevoit să urce din nou la volanul mașinii, să ajungă urgent acolo.

— Acum nu mai am nici o grijă, în privinţa dumneavoastră ! se adresă el bătrînilor. Ce-a fost mai greu a trecut ! Aşa-i, mamă Mărie ?

— Fie-ţi gura de aur, dragu' mamii ! Da' rău după tine tot ne pare, dacă pleci aşa iute...

— Unde-i lege, nu-i tocmeală, mamă ! În două-trei zile termin treaba şi mă-ntorc. Dumneavoastră staţi liniştiţi. Vine iar doctorul pe la noi. Vă place de el ?

— Nu-i aşa mare, se repezi Maria, da-i cu vorbă frumoasă, ca pe la noi...

— Mîine, cred că vă treziţi şi cu Veanu aici. Iar poimîine, ţi-a făgăduit — nu-i aşa, moşule ? — că soseşte şi Axente. N-o să vă fie urît !

Ajuns la Platina, Petre începu acolo o nouă luptă. Tot împotriva morţii. Nu însă a unei morţi biologice, prin care se putea pierde o rădăcină adîncă a familiei lor. Ci moartea mecanică, fulgerătoare, a unor instalaţii, foarte sensibile şi ele. Oameni nu muriseră, nici de data asta. Cu toate că uşor s-ar fi putut întîmpla ! De multe ori, mai ales la începutul activităţii uzinei, Petre se îngrozise de nepăsarea sau inconştienţa unor muncitori pe care se străduia să-i iniţieze în tainele acelei meserii complicate, de oţelar, vecină mereu cu marile tensiuni electrice, cu moartea prin electrocutare. Unii „navetişti", ca să nu se mai ostenească seara pînă acasă, se ascundeau, la ieşirea din schimb, în dosul cuptoarelor electrice lăsate să se odihnească şi ele, ca oamenii. Se strecurau apoi, pe nevăzute, mai ales iarna, în vetrele calde, pitulîndu-se bine, să nu-i vadă careva şi să-i tragă afară de picior. Numai din pură întîmplare descoperise Petre, o dată, pe unul din aceşti somnoroşi, doar cu cîteva clipe înainte ca un tînăr inginer, grăbit la treabă, să „dea foc" cuptoarelor, adică să le cupleze la circuitul de înaltă tensiune, la priza miilor de grade. Atunci, Petre văzuse negru în faţa ochilor. Îi venise să-l ia la palme pe omul acela buimăcit de căldură, de emanaţia gazelor îmbibate în pereţii cuptorului. Zgîlţîit bine, „navetistul" nu făcuse altceva decît să repete mereu : „Îmi fuse frig, tov. inginer !" Pe inginer, obişnuit prin tradiţie cu mai multă disciplină şi severitate, îl scoteau din sărite indolenţa şi delăsarea, egoismul şi chiverniseala unora dintre aceşti oameni, care nu mai erau nici ţărani, dar nu de-

veniseră încă nici muncitori. Dacă aveau ei nevoie, pe-acasă, de lopeți, începeau să le care de la uzină. Și nu strîngeau numai pentru ei, ci și pentru neamuri, pentru toți vecinii. Greu, foarte greu se dădeau pe brazdă. Învățau repede meseria, dar foarte încet respectul muncii și-al bunului obștesc. „Dintr-atîta nu se cunoaște !", „Statul are destul !", „Nu se spune mereu la ziar că noi sîntem și proprietarii ?" — cam acestea erau, de obicei, formulele de justificare. Lecțiile, discuțiile de la om la om, reproșurile, mustrarea, toate se dovedeau bune, nici vorbă. Dar efectul lor se producea anevoios, uneori aproape imperceptibil. Doar timpul, răbduriu, muncitor pe dinăuntrul oamenilor, se arăta un pedagog excelent. Timpul și sancțiunile materiale. Dacă i se reținea vreunuia din salariu, pentru abateri și neglijențe, fie și numai zece lei, intra pe mîinile nevestei, contabil sever, neînduplecat.

Noul accident de producție se anunța, însă, mai grav. Se blocaseră o mulțime de cuve electrice, instalațiile de decantare a aluminitului. Pagube. Dereglări în circuitul producției. Proteste ale beneficiarilor. Necazuri mari la export. Discuții. Cercetări. Tensiune. Analize. Petre Borcea se prezentă la uzină pe acest fundal tensionat. El, ca unul din șefii tehnici ai centralei, se simțea direct responsabil, implicat, cu toate că absentase de la Platina în ultimele săptămîni. Era obosit, nervos, dar conștient că trebuie să procedeze cu sînge rece, metodic, pentru a scurta timpul ce amenința cu prelungiri grave, costisitoare. În mod ciudat, se simți încurajat în această hotărîre de drumul făcut împreună cu bunicii săi, de felul în care ținuse Artimon, cu stăruință și metodă, să-și mai vadă o dată toți nepoții și strănepoții, făcîndu-i astfel în ciudă morții...

După oboseala istovitoare a primei zile, cea de marți, Petre ajunsese să dea telefon la București doar seara. Dorica aștepta, ca pe jar, semnul acela de la Petre, iar fetele erau speriate de-a binelea. Bătrînii se mîngîiaseră singuri, toată ziua, încercînd să încurajeze și fetele : „Petre mînă bine mașina... Nu i s-o putut întîmpla nimica rău..."

Dorica, după ce se liniști, luîndu-l la zor pentru neglijență, ținu să-l liniștească în privința bătrînilor :

— Doctorul a fost din nou. Știi tu că el glumește tot timpul. Zice că, dacă merge tot așa bine, moșu' Artimon ajunge într-o săptămînă ca un flăcău de douăzeci de ani. N-o să vrea să mai ia cu dumnealui acasă pe mama Mărie. Ne-o lasă nouă, s-avem și noi cu cine mai sta de vorbă. Că tu...

Fetele se grăbiră și ele, amîndouă, să pună mîna pe receptor.

— Păi se poate, tată, să ne lași să așteptăm atîta vreme o veste de la tine ! se arătă supărată Dana.

— Hai, zău, tată, cînd vii acasă ? îl luă mai drăgăstos Silvia.

Petre ceru la telefon și pe Artimon.

— Ei, cum merge cu sănătatea, moșule ?

— Bine, mulțam de-ntrebare. Da' tu ce faci pe-acolo ? Ai cumva necazuri ?

Intuiția bătrînului, mereu trează, nu da nici de data asta greș.

— Da' de unde, moșule ! Doar treaba e cam multă...

— Atunci stai liniștit și fă-ți datoria ! Nu te mai gîndi la noi. Eu mă simt mai bine... Numa' că Veanu n-o dat pînă acum nici telefon, nici n-o venit...

Tot la el, la ultimul din nepoți, îi era gîndul ! Ajunsese, pentru Artimon, un fel de redută inexpugnabilă, un vîrf de munte înzăpezit, o supremă încordare a voinței de-a trăi, de-a cerceta amănunțit toate ramurile, toți mugurii de pe copacul vieții. Și la numele acela al lui Veanu, la ființa lui, căutată cu nerăbdare, degetele bătrînului dădeau încă de gol.

Miercuri seara, Petre sună din nou acasă. Îl găsi acolo pe Axente. Agronomul se ținuse de cuvînt. Lelica și copiii rămaseseră însă în Dobrogea.

— De ce-ai fost iarăși egoist ? De ce nu i-ai luat și pe ei ?

— Toți patru copiii sînt răciți cobză și Lelica în frunțea lor. Așa că aș vrea să-i iau pe dumnealor la noi...

— Bravo ! Te-ai gîndit mult pînă să-ți vină ideea asta ?

— Nu glumesc. Duc muncă de lămurire cu bătrînii, ca pe vremuri, cînd îi îndemnam să se înscrie la colectiv...

— Și ei ?

— Zic că întîi să vină Veanu... Iar eu, sincer să fiu, nu-l pot aştepta. La noi, cu iarna asta neobişnuită, am început arăturile. Am şi serele pe cap, şi vitele, şi tot ce ştii tu că-mi ajunge şi-mi prea întrece...

— Fiecare cu ce şi-a ales ! Dar ia spune-mi — cum l-ai lăsat pe moşu' Artimon ?

— Mai zdravăn ca mine ! răspunse tare Axente, s-audă bătrînul.

Joi seara, cînd mai dădu telefon, Axente plecase, iar Veanu nici vorbă să fi venit. „Ciudată treabă ! Ce s-o fi întîmplat cu el ? S-o fi dus într-un mic concediu, să-şi peţească, în sfîrşit, logodnica din Tîrnăveni ? Dacă a ajuns cumva acolo, pe gura soacrei, şi pe mîna lui Onişor, nu-i de invidiat ! Numai altceva mai rău să nu i se fi întîmplat !" se nelinişti Petre.

Vineri seara. Dorica i-l dădu la telefon pe doctorul Gheorghe, aflat la ei.

— Vino, dom'le, să vezi minuni ! Eu cînt aici, cu nenea Artimon, cîntecul tău preferat, „Citu-i Sibiu de mare", şi tu dai bir cu fugiţii... Frumos din partea ta ! Chemi bunicii la Bucureşti, să mai petreacă, şi pe urmă-i laşi baltă... Dacă n-aş fi eu, să ne mai tratăm c-un pahar de vitamina T de la Tîrnavă, ar muri oamenii de urît...

— Ba, de bătrîneţe, dom'doctor. Că-i boală grea, se auzi vocea clară a lui Artimon.

— Vino, omule, acasă, că, uite, nevastă-ta intră la bănuieli. Adică, ce naiba tot dregi tu pe-acolo ? Sau te dreg alţii, ca să nu zic altele, pe tine ?

— Nu umbla cu intrigi, doctore, că-mi dau şi eu drumul la gură ! Şi-atunci nu ştiu dacă-ţi convine...

Cu toate că genul acesta de mici înţepături între ei nu-l foloseau pentru prima oară, Petre îi apăru doctorului, la telefon, iritat, obosit.

— Glumă-neglumă, află că nenea Artimon e mai sănătos ca tine ! Dacă nu te grăbeşti, pleacă la Zăpadia...

Într-adevăr, cînd Petre se întorsese, sîmbătă seara, de la munca lui istovitoare, pe care trebuia s-o încheie în noaptea aceea, şi dădu telefon acasă, află vestea cea mare : Veanu sosise încă de dimineaţă, iar la prînz plecase la gară împreună cu bătrînii !

— De ce i-ai lăsat ? o certă inginerul pe nevastă-sa.

În vocea lui se ghicea nu numai îngrijorarea pentru sănătatea bătrînului, pusă din nou la încercare, dar şi o doză de gelozie. Cum adică ? Fratele cel mai mic, „dezertorul", să vină aşa, intempestiv, şi să-i fure bunicii, după ce el, Petre, îi adusese de-acasă cu atîta grijă ?

— Nu i-am lăsat ! se dezvinovăţi Dorica. Nici Veanu n-a vrut, mai întîi, să plece. Dar moşul a ţinut-o una şi bună că el în noaptea asta trebuie s-ajungă în Zăpadia. L-am rugat şi eu şi fetele, dar tot degeaba ! Pe doctor nu l-am găsit, aşa că...

— Bine. Am înţeles. Să ştii că eu nici mîine nu pot veni acasă... În noaptea asta, trebuie să dau drumul la uzină. Dacă nu mă crezi, ia fetele şi veniţi mîine să vedeţi. Noapte bună !

Duminică seara, nu mai chemă la telefon pe cei de-acasă fiindcă îl sună Dorica la uzină. Primise o telegramă de la Veanu : „Veniţi urgent, bunicul Artimon a murit". Deşi pregătit pentru o asemenea veste, Petre nu putea, totuşi, s-o creadă. Era înclinat mai degrabă s-o socotească o simplă farsă, pentru a-l aduce pe el mai repede la Bucureşti. Numai că nevastă-sa îi spuse clar să plece la Zăpadia direct de la Platina, că-i destul de obosit să mai treacă şi pe-acasă. Lor să nu le poarte de grijă, vin cu trenul. Femeia îşi cunoştea bine bărbatul. Nervii lui tari puteau uneori să mai şi cedeze. Ştia cît era de lovit şi nu voia să-l vadă plîngînd, de faţă cu fetele. Îl rugase, deci, să treacă pe la Sibiu, să cumpere flori. Şi să împrumute de la vreun coleg două-trei mii de lei, să aibă în plus pentru cheltuielile unei asemenea înmormîntări, într-o familie cu neamuri multe ca a Borceştilor.

Luă două somnifere puternice şi adormi, într-un tîrziu, cu radioul deschis. Dimineaţa îl deşteptară trompetele de la emisiunea pentru pionieri şi şcolari. Era ca beat, avea gura uscată, amară. Se bărbieri, se spălă, se îmbrăcă în fugă. Trecu mai întîi prin hala buclucaşă, unde totul mergea acum normal. Pe feţele oamenilor se citea, după atîtea zile şi nopţi de epuizare, o mulţumire adîncă, iradiantă. Se duse apoi la directorul uzinelor, să-l anunţe că trebuie să plece la Zăpadia.

— Iar ? Dar ce eşti tu, Petre, doctor sau inginer ? îl întrebă omul, fără să ştie despre ce e vorba. Cine mai e bolnav ?

— A murit bunicul ! răspunse el scurt.

Valea Oltului îi părea lui Petre o pîrtie pustie, tăiată adînc în munţii albi, copleşiţi de zăpadă. Aluneca pe ea ca într-un spaţiu ireal. La Sibiu, casele vechi, cu acoperişuri şi olane negre, semănau, sub valurile de zăpadă, cu nişte mirese bătrîne, dizgraţioase — surorile morţii.

Cumpără o jerbă de garoafe roşii şi-o puse în portbagaj. Luă, de asemenea, tot felul de mărunţişuri, bomboane, dulciuri, pentru mulţimea copiilor din familia lor şi din vecini, ca şi pentru bunică-sa. O vedea parcă pe bancheta maşinii lui, abia cu o săptămînă în urmă, spunînd mereu : „Nu vreau să moară bătrînu' !". Pînă să ajungă în comuna Axente Sever, la casa fratelui său Ion, inginerul angajă din nou un dialog imaginar cu ea : „Vezi, mamă Mărie, ce s-a-ntîmplat dacă v-aţi grăbit ? Nu mai puteau rămîne găinile dumitale singure încă o săptămînă-două, pînă trecea iarna ? !" „Eu i-am spus să mai stăm la voi, da' el nici n-o vrut s-audă, sluga mamii ! se dezvinovăţi bătrîna. Poate dacă nu venea Veanu, şi n-aveam cu cine porni, acum era încă viu..."

La casa lui Ion, Petre află, de la sasul cel bătrîn, că familia fratelui său plecase, la prînz, cu trenul. Aerul rece, zăpada puţină, norii posomoriţi, coborînd pe dealurile dimprejur, ca nişte cîrduri de ciori hăituite, îi dădură lui Petre dureri de cap şi frisoane. Înghiţi un antinevralgic.

Cînd intră în curtea Borceştilor, dincolo de furnicarul femeilor îmbrăcate în negru, ce scoteau colaci din cuptor, pentru pomana de a doua zi, Petre îşi lovi privirile de şura lor mare, mutată acum aproape de casă. Acolo, într-un colţ, cineva izbea ritmic şi îndesat cu securea în trunchiul unui lemn, din care săreau aşchii de os bătrîn. Era lemnul frăţîn aceluia din care se cioplise şi crucea Silviei. Lemnul pe care bătrînul Artimon fusese hotărît să-l aşeze singur sub bardă, să nu lase altora nici osteneala asta. Nu mai ajunsese !

În casă, lume multă : neamuri, cunoscuţi, vecini. Uşile dintre cele trei camere erau acum larg deschise. Nimeni

nu mai despărțea „casa bătrînilor“ de „casa lui Octavian“. Moartea lui Artimon le împăcase, în sfîrșit.

Înainte de-ajunge în fața sicriului, așezat în „casa dinapoi“, ca să nu se-audă bocetele în uliță, Petre fu întîmpinat de bunică-sa. Bătrîna plîngea sec, fără lacrimi. Și le topise de mult, pe toate. Își propti fruntea în pieptul nepotului și se tînguia cu amar :

— Dragu' mamii, sufletu' mamii, eu i-am spus să te-așteptăm pe tine. Dar el n-o vrut să m-asculte... Uite, Veanu-i aici, să spuie și el... Zicea că-i sănătos, o luat singur desagii în spate, ca pe vremuri...

— Și dumnealui cînd a murit ? Chiar noaptea ?

— Ba nu, dragu' mamii. Noaptea o povestit, pînă tîrziu, cu Veanu, că pe tată-to l-am găsit beteag. O povestit cu el și mi-o spus și mie niște vorbe...

— Ce vorbe, mamă ?

— „Tu Mărie, eu te-am avut dragă pe tine, și cînd ți-am spus și cînd nu ți-am spus. Chiar și cînd te-am suduit...“ Auzi tu, Petre, ce-i trecea lui prin cap ! Eu m-am speriat. Am căutat lumînarea în lada mesii...

— Și cînd a murit ?

— Ieri dimineață, pe la ceasurile zece... Uite-aici, dragu' mamii — îl luă de mînă, ca pe un copil mic, și-l duse în camera din spate — uite-aici, lîngă sobă... S-o aplecat să puie un lemn pe foc, că era frig în casă... Și numa' ce l-am auzit că se vaită ca-n noaptea aia, la voi : mi-i rău, mi-i rău... Veanu l-o prins în brațe, să nu cadă. Iar eu, cap prost, în loc să-i aprind lumînarea, m-am apucat să-i descînt într-o ulcică, să boscorodesc peste cărbuni... Și el, săracu', o închis ochii fără lumînare. Doamne, cu ce păcat greu mi-am încărcat sufletul ! Numa' zăpada a fost de vină, c-o nins toată noaptea... Dacă Octavian era beteag, bătrînul s-o sculat el să mătură treptele, să facă o țîr de cărare prin curte, pînă la găini... Pînă cînd să bage Veanu de seamă ce face, și pe unde umblă, Artimon era înapoi, lîngă sobă... Da' era tîrziu. Arză-le focu de găini ! Dacă nu porneam Petre, de la voi... Dacă nu era zăpada... Dacă...

— Pîn-aici i-a fost scris, mamă Mărie.

— Măi, Artimoane, de ce nu m-ai ascultat tu pe mine ? începu bătrîna să se apropie de sicriu. Vorbea cu soțul ei, cum făcuse timp de șaptezeci de ani. Nu putea înțelege,

nu putea crede că el nu mai aude ce-i spune. De ce nu m-ai ascultat tu, dragă, să rămînem noi în Bucureşti ? Că şi Veanu ţi-o tot spus, stai moşule pînă miine, să te mai vadă doctoru', că el o glumit cu tine, cînd zicea că eşti fecioru'...

Cuvintele ei se transformau, pe nesimţite, în bocet, în „cîntare", cum se zicea la Zăpadia. Petre rămăsese mut, fără lacrimi. Se uita la bunicul său, întins acolo, în camera unde murise şi maică-sa, în sicriul ce mirosea a scîndură proaspătă de brad. Era îmbrăcat în hainele lui de mire, păstrate cu atîta grijă de Maria în lada de zestre. Numai pieptarul era mai nou, pieptar de om bătrîn. Maria îi aşezase la căpătîi, pe perniţa albă, căciula mare de miel, ca şi cînd ar fi vrut, încă o dată, să nu-l lase să răcească... Numai că Artimon o asculta acum fără zîmbetul său ironic, fără să-i mai spună nici o vorbă, nici de bine, nici de rău. Faţa lui trasă, pergamentoasă, se învineţise, buzele erau aproape negre. Palmele, neobişnuit de mari, osoase, se rezemau de piept, ţepene, uscate, ţinînd în cuibul lor de gheaţă un bănuţ. Lumînările groase clipeau din ochi a somn. În jurul sicriului, o mulţime de coroane de flori de hîrtie, aduse de nepoţi. Numai garoafele roşii, de la Sibiu, numai ele şi muşcatele firave, clorotice, din geamul ce se deschidea spre curte, mai dădeau un aer de viaţă alcătuirii aceleia mortuare. Ele, şi vorbele Mariei, care se urmau după tipicuri vechi. Vorbe smulse din inima arsă, pusă pe rugul singurătăţii : „Soţu' meu şi dragu meu, da' tu unde te-ai gătat, aşa tînăr şi-mbrăcat ? Ori la tîrg la Bălgărad, să-ţi cumperi casă de brad ? Dragu' meu cu casă nouă, tu de ce n-ai făcut două ? Una mie, una ţie, să trăim în ortăşie..."

Întrebările bătrînei, rămase fără răspuns, avură darul să dezlege izvorul ascuns al lacrimilor din ochii lui Petre. Plîngea calm, ca streaşina casei lor, ninsă de fulgii mari, ameţiţi. Plîngea după zeci de ani, ca atunci la moartea mamei. Şi ea fusese aşezată în aceeaşi încăpere, între aceleaşi „cîntări" ale Mariei, între aceleaşi întrebări fără răspuns. Plîngînd, inginerul se simţea mai tînăr cu douăzeci de ani, limpezit de oboseli şi de nesomnul ultimelor săptămîni.

Maria văzîndu-l, îşi dezlegă şi ea din nou lacrimile şi vorbele călătoare pe alte tărîmuri : „Soţu' meu şi dragu'

meu, dacă-n groapă-i înnopta și de Silvia îi da, ea pe tine te-o-ntreba : cine ți-o picat pînza cu lacrămi ca mazărea, să-și stîmpere inima și cu lacrămi ca bobu' să-și stîmpere sufletu' ? Tu să-i spui, dragu' meu, drept, așa cu mîna pe piept, că nepoții și feciorii au vărsat lacrămi ca norii..."

Lucreția, ținînd-o pe bunică-sa de braț, să nu cadă, vărsa, ca întotdeauna, lacrimile cele mai dogorîtoare. Ei nu-i ședea bine să „se cînte", ca Maria. Nici Ioana nu știa rostul bocetelor. De aceea, o lăsară pe Anuță, le lăsară pe toate celelalte femei din neamul lor, grăbite să mai spună încă o dată, în fața lui Petre, s-audă și el, ce gîndește fiecare despre Artimon. „Trageți clopotele tare — începu Anuță — să s-audă-n depărtare, să răsune dealurile, să se-adune neamurile..." „Sîntem aici, tu, făloaso, nevastă de președinte! Lasă-ne și pe noi lîngă *copîrșău*, să vezi că sîntem aici", răspundeau, în sinea lor, femeile din sat, neamuri apropiate, care își așteptau rîndul să bocească. Apoi sughițînd și zvîntîndu-și lacrimile cu năfrămile negre, luau și ele de la capăt laitmotivul clopotelor : „Trageți clopotele tare, să răsune-n depărtare, că-n tindă și-n casă-i plin și pe uliță tot vin", se auzi vocea răgușită a uneia din mătuși. Cu fruntea rezemată de scîndura sicriului, Veronica, sora mai mică a lui Octavian, venită tocmai din Mediaș, continua firul bocetului : „Tata meu, sufletul meu, deschide-ți ochii de poți, ca să ne mai vezi pe toți, și te uită, tată, bine, poate mă vezi și pe mine, c-am rămas străină-n lume..." „Da' deschide-ți ochișorii — continuă Anuță, uitîndu-se mai mult spre Octavian, înțepenit și el lîngă Petre — vezi nepoții și feciorii..." „Feciorul, tu, că numai pe mine m-o avut, Anuțo !", o admonestă socrul în gînd. „Și deschide-ți genele, îi luă vorba din gură mătușa cu voce răgușită, de vezi cum plîng fetele. Uită-te prin casă roată, vezi cum plînge lumea toată !"

— Hai, Petre, îi șopti Octavian la ureche. Hai, că ți-o fi destul ! Lasă-le pe muieri să se *cînte* singure. Ți-o fi foame și ție, după atîta drum ! încheie, tușind înfundat, cavernos.

Cînd Maria observă că Petre se retrage împreună cu Octavian se grăbi și ea pe urmele lor. În „casa din mijloc" era lume multă, toți așteptau să intre, să vadă mortul. Toți îi întindeau mîna lui Petre, întrebîndu-l, inutil, dac-a

venit acasă. Maria îl luă deoparte şi scoase din buzunarul pieptarului o hîrtie împăturită :

— Uite, sluga mamii, un fel de scrisoare, pe care bătrînu' o vrut să v-o trimeată la Bucureşti. Da' n-o mai apucat. Că i-am spus, măi Artimoane, stăi, mă, pînă vine Petre înapoi, că nu tună zilele-n sac... Stăi, mă omule, că uite şi fetele lui Petre, mîncu-le sufletul, Silvia şi Dana, te au cu drag şi nu ştiu ce să mai facă să nu te lase să pleci. Şi Dorica se îngrijeşte de tine, de parcă ţi-ar fi fată, nu noră... El, nu şi nu, că se simţeşte bine, că-i sănătos, cu certificat scris de doctoru' ăl mare... Acuma, dacă nu erau găinile şi zăpada, eu cred, Petre, că mai putea trăi şi-aici, acasă... Da' el nu m-o ascultat. C-aşa-i el ! N-ascultă decît de voia şi de gîndurile lui...

Petre luă hîrtia şi-o citi pe nerăsuflate. „4 februarie 1973". *„Dragi Noştri* — începea ca totdeauna Artimon — *Vă scriu că am ajuns cu bine acasă, de împreună cu Veanu care zice că s-o încredinţat cu Jenica lui din Tîrnăveni de era el-dus deacasă dela blocurile din Braşău cînd lam căutat noi. Pe aici am găsit tot bine numa pe tatăto lam găsit căptuşit de tusă. Noi sîntem sănătoşi. Vin să vă mulţumim de cum neaţi tratat cît am stat în Bucureşti şi de cîte niau pus în pachete Dorica şi dragele noastre strănepoate. Timpu pe aici nui cum au fost căi tot mai rece şi cu zăpadă dei zice a mieilor dacă nu so întoarce cumva geru bobotezii. Vă sărutăm pe toţi şi fetelor spor la şcoală".*

— Cînd a scris-o, mamă ?

— Ieri dimineaţă, înainte de-a se duce să mătură zăpada şi să dea drumu' la găini... Că ningea ca de pe altă lume. Şi eu i-am spus, stăi, măi omule, aici la Bucureşti, pînă se-ntoarce Petre... da' el...

— Mulţumesc, mamă Mărie. Dă-mi, te rog, un colac, să îmbuc şi eu ceva, că mi-e tare foame...

Pînă seara tîrziu se strînseră toţi, afară de Axente şi familia lui.

— Numa' să nu se fi rătăcit telegrama ! zise Octavian.

— Am vorbit şi la telefon, de la colectivă, tată, îl linişti Artimonuţ. Pînă mîine la prînz, o s-ajungă şi ei...

— Da' logodnica ta nu vine, s-o vedem şi noi, Veanule ? întrebă Octavian.

— Ea nu ştie de înmormîntare, tată.

— Dă-i, mă, telefon, ori du-te după ea. Adu-o, împreună cu maică-sa, să nu-i mai bage cineva de vină, s-o elimine iar de la şcoală...

— Dar de unde ştii dumneata c-au eliminat-o ?...

— Că, mă Veanule, de ce te-ascunzi şi tu de mine ?

Se făcuse noapte. Se aşezară mesele de priveghi.

Cu trenul de zece seara sosiră şi Dorica şi fetele. Purtau toate trei, haine negre. Văzîndu-şi fetele îmbrăcate în doliu, pentru prima oară, Petre avu sentimentul că ajunsese de vîrsta bunicului.

Le lăsă să plîngă şi ele lîngă sicriu, să asculte suspinele tot mai stinse ale Mariei, bocetele neamurilor, toate întrebările acelea fără răspuns. Apoi, le duse să se culce, undeva în vecini.

— Tu nu te culci, tată ? îl întrebă Silvia.

— Arăţi obosit, adăugă Dorica.

— În noaptea asta, e priveghi... răspunse Petre.

La casa Borceştilor rămăseseră, după tradiţie, aproape numai bărbaţi. Mîncau. Jucau cărţi.

— N-ajungem noi la etatea lui ! oftă Ion Cireş.

— De ce, mă ? întrebă Gligor, vinţelerul. Doar *penzia* ta o fost mai mare decît a bătrînului...

— Dar şi durerea de cap, Gligore ! îi răspunse fostul preşedinte. Numai şedinţele în care-ai lungit tu vorba mi-au furat cinci ani din viaţă...

Ceilalţi bărbaţi se porniră pe rîs, Nu se sinchiseau de mort. Îl socoteau încă prezent, unul de-al lor, în stare să le înţeleagă vorbele, gata să le mai ierte şi-o glumă. Îl cunoscuseră bine şi-l iubiseră toţi. Îşi aduceau aminte de tot felul de întîmplări.

— Cînd o fost el primar, pe vremuri, nu-l putea schimba nici un partid, nici înainte, nici după alegeri. El era ales de sat, pentru hărnicie...

— Îi plăcea să facă poduri...

— Da, şi fîntîni cu role...

— Şi troci de ciment, pentru vite...

— Şi podu-ăl mare de peste Tîrnavă...

— Dumnezeu să-l primească în rai ! închinară ei încă un pahar pentru odihna bine meritată a bătrînului.

— O muncit mult, săracu...

— Patru ani o stat pe front, în primul război...
— Om cu cap...
— Nu un prost, ca alții, zise Robu, uitîndu-se cu subînțeles la Gligor.

Vinţelerul se întunecă la faţă şi se ridică să plece acasă.

— Du-te, Gligore, să nu mori pe-aici, să facem mîine înmormîntare colectivă, îl batjocori Cireş.

Din nou izbucniră în rîs.

Octavian, obosit, tuşea să se-nece, nu alta. Îi dădusc Petre şi lui nişte calmante, dar degeaba. Somnul nu i se lipea de gene. Se scula mereu de pe scaun, mai rupea şi el cîte o bucată dintr-un colac moale, închina un pahar cu ceilalţi, se aşeza chiar să joace un tur-două de cărţi.

— Dacă vine mîine Axente, zise Ion Cireş, să-l oprim acasă. Cum a plecat, aşa să se-ntoarcă ! Tot ne-o fugit nouă inginerul de la C.A.P. Aşa-i, Artimonuţ ? Şi-apoi, bătu el şeaua, aud că s-o dat acum o linie nouă : preşedinţii să fie numai ingineri cu carte...

— Eu m-aş bucura să scap odată de gura voastră, cuscre ! Că de-atîtea certuri şi prelucrări, sufletul meu, săracu, n-o s-ajungă-n rai...

— Uite-l, mă, mintosul, la ce se gîndeşte ! exclamă Cireş.

— Măi, fraţilor, interveni Petre, voi faceţi aici şedinţă, ori vreţi să-l privegheaţi pe moşu' Artimon ?

Tîrziu, spre ziuă, se duseră să pună cîteva ore capul pe pernă. Numai Cireş, recules şi trist, ceru să-l lase pe el singur, să privegheze.

— Cine nu se sperie de morţi, nu se teme nici de cei vii, spuse el cu gîndul la Artimonuţ. Iar dacă înveţi să vorbeşti cu morţii, nu te prinde urîtul niciodată. Nici pe lumea asta, nici pe cealaltă...

Ca o umbră desprinsă din pereţi, Maria apăru şi ea lîngă sicriu. Băgă de seamă că una din lumînări fumega gros, îi luă mucul cu degetele, o făcu să ardă din nou, cu veselie, la căpătîiul bătrînului. Apoi, ca şi cînd Cireş n-ar fi fost acolo de faţă, începu să-i spună mortului : „Vezi, Artimoane, dacă nu porneam din Bucureşti, dacă mai rămîneam acolo cu doctoru' ăl mare, să se uite la tine, să te-asculte cu aparaturile lui, să mai închinaţi voi, aşa, de voie bună, un pahar de vin, acuma tu, dragu meu, nu

aduccai atîta lume la casa noastră. Chiar dac-o adunai, venea să se bucure, nu să plîngă... Tu să mă-nțelegi, nu mi-i de mine, că eu nici nu mai am lacrămi. Au secat, că-s bătrîne. Da' mi-i de fetele lui Petre, de Silvia și Dana, că-nvață și ele să plîngă..." „Tu, Mărie, îi răspundea parcă mortul, tu nu știi că oamenii învață să plîngă de cînd se nasc ? Lacrămile neplînse se fac pietre și spini în inima omului. Se pun la ficat și la rărunchi. îi umblă prin vine, ca șerpii veninoși. Lasă-i pe toți să plîngă, tu muiere, că și eu am plîns pentru fiecare. Pe față, ori pe ascuns, mi-o tremurat inima și pentru cei mari, și pentru cei mici ... Lacrămile nu se plătesc decît cu lacrămi. Toți mi-s datori, toți trăbuie să plătească." „Da' eu cu ce ți-s datoare, Artimoane ?" „Tu nu mai ai datorii față de mine ! Le-ai plătit pe toate, și plec mulțămit. Tu, cînd mai faci vreodată pîne, împletește cît o prescură și pentru mine. Adu-mi-o proaspătă la groapă, că, știi tu bine, pe cele vechi, mucegăite, le cam caută șoarecii. Sînt săraci și flămînzi și ei, pe-acolo, prin fundu' pămîntului..." „Mă omule, cum te gîndești tu la una ca asta ? Cum aș putea să-ți aduc de mîncare în mormînt ?" „Glumesc, tu Mărie. Știu eu că dacă dai prescurile popii el nu le împarte cu mine. Le dă la cantor și la țîrcovnic, dacă sînt mai multe. Și multe sînt numa' cînd mor bătrîni mulți, în pragu' primăverii. Cînd nu, ia preoteasa toate prescurile, de rămîn bieții morți flămînzi..." „Artimoane, Artimoane, tu ești supărat pe ceva, dacă iar nu-ncapi de doamna preoteasă. Și-mi bănuiesc eu de ce ești tu supărat..." „De ce, tu muiere ?" „Că te las singur, nu viu și eu cu tine... Da' eu aș veni, numa nu poci, așa vie... Mai bine scoală-te tu și rămîi, dragă, aici. C-auzi, mîine vine și *Jenica* lu' Veanu. Și-n loc de-ngropăciune, putem face ospăț... Pîinea și colacii i-am scos din cuptor. Oalele și cazanele fierb cu mîncare. Artimonuț o adus un butoi de vin. Petre ți-o adus flori adevărate, nu de-astea, ca la morți, de hîrtie. Florile le-om da miresii. Mi se-mpare că Cireș era aseară și el pe-aici. Îl punem vornic, după rînduielile vechi, că se pricepe... Poate ne-mpăcăm zilele-astea și cu Octavian. Îi bătrîn și beteag, de mi-i teamă că rămîn și de el, numa' cu Livia..." „Tu, Mărie, eu cu Octavian m-am împăcat de mult. L-am iertat... Dacă nu înțelege, treaba lui ! De dragul nepoților l-am iertat, așa să știe.

Şi-al strănepoţilor, că-s mulţi de tot... Nu vezi, n-ai băgat de samă cîţi s-or strîns ? Nici nu-i mai poci număra..." „Numa' Axente n-o venit, numa' el cu familia lui..." „N-avea tu grijă, Mărie ! Vin şi ei, chiar de-ar fi să-şi sape drum pe sub pămînt..." „Numa' de-ar ajunge pînă mîne. Că mîne..." „Da, ştiu, spunea posomorît Artimon. Mîne, îmi place ori nu, trăbuie să mă duc... Să-mi iau rămas bun de la toţi. Şi-s mulţi, de n-or mai încăpea în casă..." „Ne-am gîndit noi şi la asta, ţinu să-l informeze Maria... Te-aşezăm în curte, să-i vezi şi să te vază toţi... Zice Ion c-o vorbit cu doi popi din Sibiu, cu voci frumoase, ca de *clanetă*..."

Năvăliră zorii zilei şi, într-adevăr, cu ei deodată, lume multă. Numai cei din neamul Borceştilor dac-ar fi fost, şi tot umpleau casa. Dar veniră şi rudele Silviei din Glod, ca şi ale Liviei, după primul soţ. Toţi îl socoteau acuma pe bătrîn „mortul lor". Sosiră şi rudele Mariei, cele din sat, cele din Spini, cele risipite prin alte părţi. De pe „uliţa Borceştilor" şi de pe „uliţa popii" curgeau, mai întîi, bătrînii şi bătrînele. Cei din „generaţia" lui Artimon şi a Mariei. Tot mai puţini la număr. Veneau şi alţi bătrîni „mai tineri", cei care ştiau încă să-şi numere bine anii...

Feciorii Borceştilor îşi împărţiră, pe tăcute, sarcinile. Artimonuţ preluă cheile de la pivniţa cu băuturi, păzită sever, nu cumva să se trezească, după înmormîntare, la pomană, că n-au ce pune în paharele oamenilor. De bucătărie şi de rînduiala blidelor se ocupa Anuţă. Soacra Lucreţiei, Domnica din Brateiu, care era o „socăciţă" vestită, rămăsese acasă cu Maria cea mică. Teodor Baciu, rugat şi de Artimon, în popasul acela scurt, cu o săptămînă în urmă, îşi adusese barda şi rindelele. Munci din greu, împreună cu zăpădenii, la geluitul crucii. Cînd socotiră ei că e vremea potrivită, îl chemară pe Petre să-l întrebe ce şi cum să scrie. „Scrieţi ce vreţi dumneavoastră, le răspunse inginerul. Dacă ar fi după mîne, eu aş scrie doar atît : BORCEA ARTIMON — 1885—1973".

Lui Ion i se rezervă sarcina dificilă de-a rememora, împreună cu părintele Turdeanu, şirul lung al tuturor acelora de la care Artimon trebuia să-şi ia un ultim rămas bun. Să-şi ceară, prin glasul popii, cuvenita iertăciune, să se poată odihni în pace. Mai era nevoie, de asemenea, şi de

pomelnicul, încă şi mai lung, al morţilor din familia Borcea, în frunte cu Petre cel Bătrîn şi cu Silvia, mama copiilor.

Părea o adevărată ironie faptul că tocmai lui Ion, firea cea mai rece, spiritul cel mai caustic, îi căzuse pe cap datoria de-a colabora cu popa la alcătuirea unei asemenea cronici, în care viii se puteau confunda uşor cu morţii. Totuşi metodic, calculat cum era, Ion începu mai întîi cu numele celor vii. Aceştia vor fi, desigur, prezenţi cu toţii. Dacă l-ar uita pe careva, ar ieşi cu supărare ! Or, el nu voia să se pună rău cu nici unul. După ce luă o hîrtie mare, liniată, smulsă dintr-un catastif al popii Turdeanu, începu să scrie cu litere rotunde, clare, pentru ca popa, la rîndul lui, să nu încurce cumva numele viilor cu ale morţilor. S-ar fi putut trezi că lumea trece de la plîns la rîs. În fruntea listei, bineînţeles, figura numele bunicii, Maria. Apoi, Ion sublinie cuvîntul *copii* şi începu să scrie... Capitolul *nepoţi* era mai larg... *Strănepoţii* se înşirau în ordinea părinţilor... Şirul era lung, foarte lung, lăsat deschis, pentru despărţirile viitoare...

— Dacă te doare mîna, domnule profesor — se adresă părintele Turdeanu lui Ion — dă-mi, te rog, condeiul să mai continui eu.

— Nu, părinte, nu mă doare. Dar stau şi mă gîndesc că, de-acum încolo, nu ne mai putem descurca numai noi doi. Poate-ar fi bine să-l aducem şi pe tata. Dumnealui îi cunoaşte mai bine pe toţi...

Un copil, trimis de popa, îl aduse îndată pe Octavian. Se îmbrăcase în cojocul lui gros. Ţinea o batistă la gură, să nu respire direct aerul rece, care-i provoca tuse.

Cum îl văzu, Ion vru să afle în ce ape se mai scaldă tatăl său, acum cînd era vorba de cele două familii : a Borceştilor şi a Liviei. Îi arătă lista nepoţilor după nora Silvia şi a nepoţilor de la nora Livia.

— Cum să-i scriem, tată ?

— Că, mă, cum zice domnu' părinte. Dumnealui îi citeşte, nu tu !

Cum părintele Turdeanu era cam încurcat, Ion începu să scrie numele în ordinea anunţată de el : Anuţă cu Romulus şi familia din Glod, Mărie cu familia din Teiuş, Văduva Ioana cu familia din Glod...

— Bine, e bine așa — zise Octavian. Că nici eu nu le mai știu numele tuturor bărbaților și nevestelor...

Popa oftă ușurat și-și șterse fruntea c-o batistă cît un ștergar, primită, după datină, la vreo înmormîntare.

Urmară, mai apoi, nepoții de la nora Livia, față de care, văzîndu-le asigurat locul, Octavian păstra aceeași indiferență aparentă.

— E bine, tată ?

— Că, mă, așa-i cheamă pe toți. Mă bucur că te-ai gîndit să-i scrii și pe ei...

— De ce să nu-i scriu ?

— Așa. M-am gîndit că țineți supărare și-acum cînd o murit dumnealui...

— Trebuie să ne iertăm unul pe altul, interveni popa, cu subînțeles. Iar acum, dorința noastră fierbinte este să-l iertăm cu toții pe tetea Artimon...

Dintre *cumnați*, bătrînul nu mai avea de cerut iertare decît văduvului Milian din Spini. Cronicarul îl trecu, deci, pe listă. În schimb, *nepoții de frați după soția Mărie,* fiind toți mai tineri, erau numeroși...

— Mai scriem, părinte ?

— Lasă-mă pe mine, fiule, dac-ai obosit. Nu putem face uitați *nepoții de văr, cuscrii, finii, cumetrii, vecinii* și *prietenii* odihnitului...

Deci, în ordinea asta, Ion continuă lista...

— Îmi dai să mai scriu și eu, fiule ?

— Poftim, părinte, acceptă profesorul, într-adevăr obosit.

— Va să zică, unde am rămas ? Așa, la părintele Vasile din Sibiu...

— Scrie-i și pe Mărie cu Galion din Blaj, interveni Octavian. Pe Neicu și pe Nistor, cu familiile, din Zăpadia, pe văduvul Vasile cu familia din Blaj, pe Ion și Anuță a lui Doina, cu familiile lor, și pe Tilea, tot din satul nostru...

— Numai ăștia sînt nepoții de văr ? păru mirat popa.

— Numa', domnule părinte. Și-acum, să-i scriem pe toți *cuscrii*... Îi scriseră și pe ei.

— Dar *finii* ? zise popa.

— Zereș Ioan a lui Fotăr, Vasile Irimie a lui Soabu, Ion Irimie a lui Costan, Budiu Octavian a lui Mărina lui Naiba, Borcea Ion și Borcea Solomon a lui Gavrilă, Traian

şi Ion Cîmpeanu a lui Ţănea şi Hancăş Traian, toţi cu familiile şi toţi din Zăpadia...

— Dar cumetrii ? întrebă popa.

Îi trecură şi pe ei.

— Scrie, domnule părinte, vecinii şi prietenii lu' tata Artimon : Ion Cireş, cu familia...

— Păi, l-am mai trecut o dată, tete Octaviene.

— Să-l trecem la vecini, că prieteni buni n-au prea fost totdeauna, se mai ciorăvăiau cîteodată. Ca toţi oamenii... Lunceanu Gligor, vinţeleru, văduva Maria a lui Miliuţă, Robu cu familia...

— Scrieţi-i pe toţi. Să nu uitaţi pe nici unul, să nu se supere cumva moşu Artimon, zise Ion cu mîna pe clanţa uşii.

„Dacă numai cei de pe lista noastră vin la înmormîntare, îşi spuse profesorul, şi tot nu ne-ajung două case ! Iar vremea, uite, stă să ningă. Se vede că, pînă la urmă, i-o fi părut totuşi rău bunicului după viaţă ! După toţi aceşti copii, nepoţi de copii, strănepoţi, nepoţi după nurori, nepoţi după fraţi de soţie, nepoţi de văr, cuscri, fini, cumetri, vecini şi prieteni..."

Într-adevăr, casa şi curtea Borceştilor erau pline de ei. Părea că se strînsese nu numai întreaga Zăpadie, dar şi toate satele din vecini. Porţile curţii erau larg deschise. Îşi făcuseră apariţia şi ţiganii din Glod, să ceară hainele vechi ale bătrînului, să pună mîna pe colaci mai mari, să se aşeze primii la masa pomenilor.

Strănepoţii lui Artimon, mai ales cei sosiţi de la oraş, foloseau ceasurile de aşteptare a ceremoniei funebre pentru a se cunoaşte între ei, pentru a-şi vedea neamurile, a cerceta cu de-amănuntul şura, grajdul, coteţul găinilor, coşerul plin pe jumătate cu cucuruz, sub care mîrîia un cîine ciobănesc. Cîţiva mai tineri şi copiii porniră să calce zăpada aşternută peste iarba din grădină, raiul din verile trecute, cînd scăpau, în vacanţe, spre Zăpadia.

Se apropia ora prînzului. Lumea se zidea tot mai strîns. Aşteptarea şi neliniştea începuseră să-i marcheze pe toţi, să le pecetluiască feţele obosite.

O uşurare generală îi cuprinse pe toţi la apariţia preoţilor şi a familiei lui Axente. Popa Turdeanu îi aştepta şi

el acolo. Petre, fiind cel mai mare şi mai „văzut", făcu oficiul de gazdă.

Cerul era întunecat. Fulgi rari, pufoşi, ca o iluzie de viaţă, se topeau în bărbi, pe patrafire, în părul cărunt al preoţilor. Fără prea multă diplomaţie, Turdeanu le spuse sibienilor că ar dori, în cadrul slujbei comune, să rostească ultimele cuvinte adresate de bătrînul Artimon tuturor celor dragi. Ştia popa că momentul acesta însemna, în viaţa satului, punctul cel mai înalt al sentimentelor colective. Un fel de atingere a mîinilor reci ale bătrînului de sufletele fierbinţi ale celor din familia Borcea, ale nepoţilor şi strănepoţilor, rudelor, vecinilor, prietenilor, prezenţi cu toţii la înmormîntare. Ştia popa ce ştia !

În timp ce soborul preoţilor intră în casă, printr-un coridor de trupuri îmbrăcate în negru, ca printr-o alee de chiparoşi, în jurul sicriului abia se stingeau ultimele bocete. Ele reizbucniră violent, după ceremonialul religios, destul de scurt, care se desfăşură în casă. Apoi sicriul fusese scos de nepoţi şi strănepoţi afară în curte, unde urma să se desfăşoare întreg prohodul.

Între timp, sosiră şi Veanu cu logodnica lui, Eugenia, cu viitoarea soacră, Veronica, aduşi de Onişor cu o maşină ARO. O luase şi pe nevasta-sa. Acum nu mai lipsea nimeni. Toţi umerii pe care se rezemase fiinţa bătrînului şi care, la rîndul ei, le fusese tărie şi propteală, erau acolo prezenţi, strînşi unul în altul, ca o pădure gata să împietrească.

Scos pe umeri în curte, sicriul descoperit, în care dormea Artimon, fu învăluit din nou de bocetele femeilor. Dintre toate, Petre nu-l auzea decît pe cel răguşit al bunică-sii, venit parcă din toate hotarele Zăpadiei. Curgea gîlgîind ca un şipot, ca unul din multele şipote, săpate de omul ei, pe care îl ruga atît de stăruitor : „Dragu' meu, floare de ceară, du-te şi te-ntoarnă iară. Da' nu pleca supărat, că ti-i duce necîntat. Lasă-ţi mînile-n fereastă, că-i păcat să-ţi putrezească..."

Fiinţa cea mai disperată se arăta însă, ca şi cu douăzeci de ani în urmă, la moartea Silviei, fata cea mai mică a bătrînilor, Veronica, văduvă şi bolnavă, sosită din peleri-najul ei nesfîrşit pe la toţi copiii. Înzestrată cu darul im-

provizaţiei, ştia că vorbeşte pentru ultima dată cu bătrînul : „Tata meu din copîrşeu, uită-te în jurul tău, că s-o strîns să te mai vadă neamuri cît o ţară-ntreagă. Şi le-ascultă, lacrima, cum pică pe faţa ta, şi-ascultă clopotele, cum mai trag potoapele, să te ducă sub pămînt, să nu ne mai vezi nicicînd..."

Îşi dezbrobodi năframa neagră, să nu se sufoce, şi cu mîinile împlîntate în lemnul proaspăt al sicriului, cu ochii cînd la Artimon, cînd la cei din jurul său, începu să ţipe rar, apăsat, cutremurător : „Da' haidaţi să ne-adunăm şi de-aici să nu-l lăsăm, că noi sîntem neamuri multe, să nu-l mai lăsăm din curte..."

Plînsetele se înteţiră din nou cînd vocea baritonală a părintelui Vasile se ridică peste capetele oamenilor, ca peste dealurile mari din jurul Zăpadiei : „Cînd dobîndim lumea, atunci în pămînt ne aşezăm..."

— Auzi, îi şopti Cireş lui Onişor. Dumnealui cîntă frumos, ca orbul lui Blăjan, în catedrala din Blaj, pe vremuri... L-ai auzit vreodată ?

— Nu, răspunse Onişor. Am auzit de el, dar nu l-am cunoscut...

Urmă apoi omilia preotului Aron, rostită clar, ca un discurs socratic : „Am aflat vestea morţii lui Artimon Borcea alaltăseară. Unul din mulţii şi iubiţii lui nepoţi, cu glas lămurit, prin firul telefonului mi-a spus : plec dimineaţă la Zăpadia, a murit bunicul ! Ca într-o strălucire, mi-a răsărit în minte o icoană din toate satele ţării. Atunci cînd un român aude dangătul clopotului din turnul bisericii, dacă nu e timp de furtună sau de rugă, întoarce capul, şi dacă n-are pe cineva-n faţă, sau peste gard, ca să-l întrebe, se întreabă singur : oare cine-o fi murit ? Şi-şi răspunde tot el : Dumnezeu să-l ierte ! Şi-am răspuns şi eu nepotului la telefon, cu aceeaşi urare şi rugăminte. Dar gîndul şi închipuirea mea au cotit în altă parte. De la chipul lui Artimon Borcea — de la bătrîneţea lui, cu cei aproape nouăzeci de ani — m-am trezit gîndindu-mă la sfîrşitul strămoşilor omenirii, patriarhii din Legea Veche. «A murit Avraam, patriarhul care a trăit 175 de ani, a murit la bătrîneţe adînci, sătul de zile, l-au îngropat feciorii lui, Isac şi Ismail, şi s-a adăugat Avraam la poporul său», cetim la *Facere,* capitolul 25, versurile

8—9. Iar Isac, fiul lui Avraam, la vîrsta de 180 de ani, spune Biblia, «a murit şi a trecut la părinţii săi, fiind bătrîn şi încărcat de zile şi l-au îngropat feciorii săi, Esau şi Iacob» *(Facere,* cap. 35, v. 39). Am putea spune şi noi, întristaţi ascultători, cu glasul din Biblie : «A murit Artimon Borcea, încărcat de ani şi zile, şi acum se duce şi el la poporul nevăzut, la moşii şi strămoşii săi, împrăştiaţi în ţintirimele acestui sat şi cine ştie pe unde în alte părţi !»" (Auzid aceste cuvinte, Petre tresări. „Te pomeneşti că părintele Aron ştie mai multe decît am putut afla eu din *referinţele* bunicului despre familia noastră ! Despre ce rădăcini poate fi vorba şi unde-or mai fi ele împrăştiate ? O să-l întreb, după înmormîntare !" Dar din cauza oboselii, uitase să-l mai întrebe.) „Îl îngroapă astăzi pe Artimon Borcea poate mai mult decît copiii săi, care-i presară ultimul drum al vieţii cu lacrimile lor, îl îngroapă, zic, mulţii şi iubiţii săi nepoţi, pe care adormitul în Domnul i-a legănat, i-a purtat în braţe, i-a ţinut de mînă cînd au făcut primii paşi, le-a arătat drumul drept, cinstit şi frumos în viaţă." (Toată lumea îşi îndreptă privirile spre capetele înalte ale nepoţilor, strînşi ca un zid crenelat în jurul bătrînului, aţipit de-atîtea războaie duse în numele lor, pentru ei. Cîte-o fi cîştigat şi cîte-o fi pierdut, pînă la urmă, din toate aceste războaie ? se întrebă Petre. Poate tocmai asta va fi vrut să afle, să lămurească şi Artimon, făcînd ultimul său drum pe la casele şi pe la sufletele nepoţilor. Ce constatase, ce văzuse oare ochiul lui iscoditor, dincolo de aparenţa vorbelor, a purtărilor fiecăruia ?) „Nu va trece mult — continuă popa — poate mai puţin de un ceas, şi pămîntul ca o mamă bună va primi rămăşiţele pămînteşti ale lui Artimon Borcea. În locul braţelor duioase de mumă, îl aşteaptă un mormînt proaspăt săpat, în ţintirimul din dealul bisericii. Va fi ultimul lui drum pămîntesc. Şi, Doamne, drag i-a fost drumul acesta ! Aşa l-am cunoscut încă din copilăria noastră. El ne este tuturor un ultim părinte de care trebuie să ne despărţim. De-acum încolo, va fi mereu cu sufletul în preajma celor din icoane. Rămîne doar între cei dragi ai săi, în gîndul soţiei, al fiului şi fiicelor, al nepoţilor şi strănepoţilor, al tuturor celor ce l-au cunoscut, rămîne doar amintirea sa. Cu trupul lui falnic, cu acea stă-

pînire de sine, caracteristică oamenilor tari, cu chipul bătut de vînturi şi ploi, luminat totdeauna de un zîmbet reţinut şi sincer, cu hărnicia care a purtat-o pînă în clipa morţii, aşa va rămîne în amintirea familiei, a acestui sat căruia i-a fost părinte-primar şi temelie sufletească..." („Adevăr grăieşti, părinte ! exclamă, în sine, Ion Cireş. O vorbă a bătrînului ne-a ajutat totdeauna cît o prelucrare la raion".) „...aşa va rămîne în amintirea hotarului acestui sat, pe care l-a arat şi l-a semănat, l-a săpat şi l-a secerat, de sub Gurgui şi pînă-n Moartele, de sub Valea Turzii şi pînă-n Bărbuşasca... Cu cîtă dreptate putea spune Artimon Borcea înainte de moarte : «Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvîrşit, credinţa am păzit» (Timotei, II, 4,7). «Acum slobozeşte pe robul Tău, Stăpîne, după cuvîntul Tău, în pace, că văzură ochii mei mîntuirea Ta» (Luca, II, 29—30). Ai avut bucuria, Artimon Borcea, să vezi în viaţă că nepoţii, pentru care te-ai dăruit cu trudă şi cu dragoste, sporesc cinstea satului lor, a numelui pe care tu însuţi le-ai dat. Şi te-ai bucurat în viaţă de recunoştinţa lor, nu numai pentru că te-au căutat şi te-au dus cu drag în casele lor, dar şi cîntecul cu care-i legănai în copilărie l-au spus şi l-au vorbit strănepoţilor, ca pe-o poveste despre un bunic care şi-a crescut cu dragoste şi cu trudă copiii, nepoţii şi strănepoţii. Cu această amintire a ta în suflet, eu ca viţă de zăpădean, ca preot coslujitor la prohodirea ta, îţi spun acum la despărţire, din toată inima : Artimoane, mult ne-nveţi ! Luptă bună te-ai luptat. Lucru bun ai semănat, în ogorul astei vieţi. Mergi cu sufletu-mpăcat în viaţa cea de veci !"

Toţi îl urmară pe popa, în îndemnul lui psalmodiat, şi se închinară pentru sufletul bătrînului. Fulgii se amestecau, topindu-se pe obrazul lor, cu lacrimile.

Urmă popa Turdeanu, cu pomelnicul de rămas bun. Fiindcă se auziseră citiţi cu toţii, păreau într-adevăr mulţumiţi. Nimeni nu rămăsese supărat pe Artimon. „Dacă v-am uitat pe careva, cu voia sau fără voia mea — rosti popa din partea adormitului — nu sufletele, ci numele vostru nu mi l-am adus aminte ! Că sînteţi mulţi, ca sarea pămîntului, şi fără iertarea voastră nu-mi găsesc cărările. Dacă v-am făcut cumva răul, nu l-am vrut ! Dacă nu v-am

făcut binele, nu l-am putut ! Altă tălmăcire să nu dați faptelor mele."

Toți îl iertară. Și Livia își ștergea lacrimile, alături de Octavian.

Trecu apoi prin fața lui Artimon convoiul lung al morților, invocați de vocea părintelui Vasile, cu rezonanțe de clopote ascunse sub pămînt...

Lumea din curte se despărți în două și sicriul, înălțat pe brațe tinere, fu așezat în carul cu boi. În jurul lui se urcară numai femeile, cu Maria în frunte, pe care Petre o ridică în brațe, ușor, ca pe-o păpușă de cîlți.

Făcură cele „zece hodini", în bătaia clopotelor, după rînduielile vechi, binecunoscute. Ajunseră la poarta cimitirului. Convoiul se mai subțiase. Cei mai mulți zgribuleau de frig. Țiganii din Glod nici nu se mișcaseră din curtea Borceștilor, să nu înghețe. În văzduh se agitau, tot mai neliniștite, cîrduri de ciori, semn că fulgii rari se vor schimba curînd în ninsoare deasă. Fumul caselor plutea jos de tot, acru, duhnind și el apăsător.

Așezară cu multă precauție sicriul descoperit pe dunga lată de pămînt argilos, la marginea gropii adînci. Maria observă de îndată lărgimea neobișnuită a gropii, și-i înțelese rostul. Îi chiar mulțumi, în sine, nepotului Artimonuț pentru că se gîndise și la ea. De aceea, repetă, șoptind încet, fiindcă nu mai avea puterea să bocească, vorbele *cîntării* ei atît de dragi : „Soțul meu cu casă nouă, tu de ce n-ai făcut două ? Una mie, una ție, să trăim în ortășie..."

Cînd bărdașul, ajutat de Teodor din Brateu, potrivi capacul coșciugului și începu să bată cuiele cu ciocanul, Veronica, fata cea mai mică a lui Artimon, începu să se tînguie, să ridice iar vocea poruncitor : „Nu da tare-n copîrșău, că mi-l doare capu' rău, nu bate cuiele tare, că și inima mi-l doare !..."

Începuse să ningă des. Se vîntura, peste capetele descoperite ale Borceștilor, ale întregii adunări, o risipă de alb înstelat, pufos, mîngîietor. Parcă ningea cu gîndurile bătrînului Artimon, așternute peste lume ca o cenușă binefăcătoare, chemată să hrănească rădăcinile vieții.

Cînd toți aruncară peste sicriul răsunător bulgării de pămînt amorțit, cînd sfîrșiră și cu „Fie-i țărîna ușoară", cînd groapa era astupată și movila mormîntului prinse

contur, împodobită cu lemnul pe care Artimon nu mai apucase să-l cioplească singur, Petre bagă de seamă că femeile se mutaseră lîngă piatra de marmură albă din vecini, care părea chipul palid, ireal al Silviei, mama lui bună. Copiii şi nepoţii se grăbiră să urmeze toţi pasul femeilor. Veronica îşi făcea din nou datoria. Ea părea că vieţuise ani îndelungaţi în lumea morţilor, învăţîndu-le graiul şi necazurile, ca nimeni altul. Începu să-i spună Silviei că i-a venit un vecin, nou, să aibă grijă de el, cum avusese şi Artimon grijă de ea şi de copiii ei în viaţă. Să-l mai întrebe, cîteodată, dacă nu-i e frig, dacă nu-i e foame, dacă nu-i e urît... „C-aş veni, soro, şi eu, da' la voi s-ajunge greu, că pămîntu-i încuiat, fără uşi, fără lăcat, fără uşi, fără pereţi, din el nu poţi să mai ieşi..."

Petre îşi aplecă şi el, ca toţi ceilalţi, fruntea, simţind că i se face rău. Era epuizat, nu mai rezista. Se rezemă de fiica sa mai mare, Silvia, care semăna atît de bine cu bunica ei, şi o rugă să plece împreună spre casă.

— Ţi-e rău, tată ?

— Nu, dar nu mai pot...

Fata înţelese şi nu mai întrebă nimic. Se ţinea de braţul fetei, ca Odiseu legat de catarg. Călca în neştire pămîntul tot mai alb, tot mai depărtat, devenit, fără voia lui, însăşi fiinţa singurătăţii. Auzea vorbele oamenilor, răspundea chiar la întrebările lor, într-o stare vecină cu visul...

Rămînea acum, în sfîrşit, şi Artimon singur, să doarmă liniştit. O parte din oameni, mai ales străinii şi cei grăbiţi, îşi luară colăceii de pomană din coşurile aşezate de Artimonuţ şi de Veanu într-un colţ al cimitirului, închinînd păhărelele de vinars, pentru pacea şi iertarea mortului. Ceilalţi, din familie, rudele, vecinii şi prietenii se îndreptară spre curtea Borceştilor. Acolo, erau întinse mese lungi, în toate cele trei camere, în „casa lor", ce părea acum, în sfîrşit, împăcată şi ea, fără hotare artificiale. Ca să nu rămînă nimeni neospătat, mesenii se schimbară de trei ori.

Petre se aşeză într-un colţ al încăperii ce da spre drum. Bău un pahar de vin cu cei trei preoţi, cu Onişor, cu ceilalţi fraţi, cu verii şi cu neamurile, mai ales cu cele din Glod, care nu voiau să plece spre casă fără să-l mai vadă încă o dată, să-l întrebe de sănătate... În timp ce încerca

să le spună cîte ceva la fiecare, înregistra, involuntar, ca pe o curiozitate dintre cele multe ale zilei, dialogul Veronicilor — mătușă-sa și mama logodnicei lui Veanu.

— Se vede că așa ni-i scris, cuscră, pentru numele ăsta de Veronica. Să rămînem văduve de tinere...

— Eu n-am rămas văduvă, cuscră, zise femeia durdulie, mîndră acum că ajunsese în familia Borceștilor. Eu am rămas singură, cuscră, am rămas părăsită. Și asta-i chiar mai rău decît văduvia...

— Cum, Jenica-i din flori ?

— Și încă din ce flori ! recunoscu, încălzită de vin, femeia. Flori de pe toate luncile, prea frumoase, ca să nu te mintă ! Mai ales cînd ești tînără și cînd crezi în bărbatul iubit ca-n Dumnezeu din ceruri ! Așa că...

Femeile nu mai continuară, fiindcă tocmai se opriseră în fața lor Veanu și Eugenia. Mezinul familiei se simți dator să-și prezinte, în sfîrșit, logodnica sau soția, nici el nu mai știa cum să-i zică, lui Petre și celor trei preoți.

— Decît niciodată, mai bine cît de tîrziu, spuse Petre.

— Să ne iertați, cumnate, îndrăzni Eugenia. N-am știut că treceți cu bătrînii pe la Brașov. Poate v-așteptam, să nu moară moșu' fără să-l cunosc...

— Dacă-l cunoști bine pe Veanu, l-ai cunoscut și pe moșu', domnișoară ! Seamănă ca două picături de apă, interveni Axente în discuție, greoi, posomorît.

— Semănau, Axente ! îl corectă Ion Cireș, de-alături. Acum tetea Artimon mai seamănă numai cu sfinții din icoane, cum spunea părintele Aron. Acum stă de vorbă cu Sfîntu' Petru și pun la cale o brigadă nouă, de bătrîni, să lucreze mai bine grădinile raiului. Azi-mîine m-oi duce și eu pe-acolo, în schimb de experiență...

— Dacă te porți frumos, te-or alege iar președinte ! glumi Ion, profesorul.

Preoții, obosiți, se ridicară să plece, spunînd încă o dată „Dumnezeu să-l odihnească !" Petre le mulțumi și-i conduse pînă la poartă, împreună cu Octavian. Ei se grăbeau la cursa de seară, spre Blaj, și de-acolo, mai departe, spre eparhiile lor. Aveau amîndoi enoriași destui. Iarnă fiind, se trezeau mereu chemați pe la casele bătrînilor, pentru spovedanii pripite. „Furtunile cosmice", furtunile

cu soare înșelător, își făceau, se vede, datoria, în primul rînd față de bătrîni...

Cînd se întoarse în curte, Octavian îl trase pe feciorul său cel mai mare în *gîrliciul* pivniței, să scape de ochii și urechile lumii. Dar în pivniță dădură peste Artimonuț, frînt de-atîta alergătură. Ședea ghemuit pe un scăunel de lemn, cu trei picioare, rămas încă din copilăria lor.

— Că, mă, de ce plîngi, Artimonuț ? îl întrebă Octavian.

— După moșu', tată ! Acum am și eu timp să plîng în liniște...

Umplu trei pahare de la cepul butoiului, ce suna a gol, și spuseră toți trei : „Să odihnească în pace !"

— Acum, zise Octavian, ar fi bine să nu plecați, pînă nu ne înțelegem cu toate...

— Cu ce, tată ? întrebă Petre.

— Casa, curtea...

— Adică, să tragem la sorți cămașa mortului ? zise supărat Artimonuț.

— Că, mă, Artimonuț, eu nu cu tine vorbesc. Cu Petre...

— Bine, tată ! Hai să mai golim un pahar în amintirea bătrînului. Și-a mamei Silvia. Și-a tuturor morților noștri ! Fiindcă, să știi, tată, pe oasele lor se reazimă și curtea și casa asta...

— Mă, Petre, tu iar vorbești ca-n cărți...

— Ce să fac, dacă m-am născut și din cărți, tată ? Iar dacă dumneata ții la altfel de vorbe, iată, ți le spun : fă cum vrei ! Nu mă întreba pe mine ! Cînd voi mai avea vreme să viu pe-acasă, tot am să viu ! Mă primesc vecinii, dacă n-oi mai încăpea în curtea noastră...

Octavian privi la el și rămase mut.

În gura pivniței apăru, ca o mogîldeață rătăcită, Maria.

— Dumneata ești, mamă ? strigă Petre.

— Vezi, ai grijă de trepte, să nu cazi ! adăugă Artimonuț.

— Eu sînt, mai bine n-aș mai fi ! Că fără el, nici nu mai știu pe unde umblu.... Am crezut c-ați plecat și voi, fără să mă mai vedeți...

— Dimineață plec, mamă Mărie, zise Petre. Vii cu noi la București ?

— Ba, nu, sluga mamii ! Acum eu rămîn aici... Nu mă mai mişc de-acasă... Să nu mă caute cumva bătrînu-n zadar... Că eu i-am spus, mă Artimoane, hai să stăm, mă omule, pînă vine Petre înapoi... Să mai închini tu un pahar de vin cu doctoru' ăl mare, să te faci sănătos, să nu mai mori... Da' el, dragu' mamii, n-o vrut să m-asculte... O pornit pe trepte în jos, să măture zăpada, să dea de mîncare la găini...

Maria era, de-acum încolo, singura fiinţă îndreptăţită să stea de vorbă cu morţii. Şi fiindcă aceştia erau tot mai mulţi în familia Borceştilor, viaţa ei se anunţa lungă.

SUMAR

O mărturisire 5
CARTEA ÎNTÎI Zăpadia 7
CARTEA A DOUA Soare cu dinţi 211